

POROČILO O RAZVOJU 2023

Ljubljana, april 2023
Urad RS za makroekonomske analize in razvoj

Kazalo

Glavne ugotovitve in priporočila	8
Povzetek ugotovitev po strateških usmeritvah Strategije razvoja Slovenije 2030	11
Uvodna pojasnila	19
1 Visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse	20
1.1 Gospodarska stabilnost	20
1.1.1 <i>Teritorialni vidik gospodarskega razvoja</i>	30
1.2 Konkurenčen in družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor	32
1.2.1 <i>Konkurenčnost</i>	32
1.2.2 <i>Prehod v pametno zeleno gospodarstvo</i>	39
2 Učenje za in skozi vse življenje	47
2.1 Izobraževanje	48
2.1.1 <i>Neskladja v znanju in spretnostih</i>	51
2.1.2 <i>Človeški viri za potrebe (dolgožive) družbe ter inovacijsko podprto zeleno in pametno preobrazbo</i>	54
2.2 Kultura	57
3 Vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba	60
3.1 Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta	60
3.2 Zdravo in aktivno življenje	67
3.3 Dostojno življenje za vse	77
4 Ohranjeno zdravo naravno okolje	86
4.1 Nizkoogljično krožno gospodarstvo	86
4.2 Trajnostno upravljanje naravnih virov	95
5 Visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja	103
5.1 Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve	103
5.1.1 <i>Delovanje javne uprave in zagotavljanje javnih storitev</i>	106
5.1.2 <i>Vpliv javnih institucij na delovanje gospodarstva</i>	108
5.2 Zaupanja vreden pravni sistem	110
5.3 Varna in globalno odgovorna Slovenija	112
5.3.1 <i>Varnost</i>	113
5.3.2 <i>Globalna odgovornost</i>	115
Priloga 1 – Metodologija spremljanja stopnje tveganja socialne izključenosti za strategijo EU 2030	118
Priloga 2 – Kazalniki razvoja Slovenije	120
1 Visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse	121
1.1 Bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči	122
1.2 Realna rast bruto domačega proizvoda	123
1.3 Dolg sektorja država	124
1.4 Javnofinančno ravnotežje	125
1.5 Tekoči račun plačilne bilance in neto finančna pozicija Slovenije do tujine	126
1.6 Finančna stabilnost	127
1.7 Razvitost finančnega sistema	128
1.8 Regionalne razlike v BDP na prebivalca	129
1.9 Produktivnost	130
1.10 Izvozni tržni delež	131
1.11 Stroški dela na enoto proizvoda	132
1.12 Neposredne tuje investicije	133

1.13	Evropski inovacijski indeks	134
1.14	Inovacijska aktivnost podjetij	135
1.15	Izdatki za RRD in število raziskovalcev	136
1.16	Intelektualna lastnina	137
1.17	Indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI)	138
1.18	Okoljska odgovornost organizacij	139
2	Učenje za in skozi vse življenje	140
2.1	Delež prebivalstva s terciarno izobrazbo	141
2.2	Vpis v srednješolsko in terciarno izobraževanje	142
2.3	Diplomanti terciarnega izobraževanja	143
2.4	Rezultati pri branju, matematiki in naravoslovju (PISA)	144
2.5	Izdatki za izobraževanje	145
2.6	Vključenost v vseživljenjsko učenje	146
2.7	Obisk kulturnih prireditev	147
2.8	Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini	148
3	Vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba	149
3.1	Stopnja delovne aktivnosti	150
3.2	Tveganje revščine delovno aktivnih	151
3.3	Stopnja brezposelnosti in dolgotrajne brezposelnosti	152
3.4	Začasne in prekarne zaposlitve	153
3.5	Stopnja aktivnosti	154
3.6	Bolniška odsotnost	155
3.7	Zdrava leta življenja	156
3.8	Indeks enakosti spolov	157
3.9	Pričakovano trajanje življenja	158
3.10	Neizpolnjene potrebe po zdravstvenem varstvu	159
3.11	Preprečljiva umrljivost	160
3.12	Izdatki za zdravstvo	161
3.13	Izdatki za dolgotrajno oskrbo	162
3.14	Čezmerna hranjenost in debelost	163
3.15	Stopnja tveganja socialne izključenosti	164
3.16	Neenakost glede porazdelitve dohodka	165
3.17	Izkušnje z diskriminacijo	166
3.18	Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka	167
3.19	Zadovoljstvo z življenjem	168
3.20	Izdatki za socialno zaščito	169
3.21	Stanovanjski stroški in stanovanjska prikrajšanost	170
3.22	Materialna in socialna ter dohodkovna prikrajšanost	171
4.1	Emisijska produktivnost	173
4.2	Energetska učinkovitost	174
4.3	Delež obnovljivih virov energije	175
4.4	Promet po načinu prevoza	176
4.5	Snovna produktivnost	177
4.6	Odpadki	178
4.7	Okoljski davki	179
4.8	Ekološki odtis	180

4.9	Kmetijska zemljišča v uporabi	181
4.10	Intenzivnost kmetovanja	182
4.11	Intenzivnost poseka lesa	183
4.12	Kakovost vodotokov	184
4.13	Kakovost zunanjega zraka	185
4.14	Funkcionalno razvrednotena območja	186
5	Visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja	187
5.1	Zaupanje v institucije	188
5.2	Izvršna zmogljivost	189
5.3	Indeks vladavine prava	190
5.4	Predvideni čas reševanja civilnih in pravnih gospodarskih zadev	191
5.5	Indeks zaznave korupcije	192
5.6	Delež oseb, ki so poročale o težavah s kriminalom, vandalizmom ali nasiljem v svojem bivalnem okolju	193
5.7	Svetovni indeks miru	194
5.8	Izdatki za uradno razvojno pomoč	195
	Literatura in viri	196
	Seznam kratic	215

Kazalo slik

Slika 1: Močna pokovidna gospodarska rast, podprta z ukrepi fiskalne politike, in nadaljnje zapiranje vrzeli v gospodarski razvitosti za povprečjem EU (zgoraj), najvišje pomanjkanje delovne sile doslej in porušena stabilnost cen (spodaj)	11
Slika 2: Majhen obseg investicij v zadnjem desetletju (levo), počasen napredek pri vlaganjih v pametno preobrazbo (v RRD, IKT, druge stroje in opremo) (sredina) in skromen obseg sredstev iz naslova Načrta za okrevanje in odpornost ter kohezijske politike za pametno rast in digitalno preobrazbo (desno)	13
Slika 3: Izjemno visoko pomanjkanje strokovnjakov IKT (levo) in skromne digitalne spretnosti odraslih (desno) ...	14
Slika 4: Velik zaostanek v deležu diplomantov zdravstva in vpisanih na zdravstvo v terciarnem izobraževanju za najboljšimi državami (levo); povečanje vključenosti odraslih v vseživljenjsko učenje v letu 2021, vendar s skromnim napredkom pri nizko izobraženih (desno)	14
Slika 5: Stopnji tveganja socialne izključenosti in revščine tudi med epidemijo med nižjimi v EU (levo in sredina), zaostrovanje finančnih težav gospodinjstev zaradi druginje manj izrazito kot v povprečju EU (desno)	15
Slika 6: Število pričakovanih zdravih let življenja višje od povprečja EU (levo); visoke neizpolnjene potrebe po zdravljenju (levo) in rastoče težave v duševnem zdravju otrok (desno)	16
Slika 7: Vztrajanje zaostanka v emisijski, energetski in snovni produktivnosti za povprečjem EU (levo); najskromnejše povečanje rabe obnovljivih virov energije med članicami EU v obdobju 2005–2021 (desno)	17
Slika 8: Napredek na področju digitalnih javnih storitev v zadnjih letih (levo), pri večini kazalnikov institucionalne konkurenčnosti zaostanek za vodilnimi inovatorkami in tudi za povprečjem EU (desno)	18
Slika 9: Osrednji cilj in strateške usmeritve Strategije razvoja Slovenije 2030	19
Slika 10: Nižja gospodarska razvitost Slovenije v primerjavi s povprečjem EU je posledica nizke produktivnosti ..	21
Slika 11: Po močnem odboju leta 2021 je gospodarska rast tudi leta 2022 ostala visoka	22
Slika 12: K rasti cen življenjskih potrebščin (HICP) so tako v Sloveniji kot v EU leta 2022 največ prispevale cene energentov in hrane (levo); k visoki osnovni inflaciji je ob ponudbenem šoku precej prispevalo okrepljeno pokovidno trošenje (desno)	23
Slika 13: Trg dela se je na upad gospodarske aktivnosti med epidemijo pretežno odzval z zmanjšanjem opravljenih ur (levo), stopnja prostih delovnih mest je najvišja v gradbeništvu in gostinstvu (desno)	24
Slika 14: Pomanjkanje delovne sile omejuje poslovanje rekordno velikemu deležu podjetij (levo), obseg delovne sile, potencialno na voljo za zaposlitev (indeks nezaposlenosti), je na najnižjih ravneh doslej (sredina); demografske spremembe pa bodo imele trajen vpliv na zmanjšanje ponudbe delovne sile (desno)	25

Slika 15: Skupna nominalna rast povprečne bruto plače se je lani krepila (levo), njena rast je bila višja v dejavnostih z večjim pomanjkanjem delovne sile (desno)	26
Slika 16: Zaradi znižanja izdatkov za blaženje posledic epidemije (levo) se je rast izdatkov sektorja država leta 2022 še nadalje umirila, rast izdatkov brez upoštevanja ukrepov za epidemijo, investicije in energetska draginja pa je bila nekoliko višja kot leta 2021 (desno)	27
Slika 17: Zniževanje davčnih obremenitev, zaradi katerih se znižuje delež davkov in prispevkov glede na BDP (levo) ni skladno s pričakovano rastjo potreb in izdatkov za financiranje sistemov socialne zaščite (desno) ter drugimi izzivi (financiranje zelenega prehoda).....	28
Slika 18: Zadolženost nefinančnih družb v Sloveniji je v letih 2020 in 2021 ostala nizka (levo), delež podjetij z razmeroma močno izpostavljenostjo tveganju plačilne nesposobnosti je bil že leta 2021 nižji kot v obdobju gospodarsko-finančne krize (desno).....	29
Slika 19: Kreditna tveganja so precej povečana le v gostinstvu in nekaterih drugih storitvah (levo), število začetih stečajnih postopkov nad pravnimi osebami in samostojnimi podjetniki je bilo leta 2022 precej manjše kot leta 2019 (desno).....	30
Slika 20: Hitra rast bruto dodane vrednosti osrednjeslovenske regije v letu 2021 je predvsem posledica rasti storitvenih dejavnosti J-U (levo); šest regij ima višji prispevek ostalih tržnih dejavnosti (A-I) k rasti dodane vrednosti od osrednjeslovenske (desno)	31
Slika 21: Močno povečanje stroškov dela na enoto proizvoda v predelovalnih dejavnostih (levo) in zmerno poslabšanje cenovne konkurenčnosti (REER PPI) v letu 2022 (desno)	33
Slika 22: Šibkejša rast produktivnosti v preteklem desetletju predvsem zaradi manjših investicij (levo in sredina); v mednarodni primerjavi izstopajo nizka vlaganja v proizvode intelektualne lastnine (leto 2021) (desno)	34
Slika 23: Med krizo zaradi covida-19 pozitiven učinek prehajanja dela med sektorji na rast produktivnosti	35
Slika 24: Število novonastalih podjetij se v daljšem obdobju ne povečuje (levo), delež mladih podjetij se po letu 2008 zmanjšuje (desno).....	35
Slika 25: Izvozni tržni delež pri blagu od leta 2021 upada, pri storitvah pa se je rast nadaljevala tudi med epidemijo; na obeh trgih je v tem obdobju velik vpliv izvozne specializacije	38
Slika 26: Konkurenčnost Slovenije pri izvozu energetske intenzivnih proizvodov se je v obdobju 2005–2021 okrepila (levo); z energetske krizo se je v drugi polovici leta 2022 obseg njihove proizvodnje nadpovprečno zmanjšal (desno).....	39
Slika 27: Skladno z evropskim inovacijskim indeksom Slovenija ne zmanjšuje vrzeli do povprečja EU (kot tudi ne do vodilnih inovatorov), izboljšuje pa učinkovitost inovacijskega sistema, a ob prenizkih investicijah	40
Slika 28: Slovenija ima nizek delež znanstvenih objav, ki se uvrščajo med prvih deset najbolj citiranih v svetu* ...	41
Slika 29: Med srednjimi in majhnimi podjetji ostaja preveč podjetij z zelo nizko digitalno intenzivnostjo, med velikimi pa se vrzel kaže predvsem pri zelo visoki usposobljenosti (levo); Slovenija močno zaostaja tudi pri razvoju z okoljem povezanih tehnologij (desno).....	42
Slika 30: Intenzivnost sodelovanja med podjetji se krepi, ne krepi pa se sodelovanje z raziskovalnimi organizacijami (levo), na zelo nizki ravni stagnirajo tudi izdatki za inovacije, ki niso povezani z raziskavami in razvojem (desno)	43
Slika 31: Naraščajoča vrzel pri vlaganjih v inovacijsko podprto rast (RRD, IKT ter drugi stroji in oprema) glede na inovacijske voditeljice (levo) ter prenizka ambicioznosti vlaganj poslovnega sektorja in države v RR in IKT (desno)	45
Slika 32: Vlaganja Slovenije iz naslova kohezijske politike in NOO za pametno rast in digitalno preobrazbo, izražena v % BDP, so med nižjimi med državami južne in vzhodne Evrope – za razvojni preskok bi bilo treba delež sredstev za pametno rast bistveno povečati	46
Slika 33: Majhen delež mladih, ki zgodaj opustijo izobraževanje, a pri nekaterih skupinah ne ravno nezanemarljiv (levo) ter nizka priljubljenost šole med učenci (desno)	49
Slika 34: Zaostanek v digitalnih spretnostih prebivalcev (16–74 let) za večino držav EU (levo) in močno povečanje vključenosti odraslih v vseživljenjsko učenje v letu 2021, vendar s skromnim napredkom pri nizko izobraženih (desno).....	50
Slika 35: Leta 2022 je bilo v Sloveniji največje pomanjkanje kadrov doslej (levo); leta 2021 je imela okoli tretjina zaposlenih previsoko ali prenizko izobrazbo za svoje delovno mesto (desno).....	52
Slika 36: Zmanjšanje števila diplomantov na večini področij izobraževanja (levo) in v mednarodni primerjavi nizka učinkovitost študija (desno).....	53
Slika 37: Velik zaostanek v deležu diplomantov zdravstva in vpisanih na zdravstvo v terciarnem izobraževanju za najboljšimi državami (levo) in velik delež učiteljev v starosti 50 let ali več, zaposlenih v srednjih šolah (desno)	54

Slika 38: Število novih doktorjev znanosti zaostaja za vodilnimi inovatorkami (levo); imamo največji delež podjetij, ki imajo težave pri zaposlovanju strokovnjakov IKT med državami EU (desno).....	55
Slika 39: Javni izdatki za izobraževanje so leta 2019 zaostajali za vodilnimi inovatorkami in povprečjem EU (levo), dodatna sredstva za krepitev človeških virov so predvidena v okviru Načrta za okrevanje in odpornost, zlasti za izobraževanje otrok in mladih (desno)	57
Slika 40: Število prireditev v ustanovah z odrsko dejavnostjo v letu 2021 še ni doseglo ravni pred epidemijo (slika levo); gibanja na področju splošnih knjižnic so večinoma negativna (slika desno).....	58
Slika 41: Verjetnost prehoda v delovno aktivnost je manjša za starejše in nizko izobražene osebe (levo), obseg sredstev za aktivno politiko zaposlovanja je bil leta 2020 med najnižjimi v EU (desno).....	62
Slika 42: V obdobju 2020–2022 se je močno povečal delež zaposlenih, ki želijo zmanjšati obsega svojega običajnega dela (levo); s pomanjkanjem delovne sile se povečuje zaposlovanje in s tem delež delovno aktivnih tujih državljanov (desno)	63
Slika 43: Prilagojena plačna vrzel med moškimi in ženskami, ki upošteva razlike v demografsko-zaposlitveni strukturi, je bila v zadnjem desetletju vseskozi podobna (levo), razlika v stopnji delovne aktivnosti med spoloma pa se je zmanjševala in je med nižjimi v EU (desno).....	64
Slika 44: Zaposleni v Sloveniji so bolj pogosto kot v drugih državah izpostavljeni hrupu (levo), a uživajo nadpovprečno podporo in pomoč sodelavcev in nadrejenih* (desno)	65
Slika 45: Razmerje med minimalno plačo in mediano je bilo v Sloveniji leta 2021 med največjimi (levo), prav tako pa tudi skupno realno povečanje minimalne plače v obdobju 2018–2022 (desno)	66
Slika 46: Porazdelitev bruto plač je močno zgoščena pri nizkih plačah, leto 2021	67
Slika 47: Umrljivost s covidom-19 je bila v Sloveniji od marca 2020 do konca leta 2022 (kumulativno) med največjimi v EU, kar se je skoraj v celoti odrazilo v presežni umrljivosti* (levo); neizpolnjene potrebe po zdravljenju so bile leta 2021 med najvišjimi v EU (desno)	69
Slika 48: Obravnave otrok in mladostnikov (6–19 let) zaradi anksioznosti ali depresije (levo) in število izdanih receptov za antidepresive in anksiolitike (desno) so se v zadnjem desetletju, še zlasti pa leta 2021 izrazito povečali	70
Slika 49: Čakalne dobe so bile v Sloveniji že pred epidemijo med najdaljšimi, leta 2020 pa so se še podaljšale (levo), finančna dostopnost zdravstvenega varstva pa je bila leta 2020 dobra (desno)	72
Slika 50: Po indeksu enakosti spolov* je bila Slovenija leta 2022 nekoliko pod povprečjem EU (levo), politična zastopanost žensk** se je leta 2022 povečala in je bila ponovno nad povprečjem EU (desno).....	74
Slika 51: Javni izdatki za investicije v zdravstvu so se v letih 2019 in 2020 močno povečali (levo) in bili v letnem povprečju obdobja 2016–2020 večji kot v EU (desno).....	77
Slika 52: Dejanska individualna potrošnja na prebivalca v SKM in BDP na prebivalca v SKM se počasi približujeta povprečju EU	78
Slika 53: Ukrepi vlade so v letih 2020–2022 pomembno vplivali na bruto razpoložljiv dohodek	79
Slika 54: Stopnji tveganja socialne izključenosti in revščine sta med najnižjimi v EU, delež revnih gospodinjstev* je bil ob znatnem zmanjšanju leta 2021 na 10. mestu med članicami EU**	80
Slika 55: Nekatere ranljive skupine prebivalcev v Sloveniji so (dolgotrajni) revščini izpostavljene bolj kot v povprečju EU (zadnji primerljivi mednarodni podatki).....	81
Slika 56: Finančni položaj gospodinjstev se je leta 2021 izboljšal bolj kot v povprečju EU (levo), finančne težave gospodinjstev so se leta 2022 okrepile, a niso dosegle najvišjih ravni iz leta 2017 in 2021 (desno).....	82
Slika 57: Zamude s plačili položnic za komunalne storitve so bile v letu 2021 pogostejše kot v povprečju EU (levo), težave s primerno ogrevanim stanovanjem pa med najnižjimi v EU (desno)	83
Slika 58: Po znižanju v epidemiji covida-19 so se v letu 2021 z višjo gospodarsko aktivnostjo nekoliko zvišali izpusti TGP, bolj raba energije in snovi ter predvsem nastali odpadki, v letu pred tem večja raba vode pa se je znižala na običajno raven	87
Slika 59: Izpusti TGP so se dolgoročno gibal podobno kot v EU, prav tako emisijska produktivnost, pri zmanjševanju zaostanka za EU in povečevanju prednosti pred skupino novih članic (EU 13) pa v zadnjih nekaj letih večjega napredka ni bilo.....	88
Slika 60: Izpusti TGP, ki so v Sloveniji v preračunu na prebivalca blizu povprečja EU, so se po epidemiji zaradi večje prometne aktivnosti nekoliko povečali	88
Slika 61: Raba energije se je v zadnjih nekaj letih v Sloveniji zniževala podobno kot v EU, energetska produktivnost pa se je ob višji gospodarski rasti zviševala hitreje in je leta 2021 zaostala za povprečno v EU najmanj doslej	89
Slika 62: Delež rabe končne energije v cestnem prometu ostaja visok, v poslovnih in javnih storitvah pa nizek....	89

Slika 63: Slovenija se po številu avtomobilov na prebivalca uvršča v povprečje EU, po deležu železniškega v skupnem potniškem prometu pa na rep držav članic.....	91
Slika 64: Poraba snovi se je v daljšem obdobju v Sloveniji zmanjšala bolj kot v EU in snovna produktivnost se je precej izboljšala, zaostanek za EU pa se v zadnjem desetletju ni bistveno spremenil.....	91
Slika 65: Poraba snovi ¹ , ki se je po končani gradnji avtocest in zaradi gospodarsko-finančne krize v obdobju 2007–2012 občutno zmanjšala, se od takrat rahlo povečuje (levo); delež predelane snovi ² pa bo treba podobno kot v večini članic EU občutno povečati (desno)	92
Slika 66: Produktivnost dela v biogospodarstvu je v Sloveniji precej nižja kot v EU (levo), predvsem v kmetijstvu in proizvodnji električne energije (desno), leto 2019.....	93
Slika 67: Povečevanje odpadkov, ki jih brez mineralnih v preračunu na enoto BDP nastane približno toliko kot v povprečju EU, se je v letu 2021 po upadu v epidemiji covid-19 nadaljevalo	94
Slika 68: Tekoči izdatki za varstvo okolja se dolgoročno zvišujejo, investicije v varstvo okolja, ki so bile nekaj let razmeroma nizke, pa so se v letih 2020 in 2021 zvišale na prejšnje ravni	94
Slika 69: Subvencije na fosilna goriva na prebivalca (levo) so bile v Sloveniji v letu 2018 višje od subvencij za obnovljive vire in tehnologije (desno), v obeh skupinah pa med nižjimi v EU.....	95
Slika 70: Ekološki odtis je bil v Sloveniji v obdobju 2015–2018 višji kot v Evropi in vrzel se je povečala (levo), biološka zmogljivost narave pa je v tej primerjavi nižja in večinoma odvisna od gozdov (desno)	96
Slika 71: Stanje evropsko pomembnih habitatov je v Sloveniji bolj ugodno kot v povprečju EU, indeks ptic kmetijske krajine, ki se je v daljšem času zniževal, pa se je v zadnjih nekaj letih nekoliko izboljšal	97
Slika 72: Prodaja NP gnojil na enoto kmetijske površine je v Sloveniji blizu povprečja EU, stopnja samooskrbe z osnovnimi kmetijskimi proizvodi pa je še posebej pri rastlinskih pridelkih nizka	99
Slika 73: Proizvodnja gozdnih lesnih sortimentov, ki je bila v času sanacije gozdov po žledu visoka, se znižuje, gozdovi pa skupaj z drugo rabo zemljišč ponovno precej prispevajo k ponoru toplogrednih plinov	100
Slika 74: Izpusti delcev so se v letu 2021 po upadu v zadnjih letih ponovno povečali (levo), v evropskih mestih, vključno z Ljubljano, pa so vrednosti zdravju najbolj škodljivih delcev precej nad predlagano mejo do leta 2030 (desno).....	101
Slika 75: Vpliv epidemije na upad institucionalne konkurenčnosti v prvem letu epidemije je bil začasen, pri večini kazalnikov Slovenija zaostaja za EU in vodilnimi inovatorkami	104
Slika 76: Strateško upravljanje javnih institucij, merjeno z indeksom izvršne zmogljivosti, je v Sloveniji slabše ocenjeno kot v povprečju EU	107
Slika 77: Donosnost upravljanja naložb v lasti države se je z gospodarskim okrevanjem po epidemiji povečala (levo), skoraj polovico izplačil dividend so za poslovno leto 2021 predstavljala podjetja v stebru finance (desno).....	109
Slika 78: Učinkovitost sodišč se je v zadnjih letih sicer izboljšala, a se je čas reševanja pomembnejših zadev podajšal (levo); opazno se je zmanjšal predvsem čas reševanja ostalih zadev* (desno)	111
Slika 79: Leta 2021 ¹ je v Sloveniji na milijon prebivalcev zaradi prometnih nesreč umrlo več oseb kot v povprečju EU	115
Slika 80: Slovenija je pri večini ciljev trajnostnega razvoja, opredeljenih v Agendi 2030, v zadnjih petih letih napredovala	116
Slika 81: Stopnja tveganja socialne izključenosti EU-SILC 2022 (na dohodkih iz leta 2021) in njena struktura* ...	119

Kazalo okvirjev

Okvir 1: Razlike v produktivnosti med podjetji in vpliv realokacije v obdobju epidemije covid-19.....	35
Okvir 2: Različne vrste pismenosti odraslih	50
Okvir 3: Odpornost zdravstvenega sistema	75
Okvir 4: Biogospodarstvo kot neizkoriščen potencial v trajnostnem razvoju	92
Okvir 5: Prehranska varnost in odpadna hrana – ponovno aktualni tematiki.....	98

Glavne ugotovitve in priporočila

Umiritev visoke pokovidne gospodarske rasti, ukrepi ublažili vpliv kriz na socialni in materialni položaj prebivalstva

Visoka pokovidna gospodarska rast, podprta z ekspanzivno fiskalno politiko se je z energetske krizo in povečano negotovostjo v mednarodnem okolju umirila, ukrepi za podporo prebivalstvu, med epidemijo in energetske draginje so močno ublažili vpliv obeh kriz na socialni in materialni položaj prebivalstva. Slovensko gospodarstvo je ob podpori ekspanzivno naravnane fiskalne politike po epidemiji hitro okrevalo, BDP na prebivalca po kupni moči je leta 2022 dosegel 92 % povprečja EU, kar je največ doslej. Visoka gospodarska rast se je nato ob vplivih energetske krize in povečane negotovosti v mednarodnem okolju v drugi polovici leta 2022 začela umirjati. Javnofinančni položaj, ki se je zaradi ukrepov za blažitev posledic epidemije v letu 2020 poslabšal, se je ob njihovem umiku in močnem gospodarskem okrevanju v letih 2021–2022 izboljševal, kljub temu pa je primanjkljaj lani znašal 3 % BDP. Ob visoki gospodarski rasti se je zaposlenost zvišala na najvišjo raven, kar je zaostriло problematiko pomanjkanja delovne sile, ki je poleg konjunktturnih še zlasti posledica strukturnih dejavnikov (demografskih sprememb s trajnim vplivom na ponudbo delovne sile, poklicnih neskladij na trgu dela), pa tudi prepočasnega uvajanja avtomatizacije. S ponudbenim energetske in surovinske šokom v letu 2022 se je v razmerah okrepljene pokovidne zasebne potrošnje in pomanjkanja delovne sile zvišala tudi inflacija, v predelovalnih dejavnostih pa je prišlo do poslabšanja stroškovne konkurenčnosti. Realni razpoložljivi dohodek gospodinjstev se je ob podpori ukrepov za pomoč prebivalstvu med epidemijo in energetske krizo v letih 2020 in 2021 zvišal, v letu 2022 pa je ob visoki inflaciji le nekoliko upadel, finančne težave gospodinjstev pa so bile manjše kot leto prej in veliko manjše kot v povprečju EU. Pozitiven vpliv ukrepov za blažitev posledic obeh kriz se je pokazal tudi na stopnji tveganja socialne izključenosti ter materialne in socialne prikrajšanosti, ki sta se tudi leta 2022 ohranili blizu najnižjih ravni in krepko pod povprečjem EU. Stopnja tveganja revščine (ki upošteva dohodke iz leta 2021) je sicer nekoliko porasla, a ostala med najnižjimi v EU. Kljub ugodni splošni sliki so se posamezne ranljive skupine prebivalstva (starejše ženske in nizko izobraženi starejši prebivalci, brezposelni, enočlanska gospodinjstva, hendikepirane osebe, otroci nizkoizobraženih staršev, najemniki stanovanj idr.) še naprej soočale s slabimi življenjskimi pogoji in večjim tveganjem revščine kot v povprečju EU.

Prepočasna preobrazba v pametno in zeleno gospodarstvo

Velik razvojni zaostanek na področju produktivnosti se ob prepočasnih preobrazbi v pametno in zeleno gospodarstvo le postopno zmanjšuje. Nizka produktivnost, ki je v letu 2022 dosegla 86 % povprečja EU, v celoti pojasnjuje razvojno vrzel Slovenije v bruto domačem proizvodu na prebivalca (po kupni moči). Počasen napredek v produktivnosti je posledica nizkega obsega investicij. Vlaganja v RRD, IKT, druge stroje in opremo, ki so tesno povezana s pametno preobrazbo, so kljub postopni rasti v zadnjih letih nizka tako v primerjavi z vodilnimi inovatorkami kot tudi višegrajskimi državami. Na področju inovacij je po letu 2016 prišlo do premikov, a se podjetja procesov modernizacije, digitalne in zelene preobrazbe pogosto lotevajo preveč površinsko in brez celostnih organizacijskih sprememb, premalo pa se zavedajo tudi koristi in nujnosti ekosistemskega povezovanja. Pospešitev avtomatizacije in reorganizacije delovnih procesov je vse bolj nujna tudi z vidika pomanjkanja delovne sile. Premajhna so tudi vlaganja za zeleni prehod. Slovenija je v tem kontekstu v preteklih letih naredila določen napredek le pri rabi energije, zaostanek za povprečjem EU v energetske produktivnosti gospodarstva se je tako zmanjšal na 8 % (2021). Zaostanka glede emisijske in snovne produktivnosti pa se že daljše obdobje ohranjata na okoli 10 %. Še bistveno manj uspešna je pri obnovljivih virih energije, saj se je njihov delež v skupni rabi energije po letu 2005 povečal najmanj med vsemi članicami EU, cilj za leto 2020 pa ni bil dosežen.

Poslabšanje zdravstvenega stanja prebivalstva ter povečanje vlaganj v zdravstvo in dolgotrajno oskrbo

Epidemija je prekinila dolgoletni trend izboljševanja zdravstvenega stanja prebivalstva, vzpostavitev finančno vzdržnega in odpornega zdravstvenega sistema in sistema dolgotrajne oskrbe ostaja pomembna razvojna naloga Slovenije. Ključni kazalniki zdravstvenega stanja prebivalstva (pričakovano trajanje življenja, prezgodnja umrljivost, leta zdravega življenja) so se v desetletju pred nastopom epidemije izboljševali, leta zdravega življenja pa so po zadnjih podatkih višja od povprečja EU. Z epidemijo pa se je močno povečala presežna umrljivost in poslabšala dostopnost do zdravstvenih storitev, ki je bila že pred tem resna težava zaradi pomanjkanja družinskih zdravnikov in dolgih čakalnih dob. Ob tem se je povečal tudi delež neposrednih izdatkov iz žepa v potrošnji gospodinjstev. Slabša dostopnost zdravstvenih storitev je najbolj prizadela bolnike s kroničnimi nenalezljivimi boleznimi in znova povečala neenakosti v zdravju. Med epidemijo

so se izrazito povečale tudi že pred tem rastoče težave v duševnem zdravju, zlasti otrok in mladostnikov. Dodatno so se poslabšale razmere v dolgotrajni oskrbi, predvsem zaradi pomanjkanja kadrov v domovih za starejše in slabo razvite oskrbe na domu. Javni izdatki za dolgotrajno oskrbo kljub pospešeni rasti v zadnjih letih še zaostajajo za povprečnimi v EU, javni izdatki za zdravstvo pa so po rasti v zadnjih letih blizu povprečja držav EU (oboje izraženo v deležu BDP). Za blažitev težav v zdravstvenem sistemu in dolgotrajni oskrbi so bili v letih 2020–2022 sprejeti začasni in srednjeročni ukrepi, podprti z večjimi izdatki iz državnega proračuna, znatna sredstva so bila namenjena za investicije v zdravstvu. Ključen izziv v obeh sistemih pa ostaja povečanje dostopnosti z zagotovitvijo zadostnega obsega kadrov, skrajšanjem čakalnih dob, digitalizacijo in vzpostavitev vzdržnega financiranja obeh sistemov.

Priporočila razvojni politiki

Ukrepi razvojne politike morajo biti prednostno usmerjeni v strukturno (pametno in zeleno) preobrazbo gospodarstva za dolgoročno vzdržen vključujoč razvoj in večjo kakovost življenja. Določitev strateških prioritet je še zlasti pomembna v obdobju, ko postaja javnofinančni okvir s ponovno aktivacijo fiskalnih pravil precej bolj omejujoč kot zadnja leta, ko zaradi velikih gospodarskih šokov fiskalna pravila niso veljala. To zahteva izboljšano koordinacijo in okrepljeno ciljanost ukrepov, še posebej pa ponovni premislek in dogovor o prednostnih področjih proračunske porabe in porabe sredstev EU v okviru kohezijske politike ter Načrta za okrevanje in odpornost. Nujnost strukturne preobrazbe gospodarstva je treba upoštevati tudi pri oblikovanju začasnih ukrepov za blažitev posledic energetske krize, ki bi zaradi zagotavljanja ustreznih cenovnih signalov pri rabi energije morali postopno prehajati od splošnih k bolj ciljno naravnanim. Med ključnimi področji razvojne politike poudarjamo:

- **pospešitev rasti produktivnosti** a) z okrepljenim razvojem človeških virov ter prilagoditvijo družbenih in gospodarskih sistemov trajnemu pomanjkanju kadra (z avtomatizacijo in reorganizacijo dela, prilagoditvijo sistemov izobraževanja in usposabljanja prihodnjim potrebam, ambicioznim programom preusposabljanja, aktivacijo delovno neaktivnih, privabljanjem strokovnjakov in aktivnim vključevanjem priseljencev v družbo); b) s pospešitvijo vlaganj države in podjetij v pametno (vključno z digitalno in organizacijsko) in zeleno preobrazbo; c) s povečevanjem kakovosti znanstveno-raziskovalnega sistema, spodbujanjem mobilnosti raziskovalcev, internacionalizacije ter povezovanja med institucijami znanja in podjetji; d) s spodbujanjem nastajanja novih inovativnih podjetij; e) s stabilnim, predvidljivim, agilnim in poenostavljenim poslovnim okoljem, v katerem država, podjetja in drugi deležniki tesno medsebojno sodelujejo;
- **pospešen prehod v nizkoogljično krožno gospodarstvo** a) z odločnejšimi premiki v povečevanje pridobivanja energije iz obnovljivih virov, predvsem s prednostnim umeščanjem potrebnih projektov v prostor; to bo ob izzivih, povezanih z novimi geostrateškimi razmerami v svetu in nujnostjo učinkovitejše rabe energije prispevalo tudi k večji odpornosti energetskega sistema in zmanjšanju energetske odvisnosti; b) s spodbujanjem trajnostne, pametne in odporne mobilnosti, predvsem z ukrepi za zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov pri vseh načinih prevoza ter s posodobitvijo in razširitvijo potrebne infrastrukture; c) z uvajanjem novih nizkoogljičnih krožnih poslovnih modelov, vključno z učinkovitejšim ravnanjem z odpadki, kar bo zmanjšalo vplive na okolje in rabo v naravi omejenih primarnih surovin ter d) s ciljno usmerjenimi spremembami na področju razvijanja in rabe novih znanj, inovacij in trajnostnih naložb v čiste tehnologije;
- **zagotavljanje vključujoče, zdrave in aktivne družbe** a) s povečanjem dostopnosti do zdravstvenih storitev, večjimi vlaganji v preventivo in vzdržnim financiranjem zdravstvenega sistema; b) s celovito pokojninsko reformo za dostojne pokojnine in javnofinančno vzdržnost pokojninskega sistema; c) z ustrezno ureditvijo financiranja in povečanjem zmogljivosti sistema dolgotrajne oskrbe, zlasti oskrbe na domu; d) z ambicioznejšim načrtovanjem zmanjševanja tveganja dolgotrajne revščine ter socialne izključenosti v okviru reforme socialne politike; e) s prilagajanjem delovnih mest za daljšo delovno aktivnost ter večjo vključenost starejših v družbo in krepitvijo vseživljenjskega učenja; f) z zagotavljanjem kakovostnih delovnih mest, varnosti in zdravja pri delu ter lažjega vstopa mladih in drugih težje zaposljivih oseb na trg dela;
- **krepitev razvojne vloge države in njenih institucij** a) z izboljšanjem strateškega upravljanja javnih institucij za pravočasno prepoznavanje ter usklajeno in učinkovito

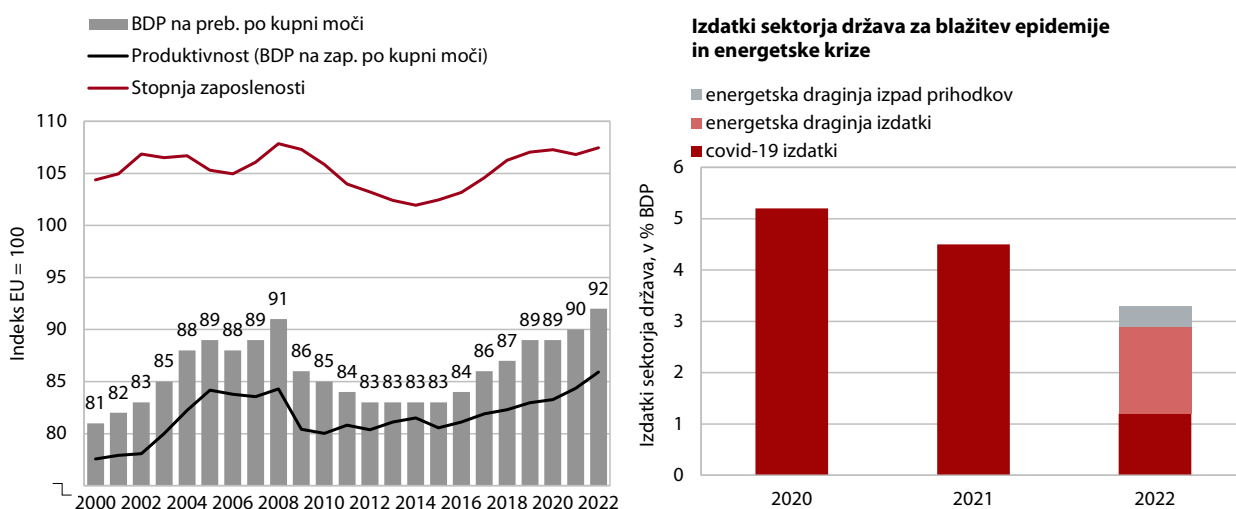
obravnavanje razvojnih izzivov, b) s kakovostnim zakonodajnim okvirjem in zmanjšanjem državne regulacije za dvig konkurenčnosti gospodarstva in poenostavitev življenja državljanom, c) s prestrukturiranjem javnofinančnih prihodkov in izdatkov ter krepitevijo njihove razvojne prvine, pri čemer je ključno najti ustrezno ravnotežje med gospodarsko rastjo z zadostno podporo preobrazbi gospodarstva za dvig produktivnosti in spoprijemanje z izzivi podnebnih sprememb ter javnofinančno vzdržnostjo.

Povzetek ugotovitev po strateških usmeritvah Strategije razvoja Slovenije 2030

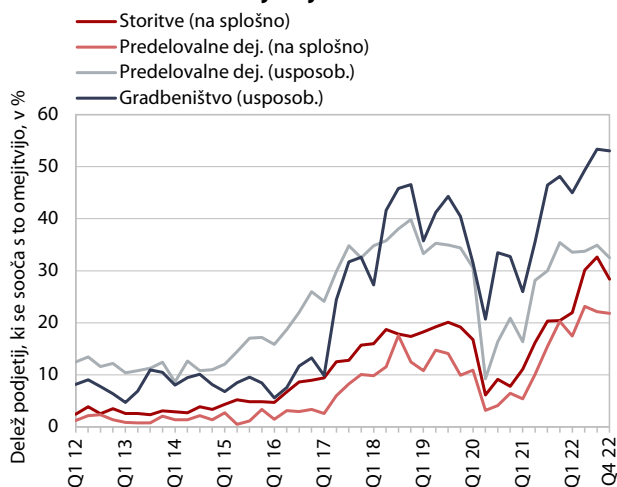
Visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse

Z močnim vzponom gospodarske aktivnosti po epidemiji, podprtim z ekspanzivno fiskalno politiko, se je zaostanek v gospodarski razvitosti za povprečjem EU v letu 2022 nadalje zmanjšal; v razmerah visoke gospodarske rasti se je ob izjemno omejeni ponudbi delovne sile, surovinskih šokih in krepitvi energetske krize povišala inflacija. Slovensko gospodarstvo je po epidemiji hitro okrevalo, visoka gospodarska rast se je nadaljevala tudi v prvi polovici leta 2022, nato se je ob vplivih energetske krize in povečane negotovosti v mednarodnem okolju umirila. BDP na prebivalca po kupni moči je v letu 2022 dosegel 92 % povprečja EU, kar je največ doslej. K visoki gospodarski aktivnosti je v letih 2021–2022 pomembno pripomogla tudi ekspanzivna fiskalna politika, ki je z obsežnimi pomočmi podjetjem omogočila ohranitev gospodarskega potenciala med epidemijo in tudi ob zaostrovanju energetske krize, z ukrepi za blaženje vpliva epidemije in energetske druginje na finančni položaj prebivalstva pa je močno podprla tudi zasebno potrošnjo. Na gospodarsko rast so pozitivno vplivale tudi investicije, državne in tudi zasebne. Ob visoki gospodarski aktivnosti se je zaposlenost zvišala na najvišjo raven, kar je zaostriło problematiko pomanjkanja delovne sile, ki je poleg konjunktturnih še zlasti posledica strukturnih dejavnikov (demografskih sprememb, poklicnih neskladij na trgu dela), pa tudi prepočasnega uvajanja avtomatizacije. S ponudbenim energetskim in surovinskim šokom (okrepljenim po začetku vojne v Ukrajini), povečano zasebno potrošnjo po epidemiji ter pomanjkanjem delovne sile pa se je v letu 2022 zvišala tudi inflacija. Visoka inflacija in pomanjkanje delovne sile sta v razmerah hitrega gospodarskega okrevanja krepila nominalno rast plač, obvladovanje stroškovnih pritiskov pa je ob cikličnem umirjanju rasti produktivnosti začelo postajati vse večji izziv zlasti v predelovalnih dejavnostih. Na krepitev inflacije se je Evropska centralna banka odzvala s pospešeno normalizacijo denarne politike, za umiritev inflacijskih pričakovanj pa bo poleg tega ključen tudi prehod na bolj nevtrarno naravnano fiskalno politiko (tudi z bolj ciljno usmerjenimi ukrepi pomoči). Ta je bila zaradi odstopa od fiskalnih pravil v obdobju velikih gospodarskih šokov ekspanzivno naravnana, kljub temu se je ob visoki gospodarski rasti in umikanju kovidnih ukrepov javnofinančni položaj v letih 2021–2022 izboljševal, vendar je primanjkljaj lani še vedno znašal 3 % BDP. V prihodnje bo z aktivacijo fiskalnih pravil javnofinančni okvir znova bolj omejujoč, zato bo nujen dogovor o prednostnih področjih proračunske porabe, tudi zato, ker so bili v zadnjih letih sprejeti nekateri ukrepi s trajnim učinkom na povečanje javnofinančnih izdatkov.

Slika 1: Močna pokovidna gospodarska rast, podprta z ukrepi fiskalne politike, in nadaljnje zapiranje vrzeli v gospodarski razvitosti za povprečjem EU (zgoraj), najvišje pomanjkanje delovne sile doslej in porušena stabilnost cen (spodaj)

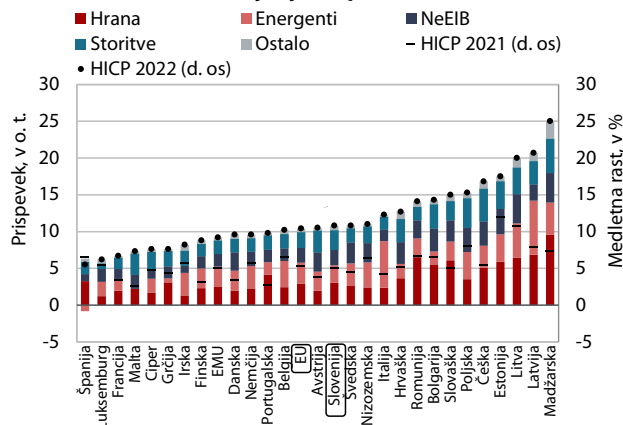

Pomanjkanje delovne sile

Vir: Eurostat (2023), SURS (2023), preračuni in ocene UMAR.

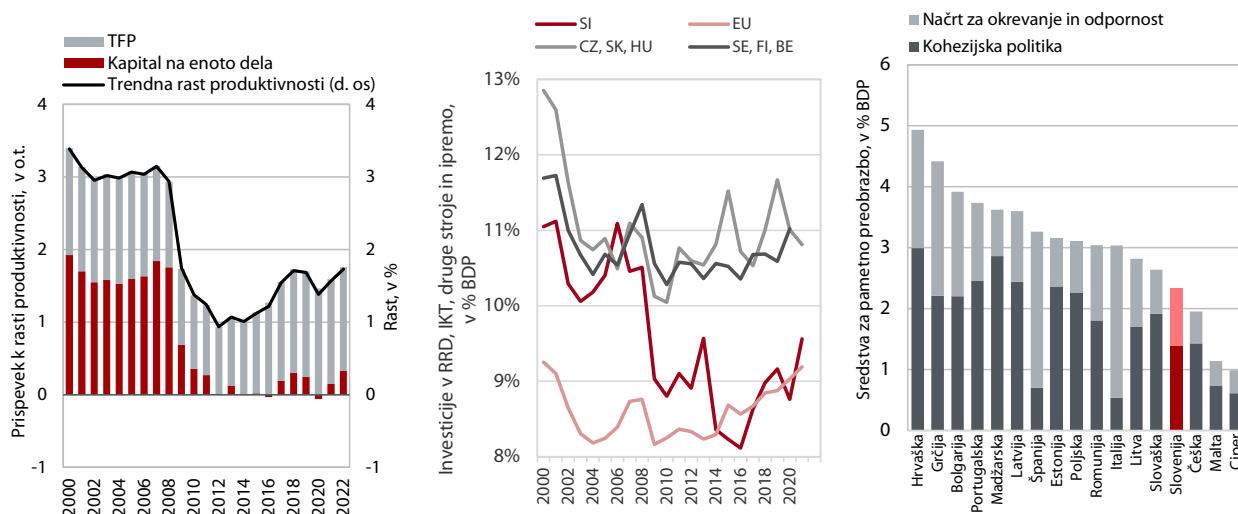
Indeks cen življenjskih potrebščin (HICP)

Velik razvojni zaostanek na področju produktivnosti se ob prepočasni preobrazbi v pametno in zeleno gospodarstvo le postopno zmanjšuje. Nizka produktivnost, ki je v letu 2022 dosegla 86 % povprečja EU, v celoti pojasnjuje razvojno vrzel Slovenije v bruto domačem proizvodu na prebivalca¹. Počasno okrevanje produktivnosti po gospodarsko-finančni krizi izvira predvsem iz nizkega obsega investicij (glede na BDP). Investicije v RRD, IKT, druge stroje in opremo, ki so tesno povezane s pametno preobrazbo, se z nizkih ravni po gospodarsko-finančni krizi le postopno povečujejo in še vedno močno zaostajajo ne le za državami vodilnimi inovatorkami, ampak tudi za skupino višegrajskih držav. Znatno bo treba okrepiti tudi vlaganja v zeleni prehod (npr. v obnovljive vire energije, zmogljivejša električna omrežja, trajnostno mobilnost, povečanje krožnosti). Pri tem je glede na omejene finančne vire ključno razmisliti o vzpostavitvi ustrežnejšega razmerja med vlaganji v strukturno preobrazbo gospodarstva in ostalimi investicijami. Do pozitivnih premikov je po letu 2016 prišlo na področju inovacij, z vidika uvrstitve med državami EU še posebej med srednjimi in velikimi podjetji. Toda podjetja se hkrati procesov modernizacije ter digitalne in zelene preobrazbe še vedno prepogosto lotevajo preveč površinsko in brez celostne organizacijske preobrazbe, premalo pa se zavedajo tudi koristi in nujnosti ekosistemskega povezovanja. Pri digitalizaciji srednjih in majhnih podjetij v mednarodni primerjavi še naprej izstopa visok delež podjetij z zelo nizko digitalno intenzivnostjo, med velikimi, ki manj zaostajajo, pa bi prilagojene mehanizme podpor veljalo usmeriti predvsem v prehod med digitalno zelo intenzivna podjetja. Več pozornosti je treba nameniti tudi nastajanju novih inovativnih podjetij. Priložnost za povečanje vlaganj v pametno rast in digitalno preobrazbo je v koriščenju sredstev kohezijske politike in Načrta za okrevanje in odpornost, še posebej če bi spodbujanju modernizacije in prestrukturiranja dali večjo težo.

¹ V standardih kupne moči.

Slika 2: Majhen obseg investicij v zadnjem desetletju (levo), počasen napredek pri vlaganjih v pametno preobrazbo (v RRD, IKT, druge stroje in opremo) (sredina) in skromen obseg sredstev iz naslova Načrta za okrevanje in odpornost ter kohezijske politike za pametno rast in digitalno preobrazbo (desno)

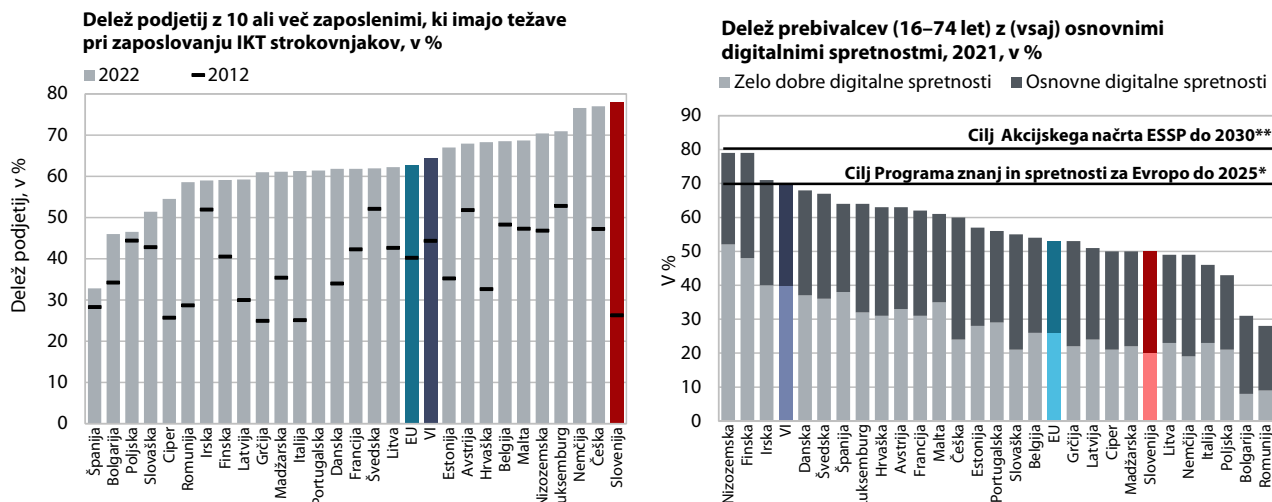

Vir: SURS (2023), Eurostat (2023), EK (2023d), Darvas et al. (2022), preračun Umar. Opomba: Švedska, Finska, Belgija so prikazane kot države vodilne inovatorke, za katere so za prikazano obdobje na voljo ustrezni podatki. V desni sliki je prikazan obseg sredstev glede na BDP leta 2021 iz naslova kohezijske politike namenjen pametni rasti (za cilj politik 1) ter iz Načrta za okrevanje in odpornost za digitalno preobrazbo skladno z Breugelovo klasifikacijo vseh namenov, ki vključujejo digitalno preobrazbo. Slika prikazuje države, ki so večje prejemnice teh sredstev.

Učenje za in skozi vse življenje

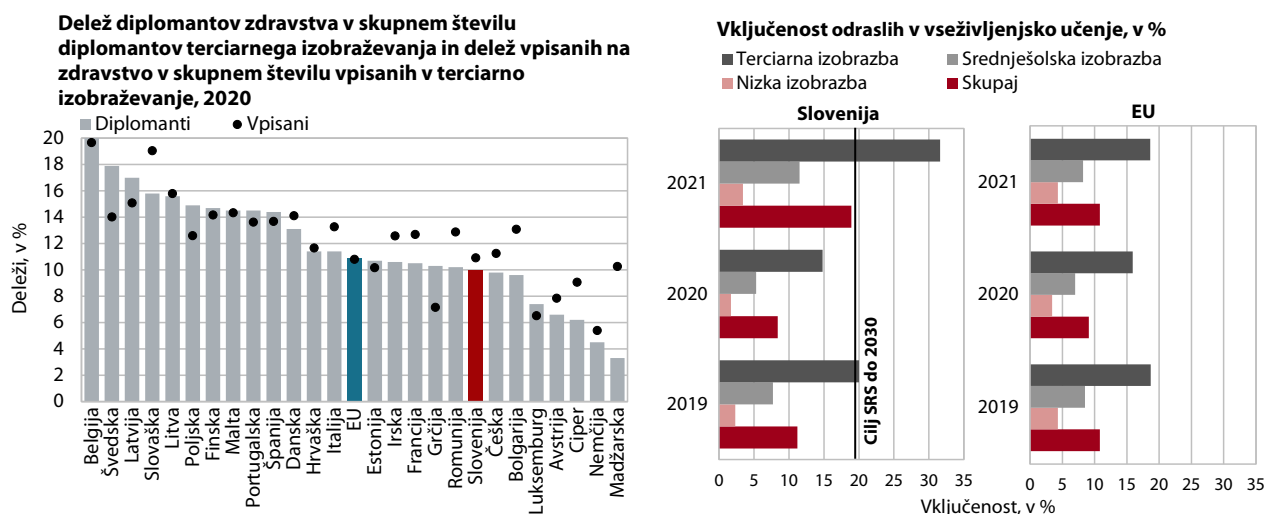
Na področju človeških virov se Slovenija kljub velikemu deležu terciarno izobraženih prepočasi odziva na družbene, okoljske in gospodarske spremembe. Po deležu terciarno izobraženega prebivalstva (40,3 % v starosti 25-64 let) že vrsto let presega povprečje EU in od leta 2020 tudi cilj SRS za leto 2030 (35 %), precej pa zaostaja za najrazvitejšimi gospodarstvi. Učni dosežki petnajstletnikov so bili po zadnjih podatkih leta 2018 visoki, po matematični in naravoslovni pismenosti tudi v zgornji četrtini držav EU, kar je v okviru cilja SRS 2030. Kljub temu so nekatere vrste pismenosti prebivalstva slabe (finančna, digitalna, zdravstvena idr.), predvsem pa pridobljena izobrazba, znanja in veščine pogosto ne ustrezajo potrebam trga dela. Leta 2021 je bilo neskladij v izobrazbi kar pri okoli tretjini zaposlenih, kar zmanjšuje učinkovitost uporabe človeškega kapitala in poleg splošnega pomanjkanja delovne sile (zaradi demografskih sprememb) vodi v pomanjkanje ustrezno usposobljenih človeških virov. Z vidika potreb dolgožive družbe ter inovacijsko podprte zelene in pametne preobrazbe gospodarstva izstopa pomanjkanje diplomantov zdravstva in socialnega varstva, naravoslovja in tehnike (vključno s strokovnjaki IKT) ter pedagoških smeri. Tudi razvoj človeških virov za raziskovalno-razvojno dejavnost (novi doktorji znanosti, mladi raziskovalci) je prepočasen. Digitalne spretnosti odraslih pa so v mednarodnem merilu nizke in še močno pod zastavljenimi cilji EU. Vključenost odraslih v vseživljenjsko učenje se je po dolgoletnih negativnih gibanjih leta 2021 ob precejšnjem razmahu spletnih izobraževanj sicer precej izboljšala, a je vključenost ranljivih skupin (nizko izobraženi, starejši, neaktivni, priseljenci) ostala nizka. Vse to kaže na nujnost strateškega načrtovanja razvoja človeških virov, ki bi bilo podprto s sistemom napovedovanja potreb po znanjih in veščinah. Glede na trajen vpliv demografskih sprememb na potencialno ponudbo delovne sile pa bo za spoprijemanje s problematiko pomanjkanja ustreznih kadrov poleg migracijske in integracijske politike nujna tudi pospešitev avtomatizacije in reorganizacije delovnih procesov.

Slika 3: Izjemno veliko pomanjkanje strokovnjakov IKT (levo) in skromne digitalne spretnosti odraslih (desno)

Vir: Eurostat (2023). Opombi: * Cilj Programa znanj in spretnosti za Evropo za trajnostno konkurenčnost, socialno pravičnost in odpornost do leta 2025. ** Cilj Akcijskega načrta evropskega stebla socialnih pravic do leta 2030.

Slika 4: Velik zaostanek v deležu diplomantov zdravstva in vpisanih na zdravstvo v terciarnem izobraževanju za najboljšimi državami (levo); povečanje vključenosti odraslih v vseživljenjsko učenje v letu 2021, vendar s skromnim napredkom pri nizko izobraženih (desno)

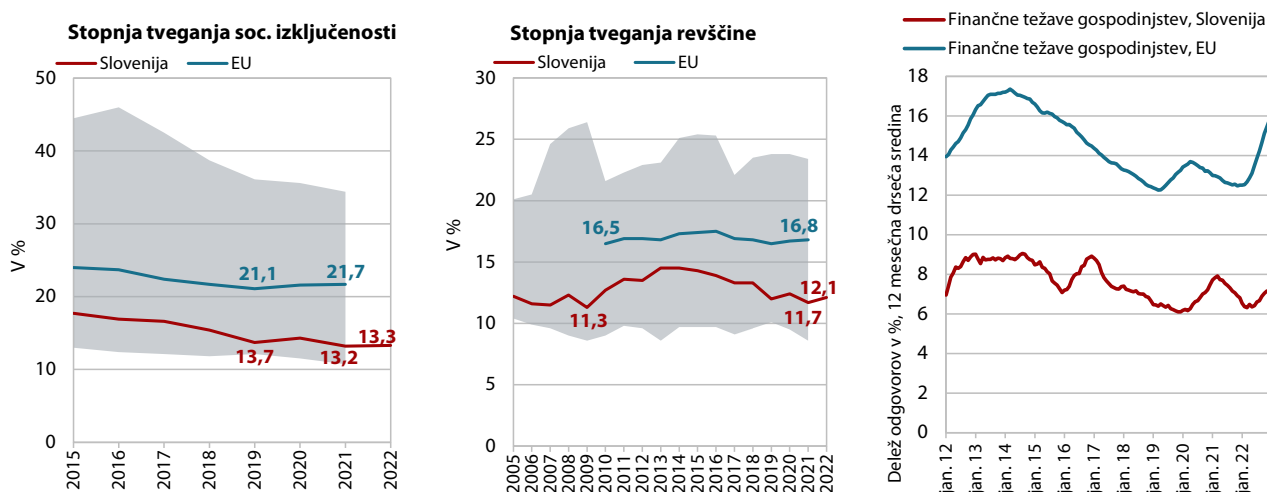
Vir: Eurostat (2023).

Vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba

Zadnji razpoložljivi kazalniki socialne izključenosti, materialne in socialne prikrajšanosti ter tveganja revščine so se ohranili na nižjih ravneh kot pred epidemijo, vpliv energetske druginje na finančno stanje gospodinjstev je bil leta 2022 nižji kot v povprečju EU. Materialna in družbena blaginja prebivalstva sta se s krepitvijo zaposlenosti in razpoložljivega dohodka gospodinjstev po letu 2015 izboljševali, po letu 2019 se je ob velikem pomanjkanju delovne sile izboljševal tudi položaj težje zaposljivih skupin prebivalstva. Realni razpoložljivi dohodek gospodinjstev se je ob podpori ukrepov za pomoč prebivalstvu med epidemijo in energetske krizo v letih 2020 in 2021 zvišal, v letu 2022 pa je ob visoki inflaciji le nekoliko upadel, finančne težave gospodinjstev pa so bile manjše kot leto prej in veliko manjše kot v povprečju EU. Prav tako sta se stopnji tveganja socialne izključenosti ter materialne in socialne prikrajšanosti tudi leta 2022 ohranili blizu najnižjih ravni in krepko pod povprečjem EU. Stopnja tveganja revščine (ki upošteva dohodke iz leta 2021) je nekoliko porasla, a ostala ena najnižjih v EU. Od leta 2015 se zmanjšuje tudi dohodkovna neenakost, ki je med najnižjimi v EU, kar zagotavljajo nizke plačne neenakosti, sistem progresivne obdavčitve dohodka in socialni transferi. Slovenija že daljše obdobje s socialnimi transferji tudi bistveno bolj znižuje tveganje revščine, kot to velja za povprečje EU. Vendar pa dolgoletno in nadpovprečno visoko

tveganje revščine oz. slabi življenjski pogoji nekaterih ranljivih skupin prebivalcev (starejše ženske in nizko izobraženi starejši prebivalci, brezposelni, enočlanska gospodinjstva, hendikepirane osebe, otroci nizkoizobraženih staršev, najemniki stanovanj idr.) opozarjajo na nujnost povečanja ciljanosti ukrepov v okviru reforme socialne politike, ki bi določila transparentne in preverljive kriterije upravičencev ter jim omogočila dostojno življenje.

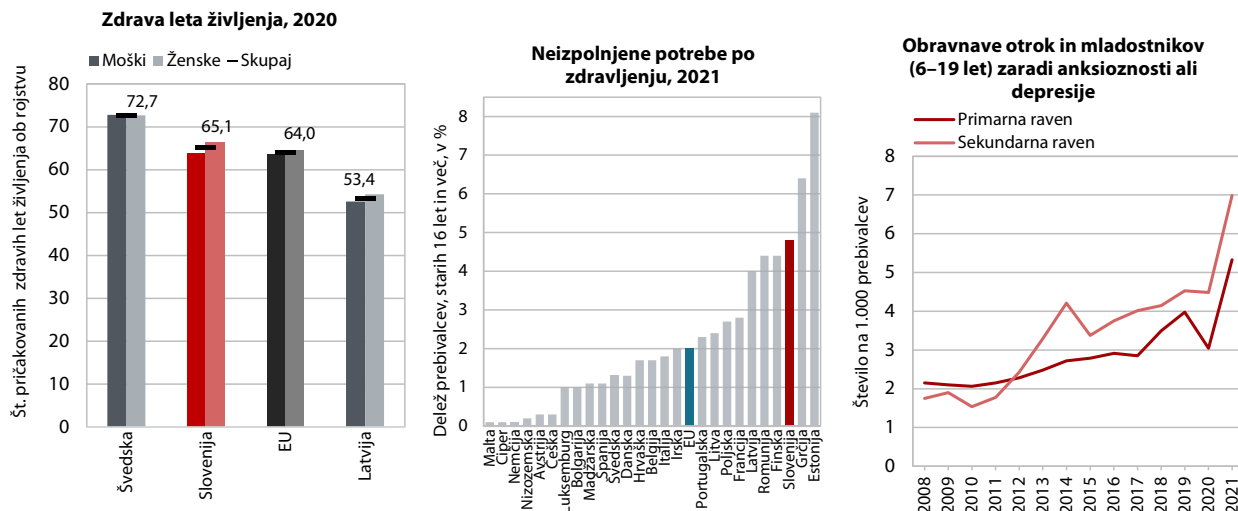
Slika 5: Stopnji tveganja socialne izključenosti in revščine tudi med epidemijo med nižjimi v EU (levo in sredina), zaostrovanje finančnih težav gospodinjstev zaradi druginje manj izrazito kot v povprečju EU (desno)

Vir: Eurostat (2023), SURS (2023h) in EK (2022k), levo: EU-SILC 2022 (na dohodkih iz leta 2021); desno: Anketa o mnenju potrošnikov (gospodinjstva s finančnimi težavami so tista, ki se zadolžujejo ali živijo od prihrankov). Opomba: Za povprečje EU so ocene Eurostata (levo) in EK (desno). * Osenčeno polje prikazuje razpon med državama EU z najmanjšo in največjo vrednostjo. Glede primerljivosti podatkov gl. Prilogo 1.

Epidemija je vplivala na zdravstveno stanje prebivalstva, vzpostavitev finančno vzdržnega ter odpornega zdravstvenega sistema in sistema dolgotrajne oskrbe ostaja pomembna razvojna naloga Slovenije. Ključni kazalniki zdravstvenega stanja prebivalstva so se v desetletju pred nastopom epidemije izboljševali. Preprečljiva umrljivost se je leta 2019 spustila pod povprečje EU, visoka je ostala le umrljivost zaradi nezdravega življenjskega sloga. Prezgodnja umrljivost zaradi onesnaženosti okolja se je v desetih letih zmanjšala za četrtno in je blizu povprečja EU. Število pričakovanih let zdravega življenja je po zadnjih (metodološko spremenjenih) podatkih nad povprečjem EU. Z epidemijo pa se je močno povečala presežna umrljivost in poslabšala dostopnost do zdravstvenih storitev, ki se zaradi pomanjkanja družinskih zdravnikov in dolgih čakalnih dob zastruje. Ob tem se je povečal tudi delež neposrednih izdatkov iz žepa v potrošnji gospodinjstev. Slabša dostopnost zdravstvenih storitev je najbolj prizadela bolnike s kroničnimi nenalezljivimi boleznimi in znova povečala neenakosti v zdravju. Med epidemijo so se izrazito povečale tudi že pred tem rastoče težave v duševnem zdravju, zlasti otrok in mladostnikov. Dodatno so se zaostriale razmere v dolgotrajni oskrbi, predvsem zaradi pomanjkanja kadrov v domovih za starejše in slabo razvite oskrbe na domu. Pri tem javni izdatki za dolgotrajno oskrbo kljub pospešeni rasti v zadnjih letih še zaostajajo za povprečnimi v EU, javni izdatki za zdravstvo pa so po rasti v zadnjih letih blizu povprečja držav EU (oboje izraženo v deležu BDP). Za blažitev težav v zdravstvenem sistemu in dolgotrajni oskrbi so bili v letih 2020–2022 sprejeti tudi začasni in srednjeročni ukrepi, podprti z večjimi izdatki iz državnega proračuna, znatna sredstva so bila namenjena tudi za investicije v zdravstvu. Ključen izziv v obeh sistemih pa ostaja povečanje dostopnosti z zagotovitvijo zadostnega obsega kadrov, skrajšanjem čakalnih dob, digitalizacijo in vzpostavitev vzdržnega financiranja obeh sistemov.

Slika 6: Število pričakovanih zdravih let življenja višje od povprečja EU (levo); visoke neizpolnjene potrebe po zdravljenju (levo) in rastoče težave v duševnem zdravju otrok (desno)

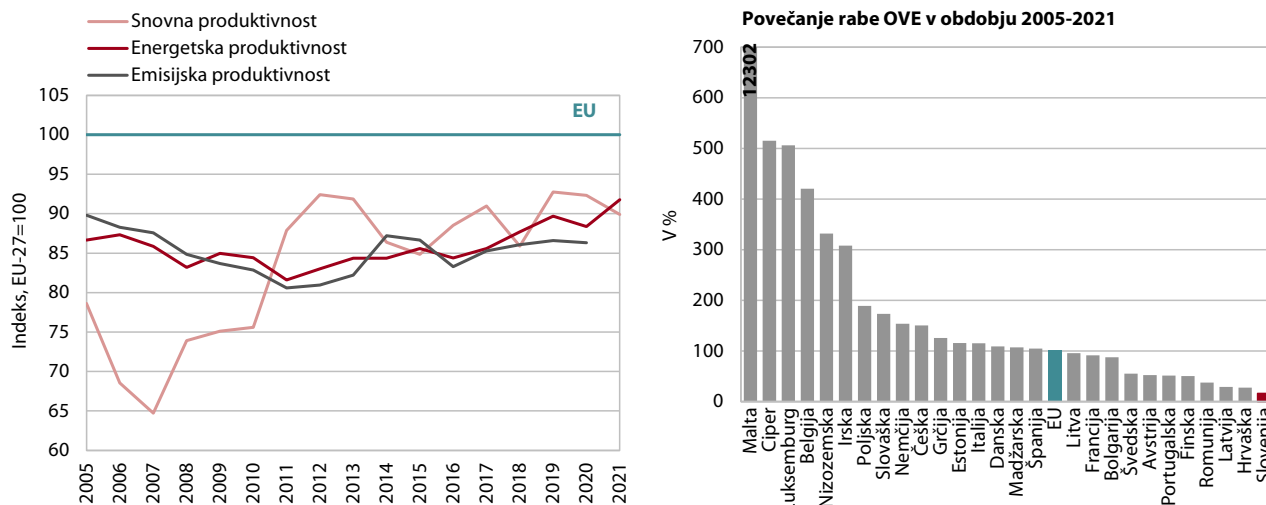

Vir: Eurostat (2023). Opomba: Desna slika: Švedska in Latvija sta prikazani kot državi z največjim oz. najmanjšim številom pričakovanih zdravih let življenja ob rojstvu. Slika sredina: Neizpolnjene potrebe se nanašajo na anketno vprašanje v raziskavi EU SILC: »Ali ste v zadnjem letu potrebovali pregled pri zdravniku ali zdravljenje zaradi določenih zdravstvenih težav toda pregleda/zdravljenja niste opravili ali ste se mu odpovedali zaradi previsokih stroškov, čakalne dobe ali prevelike oddaljenosti«.

Ohranjeno zdravo naravno okolje

Prehod v nizkoogljično krožno gospodarstvo je prepočasen in bo v prihodnje zahteval tudi znatno več finančnih sredstev. Naravni viri Slovenije, kot so tla in voda, ostajajo v povprečju dobro ohranjeni, biotska raznovrstnost je ob obsežni površini zavarovanih območij razmeroma dobra. Bolj problematična je kakovost zraka, merjena z vsebnostjo najdrobnejših prašnih delcev, katerih glavni vir so individualna kurišča lesne biomase in cestni promet. Naravne vire pa koristimo bistveno hitreje, kot so se sposobni obnoviti. Velik ekološki primanjkljaj, ki se s tem ustvarja in je v Sloveniji večji kot v povprečju Evrope, je predvsem posledica visokega ogljičnega odtisa. Nekaj napredka je bilo le na področju rabe energije, kjer se je rast energetske produktivnosti (BDP na enoto porabljene energije) predvsem pod vplivom izboljšanja v predelovalnih dejavnostih po gospodarsko-finančni krizi pospešila. Zaostanek za povprečjem EU se je tako do leta 2021 zmanjšal na 8 %. Izboljšuje se tudi emisijska produktivnost, a tu zaostanek za EU od sredine prejšnjega desetletja ostaja nespremenjen, nekoliko nad 10 %, visoke ostajajo predvsem emisije iz prometa. Bistveno prenizka pa je rast rabe obnovljivih virov energije. Njihov delež v skupni rabi energije se je po letu 2005 povečeval najpočasneje med vsemi članicami EU, cilj za leto 2020 pa ni bil dosežen. Napredek je počasen tudi pri prehodu v krožno gospodarstvo. Izboljševanje snovne produktivnosti (BDP na enoto porabljene snovi) se je v preteklem desetletju upočasnilo, zaostanek za povprečjem EU pa se je ohranjal na okoli 10 %. Delež predelane snovi v skupni porabi je z 11 % nizek in ga bo treba podobno kot v večini članic EU povečati, ne le zaradi rastočih količin odpadkov, ampak tudi zaradi omejenosti surovin v okolju, njihovih višjih cen in motenj v dobavi. Z ohranjanjem dosedanjega tempa pri zmanjševanju odvisnosti gospodarske rasti od rabe virov bodo cilji doseganja podnebne nevtralnosti (nacionalni in v okviru EU) težko uresničljivi. V letu 2022 so se z energetske krizo ti izzivi še okrepili, pri čemer pa je lahko iskanje rešitev za večanje energetske samozadostnosti tudi velika priložnost za prestrukturiranje gospodarstva v smeri nizkoogljičnosti in krožnosti. Vendar pri tem k doseganju ciljev zelenega prehoda ne prispevajo številna začasna zmanjšanja okoljskih dajatev z namenom obvladovanja energetske draginje. Glede na nujno pospešitev zelenega prehoda bodo ob učinkoviti rabi vseh razpoložljivih finančnih sredstev (vključno z evropskimi) potrebni tudi dodatni sistemski ukrepi, podprti z viri (javnimi in zasebnimi) za trajnostne naložbe.

Slika 7: Vztrajanje zaostanka v emisijski, energetske in snovni produktivnosti za povprečjem EU (levo); najskromnejše povečanje rabe obnovljivih virov energije med članicami EU v obdobju 2005–2021 (desno)

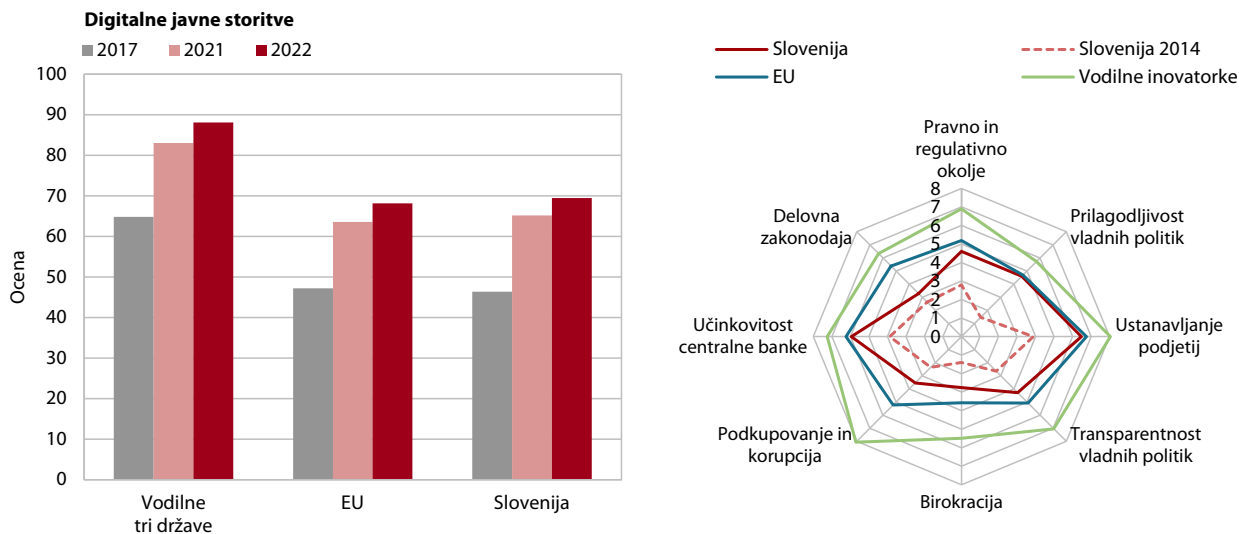

Vir: Eurostat (2023), preračun UMAR. Opomba: Snovna, energetska in emisijska produktivnost so opredeljene kot bruto domači proizvod na enoto porabljene snovi/energije/izpustov toplogrednih plinov.

Visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja

Institucionalna konkurenčnost Slovenije se skozi daljše obdobje postopno izboljšuje, glavne slabosti ostajajo in so predvsem povezane z učinkovitostjo delovanja javne uprave. Slovenija je naredila pomembne korake na posameznih področjih delovanja države, zlasti pri digitalizaciji javnih storitev in razvitosti e-uprave, uveljavljanju standardov kakovosti v organe javne uprave, učinkovitosti sodstva. Sprejeti so bili tudi ukrepi za zmanjšanje administrativnih ovir in preprečevanje korupcije, po enoletni prekinitvi je bil v letu 2022 znova vzpostavljen socialni dialog. Kljub napredku se razkorak do povprečja EU na večini področij upravljanja in javnih storitev, merjen z mednarodnimi kazalniki institucionalne konkurenčnosti, le počasi zmanjšuje. Gospodarstveniki kot največje ovire poslovanju izpostavljajo pretirano birokracijo (gostota predpisov) in premalo spodbudno poslovno okolje (npr. visoka zaznava davčne obremenjenosti dela, pogosto spreminjanje davčne zakonodaje). Omejitev ostaja predvidljivost poslovnega okolja in zakonodaje (pogosto in hitro spreminjanje) ter dolgotrajnost nekaterih postopkov v poslovnem okolju (npr. pri pridobivanju gradbenih dovoljenj, zaposlovanju tujcev) in sodstvu. Pri sprejemanju, izvajanju in spremljanju ukrepov in zakonodaje bi bilo treba še naprej izboljševati sodelovalne javnosti in ključnih deležnikov (npr. povezovanje podjetij, institucij znanja in države). Relativno nizko ostaja zaupanje v javne institucije in pravno državo, visoka pa je tudi zaznava korupcije, ki se je v zadnjih letih še nekoliko povečala. Na področjih varnosti in globalne odgovornosti so rezultati ugodnejši. Po zadnjih razpoložljivih podatkih za leto 2021 se Slovenija v svetovnem merilu uvršča med najmirnejše in najvarnejše države, kar je tudi v okviru cilja SRS. Tudi pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja Agende 2030 se na svetovni ravni uvršča med uspešnejše države. V zadnjih letih je aktivno sodelovala v različnih mednarodnih organizacijah in EU, kjer izstopa zlasti izvedba predsedovanja EU v letu 2021.

Slika 8: Napredek na področju digitalnih javnih storitev v zadnjih letih (levo), pri večini kazalnikov institucionalne konkurenčnosti zaostanek za vodilnimi inovatorkami in tudi za povprečjem EU (desno)

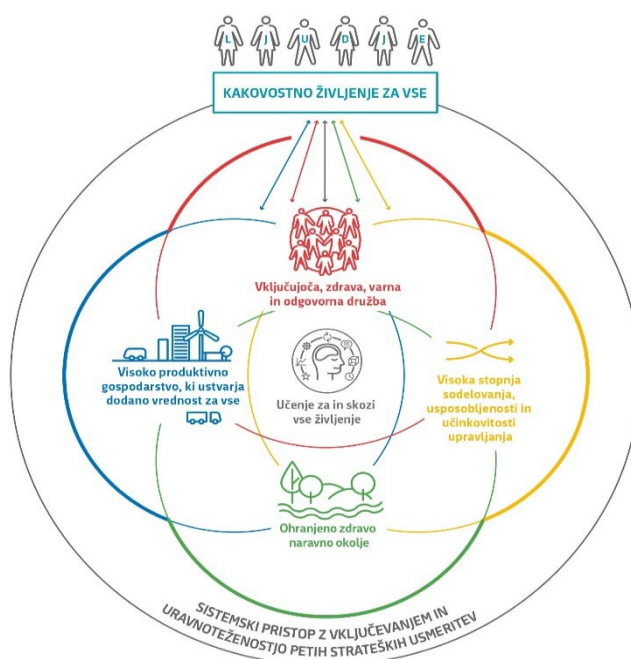
Vir. Eurostat (2023), IMD (2022), preračun UMAR. Opomba: Na levi sliki so vodilne tri države Estonija, Finska in Malta. Na desni sliki je boljše višje število točk. Pri podrobnih kazalnikih je največ možnih točk 10, vsi kazalniki so narejeni na podlagi anket. Anketiranje poteka v začetku drugega četrtletja leta, v katerem so objavljeni rezultati. Vodilne inovatorke so Švedska, Finska, Danska, Belgija in Nizozemska.

Uvodna pojasnila

Poročilo o razvoju je dokument, s katerim spremljamo uresničevanje strategije razvoja Slovenije. Osnovna sestava poročila sledi petim strateškim usmeritvam (glavna poglavja poročila), ki jih je strategija opredelila kot ključne za doseganje osrednjega cilja strategije, to je kakovostnega življenja za vse: a) visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse, b) učenje za in skozi vse življenje, c) vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba, č) ohranjeno zdravo naravno okolje ter d) visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja. Strategija je določila tudi dvanajst razvojnih ciljev in jih opredelila kot medsebojno povezana in soodvisna področja, ključna za uresničitev strateških usmeritev. Uresničevanje razvojnih ciljev (podpoglavja poročila) se v poročilu spremlja v okviru tistih strateških usmeritev, s katerimi se vsebina razvojnega cilja najbolj povezuje (Slika 9), čeprav lahko posamezni razvojni cilji prispevajo k uresničevanju več strateških usmeritev. Ob pripravi tokratnega poročila so bili zadnji razpoložljivi podatki za večino kazalnikov spremljanja strategije na voljo za leto 2021, za nekatere pa tudi za leto 2022, kar pomeni, da v tokratnem poročilu še ni bilo mogoče v celoti analizirati vpliva energetske krize.

V prilogi poročila so podrobneje predstavljeni kazalniki za spremljanje uresničevanja strategije. Tridesetim kazalnikom uspešnosti, za katere so v strategiji določene ciljne vrednosti za leto 2030, so dodani kazalniki spremljanja, ki prinašajo podrobnejši pregled gibanj na posameznih področjih. Kazalniki so glavna analitična podlaga poročila, ki jo dopolnjuje pregled drugih podatkov, študij in raziskovalnih poročil, zlasti na področjih, kjer ni na voljo ustreznih mednarodno in časovno primerljivih kazalnikov. V poročilu so uporabljeni podatkovni viri, objavljeni do 31. marca 2023. Po izstopu Združenega kraljestva iz EU z letom 2020 smo s Poročilom o razvoju 2021 v primerjavah gibanj v Sloveniji z EU prešli na povprečje 27-ih držav. Ker je tudi v nekaterih numeričnih ciljeh SRS uporabljeno povprečje EU, to pomeni, da se je s tem nekoliko spremenila tudi vrednost posameznih ciljev. Kratica EU-13 se še naprej nanaša na povprečje držav novih članic EU, ki so se povezavi priključile po letu 2003, kratica EU-14 označuje skupino starih članic oz. držav, ki so se EU priključile pred letom 2004, EU-22 pa povprečje držav EU, ki so tudi članice OECD (to primerjavo uporabimo, ko gre za podatkovne vire OECD, ki običajno ne vključujejo vseh držav EU). Glede na cilj SRS na področju inovativnosti, ki predvideva uvrstitev Slovenije med države vodilne inovatorke (skladno z Evropskim inovacijskim indeksom), stanje v Sloveniji, kjer je smiselno, primerjamo tudi s povprečjem te skupine držav (kratica VI – vodilne inovatorke vključuje Švedsko, Finsko, Dansko, Nizozemsko in Belgijo).

Slika 9: Osrednji cilj in strateške usmeritve Strategije razvoja Slovenije 2030

Vir: SVRK (2017).

1 Visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse

Slovensko gospodarstvo je po epidemiji hitro okrevalo, krepka gospodarska rast se je nadaljevala tudi v prvi polovici leta 2022, nato se je ob vplivih energetske krize umirila. BDP na prebivalca po kupni moči je v letu 2022 dosegel 92 % povprečja EU, kar je največ doslej. K visoki gospodarski aktivnosti je v letih 2021–2022 pomembno pripomogla tudi ekspanzivna fiskalna politika, ki je z obsežnimi pomočmi podjetjem omogočila ohranitev gospodarskega potenciala med krizo zaradi covid-a 19, z ukrepi za blaženje vpliva epidemije in energetske draginje na finančni položaj prebivalstva pa je močno podprla tudi zasebno potrošnjo. Ob visoki gospodarski rasti se je zaposlenost zvišala na najvišjo raven, kar je pripeljalo do resnega pomanjkanja delovne sile, ki je poleg konjunkturalnih še zlasti posledica strukturnih dejavnikov (zlasti demografskih sprememb in poklicnih neskladij na trgu dela). S ponudbenim energijskim in surovinskim šokom (okrepljenim po začetku vojne v Ukrajini), povečanim domačim povpraševanjem po epidemiji ter pomanjkanjem delovne sile se je v letu 2022 okrepila tudi inflacija. Visoka inflacija in pomanjkanje delovne sile sta v razmerah hitrega gospodarskega okrevanja krepila nominalno rast plač, obvladovanje stroškovnih pritiskov je ob istočasnem cikličnem umirjanju rasti produktivnosti začelo postajati vse večji izziv zlasti v predelovalnih dejavnostih.

Tudi produktivnost je po začetnem upadu ob izbruhu epidemije hitro okrevala, a je v letu 2022 še vedno dosegla le 86 % povprečja EU. Počasno okrevanje produktivnosti po gospodarsko-finančni krizi izvira predvsem iz nizkega obsega investicij (glede na BDP), ki se sicer krepi, a še vedno ne dosega ravni pred letom 2008. Investicije za pametno preobrazbo (v RRD, IKT, druge stroje in opremo) se z nizkih ravni po gospodarsko-finančni krizi le postopno povečujejo in še vedno močno zaostajajo ne le za državami vodilnimi inovatorji, ampak tudi za skupino višegrajskih držav. Prav tako bo treba okrepiti vlaganja v zeleni prehod (tudi infrastrukturna npr. v obnovljive vire energije, zmogljivejša električna omrežja, trajnostno mobilnost, energetsko prenovo stavb,...). Do pozitivnih premikov je po letu 2016 prišlo na področju inovacij, še vedno pa se podjetja procesov modernizacije ter digitalne in zelene preobrazbe pogosto lotevajo preveč površinsko in brez celovite organizacijske preobrazbe, premalo izkoriščajo tudi potenciala ekosistemskega povezovanja. Pri digitalizaciji in inovacijah v mednarodni primerjavi najbolj zaostajajo majhna in srednje velika podjetja, zato je treba mehanizme podpor bolj prilagoditi potrebam posameznih skupin podjetij, več pozornosti je treba nameniti tudi nastajanju novih inovativnih podjetij. Priložnost za povečanje vlaganj v pametno rast in digitalno preobrazbo je v koriščenju sredstev kohezijske politike in Načrta za okrevanje in odpornost, a Slovenija je za te namene namenila nižji obseg sredstev glede na BDP v primerjavi s konkurentkami iz južne in vzhodne Evrope.

1.1 Gospodarska stabilnost

Gospodarska stabilnost (razvojni cilj 5)

Vsebinska cilja je zagotoviti gospodarsko stabilnost, ki je ključni pogoj za zmanjšanje razvojnega zaostanka za razvitejšimi državami in povečanje kakovosti življenja za vse. Gospodarska stabilnost temelji na uspešno delujoči ekonomiji predvsem ob ohranjanju ključnih makroekonomskih ravnovesij. Za njeno doseganje oziroma ohranjanje je ključno ustrezno odzivanje ekonomskih politik v celotnem gospodarskem ciklu, zagotavljanje dolgoročne vzdržnosti javnih financ, oblikovanje stabilnega in konkurenčnega finančnega sektorja ter enakomeren regionalni razvoj. SRS 2030 v povezavi z gospodarsko stabilnostjo posebej poudarja še konkurenčnost in inovativnost ter trajnostne in vključujoče vidike gospodarskega razvoja. Ti so podrobneje obravnavani v drugih razvojnih ciljih SRS, in sicer v cilju 6 (konkurenčnost in inovativnost), 3 in 7 (vključujoči razvoj) ter 8 in 9 (trajnostni razvoj).

Kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 5:

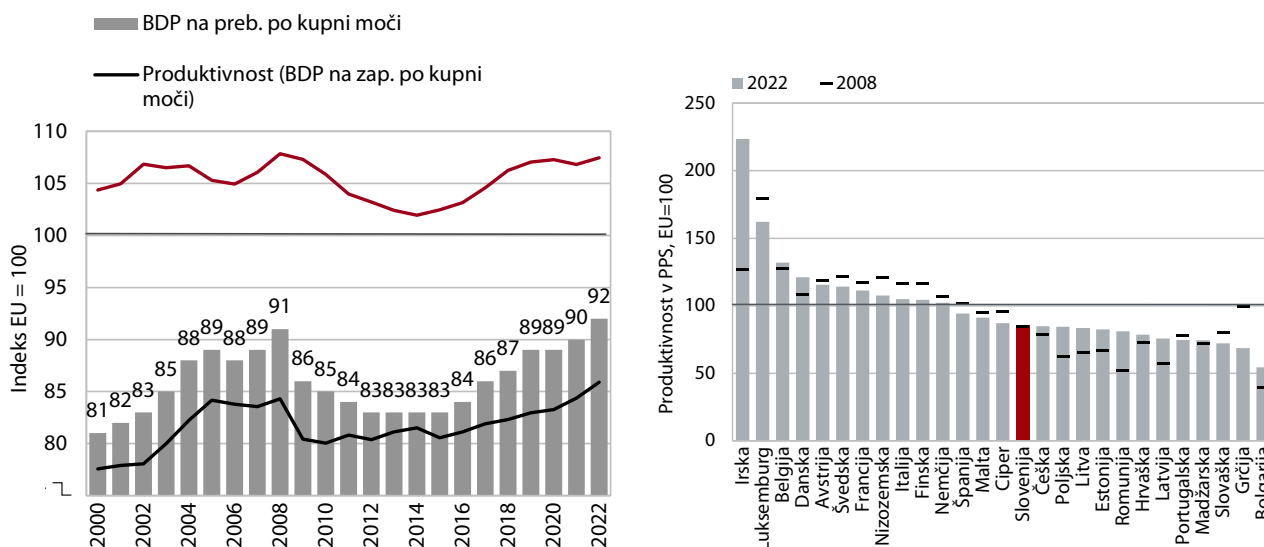
	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
BDP na prebivalca (v SKM), indeks EU-27 = 100	92 (2022)	100 (2022)	100
Dolg državnega sektorja, v % BDP	69,9 (2022)	86,0 (2022) ²	60

² Podatek za EU je napoved EK za leto 2022 (EK, 2022m).

Gospodarska razvitost Slovenije, merjena z bruto domačim proizvodom na prebivalca po kupni moči, je leta 2022 prvič presegla doslej najvišjo raven doseženo pred izbruhom gospodarsko-finančne krize leta 2008.

BDP na prebivalca po kupni moči je leta 2022 dosegel 92 % povprečja EU, kar je odstotno točko nad najvišjo vrednostjo iz leta 2008. Vrzal do povprečja EU se zmanjšuje od leta 2016, potem ko se je med gospodarsko-finančno krizo precej poglobila. Sprva je obnovljeno gospodarsko dohitevanje izhajalo predvsem iz povečevanja stopnje zaposlenosti³, v zadnjem obdobju pa je ob vse večjem pomanjkanju delovne sile temeljilo na rasti produktivnosti⁴. Tudi ta je leta 2022 presegla dotlej najvišjo relativno raven iz leta 2008, je pa s 86 % povprečja EU še vedno nizka (Slika 10). Na drugi strani stopnja zaposlenosti precej presega povprečno v EU (leta 2022 za 7 %), potencial za njeno povečanje je še predvsem v višjih starostnih skupinah delovno sposobnega prebivalstva (zlasti v skupini 60-64 let). Dvig produktivnosti je zato ključen za nadaljnje zapiranje razvojne vrzeli. V razmerah, ko se gospodarstvo zaradi energetske krize, visoke inflacije in pomanjkanja delovne sile sooča z visokimi stroškovnimi pritiski, je zato ob sicer nujnem kratkoročnem obvladovanju stroškov ključno napore usmeriti v čim hitrejšo prestrukturiranje v visoko inovativno (digitalno), nizkoogljično krožno gospodarstvo. Le takšne strukturne spremembe bodo namreč zagotovile dvig dodane vrednosti gospodarstva (ob zmanjševanju ogljičnega odtisa) za uspešno soočanje s stroškovnimi pritiski kot posledica omejenih naravnih virov, zelenega prehoda in tudi demografskih sprememb ter s tem dolgoročno ohranjanje konkurenčnosti gospodarstva.

Slika 10: Nižja gospodarska razvitost Slovenije v primerjavi s povprečjem EU je posledica nizke produktivnosti

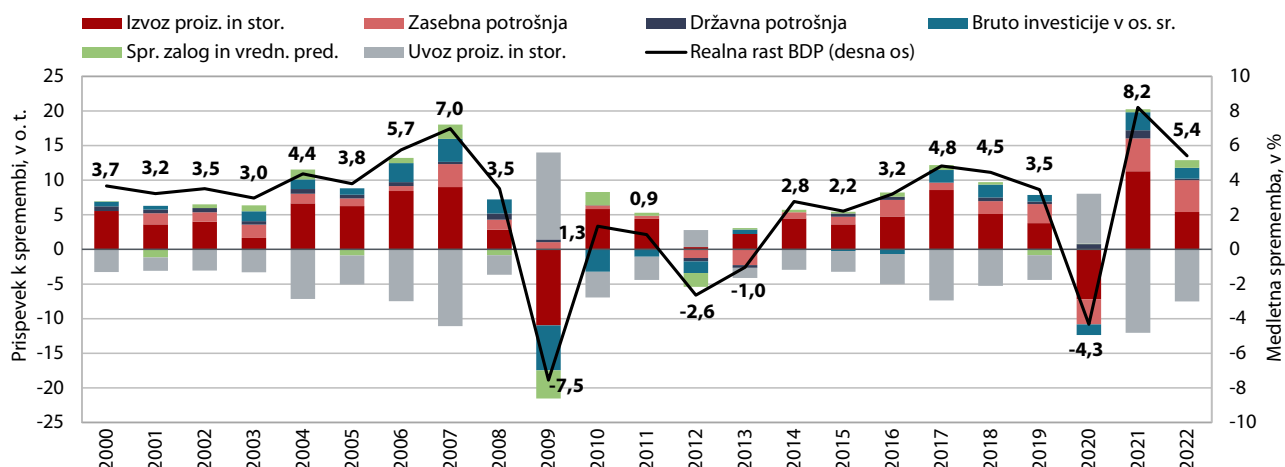

Vir: Eurostat (2023), preračuni UMAR.

Gospodarstvo je po začetnem padcu ob izbruhu epidemije hitro okrevalo, v drugi polovici leta 2022 pa se je predvsem pod vplivom energetske krize gospodarska aktivnost umirila. Po večletni rasti BDP, ki je sledila gospodarskemu upadu med gospodarsko-finančno krizo, se je leta 2020 BDP zaradi epidemije in z njo povezanih omejitev močno zmanjšal. Upadle so vse komponente BDP z izjemo državne potrošnje, med dejavnostmi pa je bil upad zlasti izrazit v storitvah, ki zahtevajo več fizičnih stikov. Z močnim odbojem je gospodarska aktivnost leta 2021 presegla raven pred epidemijo. K rasti je največ prispevala zasebna potrošnja, podprta z vladnimi ukrepi in znatnim znižanjem stopnje tekočega varčevanja. Leta 2022 je visoka rast v veliki meri izhajala iz prve polovice leta in okrevanja po epidemiji, umiritev v mednarodnem okolju zaradi vojne v Ukrajini in energetske krize pa je skupaj z inflacijskimi vplivi na kupno moč vplivala na občutno umiritev do konca leta. Rast zasebne potrošnje je ob sprostitev zaježitvenih ukrepov v začetku leta in visoki ravni zaposlenosti v povprečju leta ostala visoka. Na rast investicij in gradbene aktivnosti pa so pozitivno vplivale zlasti državne investicije spodbujene tudi s sredstvi EU. Umirjanje rasti tujega povpraševanja, visoka inflacija, stroškovni pritiski (gl. tudi poglavje 1.2.1) in velika negotovost so se na gospodarski aktivnosti izraziteje odrazili proti koncu leta, ko so se razmere precej poslabšale v izvoznem delu gospodarstva, rasti potrošnje gospodinjev, zasebnih investicij in storitvene menjave pa so se upočasnile.

³ Delež prebivalstva v starosti 15-65 let, ki je zaposlen.

⁴ Bruto domači proizvod na zaposlenega.

Slika 11: Po močnem odboju leta 2021 je gospodarska rast tudi leta 2022 ostala visoka

Vir: SURS (2023h).

Gospodarska gibanja med epidemijo in v prvem letu energetske krize so bila ob obsežnih ukrepih za omilitev negativnih posledic obeh kriz ugodnejša kot v povprečju v EU. Kriza zaradi epidemije se je močno razlikovala od gospodarsko-finančne krize z začetkom leta 2008⁵, ne le v šoku, ki jo je povzročil, ampak tudi glede pripravljenosti gospodarstva na krizo in odzivov politik nanjo. Ključni dejavniki, ki so preprečili globlji upad gospodarske aktivnosti in zaposlenosti leta 2020 in omogočili hitrejšo okrevanje leta 2021, so bili razmeroma dobra finančna kondicija slovenskega gospodarstva pred krizo in obsežni spodbujevalni ukrepi ekonomskih politik^{6,7}. Začetek leta 2022 je sledila vojna v Ukrajini, ki je povzročila pospešeno zvišanje cen energentov⁸, ki jih je Vlada blažila s splošnimi (znižanje trošarin, DDV in druge dajatve na energente) in ciljnim podpornimi ukrepi (pomoč gospodarstvu, energetsko intenzivnim podjetjem in kmetijskemu sektorju ter različni draginski dodatki za najbolj ranljive skupine prebivalcev) v višini 1,2 % BDP (od tega 1% BDP z vplivom na sektor država). Zaradi obsežnosti krize povezane z epidemijo so bili sprejeti tudi fiskalni ukrepi pomoči na ravni EU, najprej fiskalni sveženj namenjen kratkoročnemu blaženju posledic krize, nato pa še izdatnejša pomoč v obliki izrednega instrumenta za okrevanje – »Naslednja generacija EU«. Ta je namenjen zlasti spoprijemanju z razvojnimi izzivi digitalizacije in zelene transformacije, tudi preko spodbujanja investicijske aktivnosti. Evropska komisija se je odzvala tudi na naraščanje cen energentov, najprej oktobra 2021 (EK, 2021e) z naborom orodij za ukrepanje in podporo,⁹ nato pa še maja 2022 s predstavitvijo načrta REPowerEU (EK, 2022r), v okviru katerega je predlagala dodaten sklop ukrepov zaradi nadaljnjih podražitev energentov od začetka vojne v Ukrajini.¹⁰

Saldo tekočega računa se je po desetih letih presežka leta 2022 prevesil v primanjkljaj (–0,8 % BDP). Presežek tekočih transakcij je bil ob ugodnih razmerah v mednarodnem okolju in povečanju konkurenčnosti izvoznikov v obdobju 2012–2019 razmeroma visok. Leta 2020 se je zaradi močnega šoka v domači porabi kot posledica izbruha epidemije in s tem povezanega obsežnega varčevanja zasebnega sektorja okrepil na najvišjo raven doslej (3,6 mrd EUR ali 7,6 % BDP). Temu je sledilo občutno zmanjšanje v obdobju 2021–2022, k čemur je ob poslabšanih pogojih menjave največ prispevala blagovna menjava¹¹ oz. z vidika varčevalno-investicijske vrzeli znižanje neto varčevanja gospodinjstev in povečanje neto investicij nefinančnih družb.

⁵ Recesija, ki je sledila finančni krizi, je bila posledica upada povpraševanja zaradi obsežnega razdolževanja gospodinjstev, držav, bank in podjetij. Kriza zaradi epidemije pa vpliva na gospodarstvo prek padca povpraševanja in padca ponudbe hkrati (Codogno in van den Noord, 2020).

⁶ Zlasti fiskalni ukrepi pomoči, ki so bili usmerjeni v stabiliziranje razmer na trgu dela in v pomoč podjetjem z likvidnostnimi težavami in so podrobneje opisani v Pomladanski napovedi gospodarskih gibanj (UMAR, 2022b).

⁷ Po ocenah UMAR naj bi bil ob odsotnosti ukrepov padec gospodarske aktivnosti leta 2020 večji za vsaj 4 o. t., k rasti leta 2021 pa so ukrepi prispevali vsaj 3,4 o. t. (UMAR, 2022b).

⁸ Ob povečanem svetovnem povpraševanju po energiji se je pospešena rast cen energentov začela že v drugi polovici leta 2021 kot posledica kombinacije različnih dejavnikov, med drugim okrevanja gospodarstev po epidemiji covid-19 (UMAR, 2022b).

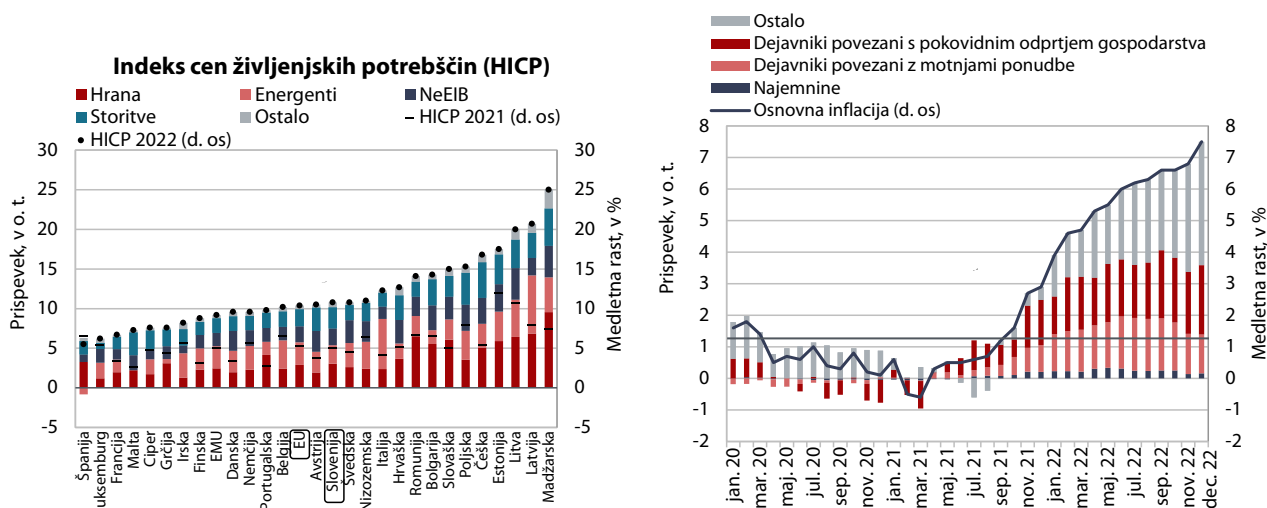
⁹ Nabor ukrepov zajema takojšnje ukrepe za zaščito odjemalcev in podjetij (npr. dohodkovna podpora ogroženim in državne pomoči) ter srednjeročne ukrepe na področju skladiščnih zmogljivosti, povečevanja proizvodnje OVE ipd.

¹⁰ Dodaten sklop ukrepov, predlagan v okviru tega načrta, se osredotoča na varčevanje z energijo, diverzifikacijo oskrbe z energijo, pospešitev nadomeščanja fosilnih goriv ter pametno združevanje investicij in reform (dopolnitev načrtov za okrevanje in odpornost s posebnim poglavjem z novimi ukrepi za uresničitev načrta REPowerEU).

¹¹ Zaradi višje rasti domačega trošenja v primerjavi z rastjo tujega povpraševanja ter visokih cen energentov, surovin in industrijskih proizvodov je bila rast uvoza višja od izvoza.

Rast cen življenjskih potrebščin se je podobno kot v EU začela postopoma krepiti v drugi polovici leta 2021, leta 2022 pa se je ob izbruhu vojne v Ukrajini pospešila. Šoki na trgu energentov in težave v dobavnih verigah so najprej vplivali na rast cen energentov in cen neenergetskega, zlasti trajnega, industrijskega blaga. Ob dlje časa trajajočih zaostrenih razmerah so se cenovni pritiski pričeli prelivati tudi v druge skupine blaga in storitev, izbruh vojne v Ukrajini pa je pritisk na cene še okrepil. Zaostrene razmere na trgu energentov, dražje ostale vhodne surovine in vojna v Ukrajini so vplivali tudi na strmo rast cen hrane, ki je bila decembra medletno 18,9-odstotna, k inflaciji pa je prispevala 2,9 o. t.¹² Vse skupine prehranskih proizvodov naraščajo hitreje od CPI-ja. Močan vpliv na zviševanje cen je ob visoki gospodarski aktivnosti imelo tudi močno trošenje gospodinjstev, v določeni meri povezano s finančnimi ukrepi države in odpravo omejitev za preprečevanje širjenja epidemije (gl. tudi Slika 12). Inflacija v Sloveniji je tako sredi leta 2022 dosegla najvišje ravni, od jeseni lani pa se ohranja na višini okrog 10 %. Konec lanskega leta se je ob višji osnovi, umirjanju cen na svetovnih trgih energentov in ukrepih vlade za blaženje posledic visokih cen energentov¹³ pričela upočasnjevati medletna rast cen energentov, decembra je znašala 15,9 %. Tudi rast cen neenergetskega industrijskega blaga se je ob postopnem umirjanju rasti cen trajnega blaga nekoliko upočasnila. Ob večjem povpraševanju, višjih stroškovnih pritiskih povezanih z draginjo in tudi plačnih pritiskih zaradi pomanjkanja delovne sile v določenih storitvenih dejavnostih, se je okrepila tudi rast cen storitev (7,2 %).

Slika 12: K rasti cen življenjskih potrebščin (HICP) so tako v Sloveniji kot v EU leta 2022 največ prispevale cene energentov in hrane (levo); k visoki osnovni inflaciji je ob ponudbenem šoku precej prispevalo okrepljeno pokovidno trošenje (desno)

Vir: Eurostat (2023), preračuni UMAR (levo); SURS (2023), preračuni UMAR (desno). Opomba: Slika levo: prispevki se poleg različne rasti v posameznih državah razlikujejo tudi zaradi različnih uteži. Slika desno: Uporabljena je razdelitev iz Biltena ECB 7/2022 (Goncalves, E., Koester, G., 2022), ki med skupine pod vplivom dejavnikov povezanih z motnjami ponudbe uvršča nove in rabljene avtomobile, rezervne dele in dodatke za osebna vozila, pohištvo in stanovanjsko opremo, vključno z velikimi gospodinjstvi. Med skupine z vplivom dejavnikov povezanih s pokovidnim odprtjem gospodarstva pa spadajo blago in storitve iz skupin obleka in obutev, rekreacija in kultura, hoteli in restavracije ter potniški zračni prevozi. Metodologijo za takšno razvrščanje je uporabil Shapiro (2022), ki je blago in storitve razvrstil v posamezne skupine glede na analizo gibanja cen in aktivnosti (količin). Za blago in storitve, ki jih zaznamujejo dejavniki pokovidnega okrevanja, je bila povezava pozitivna. Za blago in storitve, ki jih zaznamujejo dejavniki motenj v ponudbi, pa je bila povezava negativna in statistično značilna. Blago in storitve, kjer povezava med cenami in količinami ni statistično značilna, pa je razvrščeno v skupino ostalo.

Trg dela je po epidemiji covida-19 hitro okrevaj, zaposlenost je konec leta 2022 dosegla zgodovinsko najvišjo, brezposelnost pa najnižjo raven. Epidemija je ustavila večletna ugodna gibanja na trgu dela, a je sprejetje interventnih ukrepov za ohranjanje delovnih mest v veliki meri ublažilo učinek upada gospodarske aktivnosti na trg dela, prilagoditev pa je bolj vplivala na število opravljenih delovnih ur (Slika 13 levo). Velik odboj gospodarske

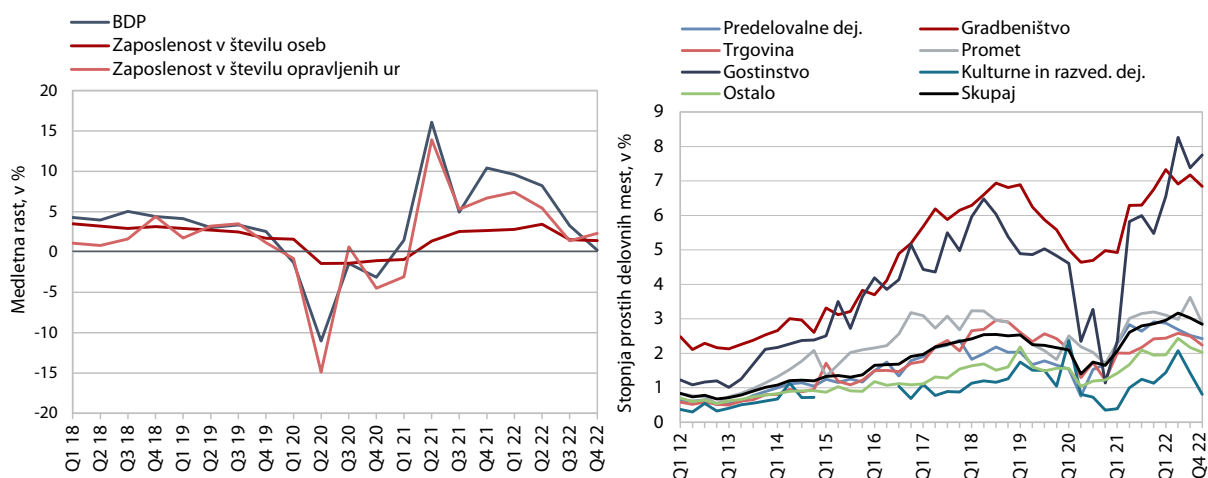
¹² Decembra 2022 je k inflaciji največ prispevalo blago iz skupine sveže in predelano meso (0,5 o. t.), ki se je podražilo za 19,4 %, najvišjo rast (34,3 %) pa je doseglo blago iz skupine olja in maščobe.

¹³ Vlada je za blaženje posledic visokih cen energentov sprejela več ukrepov, ki so po naši oceni inflacijo v letu 2022 znižali za približno 2 o. t. Ocena vključuje ukrepe regulacije cen pogonskih goriv, zamejitve cen in različne davčne spremembe: sredi leta 2022 je spremenila sistem regulacije cen pogonskih goriv, s katerim je prešla s fiksno določene cene na modelsko določanje cen, odvisno od razmer na svetovnem trgu in s fiksno določeno maržo, septembra pa je bila po istem modelu uvedena tudi regulacija cen kurilnega olja. Ocenjujemo (na podlagi ocen MGTŠ o cenah naftnih derivatov brez upoštevanja regulacije), da je regulacija inflacijo znižala za približno 0,4 o. t. Za obdobje enega leta (do 31. avgusta 2023) je bila določena tudi najvišja fiksna cena za plin in električno energijo, od začetka letošnjega leta in do konca aprila 2023 pa je določena tudi najvišja tarifna postavka za variabilni del cene toplote iz daljinskega ogrevanja. Država je za nekatere skupine energentov znižala tudi DDV in nekatere druge prispevke in dajatve. Po podatkih SURS, ki je ocenil vpliv davčnih sprememb na inflacijo, je bila inflacija (merjena s HICP) zaradi vseh davčnih sprememb (vključno s spremembo trošarin na tobak) nižja za 1,3 o. t. Ker so se cene naftnih derivatov zaradi znižanja cen na svetovnih trgih in okrepljene vrednosti evra v zadnjem obdobju znižale, je vlada v začetku letošnjega leta povišala trošarine na naftne derivate, prispevek k inflaciji pa je bil po naši oceni približno 0,2 o. t. (podatek do februarja 2023).

aktivnosti po letu 2020 in pomanjkanje delovne sile, ki je bilo visoko že pred epidemijo, je vplivalo na hitro okrevanje trga dela. Ob povečanju povpraševanja po delovni sili je zaposlenost v tretjem četrtletju 2021 že preseгла raven iz konca leta 2019, na predkrizno raven se je vrnila tudi participacija. Čeprav se je rast zaposlenosti do konca leta 2022 z ohlajanjem gospodarske aktivnosti nekoliko umirila, je bilo ob koncu leta število delovno aktivnih najvišje doslej (935 tisoč, za 2,0 % več kot leto prej), število registriranih brezposelnih pa najnižje (53.181 oseb oz. za petino manj kot pred letom).

Ob visoki ravni zaposlenosti se trg dela sooča s pomanjkanjem delovne sile, ki že močno vpliva na poslovanje podjetij. Na veliko pomanjkanje kadra, tako v Sloveniji kot v drugih razvitih državah, vplivajo ciklični in strukturni dejavniki. Med slednje spada zlasti staranje delovne sile (in s tem prehajanje velikega števila zaposlenih v upokožitev), ki bo imelo trajen vpliv na ponudbo delovne sile (Slika 14 desno). Strukturni dejavniki pomanjkanja delovne sile pa so tudi spremembe v strukturi povpraševanja po določenih veščinah (zlasti v luči tehnološkega napredka, zelenega in digitalnega prehoda), spremembe v migracijskih tokovih in v določenih sektorjih oz. poklicih manj ugodne delovne razmere (EK, 2022b). Na nezadostno ponudbo kadra kaže stopnja prostih delovnih mest¹⁴, ki je najvišja v delovno intenzivnih dejavnostih (predelovalne dejavnosti, gradbeništvo), visoka pa je tudi v vseh drugih dejavnostih (Slika 13 desno). Dolgotrajen kadrovski primanjkljaj vpliva na poslovanje podjetij, o čemer poroča več kot polovica vseh podjetij v gradbeništvu in tretjina v predelovalnih dejavnostih (Slika 14 levo). Podjetja, ki ne morejo zapolniti prostih delovnih mest, v polovici primerov odredajo nadurno delo, v petini pa preusposobijo že zaposlene, delo prenesejo na zunanje izvajalce ali pa zavračajo naročila (ZRSZ, 2022a).¹⁵ Obseg domače delovne sile, ki bi lahko bila potencialno na voljo za zaposlitev (tako brezposelne osebe kot tiste v neaktivnosti), meri indeks nezaposlenosti¹⁶; njegova rekordno nizka vrednost, podobno kot stopnja brezposelnosti, kaže na izjemno majhen domač bazen še razpoložljive delovne sile. Zato postaja zaposlovanje tuje delovne sile vse pomembnejši dejavnik rasti zaposlenosti, k skupni rasti je zaposlovanje tujih delavcev v zadnjem četrtletju lani namreč prispevalo že več kot 80 %.

Slika 13: Trg dela se je na upad gospodarske aktivnosti med epidemijo pretežno odzval z zmanjšanjem opravljenih ur (levo), stopnja prostih delovnih mest je najvišja v gradbeništvu in gostinstvu (desno)

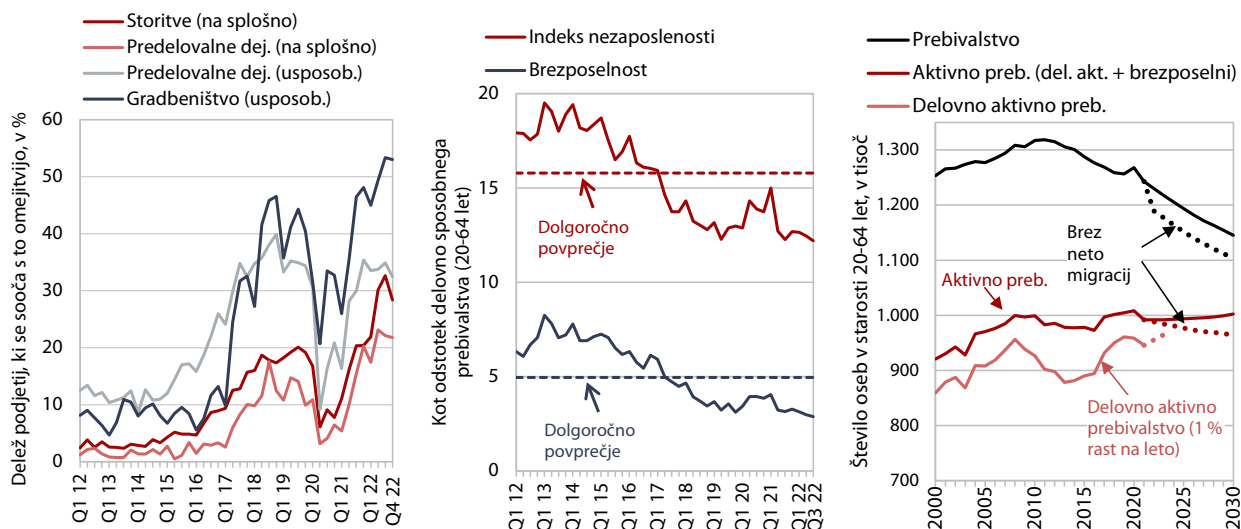
Vir: SURS (2023b). Opomba: Stopnja prostih delovnih mest je razmerje med prostimi delovnimi mesti in vsemi (prostimi plus zasedenimi) delovnimi mesti.

¹⁴ Stopnja prostih delovnih mest je razmerje med prostimi delovnimi mesti in vsemi (prostimi plus zasedenimi) delovnimi mesti.

¹⁵ Dolgotrajna obremenitev z dodatnim delom vpliva tudi na preference zaposlenih po povečanju svojega običajnega obsega dela, ki se zmanjšujejo (gl. tudi poglavje 3.1).

¹⁶ Indeks nezaposlenosti je širše merilo obsega prostih kapacitet od običajne stopnje brezposelnosti, saj vključuje tudi določene kategorije neaktivnih oseb in upošteva različno verjetnost njihovega prehoda v delovno aktivnost. Prednosti indeksa nezaposlenosti kot mere prostih kapacitet na trgu dela sta, da: (i) za razliko od brezposelnosti ustrezneje upošteva, da lahko poleg brezposelnih k večjemu obsegu dela prispevajo tudi nekatere druge skupine delovno sposobnih, kot so šolajoči, upokoženi, neaktivni zaradi izgube motivacije po iskanju zaposlitve in drugi neaktivni, in (ii) upošteva, da se te skupine razlikujejo v zaposlitvenih možnostih. Indeks nezaposlenosti je tako utežen (z verjetnostjo zaposlitve) seštevek teh skupin. Za podrobnejši opis metodologije glej UMAR (2019a).

Slika 14: Pomanjkanje delovne sile omejuje poslovanje rekordno velikemu deležu podjetij (levo), obseg delovne sile, potencialno na voljo za zaposlitev (indeks nezaposlenosti), je na najnižjih ravneh doslej (sredina); demografske spremembe pa bodo imele trajen vpliv na zmanjšanje ponudbe delovne sile (desno)

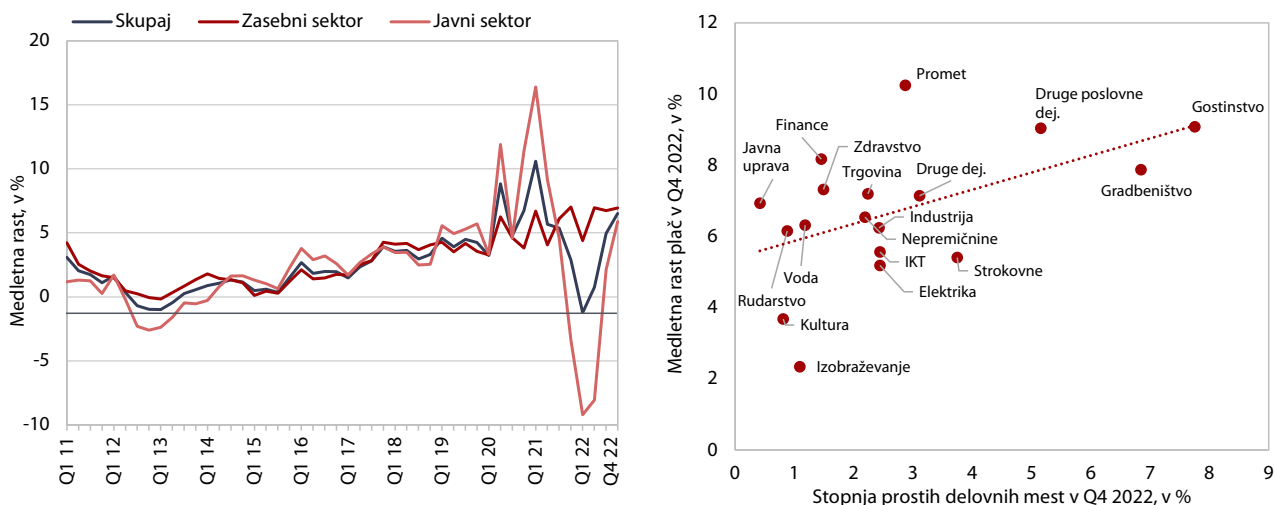
Vir: SURS (2021a, 2023h), preračuni UMAR. Opombe: Levi graf prikazuje pomanjkanja kadra na splošno in pomanjkanje usposobljenega kadra. Desni graf prikazuje projekcijo prebivalstva, ki temelji na projekciji prebivalstva EUROPOP2019 brez migracij in vključuje UMAR-jevo predpostavko neto migracij v višini 8 tisoč na leto od leta 2023. Projekcija aktivnega prebivalstva temelji na predpostavki postopnega nadaljevanja dosedanjega dolgoročnega trenda; povečanje stopnje aktivnosti prebivalstva v starostni skupini 20-29 let z 68,8 % v 2021 na 72 % v letu 2030, v starostni skupini 30-54 let z 92,8 % v 2021 na 93 % in v starostni skupini 55-64 let s 54,9 % na 72 %. Projekcija delovno aktivnega prebivalstva predpostavlja naraščanje njihovega števila za 1 % na leto.

Nominalna rast plač se je v letih 2021 in 2022 postopoma krepila pod vplivom visoke gospodarske rasti, pomanjkanja delovne sile in visoke inflacije, kljub temu je v letu 2022 zaostala za rastjo splošne ravni cen (realni padec plač). Rast plač je v letih pred epidemijo postopoma naraščala in bila še v začetku leta 2020 medletno visoka zaradi dviga minimalne plače, splošnega pomanjkanja delovne sile in dogovorov s sindikati javnega sektorja iz leta 2018. Med epidemijo so na njeno veliko nihanje v zasebnem sektorju močno vplivali ukrepi za ohranjanje delovnih mest, zapiranje dejavnosti, delo od doma, izgube zaposlitve in manjši obseg drugih oblik dela. Rast plač v javnem sektorju pa so poleg dogovorov s sindikati (v letih 2020 in 2021)¹⁷ zaznamovala predvsem izplačila epidemičnih dodatkov, sprva v smeri močne rasti plač, ob njihovem prenehanju izplačevanja v drugi polovici 2021 pa z izrazitim padcem. V letih 2021 in 2022 se je nominalna rast plač v zasebnem sektorju v razmerah hitrega gospodarskega okrevanja začela ponovno krepiti pod vedno večjimi pritiski naraščajočega pomanjkanja delovne sile, s katero se spoprijema vse večji delež podjetij. Rast plač je bila v splošnem višja v dejavnostih, kjer je bilo pomanjkanje kadra večje (še posebej v gradbeništvu in gostinstvu, Slika 15 desno). Pritisk na plače je izhajal tudi iz rasti minimalne plače in težnje zaposlenih po ohranjanju rasti dohodka v okolju visoke inflacije, medtem ko so zaposlovanje tuje delovne sile z nižjimi plačami in ukrepi proti druginji na rast plač delovali v nasprotni smeri. V javnem sektorju pa je na lansko rast plač vplival tudi oktobrski dogovor s sindikati javnega sektorja¹⁸. Kljub temu se je v letu 2022 ob precej povišani inflaciji skupna realna plača na zaposlenega znižala.

¹⁷ Vpliv na rast plač v javnem sektorju v letih 2020 in 2021 so imeli tudi ukrepi, ki so bili s sindikati javnega sektorja dogovorjeni konec leta 2018. Pri tem je na rast plač vplival pričetek izplačevanja redne delovne uspešnosti in delovne uspešnosti iz naslova povečanega obsega dela (s 1. 7. 2020) in povišanje plač v dejavnosti zdravstva in socialnega varstva ter v zdravstveni negi zaradi novih uvrstitev nekaterih delovnih mest v višje plačne razrede in umestitve novih delovnih mest.

¹⁸ Na podlagi Dogovora o ukrepih na področju plač in drugih stroškov dela v javnem sektorju za leti 2022 in 2023 je v letu 2022 prišlo do povišanja višine povračila regresa za prehrano v septembru, uskladitve plačne lestvice za 4,5 % v oktobru, izplačila višine regresa za letni dopust za leto 2022 v novembru, v letu 2023 pa je predvidena še višja uvrstitev delovnih mest, nazivov in funkcij v aprilu ter izplačilo v okviru realizacije sporazumov, sklenjenih v obdobju preteklih vlad.

Slika 15: Skupna nominalna rast povprečne bruto plače se je lani krepila (levo), njena rast je bila višja v dejavnostih z večjim pomanjkanjem delovne sile (desno)

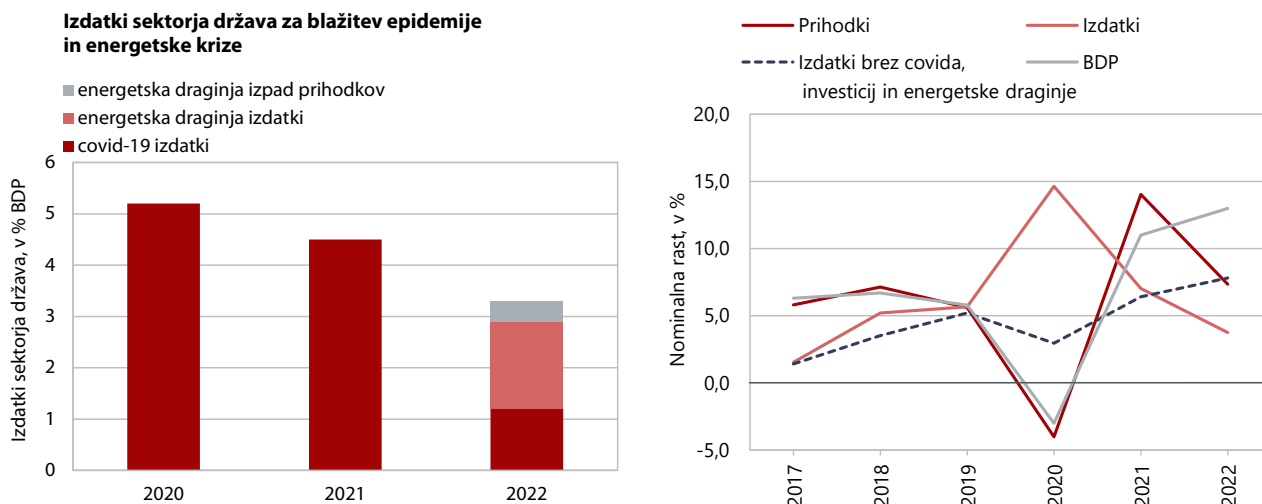

Vir: SURS (2023h), preračuni UMAR.

Javnofinančni položaj se je kljub izdatkom za blaženje energetske druginje leta 2022 še izboljšal, na kar je vplivalo gospodarsko okrevanje in zniževanje izdatkov za blaženje posledic epidemije covid-19. Izjemne gospodarske okoliščine v razmerah epidemije so leta 2020 močno poslabšale javnofinančni položaj (primanjkljaj na 7,7 % BDP in dolg na 79,6 % BDP), ki ga je Slovenija dosegala leta 2019 z javnofinančnim presežkom in dolgom, ki se je približeval 60 % BDP. Položaj se je z gospodarskim okrevanjem in zniževanjem izdatkov za blaženje posledic epidemije covid-19 leta 2021 začel izboljševati, kar se je leta 2022 nadaljevalo. Primanjkljaj sektorja država se je znižal na 3,0 % BDP, dolg pa na 69,9 % BDP. Znižanje primanjkljaja je odražalo nadaljnjo, čeprav upočasnjeno, rast prihodkov in znižanje rasti izdatkov. Rast prihodkov se je glede na leto 2021 umirila zaradi umirjanja gospodarske rasti in znižanja davčnih obremenitev, ki so bile delno trajne (dohodnina) ter delno začasne narave (DDV, trošarine, taksa za obremenjevanje z izpusti CO₂). Prihodki iz davkov in socialnih prispevkov glede na BDP so se tako po oceni UMAR ohranjali na eni najnižjih ravni (Slika 17). Rast izdatkov se je umirila pod vplivom znižanja izdatkov za blaženje posledic epidemije, ki so leta 2021 znašali 4,5 % BDP, leta 2022 pa 1,2 % BDP. Podobno kot leta 2021 so se močno okrepile investicije, nekoliko pa tudi rast ostalih tekočih izdatkov (izdatki brez investicij in za blaženje posledic epidemije). Del rasti tekočih izdatkov je izhajal iz začasnih ukrepov za blaženje posledic energetske druginje, deloma pa je bila rast posledica drugih ukrepov s trajnim učinkom.¹⁹

¹⁹ Med ukrepi s trajnim učinkom, ki so vplivali na rast tekočih izdatkov (brez ukrepov covid-19 in za energetske druginje) leta 2022, so bili najpomembnejši: izredna uskladitev pokojnin, Dogovor o nujnih ukrepih na področju plač v dejavnosti zdravstva in socialnega varstva, dopolnitev Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju pri plačilu bolniške odsotnosti v breme delodajalca in Dogovor o ukrepih na področju plač v javnem sektorju za leti 2022 in 2023.

Slika 16: Zaradi znižanja izdatkov za blaženje posledic epidemije (levo) se je rast izdatkov sektorja država leta 2022 še nadalje umirila, rast izdatkov brez upoštevanja ukrepov za epidemijo, investicije in energetske druginje pa je bila nekoliko višja kot leta 2021 (desno)

Vir: Ocena UMAR na podlagi podatkov MF in SURS.

Podobno kot v Sloveniji je bila ekspanzivno naravnana fiskalna politika po oceni EK leta 2022 že tretje leto značilna tudi za evrsko območje, kar je podpiralo domače povpraševanje, vendar hkrati prispevalo k inflacijskim pritiskom (EK, 2022z), zato je v prihodnje pomemben prehod na bolj nevtralno fiskalno politiko. Marca 2022, kmalu po začetku vojne v Ukrajini, je EK podala priporočilo, da naj države z nizkim in srednje nizkim dolgom, med katerimi je tudi Slovenija, v letu 2022 ohranijo podpirne fiskalne politike, saj so gospodarstva še čutila vplive posledic covida-19, vojna pa je prispevala k večji energetske druginji. Ob ponudbenem energetske in surovinskem šoku ter krepitvi domačega povpraševanja, ki so ga že od začetka epidemije podpirale tudi fiskalne politike, pa se je leta 2022 močno okrepila še inflacija. Glede na predvideno ohranjanje razmeroma visoke inflacije naj bi bila po priporočilu EK fiskalna politika leta 2023 v državah z nizkim in srednje nizkim dolgom nevtralna. Po treh letih ekspanzivnega delovanja je prehod na bolj nevtralno fiskalno politiko pomemben z vidika preprečevanja nastanka nadaljnjih neravnotežij.

Po štiriletnem obdobju odstopa od fiskalnih pravil, v katerem so bili sprejeti tudi ukrepi s trajnimi javnofinančnimi učinki, in glede na potencialne finančne učinke reformnih ukrepov, se nakazuje nujnost postavitve prioritet javne porabe in večje osredotočenosti na srednjeročno načrtovanje. Odstop od fiskalnih pravil med epidemijo covida-19, ko so ukrepi za zaježitev širjenja virusa ohromili delovanje gospodarstva, je državi omogočil prožno odzivanje fiskalne politike za ohranitev gospodarskega potenciala. Obseg teh podpornih ukrepov se je lani že močno zmanjšal, večina s tem povezanih izdatkov pa je bila usmerjena v dejavnosti, ki jih je epidemija najbolj prizadela (boni za turizem, gostinstvo in druge storitvene dejavnosti) ter zagotavljanje javnih storitev v zdravstvu. V obdobju 2020–2022 je obseg ukrepov za blaženje posledic epidemije na strani javnofinančnih izdatkov (glede na BDP) v Sloveniji presegel vrednost ukrepov v evrskem območju.²⁰ Kar zadeva ukrepe za blažitev posledic energetske druginje, ki so jih države začele sprejemati leta 2022, ocene kažejo, da je bil njihov obseg v Sloveniji manjši kot v povprečju evrskega območja (1,0 % BDP glede na 1,3 % BDP v evrskem območju)²¹. Poleg omenjenih, večinoma začasnih, ukrepov pa so bili v letih 2020–2022 sprejeti tudi ukrepi, ki srednjeročno zvišujejo izdatke²² in

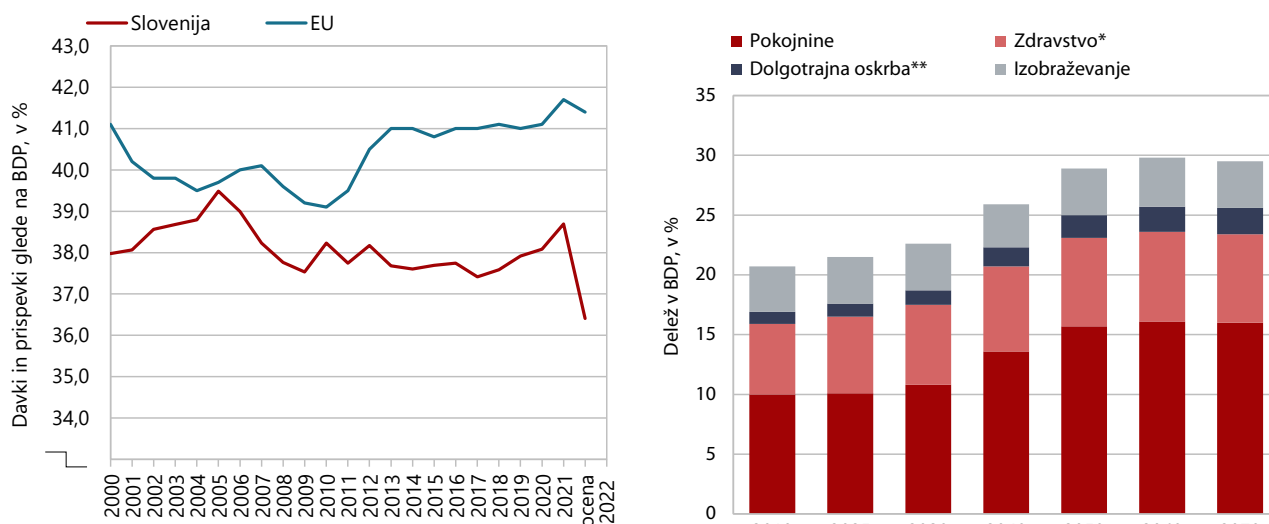
²⁰ Preseganje vrednosti ukrepov za obvladovanje epidemije v Sloveniji je bilo največje v letih 2020 in 2021, ko so ti v evrskem območju znašali 3,3% BDP (v Sloveniji 5,4 % BDP leta 2020 in 4,5 % leta 2021), pa tudi v letu 2022, ko so znašali 0,9 % BDP (v Sloveniji 1,2 % BDP). Številne države evrskega območja so namreč sprejele ukrepe z manj neposrednim javnofinančnim učinkom, kot npr. jamstvene sheme (EK, 2022z).

²¹ Ocena ukrepov EK za evrsko območje je bila pripravljena ob pripravi njihove jesenske napovedi novembra 2022 (EK, 2022), ocena UMAR za Slovenijo na podlagi podatkov MF realiziranih za leto 2022.

²² Sprejetje Zakona o dolgotrajni oskrbi, katerega izvajanje je bilo s spremembo zakona v letu 2022 odloženo na leto 2024 (s strani MZ so bila ocenjena dodatna sredstva iz državnega proračuna izhodiščnega zakona v letu 2025 na 463 mio EUR), sprejetje Zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (v zakonu predvideno povišanje državnega financiranja na 1 % BDP), Zakona o zagotavljanju sredstev za investicije v slovenski vojski v letih 2021 do 2026 (v zakonu predvideno v višini 780 mio EUR), Zakona o zagotavljanju finančnih sredstev za investicije v zdravstvo v 2021–2031 (v zakonu predvideno v višini 2,1 mrd EUR), dogovora o povišanju plač v policiji (z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o delu in organiziranosti v policiji, v predlogu zakona ocenjeno na 16 mio EUR), Dogovora o nujnih ukrepih na področju plač v dejavnosti zdravstva in socialnega varstva in nadaljevanju pogajanj (po oceni ZZJS na 100 mio EUR). Obenem je v decembra 2021 sprejetem Strateškem načrtu skupne kmetijske politike 2023–2027, ki je bil s strani EK potrjen oktobra 2022, predvideno, da bo Slovenija k obveznemu minimalnemu deležu za program razvoja podeželja iz nacionalnih

znižujejo prihodke sektorja država²³. V številnih primerih gre sicer za pomembne vsebinske premike pri urejanju posameznih področij, ki odgovarjajo tudi na dlje časa neobravnavane dolgoročne izzive, vendar za njihovo financiranje ni bilo predvidenih novih javnofinančnih virov. Obenem pa niso bili v zadostni meri sprejeti ukrepi za javnofinančno vzdržnost sistemov socialne zaščite ter za zeleni in digitalni prehod, ki jih je treba nasloviti in so del reformnih ukrepov Načrta za okrevanje in odpornost. Spoprijemanje s temi razvojnimi izzivi je po več letih osredotočanja na kratkoročne izzive nujno umestiti tudi v kredibilen srednjeročni javnofinančni okvir. Ta bo ne glede na končen dogovor v okviru prenove ekonomskega upravljanja in fiskalnih pravil v evrskem območju bolj omejujoč kot v zadnjem štiriletnem obdobju²⁴. Glede na sprejete ukrepe s trajnim javnofinančnim učinkom v zadnjih letih in potencialne finančne učinke reformnih ukrepov, ki so v pripravi, bo zato nujna postavitev prioritet proračunske porabe.

Slika 17: Zniževanje davčnih obremenitev, zaradi katerih se znižuje delež davkov in prispevkov glede na BDP (levo) ni skladno s pričakovano rastjo potreb in izdatkov za financiranje sistemov socialne zaščite (desno) ter drugimi izzivi (financiranje zelenega prehoda)

Vir: Leto 2022 ocena UMAR, na podlagi podatkov temeljnih agregatov sektorja država SURS, za EU Jesenska napoved EK (levo); Projekcije izdatkov povezanih s staranjem prebivalcev, skupina za staranje AWG (EK, 2021f) (desno). Opombi k sliki desno: *Javni izdatki za zdravstvo: po metodologiji SHA, vendar brez izdatkov za dolgotrajno oskrbo (DO) in vključno z izdatki za investicije po metodologiji COFOG. ** Javni izdatki za DO: zdravstveni in socialni del po metodologiji SHA.

Finančni sistem je v letih 2021 in 2022 ostal stabilen, razvojna vrzel v njegovi razvitosti pa se je še povečala. Najmanjši razvojni zaostanek je še naprej na področju zavarovalništva, kjer izstopa nadpovprečno visok delež neživiljenjskih zavarovanj (glede na BDP pa tudi v strukturi zavarovanj), delež premij življenjskih zavarovanj pa zaostaja tudi za marsikatero po razvitosti primerljivo članico EU. Precej bolj zaostaja razvitost bančnega sistema, ki pa ostaja stabilen. Bilančna vsota bank (glede na BDP) kot kazalnik razvitosti bančnega sistema se je leta 2022 znižala na 87 % BDP, približno 30 % povprečja EU. Poslovni rezultati bank pa so se leta 2022 še izboljšali. Dobiček se je kljub oblikovanju dodatnih rezervacij in oslabeitev²⁵ znižal le za 4 %, kar je posledica razmeroma močne kreditne aktivnosti bank, pa tudi precej hitrejši rasti kreditnih obrestnih mer od depozitnih. Slednje je povišalo neto obrestne prihodke za skoraj petino na približno 750 mio EUR, kar je največ po letu 2014. Delež nedonosnih terjatev se je lani

sredstev dodala še dodatna sredstva (310 mio EUR). V začetku leta 2022 je prišlo tudi do izredne uskladitve pokojnin (po oceni ZPIZ 145 mio EUR) ter dopolnitev Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju pri plačilu bolniške odsotnosti v breme delodajalca (po oceni ZZZS 93 mio EUR), konec leta 2022 pa do sprejetja Dogovora o ukrepih na področju plač in drugih stroškov dela v javnem sektorju v letih 2022 in 2023 (po oceni MJU 611 mio EUR).

²³ Z Zakonom o davku na motorna vozila je bil z letom 2021 odpravljen dodatni davek na motorna vozila in spremenjena lestvica za odmero davka (predlog zakona je finančni učinek ocenil na 29 mio EUR), sprejet je bil Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o dohodnini (v predlogu zakona je bil finančni učinek v letu 2022 ocenjen na 247 mio EUR, zaradi nadaljnjih dvigov splošne davčne olajšave do leta 2025 pa bi se ta učinek še povečal), ki pa je bil konec leta 2022 spremenjen tako, da se je znižal dvig splošne davčne olajšave v letu 2023, njeno nadaljnje zviševanje do leta 2025 pa je bilo odpravljeno, poleg tega pa so bile dvignjene tudi nekatere davčne stopnje.

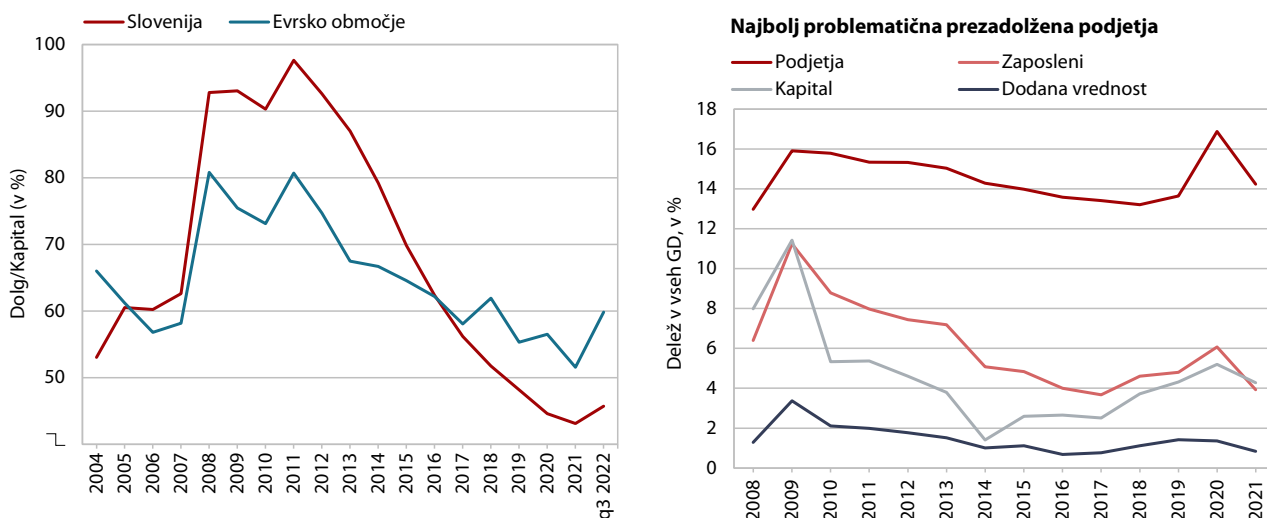
²⁴ Evropska komisija je novembra 2022 predstavila komunikacijo z usmeritvami za reformo ekonomskega upravljanja in fiskalnih pravil (EK, 2022c) in po nekajmesečnem usklajevanju z državami članicami, po katerem nekatere zadeve še ostajajo odprte, pristopila k pripravi zakonodajnih predlogov sprememb. Obenem je EK marca 2023 predstavila tudi predlog usmeritev fiskalne politike za države članice za leto 2024, v katerih predlaga deaktivacijo odstopne klavzule od fiskalnih pravil konec leta 2023, za leto 2024 pa bo pripravila kvantificirane in na podlagi ocene vzdržnosti dolga posamezne države diferencirane predloge rasti neto primarnih izdatkov (EK, 2023a).

²⁵ Banke so leta 2022 oblikovale za 17,3 mio EUR rezervacij in oslabeitev, leta 2021 pa so se rezervacije in oslabeitve sproščale, in sicer v višini 73,7 mio EUR.

še naprej postopoma zniževal proti povprečju EU. Kapitalska ustreznost je bila glede na kapitalske zahteve še na razmeroma visoki ravni, se je pa po solidni rasti kreditne aktivnosti znižala in nekoliko zaostala za povprečjem EU. Konsolidacija bančnega sistema se je nadaljevala.²⁶ Največji razvojni razkorak je na trgu kapitala, ki ostaja majhen in nelikviden ter še vedno ne nudi ustrezne osnove za krepitev dolgoročnejšega varčevanja za starost. Nova strategija razvoja trga kapitala predvideva hitrejši razvoj kapitalskega trga predvsem z večjo dostopnostjo virov financiranja zlasti za majhna in srednje velika podjetja ter s spodbujanjem digitalizacije in finančnega izobraževanja.

Finančno stanje podjetniškega sektorja je med epidemijo (2020–2021) ostalo razmeroma ugodno, zadolženost nefinančnih družb se je leta 2022 nekoliko povečala, a ostala zmerna. V obdobju pred izbruhom gospodarsko-finančne krize je prirast virov financiranja v nefinančnih družbah temeljil predvsem na zadolževanju podjetij, po sanaciji bančnega sistema in razdolževanju gospodarstva pa se je postopoma krepil pomen kapitala. Zadolženost podjetij²⁷, ki je med gospodarsko-finančno krizo dosegla zgodovinsko najvišje vrednosti, se je po sanaciji bančnega sistema in gospodarstva več kot prepolovila. Pod vplivom obsežnih ukrepov za blaženje posledic epidemije je ostala nizka tudi v letih 2020 in 2021 (gl. tudi (UMAR, 2022d)). V prvih treh četrtletjih leta 2022 se je ponovno nekoliko izraziteje pričel krepiti dolg podjetij, a je zadolženost še vedno ostala nižja od povprečja v evrskem območju (Slika 18 levo). Podjetja so se ob visoki gospodarski aktivnosti in ugodnih pogojih zadolževanja v veliki meri zadolževala pri domačih bankah. Prirast kapitala je bil ob izrazito negativnih gibanjih na kapitalskih trgih najnižji po letu 2015, a je finančna struktura nefinančnih družb kljub temu ostala dobra. Delež kapitala je konec tretjega četrtletja 2022 predstavljal približno 53 % finančnih obveznosti podjetij, kar je le nekoliko manj od povprečja v evrskem območju²⁸. Močna gospodarska aktivnost in dobri poslovni rezultati so vplivali tudi na finančno stanje podjetij. Obseg njihovih finančnih sredstev se je v treh četrtletjih povečal za 4,3 mrd EUR, predvsem zaradi drugih terjatev in obveznosti, višji (za 8,3 %) pa je bil tudi obseg vlog podjetij pri bankah v Sloveniji, ki je znašal 9,8 mrd EUR. Na krepitev inflacije se je ECB odzvala s pospešeno normalizacijo denarne politike, kar je vplivalo na poslabševanje pogojev zadolževanja.²⁹ To bo po naši oceni najbolj vplivalo na finančno ranljivejša podjetja, pri katerih obstaja večja možnost prelivanja tveganj v finančni sistem. Delež najbolj problematičnih prezadolženih podjetij je sicer v letu 2021 (zadnji podatki) po prehodnem zvišanju v prvem letu epidemije upadel in bil s 14,2 % nižji kot med gospodarsko-finančno krizo, deleži zaposlenih, kapitala in dodane vrednosti teh podjetij pa so bili celo nižji kot leta 2008³⁰ (Slika 18 desno).

Slika 18: Zadolženost nefinančnih družb v Sloveniji je v letih 2020 in 2021 ostala nizka (levo), delež podjetij z razmeroma močno izpostavljenostjo tveganju plačilne nesposobnosti³¹ je bil že leta 2021 nižji kot v obdobju gospodarsko-finančne krize (desno)

Vir: BS (2023b), ECB (2023) (levo); AJ PES (b. d.-b); preračuni UMAR (desno). Opomba: Zadolženost je merjena kot razmerje med dolgom in kapitalom. GD

²⁶ Banka v tuji lasti, ki je že pred časom najavila prevzem druge največje banke v Sloveniji, privatizirane v letu 2015, je v začetku leta 2023 dobila vsa potrebna soglasja, za dokončanje prevzema. Eni izmed bank v ruski lasti pa je ob izbruhu vojne v Ukrajini zaradi mednarodnih sankcij in upada zaupanja grozilo prenehanje poslovanja, zato jo je prevzela ena izmed največjih bank v Sloveniji.

²⁷ Merjena kot razmerje med dolgom in kapitalom na osnovi podatkov iz finančnih računov. V sliki 11 pa so prikazani kazalniki zadolženosti na osnovi podatkov AJ PES baze individualnih podatkov za gospodarske družbe (bilanc stanja in izkazov poslovnega izida).

²⁸ Povprečje evrskega območja je bilo na ravni približno 55 %. Poleg dolga in kapitala obveznosti do virov sredstev vključujejo tudi druge obveznosti.

²⁹ Posojilne obrestne mere so sicer najvišje v zadnjih petih letih, a še vedno precej pod ravnmi pred izbruhom finančne krize.

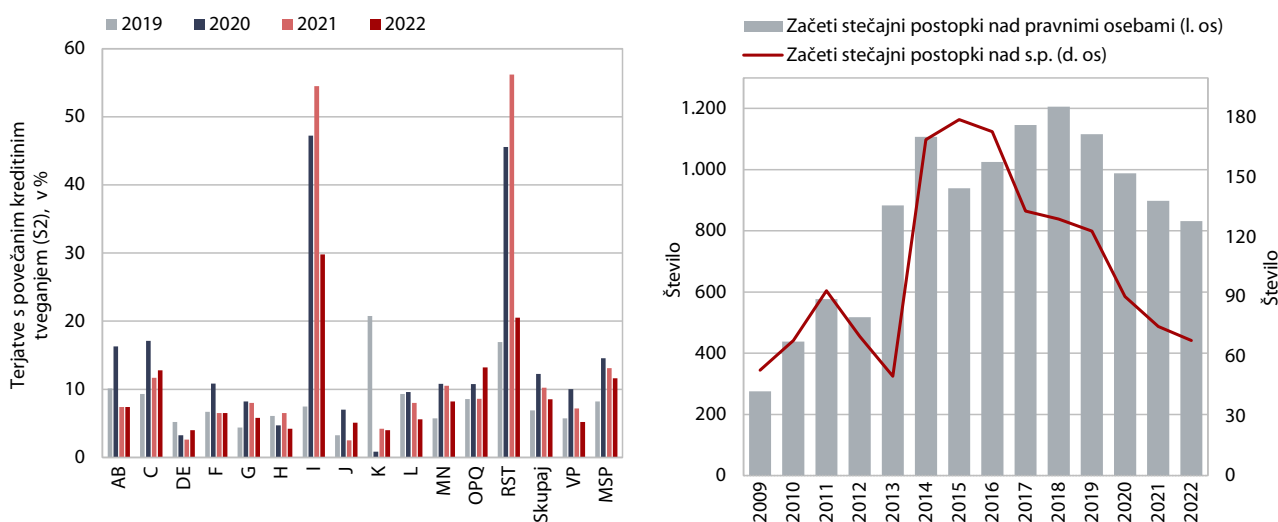
³⁰ Več o finančni izpostavljenosti podjetij gl. v UMAR (2022d).

³¹ Najbolj problematična prezadolžena podjetja imajo neto finančni dolg in negativen EBITDA.

– gospodarske družbe; zaposleni – povprečno število zaposlenecov na podlagi delovnih ur (AOP 188); Dodana vrednost*: kosmati donos od poslovanja (AOP 126) – subvencije, regresi, kompenzacije in drugi prihodki, ki so povezani s poslovnimi učinki (AOP 124) – stroški blaga, materiala in storitev (AOP 128) – drugi poslovni odhodki (AOP 148), je v letih 2008, 2015, 2016 in 2020 malenkost negativna.

Na dobro plačilno sposobnost podjetij kaže tudi število začelih stečajnih postopkov nad pravnimi osebami in samostojnimi podjetniki, ki je bilo leta 2022 manjše kot leta 2019. Poleg številnih interventnih ukrepov države za blaženje posledic epidemije in energetske krize sta bila za tako ugodno stanje ključna tudi splošna finančna stabilnost in še vedno ugodni poslovni rezultati. Kakovost bančnih naložb do podjetij (Slika 19), merjena z deležem nedonosnih terjatev, se je kljub izteku moratorijev na kredite in začetku energetske krize izboljševala (december 2022: 1,8 %), vendar z različnimi trendi po velikosti in dejavnostih podjetij.³² Na nekoliko povečano kreditno tveganje kažejo izpostavljenosti do terjatev, ki so razvrščene v skupine za namen ocenjevanja kreditnih izgub. Delež terjatev do podjetij, ki se jim je v obdobju po odobritvi posojila kreditno tveganje pomembno povečalo (S2), se je v zadnjih mesecih lanskega leta okrepil in bil decembra 2022 višji (8,5 %) kot pred epidemijo (6,5 %), a nižji kot pred začetkom vojne v Ukrajini (za 1,4 o. t.).³³ Število začelih stečajnih postopkov nad pravnimi osebami in samostojnimi podjetniki je bilo med epidemijo in tudi leta 2022 manjše kot leta 2019 (Slika 19 desno). To povezujemo tudi z moratoriji na stečaje, nedelovanjem sodišč med epidemijo in moratoriji na odplačevanje dolgov. Leta 2022 je bilo sicer največ začelih stečajev pri gospodarskih družbah v dejavnosti trgovine, gradbeništva, prometa in strokovnih, znanstvenih in tehničnih dejavnostih ter gostinstvu, pri samostojnih podjetnikih pa v gradbeništvu, trgovini, gostinstvu in prometu. Te dejavnosti so po številu začelih stečajev izstopale tudi pred epidemijo covid-19.

Slika 19: Kreditna tveganja so precej povečana le v gostinstvu in nekaterih drugih storitvah (levo), število začelih stečajnih postopkov nad pravnimi osebami in samostojnimi podjetniki je bilo leta 2022 precej manjše kot leta 2019 (desno)

Vir: BS (2022), AJPEs (b. d.-a). Opomba: VP – velika podjetja, MSP – mikro, majhna in srednja podjetja.

1.1.1 Teritorialni vidik gospodarskega razvoja

Skladnejši regionalni razvoj je smiselno spodbujati z razvojem dejavnosti upošteva razvojne potenciale posameznih regij, ne pa z razpršitvijo storitvenih dejavnosti, ki imajo naravno tendenco h koncentraciji v osrednji regiji. Zaradi hitre rasti osrednjeslovenske regije v letu 2021 so se razlike v BDP na prebivalca, po desetletju upadanja³⁴ spet opazno povečale in nekoliko presegle doslej najvišjo izmerjeno vrednost iz leta 2009 (kazalnik 1.8)³⁵. Njena hitra rast je bila predvsem posledica visokega deleža in rasti tistih sektorjev, ki so bodisi

³² Po rasti NPE izstopa le dejavnost gostinstva, ki je bila zaradi ukrepov za preprečevanje širjenja okužb najbolj prizadeta. Njen delež NPE je decembra 2022 dosegel 15 % (8,1 % v začetku epidemije). Postopno zniževanje deleža nedonosnih terjatev do MSP se je po prvih sedmih mesecih leta 2022 ustavilo in je konec leta prišlo do njihovega malenkostnega porasta (3,2 %), delež nedonosnih terjatev do velikih podjetij pa se je ohranil pod enim odstotkom.

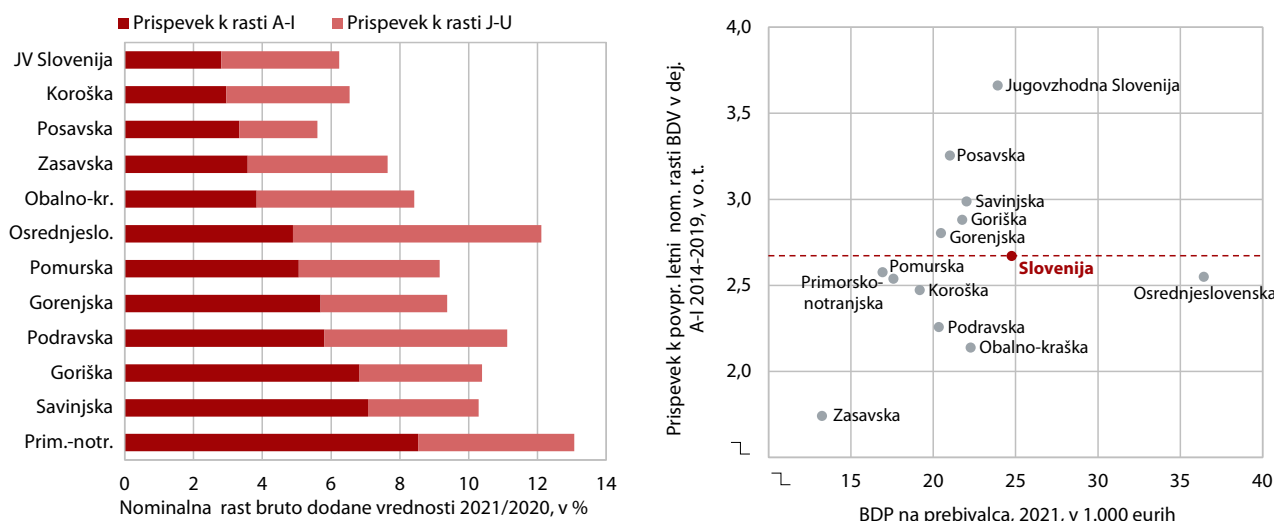
³³ Predvsem na račun še vedno visokih deležev med epidemijo močnejše prizadetega gostinstva in kulturno-rekreacijskih dejavnosti (29,8 % in 20,5 %; gl. Slika 19 levo). Manjša povečanja deleža S2 je zaznati v nekaterih energetsko bolj odvisnih dejavnostih, vendar je njihov delež, z izjemo predelovalnih dejavnosti, v celotni izpostavljenosti bank razmeroma majhen.

³⁴ V obdobju konjunktore med 2014 in 2019 so sicer najhitrejšo rast dosegle jugovzhodna Slovenija, obalno-kraška ter gorenjska regija.

³⁵ Hkrati razlike v neto razpoložljivem dohodku na prebivalca med regijami ostajajo na eni najnižjih ravni v zadnjih dveh desetletjih in so bistveno manjše kot razlike v BDP na prebivalca. V letu 2021 je osrednjeslovenska regija presegala povprečje Slovenije le za 5 o. t., sledili

vezani na funkcijo glavnega mesta, bodisi na storitve, ki imajo naravno tendenco h koncentraciji (npr. finančne in zavarovalniške storitve) (Slika 20, levo). Po drugi strani je bil prispevek ostalih tržnih dejavnosti (A-I)³⁶ k rasti dodane vrednosti v kar šestih regijah višji kot v osrednjeslovenski, enako tudi v daljšem obdobju med 2014 in 2019 (Slika 20, desno). Pri tem je razlika po prispevku dejavnosti od A do I v letu 2021 med industrijsko usmerjenima jugovzhodno Slovenijo in podravsko regijo znašala 1,4 o. t. rasti BDV, med jugovzhodno Slovenijo in zasavsko regijo pa celo 1,9 o. t., kar kaže na večje neizkoriščene potencialne ne samo za skladnejši regionalni razvoj, ampak tudi za spodbujanje celotne gospodarske rasti Slovenije³⁷. Za leto 2022 so na regionalni ravni na voljo samo podatki za trg dela, ki kažejo okrevanje v vseh regijah. Stopnja delovne aktivnosti je v večini regij že preseгла raven iz leta 2019 (kazalnik 3.17), povsod je število delovnih mest drugo leto zapored poraslo, najbolj v gorenjski, posavski, osrednjeslovenski in zasavski regiji, registrirana stopnja brezposelnosti pa se je zmanjšala, najbolj v pomurski, podravski in obalno-kraški regiji.

Slika 20: Hitra rast bruto dodane vrednosti osrednjeslovenske regije v letu 2021 je predvsem posledica rasti storitvenih dejavnosti J-U (levo); šest regij ima višji prispevek ostalih tržnih dejavnosti (A-I) k rasti dodane vrednosti od osrednjeslovenske (desno)

Vir: SURS (2023h), preračuni UMAR. Opomba: BDV – bruto dodana vrednost. Za opis dejavnosti glej kratice. Za razlago glede delitve dejavnosti na A-I in J-U glej opombo pod črto št. 36.

Sredstva EU za okrevanje po epidemiji covid-19 je treba bolje izkoristiti za pospešitev prestrukturiranja regij, ki je nujno za bolj uravnotežen regionalni razvoj. Sredstva EU za okrevanje in odpornost, kohezijska sredstva ter sredstva za prestrukturiranje premogovnih regij je treba učinkoviteje usmeriti v pospešitev procesov digitalne preobrazbe, uvajanja novih poslovnih modelov in zelenega prehoda v regijah. V vzhodni Sloveniji (KRVS) so regije sicer manj konkurenčne (ESPON, 2020b) in imajo nizek kapital znanja, a jih je aplikativni raziskovalni projekt ESPON (ESPON, 2020a) uvrstil med regije z možnostjo za preusmeritev v robotizacijo tradicionalnih proizvodenj in kreativne inovacije, kar je v smislu digitalne preobrazbe in modernizacije ključ do skladnega regionalnega razvoja (UMAR, 2020). Tudi hitrorastoča podjetja so locirana v vseh statističnih regijah (UMAR, 2022c), največji delež glede na vsa podjetja v regiji pa ima primorsko-notranjska regija. Pozitivne premike v prestrukturiranju regij lahko spodbudijo vlaganja v nove dejavnosti³⁸, krajšanje dobavnih verig, logistične reorganizacije in digitalizacija podjetij ob upoštevanju trajnostne preobrazbe v nizkoogljično krožno gospodarstvo. Našteto lahko prispeva k večji privlačnosti podeželskih območij ter tako vpliva na večje ravnovesje med mestnimi in podeželskimi

sta koroška (za 4 o. t.) in gorenjska regija (za 3 o. t.). Za povprečjem so najbolj zaostaje pomurska (za 8 o. t.), podravska (za 5 o. t.) in zasavska regija (za 3 o. t.) (gl. tudi poglavje 3).

³⁶ Kot navaja OECD (2018d), imajo moderne tržne storitve, še posebej poslovne, zdravstveno varstvo, visoko izobraževanje, informacijske in komunikacijske, finančne in zavarovalniške storitve, pa tudi strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti tendenco h koncentraciji v večja metropolitanska območja. Posledično je bila v analizi uporabljena okvirna delitev med dejavnostmi A-I ter J-U, ki pa je ne gre razumeti dosledno, saj je nekatere od dejavnosti J-U tudi možno ali tudi smiselno opravljati tudi v nemetropolitanskih območjih.

³⁷ Razpršitev storitvenih dejavnosti z naravno tendenco h koncentraciji, bi nasprotno sicer tehnično lahko prispevala k skladnejšemu regionalnemu razvoju, a bi se to zgodilo predvsem na račun zmanjševanja rasti močnejših regij, in tudi, zaradi neizkoriščenih aglomeracijskih ekonomij, rasti Slovenije kot celote. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je Slovenija že imela tovrstne negativne trende – gre za obdobje, ki ga je Stanka Kukar (1996) označila kot »enakost v revščini«. Namesto tega je zato bolj smiselna usmeritev v spodbujanje rasti ostalih regij in to na področjih, ki so glede na prej opisane dejavnosti komplementarna.

³⁸ Na področju digitalnih tehnologij, dejavnosti, ki podpirajo delo na daljavo, zdravstvenih in drugih storitev, butičnega, varnega in trajnostnega turizma v povezavi s samooskrbnim kmetijstvom idr.

območji, še posebej če se uporabi teritorialni pristop³⁹ spodbujanja razvoja na funkcionalnih območjih regij skladno z osnutkom nove prostorske strategije RS (MOP, 2020), novo teritorialno agendo 2030 (TA, 2020) in priporočili OECD (OECD, 2020d).

Pozitivne učinke na razvoj regij, pa tudi na upočasnitev praznjenja podeželskih območij lahko ponekod spodbudi tudi delo na daljavo in hibridno delo. Z epidemijo spodbujena povečana uporaba dela na daljavo in hibridnega dela (ki lahko imata tudi določene negativne učinke, gl. poglavje 3), kjer narava dela in dobra dostopnost do visoko zmogljivih širokopasovnih omrežij⁴⁰ to omogoča, bi lahko imela številne pozitivne učinke v regijah (OECD, 2021i) na področju okolja, prometa,⁴¹ gradnji infrastrukture, stanovanj in poseljenosti podeželja.⁴² Delo na daljavo vključno s hibridnim delom bi lahko te negativne trende v kombinaciji z drugimi celovitimi ukrepi spodbujanja skladnejšega regionalnega razvoja in podeželja upočasnilo, v povezavi s priložnostmi, ki jih prinašajo digitalizacija in nove tehnologije, pa morda celo preobrnilo.⁴³ Pri tem je lahko obstoječi razpršeni poselitveni model Slovenije potencialna prednost, če bi z ustreznim odzivom politik okrepili mednarodno privlačnost necentralnih regij in izkoristili njihove razvojne potencialne. Preobrnitev trendov je pri tem možna vsaj na nekaterih podeželskih območjih⁴⁴, za kar pa je potreben strateški razmislek o želenem in dosegljivem prostorskem razvoju.⁴⁵

1.2 Konkurenčen in družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor

Konkurenčen in družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor (razvojni cilj 6):

Cilj je povečati konkurenčnost gospodarstva z ustvarjanjem izdelkov in storitev z visoko dodano vrednostjo ter okrepiti družbeno odgovornost podjetij in raziskovalnih organizacij. Ustvarjanje visoke dodane vrednosti bo podprto z inovacijami, bazičnim in aplikativnim raziskovanjem, spodbujanjem ustvarjalnosti ter izkoriščanjem digitalnih možnosti in vseh priložnosti, ki jih prinaša četrta industrijska revolucija. Poleg tega SRS 2030 kot pomemben dejavnik za dvig dodane vrednosti navaja internacionalizacijo podjetij in raziskovalnih institucij ter zagotavljanje spodbudnega in predvidljivega okolja za poslovanje in investicije z upoštevanjem posebnosti malih podjetij. Za uresničitev cilja so pomembni tudi človeški viri, ki so v SRS obravnavani v razvojnem cilju 2.

Kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 6:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Produktivnost dela, indeks EU = 100	86 (2022)	100 (2022)	95
Evropski inovacijski indeks, Indeks EU 2015 = 100	102,7 (2022)	109,9 (2022)	> 120, tj. uvrstitev v skupino držav vodilnih inovatorov
Indeks digitalnega gospodarstva in družbe, uvrstitev med državami članicami EU	11. mesto (skupaj v 2022) 9.–17. mesto (po petih komponentah)	–	uvrstitev v prvo tretjino držav EU po vseh petih komponentah indeksa

1.2.1 Konkurenčnost

³⁹ Teritorialni pristop spodbuja celovit lokalni in regionalni pristop pri reševanju problemov. Je dolgoročna strategija, ki je usmerjena v odpravljanje premajhne izkoriščenosti lokalnih potencialov in zmanjšanje socialne izključenosti na specifičnih območjih s pomočjo zunanjih intervencij in večnivojskega upravljanja.

⁴⁰ Slabša dostopnost na nekaterih območjih kaže na nujnost vlaganj v digitalno preobrazbo (gl. tudi (UMAR, 2022c).

⁴¹ Dnevno število poti zaradi službe je bilo leta 2021 za 2,6 % nižje kot leta 2017, poti z osebnim avtomobilom pa za 0,5 %. Leta 2021 je vsaj občasno od doma delalo 20,1 % zaposlenih (14,2 % leta 2019).

⁴² Med letoma 2008 in 2018 so območja praznjenja obsegala okoli 57 % slovenskega ozemlja (Nared idr., 2019).

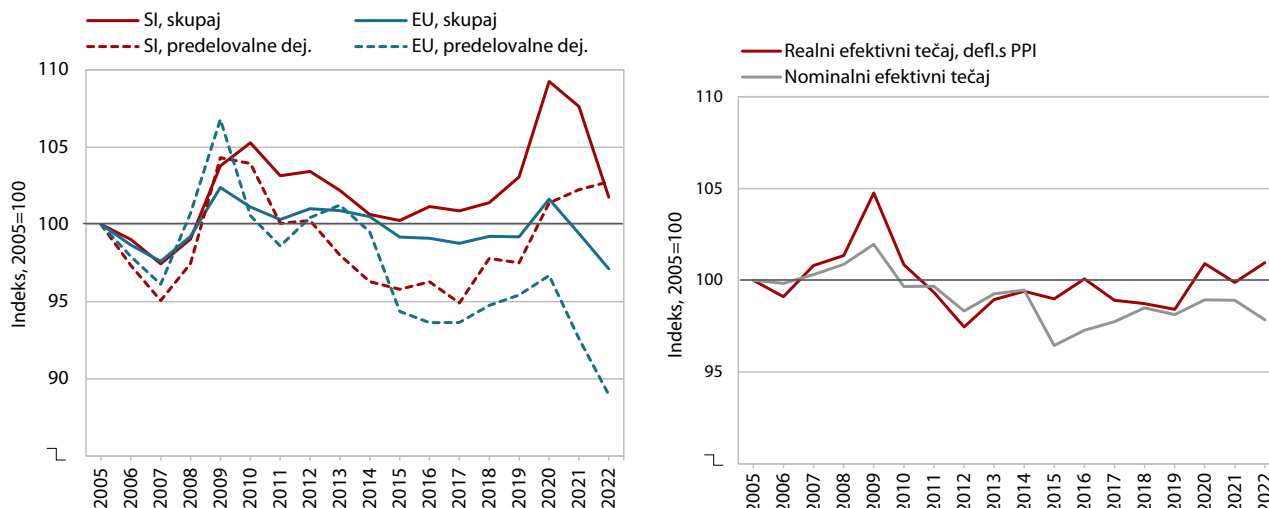
⁴³ OECD (2021a) namreč ocenjuje, da gre srednjeročno oz. dolgoročno perspektiva regionalnega razvoja po obdobju pandemije covid-19 lahko v različne smeri. Opremljeni so bili naslednji scenariji: (i) nadaljevanje sedanjega razvoja, ki temelji na velikih mestih ob večji uporabi hibridnega delovnega modela, (ii) krepitev suburbanizacije, (iii) vzpon srednje velikih mest in (iv) preseljevanje iz mest na podeželje.

⁴⁴ Predvsem tistih z dolgoročnojšo perspektivo.

⁴⁵ Dosedanja prizadevanja politike za spremembo tega trenda, s katerimi se je izboljšala predvsem infrastrukturna opremljenost, manj pa zaposlitvena in gospodarska struktura, imajo skromne rezultate.

Stroškovna konkurenčnost poslovnega sektorja je bila ob obsežnih državnih intervencijah med epidemijo covid-19 razmeroma stabilna, z nastopom energetske krize pa postaja obvladovanje rastočih stroškovnih pritiskov vse večji izziv, zlasti v predelovalnih dejavnostih. Z izbruhom epidemije v letu 2020 so se stroški dela na enoto proizvoda sicer močno povečali, a je njihovo povečanje v celoti financirala država preko ukrepov za blažitev posledic epidemije (UMAR, 2021b, 2022e). V letu 2021 se je z gospodarskim okrevanjem ob pomanjkanju delovne sile in okrepljeni inflaciji rast stroškov dela še pospešila, zaradi istočasnega močnega odboja produktivnosti pa ni prišlo do bistvenega razhajanja med rastjo stroškov dela na enoto proizvoda v Sloveniji in trgovinskih partnericah. Vendar pa so podatki za najbolj izvozno usmerjen del gospodarstva manj spodbudni. V predelovalnih dejavnostih je bil v letu 2022 z ohlajanjem tujega povpraševanja in s tem ciklično umiritvijo rasti produktivnosti (ob nadaljnji rasti stroškov dela, pa tudi energentov) stroškovno-konkurenčni položaj že precej poslabšan (Slika 21 levo). Stroškovni pritiski so se prelili tudi v visoko rast cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih predelovalnih dejavnosti. Ta je v letu 2022 nekoliko presegala rast cen v trgovinskih partnericah, kar se je odrazilo v rahlem poslabšanju cenovne konkurenčnosti predelovalnih dejavnosti (merjene z REER PPI⁴⁶). Pri tem obvladovanje stroškovnih pritiskov ne more temeljiti le na omejevanju rasti stroškov ampak mora izhajati zlasti iz višanja produktivnosti, to je dodane vrednosti na enoto vloženega dela, pa tudi materiala in energije (gl. tudi poglavje 4.1).

Slika 21: Močno povečanje stroškov dela na enoto proizvoda v predelovalnih dejavnostih (levo) in zmerno poslabšanje cenovne konkurenčnosti (REER PPI) v letu 2022 (desno)

Vir: Eurostat (2023), preračuni UMAR.

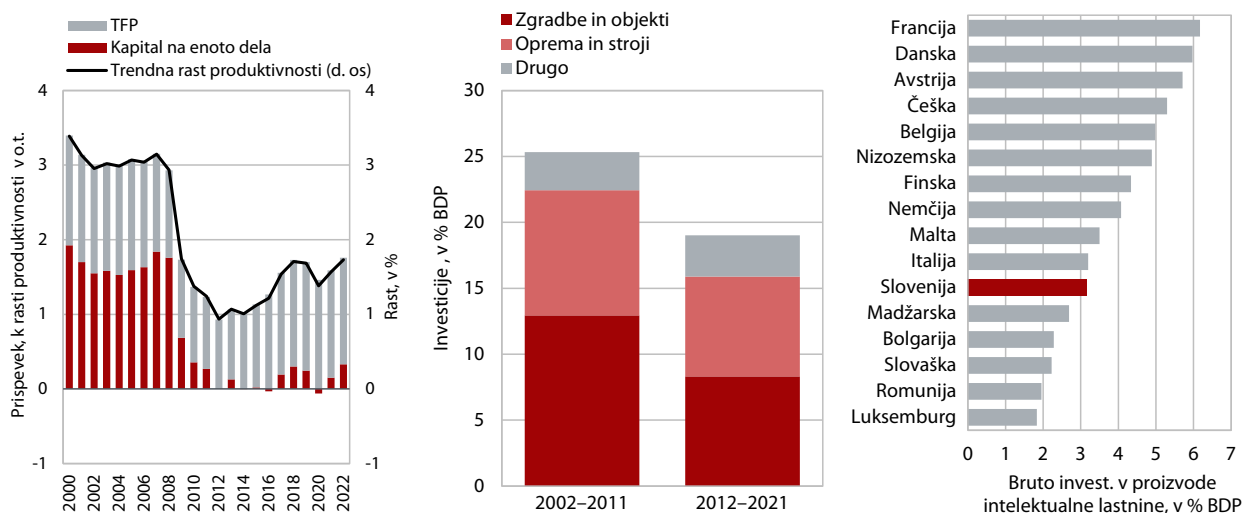
Produktivnost dela je po izbruhu epidemije covid-19 hitro okrevala, a v mednarodni primerjavi zaradi zaostajanja njene rasti v daljšem obdobju ostaja nizka, kar zmanjšuje potencial za krepitev konkurenčnosti in razvoj gospodarstva. Produktivnost dela se je po padcu v letu izbruha epidemije (2020) v naslednjih dveh letih precej zvišala, presegla predepidemično raven in leta 2022 v standardih kupne moči dosegla 86 % povprečja EU⁴⁷. Vendar je s tem šele prvič nekoliko presegla dotlej najvišjo vrednost (glede na povprečje EU) iz leta 2008. Padcu produktivnosti med gospodarsko-finančno krizo je namreč sledilo obdobje skromnih rasti (1,4 % v povprečju na leto v obdobju 2014–2019, kazalnik 1.9), ki je bilo predvsem posledica zelo nizkega prispevka kapitala k rasti produktivnosti (Slika 22 levo). Investicijska aktivnost se je v konjunktornih letih, ki so sledila gospodarsko-finančni krizi, sicer nekoliko zvišala, a ostala v primerjavi s predhodnim desetletjem nizka, tudi zaradi gradnje večjih infrastrukturnih objektov (npr. avtocestni križ) in zgradb v letih pred gospodarsko-finančno krizo. Danes pa je na tem področju treba še zlasti okrepiti infrastrukturna vlaganja za zeleni prehod (npr. v obnovljive vire energije, zmogljivejša električna omrežja, trajnostno mobilnost, energetska obnova stavb,...), izziv pa je tudi povečanje oz. obnova stanovanjskega fonda. Vlaganja v opremo in stroje so ob visokem deležu industrije v gospodarstvu med državami EU sicer med višjimi, vendar sedanja raven še zlasti v kombinaciji z razmeroma nizkimi vlaganji v neoprijemljivi kapital⁴⁸ ne zadošča za modernizacijo in pospešitev rasti produktivnosti podjetniškega sektorja (gl. tudi poglavje 1.2.2).

⁴⁶ Realni efektivni tečaj deflaciran s cenami industrijskih proizvodov pri proizvajalcih predelovalnih dejavnosti.

⁴⁷ Po ravni produktivnosti na zaposlenega se je uvrstila na 15. mesto v EU.

⁴⁸ Po vlaganjih v proizvode intelektualne lastnine (računalniška programska oprema in podatkovne baze, raziskave in razvoj) je bila Slovenija leta 2021 na 11. mestu med 16-imi državami EU, za katere so na voljo podatki (leta 2020 na 16. mestu v EU-27). Pri mehkejših oblikah neoprijemljivega kapitala je bila leta 2021 po vlaganjih v usposabljanje v podjetjih ter izboljševanju organizacije in poslovnih procesov pri repu držav EU, pri vlaganjih v dizajn in znamčenje pa, skladno s sicer nekoliko starejšimi podatki iz leta 2017, med uspešnejšimi državami EU (UMAR, 2022d).

Slika 22: Šibkejša rast produktivnosti v preteklem desetletju predvsem zaradi manjših investicij (levo in sredina); v mednarodni primerjavi izstopajo nizka vlaganja v proizvode intelektualne lastnine (leto 2021) (desno)

Vir: SURS (2023h), Eurostat (2023), preračuni UMAR.

Energetska kriza in vse večje pomanjkanje delovne sile sta prinesla številne dodatne izzive na področju produktivnosti, pa tudi priložnosti za hitrejšo modernizacijo in prestrukturiranje v visoko produktivno zeleno gospodarstvo. Podjetja so v povprečju krizo zaradi covida-19 dobro prestala. Finančna situacija podjetniškega sektorja je ob obsežnih vladnih ukrepih ostala razmeroma ugodna (gl. poglavje 1.1), investicijska aktivnost se je tako že v letu 2021 ponovno okrepila (gl. poglavje 1.2.2). Z energetske krizo, ki se je močno okrepila v letu 2022, pa so se razmere za rast produktivnosti ob povečani negotovosti in višjih stroških energije⁴⁹ ponovno precej spremenile⁵⁰. Poleg tega se je v pokovidnem okrevanju gospodarstva zaostрила problematika pomanjkanja delovne sile, kar zvišuje stroške dela in omejuje poslovanje podjetij (gl. tudi poglavje 1.1), je pa tudi spodbuda podjetjem za hitrejšo digitalno preobrazbo. Možnosti za inovacijsko in razvojno dejavnost bi lahko bile v prihodnje slabše tudi zaradi zaostrovanja monetarne politike kot odziv na visoko inflacijo. Hkrati pa lahko zaostrovanje finančnih pogojev na rast skupne produktivnosti deluje tudi v pozitivni smeri zaradi povečanega učinka izstopov manj produktivnih podjetij s trga (t. i. učinek čiščenja) po koncu obdobja izjemno nizkih obrestnih mer, ki so omogočala poslovanje tudi manj uspešnim podjetjem⁵¹. Podobno bi tudi višje cene energije lahko pospešile prestrukturiranje gospodarstva v smeri doseganja višje energetske učinkovitosti (in manjšega ogljičnega odtisa), kar bi imelo za posledico tudi višjo skupno produktivnost (EK, 2022ab). Za takšno prestrukturiranje in modernizacijo gospodarstva pa bo ob razvoju ustreznih človeških virov ključno povečanje vlaganj, k čemur bi lahko prispevala sredstva EU za okrevanje po epidemiji in zmanjšanje energetske odvisnosti gospodarstev EU, še posebej, če bi spodbujanju modernizacije in prestrukturiranja dali večjo težo.

Med krizo zaradi covida-19 (2020–2021) se je alokacijska učinkovitost nekoliko izboljšala, pri tem pa je bil učinek prenehanja poslovanja neuspešnih podjetij (učinek čiščenja) na skupno produktivnost relativno skromen. Na produktivnost poleg učinkovitejšega poslovanja individualnih podjetij pomembno vpliva tudi realokacija proizvodnih virov (npr. dela) od manj k bolj produktivnim sektorjem in podjetjem. Ta se v krizah zaradi zaostrenih pogojev poslovanja običajno pospeši. V Sloveniji je bil v letu 2020 ob izbruhu epidemije covida-19, ki je imela zelo raznolik vpliv na sektorje⁵², vpliv medsektorske realokacije na rast produktivnosti pričakovno razmeroma visok. Ob okrevanju gospodarstva v letu 2021 se je zaposlenost v bolj prizadetih sektorjih ponovno krepila, s tem pa se je strukturni učinek k rasti produktivnosti v letu 2021 spet zmanjšal, a bil v obeh letih skupaj pozitiven (Slika 23). Tudi prispevek realokacije znotraj sektorjev je bil v obeh letih skupaj (2020–2021) pozitiven, a je bil skoraj v celoti

⁴⁹ Ti se prelivajo tudi v druge cene (blaga, storitev in preko inflacije tudi v stroške dela).

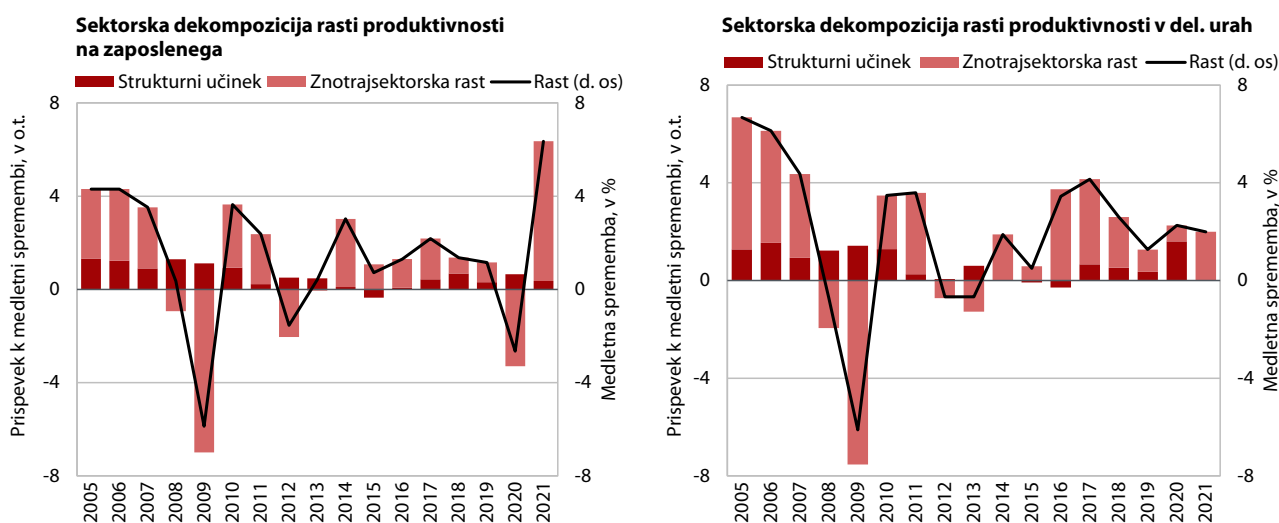
⁵⁰ Ob tem so bili sprejeti tudi številni ciljni podporni ukrepi (za pomoč gospodarstvu, energetske intenzivnim podjetjem, kmetijskemu sektorju).

⁵¹ Kot izhaja iz Cetto (2022), naj bi v začetni fazi poviševanja obrestnih mer pozitiven učinek čiščenja na rast skupne produktivnosti celo prevladal nad negativnim.

⁵² Epidemija je bolj prizadela storitvene dejavnosti, ki so pri svojem delu veliko v fizičnem stiku s strankami. Te dejavnosti v povprečju dosegajo nižjo produktivnost.

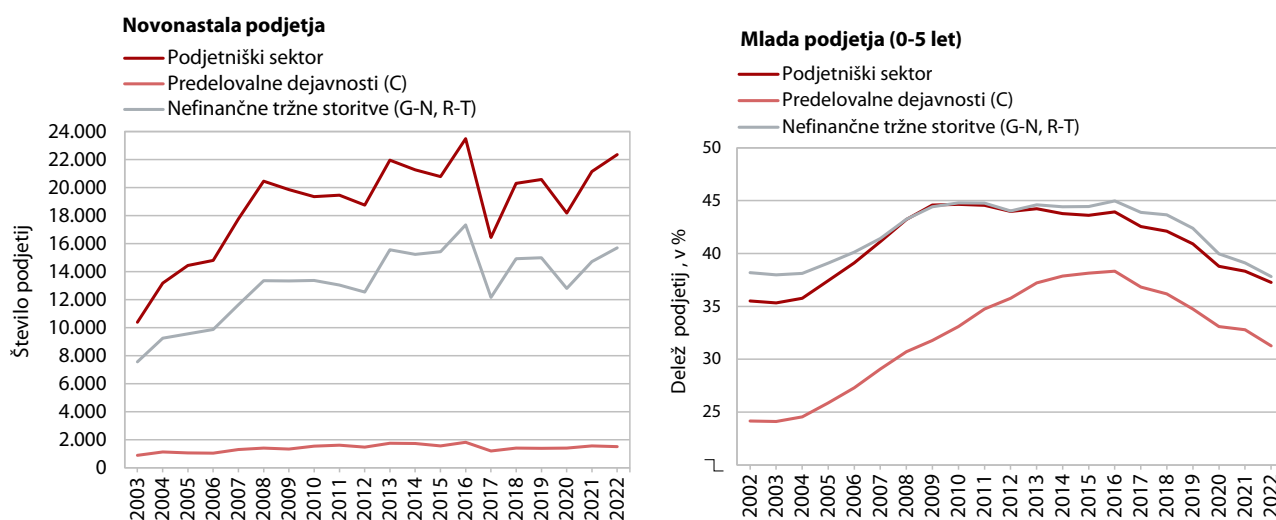
posledica prehajanja zaposlenih med obstoječimi podjetji oz. relativno hitrejše rasti ali manjšega zmanjšanja zaposlenosti v bolj produktivnih podjetjih. Prestrukturiranje gospodarstva zaradi zapiranja neuspešnih podjetij (oz. t. i. učinek čiščenja) pa je bilo skromno in precej nižje kot med gospodarsko-finančno krizo (Okvir 1). To povezujemo z obsežnimi subvencijami gospodarstvu, omejenim delovanjem sodišč ter moratoriji na stečaje in odplačevanje dolgov med epidemijo. Ti ukrepi so sicer pomembno vplivali na ohranitev proizvodnega potenciala v številnih zdravih podjetjih in tako pripomogli k hitremu okrevanju gospodarstva ob normalizaciji razmer. Ob nizki dinamiki na strani izstopov podjetij s trga se je v letu 2020 znižalo tudi število novonastalih podjetij. V letih 2021–2022 se je ponovno okrepilo⁵³, še naprej pa se je nadaljeval večletni trend upadanja deleža mladih podjetij (Slika 24). Ob čim večji ciljanosti ukrepov za podporo podjetjem v krizi, kar bi preprečilo predolgo ohranjanje podjetij z manj učinkovitim poslovnim modelom, je zato treba več pozornosti nameniti tudi nastajanju novih inovativnih podjetij, ki bi z nadomeščanjem manj učinkovitih podjetij v prihodnjih letih lahko prispevala k hitrejši rasti produktivnosti.

Slika 23: Med krizo zaradi covid-19 pozitiven učinek prehajanja dela med sektorji na rast produktivnosti

Vir: SURS (2023h), preračuni UMAR.

Slika 24: Število novonastalih podjetij se v daljšem obdobju ne povečuje (levo), delež mladih podjetij se po letu 2008 zmanjšuje (desno)

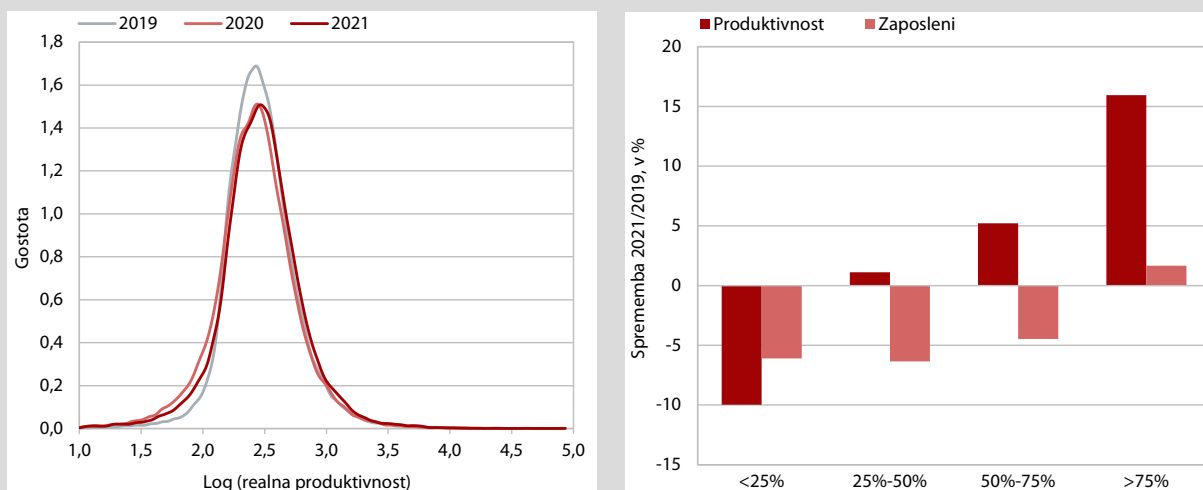
Vir: AJPES (b. d.-c), preračuni UMAR.

Okvir 1: Razlike v produktivnosti med podjetji in vpliv realokacije v obdobju epidemije covid-19

⁵³ V letih 2021 in 2022 se je po prehodnem zmanjšanju v 2020 po podatkih GEM občuto okrepila tudi zgodnja podjetniška aktivnost (delež prebivalstva, ki vstopa podjetništvo), ki se je leta 2022 z 8 % izenačila z vrhom iz leta 2016 (GEM, 2023).

V času epidemije so se razlike v produktivnosti med podjetji povečale. Sprememba porazdelitve podjetij glede na produktivnost kaže, da se je med letoma 2019 in 2021 zmanjšalo število povprečno produktivnih podjetij in povečalo število tistih z nižjo (odebelitev levega repa) in nekoliko tudi tistih z višjo produktivnostjo (odebelitev desnega repa). Povprečna (ne-tehtana) produktivnost podjetij, ki se po produktivnosti uvrščajo v spodnjo četrtino, se je v letu 2020 izrazito znižala in leta 2021 še za desetino zaostajala za pred-epidemično ravno (2019). Povprečna produktivnost ostalih podjetij pa se je povečala, zlasti četrtine najbolj produktivnih. Hkrati so najbolj produktivna podjetja povečala zaposlenost, ostala podjetja pa so jo v povprečju znižala. Povečanje deleža zaposlenih v podjetjih z višjo produktivnostjo nakazuje na povečan prispevek realokacije k agregatni rasti produktivnosti. Na makro podatkih smo premik delovne sile v bolj produktivne sektorje zaznali v okviru povečanja prispevka medsektorske realokacije (gl. poglavje 1.2.1), v nadaljevanju pa skušamo oceniti vpliv realokacije dela med podjetji istega sektorja.

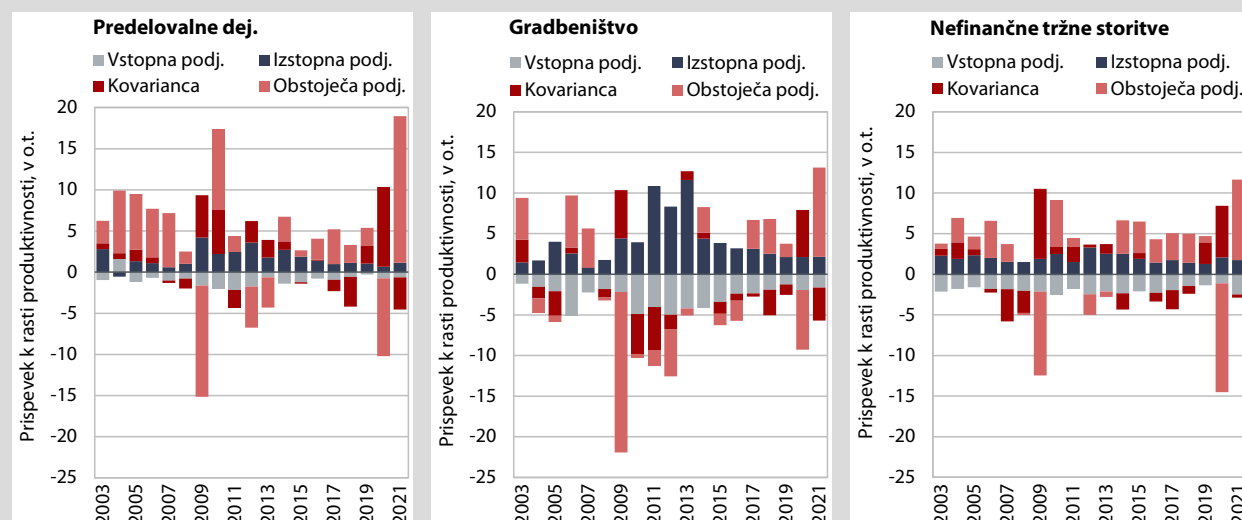
Slika 1: Porazdelitev produktivnosti gospodarskih družb v letih 2019, 2020 in 2021 (levo) ter sprememba produktivnosti in zaposlenosti v obdobju epidemije po kvartilih produktivnosti (desno)

Vir: AJPES (b. d.-c); preračuni Umar. Opomba: Vključene so gospodarske družbe z vsaj enim zaposlenim in pozitivno dodano vrednostjo. Produktivnost je definirana kot realna dodana vrednost (brez subvencij) na zaposlenega (v ekvivalentih polno zaposlenih). Desna slika prikazuje spremembo realne produktivnosti in števila zaposlenih ločeno za četrtino najmanj (< 25%) oz. najbolj (>75%) produktivnih gospodarskih družb, ter tistih, ki sodijo med 25% in 50% oz. 50% in 75% podjetij po produktivnosti. Prikazane so spremembe navadnega (ne-tehtanega) povprečja teh skupin.

Za podrobnejšo analizo vplivov na sektorske spremembe produktivnosti, s podarkom na realokaciji med podjetji, smo se oprli na dinamično Olley-Pakes dekompozicijo (Melitz in Polanec, 2015). Ta spremembo sektorskih produktivnosti pojasni skozi prispevek (i) spremembe povprečne ne-tehtane produktivnosti obstoječih podjetij ter prispevek realokacije zaposlenih oz. natančneje (ii) kovariance, (iii) izstopa in (iv) vstopa podjetij:

Slika 2: Dinamična Olley-Pakes dekompozicija rasti produktivnosti

Vir: AJPES (b. d.-b); preračuni Umar. Vključene so gospodarske družbe z vsaj enim zaposlenim in pozitivno dodano vrednostjo.

- (i) **Sprememba povprečne produktivnosti na ravni podjetij potrjuje močan in razsežen vpliv epidemije v prvem letu ter visok odboj v letu 2021.** Pred-epidemične ravni produktivnosti so gospodarske družbe v povprečju presegle v storitvah IKT, ki so bile med epidemijo manj prizadete, zaradi hitrega okrevanja v letu 2021 pa tudi v trgovini ter v bolj izvozno usmerjenih sektorjih – prometu in predelovalnih dejavnostih. Med temi je bila v povprečju visoka rast produktivnosti tudi v podjetjih energetske intenzivnih predelovalnih dejavnosti (papir, kovine, nekovinski mineralni izdelki, kemija), ki so se že soočala z rastočimi cenami energentov, izrazitejše stroškovne pritiske, ki bi lahko vplivali na produktivnost teh podjetij, pa pričakujemo v letu 2022. Zlasti v nekaterih storitvah, kjer so bile omejitve zaradi covid-19 prisotne še tudi v letu 2021, pa je bila povprečna produktivnost podjetij še vedno pod ravno iz leta 2019, izraziteje v strežbi, nastanitvenih dejavnostih, športnih, kulturnih in drugih pritočasnih dejavnostih ter v potovalnih agencijah.
- (ii) **Realokacija zaposlenih od manj k bolj produktivnim podjetjem znotraj sektorja se je v epidemičnih letih povečala na račun izboljšanja v letu 2020.** Prispevek kovariance, t. j. povečanje deleža zaposlenih v podjetjih z višjo rastjo oz. ravno produktivnosti na račun zmanjšanja deleža v nižje produktivnih podjetjih istega sektorja, se je v primerjavi s predhodnim letom sicer znižal, a je bilo to po visokem prispevku v letu 2020 pričakovano. V obeh epidemičnih letih skupaj je bil pri 75 % dejavnosti na ravni SKD2 prispevek realokacije pozitiven. V večini zgoraj naštetih zaradi epidemije najbolj prizadetih dejavnosti je učinkovitejša realokacija na ravni sektorjev tudi močno ublažila siceršnje znižanje produktivnosti.
- (iii) **Majhen učinek izstopa podjetij, t. i. učinek čiščenja, se je nadaljeval tudi v letu 2021.** Izstop neuspešnih podjetij je naraven proces, ki omogoča sproščanje in preusmeritev proizvodnih virov od neuspešnih (neproduktivnih) k uspešnejšim (produktivnim) podjetjem. Med krizo in v letih, ki ji sledijo, se običajno poveča. V obeh epidemičnih letih pa je bil t. i. učinek čiščenja (ang. cleansing effect) v večini dejavnosti majhen, tudi v primerjavi s konjunktorno ugodnimi leti.¹ Manjše število stečajnih postopkov in nizek učinek čiščenja je povezan z omejenim delovanjem sodišč, moratoriji na stečaje in na odplačevanje dolgov ter z izdatnimi subvencijami gospodarstvu.² Te so sicer pomagale ohraniti zdrava jedra in s tem gospodarski potencial, njihova upravičenost (tudi z vidika učinkovite alokacije javnofinančnih sredstev) pa je vprašljiva pri podjetjih, ki so že dlje časa nesupešna, med katerimi so tudi zombi podjetja.
- (iv) **Skladno z nizko dinamiko nastajanja novih podjetij se je nadaljeval skromen prispevek vstopa.** V začetnem obdobju poslovanja imajo novonastala podjetja večinoma nižjo produktivnost, njihov vstop na trg pa zato v povprečju negativen prispevek k skupni produktivnosti. So pa lahko ta podjetja ali vsaj nekatera izmed njih, zaradi hitre rasti, novih (tudi disruptivnih) idej in poslovnih modelov pomemben vzvod rasti produktivnosti na srednji in dolgi rok. Ob relativno nizki dinamiki nastajanja novih gospodarskih družb (gl. poglavje 1.2.1) je bil skromen tudi (negativen) prispevek vstopa podjetij – nižji kot v preteklosti je bil v skoraj vseh dejavnostih.

¹ Glede na pretekla gibanja je bil nekoliko višji le v gostinstvu.

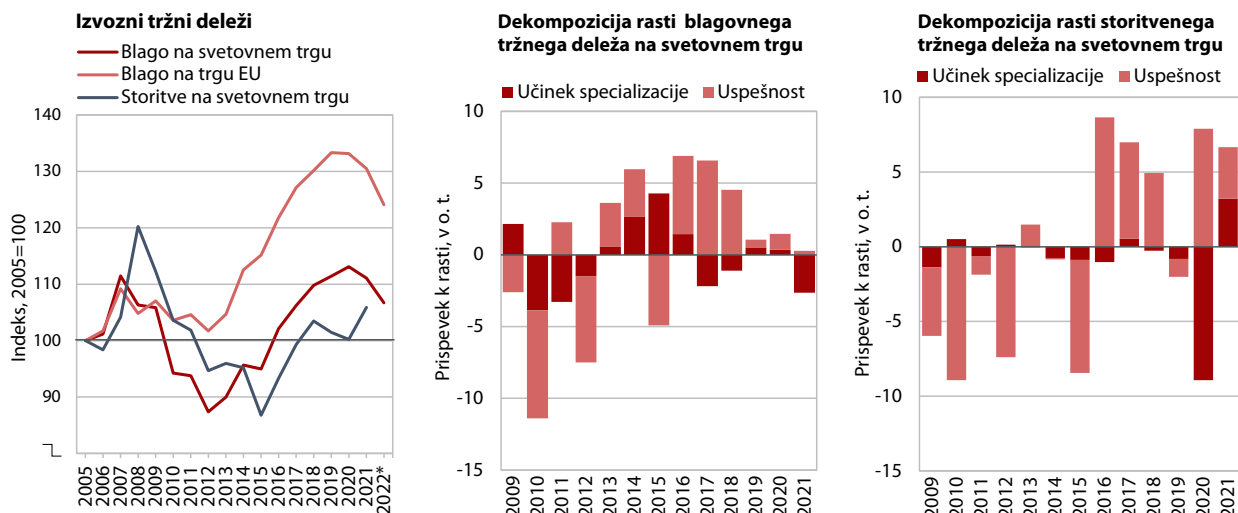
² Glej tudi poglavje 1.1 in UMAR (2022d), poglavje 2.2.

Večletno izboljševanje izvozne konkurenčnosti slovenskega gospodarstva je pri blagovnem izvozu z letom 2021 zastalo. Izvozni tržni delež blaga na svetovnem trgu je naraščal od konca gospodarsko-finančne krize (od 2013) in v letu 2020 dosegel vrh. V letu 2021 se je nekoliko znižal, podatki za prva tri četrtletja 2022 pa kažejo poglobitev upada (kazalnik 1.10). Podrobnejša analiza pokaže, da se je na trgu EU nekoliko zmanjšala konkurenčnost (izvozna uspešnost) večine izvoznih skupin proizvodov, kar povezujemo s povečanimi stroškovnimi pritiski, ko se je globalni rasti cen surovin v Sloveniji priključila še višja rast stroškov dela in cen storitev kot v trgovinskih partnericah. Še v večji meri pa je bil padec izvoznega tržnega deleža na tem trgu posledica sestave slovenskega izvoza. Padec na svetovnem trgu, kjer so podrobni podatki na voljo le za leto 2021, pa je bil v celoti posledica strukturnega učinka. To pomeni, da je slovenski izvoz bolj specializiran na trenutno počasneje (kot je npr. trg cestnih vozil) kot na hitreje rastoče proizvodne trge (v letu 2021 to velja zlasti za trg surovin). Izvozni tržni delež storitev na svetovnem trgu, ki po prejšnji krizi raste šele od leta 2016, se je povečal tudi v letu 2021, a je razmeroma nizek in še ni dosegel doslej najvišje vrednosti iz leta 2008. Tudi tu pomembno vlogo igra sestava izvoza, v kateri prevladujejo tradicionalne storitve, in sicer potovanja in transport. Delež na znanju temelječih storitev, kot so storitve IKT, finančne in druge na znanju temelječe storitve, po katerih svetovno povpraševanje relativno hitro raste, pa je razmeroma nizek, kar omejuje rast storitvenega izvoza in njegovega izvoznega tržnega deleža⁵⁴. Velik učinek sestave izvoza na izvozni tržni delež oz. izvozno konkurenčnost tako dodatno potrjuje nujnost prestrukturiranja

⁵⁴ Izjemno velik negativen strukturni učinek na rast storitvenega izvoznega tržnega deleža na svetovnem trgu v letu 2020 je posledica močnega padca povpraševanja po potovanjih in transportnih storitvah ob izbruhu epidemije covid-19. Z okrevanjem povpraševanja je bil v letu 2021 ta učinek pozitiven.

gospodarstva in s tem izvoza v smeri večjega deleža proizvodov z višjo dodano vrednostjo in hkrati tudi nižjim ogljičnim odtisom, s čimer bi se učinkoviteje prilagajali spremembam v svetovnem povpraševanju.

Slika 25: Izvozni tržni delež pri blagu od leta 2021 upada, pri storitvah pa se je rast nadaljevala tudi med epidemijo; na obeh trgih je v tem obdobju velik vpliv izvozne specializacije

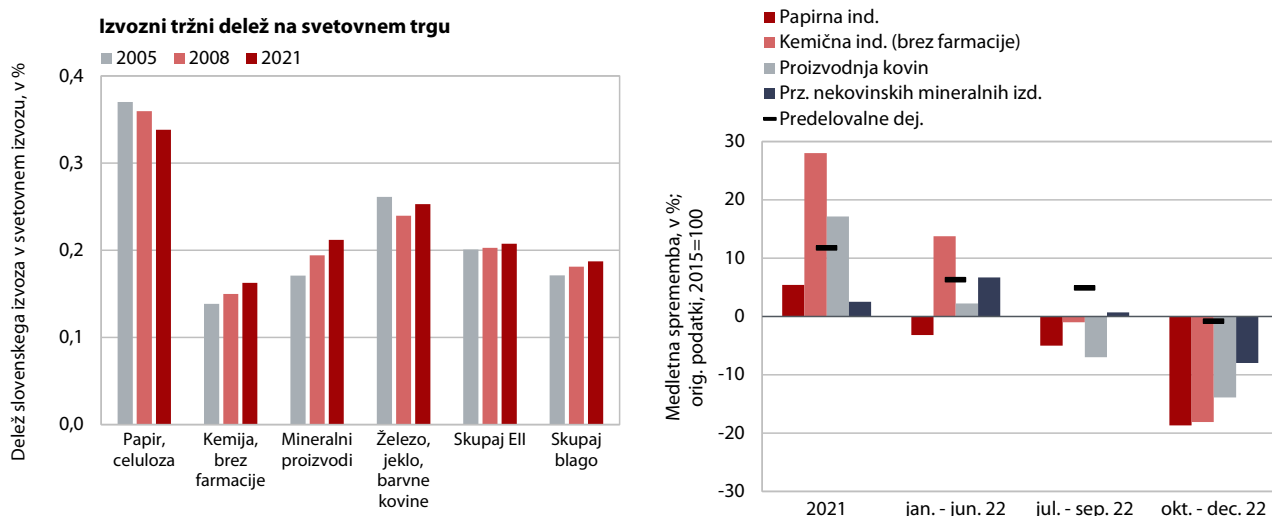
Vir: UN Comtrade (2023), UNCTAD (2022), WTO (2022), Eurostat (2023). Opomba: * Podatek za tržni delež na svetovnem trgu za leto 2022 je za prva tri četrtletja 2022. Podatki o izvoznem tržnem deležu blaga na svetovnem trgu ne vključujejo t. i. ponovnega izvoza (izvoza predhodno uvoženih) farmacevtskih izdelkov v Švico (za podrobnosti gl. kazalnik 1.10).

V sestavi slovenskega blagovnega izvoza imajo razmeroma velik pomen tudi energetsko intenzivni proizvodi, kar bi med energetske krizo lahko pomenilo večjo izpostavljenost slovenskega izvoza. Energetska kriza, ki se je zaostрила z vojno v Ukrajini, ima relativno večji negativen vpliv na energetsko intenzivne dejavnosti z relativno visokim deležem stroškov energije v končnem proizvodu in bo pospešila prestrukturiranje gospodarstva v smeri začrtanega zelenega prehoda. V Sloveniji (in v povprečju EU) se med najbolj energetsko intenzivne uvrščajo proizvodnja kovin, kemična industrija, proizvodnja mineralnih izdelkov in papirna industrija z okoli 10-odstotnim ali višjim deležem stroškov energije (neposrednih in posrednih) v končnem proizvodu⁵⁵. Gre za razmeroma uspešne panoge, v daljšem obdobju pred energetske krizo se je njihova skupna izvozna konkurenčnost izboljšala oziroma izvozni tržni delež na svetovnem trgu se je povečal vsem z izjemo papirne industrije, kjer je sicer najvišji (Slika 26). Slovenija ima v večini teh dejavnosti tudi izvozne primerjalne prednosti (izjema je kemična industrija, Slika 26). To pomeni, da je delež njihovega izvoza v skupnem blagovnem izvozu v Sloveniji višji, kot to velja globalno. Hkrati pa je Slovenija neto uvoznica teh izdelkov, kar nakazuje močno vpetost v mednarodne blagovne tokove pa tudi na gospodarsko strukturo, ki nadpovprečno sloni na njihovi rabi. Vse to kaže na razmeroma velik pomen energetsko intenzivnih proizvodov za slovensko gospodarstvo, med energetske krizo pa to pomeni relativno večjo izpostavljenost zaradi visokih cen ali celo pomanjkanja energije. Rast cen surovin se je že v letu 2021 pokazala v nadpovprečni rasti cen proizvodov proizvajalcev iz energetsko intenzivnih dejavnosti, v letu 2022 pa je bila ta (z izjemo kemične industrije brez farmacije) tudi nekoliko višja od povprečne v evrskem območju. Pri tem podatki za leto 2022 kažejo, da so bili proizvodi papirne in kovinske industrije med redkimi izvoznimi skupinami s povečanjem izvoznega tržnega deleža na trgu EU (kazalnik 1.10), kar pomeni, da vsaj pri teh kljub precejšnjemu zvišanju cen končnih proizvodov še ne zaznavamo poslabšanja izvozne konkurenčnosti. Pri vseh energetsko intenzivnih panogah pa je obseg proizvodnje (realno) proti koncu leta 2022 že zaostajal za primerljivimi ravni iz predhodnega leta⁵⁶, kar je ob stroškovnih pritiskih tudi posledica umirjanja uvoznega povpraševanja.

⁵⁵ V ostalih dejavnostih se v grobem giblje med 4 in 7 %.

⁵⁶ Medletni padec obsega proizvodnje je bil v zadnjem četrtletju 2022 med višjimi v predelovalnih dejavnostih.

Slika 26: Konkurenčnost Slovenije pri izvozu energetsko intenzivnih proizvodov se je v obdobju 2005–2021 okrepila (levo); z energetsko krizo se je v drugi polovici leta 2022 obseg njihove proizvodnje nadpovprečno zmanjšal (desno)

Vir: UN Comtrade (2023), UNCTAD (2022), Eurostat (2023), SURS (2023h), preračuni UMAR. Opomba: EII – energetsko intenzivni izdelki.

Uvajanje družbeno odgovornih praks, s katerimi si podjetja lahko zagotovijo tudi konkurenčne prednosti, vse bolj postaja obvezni del njihovega delovanja. Podjetja (in organizacije) pridobivajo različne mednarodno uveljavljene certifikate in standarde, s katerimi zainteresiranim deležnikom (zaposlenim, potrošnikom, investitorjem, lokalni skupnosti in družbi, akterjem vrednostnih verig) dokazujejo trajnostni vpliv njihovega delovanja (proizvodov, storitev in procesov) na okolje in družbo. Pri tem v zadnjem obdobju za merljivost vplivov delovanja podjetij ter njihovih proizvodov in storitev na okolje in družbo v ospredje stopajo t. i. merila ESG – okoljska in socialna merila ter merila v zvezi z upravljanjem. Njihovo izpolnjevanje se v zadnjih letih intenzivneje prenaša v zakonodajo EU, pomemben okvir na tem področju je akcijski načrt financiranja trajnostne gospodarske rasti iz leta 2018. Na njegovi podlagi že sprejete zakonodajne podlage uvajajo obvezno poročanje po standardih ESG za prva podjetja⁵⁷ za finančno leto 2024. Poleg tega so v pripravi standardi EU za izdajo zelenih obveznic za financiranje investicij ter pravila o obveznostih podjetij (vključno s hčerinskimi družbami in podjetji v vrednostni verigi, s čimer bodo zajeta tudi mala in srednje velika podjetja) glede dejanskih in morebitnih negativnih vplivov na človekove pravice in okolje. V javni razpravi je tudi predlog uredbe EU o vzpostavitvi okvira za določitev zahtev za okoljsko primerno zasnovano za trajnostne izdelke, ki uvaja nekatere novosti, ki bodo dodatno opolnomočile potrošnike (digitalni potni list izdelkov, ki bo zagotavljal informacije o njihovi okoljski trajnosti); obravnava nekatere okoljsko bolj obremenjujoče panoge; v prehodnem obdobju je sprejet delovni načrt za obdobje 2022–2024 (energijske nalepke za kategorije izdelkov, ki močno bremenijo okolje; med njimi potrošniška elektronika, ki je najhitreje rastoči tok odpadkov). Vse to močno spreminja okolje, v katerem poslujejo podjetja, in v bitki za konkurenčen obstoj zahteva njihovo visoko odzivnost in ukrepanje. Pri tem anketa EIB kaže, da je zavedanje slovenskih podjetij o vplivu podnebnih sprememb na njihovo poslovanje nizko glede na druge države EU, relativno nizek je tudi delež podjetij, ki strožje okoljske standarde in zakonodajo vidijo kot poslovno priložnost (UMAR, 2022d). Slovenija se sicer na področju uvajanja okoljskih spričeval, kot sta standard ISO 14001 in okoljska nalepka ecolabel, uvršča bolje od povprečja EU, razširjenost nekoliko zahtevnejšega sistema ravnanja z okoljem EMAS pa je relativno skromnejša (kazalnik 1.18).

1.2.2 Prehod v pametno zeleno⁵⁸ gospodarstvo

Učinkovitost slovenskega inovacijskega sistema se povečuje... Delež inovacijsko aktivnih podjetij se po precejšnjem upadu po gospodarsko-finančni krizi od leta 2016 ponovno povečuje, po zadnjem merjenju v letih 2018–2020 se je glede na predhodno obdobje povečal z 48,6 na 55,2 %, kar je najvišji delež v zadnjem desetletju. S tem je Slovenija napredovala za dve mesti, na 14. mesto v EU (gl. kazalnik 1.14). Inovacijsko aktivnost so okrepila podjetja v vseh velikostnih razredih, primerjalno glede na druge države pa srednje velika (sedaj 10. mesto) ter velika

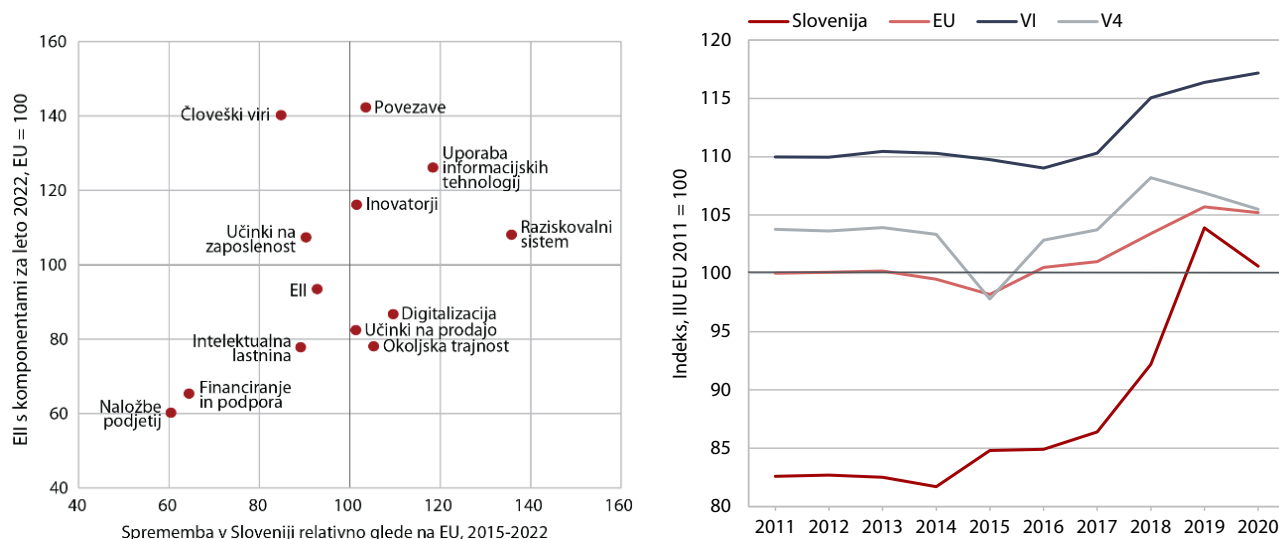
⁵⁷ To so podjetja, banke in zavarovalnice, ki imajo več kot 500 zaposlenih in že sedaj poročajo po standardih NFRD (Non-financial Reporting Directive; Direktiva 2014/95/EU evropskega parlamenta in sveta z dne 22. oktobra 2014 o spremembi Direktive 2013/34/EU glede razkritja nefinančnih informacij in informacij o raznolikosti nekaterih velikih podjetij in skupin)

⁵⁸ Prehod v zeleno gospodarstvo je podrobneje prikazan v poglavju 4, to podpoglavje pa se osredotoča predvsem na vidik podjetniške preobrazbe.

(skupaj z Litvo tretji najvišji delež), majhna podjetja pa ostajajo okoli povprečja EU. Opazno se je v zadnjem obdobju izboljšal tudi Indeks inovacijske učinkovitosti (IIU)⁵⁹, ki ga izračunava Skupni raziskovalni center EK (Bello idr., 2022). Njegova vrednost sicer še vedno zaostaja za primerjanimi skupinami držav (Slika 27 desno), kar je predvsem posledica drugega najnižjega deleža na znanju temelječih storitev v izvozu v EU. Izboljšanje pa temelji predvsem na opaznem napredku pri deležu zaposlenih v hitrorastočih podjetjih v inovativnih sektorjih, deležu izvoza srednje in visokotehnoloških produktov ter deležu zaposlenosti v na znanju temelječih poslovnih dejavnostih.

... **strukturna stagnacija pri prehodu v pametno zeleno gospodarstvo pa se zaradi prenizkih vlaganj ter preveč površinske modernizacije in preobrazbe nadaljuje.** Skladno z evropskim inovacijskim indeksom (EII), ki meri relativne prednosti in slabosti nacionalnih inovacijskih sistemov vključno s trajnostnim, digitalnim ter ekosistemskim vidikom, Slovenija sicer napreduje, a brez bistvenega zmanjševanja zaostanka za povprečjem EU, podobno kot to velja za Evropski eko-inovacijski indeks. Pri EII se je hkrati zaostanek za vodilnimi inovatorkami v zadnjih sedmih letih celo povečal. Navedeno v prvi vrsti ne izhaja iz prenizke atraktivnosti raziskovalnega sistema, uporabe informacijskih tehnologij ali intenzivnosti povezav med deležniki (Slika 27, levo), pač pa je to predvsem posledica prenizkih vlaganj v inovacije tako poslovnega kot javnega sektorja ter preveč površinskih procesov modernizacije (UMAR, 2022d). Zadnje se kaže v prenizki intenzivnosti uvajanja novih tehnologij ter vztrajanju na tradicionalnih konkurenčnih prednostih gospodarstva s premalo ambicioznimi in celovitimi procesi preobrazbe, kar je povezano tudi z organizacijskimi dejavniki ter dolgoročno šibitvijo konkurenčnih prednosti Slovenije na področju človeških virov.

Slika 27: Skladno z evropskim inovacijskim indeksom Slovenija ne zmanjšuje vrzeli do povprečja EU (kot tudi ne do vodilnih inovatorok), izboljšuje pa učinkovitost inovacijskega sistema, a ob prenizkih investicijah

Vir: Evropska komisija (2022n), Bello et al. (2022), preračun UMAR. Opomba: EII se nanaša na Evropski inovacijski indeks (levo), na abscisi je prikazana sprememba posamezne komponente EII v 2015–2022 Slovenije relativno glede na spremembo za povprečje EU. IIU = Indeks inovacijske učinkovitosti (desno).

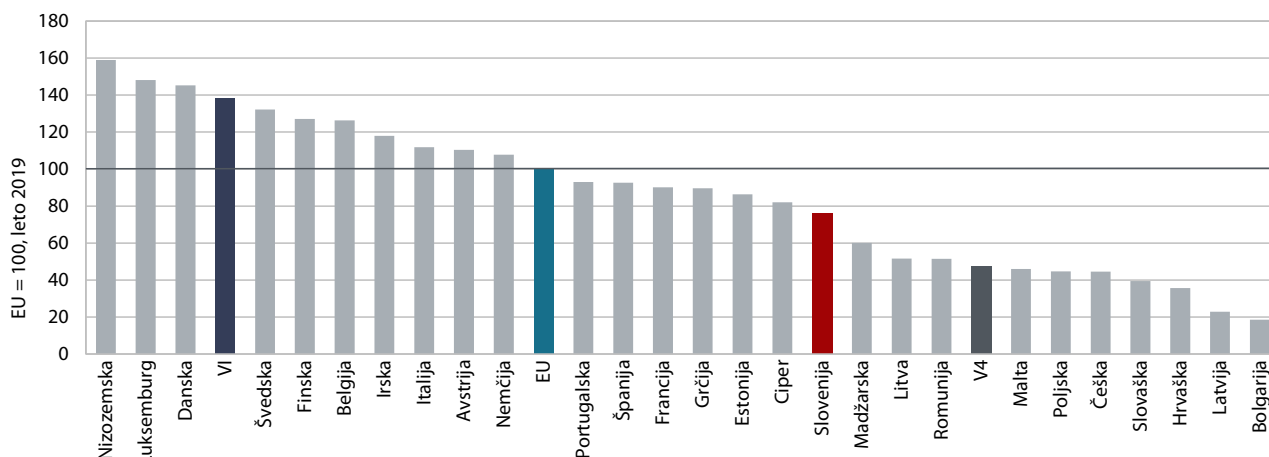
1.2.2.1 Znanstveno-raziskovalni sistem

Kakovost in učinkovitost znanstveno-raziskovalnega sistema se izboljšujeta, a je tudi zaradi pogojev, v katerih deluje, še precej oddaljena od mednarodne odličnosti. Skladno z metodologijo EII sta se kakovost in učinkovitost znanstveno-raziskovalnega sistema v obdobju 2015–2022 vseskozi izboljševali in bili z letom 2021 tudi prvič nad povprečjem EU. Znanstveno-raziskovalni sistem je močno mednarodno vpet, saj Slovenija po deležu znanstvenih objav v soavtorstvu s tujimi znanstveniki na milijon prebivalcev, dosega visoko 11. mesto v EU. Čeprav po mednarodni vpetosti svojo prednost glede na povprečje EU in višegrajskih držav (V4) še povečuje, pa to hkrati v zadnjih letih ne zadostuje za zmanjševanje zaostanka do inovacijskih voditeljic. Z vidika odprtosti znanstveno-raziskovalnega sistema do tujcev, ki ga EII meri z deležem tujih doktorskih študentov, se je stanje v letih 2019 in 2020 sicer opazno izboljšalo, a to pomeni zgolj povprečno uspešnost in torej še velik neizkoriščen potencial glede na inovacijske voditeljice. Še precej bolj izrazita šibkost pa je podpovprečna znanstvena odličnost, kjer je Slovenija po deležu desetih najbolj citiranih znanstvenih objav v svetu leta 2019 (zadnji podatek) s 17. mestom v EU opazno

⁵⁹ Kazalnik ocenjuje sposobnost držav, da »iz inovacij ustvarjajo ekonomske koristi in dinamičnost njihovih inovativnih podjetniških aktivnosti« (Bello idr., 2022, str. 3). Sestavljajo ga naslednji kazalniki: število patentov PCT na milijardo BDP (po SKM), delež zaposlenih v na znanju intenzivnih dejavnostih kot delež vseh zaposlenih, delež izvoza srednje in visoko-tehnoloških produktov v celotnem izvozu, delež izvoza na znanju temelječih storitev v celotnem izvozu storitev ter delež zaposlenih v hitrorastočih podjetjih v inovativnih dejavnostih.

zaostajala že za povprečjem EU. Zaostanek se v daljšem obdobju sicer postopoma zmanjšuje, a je še vedno velik. Navedeno je posledica tudi premajhnih vlaganj v zadnjem desetletju (UMAR, 2022d), ki se odražajo npr. v visoki povprečni stopnji odpisanosti opreme in drugih opredmetenih osnovnih sredstev: ta je v letu 2019 v javnih raziskovalnih zavodih znašala 84,1 %, v javnih visokošolskih zavodih pa 87,5 % (Vlada RS, 2021).

Slika 28: Slovenija ima nizek delež znanstvenih objav, ki se uvrščajo med prvih deset najbolj citiranih v svetu*

Vir: EK (2022y), preračun UMAR. Opomba: * Delež znanstvenih objav, ki se uvrščajo med prvih deset najbolj citiranih v skupnem številu znanstvenih objav posamezne države.

Število raziskovalcev se je v obdobju 2010–2021 večinoma povečevalo, zlasti v poslovnem sektorju, v javnem pa se je večinoma zmanjševalo. V letu 2021 se je število raziskovalcev⁶⁰ spet povečalo (a le v javnem⁶¹ sektorju) in bilo največje v zadnjih desetih letih (SURS, 2023h). Izraženo na 1.000 delovno aktivnih prebivalcev je to v letu 2021 pomenilo preseganje povprečja EU, a hkrati znaten zaostanek za vodilnimi inovatorkami.⁶² V poslovnem sektorju, v katerem je okoli 60 % raziskovalcev (EU: 56,3 %; VI: 68,3 %), se je njihovo število v zadnjih desetih letih večinoma povečevalo, kar je pozitivno vplivalo na inovacijske zmogljivosti podjetniškega sektorja. Ravno nasprotna so bila gibanja v javnem sektorju (UMAR, 2022d), ki se od poslovnega razlikuje tudi po precej manjšem deležu mlajših raziskovalcev⁶³. Te spremembe v javnem sektorju v zadnjem desetletju bi lahko bile povezane z izvajanjem Zakona za uravnoteženje javnih financ po gospodarsko-finančni krizi in z nižjimi plačami raziskovalcev javnega sektorja. Temu pritrjujejo podatki o razkoraku med dohodki doktorjev znanosti (plače in vsi drugi dohodki), mlajših od 35 let, zaposlenih v poslovnem in državnem sektorju, ki je v korist poslovnega sektorja in je bil leta 2020 večji kot leta 2009. Zaradi boljših priložnosti za zaposlitev v poslovnem sektorju se visokošolski zavodi in inštituti soočajo s težavami pri pridobivanju kandidatov za mlade raziskovalce⁶⁴ (ARRS, 2023), nekateri tudi s težavami glede zadrževanja kadrov, saj mlajši raziskovalci, zlasti na tehniških fakultetah, po pridobitvi doktorata pogosto odidejo v poslovni sektor (Kovačič, 2022). Kroženje raziskovalcev sicer spodbuja prenos znanja med javnim in poslovnim sektorjem, toda istočasno pomeni tudi slabitev potenciala raziskovalno-razvojne dejavnosti v javnem sektorju. Korak v smeri izboljšanja dohodkovnega položaja mladih raziskovalcev in asistentov je bil narejen januarja 2023 z zvišanjem plač mladim raziskovalcem in asistentom brez doktorata (Aneks h Kolektivni pogodbi za raziskovalno dejavnost, 2023). Pomembno je tudi izboljšati delovne pogoje s krepitvijo vlaganj v vrhunsko raziskovalno infrastrukturo, saj slabe možnosti za raziskovalno delo v znanstveno-raziskovalni dejavnosti vplivajo na beg možganov (Valentinčič idr., 2022), hkrati pa zmanjšujejo privlačnost Slovenije za privabljanje tujih raziskovalcev ter s tem možnosti za mednarodno kroženje znanja. Izboljšave so potrebne tudi pri razvoju človeških virov za delo v raziskovalno-razvojni in inovacijski dejavnosti (gl. poglavje 2.1.2).

1.2.2.2 Preobrazba: digitalni, trajnostni in organizacijski vidik

⁶⁰ Upoštevani so raziskovalci v ekvivalentu polnega delovnega časa.

⁶¹ Javni sektor vključuje visokošolski in državni sektor.

⁶² Število raziskovalcev, izraženo na 1.000 delovno aktivnih prebivalcev je bilo leta 2021 v Sloveniji 11,4 (EU: 10,1; VI:15,9) (Eurostat, 2023).

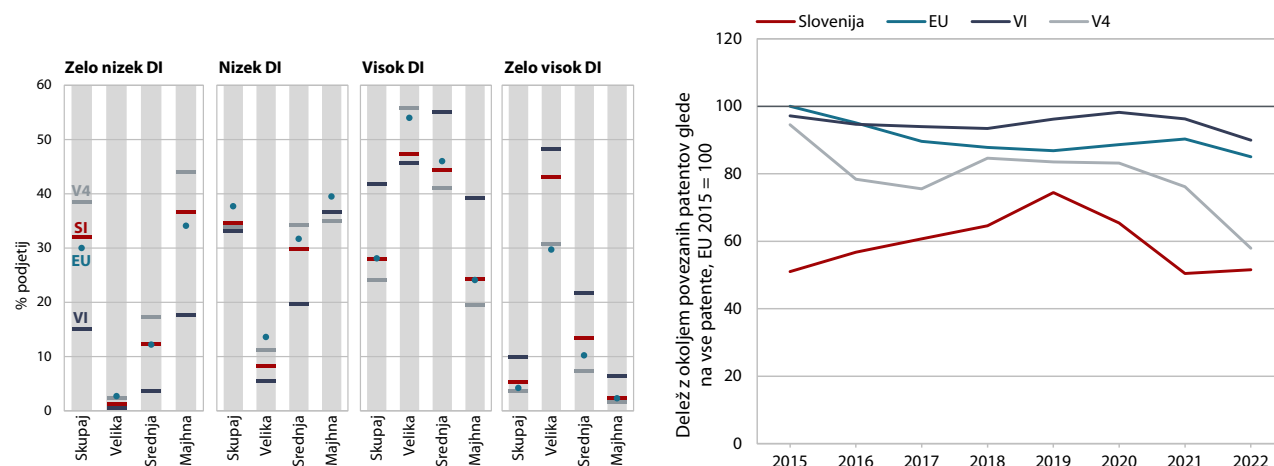
⁶³ V javnem sektorju je bil leta 2021 delež raziskovalcev, mlajših od 35 let, nižji kot v poslovnem (javni: 28,3 %, poslovni: 35,4 %), delež starejših od 55 let pa višji (javni: 18,9 %; poslovni: 10,9 %) (SURS, 2023h).

⁶⁴ Izhodiščna bruto plača mladega raziskovalca znaša 1.552,31 evrov (32. plačni razred), za mladega raziskovalca na enovitem doktorskem študiju pa 1.614,40 evrov (33. plačni razred) (MJU, 2023).

Na področju **digitalnega prehoda** Slovenija kot država svojo uvrstitev izboljšuje, glede na povprečno evropsko podjetje oz. prebivalca pa ob hitrejšem napredku večjih držav izgublja svoje konkurenčne prednosti. Skladno z indeksom digitalnega gospodarstva in družbe je leta 2022 dosegla 11. mesto v EU, kar je napredek glede na obdobje 2017–2020 (13.–15. mesto), hkrati pa je prednost pred povprečjem EU, v katerem imajo večjo težo velike države, od 6 indeksnih točk leta 2017 upadla na 2 točki leta 2022 (kazalnik 1.17). Edino področje, kjer se stanje v Sloveniji v mednarodni primerjavi izboljšuje, so digitalne javne storitve, pri človeškem kapitalu na področju digitalizacije pa stagnira. Posebno pozornost zahteva digitalna usposobljenost prebivalstva (16–74 let), ki zaostaja za državami V4, še posebej pri naprednejših digitalnih veščinah, kjer Slovenija dosega zgolj 24. mesto v EU. Počasnejši kot v drugih državah je tudi napredek na področju digitalne povezanosti, predvsem zaradi prepočasi rastočega deleža gospodinjstev s širokopasovnim priključkom na internet, pa tudi pri dostopnosti in uporabi širokopasovnih mobilnih omrežij.

Integracija digitalnih tehnologij v poslovanje slovenskih podjetij je še primerjalna prednost, a vse manjša, mehanizme podpor pa bo treba bolj prilagoditi specifičnim potrebam različnih skupin podjetij. Uvrstitev Slovenije na devetem mestu glede na indeks DESI na področju integracije digitalnih tehnologij podjetniškega sektorja ostaja stabilna, a se je med letoma 2017 in 2022 hkrati zmanjšala prednost pred povprečjem EU (za 8 indeksnih točk), zaostanek za vodilnimi inovatorkami pa povečal (za 6 indeksnih točk). Slovenska podjetja so, tudi kot odziv na krizo zaradi covid-a, še pospešila uporabo osnovnih digitalnih orodij (npr. komunikacijskih), pa tudi spletno prodajo, hkrati pa podjetniški sektor vse bolj zaostaja pri integraciji, še posebej zahtevnejših (digitalnih) tehnologij. To se kaže tako v smislu intenzivnosti uvajanja tehnologij (npr. po gostoti robotov na zaposlenega), pa tudi glede vrste tehnologij, ki se pospešeno uvajajo. Programsko opremo za zahtevne računske operacije, simulacije in analizo podatkov z uporabo super-računalnikov (HPC, edge computing) tako npr. uporablja zgolj 8 % anketiranih podjetij, od tega v veliki meri le 2 % podjetij (Palčič in Kovič, 2022). Na težave pri integraciji digitalnih tehnologij kažejo tudi podatki o dinamiki digitalne preobrazbe IMD in pripravljenosti na industrijo 4.0 (UMAR, 2022d), poleg teh pa tudi podatki Eurostata o digitalni intenzivnosti podjetij. Skladno s temi lahko ocenimo⁶⁵, da Slovenija po letu 2018 po deležu podjetij z visoko in zelo visoko digitalno intenzivnostjo v primerjavi z drugimi državami ne napreduje. Vrzal do inovacijskih voditeljic med velikimi podjetji nastaja predvsem pri zelo visoko usposobljenih podjetjih, pri srednje velikih in še posebej majhnih podjetjih, pa gre nižji delež visoko in zelo visoko digitalno intenzivnih podjetij predvsem na račun večjega deleža podjetij, ki še vedno dosegajo zelo nizko digitalno intenzivnost. Različno usposobljenost različnih velikosti podjetij bi veljalo bolj upoštevati tudi pri opredeljevanju mehanizmov podpor.

Slika 29: Med srednjimi in majhnimi podjetji ostaja preveč podjetij z zelo nizko digitalno intenzivnostjo, med velikimi pa se vrzel kaže predvsem pri zelo visoki usposobljenosti (levo); Slovenija močno zaostaja tudi pri razvoju z okoljem povezanih tehnologij (desno)

Vir: Eurostat (2023), EK (2022n), preračun UMAR. Opomba: Na desni sliki je prikazan kazalnik Evropskega inovacijskega semaforja, ki se nanaša na delež z okoljem povezanih odkritij med vsemi patenti.

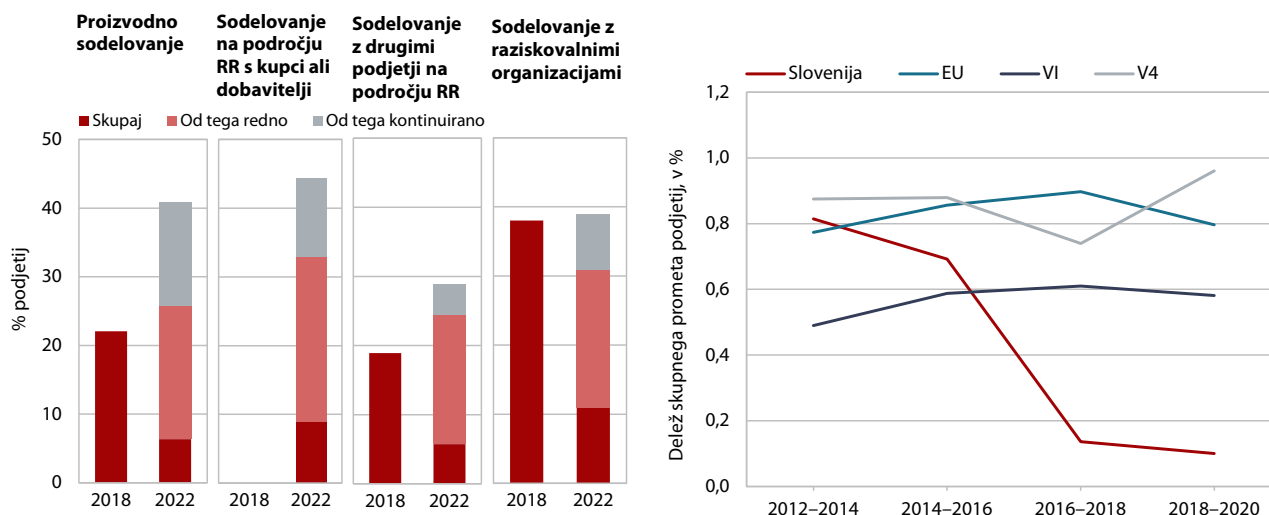
Pri prehodu v nizkoogljično krožno gospodarstvo podjetniški sektor v Sloveniji ne izkorišča dovolj razpoložljivih priložnosti, pospešuje sicer z zelenim prehodom povezane aktivnosti, a so te premalo ambiciozne in premalo usmerjene v inoviranje trajnostnih poslovnih modelov. Skladno z eko-inovacijskim indeksom (EK, 2022f) je v obdobju 2018–2020 napredovala s 16. na 11. mesto, odtlej pa ostaja zaostanek za povprečjem EU nespremenjen, zaostanek do inovacijskih voditeljic pa velik. To kaže na še precejšnje neizkoriščene potenciale, in sicer tako v smislu ustvarjanja dodane vrednosti v dejavnostih povezanih npr. z varstvom okolja in upravljanjem virov, predvsem pa v smislu diferenciacije proizvodov, intenzivnejše uporabe naprednih trajnostnih

⁶⁵ Neposredna primerjava zaradi spreminjajočih metodologij ni mogoča.

tehnologij ter inoviranja trajnostnih poslovnih modelov (UMAR, 2022d). Slovenija je namreč na strani države pospešila vlaganja v raziskave in razvoj na področju okolja in energije, podjetja pa so okrepila spremljanje doseganja okoljskih ciljev ter pridobivanje okoljskih certifikatov (gl. tudi kazalnik 1.18). A podatki hkrati kažejo, da podjetja ne verjamejo, da bi podnebne spremembe bistveno vplivale na njihovo poslovanje, kar se kaže v nizkih trajnostnih vlaganjih⁶⁶, ki so v pretežni meri usmerjena v nižanje stroškov oz. v zagotavljanje skladnosti z zakonodajo. Po drugi strani zgolj 20 % podjetij med razlogi za uvajanje krožnih ukrepov navaja »razlikovanje od konkurence«, podatki Palčič in Kovič (2022) pa kažejo tudi na nizke deleže podjetij, ki uvajajo trajnostne poslovne modele (UMAR, 2022d). Tudi tehnološko, pri razvoju z okoljem povezanih tehnologij, po deležu tovrstnih patentov po podatkih Evropskega inovacijskega semaforja (EK, 2022n) Slovenija močno zaostaja ne samo za povprečjem EU ampak tudi za višegrajskimi državami (Slika 29, desno).

Podjetja se svoje preobrazbe ne lotevajo dovolj celovito in sistematično, prav tako bi več pozornosti morala nameniti organizacijski preobrazbi in dodatni pospešitvi ekosistemskega povezovanja. Poročilo o produktivnosti (UMAR, 2022d) je posebej izpostavilo pomen mehkih dejavnikov rasti produktivnosti, povezanih z dizajnom, prilagodljivostjo in agilnostjo, spremenjeno miselnostjo in organizacijskimi modeli, pa tudi z večjim poudarkom na ustvarjalnosti, inovativnosti in prodornosti. Na večini omenjenih področij se Slovenija uvršča okoli povprečja EU, s precejšnjim zaostankom za inovacijskimi voditeljicami (prav tam). Podjetja se tovrstne preobrazbe ne lotevajo dovolj sistematično, celovito, pa tudi ne dovolj ambiciozno. Tako ima npr. samo 17 % podjetij pripravljeno digitalno strategijo, kar kaže na prevladujoč ad-hoc pristop k digitalni preobrazbi. Neizkoriščene priložnosti za sistemski premik se kažejo tudi pri mehkih dejavnikih konkurenčnosti podjetij, katerim podjetja ne namenijo dovolj pozornosti: pri vlaganjih v usposabljanje in organizacijski kapital (prav tam) ter v inovacije, ki niso povezane z raziskavami in razvojem (Slika 30, desno), se Slovenija namreč uvršča med zadnje države v EU. Se pa podjetja vse bolj zavedajo pomena medsebojnega sodelovanja, ki je v Sloveniji, glede na EU, nadpovprečno⁶⁷, res pa je, da se zaostanek do inovacijskih voditeljic ne zmanjšuje. Navedeno kaže na še neizkoriščene potencialne, kar prav tako velja za sodelovanje z raziskovalnimi organizacijami, ki se ne povečuje (Slika 30, levo), pa tudi državo (Bučar, Črnigoj, idr., 2022).

Slika 30: Intenzivnost sodelovanja med podjetji se krepi, ne krepi pa se sodelovanje z raziskovalnimi organizacijami (levo), na zelo nizki ravni stagnirajo tudi izdatki za inovacije, ki niso povezani z raziskavami in razvojem (desno)

Vir: Palčič in Kovič (2022) ter EK (2022n), preračun UMAR.

Ustvarjalnost postaja vse pomembnejša za razvoj na inovacijah temelječega gospodarstva in ustvarjanje višje dodane vrednosti. Ustvarjalnost je prepoznana kot ena pglavitnih lastnosti zaposlenih za razvoj na inovacijah temelječega gospodarstva (OECD, 2019a). Prav tako se ocenjuje, da je manj verjetno, da bodo zaradi digitalne preobrazbe ogroženi poklici, ki zahtevajo ustvarjalnost (OECD, 2019b), saj jih je težje avtomatizirati (OECD, 2019a). V slovenskem gospodarstvu je premalo izkoriščen potencial panoge oblikovanja, ki povezuje raziskovanje, tehnologijo, poslovanje in uporabnike ter prispeva k ustvarjanju višje dodane vrednosti ne le v visokotehnoloških, temveč tudi v zrelih panogah. V zadnjih letih se sicer stanje postopoma izboljšuje, pomembno vlogo pri tem ima

⁶⁶ Po podatkih EIB (2022) je doslej zgolj 26 % slovenskih podjetij že investiralo v projekte, povezane s podnebnimi spremembami in zmanjšanjem ogljičnega odtisa, kar je šesti najnižji delež v EU (UMAR, 2022d).

⁶⁷ Na izboljšave pri strateškem povezovanju na osnovi Strateških razvojno-inovacijskih partnerstev opozarja tudi vrednotenje (Bučar, Črnigoj, idr., 2022).

Kompetenčni center za design management (KCDM) (Murovec idr., 2022). Ta je spodbujal uporabo design managementa⁶⁸ v podjetjih, ki oblikovanje uporabljajo za razvoj netehnoloških inovacij in povečevanje razlikovalne prednosti pred konkurenti, kar prispeva k doseganju boljših poslovnih ciljev podjetij. Tudi kreativni sektor z razvojem inovativnih praks, ki se prelivajo v nove pristope, prakse, storitve in izdelke v drugih delih gospodarstva, spodbuja ustvarjanje višje dodane vrednosti in novih delovnih mest (OECD, 2022f). Številne dejavnosti, namenjene spodbujanju kreativnih industrij, je v preteklih letih izvajal tudi Center za kreativnost (CzK, 2023), kljub temu pa na tem področju ostaja še precejšen neizkoriščen potencial za povezovanje med kreativnim sektorjem in podjetji, še posebej večjimi. Večjo pozornost zahteva tudi priprava javnih razpisov, ki so podlaga za izvajanje dejavnosti centra, saj so bile v preteklosti pri tem ugotovljene pomanjkljivosti⁶⁹ (Računsko sodišče, 2022).

1.2.2.3 Investicije za prehod v pametno⁷⁰ gospodarstvo

Razložljivi podatki o investicijah za prehod v pametno gospodarstvo kažejo, da Slovenija močno zaostaja za inovacijskimi voditeljicami in tudi višegrajskimi državami, samo na tradicionalnem inovacijskem delu, to je področju RRD, IKT ter drugih strojih in opremi, za med 850 milijoni in milijardo evrov letno. V RRD, IKT ter druge stroje in opremo je Slovenija pred letom 2009 vlagala 10,6 %, med letoma 2009 in 2021 pa le še 8,9 % BDP. V primerjavi z inovacijskimi voditeljicami, Švedsko, Finsko in Belgijo, je tako izostanek letnih vlaganj v povprečju obdobja 2014–2021 (glede na BDP leta 2021) znašal 857 milijonov evrov (Slika 31 levo). Zaostanek za tremi državami V4 pa je bil v enakem obdobju celo večji in je znašal v povprečju 2,3 % BDP oz. skoraj 990 milijonov evrov. V letu 2021 je Slovenija ta vlaganja sicer povečala za 0,8 o. t. na 9,6 % BDP in tako nekoliko zmanjšala vrzel, a je bilo to v dveh tretjinah posledica povečanih vlaganj v stroje in opremo, obseg vlaganj v raziskave in razvoj pa je ostal na skoraj enaki ravni. Od skupne vrzeli na naložbe državnega proračuna za raziskave in razvoj odpade 145 milijonov evrov letno (Slika 31 levo), velikost vrzeli za vodilnimi inovatorkami pa se skozi daljše obdobje ni bistveno spreminjala⁷¹. Po drugi strani se vlaganja v raziskave in razvoj nefinančnih družb, torej pretežnega dela poslovnega sektorja, trendno sicer povečujejo, a izražena glede na BDP po letu 2019 stagnirajo pri 1,3 % in hkrati zaostajajo že za dolgoročnim trendom (Slika 31, desno), še bistveno bolj pa glede na inovacijske voditeljice (UMAR, 2022d). Še večje je bilo zaostajanje investicij nefinančnih družb na področju IKT, ki so se med letoma 2009 in 2021 glede na obdobje 2000–2009 v povprečju zmanjšale za 0,5 o. t. BDP.

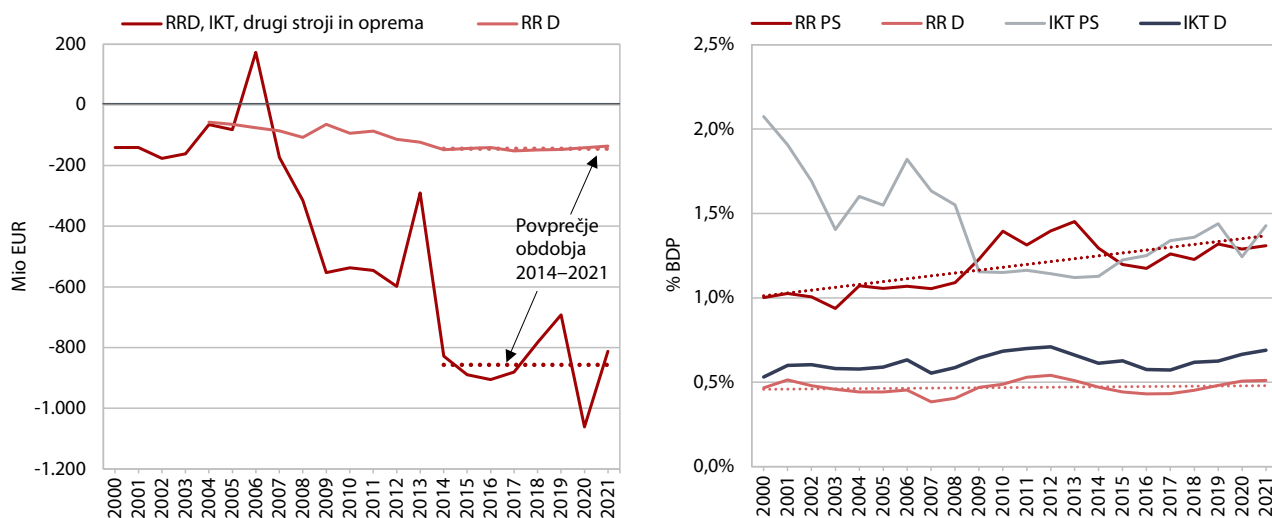
⁶⁸ Design management je vez med oblikovanjem in poslom. Je nabor pristopov, orodij in znanj, ki podjetju omogoča, da oblikovanje uporablja za doseganje poslovnih in strateških ciljev. Je način razmišljanja, upravljanja in vodenja, ki pomaga razumeti uporabnike, odkrivati skrite potenciale v podjetju in tehnološke inovacije spreminjati v izdelke in storitve (KCDM, 2023).

⁶⁹ Računsko sodišče je revidiralo uspešnost Ministrstva za kulturo pri pripravi in izvedbi javnega razpisa za izbor operacij "Spodbujanje kreativnih kulturnih industrij – Center za kreativnost 2019" (v nadaljevanju: JR CzK 2019) in javnega razpisa za izbor operacij "Spodbujanje kreativnih kulturnih industrij – Center za kreativnost 2020–2021" (Računsko sodišče, 2022a).

⁷⁰ Z izdatki, ki spodbujajo prehod v pametno gospodarstvo, so mišljeni izdatki vezani na digitalno-inovacijsko preobrazbo Slovenije, ki čimbolj neposredno prispevajo k prehodu k proizvodom z višjo dodano vrednostjo. Gre predvsem za naslednje kategorije namenov: (i) raziskave, razvoj in inovacije, (ii) digitalizacija, (iii) podjetništvo, (iv) razvoj znanj in spretnosti ter (v) digitalna povezanost (glej UMAR (2022c)).

⁷¹ V letih 2020 in 2021 je ta delež za 0,04 o. t. BDP nad dolgoročnim povprečjem, a hkrati za 0,03 o. t. nad maksimumom leta 2012, ki je znašal 0,54 % BDP (Slika 31, desno).⁷² Primerjava je smiselna zlasti s temi državami, ki so, podobno kot Slovenija, večje prejemnice teh sredstev.

Slika 31: Naraščajoča vrzel pri vlaganjih v inovacijsko podprto rast (RRD, IKT ter drugi stroji in oprema) glede na inovacijske voditeljice (levo) ter prenizka ambicioznosti vlaganj poslovnega sektorja in države v RR in IKT (desno)

Vir: Eurostat (2023) in SURS (2023h), preračun UMAR. Opomba: Slika levo: vrzel pri vlaganjih v RRD, IKT ter druge stroje in opremo v vseh sektorjih glede na inovacijske voditeljice Švedsko, Finsko in Belgijo, RR D pa se nanaša na vrzel do iste skupine držav pri naložbah državnega proračuna v raziskave in razvoj, oboje izraženo glede na BDP v tekočem letu. Slika desno prikazuje obseg investicij v raziskave in razvoj (RR) poslovnega sektorja (PS), to je nefinančnih družb ter sektorja država (D). Črtkana črta prikazuje trend RR PS oziroma RR D.

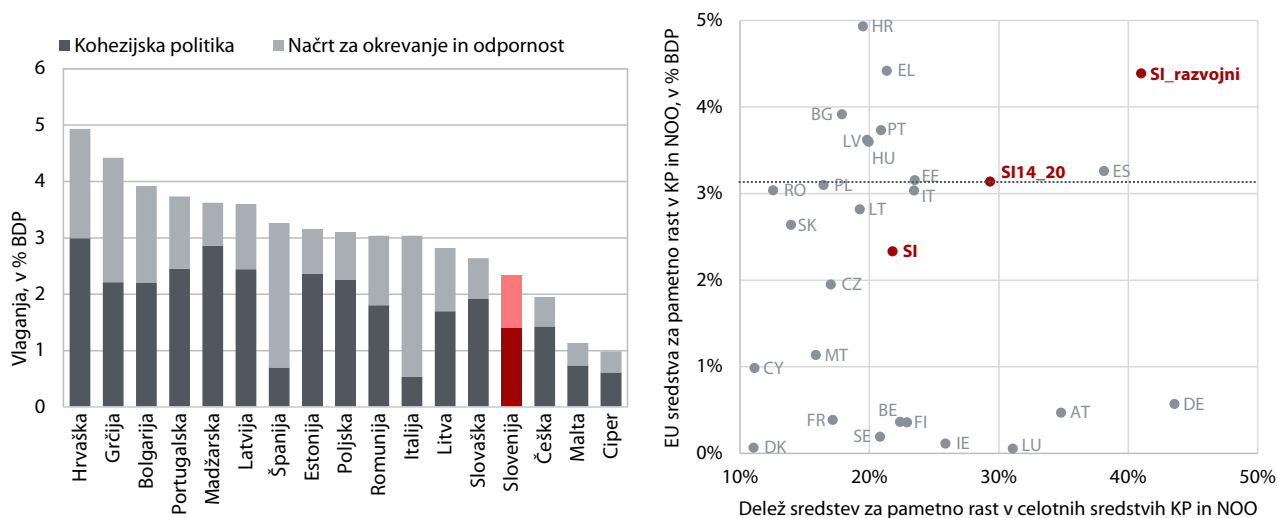
Sredstva EU bodo investicije usmerjene v pametno rast v prihodnje sicer nominalno izdatno povečala, vendar bo Slovenija za ta namen vložila manjši delež BDP kot države južne in vzhodne Evrope⁷². Delež sredstev, ki jih Slovenija namenja za pametno rast iz naslova kohezijske politike (KP) ter za digitalno preobrazbo iz naslova Načrta za okrevanje in odpornost (NOO),⁷³ je z 22 % sicer višji od povprečja držav vzhodne in južne Evrope. Vendar pa bo obseg pametnih naložb glede na BDP v Sloveniji zaradi višje intenzivnosti pomoči drugih manj razvitih oz. od krize bolj prizadetih držav nižji: od Slovenije bodo, izraženo v % BDP, manj vložile le Češka, Malta in Ciper, od povprečja držav vzhodne in južne Evrope pa bo Slovenija za pametno rast namenila za 0,8 % o. t. BDP manj. Če bi Slovenija ohranila enak delež za pametno rast v razpoložljivih sredstvih EU kot v obdobju 2014–2020 (oznaka »SI14_20 v Slika 32), bi za pametno rast glede na BDP namenila enako kot v povprečju države vzhodne in južne Evrope, za razvojni preskok pa bi morala slediti vzoru vodilnih držav, to sta Irska in Finska, ki sta v prejšnji perspektivi za to namenili 41 % razpoložljivih sredstev (oznaka »SI_razvojni v Slika 32)⁷⁴.

⁷² Primerjava je smiselna zlasti s temi državami, ki so, podobno kot Slovenija, večje prejemnice teh sredstev.

⁷³ Podatki za kohezijsko politiko temeljijo na uradnih podatkih Evropske komisije, Cohesion Open Data Platform na dan 23. 12. 2022 (EK, 2023d). Podatki o vlaganjih v digitalno preobrazbo pa temeljijo na podatkih inštituta Breugel (Darvas idr., 2022), pri čemer so upoštevani vsi nameni iz Breuglove klasifikacije, ki vključujejo digitalno preobrazbo (v primeru Slovenije je upoštevano za 490 mio EUR).

⁷⁴ Kar pa je manj, kot za to v tej perspektivi namenja Nemčija (44 %). Za deleže v prejšnji fin. perspektivi gl. tudi analizo UMAR (2022d).

Slika 32: Vlaganja Slovenije iz naslova kohezijske politike in NOO za pametno rast in digitalno preobrazbo, izražena v % BDP, so med nižjimi med državami južne in vzhodne Evrope – za razvojni preskok bi bilo treba delež sredstev za pametno rast bistveno povečati

Vir: EK (2023d) in Darvas et al. (2022), preračuni UMAR. Opomba: V levi sliki je prikazan obseg sredstev glede na BDP leta 2021 iz naslova kohezijske politike (KP) namenjen pametni rasti (za cilj politik 1) ter iz Načrta za okrevanje in odpornost (NOO) za digitalno preobrazbo, skladno z Breugel-ovo klasifikacijo vseh namenov, ki vključujejo digitalno preobrazbo. V desni sliki so enaka sredstva na ordinati prikazana glede na BDP, na abscisi pa kot delež vseh razpoložljivih sredstev iz naslova KP in NOO. »SI14_20« prikazuje delež sredstev v kohezijski politiki, ki jih je Slovenija namenila za pametno rast v finančni perspektivi 2014-2020, »SI_razvojni« pa simulira, koliko sredstev glede na BDP bi Slovenija namenila za pametno rast in digitalno preobrazbo, če bi bil delež za te namene enak irskemu in finskemu v prejšnji perspektivi. Črtna črta je povprečje držav južne in vzhodne Evrope.

Slovenija z vidika prehoda v pametno gospodarstvo premalo vlaga tudi v izobraževanje in druge, mehkejš oblike neoprijemljivega kapitala. Pri izobraževanju so problematična predvsem vlaganja na sekundarni⁷⁵ in terciarni ravni⁷⁶, kjer vrzel do inovacijskih voditeljic na vsaki od obeh ravni znaša 0,6 o. t. BDP. Premalo pozornosti pa je neoprijemljivi kapital deležen tudi v podjetniškem sektorju, in sicer v smislu vlaganj podjetij v usposabljanje (ki se odražajo v nizki intenzivnosti usposabljanj) ter izboljšanju organizacije in poslovnih procesov, kjer se Slovenija po podatkih EIB (2022) uvršča zgolj na 24. mesto v EU (UMAR, 2022d).

⁷⁵ Sekundarna raven izobraževanja v Sloveniji vključuje tretjo triado osnovnošolskega izobraževanja in srednješolsko izobraževanje.

⁷⁶ Upoštevani so javni in zasebni izdatki za izobraževalne ustanove.

2 Učenje za in skozi vse življenje

Izobrazbena struktura prebivalcev Slovenije se je v zadnjih dveh desetletjih izboljševala in je v mednarodni primerjavi dobra. Delež mladih, ki zgodaj opustijo šolanje, ostaja majhen, toda otroci in mladi iz ranljivih družbenih skupin se pri vključevanju v izobraževanje soočajo z večjimi ovirami. Dosežki mladih na področjih matematične in naravoslovne pismenosti so razmeroma visoki, več pozornosti pa bi bilo treba nameniti razvijanju prečnih veščin. Pomanjkljivosti so prisotne pri različnih vrstah pismenosti odraslih, pomembnih za različna področja življenja (finančna, digitalna, zdravstvena idr. pismenosti). Pri vključenosti odraslih v vseživljenjsko učenje je bil po dolgoletnih negativnih gibanjih leta 2021 dosežen precejšen premik, a izziv ostaja spodbujanje večje vključenosti in dostopnosti izobraževanja in učenja za nizko izobražene, starejše prebivalce in druge ranljive skupine.

Raven izobrazbe in zahteve za zaposlitev so neskladne kar pri okoli tretjini zaposlenih. Kljub večletnemu povečevanju števila diplomantov zdravstva ter naravoslovja in tehnike (vključno s strokovnjaki IKT) njihovo število še ne zadošča rastočim potrebam trga dela. Tudi že pridobljena znanja in spretnosti prebivalstva pogosto ne ustrezajo potrebam trga dela, kar ob splošnem pomanjkanju delovne sile zaradi demografskih razlogov dodatno omejuje zaposlovanje. Poleg formalnega izobraževanja je ob hitrih družbenih, okoljskih in gospodarskih spremembah ključno tudi stalno nadgrajevanje že obstoječih znanj in spretnosti, za kar je treba krepiti izobraževanja in (pre)usposabljanja odraslih (tudi v okviru aktivne politike zaposlovanja). K temu je treba vzpodbujati tudi podjetja, ki ta vidik prepogosto zanemarijajo, ali zaradi visokih stroškov in s tem povezane odsotnosti zaposlenih ali pa pomanjkanja ustreznih izobraževanj. Ob tem je ključno vzpostaviti sistem napovedovanja potreb po znanjih in veščinah ter povečati privlačnost takšnih izobraževanj in usposabljanj za zaposlene. Okrepiti je treba tudi vlaganje v človeške vire za inovacijsko podprto zeleno rast, skupaj z ukrepi migracijske in integracijske politike ter proaktivnim vključevanjem ranljivih skupin prebivalcev (nekateri skupine mladih, invalidi, dolgotrajno brezposelni). Javna vlaganja v formalno izobraževanje so v mednarodnem merilu nizka, premiki pri javnih vlaganjih v razvoj raziskovalno-razvojnih kadrov in v izobraževanje odraslih so bili v preteklih letih skromni, h krepitvi vseživljenjskega učenja pa premalo prispevajo tudi vlaganja podjetij.

Ponudba in obisk kulturnih dejavnosti sta se po upadu zaradi epidemije spet povečala, sta pa v letu 2021 (zadnji podatki) še zaostajala za pred epidemično ravnilo. K razvoju in ohranjanju slovenskega jezika prispevajo umetniške in kulturne dejavnosti, vse pomembnejše pa so tudi dejavnosti na področju razvoja jezikovnih virov in tehnologij. Že vrsto let so večinoma negativna gibanja v založništvu in na področju splošnih knjižnic, se pa tudi ta sektor vse bolj digitalizira. Slovenija je precej vpeta v mednarodno sodelovanje na področju kulture, izziv je čim bolj izkoristiti potencial nekaterih prihajajočih večjih mednarodnih dogodkov (mednarodni knjižni sejem v Frankfurtu 2023 in Bologni 2024, Evropska prestolnica kulture 2025 Nova Gorica in Gorizia) za promocijo kulture in tudi gospodarski razvoj.

2.1 Izobraževanje

Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo (razvojni cilj 2)

Vsebina cilja je spodbujanje kakovostnega in dostopnega učenja za in skozi vse življenje za doseganje večje konkurenčnosti gospodarstva in družbene blaginje. Uresničevanje cilja bo podprto s spodbujanjem vseživljenjskega učenja pri vseh prebivalcih, spodbujanjem nizko izobraženih in drugih prikrajšanih skupin odraslih k vključitvi v izobraževanje, izboljšanjem funkcionalne pismenosti mladih in odraslih, zagotavljanjem učinkovitosti in kakovosti izobraževanja, povezovanjem izobraževalnega sistema z gospodarstvom in spretnosti za izboljšanje zaposljivosti posameznika. Uresničitev cilja je pomembna za zdravo in aktivno življenje, ki je v SRS obravnavano v razvojnem cilju 1, za vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta, ki so obravnavana v razvojnem cilju 7, dostojno življenje za vse, ki je obravnavano v razvojnem cilju 3, za konkurenčnost in digitalno preobrazbo gospodarstva, ki je obravnavano v razvojnem cilju 6, za ter za trajnostni razvoj, ki je obravnavan v razvojnih ciljih 8 in 9.

Kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 2:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Vključenost v vseživljenjsko učenje, v %	18,9 (2021)	10,8 (2021)	19
Delež prebivalcev s terciarno izobrazbo, v %	40,3 (2021)	33,4 (2021)	35
PISA rezultati, uvrstitev med državami EU	Matematična pismenost: 5. mesto Naravoslovna pismenost: 4. mesto Bralna pismenost: 9. mesto (2018)		Uvrstitev v zgornjo četrtino držav EU

Izobrazbena struktura prebivalstva se ob dolgoletni visoki vključenosti v srednješolsko in terciarno izobraževanje še naprej izboljšuje. Vključenost otrok v osnovnošolsko izobraževanje je v Sloveniji že veliko let nad povprečjem EU, vključenost mladih v srednješolsko in terciarno izobraževanje pa je ena najvišjih med državami EU.⁷⁷ S tem se povečuje delež prebivalcev z (vsaj) srednješolsko izobrazbo, ki je precej nad povprečjem EU.⁷⁸ Toda nekatere družbene skupine to stopnjo izobrazbe redkeje dosežejo (starostna skupina 45–64 let, priseljenci, Romi), in tudi zato pogosteje tvegajo socialno izključenost. Tudi delež odraslih s terciarno izobrazbo je nad povprečjem EU in drugo leto višji od cilja SRS (35 %), a še zaostaja za številnimi gospodarsko razvitejšimi državami (kazalnik 2.1), najmanj pri starostni skupini 25–34 let. Velika ponudba visoko izobraženih mladih kadrov bi bila lahko ob bolj učinkoviti aktivaciji priložnost za pospešitev prehoda v inovacijsko podprto zeleno gospodarsko rast ter hitrejši družbeni napredek. Ob tem se povečuje tudi delež delovno aktivnih s terciarno izobrazbo.

Ranljive skupine otrok in mladih (s posebnimi potrebami, Romi in priseljenci), se pri vključevanju v izobraževanje soočajo z večjimi ovirami kot njihovi vrstniki in tudi zato pogosteje opuščajo izobraževanje.

Učenci z nižjim socialnoekonomskim položajem v šoli pogosteje dosegajo slabše dosežke kot njihovi vrstniki (Cankar, 2020), zato se tudi pogosteje vpisujejo na izobraževalne programe, ki vodijo do slabše plačanih poklicev (OECD, 2022g). Učencem s posebnimi potrebami so namenjeni različni ukrepi,⁷⁹ a se še srečujejo z ovirami,⁸⁰ tudi glede pomanjkanja ustrezne kakovosti strokovnih pomoči (Košnik, 2021). Učencem in dijakom priseljencem, katerih število se povečuje,⁸¹ oviro predstavlja slabo znanje slovenskega jezika, prav tako tudi Romom, ki pogosteje kot njihovi vrstniki (neopravičeno) izostajajo od pouka (Knez idr., 2021). Samoocene učiteljev kažejo, da imajo premalo znanja za delo z ranljivejšimi skupinami otrok,⁸² ki tudi zato dosegajo slabše učne dosežke kot njihovi vrstniki in pogosteje zgodaj opuščajo šolanje. Delež mladih (18–24 let) z največ končano osnovno šolo, ki niso vključeni v

⁷⁷ Leta 2020 je bila vključenost mladih (20–24 let) v terciarno izobraževanje 43,9 % (EU: 35,2 %) (Eurostat, 2023).

⁷⁸ Leta 2021 je imelo vsaj srednješolsko izobrazbo 94,2 % starih 20–24 let (EU: 84,6 %) in 91,3 % starih 25–64 let (EU: 79,3 %) (Eurostat, 2023).

⁷⁹ V šolskem letu 2021/2022 je bilo v osnovnih šolah 6,1 % učencev s posebnimi potrebami (SURS, 2023h).

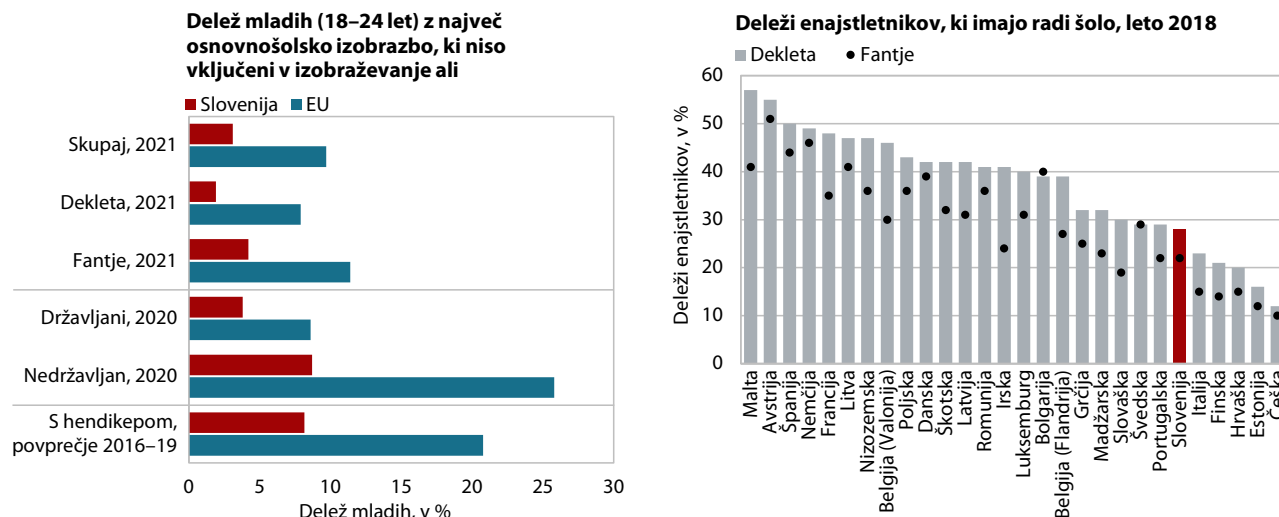
⁸⁰ Npr. gibalno ovirani se soočajo s fizičnimi ovirami v šolah (Varuh človekovih pravic, 2022; Zagovornik načela enakosti, 2022), gluhi s pomanjkljivim zagotavljanjem pravic gluhih (Zagovornik načela enakosti, 2021b).

⁸¹ V šolskem letu 2021/2022 je bilo v osnovnih šolah 14.136 priseljencev (SURS, 2023h), v srednjih pa 5.159 (SURS, 2022b).

⁸² Po raziskavi TALIS 2018 je v Sloveniji 23,2 % učiteljev na nižji sekundarni ravni izobraževanja (v Sloveniji tretja triada osnovne šole) poročalo o potrebah po dodatnih znanjih za delo z učenci s posebnimi potrebami in 14,3 % učiteljev o potrebah po dodatnih znanjih za delo v razredih s priseljenci in pripadniki različnih kultur (OECD, 2019d).

izobraževanje ali usposabljanje,⁸³ je zato med ranljivimi skupinami (Romi⁸⁴, učenci s hendikepom oz. invalidi in priseljenci) večji kot pri njihovih vrstnikih. Leta 2021 jih je bilo 3,1 % (EU: 9,7 %), kar je najmanj v zadnjih desetih letih (Eurostat, 2023) (Slika 33 levo), a so v povprečju pogostejše tvegali izključenost s trga dela ali se zaposlovali na delovnih mestih slabše kakovosti, kar povečuje tveganje za socialno izključenost. Njihova manjša vključenost lahko pomeni tudi izgubo potencialnega vira delovne sile (gl. poglavje 2.2).

Slika 33: Majhen delež mladih, ki zgodaj opustijo izobraževanje, a pri nekaterih skupinah ne ravno nezanemarljiv (levo) ter nizka priljubljenost šole med učenci (desno)

Vir: Eurostat (2023) in OECD (2022b) (slika levo) in WHO (2020a) (slika desno).

Kazalniki kakovosti izobraževanja otrok in mladih so po zadnjih razpoložljivih podatkih v mednarodni primerjavi dobri, pri nekaterih veščinah so potrebne izboljšave. Kakovost predšolske vzgoje pozitivno vpliva na osebnostni in kognitivni razvoj otrok in jim omogoča pripravo na osnovno šolo. V Sloveniji in še desetih članicah EU je terciarna izobrazba tudi pogoj za opravljanje dela vzgojitelja (EK idr., 2022). Ugodnejše razmerje med številom vzgojiteljev in otrok kot v povprečju EU-22 omogoča večjo kakovost predšolske vzgoje (OECD, 2022c), kurikulum za vrtce pa je treba posodobiti (Marjanovič Umek, 2021). Dobre rezultate kažejo tudi nekateri drugi programi: rezultati petnajstletnikov na področjih bralne, matematične in naravoslovne pismenosti, ki so posredni pokazatelj kakovosti izobraževanja, so bili po podatkih raziskave PISA 2018 (zadnji razpoložljivi podatki)⁸⁵ v mednarodni primerjavi nadpovprečni. Cilj SRS (do leta 2030), ki je uvrstitev v zgornjo četrtino držav EU, pa je bil dosežen pri matematični in naravoslovni pismenosti, ne pa tudi pri bralni pismenosti (kazalnik 2.4). Različne analize kažejo, da bi bilo treba prek izobraževanja vzpodbujati tudi strpnost, inkluzijo, večkulturnost in kritičnost šolajočih ter razvijati njihove socialne veščine in ustvarjalnost – vse to je vedno bolj pomembno tudi pri soočanju s trenutnimi in bodočimi družbenimi izzivi (UMAR, 2021a). Slabše kot v večini drugih držav EU so v izobraževanju zastopane podjetniške⁸⁶ in IKT vsebine, saj v osnovnih šolah računalništvo in informatika ni obvezen učni predmet (EACEA, 2022). Ob slabši računalniški opremljenosti šol petnajstletniki manj časa kot njihovi vrstniki v EU uporabljajo internet pri pouku (OECD, 2019c).⁸⁷

Priljubljenost šole pri otrocih in mladih je razmeroma nizka. Odnos do učenja, ki ga otroci in mladi razvijajo v procesu izobraževanja, je pomemben za razvijanje kulture vseživljenjskega učenja in njihov odnos do izobraževanja in usposabljanja v kasnejšem življenjskem poteku. Negativne izkušnje med rednim šolanjem jih lahko odvrtaajo od vseživljenjskega učenja in pridobivanja novih znanj in spretnosti. Po izsledkih raziskave Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju je bila šola vseh približno četrtini enajstletnikov in 12 % trinajstletnikov, kar je najmanj od leta 2002 (Jeriček Klanšček idr., 2019).⁸⁸ Leta 2018 sta bila deleža deklet in fantov, ki so imeli radi šolo, med

⁸³ Eden od kazalnikov za spremljanje uresničevanja evropskega stebra socialnih pravic je delež starih 18–24 let z največ končano osnovno šolo, ki niso vključeni v izobraževanje ali usposabljanje (EK, 2021b).

⁸⁴ Deveto poročilo vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji izpostavlja problem šolskega osipa med Romi (UN, 2022a).

⁸⁵ V Sloveniji so petnajstletniki praviloma vključeni v srednješolsko izobraževanje.

⁸⁶ Slovenija se je leta 2021 po prisotnosti podjetniških vsebin v osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju uvrstila na 18. mesto med 19-imi državami EU, vključenimi v raziskavo GEM, slabša od Slovenije je bila le Poljska (GEM, 2021).

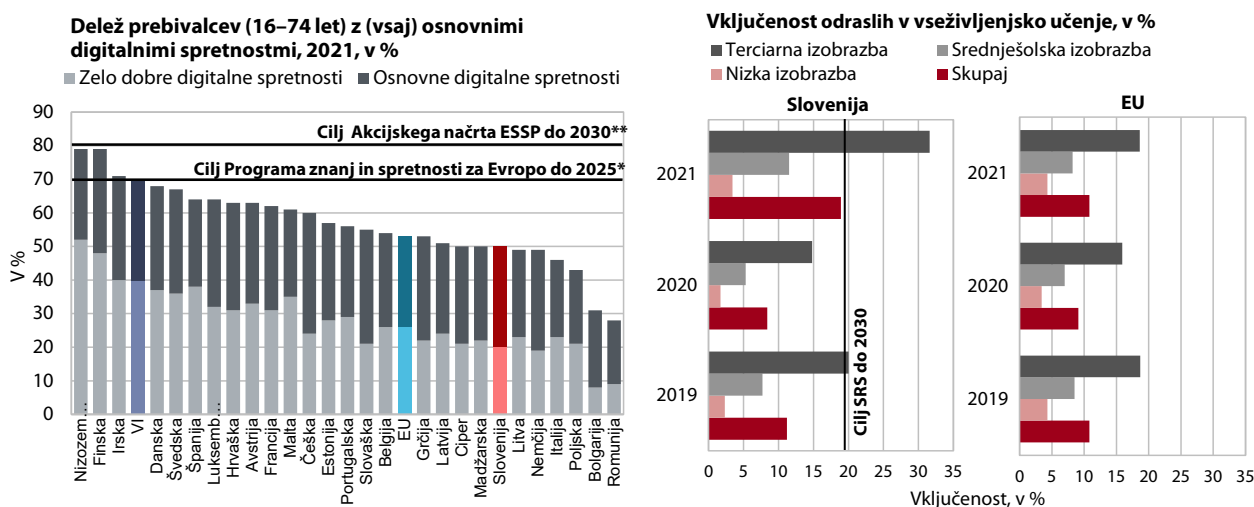
⁸⁷ Po raziskavi PISA 2018 so petnajstletniki pri pouku uporabljali internet 58 minut na teden (EU: 71,7) (OECD, 2019c).

⁸⁸ Podatki so na voljo od leta 2022.

nižjimi v EU (za enajstletnike gl. Slika 33 desno), bolj kot njihovi vrstniki v večini članic EU so bili obremenjeni z delom za šolo,⁸⁹ slabo so ocenjevali tudi podporo učiteljev, bolj pa podporo sošolcev. Kakovost odnosov z učitelji in s sošolci ter njihova podpora vplivajo na počutje šolajočih in na širše zadovoljstvo mladih z življenjem. Priljubljenost šole je pri srednješolcih večja kot pri osnovnošolcih,⁹⁰ tako pri dekletih kot fantih je med najvišjimi v EU (WHO, 2020a). Številni učenci in dijaki zaradi šole doživljajo osebne stiske, ki poleg drugih dejavnikov negativno vplivajo na njihovo duševno zdravje (gl. poglavje 3.1).

Pri vključenosti odraslih v vseživljenjsko učenje je bil po dolgoletnem zniževanju leta 2021 dosežen pozitiven premik, toda vključenost ranljivih skupin ostaja nizka. Po dolgoletnem zniževanju vključenosti odraslih v vseživljenjsko učenje se je ta leta 2021 približala cilju SRS za leto 2030 (kazalnik 2.6). Močan porast je povezan zlasti z velikim razmahom spletnih izobraževanj, pospešenim izvajanjem izobraževanj, financiranih z javnimi sredstvi, ki so zaradi izbruha epidemije leta 2020 zastala, ter z veliko ponudbo brezplačnih izobraževanj. Nov podatek se nekoliko razlikuje tudi zaradi metodološke spremembe.⁹¹ Glede na status aktivnosti (delovno aktiven, brezposeln in neaktiven) se je vključenost odraslih v vseživljenjsko učenje leta 2021 najbolj povečala pri delovno aktivnih, kar je po močnem zastoji v letu 2020 pozitiven premik. Toda vključenost nizko izobraženih in starejših, neaktivnih ter priseljencev, ki so se že pred epidemijo redkeje vključevali v izobraževanje, se je povečala manj kot pri drugih skupinah (za nizko izobražene gl. Slika 34 desno). Na to so lahko vplivale njihove (v povprečju) slabše razvite digitalne spretnosti in slabša opremljenost z informacijsko-komunikacijskimi tehnologijami. Zaradi številnih pomanjkljivo razvitih pismenosti odraslih (Okvir 2) se kažejo tudi potrebe po razvijanju (dodatnih) programov izobraževanj, vključno s spletnimi, ter po spodbujanju vključevanja odraslih. Večjo pozornost zahteva tudi zagotavljanje ustrezne kakovosti izobraževanj, ki je v Sloveniji ocenjena slabše kot v povprečju EU (Eurofound, 2022a). Izboljšati pa je treba tudi kulturo oz. privlačnost vseživljenjskega učenja, po raziskavi PIAAC 2015 se namreč slaba polovica odraslih, ki se ne vključujejo v izobraževanje, ne želi izobraževati (OECD, 2017a).

Slika 34: Zaostanek v digitalnih spretnostih prebivalcev (16–74 let) za večino držav EU (levo) in močno povečanje vključenosti odraslih v vseživljenjsko učenje v letu 2021, vendar s skromnim napredkom pri nizko izobraženih (desno)

Vir: Eurostat (2023). Opombi: * Cilj Programa znanj in spretnosti za Evropo za trajnostno konkurenčnost, socialno pravičnost in odpornost do leta 2025. ** Cilj Akcijskega načrta evropskega stebra socialnih pravic do leta 2030.

Okvir 2: Različne vrste pismenosti odraslih

V Sloveniji je funkcionalna pismenost⁹² odraslih glede na zadnjo izvedeno raziskavo iz leta 2015 nizka. Funkcionalna pismenost je osnova za razvoj drugih vrst pismenosti in temeljnega pomena za uspešno življenje in delovanje odraslih oseb v družbi. Ocenjevanje napredka funkcionalne pismenosti v Sloveniji otežuje pomanjkanje podatkov, saj so zadnji na voljo iz mednarodne raziskave PIAAC iz leta 2015. Ti so pokazali nizko funkcionalno pismenost odraslih v mednarodni primerjavi.⁹³ Po objavi teh podatkov je bilo izvedenih več projektov, ki pa niso imeli vzpostavljenega sistema merjenja učinkov. V letih od 2018 do 2023 se na mednarodni

⁹² Funkcionalna pismenost v mednarodni Raziskavi o spretnostih odraslih (PIAAC) vključuje besedilne in matematične spretnosti (OECD, 2017c).

ravni pod okriljem OECD izvaja nov krog raziskave PIAAC, v katerem Slovenija ne sodeluje, zato ne bo imela novejših podatkov o funkcionalni pismenosti (Računsko sodišče, 2022b).

Digitalno, zdravstveno, finančno in druge pismenosti odraslih, ki so ključne za zdravo in aktivno življenje, je treba izboljšati. Po podatkih za leto 2021⁹⁴ je bil delež prebivalcev v starosti 16–74 let z vsaj osnovnimi digitalnimi spretnostmi pod povprečjem EU in daleč od povprečja vodilnih inovatorov, v celoti zaradi nižjih naprednih spretnosti⁹⁵ (Slika 34 levo). Izstopajo nizke digitalne spretnosti nizko izobraženih, starejših (55–74 let), priseljencev, brezposelnih in neaktivnih, zato imajo lahko ti več težav pri spoprijemanju z izzivi digitalizacije. Okrepljeno pozornost zahtevata tudi medijska in informacijska pismenost. Glede znanja *tujih jezikov*, je bil delež odraslih, ki ocenjujejo, da ne poznajo nobenega tujega jezika, leta 2016 (zadnji podatek) manjši kot v povprečju EU (Slovenija: 15,9 %, EU: 31,8 %). Ob vedno večjem številu priseljencev in prisotnosti pripadnikov različnih kultur ter negativnem odnosu večinskega prebivalstva do teh družbenih skupin,⁹⁶ zahteva večjo pozornost razvijanje *medkulturnih veščin* odraslih. Z aktivnim in zdravim načinom življenja (poglavje 3.2) je povezana *zdravstvena pismenost*, ki je v Sloveniji nizka, leta 2020 je imelo 48 % prebivalcev (18 let ali več) omejeno zdravstveno pismenost,⁹⁷ med socialnoekonomskimi skupinami večjih razlik ni, izstopa pa nizka pismenost nizko izobraženih in starih 70 let ali več. Odraslim so na voljo različna izobraževanja, informiranja in ozaveščanja o vsebinah, povezanih s trajnostnim razvojem (IJS, 2022), a so ob nezadostnem trajnostnem ravnanju prebivalcev⁹⁸ in v luči okoljske in podnebne pa tudi aktualne energetske krize potrebe po krepitvi tovrstnih izobraževanj velike, vključno z energetske pismenostjo. Racionalno ravnanje z energijo pomaga ljudem blažiti energetske revščine in omogoča učinkovitejšo porabo dohodkov. Za slednje je pomembna tudi finančna pismenost, ki je v Sloveniji glede na mednarodno določeno merilo⁹⁹ nizka, v drugih državah EU, ki so bile vključene v raziskavo, pa še nižja. Stalne potrebe po pridobivanju znanj in veščin zahtevajo od odraslih razvito *kompetenco učenje učenja*¹⁰⁰, ki jo je treba razvijati zlasti pri osebah z učnimi težavami. V luči aktivnega življenja in socialne vključenosti je treba razvijati tudi *socialne in državljanske kompetence ter ustvarjalnost*.

2.1.1 Neskladja v znanju in spretnostih

Razpoložljivost (ustreznih) kadrov za spoprijemanje z družbenimi, okoljskimi in gospodarskimi izzivi poleg vse večjega pomanjkanja delovne sile zaradi demografskih razlogov dodatno omejujejo neskladja v znanju in veščinah. Ob visoki gospodarski aktivnosti in demografskih spremembah se vse več delodajalcev od druge polovice leta 2020 spet sooča s pomanjkanjem (ustreznih) kadrov za zaposlitev (gl. Slika 35 levo in poglavje 1). Ponudbo kadrov omejujejo tudi neskladja v izobrazbi oz. znanju in kompetencah. Delodajalci se namreč že vrsto let

⁹⁰ Leta 2018 je 37,6 % petnajstletnikov poročalo, da imajo radi šolo (Jeriček Klanšček idr., 2019).

⁹¹ V statističnem raziskovanju Aktivno in neaktivno prebivalstvo, ki je vir podatka za izračun kazalnika vključenost odraslih v vseživljenjsko učenje, so od prvega četrtletja 2021 ciljna populacija vsi prebivalci zasebnih gospodinjstev v Sloveniji, do vključno konca leta 2020 pa so bili to vsi prebivalci Slovenije (SURS, 2022c).

⁹² Funkcionalna pismenost v mednarodni Raziskavi o spretnostih odraslih (PIAAC) vključuje besedilne in matematične spretnosti (OECD, 2017c).

⁹³ Po mednarodni Raziskavi o spretnostih odraslih PIAAC je imelo leta 2015 v Sloveniji 400.000 odraslih nizke besedilne in matematične spretnosti, ki so tako pod pragom funkcionalne pismenosti (OECD, 2017c). Besedilne in matematične spretnosti so nižje kot v povprečju 19-ih držav EU, ki so članice OECD (2016b).

⁹⁴ Leta 2021 se je spremenila metodologija izračuna kazalnika (Eurostat, 2023).

⁹⁵ V Sloveniji je imelo leta 2021 vsaj osnovne digitalne spretnosti 50 % prebivalcev v starosti 16–74 let (EU: 54 %), med njimi osnovne digitalne spretnosti 30 % (EU: 27 %) in napredne digitalne spretnosti 20 % (EU: 26 %) (Eurostat, 2023).

⁹⁶ Po podatkih raziskave SJM 2022/1 se 4,1 % vprašanih zavzema za to, da Slovenija osebam druge narodnosti ne dovoli priselitve, 73,4 % se jih zavzema za to, da to dovoli nekaterim ali zelo redkim, 42,3 % vprašanih ne bi imelo za soseda Roma, 19,1 % muslimana, 12,9 % priseljence ali tujega delavca, 12,6 % pripadnika druge rase (Hafner-Fink idr., 2022).

⁹⁷ V mednarodni raziskavi WHO o zdravstveni pismenosti odraslih (18 let ali več) iz leta 2020, ki jo je v Sloveniji izvedel NIJZ, so posamezniki lahko dosegli od 0 do 100 točk. Posamezniki z omejeno zdravstveno pismenostjo so dosegli največ 66 točk (Vrdelja idr., 2022).

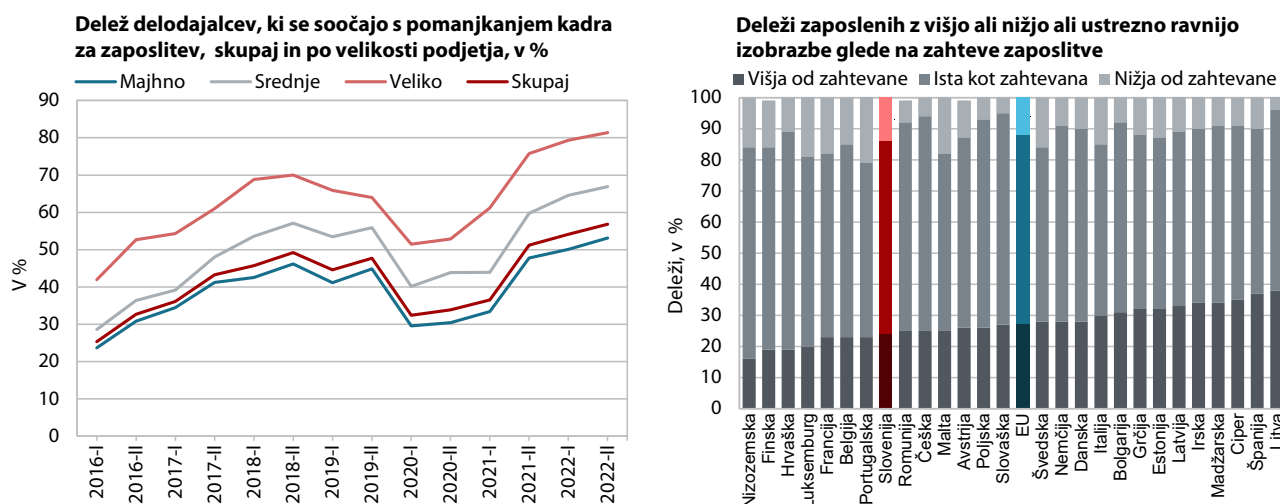
⁹⁸ V Sloveniji proti podnebnim spremembam ukrepa več prebivalcev kot v povprečju EU, a istočasno se jih 61 % zelo ali dokaj strinja, da s svojimi potrošniškimi navadami negativno vplivajo na okolje (Eurobarometer, 2021a).

⁹⁹ Finančno pismenost je OECD izmeril z metodologijo točkovanja OECD/INFE in meri nabor osnovnih finančnih veščin, vedenj in odnosov. Posameznik, ki je dosegel največje možno število točk, to je 21, je dosegel osnovno finančno pismenost. V Sloveniji so odrasli v povprečju dosegli 14,7 točke. V raziskavi je sodelovalo 14 držav EU (OECD, 2020b).

¹⁰⁰ Kompetenca učenje učenja je sposobnost učiti se in vztrajati pri učenju, organizirati lastno učenje, vključno z učinkovitim upravljanjem časa in informacij, individualno in v skupinah (ACS, b. d.).

soočajo s pomanjkanjem številnih profilov s srednjo poklicno in strokovno izobrazbo,¹⁰¹ pa tudi več profilov s terciarno izobrazbo.¹⁰² Nekateri profili pa imajo presežno ponudbo, npr. poklici s področij prodaje, dostave, nabave ipd., diplomanti umetnosti in humanistike ter nekateri diplomanti družboslovnih znanosti (ZRSZ, 2022d). Uporaba presežnih terciarno izobraženih profilov zato zahteva temeljitejši premislek. Kandidatom za zaposlitev manjkajo zlasti večja prenosljivost kompetenc,¹⁰³ poklicno-specifične in digitalne kompetence ter znanje tujih jezikov (ZRSZ, 2022c).

Slika 35: Leta 2022 je bilo v Sloveniji največje pomanjkanje kadrov doslej (levo); leta 2021 je imela okoli tretjina zaposlenih previsoko ali prenizko izobrazbo za svoje delovno mesto (desno)

Vir: ZRSZ (2022c) (levo) in CEDEFOP (2022) (desno). Opomba: ¹ Po raziskavi Cedefop Second European skills and jobs survey iz leta 2021.

Terciarno izobraževanje se prepočasi odziva na potrebe družbenega, okoljskega in gospodarskega razvoja. Stopnja delovne aktivnosti mladih s terciarno izobrazbo se je od leta 2015 večinoma povečevala,¹⁰⁴ ob tem pa se je v daljšem obdobju povečal tudi delež mladih (25–24 let) s terciarno izobrazbo, ki so zaposleni v poklicih z zahtevano največ srednješolsko izobrazbo.¹⁰⁵ To kaže na razkorak med vpisom v terciarno izobraževanje in potrebami delodajalcev, ki ga opažajo tudi vpisani v terciarno izobraževanje¹⁰⁶ in do katerega prihaja kljub dolgoletnim premikom v strukturi vpisanih v terciarno izobraževanje (kazalnik 2.2) ter posledično tudi strukturi diplomantov (Slika 36 levo in kazalnik 2.3). Neskladja v vpisu so povezana s premajhnim sodelovanjem med terciarnim izobraževanjem in delodajalci in pomanjkljivo pripravo študentov na trg dela med študijem,¹⁰⁷ premajhnim številom vpisnih mest na nekaterih študijskih programih, pa tudi premajhnim zanimanjem mladih za nekatere študijske programe. Zato strateško planiranje razvoja (bodočih) kadrov zahteva prednostno obravnavo. Poleg neskladij v znanju in veščinah na ponudbo diplomantov na trgu dela negativno vplivata dolgotrajni študij in osip, ki se odražata v nizki stopnji dokončanja študija (Slika 36 desno). Priložnost za privabljanje kadrov je tudi internacionalizacija terciarnega izobraževanja, kjer je bil v preteklih letih narejen pozitiven premik, ki se kaže v povečevanju deleža tujih študentov v terciarnem izobraževanju.¹⁰⁸ V luči potreb zelenega in digitalnega prehoda ter drugih dejavnikov zahteva pozornost tudi razvijanje programov vseživljenjskega učenja na visokošolskih zavodih, ki zaposlenim s terciarno izobrazbo omogoča pridobivanje dodatnih strokovnih znanj.

¹⁰¹ Od profilov s srednje poklicno in strokovno izobrazbo vzniki težkih tovarnjakov in vlačilcev, varilci, delavci za preprosta dela v predelovalnih dejavnostih, kuharji, zidarji, natakariji, čistilci, strežniki in gospodinjski pomočniki v uradih, hotelih in drugih ustanovah, prodajalci, orodjarji ter skladiščniki (ZRSZ, 2022b).

¹⁰² Od profilov s terciarno izobrazbo se po podatkih Poklicnega barometra za leto 2023 ocenjuje zlasti pomanjkanje profilov s poklici za delo v zdravstvu in šolstvu, strokovnjakov IKT in drugih inženirjev ter nekaterih družboslovnih profilov (npr. pravniki) (ZRSZ, 2022d).

¹⁰³ Večja kot je prenosljivost splošnih kompetenc, večja je lahko zaposljivost. Med splošne kompetence sodijo branje, pisanje, računanje, znanje tujih jezikov, uporaba računalnika, komuniciranje, reševanje problemov, kritično in analitično mišljenje, vodenje, motivacija, timsko delo, vseživljenjsko učenje, načrtovanje kariere, delo pod časovnim pritiskom, načrtovanje in organizacija, iniciativnost, prilagajanje in fleksibilnost itn.

¹⁰⁴ Stopnja delovne aktivnosti mladih (20–34 let) s terciarno izobrazbo največ tri leta po dokončanju šolanja je bila leta 2021 88,7-odstotna in višja kot v povprečju EU (82,8-odstotna) (Eurostat, 2023).

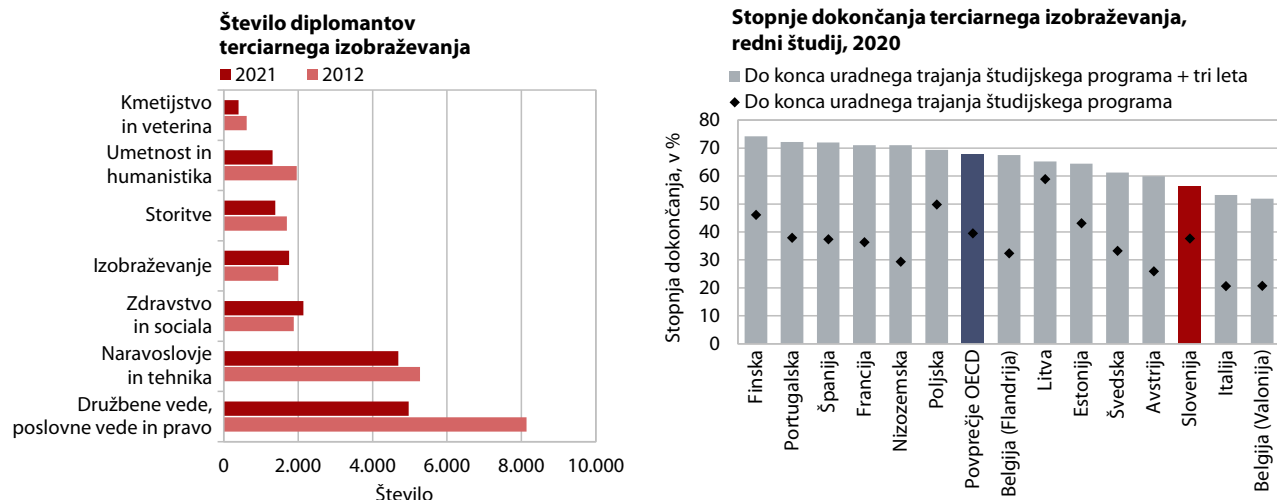
¹⁰⁵ Med letoma 2008 in 2021 se je povečal z 9,8 % na 23,3 % (SURS, 2023h).

¹⁰⁶ Po raziskavi EVROŠTUDENT VII 2018–2021 v Sloveniji skoraj desetina vpisanih v terciarno izobraževanje meni, da se ne bodo zaposlili na področju, za katerega se izobražujejo, saj tam ne vidijo zaposlitvenih možnosti, 29,6 % pa jih meni, da se bodo na tem področju zaposlili, vendar ne takoj (PI, 2021).

¹⁰⁷ 23,5 % študentov meni, da so (zelo) slabo pripravljeni na slovenski trg dela (PI, 2021).

¹⁰⁸ Delež tujih študentov v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje je bil leta 2020 (zadnji mednarodni podatek) 7,8 % (EU-22: 8,2 %) (OECD, 2022c), do šolskega leta 2021/2022 se je povečal na 9,5 % (SURS, 2023h).

Slika 36: Zmanjšanje števila diplomantov na večini področij izobraževanja (levo) in v mednarodni primerjavi nizka učinkovitost študija (desno)

Vir: SURS (2023h) (levo) in OECD (2022c) (desno). Opomba: Stopnja dokončanja terciarnega izobraževanja prikazuje delež študentov, ki so se prvič vpisali v terciarno izobraževanje in ki so študij zaključili določeno število let kasneje (SURS, 2023h).

Za zagotavljanje ustreznih človeških virov je treba okrepiti tudi izobraževanje in (pre)usposabljanje zaposlenih. Tako kot pri kandidatih za zaposlitev so neskladja v izobrazbi prisotna tudi pri zaposlenih. Kažejo se v zaposlitvah v poklicih z zahtevano nižjo ali višjo izobrazbo in se lahko odražajo v manjši uporabi znanja, ki ga imajo zaposleni ali potrebah po dodatnem izobraževanju (Slika 35 desno).¹⁰⁹ Večja vključitev zaposlenih v izobraževanja in (pre)usposabljanja pa je potrebna tudi zaradi hitrega spreminjanja potreb po znanjih in veščinah, in sicer je nujna krepitev poklicno-specifičnih in tudi t. i. prečnih kompetenc (Lepičnik Vodopivec idr., 2023). Poleg tega se podjetja s (pre)usposabljanjem obstoječih zaposlenih pogosto odzivajo na pomanjkanje ustreznih kandidatov za zaposlitev. Po podatkih Napovednika zaposlovanja se je v drugi polovici leta 2022 tega ukrepa posluževalo 22,3 % podjetij, ki so se soočala s tovrstno težavo (ZRSZ, 2022c). Leta 2021 se je vključenost delovno aktivnih v vseživljenjsko učenje močno povečala in je bila višja kot v povprečju EU (kazalnik 2.6). Toda podjetja od vključevanja zaposlenih v nadaljnje poklicno izobraževanje in usposabljanje pogosto odvrčajo visoki stroški, številna podjetja si tudi ne morejo privoščiti odsotnosti zaposlenih z dela.¹¹⁰ Zaposlene, ki so imeli v času rednega šolanja negativne izkušnje, te pogosto odvrčajo od usposabljanj, zato je tudi v podjetjih pomembno razvijati kulturo vseživljenjskega učenja (Lepičnik Vodopivec idr., 2023). Istočasno nezanemarljiv delež podjetij od izobraževanja in usposabljanja odvrča pomanjkanje ponudbe ustreznih izobraževanj in usposabljanj.¹¹¹ Ta bi morala biti še posebej osredotočena na srednjeročne potrebe po znanjih in veščinah, za kar pa je treba vzpostaviti sistem njihovega spremljanja in napovedovanja. Primer takšne dobre prakse so karijerne platforme, ki so jih razvili SRIPI (Bučar, Černigoj, idr., 2022), a pokrivajo le del poslovnega sektorja in ne dajejo celovite slike potreb po znanjih in spretnostih. Učinkovit sistem napovedovanja potreb in znanj bi omogočil tudi učinkovitejšo migracijsko (vključno z vračanjem slovenskih državljanov) in integracijsko politiko, ki ima pomembno vlogo pri spopadanju z izzivi pomanjkanja ustreznih človeških virov.

Mladi, ki niso delovno aktivni ali v izobraževanju (NEET), težje zaposljive skupine odraslih in priseljenke so lahko potencialni vir delovne sile. Delež NEET (15–29 let) se je leta 2021 s ponovnim izboljšanjem razmer na trgu dela zmanjšal na najnižjo raven v zadnjih desetih letih. Ob visoki vključenosti mladih v srednješolsko in terciarno izobraževanje je eden najmanjših med državami EU.¹¹² Večji je pri starih nad 20 let, ko mladi praviloma zaključujejo srednješolsko in terciarno izobraževanje ter prehajajo na trg dela (pri ženskah je večji kot pri moških), zato je treba izboljšati povezanost med izobraževanjem in trgom dela za hitrejši prehod iz izobraževanja v zaposlitev. Poleg tega

¹⁰⁹ V Sloveniji je leta 2021 24 % zaposlenih opravljalo zaposlitev z zahtevano nižjo ravniyo izobrazbe (EU: 27 %), manjši delež, a ne nezanemarljiv (14 %), pa zaposlitev z zahtevano višjo ravniyo izobrazbe (EU: 12 %) (CEDEFOP, 2022).

¹¹⁰ Leta 2020 v Sloveniji 28,9 % (EU: 22,7 %) podjetij svojih zaposlenih ni vključilo v nadaljnje poklicno izobraževanje in usposabljanje zaradi previsokih stroškov izobraževanja in usposabljanja, 21,0 % (EU: 30,1 %) pa zaradi velikih delovnih obremenitev in omejenega časa (Eurostat, 2023).

¹¹¹ Zaradi pomanjkanja ponudbe ustreznih programov izobraževanja in usposabljanj leta 2020 v Sloveniji 11,6 % (EU: 14,6 %) podjetij svojih zaposlenih niso vključila v programe nadaljnega poklicnega izobraževanja in usposabljanja (Eurostat, 2023).

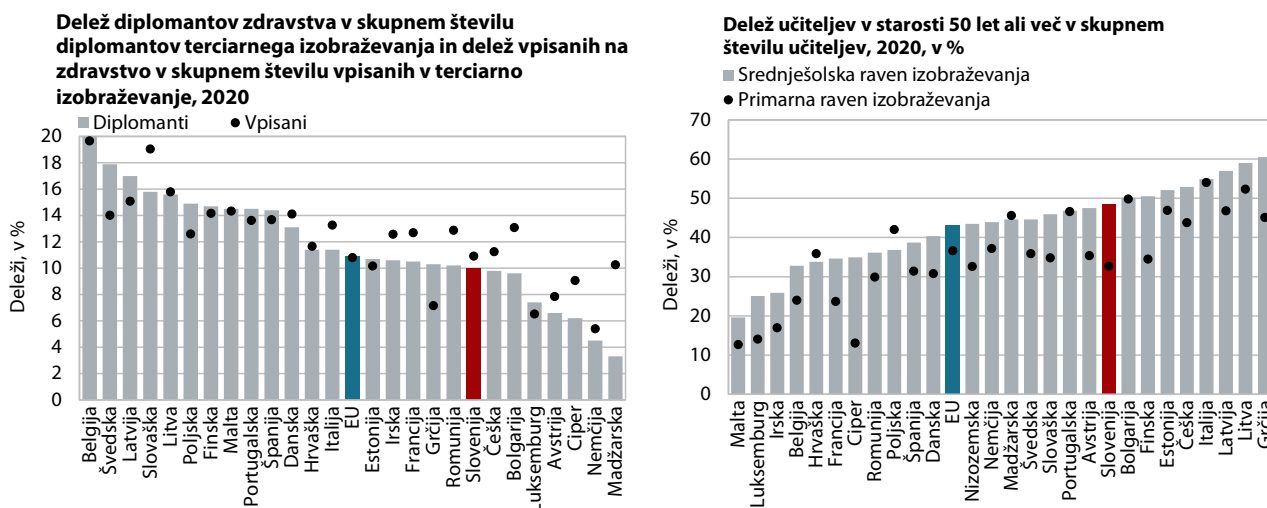
¹¹² Delež NEET (15–29 let), ki je eden od vodilnih kazalnikov Akcijskega načrta evropskega stebra socialnih pravic (EK, 2021b), je bil leta 2021 v Sloveniji 7,3 % (EU: 13,1 %) (Eurostat, 2023).

ostaja NEET velik pri nekaterih skupinah mladih (nizko izobraženi, priseljenci in med njimi zlasti ženske,¹¹³ mladi s hendikepom oz. invalidi¹¹⁴), ki zato pogosteje tvegajo socialno izključenost. Zato je pomembno odpravljati ovire pri vključevanju teh skupin v izobraževanje, bolj oblikovati ciljno usmerjene ukrepe aktivne politike zaposlovanja in krepiti vseživljenjsko karierno orientacijo. Vir delovne sile, sicer vse manjši, so tudi brezposelni in drugi iskalci zaposlitve, katerih udeležba v programih izobraževanja in usposabljanja v okviru aktivne politike zaposlovanja je v mednarodni primerjavi nizka.¹¹⁵

2.1.2. Človeški viri za potrebe (dolgožive) družbe ter inovacijsko podprto zeleno in pametno preobrazbo

Razvoj človeških virov za delo v zdravstvu in dolgotrajni oskrbi zaostaja za naraščajočimi potrebami dolgožive družbe, problematika pa se bo brez pravočasnega ukrepanja še zaostila. Potrebe po nekaterih poklicnih profilih s srednješolsko in terciarno izobrazbo za delo v zdravstvu in dolgotrajni oskrbi se zaradi demografskih razlogov že več let povečujejo, ustreznega kadra pa manjka (ZRSZ, 2022d). Od *profilov s srednješolsko izobrazbo* primanjkuje zlasti zdravstvenega in negovalnega kadra, kar je povezano s splošnim pomanjkanjem delovne sile in priložnostmi za zaposlovanje v drugih poklicih, pa tudi z upadanjem števila mladih, ki so pridobili srednješolsko izobrazbo na področju zdravstva in socialne varnosti. Vpis mladih na to področje izobraževanja se je namreč zmanjšal zaradi demografskih razlogov (manjše generacije mladih) pa tudi manjšega zanimanja zanje.¹¹⁶ Od *profilov s terciarno izobrazbo* manjka zlasti diplomantov zdravstva, njihovo število se od leta 2017 ni veliko spreminjalo, delež v skupnem številu diplomantov je bil leta 2020 (zadnji mednarodni podatek) največji od leta 2013, a eden nižjih med državami EU (Slika 37 levo). Od šolskega leta 2014/2015 se je sicer število vpisanih na zdravstvo povečalo, a ostaja na tem področju ob naraščajočih potrebah dolgožive družbe (poglavje 3.2) velika kadrovska vrzel. Zato je ob dolgoletnem velikem zanimanju mladih za študij medicine in zdravstvene nege (število prijav za študij je veliko večje od števila vpisnih mest) izziv povečanje števila vpisnih mest za študij zdravstvenih ved, zlasti medicine in zdravstvene nege, psihologije itn. Korak v tej smeri pomenita povečanje števila vpisnih mest za študij medicine na Univerzi v Mariboru in načrtovano povečanje kapacitet Medicinske fakultete v Ljubljani. Ob tem pa bo za odpravo kadrovske vrzeli z bolj proaktivno migracijsko in integracijsko politiko treba pridobiti tudi kadre iz tujine.

Slika 37: Velik zaostanek v deležu diplomantov zdravstva in vpisanih na zdravstvo v terciarnem izobraževanju za najboljšimi državami (levo) in velik delež učiteljev v starosti 50 let ali več, zaposlenih v srednjih šolah (desno)

Vir: Eurostat (2023). Opomba: Pri podatku za primarno raven izobraževanja (v Sloveniji prvi dve triadi osnovnošolskega izobraževanja) je za Slovenijo vključena tudi tretja triada osnovnošolskega izobraževanja, ki se sicer v statistikah prikazuje pri nižji sekundarni ravni izobraževanja.

¹¹³ Delež NEET (15–29 let) je bil leta 2021 pri nedržavljanke Slovenije 25,0 % (državljanke Slovenije: 7,2 %) in pri nedržavljanih Slovenije 7,4 % (državljan Slovenije: 6,5 %) (Eurostat, 2023).

¹¹⁴ Po podatkih za povprečje let 2016–2019 je bil delež NEET za mlade brez hendikepa v Sloveniji 7,3 %, za mlade z resnim hendikepom 33,3 % in za mlade z zmernim hendikepom 11,9 % (OECD, 2022b).

¹¹⁵ Leta 2020 je bilo v Sloveniji v okviru aktivne politike zaposlovanja v programih izobraževanja in usposabljanja vključenih 4,6 udeležencev na 100 oseb, ki želijo delati, ker je manj kot v povprečju EU (8,4 udeležencev) (Eurostat, 2023).

¹¹⁶ V šolskih letih 2020/2021 in 2021/2022 je bil delež mladih, vpisanih na zdravstvo in socialno varnost 7,6 % in najmanjši od šolskega leta 2016/2017 (SURS, 2023h).

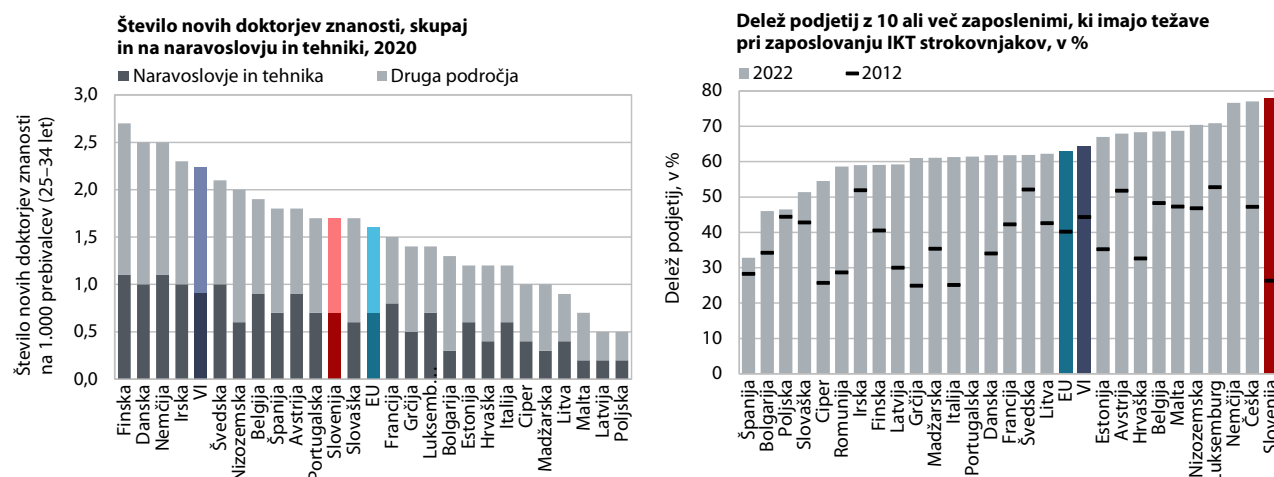
Pomanjkanje ustreznih kadrov v šolstvu omejuje možnosti za zagotavljanje kakovostnega izobraževanja.

Vrtci se v zadnjem letu soočajo s pomanjkanjem pomočnikov vzgojiteljev in vzgojiteljev (ZRSZ, 2022d), zato vse težje zagotavljajo predšolsko vzgojo v skladu s standardi in normativi. Osnovne in srednje šole pa se soočajo s pomanjkanjem učiteljev in drugih strokovnih delavcev ter drugega kadra. Pomanjkanje kadra v izobraževanju poleg cikličnim dejavnikom (veliko povpraševanje na trgu dela omogočajo številne priložnosti za zaposlovanje v poklicih izven šolstva) in splošnemu pomanjkanju delovne sile zaradi demografskih razlogov pripisujemo tudi nizkemu ugledu učiteljskega poklica,¹¹⁷ večjim generacijam otrok in mladih ter povečanemu upokojevanju starejših učiteljev. Vse to vodi v zaposlovanje kadrov, ki ne izpolnjujejo formalnih pogojev za delo v šolstvu, in v negativno selekcijo, kar je izjemno neugodno z vidika zagotavljanja kakovosti izobraževanja. Ta problem bi se lahko ob visokem deležu učiteljev, starih 50 let ali več (Slika 37 desno) in s tem povezanim povečanim upokojevanjem v prihodnjih letih še zaostрил, zato zahteva večjo pozornost vpis v študijske programe pedagoških poklicev. Prav tako je treba večjo pozornost nameniti privlačnosti pedagoškega poklica (tudi za že obstoječe zaposlene). Na to napeljujejo izsledki mednarodne raziskave o učiteljih iz leta 2018, po kateri se 27,7 % učiteljev (in 29,9 % med mladimi učitelji, ki imajo največ pet let delovnih izkušenj) sprašuje, ali ne bi bilo bolje, če bi si izbrali drug poklic. Več držav EU, ki se prav tako kot Slovenija soočajo s pomanjkanjem pedagoškega kadra, je tovrstne ukrepe že sprejelo (EK, 2022t). Januarja 2023 je bil v Sloveniji narejen pozitiven korak v smeri izboljšanja dohodkovnega položaja pomočnic vzgojiteljic,¹¹⁸ leta 2023 pa je MVI že drugo leto zapored za zmanjšanje kadrovske vrzeli v šolstvu štipendiral študente pedagoških študijskih programov (MIZŠ, 2022a; MVI, 2023).

Razvoj človeških virov za raziskovalno-razvojno dejavnost in inovacijsko podprto zeleno rast je prepočasen.

Število novih doktorjev znanosti se je od leta 2014 večinoma zmanjševalo, izraženo na 1.000 prebivalcev (25–34 let) je bilo leta 2020 malo nad povprečjem EU, a je precej zaostajalo za vodilnimi inovatorkami (Slika 38 levo) (gl. kazalnik 2.3). Število vpisanih na doktorski študij je bilo kljub večinoma pozitivnim gibanjem od šolskega leta 2016/2017 v letu 2021/2022 še precej oddaljeno od vrha v šolskem letu 2011/2012. Število mladih raziskovalcev, ki jih razpiše država, se od leta 2018 povečuje (ARRS, 2023). Okrepljeno pozornost zahteva še zlasti razvoj bodočih raziskovalcev za raziskave na področjih, povezanih z zelenim prehodom (gl. poglavje 1.2.2). Delež diplomantov naravoslovja in tehnike, pomembnih za krepitev inovacijske dejavnosti podjetij, je od leta 2019 približno enak (dobrih 28 %) in večji kot leta 2012,¹¹⁹ toda njihovo število je oddaljeno od vrha v letu 2012 in tako kot število vpisanih na naravoslovje in tehniko (kazalnik 2.3) ne dosega povpraševanja (IZS, 2022).

Slika 38: Število novih doktorjev znanosti zaostaja za vodilnimi inovatorkami (levo); imamo največji delež podjetij, ki imajo težave pri zaposlovanju strokovnjakov IKT med državami EU (desno)

Vir: Eurostat (2023).

Nujen je hitrejši razvoj človeških virov za zeleni prehod. Povečevanje konkurenčnosti podjetniškega sektorja in ustvarjanje višje dodane vrednosti zahtevata tudi pospešeno zagotavljanje strokovnjakov za razvoj zelenih tehnologij ter eko-inovacij (gl. poglavje 1.2.2) ter novih profilov strokovnjakov. Istočasno uvajanje novih tehnologij in sprememb na številnih področjih v podjetjih (oblikovanje, proizvodnja ipd.), ki so pogoj za uspešen zeleni prehod, zahteva od zaposlenih v številnih poklicih pridobivanje dodatnih znanj in veščin. Prav tako se povečujejo potrebe po

¹¹⁷ Po mednarodni raziskavi TALIS 2018 le 5,6 % učiteljev na nižji sekundarni ravni izobraževanja (v Sloveniji tretja triada osnovnošolske ravni izobraževanja) meni, da družba ceni učiteljski poklic, in bistveno manj kot v povprečju 23. držav EU (vključno z Združenim kraljestvom), ki so bile leta 2018 članice OECD (17,7 %); delež je bil manjši le na Slovaškem (OECD, 2019d).

¹¹⁸ Gl. Aneks h Kolektivni pogodbi za dejavnost vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji (2023).

¹¹⁹ Metodološko primerljivi podatki so na voljo od leta 2012 (Eurostat, 2023).

izobraževanjih in (pre)usposabljanjih, zlasti za zaposlene v poklicih, ki se bodo zaradi zelenega prehoda ukinjali, za prezaaposlitve v druge poklice in na nova delovna mesta (CEDEFOP, 2021). V Sloveniji so k razvoju kompetenc zaposlenih za potrebe zelenega prehoda v preteklih letih prispevale različne dejavnosti (dejavnosti SRIP-KG¹²⁰ in Kompetenčnega centra mreže za prehod v krožno gospodarstvo¹²¹, program LIFE IP CARE4CLIMATE¹²²), toda ob velikih potrebah po tovrstnih znanjih je treba ponudbo takšnih izobraževanj in usposabljanj še okrepiti.

Razvoj IKT strokovnjakov in drugih digitalnih profilov zaostaja za velikimi potrebami digitalne preobrazbe.

Podjetniški sektor se sooča z vse večjim pomanjkanjem strokovnjakov IKT, leta 2022 je bilo takih 78 % podjetij (Slika 38 desno), kar je največ med državami EU. Pomanjkanje ustreznih kadrov ali znanja, ki je najpogostejša težava pri digitalizaciji poslovanja podjetij,¹²³ je povezano s premajhnim številom diplomantov IKT. Delež v skupnem številu diplomantov terciarnega izobraževanja je bil leta 2020 s 4,1 % blizu povprečja EU, a nižji kot v vodilnih inovatorkah. Čeprav se število vpisanih na IKT od šolskega leta 2017/2018 povečuje (SURS, 2023h), pa to ne zagotavlja ocenjenih potreb za prihodnja leta: ocene kažejo naraščanje potreb podjetniškega sektorja po strokovnjakih IKT in drugih digitalnih profilih (DIH, 2021), kot tudi povečanje potreb javnega sektorja.

Nizka vlaganja v izobraževanje ne podpirajo dovolj potreb po nujni krepitvi človeških virov. Javni izdatki za formalno izobraževanje so po večletnem zniževanju od leta 2017 nihali na nizkih ravneh. Leta 2019 (zadnji mednarodni podatek) so zaostajali ne le za vodilnimi inovatorkami, ampak tudi za povprečjem EU, najbolj na terciarni ravni izobraževanja (Slika 39 levo), kar je neugodno z vidika kakovosti izobraževanja. Pri javnih vlaganjih v razvoj (bodočih) raziskovalno-razvojnih kadrov je bil od leta 2018 dosežen napredek pri izdatkih za program mladi raziskovalci, ki pa so še vedno zaostajali za najvišjo ravnijo leta 2010.¹²⁴ Javna vlaganja v izobraževanje odraslih so bila v obdobju 2018–2021 približno enaka,¹²⁵ že vrsto let so nizki tudi javni izdatki za izobraževanje in usposabljanje brezposelnih in zaposlenih v okviru aktivne politike zaposlovanja,¹²⁶ kar ni v skladu z naraščajočimi potrebami po vseživljenjskem učenju. Kot pomanjkljivost se kaže tudi nestalnost in negotovost financiranja izobraževanja odraslih, ki večinoma temelji na razpoložljivosti evropskih sredstev (Računsko sodišče, 2022b). H krepitvi vseživljenjskega učenja premalo prispevajo tudi vlaganja podjetij v nadaljnje poklicno izobraževanje in usposabljanje zaposlenih, ki so bila leta 2015 višja kot v povprečju EU, leta 2020 (zadnji podatek) pa so za njim precej zaostajala, kar pomeni, da so podjetja bistveno manj izkoristila čas med epidemijo za krepitev človeških virov.¹²⁷ V prihodnjih letih bo imela Slovenija za razvoj izobraževanja otrok in mladih ter odraslih ter razvoj digitalnih in zelenih spretnosti in delovnih mest namenila tudi sredstva iz Načrta za okrevanje in odpornost (Slika 39 desno).¹²⁸

¹²⁰ SRIP-KG je Strateško razvojno-inovacijsko partnerstvo – Mreže za prehod v krožno gospodarstvo. Več gl. SRIP-KG (2023).

¹²¹ Kompetenčni centri so partnerstva med podjetji in drugimi organizacijami, ki delujejo na določenem prioritetnem področju Slovenske Strategije pametne specializacije – S4. Njihov glavni namen povezovanja je zviševati usposobljenost zaposlenih v podjetjih partnerstva in pridobivanje novih kompetenc.

¹²² LIFE IP CARE4CLIMATE je osemletni celostni projekt, ki z ozaveščanjem, izobraževanjem in usposabljanjem ključnih deležnikov spodbuja izvajanje ukrepov za učinkovitejše doseganje cilja zmanjšanja emisij toplogrednih plinov (TGP) (MOP, 2023).

¹²³ O tej težavi je leta 2020 poročala približno tretjina podjetij (SURS, 2023h).

¹²⁴ Leta 2020 so izdatki za program mladi raziskovalci znašali 26,2 mio evrov, kar je za 17,3 % manj kot leta 2010 (ARRS, 2023).

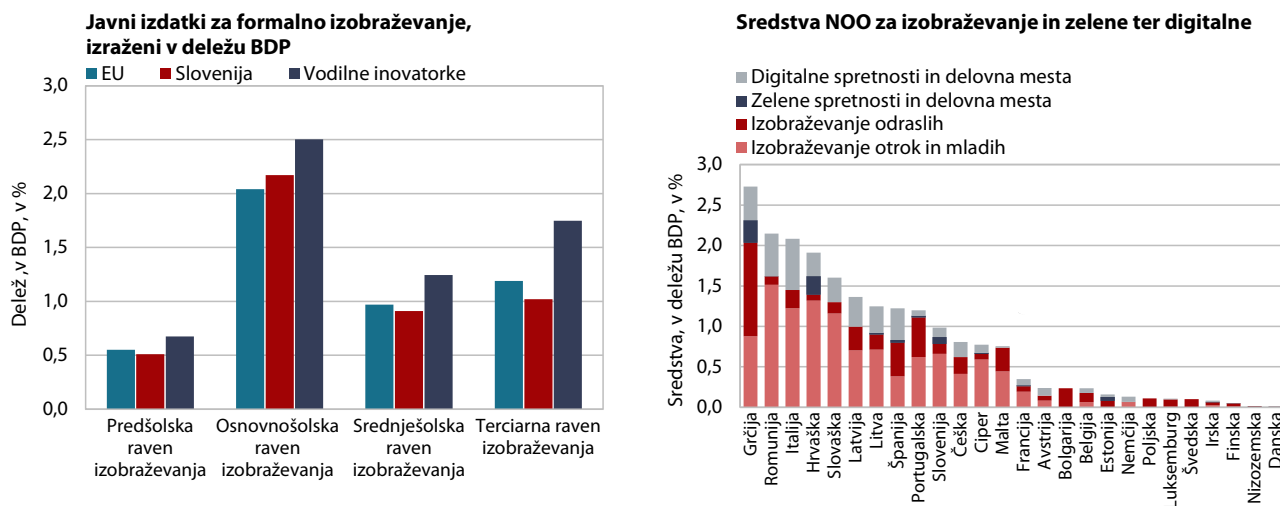
¹²⁵ Letno je bilo za izobraževanje odraslih realiziranih sredstev med 0,14 % in 0,15 % BDP (ACS, 2021, 2022).

¹²⁶ Leta 2020 so izdatki za izobraževanje in usposabljanje brezposelnih in zaposlenih v okviru APZ v Sloveniji znašali 0,05 % BDP (EU: 0,17 % BDP) (Eurostat, 2023).

¹²⁷ Leta 2020 so podjetja v Sloveniji za nadaljnje poklicno izobraževanje in usposabljanje na zaposlenega v povprečju namenila 481 evrov PPS (EU: 618 evrov PPS) (Eurostat, 2023).

¹²⁸ Slovenija bo za izobraževanje otrok in mladih namenila 13,9 % vseh sredstev NOO (EK, 2021c), za izobraževanje odraslih približno 2,6 %, za razvoj zelenih veščin in delovnih mest približno 1,8 % (EK, 2023e) in za razvoj digitalnih veščin in delovnih mest 2,4 % (EK, 2022w).

Slika 39: Javni izdatki za izobraževanje so leta 2019 zaostajali za vodilnimi inovatorkami in povprečjem EU (levo), dodatna sredstva za krepitev človeških virov so predvidena v okviru Načrta za okrevanje in odpornost, zlasti za izobraževanje otrok in mladih (desno)

Vir: Eurostat (2023) (levo) in EK ((2021c), EK (2023e) in EK (2022w) (desno). Opomba: V sliki desno ni podatka za Madžarsko.

2.2 Kultura

Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete (razvojni cilj 4)

Vsebina cilja je ohranjanje in razvijati nacionalno kulturo in slovenski jezik kot dejavnika nacionalne identitete, prepoznavnosti države ter družbenega in gospodarskega napredka. Uresničevanje cilja bo podprto s spodbujanjem udeležbe v kulturi, razvijanjem in ohranjanjem kulture ter kulturne dediščine, varovanjem kulturne raznolikosti, povezovanja s Slovenci v zamejstvu, krepitevjo sodelovanja med gospodarstvom in kulturo, spodbujanjem ustvarjalnosti in ustvarjalnih industrij. Poleg tega SRS 2030 kot pomemben dejavnik za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika ter dostopnost kulture navaja digitalizacijo, za povečanje prepoznavnosti države pa mednarodno kulturno sodelovanje. Kulturno udejstvovanje prispeva tudi k razvoju funkcionalne pismenosti, ki je obravnavana v razvojnem cilju 2, in uresničevanju zdravega in aktivnega življenja, ki je obravnavano v razvojnem cilju 1.

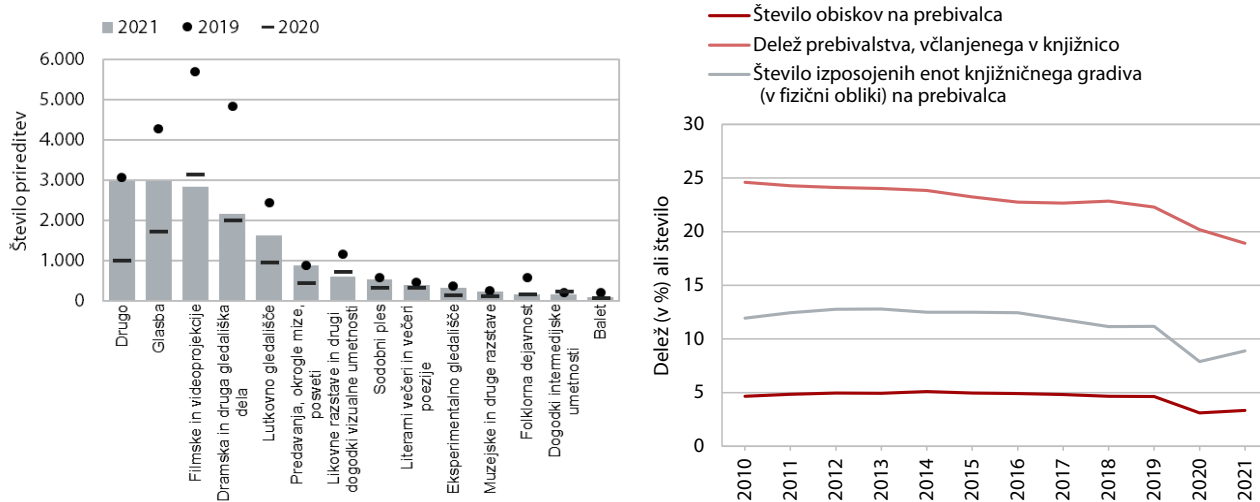
Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 4:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Obisk kulturnih prireditev, število na prebivalca	2,0 (2020)	ni podatka	8
Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini, v %	3,4 (2021)	ni podatka	3,5
Odperto dostopni jezikovni viri in orodja, število	494 (2022)	ni podatka	153

Obisk kulturnih prireditev je v letu 2021 ob ohranjanju nekaterih zaježitvenih ukrepov še močno zaostajal za ravno pred izbruhom epidemije. Organizacija razstav in kulturnih prireditev sta se po razmeroma ugodnih gibanjih pred letom 2020 z izbruhom epidemije covida-19 zaradi zaježitvenih ukrepov močno zmanjšala, posledično so drastično upadli tudi obiski. Z rahljanjem omejitvenih ukrepov je bilo v letu 2021 izvedenih že več kulturnih prireditev, toda manj kot pred epidemijo. Od prireditev odrske dejavnosti je bilo največ glasbenih (Slika 40 levo). Več priložnosti je bilo tudi za sodelovanje v ljubiteljski dejavnosti, ki posameznikom v vseh starostnih obdobjih omogoča aktivno ukvarjanje s kulturno dejavnostjo, razvijanje ustvarjalnosti in medgeneracijsko sodelovanje (poglavje 3.2). Vse to je leta 2021 vplivalo na povečanje obiska kulturnih prireditev, ki pa je bil precej manjši kot pred epidemijo (kazalnik 2.7). Ponudba in obisk e-razstav in e-prireditev, ki sta med trajanjem ukrepov za obvladovanje epidemije

zapolnjevala vrzel v ponudbi kulture, pa sta se leta 2021 zmanjšala.¹²⁹ Ustanove z odrsko dejavnostjo zanimanje prebivalcev za umetnost in kulturo ter njuno dostopnost povečujejo tudi z brezplačnimi prireditvami. Leta 2021 so tovrstnih dejavnosti organizirale več kot v obdobju 2016–2020. Muzeji in galerije pa v ta namen organizirajo dneve z brezplačnim obiskom za vse prebivalce (npr. na 8. februar, na junijsko poletno muzejsko noč) in brezplačne obiske za ranljive skupine prebivalcev.¹³⁰ Pri tem dostop do ustanov z odrsko dejavnostjo in muzejev za osebe z gibalno ali senzorno oviranostjo ostaja pomanjkljivo urejen.¹³¹ Muzeji in galerije imajo poleg izobraževalnih ustanov tudi pomembno vzgojno-izobraževalno vlogo. Ponudba vzgojno-izobraževalnih programov se je pred epidemijo povečevala, v letih 2020 in 2021 pa je bila okrnjena, kar se je odrazilo v manjši udeležbi otrok, mladih in odraslih v teh programih.¹³² Za ohranjanje in prepoznavnost kulturne dediščine sta bila v zadnjem obdobju pomembna vpis čebelarstva v Sloveniji kot načina življenja in vpis tradicije reje lipicancev na Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine (MK, 2022a, 2022b). Kultura predstavlja potencial za lokalni turistični razvoj in privabljanje obiskovalcev iz tujine¹³³, a je ta premalo izkoriščen, kot pomanjkljivost se kaže premajhno povezovanje z drugimi sektorji (kulturni in kreativni sektor, turizem ipd.) (Murovec idr., 2022). Ob vedno večjem pomenu digitalnih tehnologij so velike potrebe tudi na področju digitalizacije kulturne dediščine.¹³⁴

Slika 40: Število prireditev v ustanovah z odrsko dejavnostjo v letu 2021 še ni doseglo ravni pred epidemijo (slika levo); gibanja na področju splošnih knjižnic so večinoma negativna (slika desno)

Vir: SURS (2023h) (slika levo) ter NUK (2023) in SURS (2023h) (slika desno).

Gibanja na področju založništva in splošnih knjižnic so neugodna, na področju razvoja jezikovnih virov in tehnologij se izvajajo dejavnosti, ki prispevajo k razvoju in ohranjanju slovenskega jezika. Na področju splošnih knjižnic, ki prebivalcem omogočajo osebni kulturni razvoj, dostop do informacij za potrebe dela in vsakdanjega življenja ter z organiziranjem različnih dejavnosti ustvarjalno preživljanje prostega časa, so že vrsto let večinoma negativna gibanja. Leta 2021 so se po zrahljanju ukrepov za zaježitev epidemije sicer povečali število obiskov splošnih knjižnic in povprečno število izposojenih enot knjižničnega gradiva (v fizični obliki)¹³⁵, a niso dosegli predepidemičnih ravni (Slika 40 desno). Splošne knjižnice poleg izposoje knjižničnega gradiva organizirajo številne dejavnosti ter še zlasti v manjših krajih predstavljajo osnovne kulturne ustanove. Zato je zelo pomembno spodbujati večjo vključenost v knjižnice in večjo uporabo storitev knjižnic, ki so na voljo vsem prebivalcem. Izjemnega pomena je tudi vključevanje oseb z nizko bralno pismenostjo (gl. tudi poglavje 2.1) v bralne dejavnosti. V letu 2022 se je začel izvajati projekt NUK II, ki naj bi bil končan do leta 2026 in je nacionalnega pomena za knjižnično dejavnost (MIZŠ, 2022b). Tudi na področju založništva so gibanja že vrsto let neugodna. Število izdanih naslovov knjig in

¹²⁹ Leta 2021 so muzeji in galerije organizirali 123 virtualnih razstav s 526.132 e-obiski, ustanove z odrsko dejavnostjo pa 3.597 virtualnih prireditev s 1.402.363 ogledi (SURS, 2023h).

¹³⁰ Leta 2021 so muzeji in galerije izdali 328.613 brezplačnih vstopnic, t. j. 40,2 % manj kot leta 2019. Ustanove z odrsko dejavnostjo so leta 2021 izvedle za 96,7 % več brezplačnih prireditev kot leto prej in več kot pred epidemijo (SURS, 2023h).

¹³¹ Leta 2021 je imelo dostop za gibalno ovirane osebe v celoti urejen 25,5 % muzejev in galerij in za senzorno ovirane 6,4 %, od ustanov z odrsko dejavnostjo pa za gibalno ovirane osebe 57,9 % in za senzorno ovirane 7,4 % (SURS, 2023h).

¹³² Muzeji in galerije, za katere so na voljo podatki, so leta 2021 organizirali 63,4 % več vzgojno-izobraževalnih programov kot leto prej (in 35,3 % manj kot leta 2019), ter zabeležili za 59,0 % večji obisk otrok in mladine (45,3 % manjši kot leta 2019) (SURS, 2023h).

¹³³ Leta 2021 so muzeji in galerije zabeležili 216.794 tujih obiskov, kar je 16,7 % vseh obiskov. Pred epidemijo je bil ta delež še precej večji, leta 2019 30,3 % (SURS, 2023h).

¹³⁴ Obseg digitalizacije slovenike (temeljne nacionalne zbirke pisne dediščine slovenskega naroda) je leta 2021 zaostajal za načrti (NUK, 2022a), velike potrebe po digitalizaciji so na področju kulturne dediščine v muzejih (Murovec idr., 2022).

¹³⁵ Na izposajo knjižničnega gradiva (v fizični obliki) vse bolj vpliva e-izposoja.

njihova povprečna naklada sta se leta 2021 zmanjšala na najnižjo raven v zadnjih desetih letih (NUK, 2022b). Na področju razvoja jezikovnih virov in tehnologij¹³⁶ se izvajajo številni projekti, leta 2022 se je zaključil večletni projekt Razvoj Slovenščine v digitalnem okolju. Število odprtih dostopnih jezikovnih virov in orodij v nacionalnem repozitoriju CLARIN se je še povečalo, konec leta 2022 jih je bilo 494, kar močno presega cilj SRS za leto 2030 (153). Izvajale so se tudi dejavnosti za razvijanje sporazumevalne zmožnosti v slovenskem znakovnem jeziku in oseb s prilagojenimi načini sporazumevanja.¹³⁷

Mednarodne dejavnosti na področju kulture, ki so bile z izbruhom epidemije v letu 2020 precej okrnjene, se ponovno krepijo, ob ohranjanju določenih ukrepov za zaježitev epidemije pa v letu 2021 še niso dosegle predepidemične ravni. Promocija kulture v tujini prispeva k njeni mednarodni prepoznavnosti, sodelovanju ter prepoznavnosti države, ob tem ima kultura pomembno vlogo v diplomaciji in mednarodnih odnosih. Delež kulturnih prireditev, izveden na gostovanjih v tujini, ki je pokazatelj promocije kulture v tujini in posredni kazalnik njene kakovosti, se je s sproščanjem ukrepov za obvladovanje epidemije v letu 2021 povečal, a še ni dosegel ravni iz leta 2019. Prav tako je zaostajal za ciljem SRS 2030 (kazalnik 2.8). Krepitev mednarodnih dejavnosti na področju kulture¹³⁸ se je nadaljevala tudi v letu 2022. V svetovnem merilu je bilo za mednarodno prepoznavnost slovenske kulture pomembno sodelovanje na svetovni razstavi Expo v Dubaju od oktobra 2021 do marca 2022. Nadaljevale so se priprave na nastop Slovenije kot častne gostje na mednarodnem knjižnem sejmu v Frankfurtu leta 2023 (in Bologni 2024), ki je velika priložnost za promocijo in povečanje prepoznavnosti slovenske književnosti in ustvarjalcev ter lahko srednjeročno ugodno vpliva na poslovanje založniške dejavnosti. Poleg tega so potekale tudi priprave na Evropsko prestolnico kulture 2025 Nova Gorica in Gorizia, ki ponuja priložnosti za kulturno in turistično povezovanje širše regije ter za razvoj mednarodnega gospodarskega sodelovanja. Potrebe po izboljšavah pa so še naprej na področju uresničevanja jezikovnih pravic slovenske manjšine v Avstriji in Italiji (Janežič, 2021; Kavčič, 2021; MZZ, 2022b).

Izdatki za kulturo so se kljub realnemu zvišanju v letu 2021 glede na BDP ohranili na eni najnižjih ravni v zadnjem desetletju, število delovno aktivnih v kulturi se je leta 2022 drugo leto zapored povečalo. Izdatki države za kulturo so se po enoletnem prehodnem zmanjšanju leta 2021 realno povečali, najbolj za kulturne storitve, precej manj pa za storitve radia, televizije in založništva. Kljub povečanju so ob močni gospodarski rasti v letu 2021 ostali enaki kot leto prej (1,0 % BDP)¹³⁹ ter eni nižjih v zadnjih desetih letih, (leta 2020 v EU: 0,7 % BDP). Zasebna potrošnja za kulturo se je po rasti v letih 2018 in 2019 zaradi omejitvenih ukrepov v povezavi z epidemijo leta 2020 precej zmanjšala in je bila kljub povečanju tudi leta 2021 še precej manjša kot pred epidemijo.¹⁴⁰ Prispevek kulturne dejavnosti¹⁴¹ h gospodarski aktivnosti, izražen kot delež dodane vrednosti v bruto domačem proizvodu (BDP), je tako v letih 2014–2019 znašal 1,1 %, v letih 2020 in 2021 pa se je zmanjšal na 1,0 % BDP¹⁴² (SURS, 2023f). Poleg neposrednega vpliva na gospodarsko rast je kultura tudi dejavnik lokalnega razvoja in podpira razvoj drugih delov gospodarstva (npr. turizma), prav tako tudi kreativni sektor (gl. poglavje 1.2.2). Kultura ustvarja tudi delovna mesta. Število delovno aktivnih v kulturi, se je leta 2022 drugo leto zapored povečalo in je bilo največje v zadnjih desetih letih.¹⁴³ Razvoj kulture in krepitev njenega vpliva na druge dejavnosti bo v prihodnje spodbujen tudi s sredstvi evropske kohezijske politike 2021–2027 v višini več kot 55 milijonov evrov (MK, 2022c; SVRK, 2022) in sredstvi Načrta za okrevanje in odpornost v višini 56,9 mio evrov, kar je sedmi največji delež v skupnih izdatkih tega načrta med državami EU (2,3 %; najvišji na Slovaškem 3,5 %) (EK, 2022v) in šesti največji delež, izraženo glede na BDP¹⁴⁴.

¹³⁶ Jezikovni viri so zbirno poimenovanje za jezikovne priročnike (slovarje, slovnice, pravopis in drugo) in jezikovne zbirke (korpuse in jezikovne baze podatkov), ki jih govorci vsakodnevno uporabljajo za samostojno in učinkovito sporazumevanje. V zadnjih letih veliko jezikovnih virov bodisi nastaja bodisi pridobiva digitalno obliko in s tem širšo dostopnost. Jezikovne tehnologije, pogosto nevidne kot del zapletenih računalniških sistemov, pomagajo najti informacije s spletnimi iskalniki, preverjati črkovanje ali slovnično ustreznost v urejevalnikih besedil, pregledovati priporočila o izdelkih v spletnih trgovinah, poslušati govorjena navodila v navigacijskih sistemih v avtomobilu ali navodila bralnikov sporočil gospodinjskih naprav, prevajati spletne strani s spletnimi prevajalniki, analizirati velike količine besedilnih podatkov in jih upravljati (MK, 2023).

¹³⁷ Podrobneje gl. Poročila o izvajanju resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 za leto 2021 (Medresorska delovna skupina za spremljanje izvajanja jezikovne politike Republike Slovenije, 2022).

¹³⁸ Iz skupnega sklada sta Ministrstvo za zunanje zadeve in Ministrstvo za kulturo sofinancirala 122 kulturnih in umetniških projektov ter poleg teh še projekte predsedovanja Slovenije Svetu EU (MZZ, 2022c).

¹³⁹ Izdatke za kulturo sestavljajo izdatki za kulturne storitve in izdatki za radio, televizijo in založništvo. Izdatki za kulturne storitve so leta 2021 znašali 0,7 % BDP, izdatki za radio, televizijo in založništvo pa 0,3 % BDP (Eurostat, 2023).

¹⁴⁰ Leta 2021 je prebivalec Slovenije za kulturo porabil v povprečju 204 evre (2020: 177 evrov (SURS, 2023f)).

¹⁴¹ Kulturne dejavnosti po definiciji SURS vključujejo: založništvo, dejavnosti v zvezi s filmi, video ipd., radio in televizijo, kulturne in razvedrilne dejavnosti ter knjižnice, muzeji, arhivi idr. (SURS, 2021b).

¹⁴² Pri izračunu prispevka kulture k BDP so upoštevane t. i. čiste kulturne dejavnosti in brez posrednih učinkov na druge dejavnosti (SURS, 2023f).

¹⁴³ Leta 2022 je bilo v kulturi 30,4 tisoč delovno aktivnih oseb, njihovo število pa je bilo za dobro desetino večje kot pred desetimi leti, zaradi povečanja števila samozaposlenih (SURS, 2023h). Podatki o delovno aktivnih so prikazani po definiciji kulture Eurostata iz leta 2018 (Eurostat, 2018).

¹⁴⁴ Preračunano glede na višino BDP leta 2021 (Eurostat, 2023).

3 Vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba

Materialna in družbena blaginja prebivalstva sta se v zadnjih letih izboljševali kljub epidemiji, v letu 2021 in z draginjsko krizo v letu 2022 pa se je nekaj kazalnikov poslabšalo, a ostajajo boljši kot v povprečju EU. S krepitvijo delovne aktivnosti in bruto razpoložljivega dohodka gospodinjstev so se v preteklih letih zmanjševale dohodkovne neenakosti, tveganje socialne izključenosti in prikrajšanosti, krepila pa zadovoljstvo z življenjem in zaupanje v ljudi. Ob hitrem okrevanju gospodarske aktivnosti in pomanjkanju kadrov na trgu dela je zaposlenost leta 2022 dosegla najvišjo raven doslej, pri čemer se je močno povečalo zaposlovanje tujcev in okrepilo zaposlovanje težje zaposljivih oseb. Visoka rast minimalne plače v obdobju 2018–2022 je pripeljala do enega najvišjih razmerij med minimalno in povprečno plačo v EU, kar se odraža tudi v veliki zgoščenosti zaposlenih nekoliko nad minimalno plačo. Po nekaterih vidikih kakovosti zaposlitve so bile razmere v Sloveniji boljše kot v povprečju EU (podpora sodelavcev, trajanje in organizacija delovnega časa itn.), izzivi ostajajo na področjih prožnosti delovnega časa, izvajanja ukrepov varstva in zdravja pri delu in združevanja poklicnega in družinskega življenja. Nekoliko je poraslo tveganje revščine in nekatere neenakosti, a so kazalniki večinoma ostali bistveno boljši kot v povprečju EU, zmanjšala pa se je dolgotrajna revščina. Najbolj so se poslabšali življenjski pogoji najranljivejših družbenih skupin (upokojenci, zlasti starejše ženske in nizko izobraženi odrasli, brezposelni, enočlanska gospodinjstva, osebe z različnimi oblikami oviranosti, najemniki stanovanj, priseljenci ter različne druge ranljive skupine), katerih položaj je ostal slabši kot v povprečju EU. Te skupine se že vrsto let soočajo z nizkimi dohodki in različnimi oblikami prikrajšanosti, zato bi potrebovale ciljno usmerjene ukrepe v okviru reforme socialne politike, ki bi določila transparentne in preverljive kriterije upravičencev ter s tem ohranila dostojanstvo najšibkejših v družbi. Tudi dolgoletni trend izboljševanja zdravja prebivalstva se je z nastopom epidemije prekinil. Slabša dostopnost zdravstvenih storitev zaradi epidemije je najbolj prizadela bolnike s kroničnimi nenalezljivimi boleznimi ter še povečala neenakosti v zdravju. Podaljšale so se čakalne dobe in povečal se je delež neposrednih izdatkov iz žepa v potrošnji gospodinjstev. Razširjenost težav v duševnem zdravju prebivalcev se je v Sloveniji in drugih razvitih državah povečala že v zadnjem desetletju, z epidemijo pa še bolj. Za povečanje odpornosti zdravstvenega sistema in dolgotrajne oskrbe so bili sprejeti začasni in srednjeročni ukrepi, podprti z večjimi izdatki iz državnega proračuna, dolgoročno pa bo ključno zagotoviti dovolj kadrov in vzdržno financiranje obeh sistemov.

3.1 Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta

Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta (razvojni cilj 7)

Vsebina cilja je oblikovanje vključujočega trga dela, ki bo zagotavljal kakovostna delovna mesta z visoko dodano vrednostjo (gl. tudi cilj 6). Z uveljavljanjem koncepta vzdržnega delovnega življenja in prilagajanjem delovnih mest demografskim spremembam se bo lahko povečala delovna aktivnost starejših delavcev in izboljšalo njihovo zdravje. Izboljševanje sistema varne prožnosti in spodbujanje zaposlovanja obeh spolov v spolno netipičnih poklicih pa bo prispevalo k večji participaciji podpovprečno zastopanih skupin na trgu dela.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 7:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost 2030
	Slovenija	EU	
Stopnja delovne aktivnosti (20–64 let), v %	76,1 (2021)	73,1 (2021)	> 75* (79,5**)
Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih oseb (18 let in več), v %	5,0 (2021)	8,9 (2021)	< 5

Opombi: (*) Cilj v višini 75-odstotne stopnje delovne aktivnosti je cilj SRS 2030, ki ga je Slovenija že presegla. (**) Cilj v višini 79,5-odstotne stopnje delovne aktivnosti je cilj Nacionalnega reformnega programa 2022.

S hitrim okrevanjem gospodarske aktivnosti po epidemiji sta participacija na trgu dela in zaposlenost konec leta 2022 dosegli zgodovinsko najvišje ravni, brezposelnost pa najnižje. Epidemija je ustavila večletna ugodna gibanja na trgu dela, a je sprejetje interventnih ukrepov za ohranjanje delovnih mest močno ublažilo učinek upada gospodarske aktivnosti na trg dela. Velik odboj v gospodarski aktivnosti po letu 2020 in pomanjkanje delovne sile, s čimer smo se soočali tudi že v predkoronskem obdobju, je vplivalo na hitro okrevanje trga dela. Zaposlenost je v tretjem četrtletju 2021 tako že presegla raven iz konca leta 2019. Ob koncu leta 2022 je bilo število delovno aktivnih največje doslej, število registriranih brezposelnih pa najmanjše. K rasti zaposlenosti je močno prispevalo tudi zaposlovanje tuje delovne sile, kar sovпада z zniževanjem števila brezposelnih oseb, ki so na voljo za zaposlitev,

in z vedno večjim pomanjkanjem kadra.¹⁴⁵ V primerjavi s predkoronskim obdobjem po delovni aktivnosti zaostajajo mladi (20–29 let), katerih zaposlitvene priložnosti so bile v epidemiji najbolj prizadete. Stopnja delovne aktivnosti se je do leta 2021 (zadnji letni podatek) povečala na 76,1 %, to je nad cilj SRS (glej tudi kazalnik 3.1),¹⁴⁶ najbolj med starejšimi (55–64 let), kjer je naraščala tudi med epidemijo. To je v veliki meri povezano z naraščanjem delovne aktivnosti v starostni skupini 55–59 let zaradi dviga upokojitvene starosti in večjimi dohodkovnimi vzpodbudami za ostajanje v delovni aktivnosti. Predvsem pa zaradi velikega povpraševanja po delovni sili in zaposlovanja vseh segmentov prebivalstva ob splošnem pomanjkanju kadrov. Kljub temu ostaja stopnja delovne aktivnosti med starejšimi nizka v primerjavi z drugimi državami EU, kar je posledica nizke delovne aktivnosti v starostni skupini 60–64 let. Poleg ustvarjanja pogojev za daljše ostajanje v delovni aktivnosti (npr. s prilagajanjem delovnih mest starejšim in z ukrepi za ohranjanje zdravja zaposlenih) je vprašanje kasnejšega izstopanja iz trga dela treba spodbuditi tudi s pokojninsko reformo, kar lahko prispeva k večji javnofinančni vzdržnosti pokojninskega sistema in dostojnosti pokojnin.

Kljub velikemu povpraševanju po delovni sili in nizki brezposelnosti v zadnjih treh letih nekatere skupine prebivalstva potrebujejo vzpodbude in dodatne ukrepe za večje možnosti vključevanja na trg dela. Med težje zaposljive osebe uvrščamo zlasti nizko izobražene, mlade (do 29 let), iskalce prve zaposlitve, stare 55 let in več, dolgotrajno brezposelne, osebe z zdravstvenimi in drugimi ovirami in tuje državljane. Pri številnih gre za presečnost ovir (kot so starost in/ali oviranost in/ali slabo zdravstveno stanje in/ali odvisnost in/ali socialna izključenost), zaradi česar težje dostopajo do kakovostnih in varnih zaposlitev, pogosteje prejemajo nižje plačilo in/ali prehajajo v brezposelnost kot preostale skupine zaposlenih. To zmanjšuje njihovo dohodkovno varnost, socialno vključenost in kakovost življenja. Epidemija je na trgu dela sprva položaj nadpovprečno poslabšala prav težje zaposljivim osebam, zlasti mladim in zaposlenim v določenih dejavnostih.¹⁴⁷ Vendar je pomanjkanje delovne sile podobno kot že pred epidemijo prispevalo k temu, da so se podjetja odločala zaposliti tudi osebe z manj ustreznimi znanji in spretnostmi, kar je izboljšalo njihove zaposlitvene možnosti (Slika 41 levo). To se kaže tudi v najnižji ravni dolgotrajne brezposelnosti do sedaj (gl. kazalnik 3.3).¹⁴⁸ Empirične analize dokazujejo, da lahko k hitrejši aktivaciji in prehodu v zaposlitev pripomorejo tudi programi aktivne politike zaposlovanja (APZ),¹⁴⁹ a se zanje v Sloveniji že vrsto let namenja sorazmerno manj sredstev kot v večini članic EU (Slika 41 desno). V obdobju epidemije in tudi v načrtih za leto 2023 se je obseg sredstev še dodatno zmanjšal.¹⁵⁰ Za učinkovitejše vključevanje ranljivih skupin na trg dela bo v prihodnje potrebna prilagoditev ukrepov in sredstev za programe APZ, boljša povezanost s socialnovarstvenimi storitvami, večja vlaganja v izobraževanje in usposabljanje ter prekvalifikacije.

¹⁴⁵ Tuji državljani so ob koncu lanskega leta k medletni skupni rasti vseh delovno aktivnih prispevali skoraj 80 %.

¹⁴⁶ Na stopnjo aktivnosti in delovne aktivnosti je v začetku leta 2021 sicer vplivala tudi metodološka sprememba v anketnem raziskovanju o aktivnem in neaktivnem prebivalstvu, ki daje mednarodno primerljive podatke o stanju na trgu dela. Metodološka sprememba se nanaša zlasti na spremembo opredelitve delovno aktivnih oseb v povezavi s čakanjem na delo. Osebe, ki so bile na čakanju na delo več kot tri mesece, ali so pričakovale, da bo njihovo čakanje na delo trajalo več kot tri mesece, se s spremembo metodologije v začetku leta 2021 niso več šttele med delovno aktivne, temveč med brezposelne (v primeru, da so iskale delo) ali med neaktivne. Metodološka sprememba je vplivala na število delovno aktivnih predvsem v prvi polovici leta 2021 zaradi večje vključenosti zaposlenih oseb v ukrepe, s tem pa predvsem na stopnjo aktivnosti in stopnjo delovne aktivnosti.

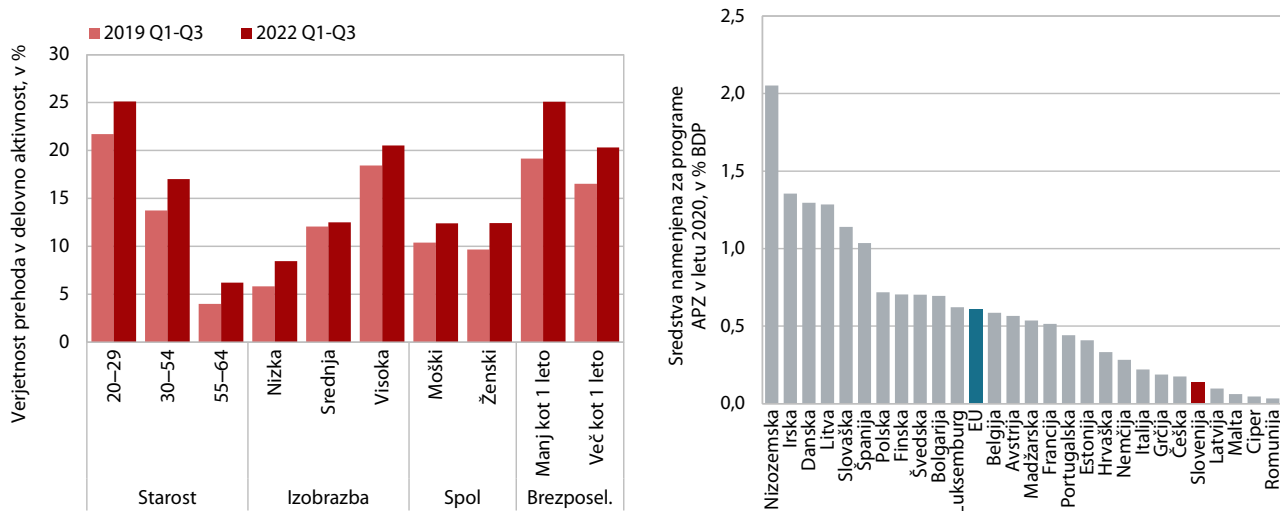
¹⁴⁷ Poslabšanje položaja oseb z nizko izobrazbo na trgu dela je bila posledica izrazite sektorske in poklicne razsežnosti koronavirusne krize, saj so bile zaprtju in upadu aktivnosti izpostavljene predvsem dejavnosti gostinstva, turizma, sprva tudi trgovine, in poklici, v katerih so nadpovprečno zastopane ženske, plače pa so podpovprečne. Zaradi velike izpostavljenosti začasnim oblikam dela (zlasti študentskemu delu) so bili na začetku krize močno prizadeti mladi, saj so se nekatera podjetja kljub hitremu sprejetju interventnih ukrepov za ohranjanje delovnih mest odločila prilagoditi število zaposlenih z ne obnavljanjem ali odpovedjo začasnih zaposlitev in močno zmanjšanim obsegom študentskega dela.

¹⁴⁸ Dolgotrajno brezposelni so osebe, ki so v brezposelnosti več kot 12 mesecev. Stopnja dolgotrajne brezposelnosti (delež dolgotrajne brezposelnosti v aktivnem prebivalstvu, tj. delovno aktivnimi in brezposelnimi skupaj) je bila v prvih treh četrtletjih 2022 1,8-odstotna, kar je za 0,2 o. t. manj kot v enakem obdobju leta 2019.

¹⁴⁹ Za analizo, ali v Sloveniji vključitev v programe APZ izboljša zaposlitvene možnosti brezposelnih oseb, gl. Laporšek idr. (2017).

¹⁵⁰ V letu 2021 je bilo za APZ ukrepe načrtovano 90,8 mio eur, porabljenih pa 71,2 mio eur. Za leto 2022 je bilo v Načrtu za izvajanje ukrepov APZ predvidenih 67,8 mio eur, za leto 2023 pa 47,7 mio eur. Obseg predvidenih sredstev se bo sicer v letu 2024 povečal na 67,8 mio eur zaradi več predvidenih sredstev iz Evropskega socialnega sklada v okviru finančne perspektive 2021–2027 (MDDSZ, 2022a, 2022b).

Slika 41: Verjetnost prehoda v delovno aktivnost je manjša za starejše in nizko izobražene osebe (levo), obseg sredstev za aktivno politiko zaposlovanja je bil leta 2020 med najnižjimi v EU (desno)

Vir: Eurostat (2023) in SURS (2023h). Opomba: Verjetnost prehoda v delovno aktivnost se nanaša na odstotkovno verjetnost, da oseba iz brezposelnosti ali neaktivnosti preide v delovno aktivnost v posameznem četrtletju. Prikazano je četrtletno povprečje te verjetnosti v dotičnem obdobju.

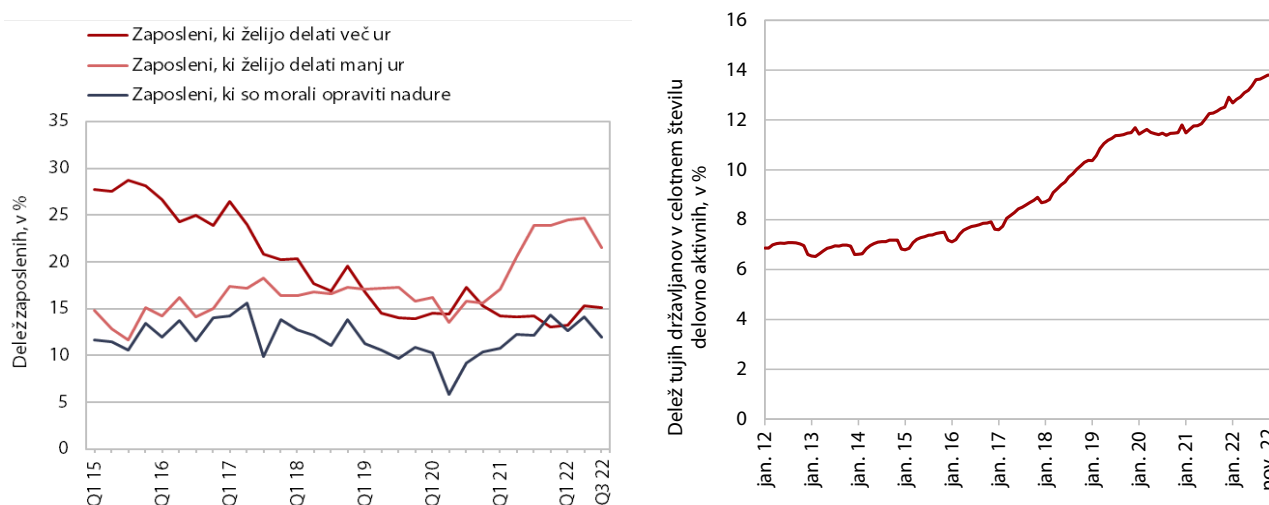
Obseg nadurnega dela se je po padcu med epidemijo in ob pomanjkanju delovne sile vrnil na visoko raven.

Po podatkih Napovednika zaposlovanja je v drugi polovici leta 2022 več kot polovica vseh podjetij v Sloveniji poročala o pomanjkanju kadra (o razlogih gl. poglavje 1.1), med večjimi podjetji pa skoraj 80 % vseh (ZRSZ, 2022a). Delež zaposlenih, ki so morali opravljati nadure, se je po epidemiji, tudi zaradi pomanjkanja delovne sile, vrnil na visoko raven (Slika 42 levo), skoraj 70 % zaposlenih, ki je opravljajo nadurno delo, pa je ocenjevalo, da za to ne bo v celoti plačano.¹⁵¹ Dolgotrajna delovna nad obremenitev vpliva tudi na preference zaposlenih po opravljanju dela; delež zaposlenih, ki bi želel delati več ur, kot običajno delajo, vztrajno pada, pri čemer pa se je zlasti v pokoronskem obdobju izrazil povečal delež tistih, ki bi želeli delati manj ur kot običajno. Slednje bi po naši oceni lahko bilo povezano z veliko obremenitvijo določenih poklicev med epidemijo, s spremembo sentimenta glede razmerja med delom in prostim časom ter željo po prožnejši ureditvi delovnega časa. Ob velikem pomanjkanju kadrov se povečuje zaposlovanje tujih državljanov, njihov delež se je v nekaterih dejavnostih v zadnjih letih močno povečal (Slika 2 desno).¹⁵² Velika večina tujih delovno aktivnih prihaja iz držav nekdanje Jugoslavije in drugih držav Balkanskega polotoka, ki za zdaj še ostajajo možen potencialni vir delovne sile, vendar se tudi tam njena razpoložljivost postopoma zmanjšuje. Ob tem Slovenija pri privabljanju tujcev konkurira tudi z drugimi državami, kjer so lahko pogoji dela in plačilo boljši. Zato je potrebna ustrezna migracijska strategija, ki bi obravnavala sedanje in prihodnje izzive.

¹⁵¹ Ta delež je običajno največji v delovno intenzivnih dejavnostih, kot so gradbeništvo, promet in gostinstvo.

¹⁵² Od decembra 2019 do decembra 2022 se je njihovo število povečalo za okoli 24 tisoč, njihov delež v celotnem številu delovno aktivnih pa se je povečal za okoli 3 odstotne točke in je bil skoraj 14-odstoten.

Slika 42: V obdobju 2020–2022 se je močno povečal delež zaposlenih, ki želijo zmanjšati obsega svojega običajnega dela (levo); s pomanjkanjem delovne sile se povečuje zaposlovanje in s tem delež delovno aktivnih tujih državljanov (desno)

Vir: SURS (2023g), preračuni UMAR.

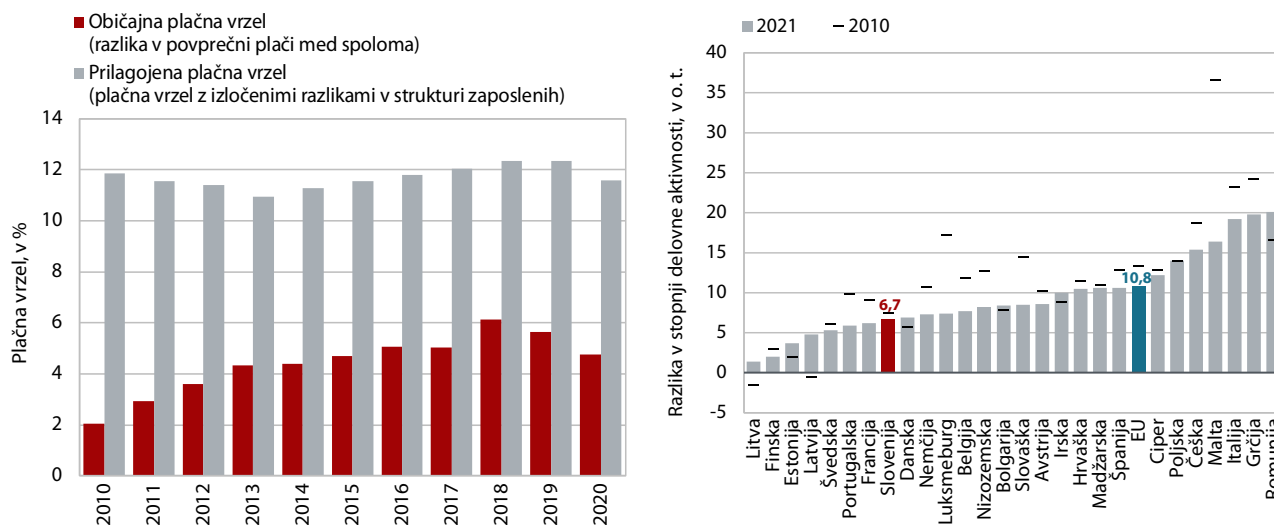
V Sloveniji so razlike med moškimi in ženskami v delovni aktivnosti relativno majhne. Vrzal v stopnji delovne aktivnosti med spoloma je bila v obdobju 2010–2021 vseskozi med manjšimi v EU. Leta 2021 je znašala 6,7 o. t., v povprečju EU pa 10,8 o. t. Na majhno vrzel v Sloveniji vpliva velika delovna aktivnost žensk, ki je za starostno skupino 30–54 let najvišja v EU (86,9-odstotna). Poleg visoke ravni formalne izobrazbe k visoki vključenosti žensk na trg dela v Sloveniji bistveno pripomorejo tudi politike in ukrepi, ki jim omogočajo usklajevanje poklicnega in družinskega življenja, kot so dostop do predšolske vzgoje in varstva, materinski dopust in zakonske možnosti dela s krajšim delovnim časom v primeru starševstva (gl. poglavje 3.2). Čeprav ti izhajajo iz zgodovinskih bojev žensk za njihovo enakopravno participacijo v družbi, politiki in na trgu dela, pa na visoko delovno aktivnost žensk v Sloveniji poleg zgodovine in tradicije vpliva tudi ekonomska potreba gospodinjstev. Ob vseh prednostih pa ostajajo ženske pogostejše izpostavljene začasnim zaposlitvam ter pogostejše kot moški navajajo nezmožnost dobiti delo za nedoločen čas in delo za polni delovni čas. Tudi zato so pogostejše kot moški vključene v zaposlitve s krajšim delovnim časom, kar pa je tudi posledica pogostejšega prevzemanja skrbstvenega dela v primeru skrbi za otroke in širšo družino.

Plačna vrzel med spoloma je bila v zadnjem desetletju nižja kot v povprečju EU in se ni bistveno spreminjala.

Tako v Sloveniji kot v drugih državah so povprečne plače moških višje kot povprečne plače žensk. *Prilagojena* plačna vrzel¹⁵³ je bila v obdobju 2010–2020 vseskozi okrog 12 % (Slika 43 levo). Modelska dekompozicija plačne vrzeli pokaže, da razlike v povprečni plači med moškimi in ženskami v Sloveniji v veliki meri pojasnijo razlike v demografsko-zaposlitveni strukturi. To so razlike v izobrazbeni ravni, poklicni in sektorski strukturi, ki vrzel zmanjšujejo, saj imajo ženske v povprečju zaključeno višjo raven izobrazbe kot moški, zaradi česar prejema višjo plačo, in so zaposlene v poklicih, kjer je povprečna plača razmeroma visoka. Panožna struktura, to je struktura dejavnosti, na drugi strani povečuje plačne razlike, saj so moški zaposleni v panogah, kjer prevladujejo relativno višje plače. Razmeroma velik del plačne vrzeli pa ostaja nepojasnen (gl. UMAR, 2021), kar pomeni, da na neenakost plač med moškimi in ženskami med drugim vplivajo tudi drugi dejavniki, ki jih v statistični analizi ni mogoče natančneje opredeliti; med te lahko spadajo različni socio-kulturni dejavniki, začasni izhodi iz trga dela žensk zaradi rojstva otroka in ustvarjanja družine, drugi vzorci delovanja trga dela in tudi diskriminacija (gl. kazalnika 3.8 in 3.17).

¹⁵³ Mednarodno primerljivi podatki za ugotavljanje plačne vrzeli so vzeti iz raziskave Raziskovanje o strukturi plače (Structure of earnings survey – SES), ki se izvaja na štiri leta. Pri plačni vrzeli razlikujemo med dvema vrzelma – *običajno* in *prilagojeno*. Običajna plačna vrzel je vrzel v povprečni plači med moškimi in ženskami, prilagojena plačna vrzel pa je vrzel v povprečni plači med moškimi in ženskami, iz katere so s pomočjo regresijske analize izločene razlike v demografski in zaposlitveni strukturi med spoloma. Prilagojena plačna vrzel je potemtakem vrzel, ki kaže plačne razlike med spoloma, kakršne bi bile, če bi demografsko-izobrazbena struktura med spoloma bila enaka. S tem omogoča natančnejši vpogled v plačne razlike med spoloma, saj lahko razlike v demografsko-zaposlitveni strukturi med spoloma, ki so prisotne v običajni plačni vrzeli, zameglijo sliko o plačnih razlikah. Hkrati takšen pristop omogoča tudi vpogled, koliko posamezni dejavniki v demografsko-zaposlitveni strukturi prispevajo k plačni vrzeli.

Slika 43: Prilagojena plačna vrzel med moškimi in ženskami, ki upošteva razlike v demografsko-zaposlitveni strukturi, je bila v zadnjem desetletju vseskozi podobna (levo), razlika v stopnji delovne aktivnosti med spoloma pa se je zmanjševala in je med nižjimi v EU (desno)

Vir: SURS (2023d, 2023e), preračuni UMAR; Eurostat (2023). Opomba: Običajna plačna vrzel je razlika v povprečni plači moških in žensk, izražena kot delež plače moških. Kadar je vrzel pozitivna (negativna), je povprečna plača med ženskami nižja (višja) kot med moškimi. Vrednosti za običajno vrzel (razlike v povprečni plači med spoloma) se nekoliko razlikujejo od vrednosti, ki jih je objavil SURS, saj v našem primeru plače logaritemsko transformiramo in šele nato povprečimo. Prilagojena plačna vrzel je vrzel z izločenimi razlikami v strukturi zaposlenih in je regresijska ocena. Regresijska ocena je bila narejena na podlagi združitve mikropodatkov statističnega registra delovno aktivnega prebivalstva (SRDAP) in odmernih oz. kontrolnih podatkov dohodnine. Pojasnjevalni dejavniki v regresijski analizi so bili delovni čas (nedoločen/določen, polni/krajši), zakonski stan, status invalida, državljanstvo, starost, štirje velikostni razredi podjetja, izobrazbena raven (21 ravni), poklicna raven (po SKP na četrti ravni), dejavnost (po SKD na peti ravni) in sektor (po SKIS na peti ravni). Za posamezno leto je bilo v oceno vključenih okoli 550 tisoč zaposlenih, ki so celotno leto bili pri istem delodajalcu in v istem poklicu, in so prejeli vsaj 90 % letne minimalne plače.

Raziskava o delovnih pogojih kaže na obremenjujoče fizično okolje in spodbudno družbeno okolje v podjetjih. Najnovejša Evropska raziskava delovnih pogojev¹⁵⁴ kaže podobne rezultate kot v preteklem desetletju (Eurobarometer, 2018a; Eurofound, 2016a, 2016c; ISSP Research Group, 2017). Fizične obremenitve in zahteve pri delu so v Sloveniji večinoma večje kot v povprečju EU, na kar verjetno vpliva precej večji delež zaposlenih v predelovalnih dejavnostih kot v povprečju EU. Fizične obremenitve ostajajo pomembne značilnosti delovnih mest v državah EU, kar še posebej velja za prenašanje težkih bremen (EU: 32 %; SI: 30 %) in izpostavljenost hrupu, kjer je imela Slovenija leta 2021 enega izmed največjih deležev v EU (gl. Slika 44 levo). V Sloveniji zaposleni tudi nadpovprečno pogosto delajo z velikim tempom in pogosto tudi v prostem času, kar lahko kaže na slabše delovne razmere. Z vidika delovnega okolja (družbene opore in odnosov med zaposlenimi) so delovne razmere v Sloveniji relativno dobre, saj je bistveno manj zaposlenih kot v povprečju EU izpostavljeno oblikam ustrahovanja.¹⁵⁵ Na dobro družbeno okolje za delo v podjetjih pa kažeta nadpovprečna delež zaposlenih, ki jih nadrejeni podpirajo in jim pomagajo, in delež zaposlenih, ki so deležni pomoči in podpore s strani sodelavcev (Slika 44 desno). Zaposleni v Sloveniji še naprej nadpovprečno ocenjujejo tudi možnosti za napredovanje.

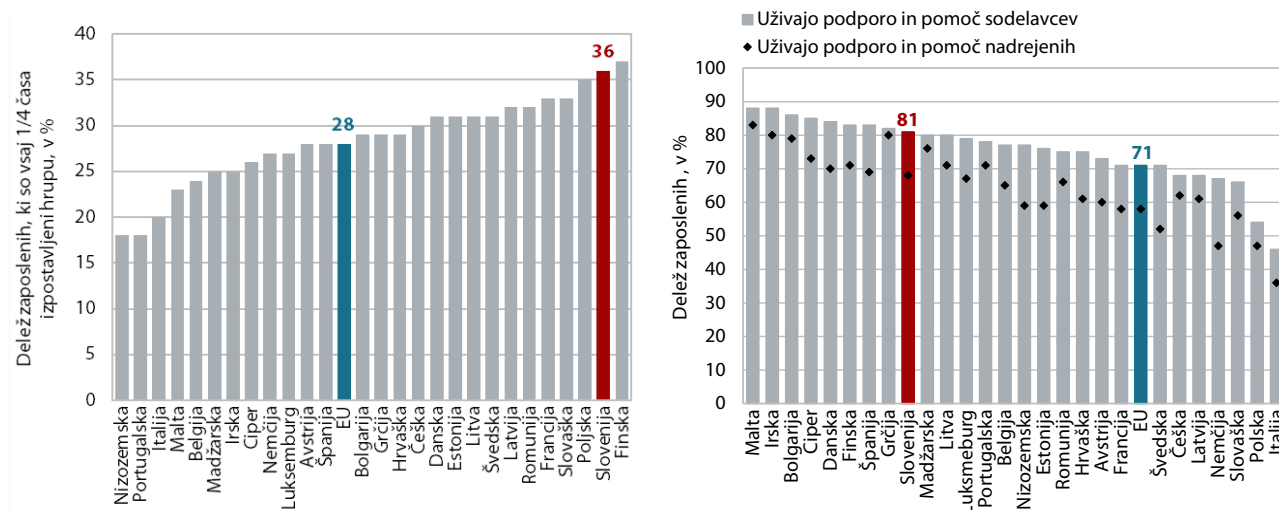
Zaposleni so dobro informirani o zdravstvenih in varnostnih tveganjih na delovnem mestu, vendar bolj pogosto kot v drugih državah menijo, da delo negativno vpliva na njihovo zdravje. O zdravstvenih in varnostnih tveganjih na delovnem mestu je obveščena velika večina zaposlenih (93 %; EU: 90 %) (Eurofound, 2023), a so redkeje kot v drugih članicah vključeni v pripravo ukrepov na področju varstva in zdravja pri delu (EU-OSHA, 2022). Kar 38 % zaposlenih je leta 2022 menilo, da delo negativno vpliva na njihovo zdravje (EU: 25 %), na kar so lahko vplivale pogostejše fizične in psihične obremenitve zaposlenih kot v povprečju EU, pa tudi slabše odzivanje podjetij na različne dejavnike tveganja in preventivno ukrepanje v skladu z varstvom in zdravjem pri delu kot v povprečju EU (EU-OSHA, 2022). Pri fizičnih obremenitvah imamo poleg že omenjene preobremenjenosti s hrupom in velikim tempom nadpovprečne tudi deleže zaposlenih, ki delo opravljajo s ponavljajoči se gibi, v utrujajočih ali bolečih položajih ter ob izpostavljenosti nizkim temperaturam (EU-OSHA, 2022). Tudi številne psihične obremenitve

¹⁵⁴ Evropska fundacija za izboljšanje življenjskih in delovnih razmer obravnava osem področij: (i) fizično okolje, (ii) intenzivnost dela, (iii) organizacijske značilnosti dela, ki zajemajo možnosti zaposlenih za sodelovanje pri odločitvah o načinih njihovega dela, (iv) organizacija delovnega časa, ki zajema prožnost delovnega časa in delo ob manj sprejemljivem času (ponoči, ob vikendih in praznikih), (v) zaposlitvene možnosti, ki zajemajo možnosti poklicnega napredovanja, negotovost zaposlitve in možnosti posameznikovega razvoja skozi izobraževanje in usposabljanje, (vi) značilnosti zaposlitve, ki zajema možnosti za razvoj in samo dokazovanje posameznika ter nagrajevanje takšnega napredka, (vii) družbeno okolje in (viii) pogled na delovno življenje (Eurofound, 2022b).

¹⁵⁵ Ustrahovanje zajema: besedne grožnje, nadležno spolno pozornost, ustrahovanje, nadlegovanje in nasilje (Eurofound, 2022b).

so nad povprečjem EU, predvsem čustveno nelagodje na delovnem mestu (ves čas ga doživlja 10 % zaposlenih, EU: 5 %) (Eurofound, 2023) ter doživljanje stresa in dnevne zaskrbljenosti (Gallup, 2022; ISSP Research Group, 2017). Precej več kot v povprečju EU imajo zaposleni skrbi tudi zaradi dela, ko ne delajo (18 %, EU: 14 %) (Eurofound, 2023). Vse to so lahko razlogi za pogostejše bolniške odsotnosti (gl. kazalnik 3.6).

Slika 44: Zaposleni v Sloveniji so bolj pogosto kot v drugih državah izpostavljeni hrupu (levo), a uživajo nadpovprečno podporo in pomoč sodelavcev in nadrejenih* (desno)

Vir: Eurofound (2023). Opomba: * Gre za delež zaposlenih, ki so odgovorili, da jih sodelavci ali nadrejeni vedno ali večino časa podpirajo in jim pomagajo.

Trajanje in organizacija delovnega časa, ki sta pomembna za kakovost zaposlitve, sta v Sloveniji relativno dobra; prožnost delovnega časa, ki vpliva na počutje zaposlenega in njegove možnosti za usklajevanje poklicnega in družinskega življenja, pa bi se lahko izboljšala. V Sloveniji podobno kot v drugih članicah EU delovni čas v večini primerov določa podjetje brez možnosti sprememb (60 %; EU: 56 %). Na relativno dobro organizacijo delovnega časa v Sloveniji kažeta podatka, da delodajalci manj pogosto kot v drugih državah od zaposlenih zahtevajo, da pridejo na delo v zelo kratkem času¹⁵⁶ in jim bolj pogosto kot v povprečju EU zagotavljajo zadostni počitek med dvema delovnima dnevnoma. Vendar pa v Sloveniji zaposleni bolj pogosto kot v povprečju EU delajo v izmenah, ponoči in ob vikendih, na kar verjetno vpliva nadpovprečno velik delež zaposlenih v predelovalnih dejavnostih. Na drugi strani pa je prožnost delovnega časa pri nas manjša kot v drugih državah, kar lahko otežuje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja.¹⁵⁷ Pomemben kazalnik prilagodljivosti delovnega časa je tudi možnost, da si sme zaposleni med delovnim časom vzeti eno ali dve uri za urejanje osebnih ali družinskih zadev (60 %; EU: 65 %) (Eurofound, 2022b).

Boljše življenjske razmere in delovni pogoji, vključno z ustreznimi plačami, prispevajo h kakovosti življenja.

Ob naraščanju minimalne plače, pomanjkanju delovne sile in številnih dogovorih s sindikati javnega sektorja se je v obdobju 2015–2021 rast plač krepila (gl. tudi poglavje 1.2). Oktobra 2022 je bila sprejeta direktiva, ki na ravni Evropske unije določa minimalne zahteve in postopkovne obveznosti za ustreznost zakonsko določenih minimalnih plač in povečuje učinkovit dostop delavcev do zaščite minimalne plače v obliki zakonsko določenih minimalnih plače. V razpravah o ustreznosti minimalne plače sta se med drugimi pojavljali merili: 60 % mediane plač ali 50 % povprečne plače. Po zadnjih razpoložljivih podatkih o porazdelitvi plač za leto 2021 večina držav ni dosegala teh meril za ustreznost minimalne plače. Leta 2021 je minimalna plača dosegala 60 % mediane plač le v treh državah (Slika 45 levo), 50 % povprečne plače pa je presegala le v Sloveniji. V obdobju 2018–2022 se je minimalna plača realno najbolj povečala v Litvi, tudi v Sloveniji je bila rast med višjimi (Slika 45 desno). V začetku leta 2023 se je minimalna plača v Sloveniji povečala za 12 % na 1.203,36 evrov bruto, kar je eno največjih povečanj doslej. Višina minimalne plače se je namreč uskladila z inflacijo in porastom minimalnih življenjskih stroškov.¹⁵⁸ Z vidika dostojnega plačila je zagotovo ustrezno zakonsko določilo, da mora višina minimalne plače za najmanj 20 % presegati višino minimalnih življenjskih stroškov. Vendar ob trenutni strukturi zaposlenosti in gospodarstva izstopajoče visoki dvigi minimalne plače vodijo do velike kompresije med nizkimi plačami, kar lahko zmanjšuje motiviranost za delo. Lahko pa sproži prelivanje rasti tudi v rast drugih plač (zaradi ohranjanja plačnih razmerij) in poslabšanje konkurenčnosti,

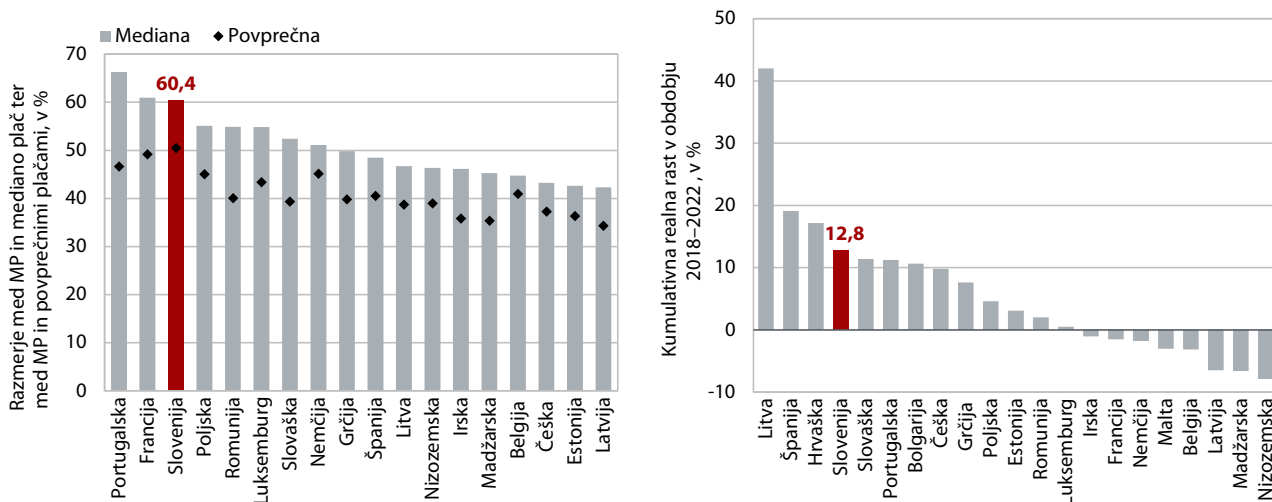
¹⁵⁶ 65 % vprašanih je menilo, da delodajalec nikoli ne zahteva, da pridejo na delo v zelo kratkem času (EU: 61 %) (Eurofound, 2023).

¹⁵⁷ Bistveno manjši delež zaposlenih v Sloveniji kot v povprečju EU lahko svoj delovni čas prilagodi v okviru določenih omejitev.

¹⁵⁸ Spremembe zakona o minimalni plači, ki so bile sprejete leta 2018, so določile, da mora minimalna plača za najmanj 20 % in ne več kot 40 % presegati izračunane minimalne življenjske stroške.

v kolikor plačnih povišanj ne spremlja tudi zadostno povečanje produktivnosti. Z vidika dostojnega plačila za delo bi bilo smiselno, da se izračuni minimalnih življenjskih stroškov opravljajo pogostejše kot doslej,¹⁵⁹ s čimer bi se morda lahko izognili tudi občasnim zelo visokim dvigom minimalne plače.

Slika 45: Razmerje med minimalno plačo in mediano je bilo v Sloveniji leta 2021 med največjimi (levo), prav tako pa tudi skupno realno povečanje minimalne plače v obdobju 2018–2022 (desno)

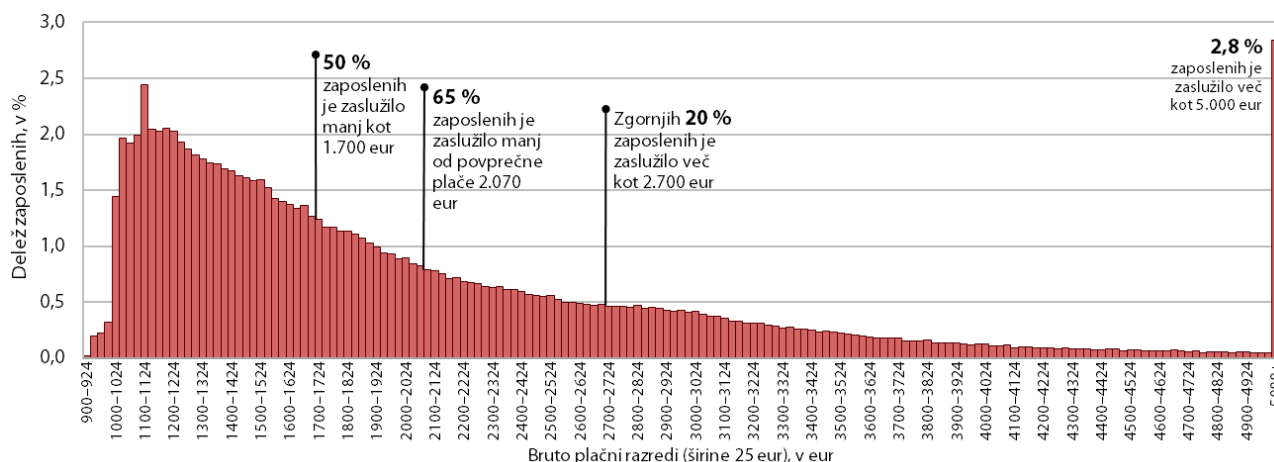

Vir: OECD (2023b) in Eurostat (2023), preračuni UMAR.

Za porazdelitev plač v Sloveniji je značilna zgoščenost pri nizkih plačah, delež prejemnikov minimalne plače pa se je v obdobju 2010–2021 postopoma zniževal. Porazdelitev bruto plač po višini kaže, da je v Sloveniji veliko število zaposlenih zgoščenih pri nizkih plačah, predvsem okoli minimalne plače (Slika 46). Zaradi tako asimetrične porazdelitve je v letu 2021 okoli 65 % zaposlenih oseb prejelo plačo, ki je bila nižja od povprečne. Ob tem pa ocenjujemo, da je okoli 11 % vseh zaposlenih oseb ali okoli 85 tisoč oseb prejelo plačo v razponu ± 10 % okoli zneska minimalne plače.¹⁶⁰ Delež teh prejemnikov se je po naši oceni skozi leta sicer nekoliko zmanjšal, kar kaže na postopno naraščanje najnižjih plač in deleža zaposlenih, ki prejemajo plačo okoli minimalne.

¹⁵⁹ Po zakonu se osnovni znesek minimalnega dohodka (OZMD) določi vsakih šest let in na podatkih, ki so starejši od šest let, gl. tudi poglavje 3.3.

¹⁶⁰ Pri ocenjevanju števila prejemnikov minimalne plače je treba upoštevati, da točen znesek vsakokratne minimalne plače prejema le malo zaposlenih, zato je ustrezneje uporabiti razpon okrog zneska minimalne plače. Ob večanju razpona se zaradi velike zgoščenosti plač močno povečuje tudi število zaposlenih s takšno plačo. Ocena deleža prejemnikov minimalne plače je narejena na podlagi združitve mikropodatkov statističnega registra delovno aktivnega prebivalstva (SRDAP) in napovedi za odmero dohodnine. Podatki so za obdobje 2010–2021, pri čemer so dohodninski podatki za leto 2021 zgolj začasni. Zaposlena oseba je v našem primeru oseba, ki je bila celo leto zaposlena pri pravni ali fizični osebi, pri istem delodajalcu, ni spreminjala poklica, je imela delo za polni delovni čas, nedoločen ali določen čas, ni bila na porodniški ali dolgotrajni bolniški in je prejela vsaj 90 % minimalne plače. V vzorcu za posamezno leto je bilo v povprečju okoli 570 tisoč oseb. Oceno števila in deleža zaposlenih okoli minimalne plače na vzorcu smo nato aplicirali na vse zaposlene pri pravnih in fizičnih osebah, ki jih je bilo v letu 2021 po podatkih SURS okoli 804 tisoč. Ocena deleža prejemnikov minimalne plače se lahko razlikuje od ocen po drugih virih, kot npr. po viru Raziskovanja o strukturi plače (SES), ki je mednarodno primerljiv podatek, ali po Anketi o življenjskih pogojih (EU-SILC). Do razlik lahko prihaja zaradi različnega zajema opazovanih enot. Ocene prejemnikov minimalne plače smo opravili tudi po obeh dodatnih virih in so podobne oceni po prvem viru.

Slika 46: Porazdelitev bruto plač je močno zgoščena pri nizkih plačah (leto 2021)

Vir: SURS (2023d, 2023e), preračuni UMAR. Opomba: Podatki v sliki so ocena na podlagi uporabljenega vzorca in se minimalno razlikujejo od podatkov, ki jih je v okviru strukturne statistike plač (po začasnih podatkih) za leto 2021 objavil SURS. Minimalna plača je v letu 2021 znašala 1.024,24 eur, zato je zgoščenost zaposlenih največja v bližini tega zneska.

Povečan obseg dela na daljavo in digitalizacija poleg staranja prebivalstva prinašata nove izzive za področje varstva in zdravja pri delu, čeprav lahko pomembno prispevata tudi k okoljsko vzdržnejšemu razvoju. Demografske spremembe zahtevajo daljše poklicno življenje, kar pomeni tudi daljšo izpostavljenost tveganjem na delovnem mestu. Naraščanje števila starejših delavcev zahteva prilagajanje delovnih mest in kot opozarja OECD (2021) tudi hitrejšje vključevanje delodajalcev v poklicno rehabilitacijo v primeru poškodb pri delu in poklicnih bolezni. Velika izpostavljenost fizičnim tveganjem zahteva tudi boljše preventivo, ki vsem zaposlenim zagotavlja zdravo staranje in vzdržno delovno življenje. Delo na daljavo med epidemijo je vplivalo na delovni čas, njegovo razporeditev in dolžino. Eurofound (2022b) ugotavlja, da so zaposleni doma pogosteje delali več ur kot na delovnem mestu in izven običajnega delovnega urnika. Delo na daljavo na eni strani povečuje prožnost delovnega časa in avtonomnost pri delu, zaposlenim prihrani čas prevoza na delo, s čimer tudi manj obremenjuje okolje (npr. manjši izpusti od prometa) in lahko omogoča lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja. Vendar pa lahko podobno kot digitalizacija povečuje tudi stres in izolacijo na delovnem mestu, kar negativno vpliva na duševno zdravje zaposlenih (gl. tudi poglavje 3.2).¹⁶¹ Evropski parlament je julija 2022 sprejel Resolucijo o duševnem zdravju v digitalnem svetu dela, ki prvič poziva k sprejetju zakonodaje za preprečevanje psihosocialnih tveganj povezanih z digitalizacijo dela, ureditev dela na daljavo in pravice do odklopa, priznavanje motenj duševnega zdravja kot poklicnih bolezni (Evropski parlament, 2022).

3.2 Zdravo in aktivno življenje

Zdravo in aktivno življenje (razvojni cilj 1)

Vsebina cilja je kakovostno življenje vseh generacij s spodbujanjem zdravega in aktivnega življenja. Za doseganje cilja bo treba okrepiti zavedanje o pomenu zdravega življenjskega sloga in duševnega zdravja, preprečevati tvegano vedenje, krepiti preventivo, zmanjšati tveganja za zdravje iz onesnaženosti okolja in podnebnih sprememb ter spodbujati trajnostno potrošnjo, medgeneracijsko povezanost in enakost med spoloma. Ob demografskih spremembah bo še večji izziv ohranjanje vzdržnih sistemov socialne zaščite, ki bodo zagotavljali primerne pokojnine in visoko dostopnost zdravstva in dolgotrajne oskrbe ter prispevali k zmanjševanju neenakosti v zdravju. Za uresničitev cilja je pomembno tudi ustvarjanje razmer za dostojno življenje vseh generacij, kar obravnava razvojni cilj 3.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 1:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Leta pričakovanega zdravega življenja ob rojstvu, število let	Moški: 63,9 leta; 82,1 % PTŽ (2020)	Moški: 63,5 leta, 81,9 % PTŽ (2020)	Moški: 64,5 leta (80 % PTŽ)

¹⁶¹ Podatki kažejo, da je več kot polovica izgubljenih delovnih dni v EU posledica stresa, povezanega z delom (Ferrandis in Ruiz, 2022).

	Ženske: 66,3 leta; 79,6 % PTŽ (2020)	Ženske: 64,5 leta, 77,6 % PTŽ (2020)	Ženske: 64,5 leta (75 % PTŽ)
Indeks enakosti spolov, indeks	67,5 (0-100) (2022)	68,6 (0-100) (2022)	> 78

Dolgoletni trend izboljševanja zdravja prebivalstva se je z epidemijo leta 2020 prekinil. Ključni kazalniki zdravstvenega stanja prebivalstva, kot so pričakovano trajanje življenja, leta zdravega življenja, samoocena zdravja, prezgodnja umrljivost in drugi, so se vrsto let do nastopa epidemije izboljševali zaradi napredka medicine in kakovosti v zdravstvu ter vrste drugih dejavnikov, kot so rast dohodka, dvig izobrazbene ravni in informiranosti prebivalstva. Po zadnjih podatkih je lahko leta 2020 prebivalec/ka Slovenije v povprečju pričakoval/a 65,1 leta zdravega življenja, kar je nad povprečjem EU (64 let), pa tudi nad ciljem SRS 2030¹⁶² (kazalnik 3.7). Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu (PTŽ), ki se je v obdobju 2010–2019 podaljšalo za 1,8 leta, se je prvo leto epidemije znižalo za 1 leto, a se že v letu 2021 popravilo za 4 mesece (gl. kazalnik 3.9). Število umrlih s covidom-19 na milijon prebivalcev je v vsakem letu epidemije preseglo povprečje EU (skupaj za skoraj 60 %), do konca leta 2022 pa je umrlo že 4.216 oseb na milijon prebivalcev,¹⁶³ več samo v Bolgariji in na Madžarskem (v povprečju EU pa 2.684). Posledično je bila presežna umrljivost v obdobju 2020–2022 med največjimi v EU (kazalnik 3.7). Samoocena zdravja se je v letu 2021 izboljšala, saj je 69 % prebivalcev poročalo, da je njihovo zdravje dobro ali zelo dobro (EU: 69 %), kar je precej več kot leta 2020 (67 %).

Slabša dostopnost zdravstvenih storitev zaradi epidemije je najbolj prizadela kronične bolnike. Nezdrav življenjski slog in tvegano vedenje sta glavna razloga za kronične bolezni, kot so rak, bolezni obtočil, sladkorna bolezen ter bolezni povezane z alkoholom (OECD/EOHSP, 2021a). Za rakom je leta 2019 v Sloveniji umrlo 290 oseb na 100 tisoč prebivalcev (EU: 247 oseb), več le še v štirih članicah EU, rak pa je bil drugi najpogostejši vzrok smrti. Višja kot v povprečju EU je tudi umrljivost zaradi bolezni srca in ožilja in prevalenca sladkorne bolezni, kar je povezano z velikim deležem čezmerno hranjenih in debelih odraslih (gl. kazalnik 3.8), prekomernega pitja alkohola ter slabimi prehranjevalnimi navadami.¹⁶⁴ Oviran dostop do zdravstvenih storitev med epidemijo je najbolj prizadel prav bolnike s kroničnimi nenalezljivimi boleznimi, ki so v primeru nepravočasnega zdravljenja lahko izpostavljeni zapletom, hkrati pa imajo večjo verjetnost smrti zaradi covida-19 (OECD in EU, 2022; WHO, 2020b). V prvem valu epidemije leta 2020 je v Sloveniji skoraj 40 % kroničnih bolnikov, starih 50 let ali več, poročalo, da niso dobili zdravstvene oskrbe, ko so jo potrebovali, med osebami brez kroničnih bolezni pa 27 % (v EU pa 37 % in 26 %) (Börsch-Supan, 2022; Börsch-Supan idr., 2013). Podobno kot v drugih članicah EU se je tudi v Sloveniji v zadnjih treh letih zaradi epidemije zmanjšalo število diagnoz raka,¹⁶⁵ zato se pričakuje, da se bodo posledice odrazile v naslednjih letih (Onkološki inštitut, 2022), kar obravnava tudi Evropski načrt za premagovanje raka. Skrb za zdravstveno stanje prebivalstva vzbuja tudi dolgotrajni covid-19, ki najpogosteje povzroča utrujenost, težave s spominom in koncentracijo, bolečine v različnih delih telesa, nespečnost ter drisko ali slabost.¹⁶⁶ Raziskava SI-PANDA pa je pokazala, da je covid-19 do novembra 2022 prebolelo nekaj več kot polovica anketiranih: okoli 60 % jih je imelo določene težave še po treh mesecih, 20 % pa še po šestih mesecih. Težave so vplivale na njihovo izvajanje prostočasnih aktivnosti, medsebojne odnose, delo in službo ter skrb za dom in družino (NIJZ, 2023c).¹⁶⁷

Neenakosti v zdravju so se pri več kazalnikih v obdobju 2007–2019 zmanjšale, z epidemijo covida-19 pa so se ponovno povečale. Vrzal v zdravju glede na izobrazbo se je v obdobju 2007–2019 pri nekaterih kazalnikih zmanjšala (npr. PTŽ v starosti 20 let, prezgodnja umrljivost, samoocena zdravja pri moških, prevalenca kajenja, umrljivost zaradi samomora), pri drugih pa se je še povečala (npr. umrljivost zaradi pljučnega raka, depresivna motnja) ali ostala nespremenjena (NIJZ, 2021). Epidemija je najbolj prizadela prebivalce v socialno deprivilegiranih okoljih, z nižjimi dohodki in z nižjo izobrazbo ter različne druge ranljive skupine, ki so živele v slabših življenjskih razmerah, imele slabše osnovno zdravje, manjšo odzivnost na testiranje in cepljenje ter so se soočale z različnimi ovirami pri dostopnosti zdravstvenega varstva (OECD, 2021e). Posvetovanja na daljavo in druga digitalna orodja za zdravje v manjši meri uporabljajo starejši, manj izobraženi in socialno šibkejši, zato se je vrzel med različnimi

¹⁶² Analiza SURS (2019) je pokazala, da sta bili zelo nizki vrednosti kazalnika zdravih let življenja in kazalnika samoocene zdravja (po raziskavi EU-SILC) v Sloveniji v preteklih letih povezani predvsem z neustreznim prevodom in načinom anketiranja, kar je bilo deloma popravljeno že v letu 2019, v celoti pa leta 2020. Cilj SRS, ki je bil postavljen leta 2017 na osnovi nižjih vrednosti kazalnika, je bil leta 2020 predvsem zato že presežen.

¹⁶³ S covidom-19 je leta 2020 umrlo 2.882 oseb, leta 2021 3.272 in leta 2022 2.712, skoraj enako žensk kot moških. Skupaj do konca leta 2022 že 8.866 oseb.

¹⁶⁴ Le 5 % odraslih uživa sadje ali zelenjavo vsaj 5-krat dnevno (priporočilo Svetovne zdravstvene organizacije: 5 a Day), to je manj kot v večini držav EU, 31 % pa sadja ali zelenjave sploh ne uživa.

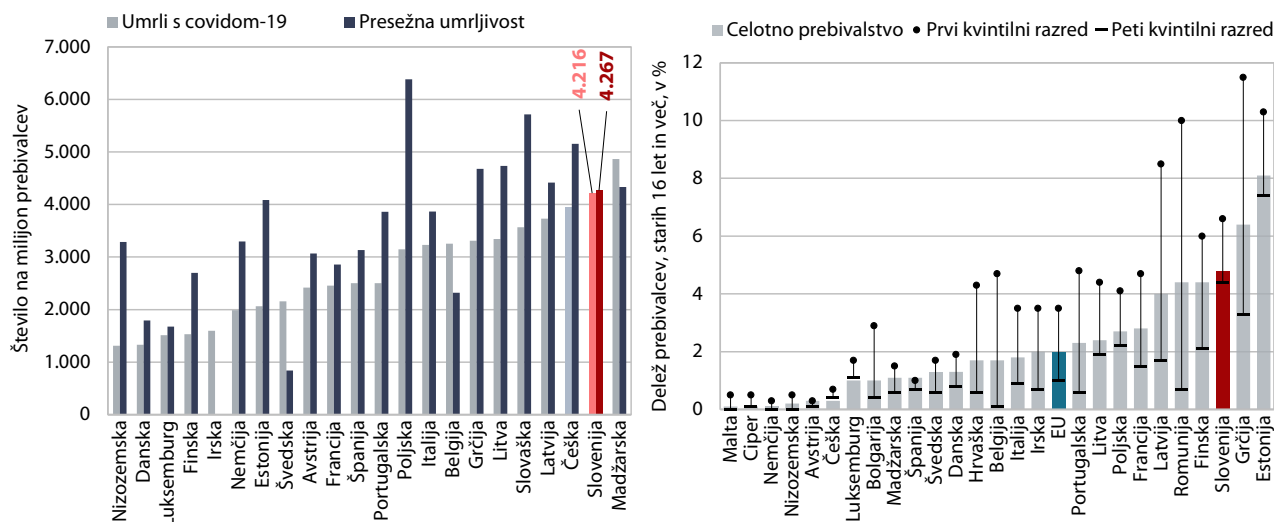
¹⁶⁵ Število novih diagnoz raka je bilo leta 2020 medletno nižje za 6 %, leta 2021 za 3 % in v prvi polovici leta 2022 za 8 %.

¹⁶⁶ Po podatkih SZO naj bi imelo 10–20 % oseb, ki so se okužile z virusom SARS-CoV-2, še najmanj dva meseca po okužbi nekatere zdravstvene težave ter 10 % oseb še po 12 tednih (Rajan idr., 2021).

¹⁶⁷ Junija 2022 je EK predstavila pobudo Healthier Together, ki je usmerjena v izboljšanje zdravstvene obravnave več kroničnih nenalezljivih bolezni, kot so bolezni srca in ožilja, sladkorna bolezen, bolezni dihal, nevrološke motnje ter duševno zdravje.

skupinami prebivalstva v dostopnosti zdravstvenih storitev zaradi epidemije še povečala (kazalnik 3.10) (OECD, 2023a). Od oktobra 2019 se izvaja projekt za dvig zdravstvene pismenosti in lažjo orientacijo pacientov po zdravstvenem sistemu, ki bo podlaga za oblikovanje nacionalne strategije zdravstvene pismenosti (MZ, 2022b). Prva slovenska raziskava zdravstvene pismenosti je namreč pokazala, da ima 48 % odraslih omejeno splošno zdravstveno pismenost (Berzelak et al., 2021) (gl. poglavje 2.1).

Slika 47: Umrljivost s covidom-19 je bila v Sloveniji od marca 2020 do konca leta 2022 (kumulativno) med največjimi v EU, kar se je skoraj v celoti odrazilo v presežni umrljivosti* (levo); neizpolnjene potrebe po zdravljenju so bile leta 2021 med najvišjimi v EU (desno)

Vir: OECD (2023a) in Eurostat (2023). Opombe: Slika levo: * Presežna umrljivost je v sliki prikazana kot razlika v številu umrlih zaradi vseh vzrokov smrti na milijon prebivalcev v letu 2020, 2021 in 2022 glede na povprečje obdobja 2015–2019 (preračun števila umrlih je iz tedenskih podatkov OECD glede na povprečje števila prebivalcev na 1.1. v letih 2020, 2021 in 2022 po podatkih Eurostata). Prikazane so članice EU, ki so članice OECD; za Irsko ni podatkov o presežnih smrtih. Države so razvrščene glede na število smrti s covid-19 na milijon prebivalcev. Poročane smrti s covidom-19 so odvisne od sposobnosti držav zajeti in spremljati okužbe in jih v sliki prikazujemo ob prikazu presežnih smrti. V določenih državah nastajajo precejšnje razlike v presežnih smrtih in smrtih s covidom, ki so lahko tudi posledica tega, da je bilo manj presežnih smrti zaradi zaprtja države (npr. manj avtomobilskih, delovnih nesreč) ali pa več zaradi nedostopnosti zdravstva, nenazadnje pa deloma lahko tudi zaradi spreminjanja strukture prebivalstva. Slika desno: Neizpolnjene potrebe po zdravljenju se nanašajo na anketno vprašanje v raziskavi EU SILC: »Ali ste v zadnjem letu potrebovali pregled pri zdravniku ali zdravljenje zaradi določenih zdravstvenih težav toda pregleda/zdravljenja niste opravili ali ste se mu odpovedali zaradi previsokih stroškov, čakalne dobe ali prevelike oddaljenosti«.

Razširjenost težav v duševnem zdravju se je v Sloveniji in drugih razvitih državah povečala že v zadnjem desetletju, z epidemijo covida-19 pa še bolj. Po raziskavi EHS je v Sloveniji leta 2014 o simptomih depresivne motnje poročalo 5,5 % prebivalcev, leta 2019 pa 7,5 %, ¹⁶⁸ po nacionalni raziskavi leta 2021 pa že 13,4 % prebivalcev. ¹⁶⁹ Pri mladih se je že pred epidemijo povečevala pojavnost anksioznih motenj, paničnih napadov, obsesivno kompulzivnih motenj, motenj hranjenja in vedenjskih težav, kar vpliva na posameznikov razvoj, socialne odnose in uspešnost v šoli ali pri študiju, zato imajo duševne stiske lahko pomembne posledice tudi v odraslosti (slabše zaposlitvene možnosti, težave v medosebnih odnosih, duševne težave) (Klanšček et al., 2019). Tudi mednarodne raziskave v zadnjem desetletju opozarjajo, da se prevalenca duševnih težav mladih povečuje zaradi naraščajoče tekmovalnosti, socialnih neenakosti, socialne izolacije, digitalne zasvojenosti (videoigre, družabna omrežja, internet) ali drugih nekemičnih zasvojenosti (prehranjevanje, seksualnost, itd.; NIJZ, 2023a). Več mednarodnih raziskav pa kaže, da se je duševno zdravje otrok in mladostnikov izrazito poslabšalo med epidemijo (OECD, 2023a). V nekaterih državah EU poročajo, da se je delež mladih s simptomi anksioznosti med epidemijo podvojil (Belgija, Finska, Francija). ¹⁷⁰ V Sloveniji je bilo zgolj na Pediatrični kliniki UKC Ljubljana v letu 2020 zdravljenih skoraj 50 % več mladostnikov po poskusu samomora in 50 % več otrok in mladostnikov z motnjo hranjenja kot v letu prej (Vlada RS, 2022a). V letu 2021 je število urgentno obravnavanih in hospitalizacij še naraslo. Zunajbolnišničnih obravnav anksioznih in depresivnih motenj pri otrocih in mladostnikih je bilo leta 2021 v primerjavi z letom 2019 večje za 50 % (skupaj na primarni in sekundarni ravni), število izdanih receptov za antidepresive in anksiolitike pa za 53 %, posebej izrazito pri dekletih (

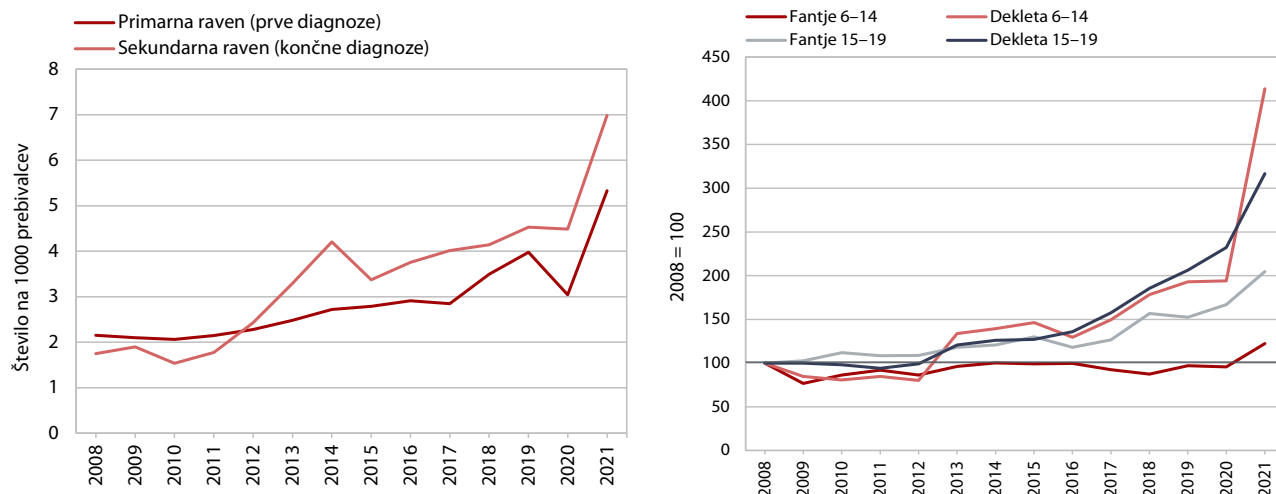
¹⁶⁸ V povprečju EU pa je bilo leta 2014 s simptomi depresije 6,5 % prebivalcev, leta 2019 pa 7,0 %.

¹⁶⁹ Podatki za leto 2021 so pridobljeni iz Nacionalne raziskave o stališčih do duševnega zdravja, pri kateri je bila uporabljena nekoliko drugačna metodologija kot v mednarodni raziskavi EHS (Vinko idr., 2022).

¹⁷⁰ V Belgiji se je delež mladih (18–29 let) z anksiozno motnjo povečal z 12 % leta 2018 na 28 % leta 2022 (Sciensano, 2022). Tudi na Finskem se je delež dijakov in študentov (14–20 let) z zmernimi ali resnimi simptomi anksioznosti močno povečal, z 12,6 % leta 2019 na 19,2 % leta 2021 (Finnish Institute for Health and Welfare, 2022; Finski inštitut za zdravje pri delu, 2022); v Franciji pa je od marca 2020 do septembra 2022 v povprečju tretjina mladih (18–24 let) poročala o simptomih anksioznosti (OECD in EU, 2022).

Slika 48). Vendar pa je bil delež mladih z zdravstveno obravnavo še naprej zelo majhen,¹⁷¹ saj podatki zajamejo le tiste, ki zaradi svojih težav poiščejo pomoč, zato so pomembni tudi anketni podatki, s katerimi dobimo vpogled v samooceno občutij depresije in anksioznosti. Ti kažejo, da je leta 2019 o simptomih depresije v zadnjih 12 mesecih v Sloveniji poročalo 10,5 % mladih v starosti 15–24 let, kar je bistveno več, kot je bil delež zdravstveno obravnavanih mladih. Razlika pokaže, da zdravstveni sistem večine mladih, ki trpijo za občutji depresije in anksioznosti, ne zajame, običajno zato, ker ne poiščejo pomoči ali pa je ta težko dostopna.

Slika 48: Obravnave otrok in mladostnikov (6–19 let) zaradi anksioznosti ali depresije (levo) in število izdanih receptov za antidepresive in anksiolitike (desno) so se v zadnjem desetletju, še zlasti pa leta 2021 izrazito povečali

Vir: NIJZ (2023b).

V zadnjih letih je bilo v Sloveniji narejenih več pomembnih korakov za izboljšanje duševnega zdravja prebivalcev, kar se bo v letu 2023 še okrepilo, pereče ostaja pomanjkanje psihologov, psihoterapevtov in psihiatrov. Poleg večje prevalence je do velikega porasta obravnavanih mladih s težavami v duševnem zdravju v obdobju 2019–2021 lahko deloma prišlo tudi zaradi zmanjševanja stigme ter večje ozaveščenosti o problematiki duševnih težav v družbi. Prav tako je k temu lahko prispevala tudi večja dostopnost zaradi Resolucije o Nacionalnem programu duševnega zdravja 2018–2028 – Program MIRA (v nadaljevanju Program MIRA) (NIJZ, 2019), s katerim je bila v letih 2020–2021 vzpostavljena mreža 19-ih Centrov za duševno zdravje otrok in mladostnikov, ki uvajajo dodatne in nove storitve pokrite iz sredstev obveznega zdravstvenega zavarovanja. Od leta 2020 se postopoma vzpostavlja tudi mreža 14-ih Centrov za duševno zdravje odraslih. Poleg tega so bile dodatne kapacitete vzpostavljene tudi v bolnišnični dejavnosti tako na pedopsihiatriji kot na oddelkih za odrasle, med epidemijo pa tudi mreža psihološke podpore v zdravstvenih domovih in različnih drugih institucijah, ki je telefonsko dostopna vsem prebivalcem. Akcijski načrt za izvajanje Programa MIRA za leti 2022 in 2023 nadaljuje in nadgrajuje ukrepe za prenos težišča storitev za duševne zdravje na primarno zdravstveno raven (Vlada RS, 2022a). Še vedno pa v Sloveniji močno primanjkuje psihiatrov in kliničnih psihologov za pomoč osebam z večjimi težavami, kar je največji izziv pri implementaciji Programa MIRA (NIJZ, 2020).¹⁷² V Sloveniji deluje 15 psihiatrov na 100 tisoč prebivalcev, kar je skoraj polovico manj kot v Nemčiji (27,5) in manj kot v povprečju EU (17,5). Leta 2015 je imela Slovenija v javnem sektorju zaposlenih 15 psihologov na 100 tisoč prebivalcev; v zahodnoevropskih članicah EU je število med 100 in 150, v državah vzhodne Evrope pa večinoma pod 50 (Eurostat, 2023). Leto 2023 je v Sloveniji razglašeno za leto duševnega zdravja, kar pomeni dodatno zavezo vlade k uresničevanju ciljev na področju duševnega zdravja, ki so zastavljeni v sprejetih dokumentih (Resoluciji, programu MIRA in Akcijskem načrtu) (MZ, 2023b).

Prezgodnja umrljivost¹⁷³ zaradi onesnaženosti zraka se je v Sloveniji v desetih letih zmanjšala za četrtno. Dejavniki tveganja za zdravje zaradi onesnaženosti okolja se izboljšujejo, vendar onesnaženost zraka, ki je v razvitih državah največje tveganje za zdravje (bolezni dihal, pljučni rak, srčno-žilne bolezni), v Sloveniji presega mejo, do katere je po smernicah Svetovne zdravstvene organizacije še sprejemljiva (glej kazalnik 4.13 in poglavje 4.2)

¹⁷¹ V starostni skupini 6–19 let se je povečal od 0,9 % v letu 2019 na 1,2 % v letu 2021; delež mladih, ki so prejeli antidepresive, pa se je v starostni skupini 15–19 let povečal od 6,6 % leta 2019 na 9,7 % leta 2021 (NIJZ, 2023d).

¹⁷² Po anketi EHIS se je leta 2019 v Sloveniji s psihologom, psihoterapevtom ali psihiatrom posvetovalo 13,5 % anketiranih, ki so imeli po svoji oceni resne težave z duševnim zdravjem (EU; 16,2 %), leta 2014 pa le 6,9 % (Eurostat, 2023).

¹⁷³ Starostna meja za prezgodnjo smrt je dogovorno določena na 64,99 leta. Smrti pred 65. letom starosti se uvrščajo med preprečljive (NIJZ, 2022)

(OECD, 2017b). Zaradi onesnaženosti zraka z delci PM_{2,5} je leta 2019 v Sloveniji v povprečju umrlo 39,7 oseb na 100.000 prebivalcev (EU: 38,3 osebe) (Health Effects Institute, 2022; OECD, 2023b). Prezgodnja umrljivost zaradi onesnaženosti okolja se je po oceni Evropske okoljske agencije (2021) v obdobju 2009–2019 zmanjšala za 24 %, od 91 na 67 smrti na 100.000 prebivalcev, kar je približno toliko kot v povprečju EU (23 %; 69 smrti) (González Ortiz et al., 2021).

Preprečljiva umrljivost¹⁷⁴ se je v obdobju 2011–2019 uspešno zniževala, leta 2020 pa zaradi epidemije močno poslabšala, vendar manj kot v povprečju EU. Leta 2020 je bilo v Sloveniji na 100.000 prebivalcev 23 več smrti, ki bi jih lahko preprečili, kot v letu 2019, v povprečju EU pa 28 več. Poslabšanje v letu 2020 je bilo v vseh državah EU posledica tako smrti zaradi covid-19, ki bi se jim lahko izognili s pravočasnimi intervencijami politike, kot tudi s posrednimi posledicami, ki so jih povzročile motnje v delovanju zdravstvenega varstva. V Sloveniji je sicer umrljivost še vedno višja kot v povprečju EU zaradi vzrokov, ki bi jih lahko preprečili s primarno preventivo in ukrepi javnega zdravja, kar je povezano predvsem z razširjenostjo nezdravega življenjskega sloga. Zaradi vzrokov, ki jih je mogoče preprečiti z zdravljenjem ali preventivnimi programi, pa je v Sloveniji manj smrti kot v povprečju EU, kar kaže na relativno učinkovito zdravstveno varstvo z vidika zdravljenja, še zlasti glede na nižje izdatke za zdravstvo (v primerjavi z BDP) kot v državah, ki dosegajo primerljive rezultate (gl. kazalnik 3.11).

Finančna dostopnost zdravstvenega varstva in finančna zaščita prebivalstva sta v Sloveniji še vedno boljši kot v večini članic EU, vendar se je delež izdatkov iz žepa za zdravje v končni potrošnji gospodinjstev leta 2020 znatno povečal. V Sloveniji je zelo široka košarica pravic¹⁷⁵ financirana iz kombinacije obveznega in dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja (OZZ in DZZ). Pokritost prebivalcev z OZZ je skoraj 100 %, v DZZ pa je vključenih 95 % zavezancev za doplačila. Socialno šibkejšim osebam (približno 100 tisoč oseb) pokrije strošek premije za DZZ država. Leta 2018 (zadnji razpoložljiv podatek) je imelo le 0,8 % prebivalcev ogrožajoče¹⁷⁶ visoke izdatke iz žepa, kar je najmanj med članicami EU (6,5 %). Tudi neposredni izdatki¹⁷⁷ iz žepa, kot delež v celotnih izdatkih za zdravstvo so med najnižjimi v EU (gl. kazalnik 3.12). Vendar pa se je v končni potrošnji gospodinjstev delež, ki ga namenijo za zdravstvo, z 1,9 % leta 2019 povečal na 2,4 % leta 2020, v povprečju EU pa je ostal nespremenjen (3,3 %) (OECD in EU, 2022).

Epidemija covid-19 je še poslabšala dostopnost zdravstvene oskrbe, spodbudila pa je uporabo storitev e-zdravja. Ukrepi za povečanje zmogljivosti oskrbe bolnikov s covidom-19 so v treh letih epidemije povzročili upočasnitev ali začasno prekinitve nekaterih nenujnih ambulantnih in bolnišničnih zdravstvenih obravnav. Spomladi leta 2022 je o neizpolnjenih potrebah po zdravstveni oskrbi zaradi razlogov povezanih z epidemijo še vedno poročalo 18 % prebivalcev, enak delež kot leta 2021 in enak kot v povprečju EU (Eurofound, 2022a). Da bi omilili posledice slabše dostopnosti za zdravje prebivalcev, se je v zadnjih treh letih močno povečal obseg posvetov na daljavo, e-recepti in e-napotnice pa so v zadnjih dveh letih postali prevladujoča oblika obravnave (glej Okvir 3). Poleg tega se je med epidemijo bistveno izboljšala dostopnost izvidov specialistov v Centralnem registru podatkov o pacientu, vzpostavljenem v okviru projekta eZdravje, zato bolnikom ni več treba fizično prinašati izvidov v ambulantno (MZ, 2023c). Po drugi strani pa je za posvetovanja in naročanja preko e-pošte in uporabo portala zVEM¹⁷⁸ potrebna relativno visoka digitalna pismenost, zato se je dostopnost zdravstvenega varstva za prebivalce s slabimi digitalnimi znanji poslabšala. Na sekundarni ravni je leta 2022 v specialistični zunajbolnišnični dejavnosti v primerjavi z letom 2019 še vedno zaostajalo število prvih in kontrolnih pregledov, več pa je bilo slikovne diagnostike in drugih storitev, tako da se je skupno število obravnav povečalo. V bolnišnični dejavnosti je bilo v letu 2022 izvedenih še za 4,5 % manj storitev kot v letu 2019, kar je dodatno podaljšalo dolge čakalne dobe. Na dan 1. 1. 2023 je bilo po podatkih NIJZ 117.358 čakajočih oseb nad dopustno čakalno dobo oz. kar tretjino več kot 1. 1. 2022 (88.233 oseb). Za povečanje dostopnosti in skrajšanje čakalnih dob je bil leta 2022 sprejet zakon (Vlada RS, 2022c), ki od 1. septembra do konca leta 2024 zagotavlja izvajalcem plačilo po realizaciji za vse opravljene storitve in dodatek za povečan obseg dela za posebne obremenitve (ZZZS, 2023).

¹⁷⁴ Med preprečljive umrljivosti se uvrščajo tiste bolezni in stanja, ki jih je možno preprečiti oziroma uspešno zdraviti. Leta 2019 je bila spremenjena metodologija za izračun kazalnika *preprečljive umrljivosti* (ang. avoidable mortality), ki se uporablja za oceno uspešnosti zdravstvenega sistema in je sestavljen iz dveh kazalnikov: 1. *Stopnje umrljivosti, ki jo preprečimo z preventivnimi pregledi* (ang. preventable mortality) in 2. *Stopnje umrljivosti zaradi ozdravljivih vzrokov* (ang. treatable (amenable) mortality).

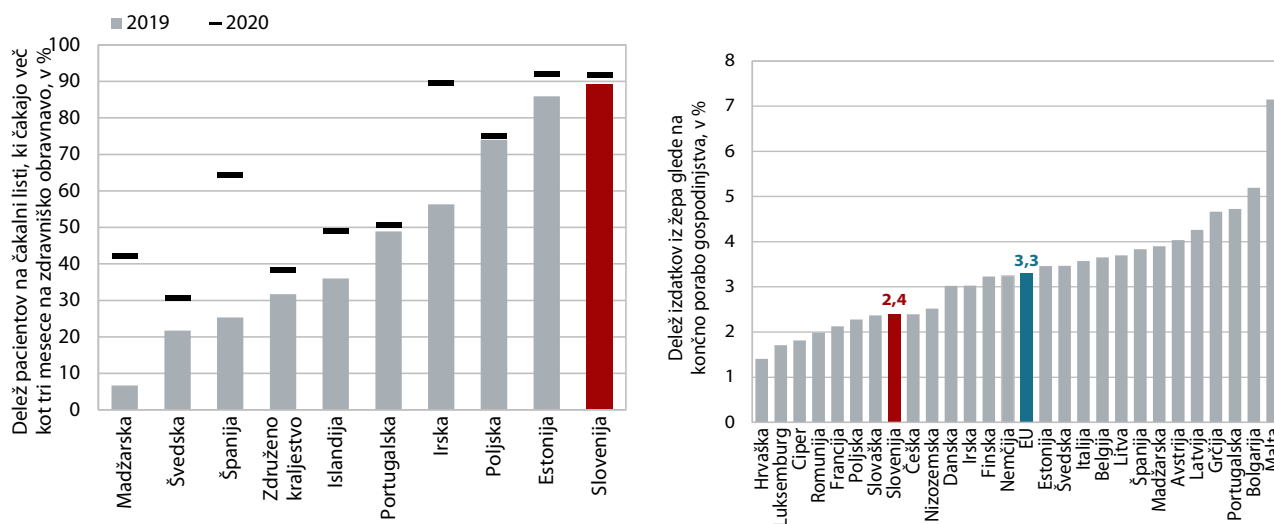
¹⁷⁵ Košarica pravic vključuje storitve na primarni, sekundarni in terciarni ravni, zdravila, medicinske pripomočke, nadomestilo za bolniško odsotnost nad 20 dni in določene potne stroške. 100-odstotna pokritost je zagotovljena za storitve povezane z rakom, nalezljivimi boleznimi, načrtovanjem družine, nujno pomočjo, dolgotrajno zdravstveno nego v bolnišničnih in drugih okoljih ter za otroke/štolente do 26. leta starosti. Pri drugih storitvah se stroški delijo, in sicer med 10 % in 90 % stroškov, ki se pokrijejo iz DZZ (več gl. UMAR, 2021).

¹⁷⁶ Neposredni izdatki za zdravstvo so za gospodinjstvo ogrožajoči, kadar presegajo 40 % zmožnosti za plačilo izdatkov nad minimalnimi življenjskimi stroški oz. nad košarico osnovnih življenjskih potrebščin, ki zajema poleg hrane tudi druge nujne potrošne dobrine in stanovanjske stroške (Thomson idr., 2019).

¹⁷⁷ Neposredni izdatki se nanašajo na neposredna plačila za storitve, ki ne spadajo v obvezno košarico pravic in jih OZZ ali DZZ ne krijeta. Največ (34 %) je porabljenih za zdravila brez recepta ali na beli recept, sledijo medicinski pripomočki (korekcijska očala), samoplačniške amb. storitve, vključno s fizioterapijo in alternativno medicino, zobozdravstvene storitve idr. Po priporočilih SZO so neposredni izdatki iz žepa še sprejemljivi, dokler ne dosegajo deleža okoli 15 % izdatkov za zdravje; v Sloveniji pa so bili leta 2021 11,8 % (gl. kazalnik 3.12).

¹⁷⁸ Portal zVEM je vstopna točka do storitev eZdravja: napotnic, naročanja, receptov, izvidov in drugih dokumentov (NIJZ in MZ, 2023). Od leta 2019 do 2022 se je število uporabnikov portala zVEM povečalo iz okoli 44 tisoč na 450 tisoč (MZ, 2023a).

Slika 49: Čakalne dobe so bile v Sloveniji že pred epidemijo med najdaljšimi, leta 2020 pa so se še podaljšale (levo), finančna dostopnost zdravstvenega varstva pa je bila leta 2020 dobra (desno)

Vir: OECD (2023). Opomba: Na levi sliki so prikazane države z razpoložljivimi primerljivimi podatki.

Dostopnost zdravstvenega varstva je ogrožena zaradi pomanjkanja družinskih zdravnikov in zaradi dolgih čakalnih dob na sekundarni ravni. Dostopnost zdravstvenega varstva se v Sloveniji že nekaj let poslabšuje, epidemija pa je razmere močno zaostila zlasti na primarni ravni zaradi pomanjkanja zdravstvenega kadra in na sekundarni ravni zaradi pomanjkanja medicinskih sester in dolgih čakalnih dob. Poslabševanje dostopnosti se odraža v visokih neizpolnjenih potrebah po zdravstvenem varstvu, ki so se leta 2021 še močno povečale in so predvsem posledica čakalnih dob (kazalnik 3.10).¹⁷⁹ Na primarni ravni se je v letu 2022 za skoraj četrtino povečalo število prebivalcev brez izbranega osebnega zdravnika (132.185 oseb konec leta 2022 leta).¹⁸⁰ Težave so zlasti v Ljubljani, kjer je bilo na dan 30. 11. 2022 25 % zavarovanih oseb brez izbranega zdravnika, v ostalih izpostavah ZZZS pa večinoma manj kot 3 % (MZ, 2023c). Za začasno rešitev je Vlada RS oktobra 2022 z interventnim zakonom (Vlada RS, 2022d) določila postopno vzpostavitev 94 ambulant za neopredeljene osebe oz. za prebivalce brez izbranega osebnega zdravnika, ki so se začele vzpostavljati januarja 2023. Težave na primarni ravni so se sicer zaostile že leta 2018, zaradi znižanja glavarinskih količnikov ter upokojevanja in odhodov zdravnikov iz javne zdravstvene mreže. Po oceni Zdravniške zbornice primanjkuje 450 ambulant družinske medicine, da bi lahko izpolnili normativ maksimalne obremenitve ambulate z okoli 1200 vpisanimi osebami. Glede na mednarodne primerjave o pokritosti prebivalstva z družinskimi zdravniki¹⁸¹ pa bi jih potrebovali 770 (MZ, 2023c). Kljub zagotovljenim finančnim virom za širitve programov v zadnjih letih¹⁸² se ti zaradi pomanjkanja ustreznega kadra le delno realizirajo. Za ureditev razmer na primarni ravni je bilo leta 2021 sprejetih več ukrepov,¹⁸³ ki so bili leta 2022 še dopolnjeni.¹⁸⁴ Na sekundarni ravni so problem dolge čakalne dobe zlasti za nekatere elektivne (nenujne) operacije. Leta 2019 je bil delež pacientov, ki so več kot tri mesece čakali na nekatere operacije drugi največji med osmimi državami, za katere so razpoložljivi primerljivi podatki, leta 2020 pa se je še povečal (Slika 49 levo). Z interventnim zakonom iz julija 2022 (Vlada RS, 2022c) je bilo plačilo po realizaciji opravljenih storitev brez omejitev, s čimer so dobili izvajalci plačane vse opravljene zdravstvene storitve, tudi tiste, ki so nad pogodbeno dogovorjenim načrtom ZZZS in v preteklosti, zaradi omejenih finančnih virov, niso bile plačane. Z namenom, da se opravi čim več zdravstvenih

¹⁷⁹ Na primarni ravni se zaradi staranja prebivalstva število obiskov iz leta v leto povečuje. Po upadu v letu 2020 se je rast v letih 2021 in 2022 močno pospešila in bila v povprečju v obeh letih več kot 9-odstotna (2013–2019: povprečno 3 % letno) (ZZZS, 2023). Širitve mreže na primarni ravni so zaradi pomanjkanja osebnih zdravnikov realizirane le delno.

¹⁸⁰ Povečanje v letu 2021 je bilo deloma povezano z visoko rastjo zaposlenosti, med osebami brez izbranega zdravnika se je namreč najbolj povečal delež tujih državljanov z začasnim bivališčem v Sloveniji.

¹⁸¹ V Sloveniji smo imeli leta 2019 na 100.000 prebivalcev 68 družinskih zdravnikov, v povprečju EU pa 105. Vendar v številnih članicah vlogo pediatrov in ginekologov opravljajo družinski zdravniki na primarnem nivoju, zato tovrstne primerjave niso najbolj ustrezne.

¹⁸² Poseben vladni projekt za nagrajevanje timov ambulant z več opredeljenimi pacienti na primarni ravni (več kot 1.895 glavarinskega količnika); razširitev mreže ambulant družinske medicine na 64,6 tima, uvajanje zdravstvenega administratorja v tim družinske medicine, hitreje zaposlovanje zdravnikov iz tujine (MZ, 2022a).

¹⁸³ Dodatki k plači za specializante družinske medicine in več razpisnih mest, širitev kompetenc medicinskih sester, trimesečno delo sekundarijev na področju družinske oziroma urgentne medicine, dodatne štipendije za študente medicine in študente zdravstvene nege, povečan vpis na medicino in stomatologijo, olajšanje pogoja glede jezika za zaposlitev tujih zdravnikov (MZ, 2022a).

¹⁸⁴ Dodatek za mlade zdravnike za izbiro specializacije iz družinske medicine; zagotavljanje telefonskega naročanja na primarni ravni zdravstvene dejavnosti v okviru celotnega ordinacijskega časa, pacientu pa se mora zagotoviti povraten klic (Vlada RS, 2022d).

storitev, je zakon tudi omogočil, da izvajalci zdravstvene dejavnosti s svojimi zaposlenimi sklenejo podjemno pogodbo, če zdravstvene storitve izvajajo izven rednega delovnega časa.

V dolgotrajni oskrbi (DO) so se razmere z epidemijo dodatno zaostrole zaradi pomanjkanja kadrov v domovih za starejše (DSO) in slabo razvite oskrbe na domu; javni izdatki za DO pa kljub hitri rasti še vedno zastajajo za povprečjem EU. Leta 2021 je 14,3 % prebivalcev, starih 65 let in več, poročalo, da imajo resne dolgotrajne težave pri opravljanju vsakodnevnih aktivnosti, kar je manj kot v povprečju EU (15,9 %) in bistveno manj, kot so pokazale samoocene oviranosti v prejšnjih raziskavah.¹⁸⁵ Vključenost oseb, starih 65 let ali več v formalno DO je bila leta 2020 v Sloveniji nekoliko večja kot v povprečju držav OECD, za katere so razpoložljivi podatki, predvsem zaradi večje vključenosti v institucionalno oskrbo, še vedno pa je precej zaostajala vključenostjo v formalno oskrbo na domu (OECD, 2021e).¹⁸⁶ Leta 2019 je le 17 % starejših od 65 let, ki so bili zelo ovirani pri izvajanju osnovnih dnevnih aktivnosti, poročalo o prejetju formalne oskrbe na domu (EU: 34 %) (Eurostat, 2023). Neustrezno urejena DO na domu povečuje breme družin, pritiska na institucionalno oskrbo in na koriščenje zdravstvenih storitev (UMAR, 2021a). Leta 2020 je vlada namenila dodatna sredstva za 620 novih zaposlitev v institucionalnem varstvu, večina v DSO (ZZUOOP, 2020). S pomočjo sklada REACT-EU so se leta 2021 začela vlaganja v izboljšanje infrastrukture javnih DSO, ki niso bila namenjena povečevanju kapacitet v zavodih, za širitev mreže pa so bile podeljene dodatne koncesije (MDDSZ, 2022c). Javni izdatki za DO se sicer že od leta 2017 hitro povečujejo, leta 2020 so znašali 1,1 % BDP (EU: 1,4 %), od tega je šlo za osebno asistenco 0,18 % BDP oziroma 16 % (kazalnik 3.13). Decembra 2021 je bil sprejet nov Zakon o dolgotrajni (ZDOsk), konec leta 2022 pa novela ZDOsk, ki zamika začetek izvajanja zakona na januar 2024. Glavni razlog za sprejem novele ZDOsk je opredelitev virov in načina javnega financiranja DO, kar prvotno sprejeti zakon ni urejal, ključna usmeritev pa ostaja pospešitev razvoja oskrbe na domu, deinstitucionalizacija ter enotna ocena upravičenosti za vstop v sistem DO.

Osebam z invalidnostjo je Zakon o osebni asistenci (ZOA) močno izboljšal možnosti za samostojno življenje na domu. Število uporabnikov osebne asistencije (OA) se od uveljavitve ZOA strmo povečuje, leta 2022 jih je bilo 3.368 (38 % več kot leta 2021), hkrati pa za ta namen strmo naraščajo tudi javni izdatki (MDDSZ, 2023).¹⁸⁷ Sredi leta 2021 je bila sprejeta novela ZOA z dodatnimi pogoji za presojo upravičenosti do OA in nekaterimi omejitvami za izvajalce. Med glavnimi cilji na področju socialnega varstva ostaja izboljšanje razpoložljivosti in dostopnosti socialnovarstvenih storitev in programov socialnega varstva, ki so namenjeni deinstitucionalizaciji. Leta 2020 je razmerje med uporabniki skupnostnih oblik in uporabniki institucionalnih oblik socialnega varstva znašalo 1 : 1,17¹⁸⁸ (brez upoštevanja OA, ker se ta izvaja na podlagi zakonodaje invalidskega varstva), ciljno razmerje do leta 2030 pa je približno 1 : 1 (ReNPSV22–30, 2022).

Po indeksu enakosti spolov je Slovenija do leta 2017 napredovala hitreje od večine članic EU, odtlej pa je njen napredek zastal in je v zadnjih dveh letih nekoliko pod povprečjem EU (gl. kazalnik 3.8). V letih 2021 in 2022 so bile v Sloveniji neenakosti glede na spol v primerjavi z EU nekoliko večje predvsem zaradi povečevanja neenakosti na področju moči. Politična zastopanost žensk se je po letu 2017 zmanjševala, a se je v letu 2022 ponovno povečala, kar nas uvršča nad povprečje EU (EIGE, 2022c).¹⁸⁹ Razmeroma majhen in pod povprečjem EU ostaja delež žensk na vodilnih položajih v gospodarstvu. Že ves čas spremljanja (od leta 2013) je Slovenija pod povprečjem EU na področju znanja, saj je med diplomanti terciarnega izobraževanja še vedno večji delež žensk kot moških, ključni izziv ostaja tudi neenakomerna koncentracija žensk in moških na različnih študijskih programih. Na področju dela in denarja je Slovenija sicer boljša kot v povprečju EU, saj so se zmanjšale razlike med spoloma pri stopnji delovne aktivnosti, prilagojena plačna vrzel pa se že daljše obdobje giblje okrog 12 % (gl. pogl. 3.1). Po zadnjih upoštevanih podatkih je Slovenija nad povprečjem EU tudi na področju časa, dodatna raziskava pa kaže, da ženske še vedno namenijo več časa za skrbstvene obveznosti in neplačano delo v gospodinjstvu kot moški.¹⁹⁰ Na področju zdravja pa Slovenija od leta 2022 ponovno zaostaja za povprečjem EU: V obdobju 2014–2019 se je poslabšal življenjski slog žensk in moških, a so z zdravjem povezana tvegana vedenja pogostejša pri moških.¹⁹¹

¹⁸⁵ Ta kazalnik se uporablja tudi pri izračunu zdravih let življenja, gl. kazalnik 3.7.

¹⁸⁶ Leta 2020 je bilo po mednarodno primerljivih podatkih v formalno DO vključenih 8,5 % prebivalcev, starih 65 let ali več (OECD: 9,9 %). V institucionalno oskrbo je bilo vključenih 4,6 % (OECD: 3,6 %), v oskrbo na domu pa 7,3 % (OECD-21: 10,4 %). V povprečju leta 2020 je bilo v Sloveniji 68.183 prejemnikov DO, kar je okoli 1.800 manj kot pred epidemijo, zmanjšanje pa je bilo predvsem posledica številnih smrti oskrbovancev DSO (SURS, 2022a).

¹⁸⁷ Leta 2020 je bilo 1.209 uporabnikov OA, leta 2021 pa 2.472. Javni izdatki za osebno asistenco (OA) že štiri leta strmo naraščajo: od 3,8 mio EUR leta 2018; 84,4 mio leta 2020; 127,5 mio leta 2021 na 173,5 mio leta 2022 (MDDSZ, 2023).

¹⁸⁸ Po izračunu, ki se je uporabljal v ReNPSV13–20, se je upoštevalo tudi uporabnike OA, razmerje pa je v letu 2020 doseglo 1 : 1,08, kar je bilo izjemno izboljšanje glede na prejšnja leta, razlog pa je bil po eni strani v visokem porastu uporabnikov OA in po drugi strani v zmanjšanju števila oskrbovancev v DSO med epidemijo (Smolej Jež in Trbanc, 2021).

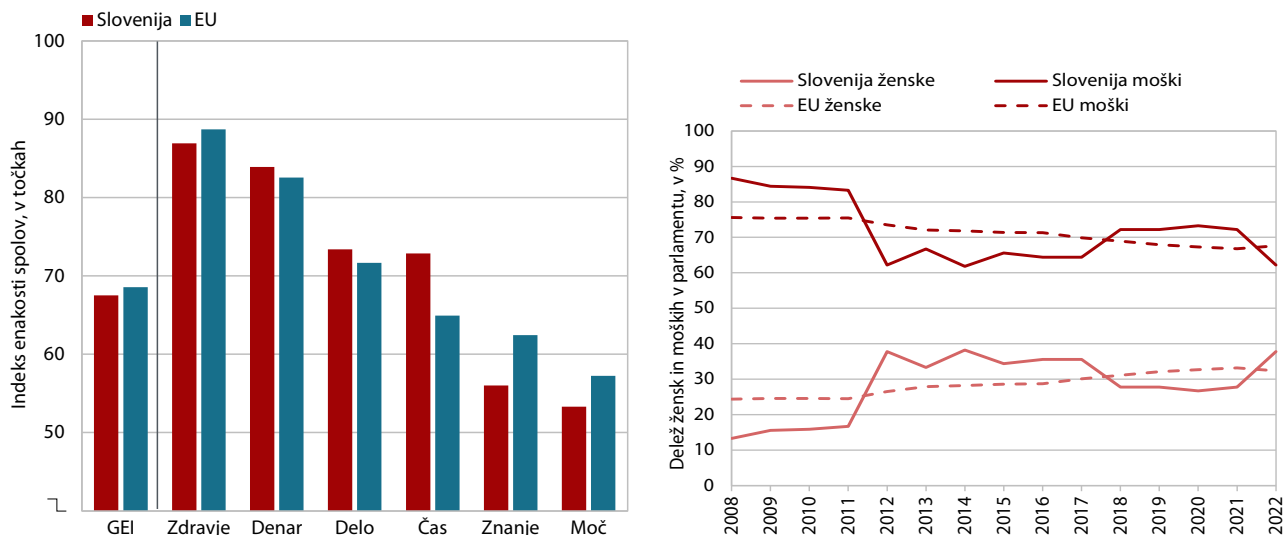
¹⁸⁹ Za izračun indeksa se upoštevajo zadnji razpoložljivi podatki (za leto 2022 so večinoma iz leta 2020, za področje moči povprečje obdobja 2019–2021).

¹⁹⁰ Za področje časa so pri izračunu indeksa še vedno upoštevani podatki iz leta 2015 in 2016, zato je EIGE v juniju in juliju 2021 izvedel raziskavo o enakosti spolov in socialno-ekonomskih posledicah pandemije covid-19 (gl. kazalnik 3.8).

¹⁹¹ Pri izračunu indeksa za leto 2022 so bili za podpodročje zdravih vedenjskih vzorcev po petletnem obdobju na voljo podatki za leto 2019.

Moški pogosteje kot ženske ocenjujejo, da so dobrega ali zelo dobrega zdravja, kljub temu ženske v povprečju živijo za skoraj 6 let več kot moški.

Slika 50: Po indeksu enakosti spolov* je bila Slovenija leta 2022 nekoliko pod povprečjem EU (levo), politična zastopanost žensk se je leta 2022 povečala in je bila ponovno nad povprečjem EU (desno)**

Vir: EIGE (2022c). Opombe: * Indeks z vrednostjo 1 pomeni popolno neenakost in 100 popolno enakost. Podatki vključeni v izračun indeksa za leto 2022 so večinoma iz leta 2020. ** Letni podatki so podatki za 4. četrtletje.

Zadovoljstvo z ravnoesjem med poklicnim in zasebnim življenjem je v Sloveniji nekoliko nad povprečjem EU, ženske pogosteje prevzemajo obveznosti varstva in oskrbe kot moški. Usklajeno poklicno in zasebno življenje pozitivno vpliva na zdravje zaposlenih ter njihovo zadovoljstvo z delom in življenjem (Eurofound, 2018c; Humer idr., 2016). Leta 2018 je bilo v Sloveniji več zadovoljnih z ravnoesjem med poklicnim in zasebnim življenjem (81 %) kot v povprečju EU (78 %), zadovoljstvo je bilo višje pri moških (Eurobarometer, 2018a). Poleg dolžine delovnega časa na ravnoesje med poklicnim in zasebnim življenjem pomembno vplivata tudi organizacija delovnega časa (rednost in predvidljivost ter netipičen delovni čas) in delovno okolje.¹⁹² Leta 2021 je bil delež zaposlenih v Sloveniji, ki so menili, da se njihov delovni čas dobro ali zelo dobro sklada z družinskim ali družabnim življenjem večji kot v povprečju EU (gl. Eurofound, 2022b). Ženske v Sloveniji tedensko opravijo skoraj enak obseg ur plačanega dela kot moški, hkrati pa namenijo več ur za varstvene in skrbstvene obveznosti ter neplačano delo v gospodinjstvu kot moški. Med epidemijo covid-19 je skrbi za otroke in starejše ter gospodinjstvom opravilom več kot štiri ure na dan namenilo bistveno več žensk kot moških (EIGE, 2022a), soočale so se z več težavami pri razporejanju časa med delom in družino kot moški (Eurofound, 2020, 2021b, 2022b). Očetje večinoma ne izkoristijo svojih pravic v zvezi s starševstvom,¹⁹³ zato so bile leta 2022 sprejete zakonske spremembe¹⁹⁴, ki omogočajo enakopravnejšo delitev skrbstvenega dela med staršema. Epidemija je v Sloveniji in povprečju EU pospešila prehod v delo na daljavo, zaposleni, ki lahko delajo na daljavo, pa bi si to obliko dela (vsaj občasno) želeli ohraniti tudi v prihodnosti (velika naklonjenost hibridni ureditvi dela)¹⁹⁵ (Eurofound, 2022a).

S telesno aktivnostjo se je leta 2022 v Sloveniji ukvarjalo več odraslih kot pred epidemijo, gibalna učinkovitost otrok pa je še vedno slabša kot pred epidemijo. Leta 2019 je bila v Sloveniji tretjina odraslih telesno aktivnih več kot 150 minut na teden, približno toliko kot v povprečju EU (največ na Nizozemskem, Švedskem in Danskem – 55 %), polovica pa telesno neaktivnih (Eurostat, 2023). Po zadnji raziskavi iz leta 2022 pa je bilo telesno aktivnih v Sloveniji precej več kot v povprečju EU, in sicer se je vsaj enkrat na teden s športom ukvarjalo 52 % vprašanih (EU: 38 %), kar je podobno kot leta 2017, z drugo telesno dejavnostjo pa precej več kot leta 2017 (63 %, v EU 50 %). Telesno manj aktivne so bile ženske, starejši in osebe z nizkimi dohodki (Eurobarometer, 2018c, 2022e), zato je treba razvijati programe športnih dejavnosti v celotnem življenjskem poteku in spodbujati večjo udeležbo zlasti za manj aktivne skupine prebivalstva.¹⁹⁶ Tudi otroci in mladi se premalo ukvarjajo s športom, saj se je z vsaj

¹⁹² Visoko intenzivno delo in s tem povezan stres lahko negativno vplivata na zasebno življenje, podpora nadrejenih in sodelavcev pa olajša usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja (gl. Eurofound, 2018c; UMAR, 2022e).

¹⁹³ Kamor sodijo očetovski in starševski dopust ter pravica do dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva.

¹⁹⁴ Novembra 2022 sprejeta novela Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP-1F, 2022) med drugim uvaja po 60 dni neprenosljivega starševskega dopusta za oba starša, dviguje zgornjo mejo za izplačilo očetovskega in starševskega nadomestila, razširja možnost dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva itd.

¹⁹⁵ V Sloveniji je vsaj nekajkrat na mesec želelo delati na daljavo 52,5 % vprašanih (EU: 64,7 %) (Eurofound, 2021a).

¹⁹⁶ Pomembno bi bilo tudi spodbujanje odraslih k spremljanju njihove telesne zmogljivosti, na primer v okviru programa SLOfit odrasli in SLOfitsenior (Fakulteta za šport, 2022b).

eno uro zmerne do intenzivne telesne dejavnosti na dan, ki je po priporočilih SZO minimalni obseg telesne dejavnosti, v letih 2017/2018 ukvarjalo le 18 % petnajstletnikov (veliko več fantov kot deklet), kar je sicer več kot v povprečju EU (14 %) (OECD, 2023a). Leta 2022 se je gibalna učinkovitost otrok nekoliko izboljšala v primerjavi z letoma 2020 in 2021, ko se je zaradi zaprtja šol in drugih dejavnosti med epidemijo izjemno poslabšala, a je še ostala močno pod ravni izpred epidemije. Negativne posledice pa se kažejo tudi na povečanju deleža prekomerno hranjenih otrok (Fakulteta za šport, 2022), najverjetneje pa tudi na duševnem zdravju mladih. Potem ko so bile možnosti prebivalcev za udejstvovanje v medgeneracijskih, kulturnih dejavnostih in drugih družbenih dejavnostih, ki omogočajo aktivno življenje, v letih 2020 in 2021 zaradi epidemije močno okrnjene (UMAR, 2021b, 2022e), so se z odpravo omejitvenih ukrepov leta 2022 povečale.

Okvir 3: Odpornost zdravstvenega sistema¹⁹⁷

Odpornost zdravstvenega sistema je opredeljena kot zmožnost odgovora na pretese, njihovo obvladovanje ter zmanjšanje negativnih posledic in čim hitrejši okrevanje (OECD/EOHSP, 2021b). Dvig pripravljenosti na morebitne urgentne zdravstvene razmere zahteva dolgoročno načrtovanje delovne sile in povečanje vlaganj v zdravstveni sistem. Vzpostavitev odpornega zdravstvenega sistema zahteva tudi zanesljive podatke in analize, z dokazi podprte odločitve o vlaganju v zdravstveno varstvo in skrbno preoblikovanje zdravstvenih sistemov. Kot vodilo za prilagoditev zdravstvenih sistemov in krepitev odpornosti je pomembno, da države uporabijo izkušnje pridobljene v treh letih epidemije. Zato sta Evropska komisija in OECD izdelala kazalnike, s katerimi lahko ocenimo odpornost zdravstvenega sistema (OECD in EU, 2022):

- 1. V Sloveniji je zaposlenih bistveno manj zdravnikov kot v povprečju EU, močno pa zaostajamo tudi po številu višjih in diplomiranih medicinskih sester.** Za odpornost zdravstvenega sistema je pomembna zmožnost hitrega povečanja zmogljivosti za intenzivno terapijo, to pa obsega tako postelje in drugo opremo kot tudi kadre. Zaradi kritičnega pomanjkanja zmogljivosti za intenzivno terapijo se je tudi Slovenija konec leta 2020 odzvala s hitro vzpostavitvijo začasnih zmogljivosti in povečanjem števila postelj za intenzivno terapijo. Uporaba digitalnih tehnologij je izboljšala koordinacijo in uporabo razpoložljivih kapacitet, vendar pa je bilo podobno kot v drugih državah povečanje zmogljivosti omejeno z razpoložljivimi človeškimi viri. Za odpornost zdravstvenega sistema bo zato ključno, da bo za intenzivno terapijo usposobljenih dovolj zdravnikov in medicinskih sester ter da bodo pripravljene ustrezne kadrovske rezerve. Slednje je povezano tudi z zadostnim številom zdravnikov in medicinskih sester v celotnem zdravstvenem sistemu. V Sloveniji je bilo leta 2020 na 1000 prebivalcev zaposlenih 3,3 zdravnikov, kar je precej manj kot v povprečju EU (4,0). Po številu aktivnih medicinskih sester na 1000 prebivalcev sicer presegamo povprečje EU (SI: 10,5; EU: 8,3), vendar jih po nekaterih ocenah kljub temu primanjkuje od 1500 do 2000 (MZ, 2023c), problem pa je tudi v zaostanku po številu višjih in diplomiranih medicinskih sester (SI: 4,3; EU: 6,2) (Eurostat, 2023). Med predlogi za dolgoročno reševanje pomanjkanja zdravstvenega kadra so: priprava modelskih projekcij delovne sile v zdravstvu tako z vidika obsega kot strukture; dodatno usposabljanje zdravstvenega osebja za delo z novimi digitalnimi tehnologijami; usposabljanje za delo s starejšimi multimorbidnimi bolniki;¹⁹⁸ izboljšanje delovnih pogojev ter uvažanje spodbud, ki bi v poklic pritegnile več mladih (OECD/EOHSP, 2021b). Po ocenah OECD bi bilo treba približno polovico vseh novih naložb, potrebnih za okrepitev odpornosti zdravstvenih sistemov, nameniti izboljšanju delovnih pogojev, da se zaposli in zadrži več zdravstvenih delavcev (OECD/ILO, 2022).
- 2. V obdobju 2016–2020 smo za investicije v zdravstvo v povprečju namenili večji delež BDP kot države EU.** Investicije v zdravstvene objekte, diagnostično in terapevtsko opremo ter informacijsko in IKT opremo, vplivajo na sposobnost odzivanja na potrebe prebivalstva in s tem na dolgoročno odpornost zdravstvenega sistema. V obdobju 2016–2020 je sektor država v Sloveniji za investicije v zdravstvo namenil v povprečju letno 0,34 % BDP, (EU: 0,28 % BDP), leta 2020 so se v večini držav, vključno s Slovenijo, investicije močno povečale (Eurostat, 2023).
- 3. Po zadnjih dolgoročnih projekcijah javnih izdatkov povezanih s staranjem, bi bilo povečanje izdatkov za zdravstvo in dolgotrajno oskrbo v obdobju 2019–2070 v Sloveniji bistveno večje kot v povprečju EU, vendar iz nižjih začetnih deležev v BDP.** Projekcije izdatkov za staranje, ki jih vsake tri leta pripravlja EK, kažejo, da lahko v prihodnjih desetletjih ob veljavnih politikah pričakujemo povečanje javnih izdatkov za zdravstvo po referenčnem scenariju za 1,5 o. t. BDP (EU: 0,9 o. t. BDP) in za DO za 1,3 o. t. BDP (EU: 1,1 o. t. BDP) (EK, 2021f). Še večji pritisk na dolgoročno vzdržnost javnih financ bi pomenila potencialno še višja rast javnih izdatkov za zdravstvo in DO ob dodatnem upoštevanju različnih ne-demografskih dejavnikov (tvegani scenarij¹⁹⁹). Vendar pa so bile ravni izdatkov v letu 2019 (začetno leto projekcije) bistveno nižje kot v povprečju

¹⁹⁷ Več tudi v Okviru 6 v Poročilu o razvoju 2022 (UMAR, 2022e).

¹⁹⁸ Bolniki, ki imajo hkrati več bolezenskih stanj.

¹⁹⁹ Tvegani scenarij pri izdatkih za zdravstvo poleg učinka staranja in predpostavke, da polovico dodatnih let življenja preživimo zdravi, upošteva še dohodkovno elastičnost v višini 1,4 (znižuje se proti 1,0 do konca obdobja) in s tem v večji meri pritisk tehnološkega napredka.

EU tako za zdravstvo (5,9 % BDP; EU 6,6 % BDP) kot tudi za DO (1,0 % BDP; EU: 1,7 % BDP) (več gl. UMAR, 2021).

4. Slovenija je bila uspešna pri uvajanju e-zdravja, glavni izziv pa je dokončna uvedba e-zdravstvenega kartona. Digitalizirana informacijska infrastruktura, ki zagotavlja pravočasno in zanesljivo deljenje kliničnih in drugih informacij, lahko izboljša zdravstvene rezultate in učinkovitost ter zagotavlja dragocene podatke tudi za raziskovalce in upravljavce sistemov. Slovenija je bila leta 2021 med 10 državami od skupaj 14 držav EU v katerih je bil na primarni ravni že 100 % uveden e-zdravstveni karton in med 12 državami, v katerih so bile informacije o predpisanih zdravilih za vsakega bolnika že elektronsko dosegljive na vseh ravneh zdravstvene dejavnosti (OECD in EU, 2022). Dokončna uvedba e-zdravstvenega kartona, ki je načrtovana do začetka leta 2024, pa pomeni tudi izmenjavo podatkov o diagnozi in vseh drugih pomembnih informacij o bolnikih med različnimi izvajalci na vseh ravneh zdravstvene dejavnosti (MZ, 2023c). Januarja 2023 je bila sprejeta Strategija digitalizacije zdravstva v Sloveniji za obdobje 2022–2027 (MZ, 2023c), ki je temeljni dokument nadaljnje digitalne preobrazbe zdravstva.²⁰⁰

5. V Sloveniji je precepljenost prebivalstva proti covidu-19 manjša kot v večini članic EU. Cepljenje proti covidu-19 uspešno preprečuje težji potek bolezni in zmanjšuje smrtnost zaradi te bolezni (OECD, 2022d). Države z večjim deležem cepljenega prebivalstva so imele v letih 2021 in 2022 manjši delež hospitaliziranih s covidom-19, kar je omogočalo tudi lažje ohranjanje dostopnosti in delovanje zdravstvenega sistema za ostale bolnike. V Sloveniji je bila do konca leta 2022 dosežena 68-odstotna precepljenost prebivalstva z dvema odmerkoma, kar je močno pod povprečjem EU (73 %) (ECDC, 2023).

6. Uvedba posvetov na daljavo je bila uspešna. ZZZS je spomladi 2020 uvedel plačevanje posvetov na daljavo na primarni ravni in jeseni 2020 še na sekundarni ravni zdravstvenega varstva, kar je pripomoglo k boljši dostopnosti zdravstvenega varstva med epidemijo. Na primarni ravni je delež posvetov na daljavo leta 2020 dosegel 5,2 % kar je bilo sicer najmanj med 12 članicami EU (22 %) (OECD, 2023b). Vendar pa se je leta 2021 število telefonskih in e-posvetov na primarni ravni povečalo za 400 % in doseglo 20 % ter v letu 2022 18 % (MZ, 2023c; ZZZS, 2023). Raziskava Eurofound (2021b) je pokazala, da je v prvih 12-ih mesecih epidemije v Sloveniji kar 64 % prebivalcev (EU: 53 %) poročalo o prejemu recepta po spletu ali telefonu, na daljavo pa se je posvetovalo 65 % prebivalcev, takoj za Španijo največ v državah EU (45 %).

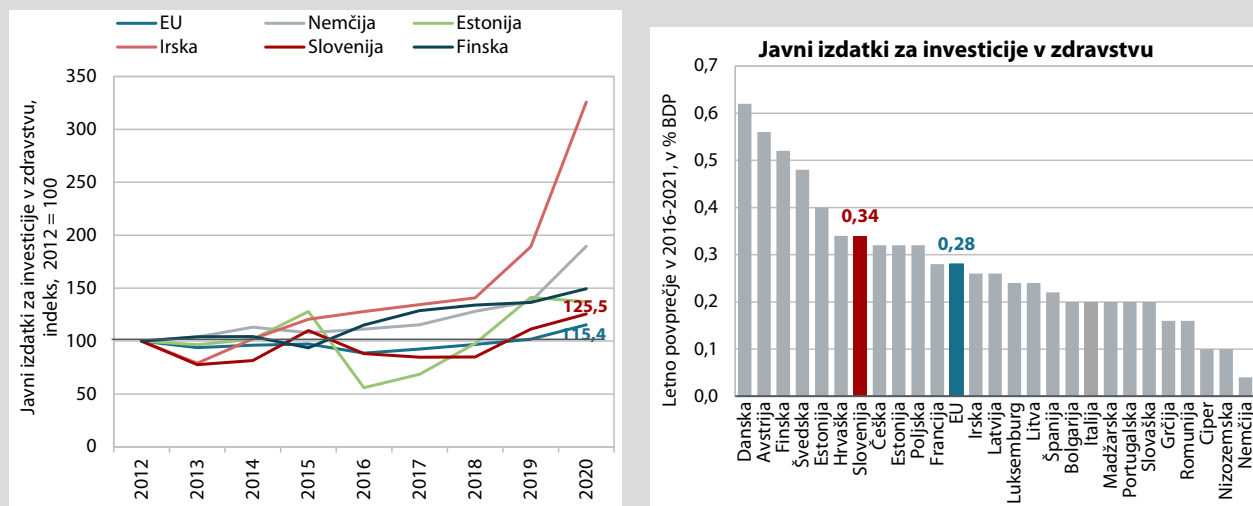
7. Zmožljivosti nacionalnih laboratorijev za opravljanje testiranj na prisotnost virusa Sars-Cov-2 so bile med najboljšimi v EU. Odporen zdravstveni sistem mora biti v primeru epidemije sposoben hitro povečati kapacitete laboratorijskih preiskav ter se nato prilagajati na odkrivanje in spremljanje različic virusa. To je bilo v epidemiji covid-19 še posebej pomembno, ker so različne podvrste virusa vplivale tudi na spremembe v prenosljivosti virusa in s tem na učinkovitost protiukrepov in cepiv. V povprečju leta 2021 je bila Slovenija s 13 % četrta najuspešnejša država po zmožljivostih odkrivanja pozitivnih vzorcev v vseh preiskanih vzorcih, v povprečju EU je bil delež 7-odstoten in le v šestih članicah je bil nad 10 %.²⁰¹ Poleg tega je bila Slovenija tudi med državami, ki so v letu 2021 v največ posamičnih tednih uspele ohraniti priporočen delež odkritih pozitivnih vzorcev (Slovenija: 44 tednov; EU: 26). Kljub hitri širitvi zmožljivosti v letih epidemije, pa bodo nadaljnje izboljšave pomembne za učinkovite odzive v prihodnosti (OECD in EU, 2022).

Pri izdatkih za DO je poleg demografskih sprememb upoštevana predpostavka o konvergenci v stroških in v pokritosti s storitvami DO do povprečja EU v letu 2070.

²⁰⁰ Ta vključuje uvedbo novih digitalnih storitev in digitalizacijo že obstoječih, hitrejši dostop in izmenjavo podatkov o pacientih, uporabo sodobne informacijske tehnologije za komuniciranje s pacienti in z zdravstvenim osebjem, razvoj analitičnih sistemov za sprotno sprejemanje in prilagajanje ukrepov v zdravstvu ter boljše načrtovanje obravnave pacientov.

²⁰¹ Evropska komisija je januarja 2021 priporočila državam doseganje 5 do 10 % pozitivnih vzorcev (OECD in EU, 2022).

Slika 51: Javni izdatki za investicije v zdravstvu so se v letih 2019 in 2020 močno povečali (levo) in bili v letnem povprečju obdobja 2016–2020 večji kot v EU (desno)

Vir: Eurostat (2023). Opomba: izdatki po metodologiji COFOG; EU povprečje je netehtano; za Belgijo ni podatkov, zato ni vključena v povprečje EU.

3.3 Dostojno življenje za vse

Dostojno življenje za vse (razvojni cilj 3)

Dostojno življenje za vse generacije temelji na ustvarjanju razmer, v katerih bodo vsi ljudje lahko dostojno, enakopravno in odgovorno uresničili svoje danosti z aktivnostmi na različnih področjih. Glavne usmeritve SRS za doseganje tega cilja so usmerjene k: (i) zagotavljanju primerne ravni dohodka za dostojno življenje in ohranjanje nizke dohodkovne in premoženjske neenakosti, (ii) oblikovanju vzdržnih sistemov socialne zaščite, varstvu ter zaščiti otrok, (iii) kakovosti bivalnega okolja, (iv) krepitvi sodelovanja, solidarnosti in prostovoljstva in (v) odpravljanju vseh oblik diskriminacije. Dostojno življenje je povezano z vključujočo in zdravo družbo, ki je prikazana v razvojnem cilju 1.

Kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 3:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Stopnja tveganja socialne izključenosti, v %	13,3 % (2022) 276.000 oseb	21,7 % (2021)	< 270.000 oseb
Neenakost porazdelitve dohodka, razmerje kvintilnih razredov (80/20)	3,3 (2022)	5,0 (2021)	< 3,5
Izkušnje diskriminacije, v %	9 % (2019)	16 % (2019)	< 10

Opomba: * Stopnja tveganja socialne izključenosti se od leta 2021 meri z novo metodologijo (gl. Prilogo 1). Cilj SRS je veljal do leta 2021, ko je Evropska komisija uvedla novo metodologijo merjenja na ravni EU ter skladno z akcijskim načrtom evropskega stebra socialnih pravic z vladami in resničnimi ministrstvi v letu 2022 uskladila nove nacionalne cilje do leta 2030, ki so za Slovenijo določeni v ReNPSV22–30 (2022): zmanjšanje tveganja socialne izključenosti za 9 tisoč oseb (od tega 3 tisoč otrok) glede na leto 2019, ko jih je bilo 279 tisoč.

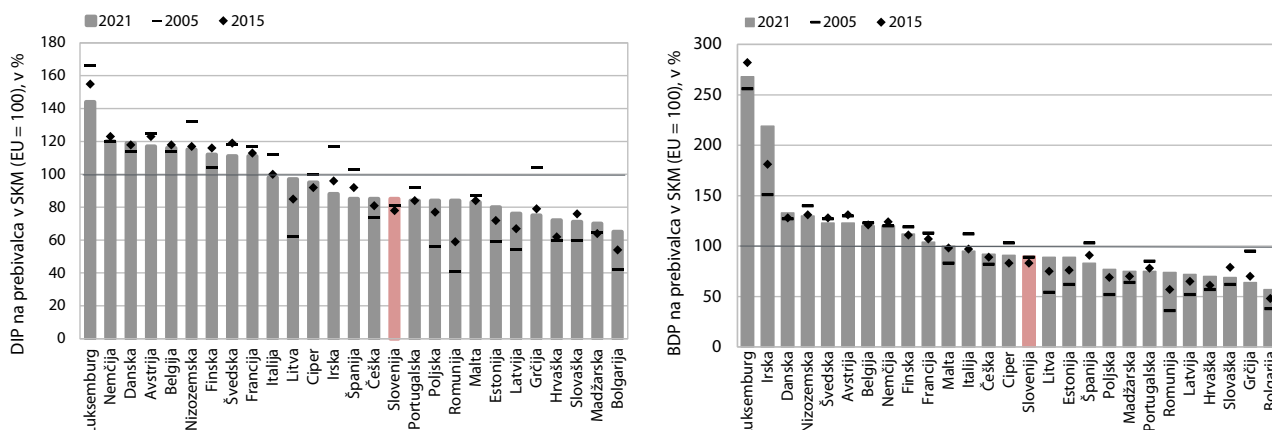
Materialna blaginja prebivalstva se je v obdobju 2015–2021 v Sloveniji počasi izboljševala in sledila dinamiki gospodarskega razvoja. Materialno blaginjo prebivalstva meri kazalnik dejanske individualne potrošnje (DIP) na prebivalca v SKM, ki poleg gospodarske razvitosti države (BDP na prebivalca v SKM) pokaže tudi materialno blaginjo, saj upošteva cene blaga in storitev, ki jih posamezniki dejansko porabijo (tudi javne storitve in socialno varstvo). Slovenija se je v zadnjih desetih letih vseskozi uvrščala okrog 18. mesta med članicami EU, leta 2021 pa je podobno kot Španija in Češka za povprečjem EU zaostajala še za 15 % (15. mesto).²⁰² Po kazalniku BDP na prebivalca v SKM je bila od povprečja EU leta 2021 oddaljena še za 10 % (za novejši podatek glede BDP pc gl.

²⁰² Leta 2021 je Slovenijo prehitela Litva, zaostale pa so Malta, Portugalska in Irsko. V zadnjih letih sta se Sloveniji močno približali Poljska in Romunija, ki se poleg baltskih držav v zadnjih dveh desetletjih najhitreje približujejo povprečju EU.

poglavje 1.1), podobno kot Litva in Ciper (Slika 52). Ob tem je bila razlika med obema kazalnikoma med manjšimi v EU, kar bi lahko kazalo na skladnejši razvoj, predvsem ob upoštevanju drugih socialnih in družbenih kazalnikov, saj sta se v obdobju 2015–2021 krepila stopnja delovne aktivnosti in bruto razpoložljiv dohodek gospodinjstev, zmanjševala pa dohodkovna neenakost in tveganje socialne izključenosti. Postopoma so se izboljševali tudi nekateri drugi kazalniki kakovosti življenja prebivalcev, obravnavani v tem poglavju, med nezadostno obravnavanimi izzivi pa še naprej ostajajo materialni in socialni položaj gospodinjstev z zelo nizkimi dohodki in položaj drugih ranljivejših družbenih skupin.

Vladni ukrepi za omilitev posledic epidemije in draginje so v letih 2020–2021 pripomogli k rasti bruto razpoložljivega dohodka gospodinjstev,²⁰³ v letu 2022 pa so omilili njegovo realno zmanjšanje. Bruto razpoložljivi dohodek se je po upadu med gospodarsko-finančno krizo²⁰⁴ od leta 2014 z oživitvijo gospodarske aktivnosti spet povečeval in leta 2016 presegel raven iz leta 2008. Njegova rast se je nadaljevala tudi med epidemijo, ko je poslabšanje razmer na trgu dela ublažilo sprejetje interventnih ukrepov za ohranjanje delovnih mest. Ti so v letih 2020 in 2021 skupaj z različnimi drugimi protikoronskimi ukrepi in ukrepi za pomoč prebivalstvu (gl. UMAR, 2022b, 2022a) podprli nadaljnjo rast bruto razpoložljivega dohodka.²⁰⁵ V letih 2021 in 2022 so se z okrevanjem gospodarstva izboljšale tudi razmere na trgu dela, kar je pozitivno vplivalo na nominalno rast sredstev za zaposlene,²⁰⁶ kljub temu pa je ob visoki inflaciji v letu 2022 bruto razpoložljivi dohodek realno nekoliko upadel (za 2,4 %, nominalno pa je bil večji za 9 %). Še večji upad so preprečili vladni ukrepi za blaženje posledic epidemije²⁰⁷ in draginje²⁰⁸, kar se je odrazilo predvsem pri izplačanih socialnih prejemkih, ki so se po več kot 10-odstotni rasti v letu 2020 v naslednjih dveh letih nominalno še povečali.²⁰⁹ Močnejše pa sta se, po upadu v letu 2020, povečala tudi bruto poslovni presežek in raznovrstni dohodek.²¹⁰ Rast razpoložljivega dohodka gospodinjstev je vplivala tudi na okrepljeno rast mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka, s čimer se je Slovenija približala povprečju EU, večji zaostanek pa se še naprej kaže pri starih 65 let in več ter pri terciarno izobraženih (gl. kazalnik 3.18).

Slika 52: Dejanska individualna potrošnja (DIP) na prebivalca v SKM in BDP na prebivalca v SKM se počasi približujeta povprečju EU

Vir: Eurostat (2023). Opomba: Zaradi primerljivosti med slikama so pri obeh prikazana enaka leta (2005, 2015 in 2021), čeprav je za BDP na prebivalca na voljo tudi že podatek za leto 2022, po katerem Slovenija dosega 92 % povprečja EU (za več gl. poglavje 1.1 in kazalnik 1.1).

²⁰³ Bruto razpoložljivi dohodek gospodinjstev in nepridobitnih institucij, ki opravljajo storitve za gospodinjstva, zajema bruto prihodek gospodinjstev iz zaposlitev, socialnih prejemkov v denarju, poslovnih presežkov ter raznovrstnih dohodkov in lastnine, zmanjšane za prispevke in davke.

²⁰⁴ Zaradi gospodarske in finančne krize so se sredstva za zaposlene, ki so največji del dohodka, v obdobju 2009–2013 vidno znižala in skupaj z znižanjem socialnih prejemkov po letu 2012 močno vplivala na upad bruto razpoložljivega dohodka.

²⁰⁵ Leta 2021 se je neto razpoložljivi dohodek gospodinjstev na prebivalca realno povečal za 3,9 % (zadnji razpoložljiv podatek). Nadpovprečno se je povečal v gorenjski (6,5 %), osrednjeslovenski (5,4 %) in koroški regiji (4,1 %) – v vseh treh regijah je bil precej večji kot v povprečju Slovenije – nad povprečjem je bil še v jugovzhodni Sloveniji kljub znatnemu zmanjšanju v letu 2021.

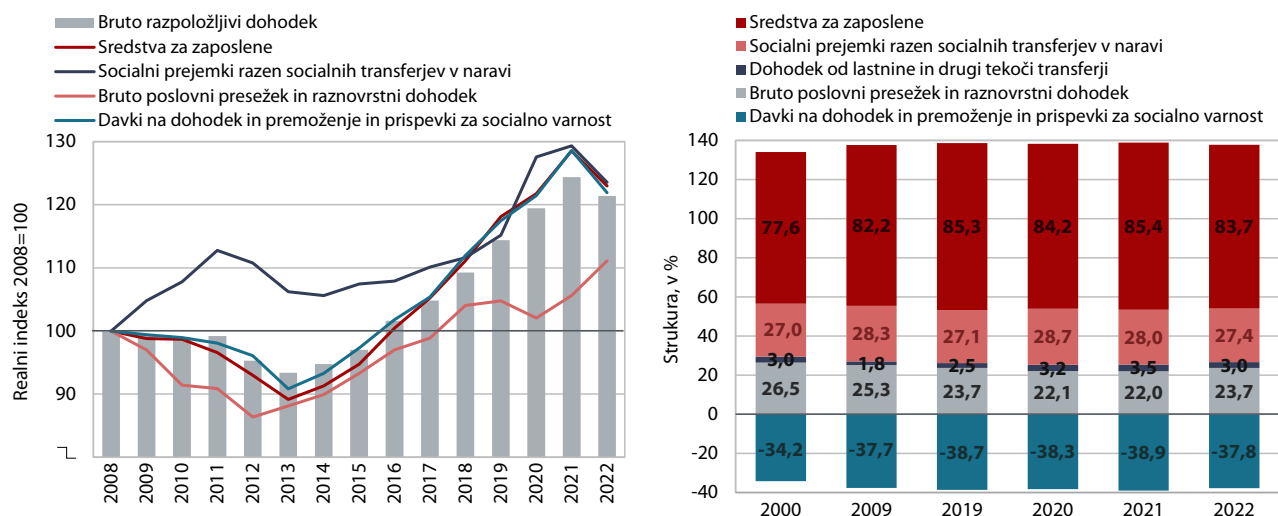
²⁰⁶ Število brezposelnih se je leta 2021 znižalo za 12,6 %, leta 2022 pa še za 23,8 %, povprečna bruto plača pa je bila v letu 2021 nominalno višja za 6,1 %, v letu 2022 pa za 2,8 %.

²⁰⁷ Podaljšanje rokov za skupljanje turističnih bonov in bonov 2021, povračilo nadomestila zaradi karantene ali višje sile.

²⁰⁸ Energetski dodatek za najrevnejša gospodinjstva, draginjski dodatek za družine z otroki in dodatek upokojencem.

²⁰⁹ Leta 2022 so se socialni prejemki ob 6,7-odstotni nominalni rasti sicer realno zmanjšali, vendar so bili v primerjavi z ravno pred epidemijo (letom 2019) realno večji za 7,3 %, kar je najvišja rast med vsemi komponentami bruto razpoložljivega dohodka.

²¹⁰ Na rast so vplivale visoke rasti cen (stanovanjskih nepremičnin, ki vplivajo na rast pripisane stanovanjske dejavnosti gospodinjstev; storitev, ki jih ponujajo samostojni podjetniki), pa tudi nekateri interventni ukrepi, ki so še veljali v letu 2022.

Slika 53: Ukrepi vlade so v letih 2020–2022 pomembno vplivali na bruto razpoložljivi dohodek

Vir: SURS (2023h), preračuni UMAR.

Dohodkovna neenakost je ostala med najmanjšimi v EU, po merilih premoženjske neenakosti pa se Slovenija uvršča okoli sredine držav EU, ki so članice OECD. Slovenija sodi v skupino držav, kjer so dohodkovne neenakosti med najmanjšimi v EU in se postopoma zmanjšujejo. Razmerje med spodnjim in zgornjim dohodkovnim kvintilnim razredom prebivalstva je leta 2022 (na dohodkih iz leta 2021) znašalo 3,3, kar je že šesto leto zapored v okviru cilja SRS 2030. Nizko dohodkovno neenakost zagotavljajo nizke plačne neenakosti, sistem progresivne obdavčitve dohodkov, deloma pa k temu prispevajo tudi socialni transferji. Nizko dohodkovno neenakost kaže tudi Ginijev količnik²¹¹, ki je bil leta 2021 drugi najnižji v EU (kazalnik 3.16). Premoženjska neenakost²¹² je v večini članic večja od dohodkovne, delež premoženja, s katerim razpolagajo višji dohodkovni razredi pa precej večji od deleža dohodka. Podatki za leto 2017 (oz. zadnje razpoložljivo leto) so pokazali, da je imelo 10 % najbogatejših gospodinjstev v članicah OECD okoli polovico premoženja, kar je dvakrat toliko, kot velja za razpoložljivi dohodek. V Sloveniji je imelo 10 % najbogatejših 44 % premoženja in 19,5 % dohodka (Eurostat, 2023; OECD, 2023b).

Stopnja tveganja socialne izključenosti je bila v Sloveniji v obdobju 2019–2022 med najnižjimi v EU,²¹³ tveganje za nekatere ranljive skupine pa večje kot v povprečju EU. Po raziskavi EU-SILC 2022, ki upošteva dohodke iz leta 2021 (ti odražajo vpliv epidemije, ne pa tudi draginske krize), je tveganje socialne izključenosti medletno malenkost poraslo (Slika 54 levo): zvišali sta se stopnja tveganja revščine²¹⁴ (za 0,4 o. t.) in stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti²¹⁵ (za 0,2 o. t.), nadalje pa se je znižala stopnja resne materialne in socialne prikrajšanosti²¹⁶ (za 0,4 o. t.). Socialno izključenih je bilo 276 tisoč oseb, kar je za okrog 3 tisoč oseb manj kot leta 2019, ki je izhodiščno leto za doseg nacionalnega cilja v okviru evropskega stebra socialnih pravic do leta 2030 (tj. vsaj 9 tisoč oseb, od tega 3 tisoč otrok). Stopnja tveganja socialne izključenosti otrok je bila v Sloveniji v obdobju 2019–2021 najnižja v EU, ob tem pa se v zadnjih treh letih vztrajno povečuje tveganje za otroke manj izobraženih staršev, ki je nad povprečjem EU. Nadpovprečno ostaja tudi tveganje socialne izključenosti enočlanskih gospodinjstev in starejših prebivalcev, predvsem žensk, slednje tudi utrjuje vrzel tveganja glede na starost.

²¹¹ Ginijev količnik je merilo statistične disperzije, ki temelji na primerjavi kumulativnih deležev prebivalstva s kumulativnimi deleži dohodka, ki ga prejemajo, zavzame pa vrednosti med 0 in 1, pri čemer 0 pomeni popolno enakost, 1 pa popolno neenakost (OECD, 2021d).

²¹² Premoženjska neenakost se meri z razmerjem med povprečnim neto premoženjem in njegovo mediano ali z deležem premoženja, ki ga imajo v lasti najbogatejši (10 %, 5 % oz. 1 % najbogatejših) (OECD, 2018c).

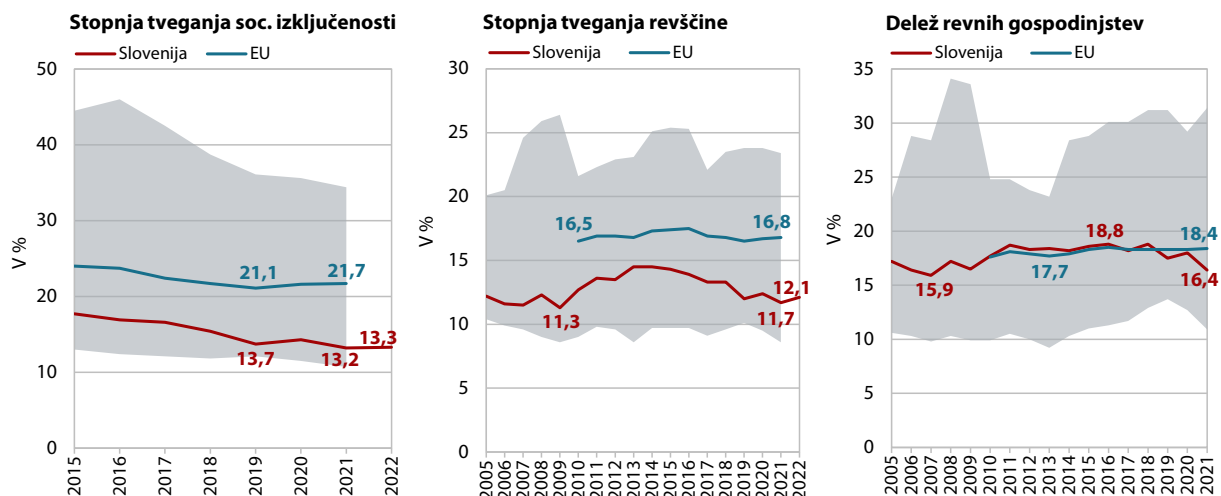
²¹³ Za novo metodologijo merjenja EU-SILC za obdobje 2020–2030 gl. Prilogo 1.

²¹⁴ Delež oseb, ki živijo v gospodinjstvu z ekvivalentnim razpoložljivim dohodkom manjšim od 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka (ERD) vseh gospodinjstev, pri čemer se upošteva t. i. prilagojena OECD-jeva ekvivalenčna lestvica.

²¹⁵ Stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti je odstotek oseb, starih do 64 let, ki živijo v gospodinjstvih, katerih odrasli člani (tj. stari 18–64 let) so v referenčnem letu za dohodek delali manj kot 20 % svojega razpoložljivega delovnega časa (M Stare idr., 2022).

²¹⁶ Natančneje gl. kazalnik 3.22 ter Prilogo 1.

Slika 54: Stopnji tveganja socialne izključenosti in revščine sta med najnižjimi v EU, delež revnih gospodinjstev* je bil ob znatnem zmanjšanju leta 2021 na 10. mestu med članicami EU**

Vir: Eurostat (2023) in SURS (2023h), raziskava EU-SILC 2022 (dohodki iz leta 2021). Opomba: * delež gospodinjstev pod pragom tveganja revščine. ** Za povprečje EU so ocene Eurostata. Osenčeno polje prikazuje razpon med državama EU z najmanjšo in največjo vrednostjo.

Stopnja tveganja revščine se je do leta 2021 še zniževala, leta 2022 (na dohodkih iz leta 2021) pa nekoliko porasla; visok ostaja delež revnih gospodinjstev ter prebivalcev tik nad pragom tveganja revščine. Stopnja tveganja revščine se je v obdobju 2016–2021 postopoma zniževala in bila med najnižjimi v EU, po podatkih EU-SILC za leto 2022 (na dohodkih iz leta 2021) pa je nekoliko porasla: pod pragom tveganja revščine²¹⁷ je živel 251 tisoč oseb, znatno pa se je zmanjšalo tveganje dolgotrajne revščine²¹⁸ (s 123 tisoč na 100 tisoč oseb). Nekatere skupine prebivalstva pa revščino še vedno tvegajo pogostejše kot v povprečju EU, zlasti enočlanska gospodinjstva, upokojenci (ter stari 65 let in več), nizko izobraženi, invalidi idr. (gl. kazalnik 3.15 in Slika 55). Tudi delež revnih gospodinjstev²¹⁹, ki je bil v obdobju 2010–2018 nad povprečjem EU, se je leta 2021 znatno zmanjšal (Slika 54 desno), k čemur so najverjetneje prispevali tudi ukrepi države v času epidemije. V slabšem položaju kot v povprečju EU že vrsto let ostajajo samska gospodinjstva in gospodinjstva brez vzdrževanih otrok. Računsko sodišče (2021c), Varuh človekovih pravic (2021), IRSSV (2021) in različne strokovne analize (EAPN, 2022; Korpič-Horvat idr., 2022; Kump in Stropnik, 2022) opozarjajo na visoko tveganje revščine določenih družbenih skupin, zlasti invalidov in drugih oviranih oseb, starejših žensk, enostarševskih družin, nekaterih skupin tujih državljanov (npr. napoteni delavci iz tujine), migrantov, najemnikov stanovanj itn. Opozarjajo pa tudi na medgeneracijski prenos prikrajšanosti, na skrito revščino (brezdomni, Romi, nedržavljeni), energetska revščina ter na nezadostno spremljanje in ciljno ukrepanje države. V zadnjih treh letih se kaže vse večja zgoščenost prebivalcev z dohodki 10 % nad pragom tveganja revščine²²⁰ (okrog 150 tisoč oseb letno), zato lahko nenadno povečanje stroškov gospodinjstev zaradi krize ali druginje hitro potisne velik delež prebivalstva pod prag tveganja revščine.

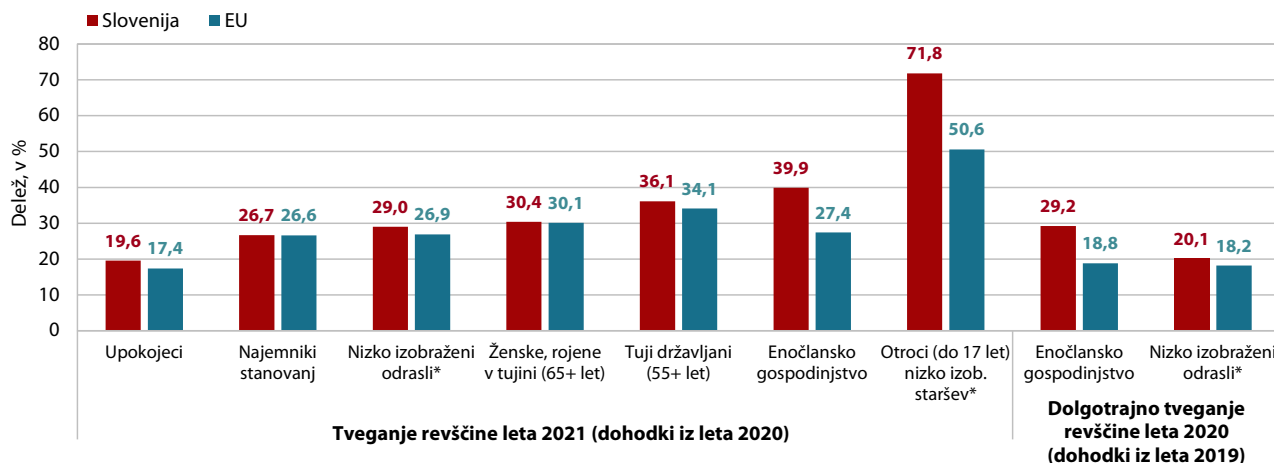
²¹⁷ Pod pragom tveganja revščine so leta 2022 (z dohodki iz leta 2021) živele osebe, katerih neto razpoložljivi dohodek na ekvivalentno odraslo osebo je bil nižji od 827 eur na mesec; za dvočlansko gospodinjstvo brez otrok pa 1.241 eur na mesec; gl. Intihar (2023).

²¹⁸ Delež oseb, ki so živele pod pragom tveganja revščine v tekočem letu in še najmanj v dveh letih od predhodnih treh.

²¹⁹ Delež gospodinjstev z razpoložljivim dohodkom manjšim od 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev.

²²⁰ Delež oseb, ki živijo v gospodinjstvu z razpoložljivim dohodkom večjim od 60 % mediane in manjšim od 70 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev.

Slika 55: Nekatere ranljive skupine prebivalcev v Sloveniji so (dolgotrajni) revščini izpostavljene bolj kot v povprečju EU (zadnji primerljivi mednarodni podatki)

Vir: Eurostat (2023). Opomba: * s končano OŠ ali manj. Glede zanesljivosti in primerljivosti podatkov gl. Prilogo 1.

V Sloveniji in povprečju EU sta se stopnji (resne) materialne in socialne prikrajšanosti (MSP)²²¹ že daljše obdobje zniževali in leta 2022 dosegli najnižjo raven, pereča ostaja absolutna revščina.²²² V zadnjih šestih letih sta se stopnji (resne) MSP znižali bolj kot v povprečju EU, kar je močno popravilo tudi uvrstitev Slovenije glede na druge članice²²³ (kazalnik 3.22). Tudi po EU-SILC 2022 se kaže nadaljnje zmanjšanje resne MSP (za 0,4 o. t.). Kljub vzpodbudnim trendom ostajajo številni prebivalci še naprej ujeti v životarjenje pod minimalnimi življenjskimi pogoji (absolutna revščina), kar država blaži z denarno in materialno pomočjo: v povprečju leta 2022 je bilo do denarne socialne pomoči (DSP) in varstvenega dodatka (VD) upravičenih okoli 105 tisoč oseb, materialno pomoč v hrani in oblekah pa je prejelo okoli 150 tisoč oseb, predvsem ženske in otroci do 15. leta starosti (MDDSZ, 2022d, 2023).²²⁴ Upravičenost do prejemkov DSP in VD ter višina pomoči (cenzus) sta odvisna od vrednosti, ki se po zakonu vsakih šest let določi z osnovnim zneskom minimalnega dohodka (OZMD).²²⁵ Po vsaki novi določitvi OZMD se njegova vrednost praviloma iz leta v leto oddaljuje od minimalnih življenjskih stroškov ter praga tveganja revščine, zato je bila v letu visoke inflacije in velike draginje ta vrzel še večja kot sicer.²²⁶ Ustrezna višina socialnih transferjev, ki so namenjeni preživetju tistih oseb, ki si tega zaradi najrazličnejših razlogov same niso zmožne zagotoviti, je pomembna za preprečevanje absolutne revščine in za ohranjanje človekovega dostojanstva.

V obdobju 2010–2021 se je s socialnimi transferji uspešneje zniževalo tveganje revščine kot v povprečju EU, a je prepogosto prihajalo tudi do neenake obravnave upravičencev do socialnih prejemkov, kar bi morala odpraviti celovita reforma socialne politike. Stopnja tveganja revščine bi bila leta 2022 brez socialnih transferjev najrevnejšim gospodinjstvom dvakrat večja (21,2-odstotna; v EU pa leta 2021 26,7-odstotna). Socialni transferji so jo v povprečju obdobja 2010–2021 odpravili kar za 44,2 % (EU: 33,4 %). Kljub pomembnemu vplivu socialnih transferjev na preprečevanje izključenosti, prikrajšanosti in revščine, pa številni strokovnjaki in institucije ugotavljajo, da je: (i) socialna zakonodaja v Sloveniji izjemno zapletena, zastarela in potrebna celovite reforme; (ii) informacijski sistem (ISCSD2) kljub nadgradnjam slabo delujoč in ciljan, kar vodi tudi v diskriminacijo;²²⁷ (iii) centri za socialno delo (CSD) že desetletje kadrovsko podhranjeni,²²⁸ zaposleni na CSD pa strokovno slabo usposobljeni.²²⁹ Vse

²²¹ V izračun MSP so po novi opredelitvi (gl. Prilogo 1) vključene osebe, ki so prikrajšane pri vsaj 5 od 13 elementov, v izračun resne MSP pa pri vsaj 7 od 13 elementov, ki merijo zmožnost plačila stroškov, primerno prehrano, obleko in obutev ter dostojen življenjski standard.

²²² Absolutna revščina pomeni životarjenje pod minimalnimi življenjskimi pogoji, določenimi na podlagi prehranskih potreb in drugih osnovnih dobrin za osnovno preživetje. Preprečujejo jo kurativne politike (programi denarne socialne pomoči, varstvenega dodatka ipd., delitve pomoči v hrani in obleki; socialnovarstvene storitve ipd.) (natančneje gl. ReNPSV22–30, 2022).

²²³ Izjema je bilo leto 2020, ko je resna MSP nekoliko porasla v Sloveniji in EU. V zadnjih letih se je Slovenija po obeh kazalnikih uvrščala okrog 10. mesta, leta 2021 pa se je po resni MSP uvrstila na 3. mesto, po MSP pa na 5. mesto (Eurostat, 2023).

²²⁴ Nov Programa za odpravljanje materialne prikrajšanosti za obdobje 2021–2027 predvideva letno neprekinjeno pomoč v obliki hrane okoli 164 tisoč osebam, soočenim z najvišjo stopnjo tveganja revščine (MDDSZ, 2022d).

²²⁵ Ustrezna višina OZMD je pomembna, saj določa upravičenost do DSP in VD ter višino pomoči. Zadnji izračun iz oktobra 2022 je OZMD ocenil na 488,58 eur mesečno, a se je do aprila 2023 mesečno izplačevalo 421,89 eur, od 1. aprila pa 465,34 eur.

²²⁶ Leta 2022 je OZMD (s transferjem za stanovanje) pri samski delovno neaktivni osebi dosegel le 32 % mediane ERD, pri družini z dvema vzdrževanima otrokoma in dvema delovno neaktivnima odraslim pa 44 % mediane ERD (OECD, 2023b).

²²⁷ Pogosto ne odraža dejanskega materialnega stanja upravičencev, zato brez pomoči ostajajo številni pomoči potrebni ali pa je pomoč prepozna (MDDSZ, 2021).

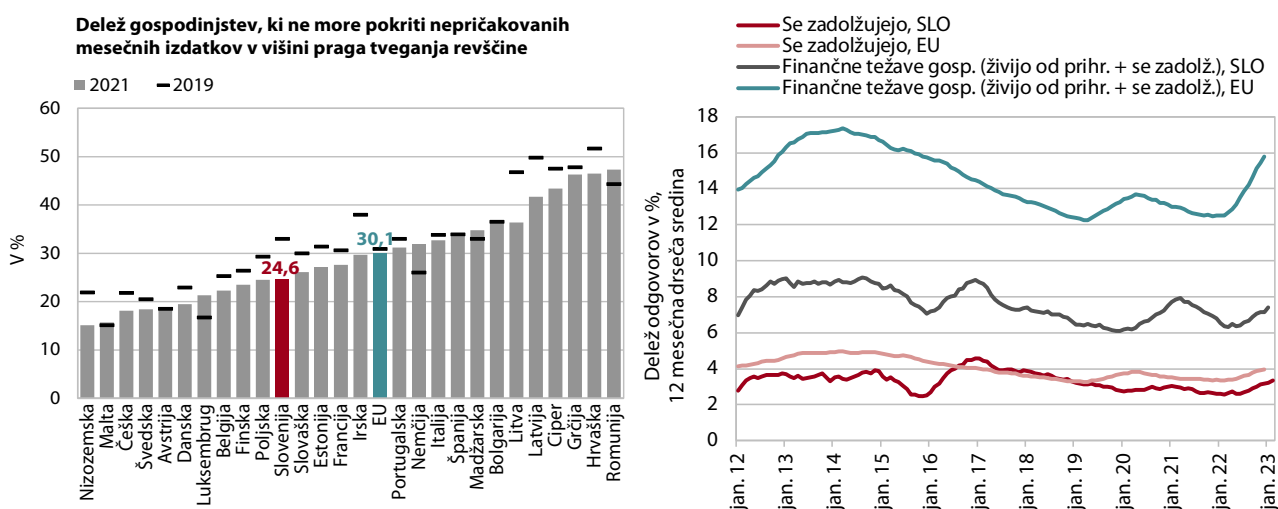
²²⁸ Leta 2021 (ali zadnji podatek) so socialni delavci v Sloveniji predstavljali 2,2 % vseh zaposlenih, kar je manj kot v povprečju EU (4,6). Največje deleže prek (8 %) imajo skandinavske države (Eurostat, 2023).

²²⁹ Na kar opozarjajo različne institucije (MDDSZ, 2021; Računsko sodišče, 2021; Varuh človekovih pravic, 2022; Korpič-Horvat idr. 2022).

navedeno pa poleg pravnih, procesnih in tehničnih anomalij socialnega sistema pod vprašaj postavlja enakost pred zakonom, sorazmernost, osebno dostojanstvo ter dejansko pokritost upravičencev z denarnimi in materialnimi prejemki (omogočitveno načelo) (Korpič-Horvat idr., 2022; MDDSZ, 2022c; Računsko sodišče, 2021c; UMAR, 2021a). K odpravljanju resne MSP in dolgotrajne revščine bi lahko pomembno prispevala pogostejša in transparentnejša ureditev določanja višine OZMD ter večja učinkovitost tega instrumenta redistribucije in solidarnosti, saj edini upošteva dohodkovni in materialni položaj gospodinjstev. Nekateri ukrepi v času kriz in druginje v zadnjih treh letih so ga zaobšli, s tem pa povzročili nepravilnosti in tudi diskriminacijo. Celovito reformo socialne politike, ki bi določila transparentne in preverljive kriterije tudi za potencialne upravičence, bi morali dopolnjevati ukrepi za večanje intrageneracijske in intergeneracijske mobilnosti²³⁰ ter politike desegregacije, deinstitucionalizacije ali/in reintegracije najranljivejših družbenih skupin in posameznikov.²³¹

Finančni položaj revnejših gospodinjstev je ostal kljub epidemiji in druginji stabilnejši kot v povprečju EU, od jeseni 2022 se poslabšuje, a manj kot v povprečju EU. Delež gospodinjstev, ki leta 2021 niso mogla pokriti nepričakovanih stroškov v višini praga tveganja revščine, je bil manjši kot v povprečju EU ter se je v primerjavi z letom 2019 popravil bolj kot v povprečju EU (Slika 56 levo). Finančni položaj gospodinjstev se je v letih 2020–2022 zaradi epidemije in druginje ob višji inflaciji med energetske krizo nekoliko poslabšal, a ostal boljši kot v obdobju 2010–2017 in boljši kot v povprečju EU. Kljub druginji se delež gospodinjstev s finančnimi težavami iz najnižjega dohodkovnega kvartilnega razreda v letu 2022 ni močno povečal, k čemur so pomembno prispevali tudi ukrepi države. Do poletja 2022 je kar 34 % vprašanih v Sloveniji navedlo, da so prejeli finančno podporo države, kar je znatno več kot v povprečju EU (19 %), ob tem jih je bilo v začetku leta 2023 tudi 75 % zadovoljnih s finančno situacijo (EU: 69 %) (Eurobarometer, 2023a). Različne raziskave kažejo, da se finančne težave gospodinjstev²³² od jeseni 2022 povečujejo, zato jih premoščajo s porabo prihrankov, nekoliko se povečuje tudi delež gospodinjstev, ki se zadolžujejo, a oba kazalnika ostajata pod ravnmi iz leta 2017 ter pod povprečjem EU (kazalnik 3.22).

Slika 56: Finančni položaj gospodinjstev se je leta 2021 izboljšal bolj kot v povprečju EU (levo), finančne težave gospodinjstev so se leta 2022 okrepile, a niso dosegle najvišjih ravni iz leta 2017 in 2021 (desno)

Vir: Eurostat (2023) in EK (2022k), levo: EU-SILC 2021 (na dohodkih iz leta 2020); desno: Anketa o mnenju potrošnikov. Opomba: Za Slovaško (levo) je zadnji podatek za leto 2020; EU je povprečna ocena Eurostata (levo) in EK (desno).

Preobremenjenost s stanovanjskimi stroški in huda stanovanjska prikrajšanost prevladujeta v ekonomsko šibkejših gospodinjstvih, ki živijo v stanovanjih slabe kakovosti. V Sloveniji je stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški²³³ razmeroma nizka zaradi visokega deleža lastniških stanovanj. Najvišja je med osebami v

²³⁰ Intrageneracijska mobilnost je sposobnost osebe, da se v svojem življenju premika med socialno-ekonomskimi razredi, intergeneracijska pa sposobnost družine, da se po eni ali več generacijah premakne na socialno-ekonomski lestvici (Eurofound, 2021c; OECD, 2018a).

²³¹ Predvsem desegregacijo romskih otrok v naseljih, kjer je delež otrok z dokončano OŠ še vedno zanemarljiv. Deinstitucionalizacija skrbi in varstva za starejše, hendikepirane in druge ovirane, begunce, prosilce za azil in mednarodno zaščito ter njihova takojšnja integracija v vse vidike ekonomskega, družbenega, kulturnega in socialnega življenja; reintegracija izbrisanih, brezdomnih, odvisnih idr. oseb, ki ostajajo na družbenem robu. Za zadnjo skupino so na voljo zgolj ocene števila oseb, prav tako niso zajeti v statistike (gl. UMAR (2021a).

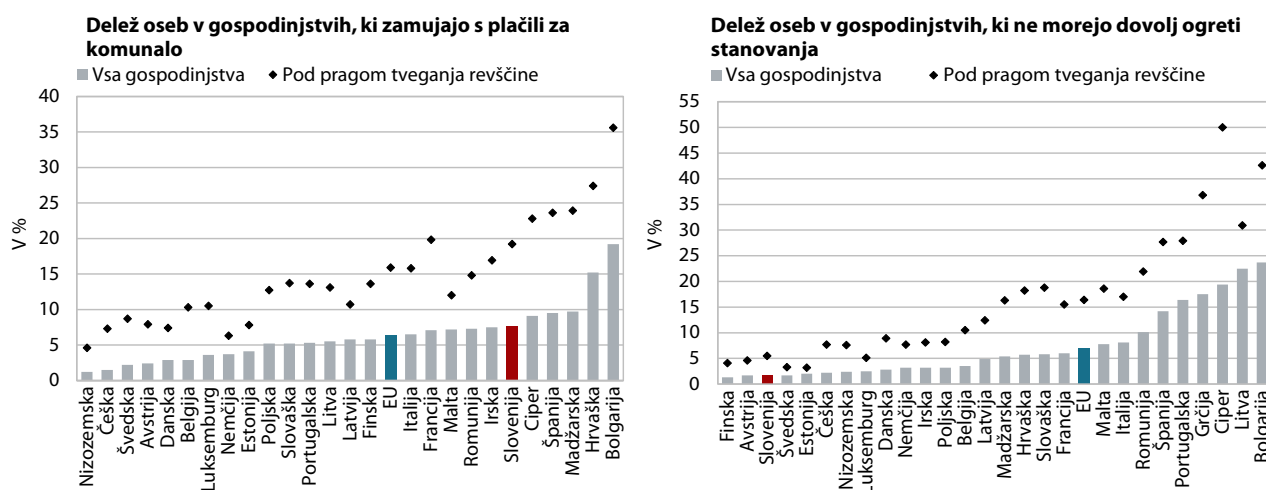
²³² Gospodinjstva, ki v Anketi o mnenju potrošnikov odgovorijo, da živijo od prihrankov ali da si sposojajo denar, da pokrijejo tekoče stroške.

²³³ Stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški je odstotek oseb, ki živijo v gospodinjstvih, v katerih so stanovanjski stroški višji od 40 % celotnega razpoložljivega dohodka gospodinjstva (Intihar, 2022).

gospodinjstvih pod pragom tveganja revščine, saj so ta pogosto nastanjena v slabih, energetsko neučinkovitih stanovanjih. Pogostejše kot v povprečju EU s plačilom položnic za komunalno²³⁴ zamujajo zlasti osebe v gospodinjstvih pod pragom tveganja revščine, še posebej v enostarševskih gospodinjstvih z vzdrževanimi otroki.²³⁵ Rast cen energentov vpliva tudi na nezmožnost revnejših gospodinjstev, da si zagotovijo primerno ogrevano stanovanje, ki je v Sloveniji dolgoletno pod povprečjem EU.²³⁶ Kar 30 % oseb v gospodinjstvih pod pragom tveganja revščine je leta 2020 živelo v stanovanjih slabe kakovosti,²³⁷ kar je tudi vplivalo na višje stroške za energijo. Stanovanja slabe kakovosti so tudi eden glavnih vzrokov za visoko stopnjo stanovanjske prikrajšanosti, ki je med najvišjimi v EU (gl. kazalnik 3.21). Kakovost stanovanj se z energetsko prenovo postopoma izboljšuje,²³⁸ kar kaže tudi zadnji podatek za leto 2022.²³⁹ Stopnja prenaseljenosti stanovanj²⁴⁰ je bila leta 2021 v Sloveniji razmeroma nizka (10,9 %; EU: 17 %), posledično je bila nizka tudi huda stanovanjska prikrajšanost,²⁴¹ katere glavni vzrok ostaja predvsem slaba kakovost stanovanj. V prenaseljenih stanovanjih so živeli predvsem najemniki stanovanj po tržni ceni in gospodinjstva pod pragom tveganja revščine, pogostejše v urbanih kot ruralnih okoljih.

Energetska revščina se je v obdobju 2014–2021 zmanjšala za tretjino, leta 2022 (na dohodkih iz leta 2021) pa je nekoliko porasla. Energetsko revna so gospodinjstva pod pragom tveganja revščine, ki obenem (i) ali zamujajo s plačili stanovanjskih stroškov in energetskih storitev, (ii) ali si ne morejo zagotoviti primerno ogrevanega stanovanja, (iii) ali živijo v neustreznih bivanjskih razmerah. Po letu 2014 se je delež energetsko revnih gospodinjstev postopoma, a vztrajno zmanjševal zaradi izboljšanja vseh dejavnikov, ki vplivajo na energetsko revščino.²⁴² Najnižji je bil leta 2021 (6,5 %), leta 2022 pa je medletno porasel na 7,2 % (Intihar, 2023a), saj sta se povečala delež gospodinjstev pod pragom tveganja revščine in delež gospodinjstev, ki si finančno niso bila zmožna zagotoviti primerno ogrevanega stanovanja.

Slika 57: Zamude s plačili položnic za komunalne storitve so bile v letu 2021 pogostejše kot v povprečju EU (levo), težave s primerno ogrevanim stanovanjem pa med najnižjimi v EU (desno)

Vir: Eurostat (2023). Opomba: Prelom v seriji pri Luksemburgu in Portugalski ter predhodni podatki pri Poljski. Za Slovaško je podatek za leto 2020 (levo).

Cenovno dostopnost stanovanj lahko izboljša večja ponudba javnih najemnih stanovanj, prenova in aktivacija nenaseljenih stanovanj ter premalo zasedenih stanovanj. Cenovna dostopnost stanovanj je v Sloveniji slaba zaradi premajhne ponudbe javnih najemnih stanovanj in stanovanj na trgu ter posledično visokih cen.

²³⁴ Podatki se nanašajo na zamude oseb v gospodinjstvih v zadnjem letu pred anketiranjem pri plačilih ogrevanja, elektrike, plina, vode idr. zaradi finančnih težav gospodinjstva.

²³⁵ Delež oseb v vseh gospodinjstvih z zaostalimi plačili je bil 7,7 % (EU: 6,4 %); v gospodinjstvih pod pragom tveganja revščine pa 19 % (EU: 15,9 %); največji je ostal v enostarševskih gospodinjstvih z vzdrževanimi otroki (30 %; EU: 23,5 %) (Eurostat, 2023).

²³⁶ Delež oseb v takih gospodinjstvih se je iz 1,7 % leta 2021 (EU: 6,9 %) povečal na 2,6 % leta 2022 (SURS, 2023h).

²³⁷ Imeli so težave s puščanjem strehe, vlažnimi stenami, temelji, tlemi ali s trhljimi okenskimi okvirji ali tlemi (Intihar, 2022).

²³⁸ Poleg energetske prenove bo še naprej treba izvajati tudi funkcionalno in ponekod protipotresno stanovanjsko prenovo (UIRS, 2021).

²³⁹ Delež vseh gospodinjstev s stanovanji slabe kakovosti se je leta 2022 zmanjšal za 2 o. t. (SURS, 2023h).

²⁴⁰ Delež oseb, ki živijo v stanovanjih s premajhnim številom sob glede na število, spol in starost članov gospodinjstva (Intihar, 2022).

²⁴¹ Delež oseb v prenaseljenih stanovanjih, ki so obenem prikrajšane vsaj za enega od elementov prikrajšanosti: (i) slabo stanje stanovanja, (ii) ni kadi ali prhe v stanovanju, (iii) ni stranišča na izplakovanje za lastno uporabo ali pa imajo (iv) pretemno stanovanje (Eurostat, 2023).

²⁴² Za okoli dve tretjini se je zmanjšal delež gospodinjstev, ki so zamujala s plačili stanovanjskih stroškov, za polovico manj gospodinjstev je živelo v neprimerno ogrevanih stanovanjih, za 41 % se je zmanjšal delež gospodinjstev, ki so bivala v neustreznih bivanjskih razmerah in za okoli 2 % se je zmanjšal delež gospodinjstev pod pragom tveganja revščine.

Delež najetih stanovanj raste počasi, leta 2021 jih je bilo 9 %.²⁴³ Stanovanja so manj dostopna gospodinjstvom z nizkimi dohodki ter mladim, ki tudi zato pozneje zapuščajo gospodinjstva svojih staršev kot v povprečju EU.²⁴⁴ Poleg gradnje novih stanovanj bi k večji ponudbi pripomogla prenova in aktivacija nenaseljenih stanovanj, ki jih je bilo leta 2021 skoraj petina celotnega stanovanjskega sklada, polovica jih je bilo ali starih, grajenih pred letom 1945, ali brez kakšnega od elementov osnovne infrastrukture.²⁴⁵ Še neizkoriščen vir za večjo ponudbo stanovanj in večjo stanovanjsko mobilnost so tudi premalo zasedena stanovanja,²⁴⁶ v katerih je leta 2021 živela dobra tretjina prebivalcev, kar je bilo blizu povprečja EU. Do leta 2026 je predvidena izgradnja 5.000 novih javnih najemnih stanovanj, za njihovo umestitev v prostor pa je potreben strateški razmislek v skladu z dolgoročnimi razvojnimi usmeritvami regij in države (gl. tudi pogl. 4). Zaradi stanovanjske nemobilnosti, ki je izrazito značilna za slovensko bivalno kulturo, pa bi pri gradnji novih stanovanj veljalo razmisliti o stanovanjih za vse življenje (Šeme in Kerbler, 2022), ki upoštevajo spreminjajoče se stanovanjske potrebe v življenjskem poteku.

Zadovoljstvo z življenjem ostaja visoko nad povprečjem EU, zaupanje v ljudi pa večje kot v predhodnih letih.

V začetku leta 2023 je bilo v Sloveniji 92 % vprašanih zadovoljnih z življenjem (EU: 83 %) (Eurobarometer, 2023b), kar je tako kot leta 2017 in 2019 največ doslej (kazalnik 3.19). Visoko zadovoljstvo z življenjem (7,7 na deset stopenjski Likertovi lestvici, a z nekoliko drugačno metodologijo) kažeta tudi raziskava Slovenskega javnega menja (CJMMK, 2022) in EU-SILC 2021 (SURS, 2023h). Zaupanje v ljudi se je po letu 2014 povečevalo, a bilo po zadnjih podatkih leta 2020²⁴⁷ še vedno nekoliko nižje od povprečja 19 članic EU (CJMMK, 2022; ESS-ERIC, 2020). Leta 2020 je 27 % vprašanih menilo, da večini ljudi lahko zaupa, kar je največ v obdobju 2002–2020, večje je bilo tudi zaupanje v poštenost ljudi in v pripravljenost na medosebno pomoč. Večina anketirancev (95 %) je imela v svojem življenju vsaj eno osebo, s katero se je lahko pogovarja o osebnih stvareh, kar je pomembno z vidika socialne opore in vključenosti v družbo. Pogoste stike s sorodniki, prijatelji ali sodelavci (vsaj enkrat tedensko) pa je imelo nekoliko več vprašanih kot v preteklih letih (gl. UMAR, 2022e).

Dostopnost vzgoje in izobraževanja je boljša kot v povprečju EU, nekatere skupine pa se še soočajo z resnejšimi ovirami.

Vključenost otrok v predšolsko vzgojo in varstvo se je leta 2021 povečala pri otrocih, mlajših od treh let, zmanjšala pa pri otrocih, starih tri leta ali več, a obe ostajata nad povprečjem EU. Pri otrocih, ki tvegajo socialno izključenost, je še naprej nizka, razlika v vključenosti med temi in preostalimi otroci pa večja kot v povprečju EU (EK, 2022h). *Vključenost v osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje* je že veliko let nad povprečjem EU, vendar se nekatere skupine soočajo z ovirami (gl. poglavje 2.1). Otroci in mladi, ki imajo doma slabše pogoje za učenje,²⁴⁸ zgodaj opustijo šolanje,²⁴⁹ številni so se z dodatnimi ovirami soočali tudi zaradi začasnega zaprtja šol med epidemijo covida-19 (Zagovornik načela enakosti, 2021a). Dostopnost terciarnega izobraževanja omogočajo brezplačni študij prve in druge stopnje ter ugodno razmerje med številom vpisnih mest in prijav na visokošolski študij, a se mladi, ki nimajo terciarno izobraženih staršev, redkeje odločajo za študij (Pedagoški inštitut, 2021). Vključenost odraslih v izobraževanje se je po dolgoletnem zniževanju leta 2021 močno povečala (gl. poglavje 2.1), a dobrih 30 % odraslih (EU: 36 %) ocenjuje dostopnost izobraževanja za pomanjkljivo (Eurofound, 2022a). E-izobraževanja so med epidemijo doživela razmah, a ostala nedostopna za tiste skupine prebivalcev, ki so v povprečju slabše opremljeni z IKT opremo in imajo slabo razvite digitalne spretnosti.

Prostočasne dejavnosti ostajajo prebivalcem slabše dostopne kot pred epidemijo, prostovoljci opravijo več ur prostovoljskega dela kot v večini članic EU.

V letih 2015 in 2016 se je precej zmanjšal delež prebivalcev,²⁵⁰ ki jim prostočasne dejavnosti niso bile dostopne, ter ostal v obdobju 2016–2020 razmeroma podoben (okrog 45 %). Potem ko se je leta 2021 povečal, se je leta 2022 ponovno zmanjšal, a je bil s 57 % večji kot pred epidemijo. Nekaterim skupinam prebivalcev (nizko izobraženim brezposelnim in upokojevcem) so te dejavnosti težje dostopne. Leta 2021 si je vsaj en teden počitnic na leto izven doma (finančni in drugi razlogi) lahko privoščilo 90 % gospodinjstev z otroki, kar je podobno kot leta 2014. Finančna dostopnost počitnic pa se je povečala v vseh dohodkovnih skupinah, toda 9 % gospodinjstev z najnižjimi dohodki si počitnic ni moglo privoščiti (SURS, 2023h). K izboljšanju kakovosti življenja prebivalcev pomembno prispeva prostovoljsko delo, hkrati pa prostovoljske izkušnje vplivajo tudi na prostovoljce in njihovo socialno okolje. V Sloveniji je delež prebivalcev, ki redno opravlja neplačano

²⁴³ Dejanski delež najemnih stanovanj je zaradi neregistrirane oddaje v najem verjetno večji, kot ga navaja uradna statistika.

²⁴⁴ Leta 2021 v povprečju pri starosti 29,6 let (EU: 26,5 let) (Eurostat, 2023).

²⁴⁵ Okrog 27 tisoč nenaseljenih stanovanj ni imelo hišne številke, kar je osnovni pogoj za prijavo prebivališča. Med njimi je bilo okoli 12 tisoč eno ali dvostanovanjskih hiš, ki so bile zgrajene po letu 1970 in so imele vso osnovno infrastrukturo (to je stranišča, kopalnice, ogrevanje, elektrike in vodovod) (Miklič, 2022).

²⁴⁶ Premalo zasedeno stanovanje je preveliko za potrebe gospodinjstva, ki živi v njem (Eurostat, 2023).

²⁴⁷ Evropska družboslovna raziskava je bila zaradi epidemije izvedena od 18. 9. do 19. 10. 2020 in od 1. 6. do 31. 8. 2021 (CJMMK, 2022).

²⁴⁸ 11 % otrok iz gospodinjstev, ki so živela pod pragom tveganja revščine in 3 % otrok iz gospodinjstev nad pragom tveganja revščine leta 2021 ni imelo primerne prostora za učenje ali delanje domačih nalog (SURS, 2022d).

²⁴⁹ Leta 2020 2,5 % petnajstletnikov (EU: 2,9 %) (Eurostat, 2023). Kazalnik je merilo izobraževalne revščine (EACEA in EK, 2022).

²⁵⁰ Kazalnik meri delež prebivalcev, starih 16 let ali več, ki jim prostočasne dejavnosti niso dostopne.

prostovoljsko delo nad povprečjem EU.²⁵¹ Razmeroma velik obseg prostovoljskega dela je bil glede na druge članice opravljen tudi med epidemijo (Eurofound, 2020).

Izpostavljenost različnim oblikam diskriminacije je bila v Sloveniji po mednarodnih podatkih iz leta 2019 med najnižjimi v EU, podatki Zagovornika načela enakosti pa kažejo, da se je v obdobju 2017–2020 povečala.

Dolgotrajna izpostavljenost diskriminaciji negativno vpliva na diskriminirano osebo ali skupino, saj lahko vodi do socialne izključenosti, povečuje stroške zdravstvenih storitev ter prispeva k zanemarjanju razpoložljivih virov, zmanjšuje produktivnost in družbeno blaginjo (Kogovšek in Petković, 2007). Po mednarodni raziskavi je leta 2019 v Sloveniji diskriminacijo ali nadlegovanje občutilo 9 % anketiranih (EU: 16 %) (Eurobarometer, 2019a). Domače raziskave, ki z mednarodnimi niso primerljive, pa so v obdobju 2017–2020 zabeležile rast diskriminacije²⁵² (gl. kazalnik 3.17). Večja izpostavljenost diskriminaciji je povezana tudi z razmerami v epidemiji covida-19 in ukrepi za zaježitev virusa. Ti so nesorazmerno bolj prizadeli ranljive skupine, ki so že tako v slabšem položaju zaradi določene osebne okoliščine (otroci iz ranljivih družin, starejši, Romi, nedržavljeni, invalidi, socialno ogroženi, ženske in druge skupine) (Dalli, 2021; ECRI, 2021; Marouda, 2021; Šimonović Einwalter, 2021; Zagovornik načela enakosti, 2021c).

Nasilje v partnerskem odnosu in nasilje v družini pogosteje doživljajo ženske, velikokrat pa ostaja neprijavljeno.

Vsakršno nasilje, lahko je fizično, spolno, psihično ali/in ekonomsko, pomeni kršitev človekovih pravic žrtve, njenega dostojanstva in v najslabšem primeru tudi pravice do življenja (EK, 2021a). V Sloveniji je fizično (vključno z grožnjami) ali spolno nasilje od svojega 15. leta starosti doživelo 22,5 % žensk in 16,3 % moških (SURS, 2023h).²⁵³ Moški nasilje najpogosteje doživljajo v javnem prostoru, ženske pa doma, kar ima pomembne posledice za žrtve.²⁵⁴ Nasilje v partnerskem odnosu je doživela skoraj tretjina žensk (28 %) in petina moških (20 %).²⁵⁵ Ženske so pogosteje kot moški žrtve ponavljajočega se tovrstnega nasilja, prav tako jih več poroča o fizičnih poškodbah in psiholoških posledicah zaradi nasilja (Kontelj, 2022). Po zadnjih dostopnih mednarodnih podatkih je nasilje s strani partnerja v Sloveniji doživelo manj žensk kot v povprečju EU.²⁵⁶ Ženske trikrat pogosteje kot moški doživljajo tudi nasilje v družini.²⁵⁷ To je resen ter pogosto dolgotrajen in prikrit socialni problem, ki negativno vpliva na čustveno, ekonomsko in socialno blaginjo cele družine (EP, 2021). Zaradi spremenjenega načina življenja med epidemijo covida-19 se je v številnih državah povečalo število primerov nasilja v družini (EK, 2021a; UMAR, 2021a). V Sloveniji je bilo leta 2020 več kaznivih dejanj nasilja v družini kot pred epidemijo, v letih 2021 in 2022 pa je bilo prijavljenega nasilja v družini manj, število žrtv kaznivih dejanj ženskega spola (nasilje v družini in spolno nasilje) je bilo še naprej bistveno večje v primerjavi z moškimi (Policija, 2022c). Stopnja prijavljanja nasilja policiji in drugim institucijam je v Sloveniji nizka, saj se z nasiljem in njegovimi posledicami ukvarjajo žrtve same oz. s pomočjo prijateljev in družine. Nasilje je še vedno obravnavano kot zasebna zadeva (FRA, 2014, 2020; Kontelj, 2022), zato podatki, ki jih zabeležijo organi, pogosto ne odražajo dejanskega obsega nasilja v državi (EIGE, 2021).

²⁵¹ Neplačano prostovoljsko delo je opravljal 34 % anketiranih (EU: 32 %), od tega 12 % redno (EU: 10 %) (Eurofound, 2016b).

²⁵² Leta 2020 je o diskriminaciji poročalo 22 % vprašanih, kar je 5 o. t. več kot v letu 2017 (Zagovornik načela enakosti, 2017, 2021d).

²⁵³ Podatki raziskave Osebna varnost v zasebnem okolju iz leta 2020 (SURS, 2023h).

²⁵⁴ Incidenti doma se pogosto zgodijo brez prisotnosti drugih ljudi ali zgolj v prisotnosti otrok, ki so s tem prav tako žrtve nasilja (gl. FRA, 2021; UMAR, 2022e; EK, 2022a).

²⁵⁵ Psihično nasilje partnerja je doživelo 26,3 % žensk in 19,7 % moških, fizično (vključno z grožnjami) ali spolno nasilje 13,4 % žensk in 4,2 % moških, ekonomsko nasilje pa 5,7 % žensk in 3,8 % moških (SURS, 2023h).

²⁵⁶ Po podatkih iz leta 2012 je fizično in/ali spolno nasilje partnerja utrpelo 13 % žensk (EU: 22 %), 34 % pa psihično nasilje partnerja (EU: 43 %) (FRA, 2014).

²⁵⁷ Od svojega 15. leta starosti je fizično nasilje z grožnjami ali spolno nasilje doživelo 14,9 % žensk in 5,3 % moških (SURS, 2023h).

4 Ohranjeno zdravo naravno okolje

Izpusti toplogrednih plinov (TGP), raba energije in naravnih virov ter nastali odpadki so se, po upadanju ob koncu prejšnjega desetletja in še zlasti v prvem letu epidemije covid-19, v letu 2021 (leto z zadnjimi podatki) ponovno povečali. Cilji glede izpustov in rabe energije do leta 2020 so bili ob precejšnjem zmanjšanju gospodarske aktivnosti v kriznih letih 2009 in 2020 doseženi in preseženi, izstopa pa nedoseženi cilj deleža obnovljivih virov v skupni rabi energije, ki se je po letu 2005 povečeval najpočasneje med vsemi članicami EU. Rast produktivnosti v povezavi z izpusti TGP in rabo energije, ki se je v konjunkturi in epidemiji nekoliko pospešila, se je zaradi višje gospodarske aktivnosti ohranila tudi v letu 2021. Produktivnost pri porabi snovi, ki med leti niha v povezavi z aktivnostjo v gradbeništvu, je v letu 2021 ostala približno na ravni iz leta prej. Vse tri opazovane produktivnosti ostajajo nižje kot v povprečju EU, in sicer bolj pri izpustih in porabi snovi (-13 % in -10 %), manj pa pri rabi energije (-8 %). Ker se zaostanek v daljšem obdobju ni bistveno zmanjšal, to ne bo zadostovalo za doseganje področnih ciljev SRS, pa tudi precej ambicioznejši cilji EU do leta 2030 in 2050 postajajo težje uresničljivi. Rabo predelanih snovi, ki prispeva k doseganju okoljskih ciljev in je merilo krožnosti gospodarstva, bo nujno občutneje izboljšati tudi zaradi višjih cen surovin in težavah pri dobavi. S tem se bo hkrati sistematično zmanjšalo nastajanje odpadkov, ki se je po zmanjšanju v začetku epidemije v gospodarskem okrevanju znova povečalo.

Na zdajšnje premalo trajnostno naravnano gospodarstvo in način življenja kaže tudi razmeroma visok in naraščajoč ekološki primanjkljaj Slovenije. Naravne vire, podobno kot v večini razvitih držav, koristimo precej hitreje, kot so se sposobni obnoviti. K blažitvi v Sloveniji precej prispevajo obsežne površine zavarovanih območij, velika gozdnatost in zmerna intenzivnost kmetovanja. Tla in voda sta v povprečju še vedno razmeroma dobro ohranjena naravna vira. Bolj problematična je kakovost zraka, merjena z vsebnostjo najdrobnejših prašnih delcev, zaradi neustreznega izgorevanja lesne biomase v individualnih kuriščih ter obsežne gradbene aktivnosti in cestnega prometa.

V letu 2022 so se z vojno v Ukrajini odprli novi izzivi, ki pa ob iskanju rešitev za večanje samozadostnosti na področju rabe energije in virov odpirajo možnosti za pospešitev prestrukturiranja gospodarstva in družbe v smeri doseganja nizkoogljičnosti in krožnosti. Ker je zagotavljanje nemotene oskrbe med energetske krize težje, to lahko kratkoročno vodi v večjo rabo fosilnih goriv, a ob takem netrajnostnem ravnanju je treba zeleni prehod na ostalih področjih izdatno okrepiti in zaostanek nadoknaditi. Ključno je učinkovito izkoristiti vsa razpoložljiva finančna sredstva, glede na nujno pospešitev prehoda pa bodo potrebni dodatni sistemski ukrepi, podprti z dodatnimi viri.

4.1 Nizkoogljično krožno gospodarstvo

Nizkoogljično krožno gospodarstvo (razvojni cilj 8)

Cilj SRS 2030 je prekiniti povezavo med gospodarsko rastjo ter rastjo rabe surovin in energije ter s tem povezanim velikim obremenjevanjem okolja. Trajnostna rast bo dosežena predvsem s korenitimi spremembami potrošniških in proizvodnih vzorcev, s tem pa boljšega izkoristka virov in učinkovitejšega upravljanja odpadkov ter učinkovitejši rabi energije in večjim deležem obnovljivih virov energije. To bo hkrati omogočalo zmanjševanje izpustov toplogrednih plinov. Načrtovane spremembe bodo podprte z izobraževanjem in povezovanjem, spodbujanjem okoljskih inovacij ter predvsem prenehanjem rabe fosilnih goriv. Poleg tega SRS 2030 poudarja nujnost sprememb v prometu za hitrejši razvoj trajnostne mobilnosti.

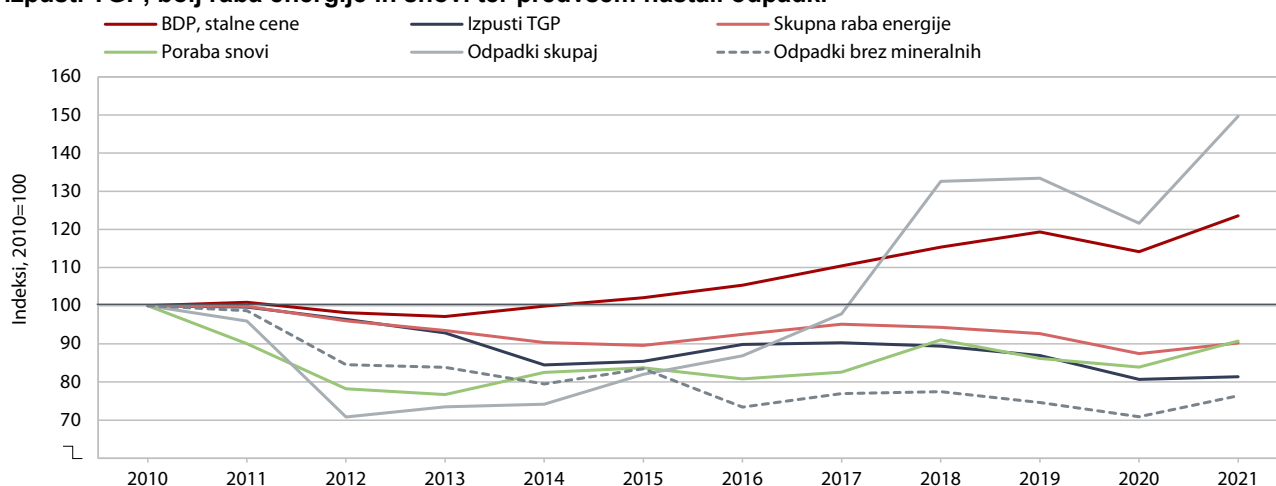
Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 8:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Snovna produktivnost , v SKM/kg	2,1 (2021)	2,3 (2021)	3,5
Delež OVE v končni rabi energije , v %	24,6 (2021)	21,8 (2021)	27,0
Emisijska produktivnost , v SKM/mio. kg CO ₂	3,8 (2021)	4,1 (2020)	Povprečje EU v 2030

Izpusti toplogrednih plinov (TGP), rabe ključnih naravnih virov in pri tem nastali odpadki so se po znižanju v epidemiji covid-19 ponovno zvišali; ob hitrejši gospodarski aktivnosti se je nadaljeval trend njihovega zaostajanja za rastjo BDP, ki pa ga bo za uresničitev ambicioznih ciljev treba pospešiti. Analiziranje okoljske razsežnosti gospodarskega razvoja običajno temelji na uporabi kazalnikov, ki kažejo razmerje med gospodarsko rastjo ter izpusti pri tem nastalih TGP, rabe energije, snovi, vode in nastalimi odpadki. Izpusti TGP in rabe virov so

se po zvišanju v prvih letih konjunktore po gospodarsko-finančni krizi stabilizirali, se nato v letu epidemije 2020 pričakovano znižali, v letu 2021 (leto z zadnjimi podatki), pa ponovno zvišali, vendar manj kot bruto domači proizvod (Slika 58). Cilji do leta 2020 so bili, tudi zaradi nižje gospodarske rasti od predvidene ob načrtovanju, doseženi na področju izpustov in energetske učinkovitosti, povečevanje deleža obnovljivih virov energije v končni rabi energije pa je bilo prenizko. Zaradi dosedanjega odlašanja in postavljanja zahtevnejših ciljev za spopadanje s podnebnimi spremembami bo treba zaostanek nadoknaditi (MOPE, 2023a) in prehod v nizkoogljično krožno gospodarstvo v naslednjih letih bistveno pospešiti. V novih geostrateških razmerah kot posledica vojne v Ukrajini so se v letu 2022 odprli novi izzivi, povezani s prekinitvijo odvisnosti od ruskih fosilnih goriv, kar pa ob prizadevanjih za večjo samooskrbnost znotraj EU odpira možnosti za pospešitev zelenega prehoda in povečanje odpornosti energetskega sistema (EK, 2022q; MOPE, 2023b). V vmesnem času je zaradi energetske krize zagotavljanje preskrbe z energenti težje in v izogib motenj to lahko vodi v večjo rabo fosilnih goriv, a ob tem koraku v netrajnostno smer je treba zeleni prehod na ostalih področjih izdatno okrepiti. Ključno je prepoznavati priložnosti, razvijati inovacije, zmanjšati porabo, uvajati nove čiste tehnologije ter pri tem spremljati uspešnost razvoja, prilagajati politike in prerazporejati vire. S prepočasnimi spremembami ali njihovimi odlašaji bo zeleni prehod postajal občutno zahtevnejši (UMAR, 2022d).

Slika 58: Po znižanju v epidemiji covid-19 so se v letu 2021 z višjo gospodarsko aktivnostjo nekoliko zvišali izpusti TGP, bolj raba energije in snovi ter predvsem nastali odpadki

Vir: SURS (2023h), preračuni UMAR. Opomba: pri nastalih odpadkih brez mineralnih snovi niso odšteti odpadki iz sežiganja in odpadki pri obdelavi odpadkov (metodologija Eurostat).

Po zmanjšanju med epidemijo so se izpusti TGP v letu 2021 nekoliko povečali, emisijska produktivnost pa se zadnja leta izboljšuje podobno kot v EU, zato se zaostanek za njo ne zmanjšuje. V letu 2021 so se izpusti povečali za 0,8 % (kazalnik 4.1), a so bili hkrati za okoli 4 % pod v zadnjih dveh desetletjih najnižjo ravno iz leta 2014.²⁵⁸ V sektorjih, ki so vključeni v shemo trgovanja z emisijami (ETS)²⁵⁹, so se pod vplivom visokih stroškov za nakup dovoljenj nadalje zmanjšali. V sektorjih izven te sheme (ne-ETS) pa so se povečali zaradi visoke rasti v prometni dejavnosti (14 %), po občutnejšem zmanjšanju v letu prej kot posledica okrnjenega delovanja v epidemiji. Promet je edina dejavnost, kjer so se izpusti povečali tudi v daljšem obdobju (v 2005–2021 za 18 %, na 32-odstotni delež), zato je treba ukrepe za zmanjševanje v tej dejavnosti posebej skrbno oblikovati (IJS, 2022). V cestnem prometu je problematična raba fosilnih goriv, ki je spodbujena tudi z oprostitvami plačil trošarin za goriva (IJS-CEU, 2022). Cilj strategije EU do leta 2020, da se izpusti iz ne-ETS sektorjev v obdobju 2005–2020 ne bodo povečali za več kot 4 % (Evropski parlament in Svet EU, 2009), pa je bil presežen. Ti izpusti so se v tem obdobju zmanjšali za okoli 17 %, kar je bilo ob nižji gospodarski aktivnosti od pričakovane ob načrtovanju tudi lažje dosegljivo.²⁶⁰ Za doseganje zahtevnejših ciljev do leta 2030²⁶¹ pa bo treba povečati rabo obnovljivih virov in energijo rabiti bolj učinkovito, ob tem pa finančne spodbude za izvajanje podnebnih naložb usmeriti v celovite in učinkovite rešitve (IJS-

²⁵⁸ Zmanjšanje izpustov v letu 2014 je bila predvsem posledica prenehanja delovanja nekaterih velikih naprav (blok 3 in blok 4 Termoelektrarne Šoštanj d.o.o., HSE-Energetska družba Trbovlje d.o.o., Lafarge Cement d.o.o.) in zgolj v manjši meri zaradi izboljšanja učinkovitosti (Računsko sodišče, 2021b).

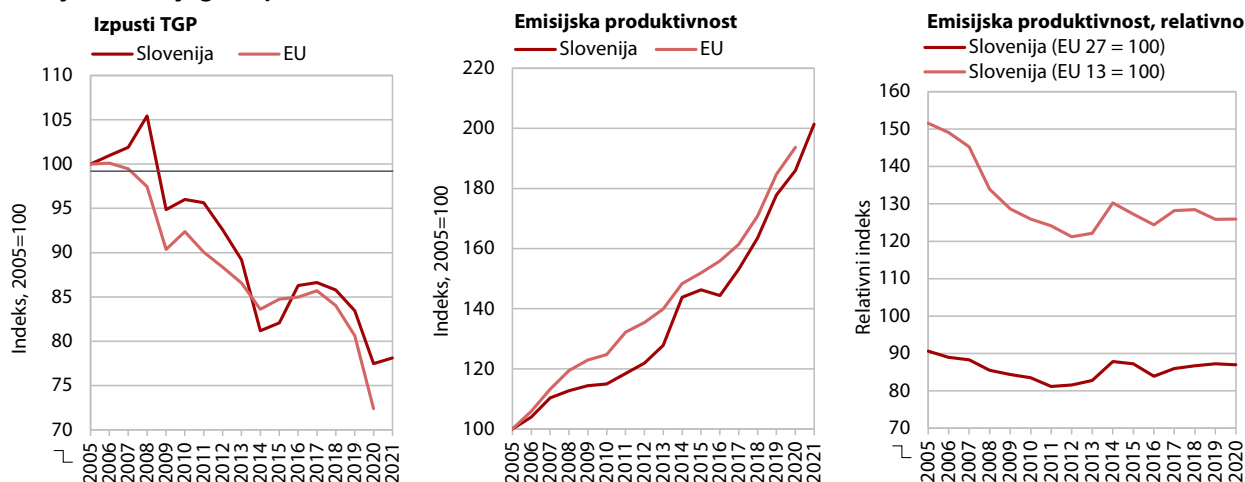
²⁵⁹ V shemo trgovanja, to je sektorje EU ETS, so vključeni izpusti predvsem iz energetske, kovinske in nekovinske dejavnosti. Te družbe prejmejo ali kupijo pravice do izpustov, s katerimi lahko trgujejo z drugimi družbami. S pripisovanjem denarne vrednosti ogljiku so družbe spodbujene, da poiščejo stroškovno najučinkovitejše rešitve za zmanjšanje izpustov in vlagajo v čiste nizkoogljične tehnologije.

²⁶⁰ Ker je Slovenija zastavljeni podnebni cilj uspešno dosegla, bo v registru Unije predvidoma ostalo več kot 11 mio. enot dodeljenih letnih izpustov. Slovenija jih lahko proda drugi državi članici, ki jih potrebuje za izpolnjevanje zastavljenega cilja. Malta je enote kupila od Bolgarije po približno 1 €/enoto (MOP, 2022c).

²⁶¹ V NEPN (Vlada RS, 2020) so zastavljeni cilji, da bo Slovenija do leta 2030 glede na 2005 celotne izpuste zmanjšala za 36 %, v tem izpuste v sektorjih ne-ETS za vsaj 20 %, a te cilje bo treba še zaostriti.

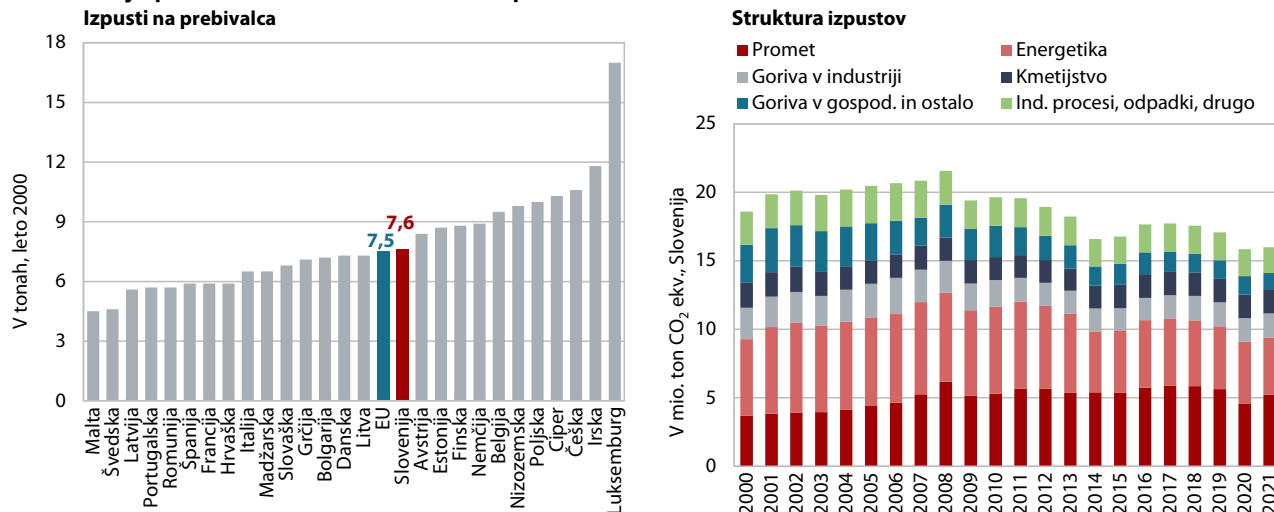
CEU, 2022; MOP, 2022a; UMAR, 2022d). Skupni izpusti so se po prvih ocenah povečali tudi v prvi polovici leta 2022,²⁶² kar kaže, da bo izvajanje ukrepov treba bistveno okrepiti (Mzl, 2022). Temu pritrjuje tudi gibanje *emisijske produktivnosti* (izračunane kot BDP na enoto izpustov TGP), ki se je sicer v letu 2021 ponovno nekoliko izboljšala, a zaostanek za povprečjem EU že nekaj let ostaja enak, 13–odstoten. Za doseg cilja SRS na tem področju, to je doseganje povprečja EU v letu 2030, bo zato treba učinkovito koristiti vse razpoložljive finančne vire ter sistemsko spodbujati povezavo ukrepov za razvoj gospodarstva in zmanjšanje izpustov.

Slika 59: Izpusti TGP so se dolgoročno gibali podobno kot v EU, prav tako emisijska produktivnost, pri zmanjševanju zaostanka za EU in povečevanju prednosti pred skupino novih članic (EU 13) pa v zadnjih nekaj letih večjega napredka ni bilo

Vir: Eurostat (2023). Opomba: Primerjava v SKM je smiselna med državami v posameznem letu, ne pa tudi v časovnem obdobju.

Slika 60: Izpusti TGP, ki so v Sloveniji v preračunu na prebivalca blizu povprečja EU, so se po epidemiji zaradi večje prometne aktivnosti nekoliko povečali

Vir: Eurostat (2023), ARSO (2022); preračuni UMAR. Za leto 2021 preliminarna ocena.

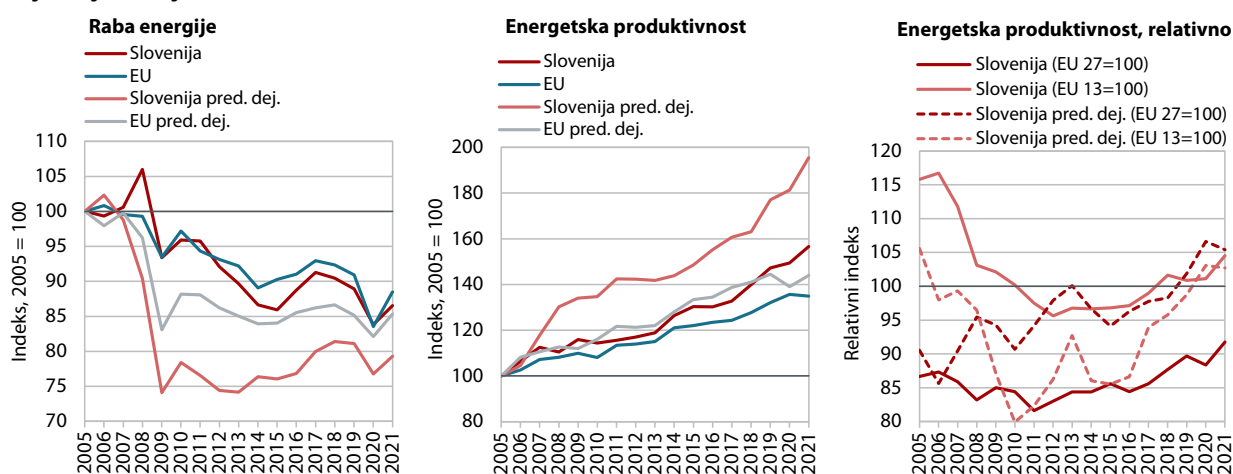
Skupna raba energije se je v letu 2021 po zmanjšanju v epidemiji povečala za okoli 3 %, a ob višji gospodarski aktivnosti se je energetska produktivnost izboljšala, vrzel do povprečja EU pa zmanjšala na najnižjo raven doslej. Cilja glede *energetske učinkovitosti* za leto 2020 sta bila pri primarni in končni rabi²⁶³ energije dosežena in presežena, a sta bila ob nizki aktivnosti v gospodarsko-finančni krizi ter nedavni epidemiji lažje dosegljiva. Primarna raba energije je bila v letu 2020 za okoli 14 % manjša, to je ugodnejša od ciljne (kazalnik 4.2). V kriznih letih 2009 in 2020 se je medletno znižala za 12 % in 6 %, kar je bistveno prispevalo k doseganju cilja. Raba

²⁶² Po četrtletnih ocenah medletno v Sloveniji za okoli 9 %, v povprečju EU za 3 % (Eurostat, 2023)

²⁶³ Končna raba energije je primarna raba energije, brez energije porabljene v transformacijah in energetskem sektorju ter brez izgub.

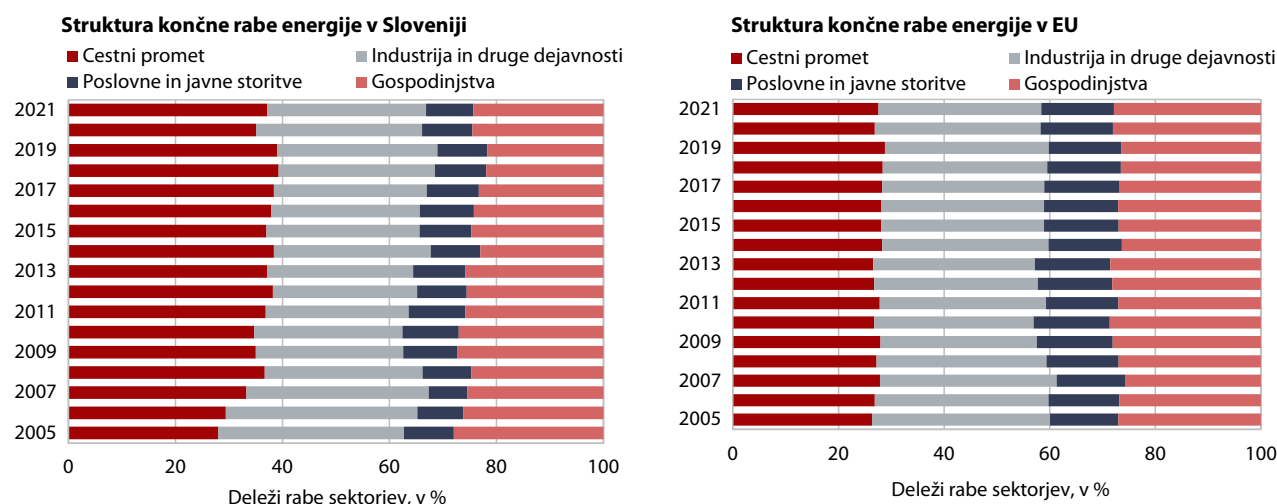
energije za ogrevanje se je v daljšem obdobju zmanjšala zaradi varčnejše rabe, energetske sanacije stavb, večjega izkoristka kurilnih naprav in drugih ukrepov za večjo učinkovitost, pa tudi pod vplivom toplejših zim. V letu 2021 sta se rabi kurilnega olja in lesa povečali. Ker so imele omejitve v epidemiji covid-19 posebno velik vpliv na promet, se je sproščanje v naslednjem letu odrazilo v močno povečani rabi tekočih goriv (motornega bencina za 14 % in dizelskega goriva za 16 %).²⁶⁴ **Energetska produktivnost**, merjena z razmerjem med BDP in celotno rabo energije, se je zaradi relativno nižje rasti BDP po finančni krizi izraziteje izboljševala šele po letu 2017, vključno z zadnjim opazovanim letom 2021. Precejšnji napredek je bil v zadnjih letih dosežen v predelovalni industriji, kjer je bila energetska produktivnost že višja kot v EU.²⁶⁵ Zmanjševanje rabe energije bi bilo uspešnejše, če se ne bi zaradi tranzitne lege v razširjeni EU v nekaj letih pred gospodarsko-finančno krizo zelo povečala raba **energije v cestnem prometu**. Ta se je nato z nihanji ohranjala na visoki ravni vse do leta 2021 (kar je prispevalo tudi k rasti izpustov TGP). V nekaterih letih je bila dodatno spodbujena še s ceno pogonskih goriv, ki je bila nižja kot v sosednjih državah. Zaostanek Slovenije za EU v energetske produktivnosti se je v letu 2021 ponovno zmanjšal, na manj kot desetino, kar je najmanjša vrzel po letu 1995.

Slika 61: Raba energije se je v zadnjih nekaj letih v Sloveniji zniževala podobno kot v EU, energetska produktivnost pa se je ob višji gospodarski rasti zviševala hitreje in je leta 2021 zaostala za povprečno v EU najmanj doslej

Vir: Eurostat (2023); preračuni UMAR.

Slika 62: Delež rabe končne energije v cestnem prometu ostaja visok, v poslovnih in javnih storitvah pa nizek

Vir: Eurostat (2023); preračuni UMAR.

²⁶⁴ Za leto 2022 ocenjujemo, da se raba energije ob nekoliko spremenjeni strukturi (večji rabi goriv in lesa ter manjši rabi hidroenergije, premoga in plina) ni dosti spremenila (kazalnik 4.2).

²⁶⁵ Gospodarske družbe v energetske intenzivnih predelovalnih dejavnostih so v obdobju 2008-2021 tudi opazno znižale obremenjenost poslovnih prihodkov s stroški energije, z 8,4 % na 5,8 % (UMAR, 2022d).

Delež rabe obnovljivih virov energije (OVE) bo brez korenitejših sprememb v nekaj letih zaostal za povprečjem EU in zastavljenimi cilji, saj se je raba OVE po letu 2005 povečala najmanj med članicami EU. V letu 2021 se je delež OVE v končni rabi energije povečal za 0,5 o. t., na 24,6 %. Ker je to drugo leto zapored pomenilo nedoseganje obvezujočega cilja, ki je na ravni 25 %, je bilo treba manjkajoči delež ponovno zagotoviti s statističnim prenosom iz druge članice EU, ki je svoje cilje preseгла.²⁶⁶ V obdobju 2005–2021 se je delež povečal za 5 o. t., v povprečju EU pa za 12 o. t.. Potem ko je v obdobju 2013–2015 presegal 22 %, je do leta 2019 ostal na podobni ravni in se v prvem letu epidemije povečal na okoli 24 % (kazalnik 4.3), kar pa je bilo povezano z manjšo rabo tekočih goriv v epidemiji in ne z večjo rabo OVE. V Sloveniji močno prevladuje raba klasičnih OVE, to je lesa in hidroenergije, delež rabe drugih OVE pa je med vsemi članicami EU najnižji. Vetrna energija je v Sloveniji skoraj neizkoriščena, v povprečju EU pa pomeni že skoraj 16 % celotne rabe OVE in presega rabo hidroenergije. Po letu 2009²⁶⁷ sta k rasti rabe OVE največ prispevali večja raba sončne energije in izkoriščanje energije okolice s toplotnimi črpalkami (delež v letu 2021 je bil pri vsaki okoli 5 %). V *sektorju električne energije* se je delež OVE po letu 2005 povečal za 6 o. t., na 35 % (v EU za 21 o. t., na 38 %) in v *sektorju ogrevanja in hlajenja*²⁶⁸ za 9 o. t., na prav tako 35 % (v EU za 11 o. t., na 23 %). Ta delež je razmeroma visok zaradi velike rabe lesa, ki je v letu 2021 tudi k dvigu skupnega deleža OVE prispeval največ. V *sektorju prometa* se je v tem obdobju povečal za 10 o. t., na 11 %, tako da je bil cilj (10-odstotni delež) presežen (v EU za 7 o. t., na 9 %).²⁶⁹ Za pospešitev rabe OVE v smeri cilja SRS je nujen takojšen premik k zelenim energetskim naložbam.²⁷⁰ Ob ugodnih naravnih razmerah, kot so velika vodnatost in vetrovnost, je treba razvojni zaostanek nadoknaditi in poiskati sprejemljive rešitve pri prednostnem umeščanju posameznih energetskih objektov v prostor (MOPE, 2023b).

Promet, ki ima velik vpliv na okolje, se je po krizi zaradi epidemije covid-19 ponovno povečal in dolgoročne trajnostne rešitve postajajo vse večja nujnost. V Sloveniji in EU se večina blaga prepelje s tovornjaki, večina potnikov pa potuje z avtomobili, kar sta za okolje najmanj sprejemljiva načina prevoza. Skupni *blagovni promet* je zaradi tranzitne lege Slovenije velik in se je še dodatno povečeval zlasti sredi prejšnjega desetletja (kazalnik 4.4). V preračunu na BDP se je v obdobju 2010–2020 povečal za 12 % (v povprečju EU je ostal enak). V preračunu na prebivalca je prepeljanega precej več blaga kot v EU. V strukturi ugodno izstopa razmeroma velik delež železniškega blagovnega prevoza (v letu 2020 v Sloveniji 35 %, v EU 17 %). V *potniškem* prometu pa je uporaba železnice in drugih javnih prevoznih sredstev skromna (v letu 2020 v Sloveniji 9 %, v EU 13 %), delež prevozov z osebnimi avtomobili pa velik. V letu 2020 je bil v prizadevanjih za zaježitev epidemije covid-19 precej omejen zlasti javni potniški promet, prevoz z osebnimi vozili pa precej manj, tako da se je delež javnega potniškega prometa v skupnem precej zmanjšal (za okoli 5 o. t.). Nizek delež je tudi sicer posledica manjše stopnje urbanizacije in večje poselitvene razpršenosti, predvsem pa neposodobljene in skromne ponudbe javnega potniškega prometa²⁷¹. V medmestnem prometu se povečuje souporaba vozil, kar prispeva k nižjim obremenitvam okolja in hkrati k nižjim stroškom gospodinjstev. Ker je ključno doseči trajnostno, pametno in odporno mobilnost (EK, 2020g), bo bistveno več pozornosti treba usmeriti na (i) izvajanje ukrepov za zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov pri vseh načinih prevozov; (ii) doseganje nemotene, varne in učinkovite povezljivosti, kar bo ugodno vplivalo na trajanje prevoza in prevozne stroške ter zanesljivost in varnost v prometu in (iii) mobilnost z endotnim evropskim prometnim prostorom, da si dejavnost opomore po epidemiji covid-19 in postane odpornejša proti prihodnjim krizam. Z vizijo razvoja slovenskega železniškega omrežja (MzI, 2021) so predvidene nove proge za visoke hitrosti, da bo dosežen višji standard in konkurenčni čas potovanja ter s tem hitrejši prehod potnikov iz cestnega v železniški promet.

²⁶⁶ Obvezujoči cilj je Slovenija dosegla z nakupom manjkajočega deleža energije iz OVE iz druge države članice EU preko mehanizma statističnega prenosa obnovljive energije (MOPE, 2022b, 2022a). Sporazuma za obe leti sta bila sklenjena s Češko, za leto 2020 v vrednosti okoli 5 mio EUR in za leto 2021 okoli 2 mio EUR. Administrativni dokup ni pomenil pridobitve dodatne energije, bil pa je pogoj za nadaljnje črpanje kohezijskih sredstev v tekočem obdobju.

²⁶⁷ V tem letu se je delež rabe OVE najbolj povečal zaradi krize in upada skupne rabe energije, pri čemer se je raba OVE zmanjšala manj.

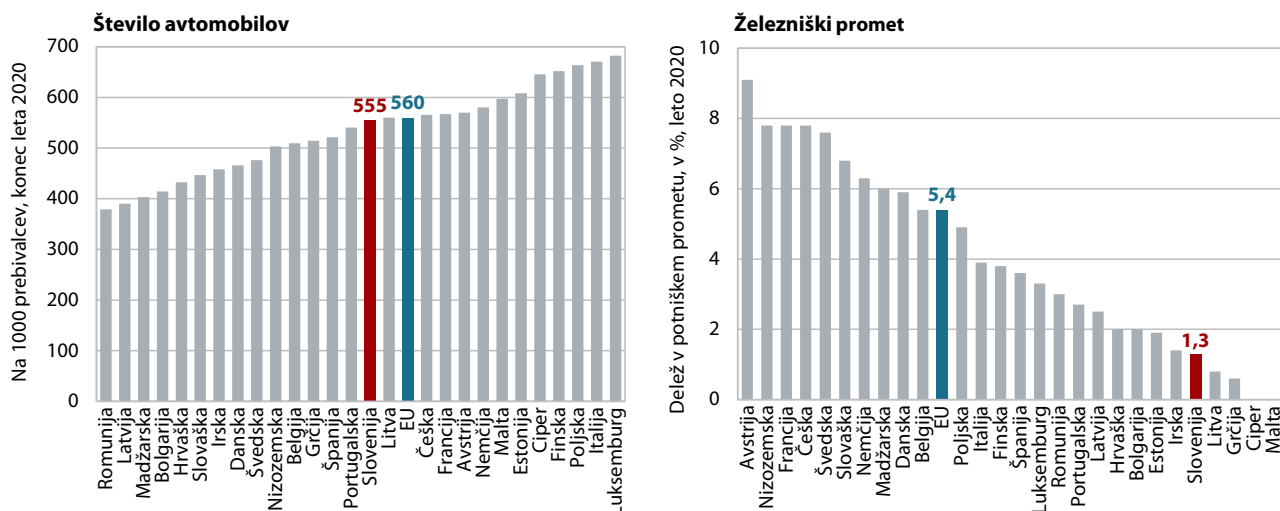
²⁶⁸ Pri tem se raba OVE za ogrevanje na elektriko prišteva k elektriki iz OVE in ne k OVE pri ogrevanju.

²⁶⁹ Delež biogoriv v prometu se je močneje povečal šele v zadnjih treh letih, saj je bil še v letu 2017 z 2,6 % skoraj trikrat nižji kot v EU.

²⁷⁰ Slovenska energetska podjetja načrtujejo v obdobju 2021–2027 za vsaj 4 mrd EUR zelenih energetskih naložb. Večinoma so v pripravi projekti za obnovljive vire energije, ob tem pa tudi za zmanjšanje izpustov TGP – za uvajanje nizkoogiljnih tehnologij, za pametna omrežja, električno mobilnost in učinkovito rabo energije (Energetska zbornica Slovenije, 2021).

²⁷¹ Po rezultatih analize Mednarodnega inštituta za potrošniške raziskave (2022) so avtobusne povezave v 15-tih pregledanih slovenskih mestih s skupaj okoli sto linijami pomanjkljive in nezadovoljive. Javni prevoz je neprijazen, še posebej do novih uporabnikov. Linije vozijo preredko, ne vozijo v enakomernih časovnih intervalih in imajo zapletene obratovalne trase. Močne hrbtenice omrežja ni niti v Ljubljani ali Mariboru, v Sloveniji pa so le še štiri mestne linije, ki vozijo v povprečju na 20 minut ali manj (dve v Piranu, v Kopru in Škofji loki).

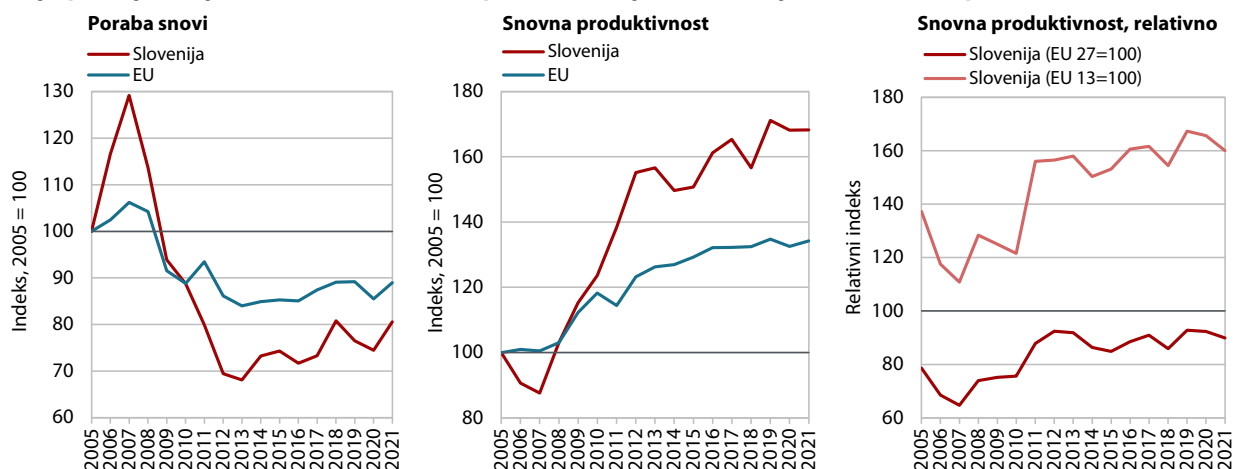
Slika 63: Slovenija se po številu avtomobilov na prebivalca uvršča v povprečje EU, po deležu železniškega v skupnem potniškem prometu pa na rep držav članic

Vir: Eurostat (2023); preračuni UMAR. Opombi: a) graf levo: Avstrija 2018; b) graf desno: kazalnik se nanaša na potovanje znotraj države.

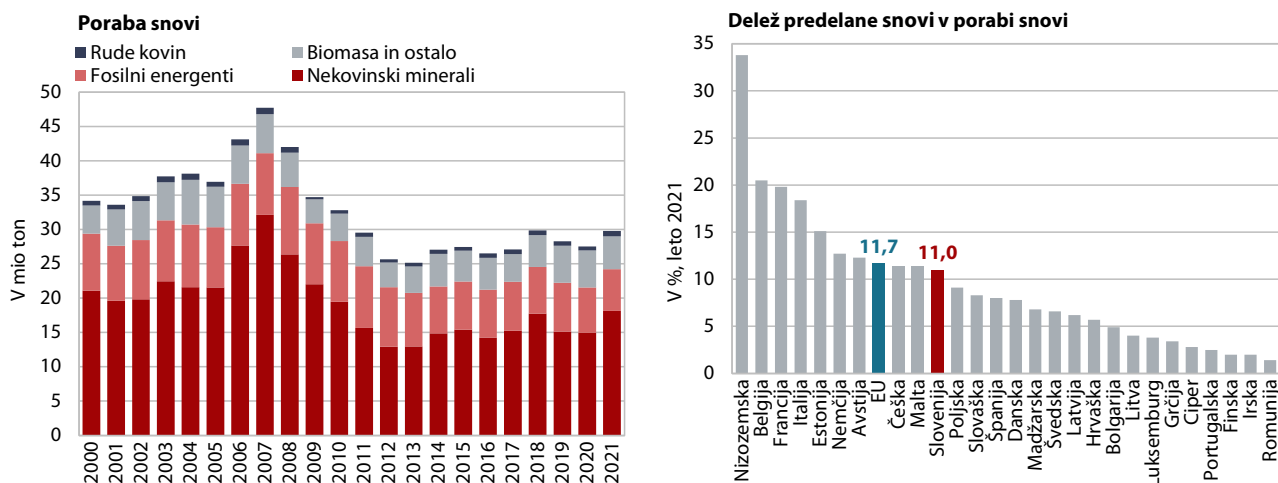
Snovna produktivnost, ki je eden od osnovnih kazalnikov trajnostnega gospodarstva, se je med gospodarsko-finančno krizo ob nižji porabi snovi v gradbeni dejavnosti izboljšala, v zadnjih letih pa ni večjega napredka. Spremembe snovne produktivnosti, izračunane kot razmerje med BDP ter porabljenimi surovinami in materiali, so v Sloveniji pod močnim vplivom gradbene dejavnosti in z njo povezane porabe nekovinskih mineralov. V strukturi porabe snovi je delež gradbenega materiala v mednarodni primerjavi razmeroma visok. Snovna produktivnost se je v obdobju 2007–2012 predvsem zaradi močnega zmanjšanja gradbene dejavnosti po zaključeni gradnji avtocestnega križa in zaradi gospodarsko-finančne krize povečevala hitreje kot v povprečju EU. V naslednjih letih je vrzel do povprečja EU ostala približno enaka. V letu 2021 je bila sicer ponovno zabeležena velika rast rabe nekovinskih mineralov (zlasti peska in gramoza), kar je skupno porabo snovi močno povečalo. Ob višji gospodarski aktivnosti to sicer ni pomenilo znižanja produktivnosti, kljub temu pa se je zaostanek za EU ponovno nekoliko povečal, na raven okoli 10 % (kazalnik 4.5), okrog katere se giblje že zadnjih deset let (Slika 64 desno). Za leto 2022 ocenjujemo, da se snovna produktivnost ob sicer povečani rabi tekočih goriv, lesa in nekovinskih mineralov in zmerni rasti BDP ni veliko spremenila. Pričakujemo lahko, da bo načrtovano izvajanje večjih gradbenih projektov, kot so gradnja železniške infrastrukture in cestne povezave tretje razvojne osi, rast snovne produktivnosti ponovno upočasnilo. Za doseg zastavljenega cilja približevanja snovne produktivnosti povprečni v EU (cilj SRS 2030) bo zato načrtovanim ukrepom kroženja snovi treba nameniti bistveno več pozornosti.

Slika 64: Poraba snovi se je v daljšem obdobju v Sloveniji zmanjšala bolj kot v EU in snovna produktivnost se je precej izboljšala, zaostanek za EU pa se v zadnjem desetletju ni bistveno spremenil

Vir: Eurostat (2023); preračuni UMAR.

Slika 65: Poraba snovi¹, ki se je po končani gradnji avtocest in zaradi gospodarsko-finančne krize v obdobju 2007–2012 občutno zmanjšala, se od takrat rahlo povečuje (levo); delež predelane snovi² pa bo treba podobno kot v večini članic EU občutno povečati (desno)

Vir: SURS (2023h), Eurostat (2023); preračuni UMAR. Opomba: Poraba snovi je opredeljena kot izkoriščanje domačih virov, povečano za neto uvoz snovi. Delež predelane snovi je porabljena predelana količina odpadkov v celotni količini porabljene snovi in odpadkov.

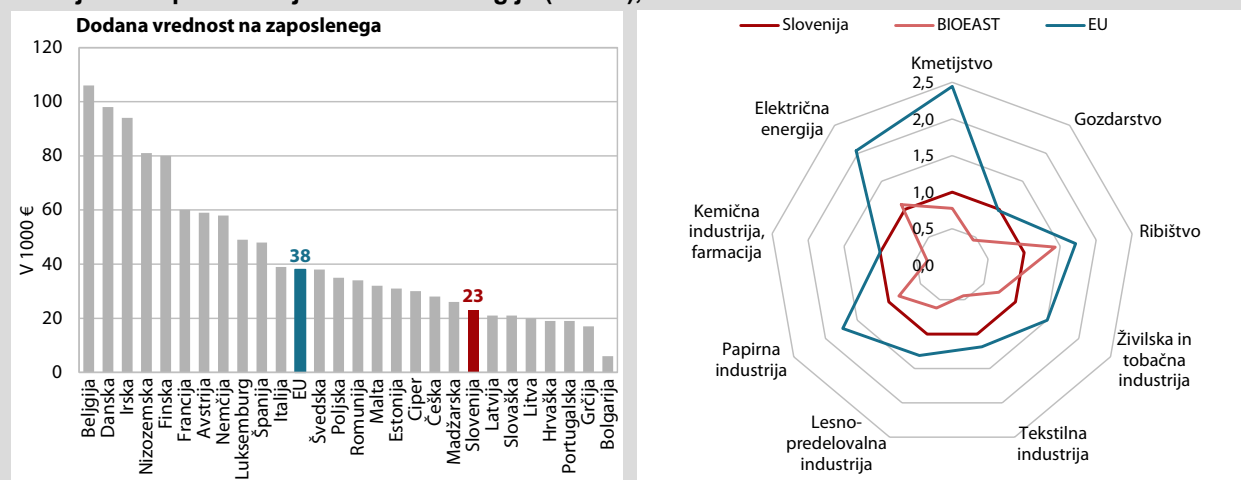
Okvir 4: Biogospodarstvo kot neizkoriščen potencial v trajnostnem razvoju

Biogospodarstvo je proizvodnja obnovljivih bioloških virov ter njihova pretvorba v hrano, krmo, bioizdelke in bioenergijo (EK, 2012, 2019, 2022I). Zajema vse dejavnosti in z njimi povezane storitve in naložbe, ki proizvajajo, uporabljajo, predelujejo, distribuirajo ali porabljajo biološke vire¹, vključno s storitvami ekosistemov². Izrazita krepitev biogospodarstva v zadnjih desetletjih sovпада z izkušnjo globalne gospodarske in podnebne krize. Izpostavljeno ranljivost gospodarskega sistema, osredotočenega na rast na osnovi rabe neobnovljivih virov in netrajnostni rabi obnovljivih virov, so novi nepredvidljivi dogodki (geopolitični pritiski in energetska kriza) še povečali.

EU je (krožno) biogospodarstvo v širšem pomenu gospodarske paradigme prepoznala kot enega od odgovorov na nove izzive, njegov razvoj pa kot temeljno os zelenega dogovora. S Strategijo za biogospodarstvo (EK, 2012, 2019) so bili postavljeni cilji, ki odražajo sinergijske učinke razvoja biogospodarstva na ekonomsko, družbeno in okoljsko komponento razvoja: (i) zagotavljanje prehranske varnosti, (ii) trajnostno upravljanje naravnih virov, (iii) zmanjšanje odvisnosti od neobnovljivih netrajnostnih virov, (iv) blaženje podnebnih sprememb in prilagajanje nanje ter (v) krepitev evropske konkurenčnosti in ustvarjanje delovnih mest. Večina držav EU ima lastno strategijo biogospodarstva, nekatere pa te razvojne vsebine obravnavajo v okviru drugih strategij in programov, med njimi je tudi Slovenija.³

Slovenija ima velik surovinski potencial in priložnosti v vseh biogospodarskih panogah. V gozdarstvu in lesnopredelovalni industriji je to predvsem pri rabi lesa nižje kakovosti, stranskih produktov in ostankov lesno predelovalne industrije, pri sečnih ostankih in odsluženem lesu. Komercialno zanimivi so tudi odpadki biomase in stranski tokovi iz kmetijstva in živilsko predelovalne industrije (Juvančič idr., 2021). V Sloveniji je bil prispevek biogospodarstva k skupni DV v letu 2019 višji kot v povprečju EU (6,4%; v EU 5,2%), produktivnost dela pa predvsem v primerjavi z biogospodarsko razvitejšim delom EU izrazito nizka (EK, 2019; Juvančič idr., 2021; Juvančič, 2022). Za hitrejši razvoj je poleg izboljšanja proizvodnih procesov v smeri doseganja višje produktivnosti v teh dejavnostih ključno razumevanje bioloških procesov na molekularni ravni, ki omogočajo pretvorbe surovin biološkega izvora v širok nabor ekološko sprejemljivih in ekonomsko upravičenih bio osnovanih proizvodov in energije. Možnosti so predvsem v prehranski verigi, farmaciji, proizvodnji industrijskih encimov, lepiv in maziv, strojnih komponent, embalaže, tekstilij, gradbenih materialov ipd. Ključno je spodbujanje povezovanja vseh deležnikov, razvoj podpornega okolja in okrepljeno vključevanje v procese na ravni EU. V povpraševanju je treba okrepiti zeleno javno naročanje,⁴ ki ima poleg neposrednih učinkov v javni porabi tudi vpliv na nakupno obnašanje prebivalstva.

Slika 66: Produktivnost dela v biogospodarstvu je v Sloveniji precej nižja kot v EU (levo), predvsem v kmetijstvu in proizvodnji električne energije (desno), leto 2019

Vir: Ronzon idr. (2022), preračuni UMAR. Opomba: slika desno prikazuje relativno odstopanje EU27 in BIOEAST regije od produktivnosti dela v Sloveniji. BIOEAST regija je 11 držav Srednje in Vzhodne Evrope (Bolgarija, Češka, Hrvaška, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Poljska, Romunija, Slovaška in Slovenija).

¹ Skupni raziskovalni center EK (Ronzon idr., 2022) opredeljuje 16 biogospodarskih panog, ki jih umestimo v tri skupine: primarne, ki biomaso pridobivajo (kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo); predelovalne, kjer je biomasa ključna surovina (proizvodnja hrane, pijač in tobaka, obdelava in predelava lesa ter proizvodnja papirja) in predelovalne, kjer so biomasa oz. njene komponente lahko surovinska baza (proizvodnja tekstilij, oblačil, usnja, kemikalij in kemičnih izdelkov, proizvodnja farmacevtskih surovin in preparatov, izdelkov iz gume in plastičnih mas, proizvodnja pohištva in električne energije).

² Ekosistemske storitve (ES) so koristi, ki jih ljudje in družba prejemamo od narave in v večini tako koristi kot stroški zagotavljanja le-teh niso (v celoti) tržno prepoznani. V splošnem ločimo oskrbovalne storitve (npr. hrana, voda, surovine, energija), uravnavne storitve (npr. kroženje zraka, zaščita pred erozijo in zdrsi, biotska pestrost, vezava CO₂, prečiščevanje vode, opraševanje) in kulturne storitve (npr. zagotavljanje kulturne krajine, prostor za rekreacijo in širjenje znanja) (Millennium Ecosystem Assessment, 2005).

³ V Sloveniji so to npr. SRS 2030, SKP po 2023, NOO, Strategija pametne specializacije, Vizija Slovenije 2050, NPVO 2020–2030 idr.

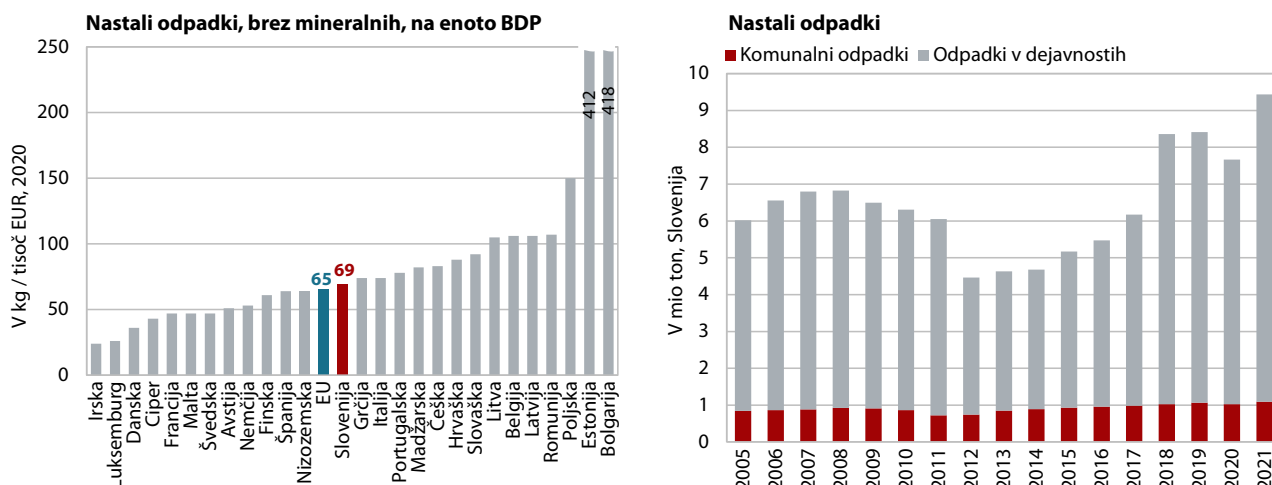
⁴ Javna poraba v državah EU za nakup blaga, gradnjo in storitve na področju biogospodarstva znaša okoli 19 % BDP (Juvančič, 2022).

V letu 2021 se je po enoletni prekinutvi nadaljeval trend naraščanja količine nastalih odpadkov, za nujno zmanjševanje bo ključen sistemski pristop s povečevanjem uporabe v krožnem gospodarstvu. Količina vseh *nastalih odpadkov* se je v obdobju 2012–2019 letno v povprečju povečevala za desetino, po upadu v epidemiji covid-19 pa je njihova količina v letu 2021 ponovno narasla (kazalnik 4.6). Skupno je nastalo za okoli 23 % več odpadkov kot v letu prej, v tem pa so se odpadki iz dejavnosti povečali za okoli četrtino, komunalni pa za okoli 6 %. V strukturi so se zaradi povečane aktivnosti v gradbeništvu in predelovanih dejavnostih povečali predvsem mineralni odpadki²⁷², ostali pa manj, tako da so se odpadki brez mineralnih v preračunu na enoto BDP nekoliko zmanjšali. *Ravnanje z odpadki* pa se je v zadnjih letih precej izboljšalo. Povečal se je delež predelave in zmanjšal delež odlaganja, ki je najmanj zeleno ravnanje. Delež recikliranih odpadkov, brez mineralnih, je v Sloveniji med državami EU med najvišjimi in je v letu 2021 znašal 85 %. Zeleno je sistemsko preusmerjanje proizvodnje v krožni sistem, da bi zmanjšali porabo primarnih surovin, ki jih zaradi njihove omejenosti v naravi primanjkuje in z višjimi cenami postajajo tudi vse večji strošek. Ena izmed možnih spodbud za manj nastalih odpadkov ali njihovo večjo ponovno rabo je lahko vključitev sežiganja odpadkov v sistem za trgovanje z izpusti toplogrednih plinov (EU ETS). Ker bi s tem v dejavnostih nastali dodatni stroški, bi sežiganje postalo dražje od recikliranja, posledično pa bi se kot energetski vir uporabilo le tiste ostanke odpadkov, ki jih na drug način ni mogoče uporabiti (Geert Warringa, 2021). Poseben problem je odpadna hrana, tudi zaradi povečevanja njenega obsega.²⁷³

²⁷² Mineralni odpadki so večinoma zemljine in kamnine in nastanejo pri zemeljskem izkopu v gradbeni dejavnosti. Njihov delež v skupnih odpadkih je zaradi njihove teže razmeroma velik. V letu 2021 je znašal 73 %, v letu 2022 pa se še povečal, saj se je količina teh odpadkov ob veliki gradbeni aktivnosti po prvi oceni povečala za dve tretjini (SURs, 2023c).

²⁷³ Statistično evidentirana letna količina odpadne hrane se je v Sloveniji v obdobju 2013–2021 povečala za 21 %, na 68 kg na prebivalca. Po oceni SURs je bilo med odpadno hrano 60 % neužitnega dela, ki se mu večinoma ne da izogniti (npr. kosti, olupki, jajčne lupine in luščine), preostalih 40 % pa užitnega in to količino bi lahko z ozaveščanjem in pravilnim odnosom do hrane zmanjšali ali preprečili. Največ odpadne hrane se je predelalo anaerobno v bioplinarnah (gl. tudi Okvir 5).

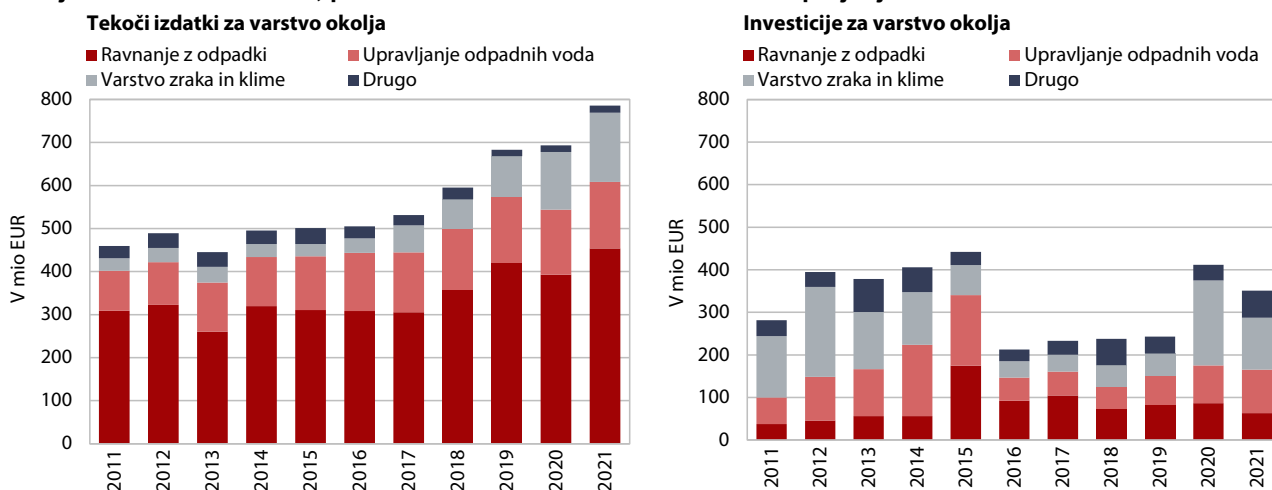
Slika 67: Povečevanje odpadkov, ki jih brez mineralnih v preračunu na enoto BDP nastane približno toliko kot v povprečju EU, se je v letu 2021 po upadu v epidemiji covid-19 nadaljevalo

Vir: Eurostat (2023) in SURS (2023h). Opomba: znižanje nastalih odpadkov v letu 2012 v Sloveniji je posledica (i) zmanjšanja gradbenih odpadkov in (ii) spremenjene metodologije - nekatere vrste odpadkov so bile prerazporejene med stranske proizvode.

Sredstva za varstvo okolja so po letu 2016 naraščala in bila v precejšnji meri namenjena ravnanju z odpadki, leta 2021 pa je bila rast zaradi nižjih investicij manj izrazita.²⁷⁴ *Skupni tekoči izdatki za varstvo okolja*, ki v daljšem obdobju naraščajo, so se leta 2021 zvišali za 13 %, na okoli 790 mio. EUR. Več kot polovica, okoli 57 %, je bila namenjena ravnanju z odpadki. Največ tekočih izdatkov je nastalo v osrednjeslovenski regiji, okoli 30 %, sledili sta podavska in savinjska regija, kjer so izdatki za varstvo okolja dosegli najvišji, okoli 3-odstotni delež regionalnega BDP. *Za skupne investicije v varstvo okolja* je bilo v letu 2021 namenjenih 351 mio. EUR, kar je 15 % manj kot leto prej, nekoliko nad povprečjem zadnjega desetletja, a manj kot v povprečju obdobja rasti investicij v prvi polovici desetletja. Zmanjšale so se predvsem investicije v varstvo zraka in podnebja, ki so predstavljale 35 % vseh investicij v varovanje okolja, povečale pa so se investicije v upravljanje odpadnih voda, na 30 % vseh investicij. Podobno kot izdatkov je bilo tudi sredstev za investicije največ, okoli 43 %, v osrednjeslovenski regiji. Po deležu investicij v regionalnem BDP izrazito izstopata posavska in zasavska regija (2 % in 1,5 %), kjer je ta od dva do desetkrat višji kot v drugih regijah.

Slika 68: Tekoči izdatki za varstvo okolja se dolgoročno zvišujejo, investicije v varstvo okolja, ki so bile nekaj let razmeroma nizke, pa so se v letih 2020 in 2021 zvišale na prejšnje ravni

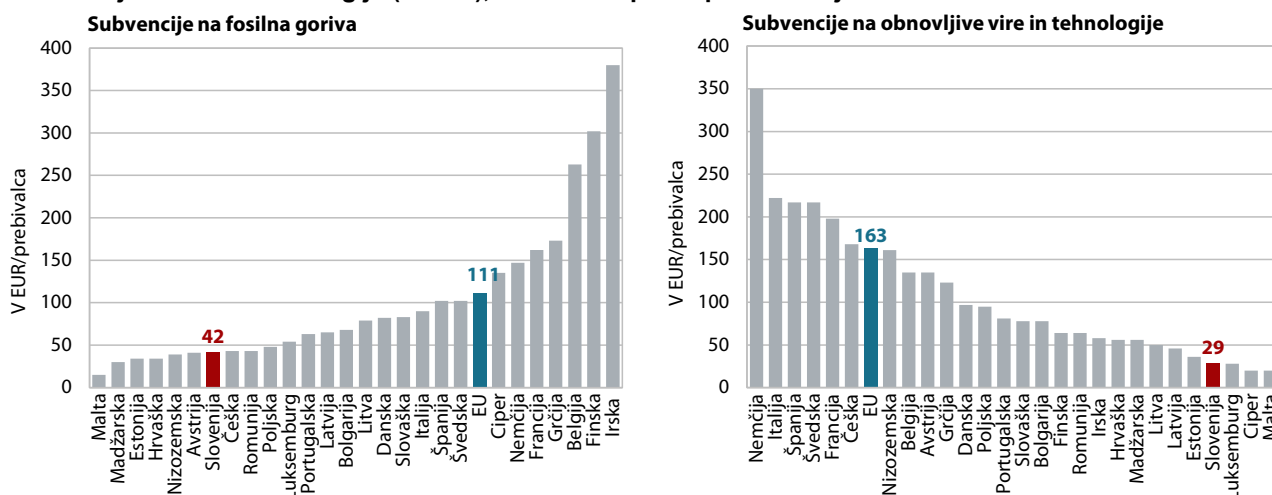

Vir: SURS (2023h), preračuni UMAR. Opomba: Gibanja sredstev za investicije so povezana s črpanjem sredstev EU v posameznih programskih obdobjih.

²⁷⁴ SURS objavlja vsa finančna sredstva, namenjena za varstvo okolja zaradi njegovega onesnaževanja, po okoljskih namenih: varstvo zraka in klime (t. j. podnebja), upravljanje odpadnih voda, ravnanje z odpadki, zaščita in izboljšava tal, podtalnice in površinskih voda, varstvo pred hrupom in vibracijami, varstvo biološke raznolikosti in pokrajine, zaščita pred radiacijo, raziskovanje in razvoj ter drugo. V raziskovanje so vključena podjetja in organizacije, ki so registrirani za opravljanje dejavnosti in zaposlujejo vsaj 10 oseb. Zajeta so sredstva iz lastnih virov, iz nacionalnega proračuna in sredstev EU, krediti in drugi viri financiranja.

Prihodki iz okoljskih davkov so se v razmerju do BDP znižali, to pa z vidika cenovnih signalov ne prispeva k doseganju ciljev zelenega prehoda, ki bo v prihodnjih letih zahteval znatno večja finančna sredstva. Prihodki iz tega naslova so bili v letu 2021 sicer za 5 % višji kot v predhodnem letu, glede na BDP pa so se znižali na najnižjo raven od leta 2000, na 2,8 % BDP (kazalnik 4.7). Kljub nominalnemu povišanju v letu 2021 so še vedno zaostajali tudi za nominalno za ravni iz leta 2019 (za 10 %), po predhodnih podatkih državnega proračuna pa se je ta zaostanek ohranil tudi v letu 2022. To je odraz zniževanja obremenitev z okoljskimi davki v tem obdobju, zlasti trošarin na energente, ukinitve dodatnega davka na motorna vozila, v posameznih mesecih leta 2022 pa je bila ukinjena tudi okoljska dajatev za obremenjevanje zraka z izpusti CO₂. Čeprav glavna okoljskih davkov ni namenski vir za financiranje zelenega prehoda, pa takšna gibanja z vidika doseganja dolgoročnih podnebnih ciljev niso spodbudna, saj so okoljski davki poleg drugih spodbud (olajšav in subvencij) pomemben cenovni signal. Sredstva, ki jih je Slovenija preko subvencij namenila za fosilna goriva, so nižja kot v povprečju EU in nekoliko presegajo subvencije za obnovljive vire oz. tehnologije, ki pa so sicer v mednarodni primerjavi med najnižjimi (EK, 2020a). Pregled znanih namenskih virov za financiranje zelenega prehoda kaže, da bo v obdobju 2021–2030 za te namene na voljo več sredstev kot v obdobju 2016–2020, zlasti iz virov EU, vendar pa ta ne bodo zadoščala za financiranje potreb, ocenjenih v NEPN. To vrzel bo treba zapolniti z dodatnimi javnimi viri in vključitvijo investicijskega potenciala zasebnega sektorja (gl. Fiskalni svet, 2022 in UMAR, 2022).

Slika 69: Subvencije na fosilna goriva na prebivalca (levo) so bile v Sloveniji v letu 2018 višje od subvencij za obnovljive vire in tehnologije (desno), v obeh skupinah pa med nižjimi v EU

Vir: EK (2020a).

4.2 Trajnostno upravljanje naravnih virov

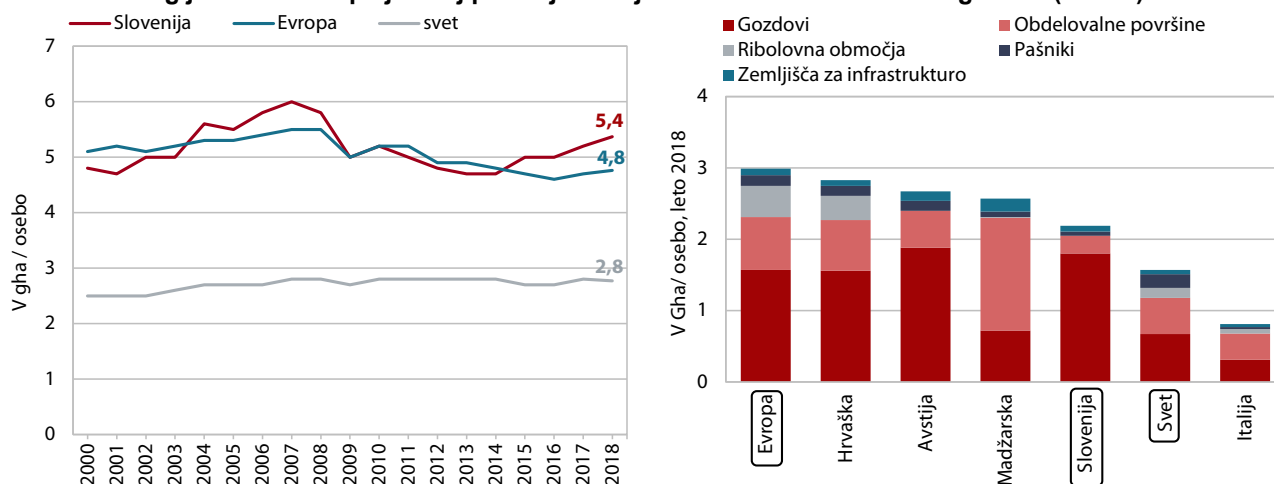
Trajnostno upravljanje naravnih virov (razvojni cilj 9): Cilj SRS 2030 je trajnostno varovati naravne vire in načrtovati njihovo učinkovito rabo, saj so eden ključnih stebrov za zagotavljanje zdravega življenjskega prostora, pridelavo kakovostne hrane in izvajanje gospodarskih dejavnosti z visoko dodano vrednostjo. Cilj bomo dosegli s preseganjem sektorskega načina razmišljanja, ohranjanjem biotske raznovrstnosti, trajnostnim upravljanjem tal, ohranjanjem kakovostnih kmetijskih zemljišč, trajnostnim razvojem gozda ter učinkovitim upravljanjem voda. SRS 2030 ob tem prepoznava velik pomen odgovornega ravnanja s prostorom. Posebnega pomena bo blažitev podnebnih sprememb, učinkovito prilagajanje nanje in izkoriščanje priložnosti, ki jih te prinašajo.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 9:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Delež kmetijskih zemljišč v uporabi, v %	23,6 (2021)	39,3 (2021)	>24
Kakovost vodotokov, mg O ₂ /l	0,7 (2020)	2,7 (2020)	< 1
Ekološki odtis, gha/osebo	5,4 (2018)	4,8 (2018)	3,8

S proizvodnimi procesi in življenjskim slogom smo naravo v Sloveniji po letu 2014 ponovno bolj obremenjevali. Ekološki odtis, ki je eden najbolj visoko sinteznih kazalnikov obremenjevanja okolja (kazalnik 4.8), se je med finančno in gospodarsko krizo znižal približno na raven iz začetka prejšnjega desetletja, v obdobju 2015–2018 (zadnji podatek) pa se je povečeval in v preračunu na prebivalca v tem obdobju presegal povprečje Evrope. To kaže, da je bila gospodarska rast dosežena ob visoki rabi virov in večjem onesnaževanju okolja. V strukturi ekološkega odtisa je največ ogljičnega odtisa, večinoma zaradi uporabe fosilnih goriv v prometu in energetiki²⁷⁵. Delež ogljičnega v skupnem odtisu je povsem primerljiv s povprečjem v Evropi in svetu, do razlik v strukturi pa prihaja pri ostalih kategorijah. Večji delež imajo gozdni proizvodi, zaradi večje rabe lesa pri ogrevanju in v gradbeništvu. Izvoz lesa v hloh in uvoz končnih izdelkov prispeva k povečevanju ekološkega odtisa²⁷⁶ in manjši dodani vrednosti gospodarstva. Biološka površina, ki se je sposobna obnoviti in je merilo naravnega bogastva, t. i. *biološka zmogljivost narave*, je v Sloveniji v preračunu na prebivalca višja kot v svetovnem, a nižja kot v evropskem povprečju. Sloveniji največjo biokapaciteto prinašajo gozdovi, ki z absorpcijo izpustov ogljikovega dioksida blažijo podnebne spremembe, čeprav hkrati poraba gozdnih proizvodov prispeva k obremenjevanju okolja. Razlika med ekološkim odtisom in biokapaciteto, t. i. *ekološki primanjkljaj*, je v Sloveniji večja kot v povprečju sveta in tudi Evrope. Človeštvo porabi 70 % več naravnih virov, kot jih je mogoče obnoviti, v Sloveniji pa toliko, kot da bi živeli na treh planetih. Za dostojno življenje prebivalstva v okviru zmožnosti planeta je zato treba čimprej celovito in sistemsko preiti v nizkoogljične krožne rešitve.

Slika 70: Ekološki odtis je bil v Sloveniji v obdobju 2015–2018 višji kot v Evropi in vrzel se je povečala (levo), biološka zmogljivost narave pa je v tej primerjavi nižja in večinoma odvisna od gozdov (desno)

Vir: Global Footprint Network (2022). Opomba: globalni hektar (gha) je rodovitna površina, potrebna za zadovoljitev človekovih potreb po hrani in ohranjanje njegovega življenjskega sloga ter odlaganje pri tem nastajajočih odpadkov.

Slovenija se uvršča v območja z največjo biotsko raznovrstnostjo v Evropi, pri tem pa se vse bolj kaže potreba po iskanju sprejemljivih kompromisov v reševanju skupnih izzivov. Velika biotska raznovrstnost je predvsem naravna danost, pa tudi posledica načrtnega varovanja rastlinskih in živalskih vrst ter premišljenega gospodarjenja z ekosistemi. Po zavarovanih območjih, ki so zaradi velike biotske in krajinske pestrosti ključna za ohranitev življenjskih prostorov ogroženih vrst, je Slovenija v vrhu držav EU in ima v Naturi 2000 dvakrat tolikšen delež površin kot EU v povprečju. Kljub številnim aktivnostim za ohranitev biotske raznovrstnosti pa ta tudi v Sloveniji dolgoročno upada. Indeks ptic kmetijske krajine, ki je eden izmed kazalnikov sprememb, kaže na zmanjševanje njihove populacije, a v zadnjih nekaj letih je zaznati nekaj izboljšanja.²⁷⁷ Upada tudi ohranjenost habitatov, ki je v Sloveniji sicer boljša kot na ravni EU, predvsem pri habitatnih tipih sladkih voda, barij in močvirij ter travnišč. Poleg naravnih procesov na stanje habitatov vplivajo intenzifikacija kmetijstva in opuščanje kmetijske rabe, pozidave v zvezi s širjenjem urbanizacije, prometa in gospodarskih aktivnosti, nedomišljeno urejanje vodotokov, onesnaževanje in naseljevanje invazivnih vrst. Naložbe v varstvo in obnovo narave, ki postajajo nujne, bodo tudi ključne pri

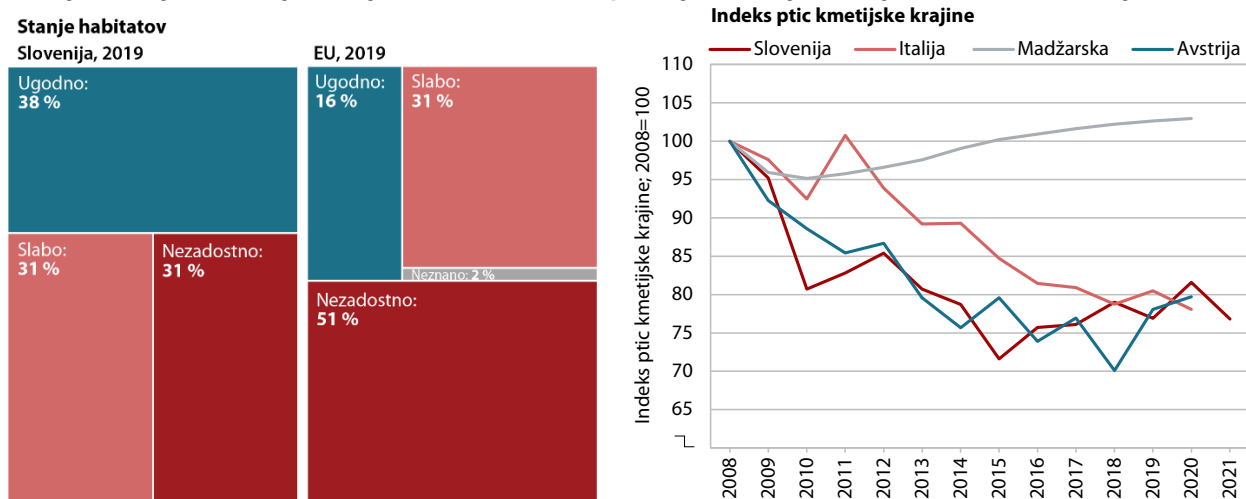
²⁷⁵ Metodologiji izračunavanja izpustov toplogrednih plinov po GFN ekološkem odtisu in po Okvirni konvenciji Združenih narodov o spremembi podnebja (UNFCCC), kjer se upošteva dejanske izpuste in ponore, se razlikujeta, zato so rezultati izračunov zelo težko primerljivi. Po metodologiji UNFCCC so izpusti v Sloveniji leta 2014 znašali 16,7 Mt CO₂. V ekološkem odtisu po metodologiji GFN so v tem letu znašali 5.857 tisoč gha, kar je ekvivalentno 17,3 Mt CO₂ (Kovač in Piciga, 2020).

²⁷⁶ Izčrpavanje biokapacitete države za potrebe izvoza in uvoz dodatne biokapacitete pomeni ekološki primanjkljaj. V izračunih imajo enaki izdelki, proizvedeni v Sloveniji, nižji ekološki odtis od uvoženih. Ob večji stopnji predelave lesa v Sloveniji bi se skrajšale transportne poti in tudi povečala odpadna biomasa za ogrevanje, kar bi zmanjšalo rabo fosilnih gorivov ter s tem povezane izpuste toplogrednih plinov in ekološki odtis.

²⁷⁷ Ugotavljanje stanja biotske raznovrstnosti je precej težavno, ker je vrst in interakcij med njimi in neživim okoljem veliko. Med kazalniki, ki okvirno kažejo splošno stanje, so populacija izbranih vrst ptic, indeks ptic kmetijske krajine, ohranjenost populacij divjadi in gozdov.

gospodarskem okrevanju Evrope.²⁷⁸ Izziv je v preseganju sektorskega načina razmišljanja ter iskanju kompromisnih rešitev med interesi s področja varovanja narave in posameznih gospodarskih dejavnosti. Kot izjemno zahtevno področje se že nekaj časa kaže predvsem iskanje kompromisov v prostorski umestitvi objektov za pridobivanje energije iz obnovljivih virov.

Slika 71: Stanje evropsko pomembnih habitatov je v Sloveniji bolj ugodno kot v povprečju EU, indeks ptic kmetijske krajine, ki se je v daljšem času zniževal, pa se je v zadnjih nekaj letih nekoliko izboljšal

Vir: Eurostat (2023); ARSO (2023c). Opomba za graf desno: za Hrvaško ni podatka.

Kmetijstvo, ki ima pri ohranjanju biotske raznovrstnosti eno ključnih vlog, v Sloveniji v mednarodni primerjavi ni med intenzivnejšimi, v krizah pa se je poglobilo zavedanje o velikem pomenu učinkovitih in konkurenčnih prehranskih verig. Slovenija se uvršča med države EU, kjer so razmere za kmetijsko pridelavo v povprečju težje: delež kmetijskih zemljišč v skupni površini je razmeroma nizek, zemljišča so razdrobljena in okoli tri četrtine jih leži na območjih z omejenimi možnostmi za kmetovanje. To otežuje pridelavo in zmanjšuje učinkovitost, dejavnost pa je ob velikem deležu travinja bolj usmerjena v živinorejo. Površina njiv na prebivalca je v mednarodni primerjavi skromna (kazalnik 4.9). V kmetijstvu potekajo precejšnje strukturne spremembe, kot so povečevanje in specializacija gospodarstev, a hkrati tudi povečevanje ekološke pridelave in reje.²⁷⁹ Ker je varovanju okolja namenjene vse več pozornosti, sta se bilančna presežka dušika in fosforja, ki sta osnovna kazalnika obremenjevanja tal in voda s kmetijstvom, v daljšem obdobju precej znižala.²⁸⁰ Po nizkih bilančnih presežkih v letu 2020 so se ti v letu 2021 nekoliko povečali, predvsem kot posledica manjšega pridelka in večje rabe dušikovih gnojil iz zaloge na gospodarstvih (Verbič, 2023). Povprečni hektarski pridelki so večinoma nižji kot v EU (kazalnik 4.10), kar pa poleg manjše obremenjenosti okolja pomeni tudi nižjo produktivnost naravnih virov. Samooskrba z večino osnovnih kmetijskih proizvodov, še posebej iz ekološke pridelave, je razmeroma nizka, kar kaže na nujnost večjega povezovanja pridelovalcev, izobraževanja in tehnoloških posodobitev. Neuravnoteženost v samooskrbi med živalskimi in rastlinskimi proizvodi je velika, tudi zato, ker je bil sektor živinoreje v sedanjem programskem obdobju bolj finančno podprt. Velika večina hrane je iz uvoza, doma pridelane je le še okoli petina (ARSO, 2023c). V izvozu je večina nepredelanih, v uvozu pa predelanih kmetijskih proizvodov (SURs, 2023h), kar je neizkoriščena možnost povečevanja dodane vrednosti. Ključna je vzpostavitev učinkovitih in konkurenčnih oskrbnih verig.²⁸¹ Obseg pridelave je močno odvisen od vremenskih razmer, odvisnost pa se bo pod vplivom podnebnih sprememb še

²⁷⁸ Več kot polovica svetovnega BDP je odvisna od narave in njenih storitev, še posebej tri dejavnosti - gradbeništvo, kmetijstvo ter proizvodnja hrane in pijače. Svetovna kriza biotske raznovrstnosti je neločljivo povezana s podnebno krizo, saj podnebne spremembe pospešujejo uničevanje narave zaradi suše, poplav in požarov, izguba narave in njeno netrajnostno izkoriščanje pa sta ključna dejavnika podnebnih sprememb. Povezani pa nista samo krizi, ampak tudi rešitvi zanj. Ob ponovnem zagonu gospodarstva po krizi covid-19 bo treba to zavedanje povečati, bolj upoštevati poslovni pomen biotske raznovrstnosti in poiskati poti iz škodljivih preteklih navad (EK, 2020f).

²⁷⁹ Delež ekološko obdelanih kmetijskih zemljišč naj bi se do leta 2027 povečal za 8 o. t., na 18 %. Cilj je zastavljen ambiciozno, da bi se lahko približali cilju EU, ki je 25 % ekološko obdelanih kmetijskih zemljišč do leta 2030 (MKGP, 2021a). Ekološko kmetovanje je v EU uvrščeno med ključne mehanizme za doseganje ciljev zelenega dogovora.

²⁸⁰ Zmanjšanje porabe mineralnih gnojil je posledica zahtev nitratske direktive in načel dobre kmetijske prakse pri gnojenju, h katerim so zavezana vsa kmetijska gospodarstva. Velika pozornost je namenjena uporabi živinskih gnojil ter upoštevanju rastlinskih hranil v živinskih gnojilih pri načrtovanju gnojenja z mineralnimi gnojili. Ker morajo imeti kmetijska gospodarstva izdelane gnojilne načrte, v katerih so ovrednotena tudi uporabljena rastlinska hranila iz živinskih gnojil, se poraba mineralnih gnojil temu ustrezno zmanjšuje (ARSO, 2023c). Željeno je, da je bilančni presežek elementa, to je pozitivna razlika med njegovim vnosom v tla in odvzemom s pridelkom, nizek.

²⁸¹ V epidemiji covid-19 se je pokazalo, kako pomembna je stabilna in trdna veriga preskrbe s hrano. Med zaprtjem gostinstva, turizma in javnih zavodov, ki so pred tem redno odkupovali domače kmetijske pridelke in proizvode ter izdelke živilske industrije, so najmanj škode utrpeli pridelovalci in predelovalci, ki so imeli vnaprej določene dogovore in sklenjene pogodbe za odkup.

povečala. Dejavnost je pred velikimi izzivi, povezanimi z zanesljivo pridelavo hrane, odgovornostjo do narave in ohranitve njenih virov²⁸² ter krepitevjo podeželskih območij (MKGP, 2021c).

Okvir 5: Prehranska varnost in odpadna hrana – ponovno aktualni tematiki

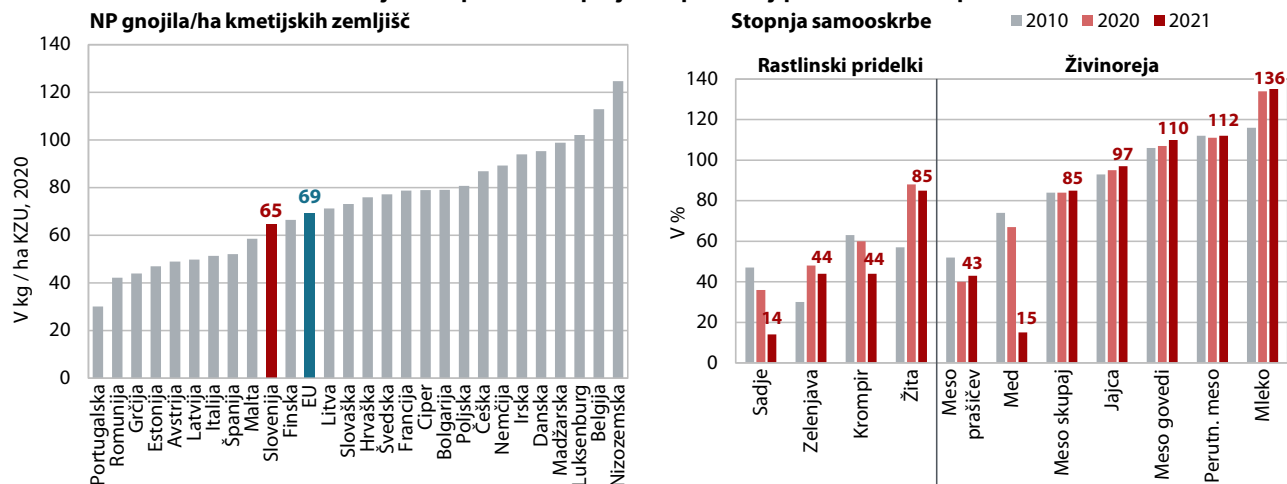
Čeprav prehranska varnost, ki je pod vse večjim vplivom podnebnih sprememb in degradacije okolja, v Evropi ni ogrožena, se po desetletjih razmeroma uspešnega vodenja Skupne kmetijske politike (SKP) vrača v ospredje politične agende. Analiza EK (2023b) je pokazala na veliko razsežnost in nujnost ukrepanja. Osrednji cilj SKP, ki je zagotavljanje stabilne ponudbe hrane po dostopnih cenah, ostaja nespremenjen, a ker se z okoljem in podnebnimi spremembami povezana problematika kmetijske pridelave povečuje, postaja težje uresničljiv. Pomanjkanje vode, zmanjševanje rodovitnosti tal, pogostejše vremenske ujme, upad populacije opravevalcev, pojavljanje novih bolezni in škodljivcev ter odvisnost od fosilnih goriv vplivajo na večjo negotovost donosov. Za dolgoročno zagotavljanje zanesljive preskrbe s hrano je nujna krepitev vseh proizvodnih praks, ki povečujejo trajnost in odpornost prehranskega sistema.

Zavedanje o pomenu prehranske varnosti se je v zadnjih letih povečalo tudi zaradi gospodarskih posledic zdravstvene krize in novih geostrateških spopadov. Ena večjih problematik je povezana z razmeroma visoko koncentracijo moči v posameznih členih prehranske verige, kar zmanjšuje učinkovitost in pravičnost porazdelitve bremen. Naraščajoče cene surovin so povzročile zaskrbljenost glede zagotavljanja svetovne gospodarske varnosti (OECD in FAO, 2022). Z energetske krize, povezano z rusko invazijo na Ukrajino, je bila izpostavljena nujnost večje diverzifikacije dobaviteljev energije in hkrati hitrejšega odmika od rabe fosilnih goriv. Problematika se preko rasti proizvodnih stroškov kaže v višjih cenah hrane, najranljivejša pa so gospodinjstva z nizkimi dohodki in s tem nizko zmožnostjo nakupa raznolike hrane. Za stabilnost v sistemu sta ključni večja povezanost in usklajenost SKP s politikami drugih področij, kot so trgovina, zdravje, sociala, podnebje in okolje, raziskave in inovacije ter prenos znanja.

Za večjo prehransko varnost je treba preprečevati in zmanjševati presežke hrane ter nastajanje odpadnih količin v celotni verigi preskrbe s hrano, kar pripomore tudi k doseganju ciljev trajnostnega razvoja. Zmanjšanje odpadne hrane izboljšuje prehransko varnost preko prerazporejanja presežkov hrane ljudem v stiski, hkrati pa omogoča denarne prihranke pridelovalcem, podjetjem in gospodinjstvom. Po ocenah se v svetu izgubi ali zavrže tretjina, v EU pa petina pridelane hrane (FAO, 2023; Stenmarck idr., 2016), s tem pa tudi vsi z njo povezani viri, potrebni za pridelavo, predelavo in distribucijo hrane, kot so energija, voda in zemljišča ter delo in ostala sredstva. V Sloveniji je bilo v letu 2021 zavrženih 143 tisoč ton hrane oz. 68 kg na prebivalca (SURS, 2023h), kar je okoli polovica manj kot v povprečju EU (Eurostat, 2023). Polovico odpadne hrane je nastalo v gospodinjstvih, tretjina pa v gostinstvu in drugih dejavnostih, kjer se hrana pripravlja in streže. Pri reševanju problematike odpadne hrane je ključno (i) preprečevanje nastajanja izgub, presežkov hrane in odpadne hrane, (ii) zmanjševanje odpadne hrane s prerazporejanjem in uporabo presežkov in (iii) ustrezno ravnanje z odpadno hrano (MKGP, 2021b). S tega področja naj bi članice EU v letu 2023 pripravile predloge pravno zavezujočih nacionalnih ciljev.

²⁸² Evropska komisija (2022) je predlagala korenite spremembe na področju uporabe fitofarmaceutskih sredstev: (i) popolna prepoved rabe na občutljivih območjih; (ii) zmanjšanje rabe na ravni EU za 50 % do leta 2030 in (iii) obvezno izvajanje integriranega varstva rastlin. Predlog uredbe pa ne upošteva specifičnosti posameznih članic (Državni svet, 2023). Ker bi za Slovenijo njegova uveljavitev pomenila prepoved rabe teh sredstev na 40 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi, bi to lahko ogrozilo prehransko varnost in povečalo odvisnost od uvoza hrane.

Slika 72: Prodaja NP gnojil na enoto kmetijske površine je v Sloveniji blizu povprečja EU, stopnja samooskrbe z osnovnimi kmetijskimi proizvodi pa je še posebej pri rastlinskih pridelkih nizka

Vir: Eurostat (2023), SURS (2023h), KIS in MKGP (2022), Travnikar idr. (2022).

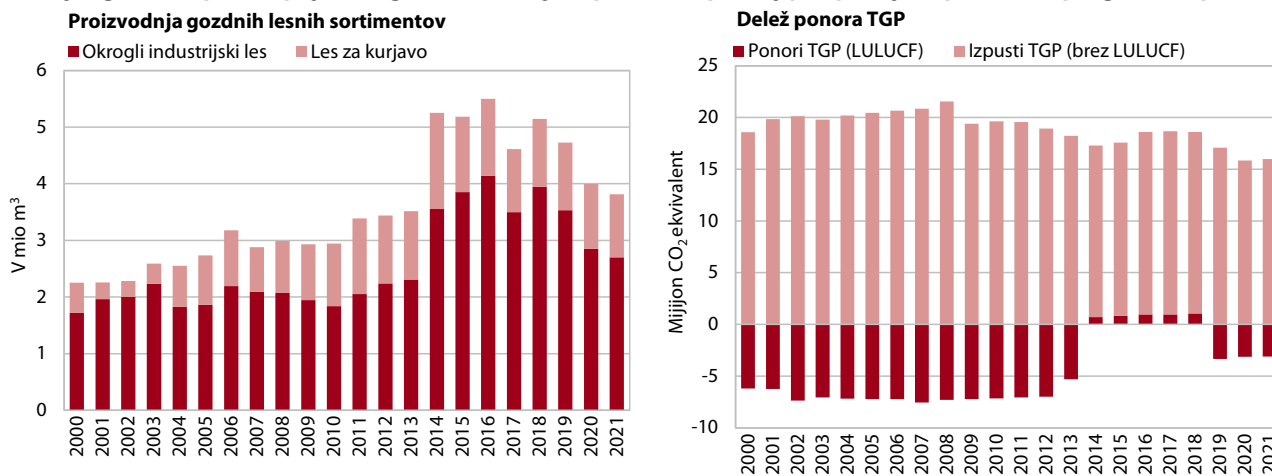
Gospodarjenje z gozdovi, ki pokrivajo velik del površine Slovenije, je bilo v obdobju 2014–2019 pod vplivom sanacije po naravnih nesrečah, v letih 2020 in 2021 pa se je sečnja ponovno zmanjšala in les ostaja premalo izkoriščena surovina. Slovenija je ena izmed treh najbolj gozdnatih držav v Evropi, gozdovi pa so njen najbolj ohranjen naravni ekosistem, kar ugodno vpliva na okolje (kazalnik 4.11). Gozdovi imajo veliko vlogo pri doseganju ciljev različnih politik, npr. pri ponoru ogljika, varstvu biotske raznovrstnosti, razvoju podeželja, odpiranju zelenih delovnih mest ter nadomeščanju fosilnih goriv, zato so za prehod v nizkoogljično družbo ključnega pomena. V Sloveniji je bilo v zadnjih nekaj letih več kot 60 % gozdov močno poškodovanih v naravnih ujmah (ZGS, 2022): obsežnemu žledolomu v letu 2014 se je v naslednjih letih pridružila poškodovanost gozdov zaradi izrazitega širjenja smrekovega lubadarja, v letih 2017 in 2018 pa tudi vetrolomi. V tem obdobju je bila potrebna večja sanacijska sečnja, ki pa se je v letih 2020 in 2021 umirila.²⁸³ Zaradi velikega deleža starejših in debelejših dreves, ki ob visoki lesni zalogi sicer zagotavljajo visoko biokapaciteto in skladiščenje ogljika, je bila odpornost gozdov v ujmah manjša (Stritih, 2018). Skupni posek, proizvodnja lesnih sortimentov in tudi neto izvoz²⁸⁴ so se z razmeroma obsežno sanitarno sečnjo povečali, v obdobju 2018–2021 pa so se ob umirjanju populacije škodljivcev in poškodovanosti gozdov ponovno znižali (kazalnik 4.11). Letni poseki precej zaostajajo za prirastom lesa, kar kaže na premalo trajnostno naravnano gospodarjenje, zato bo treba posek povečati in približati načrtovanemu. Večja sečnja bi spodbudila večjo rabo lesa v gradnji stavb, predelavi za druge dejavnosti in v ogrevanju. Temeljiti bo morala na do okolja prijaznih tehnologijah in učinkovitosti v skladu z načeli krožnega gospodarstva.²⁸⁵ Les je ob pravilni rabi sodobne tehnologije surovina z nizkim ekološkim odtisom, zato zamenjava fosilnih materialov in goriv z njim prispeva k znižanju izpustov toplogrednih plinov in ohranitvi okolja (Lin idr., 2020).

²⁸³ V letih 2020 in 2021 ni bilo večjih vremenskih ujm, julija leta 2022 pa je na Goriškem Krasu zaradi dolgotrajne suše in zelo visokih temperatur prišlo do doslej največjega požara v Sloveniji. Zajel je okoli 3.700 ha površine, od tega 2.900 ha gozda. Gozdove je smiselno pomlajati s sadnjo drevesnih vrst, ki so bolj odporne na podnebne spremembe. Večina načrtovanih sanacijskih del bo izvedena v letih 2023 in 2024 (MKGP, 2022).

²⁸⁴ Razmeroma visok izvoz nepredelanega lesa se je v prvih letih po žledu še močno povečal, po letu 2016, ko je bilo ustanovljeno podjetje Slovenski državni gozdovi, ki upravlja s petino vseh gozdov v Sloveniji, pa se je znižal. Eden izmed ciljev je povečati predelavo in obdelavo lesa ter podpreti razvoj domače lesne industrije. Družba pri prodaji lesa daje prednost lesnim predelovalcem in ne trgovcem z lesom. V 2018 so prvič sklenili dolgoročne prodajne pogodbe, s katerimi so za naslednja tri leta zagotovili stabilno dobavo surovine. To je eden ključnih ukrepov za podporo razvoja gozdno-lesnih verig ter ustvarjanje višje dodane vrednosti v dejavnosti. Med najpomembnejšimi kupci nepredelanega lesa so žage, industrija lesnih kompozitov ter celulozna in papirna industrija (SiDG, 2022).

²⁸⁵ Temu so namenjene tudi nekatere finančne spodbude, npr. iz Programa razvoja podeželja ter Načrta za okrevanje in odpornost.

Slika 73: Proizvodnja gozdnih lesnih sortimentov, ki je bila v času sanacije gozdov po žledu visoka, se znižuje, gozdovi pa skupaj z drugo rabo zemljišč ponovno precej prispevajo k ponoru toplogrednih plinov

Vir: SURS (2023h), ARSO (2023b). Opombi: Žled je slovenske gozdove prizadel v začetku leta 2014. K ponoru TGP v sektorju LULUCF (Land use, land-use change and forestry), to je v rabi zemljišč, spremembi rabe zemljišč in gozdarstvu, prispevajo gozdovi veliko večino.

Slovenija je z vodo, ki je eden osnovnih omejenih naravnih virov, bogata država, po kakovosti rečnih voda pa je med vsemi državami EU z znanimi podatki na najvišjem mestu. Na *veliko vodnatost* kaže preračun razpoložljivih sladkovodnih virov na prebivalca, ki je dvakrat tolikšen kot v povprečju EU, višji pa le v treh državah članicah. Vode je v povprečju dovolj, saj je rabljena le polovica količine, ki priteče v državo ali pade na njeno površje, in petina podzemne vode. Kljub temu občasno prihaja do poplav ali pomanjkanja vode, na kar vplivajo podnebni dejavniki in človeški posegi. Ob večjih podnebnih spremembah bo preprečevanju spremenjenih vodnih stanj treba posvetiti več pozornosti, saj lahko neželeno vplivajo na temeljne vrednote in potrebe, kot so zdravje ljudi in ekosistemov, pridelava hrane in proizvodnja energije. Delež rabe vode za namakanje zemljišč je še vedno skoraj zanemarljiv. *Kakovost voda*, merjena z biokemijsko potrebo po kisiku, je zaradi zmanjšane onesnaženosti ter vse večjega in učinkovitejšega čiščenja odpadnih voda najvišja med državami EU (kazalnik 4.12). Precej so se izboljšali povprečni kemijski, biološki in mikrobiološki parametri voda.²⁸⁶ Reke so v Sloveniji v povprečju s kisikom razmeroma bogate in ne vsebujejo visokih vrednosti hranil, organskih snovi in pesticidov, a na nekaterih območjih so čezmerne obremenitve še vedno prisotne. Razmere so najslabše v porečjih Mure in Drave, kar sovpada s tamkajšnjo obsežnejšo in intenzivnejšo kmetijsko dejavnostjo,²⁸⁷ najboljše pa pri jadranskih rekah ter porečjih Soče in zgornje Save (ARSO, 2023c).

Kakovost zraka v Sloveniji znižujejo razmeroma visoke koncentracije prašnih delcev, kljub njihovim višjim izpustom v letu 2021 pa je bila onesnaženost zraka z njimi zaradi ugodnih meteoroloških razmer nižja. *Izpusti prašnih delcev*, ki večinoma izvirajo iz malih kurilnih naprav, gradbeništva in cestnega prometa, so se po letu 2016 zniževali, v letu 2021 pa ponovno povečali, za 5 %. To je bila predvsem posledica povečanja delcev premera nad 10 µg, ki so izhajali iz večje aktivnosti pri gradnji cest. Večji so bili tudi izpusti iz cestnega prometa (a nižji kot pred epidemijo covid-19), izpusti iz malih kurilnih naprav, ki so vir polovice vseh izpustov prašnih delcev, pa so bili v opazovanem obdobju od leta 2000 v letu 2021 najnižji. Zaradi ugodnih meteoroloških razmer, ki so omogočile razredčevanje, je bila *onesnaženost zraka z delci* kljub njihovim večjim izpustom manjša. Letna mejna vrednosti za delce PM₁₀ in PM_{2,5} ni bila presežena na nobenem merilnem mestu (ARSO, 2023c), tudi izpostavljenost urbanega prebivalstva zdravju najbolj škodljivim delcem PM_{2,5}, ki je lokalno zelo odvisna od kotlinske lege oz. prevetrenosti, se zmanjšuje, a je še vedno nekoliko nad povprečjem EU (kazalnik 4.13). Pri reševanju v preteklosti prav tako perečih problemov z nekaterimi drugimi onesnaževali, npr. žveplovimi in dušikovimi oksidi, amonijakom in ogljikovim monoksidom, so bile v daljšem časovnem obdobju zaradi zaostritve zakonodaje in izvajanja ukrepov sektorskih politik dosežene učinkovite rešitve (Ogrin, 2017).²⁸⁸ V EU je onesnažen zrak prepoznan kot najpomembnejši okoljski dejavnik tveganja za zdravje ljudi, ker povzroča visoko obolevnost in prezgodnje smrti (gl. poglavje 3.2). Politika na tem področju se zaostrojuje tudi zaradi zahtev po dolgoročno čistejšem zraku, ki so jih spodbudili začasni ukrepi za omejitev širjenja covid-19 (Health Effects Institute, 2020)²⁸⁹ Da bi se s kakovostjo zraka povezani družbeni stroški

²⁸⁶ Kemijsko stanje voda se ugotavlja glede na 45 prednostnih snovi, med katerimi so npr. atrazin, benzen, kadmij in živo srebro. Za oceno ekološkega stanja vodnih ekosistemov pa se upošteva stanje združb vodnih rastlin, alg, nevretenčarjev in rib.

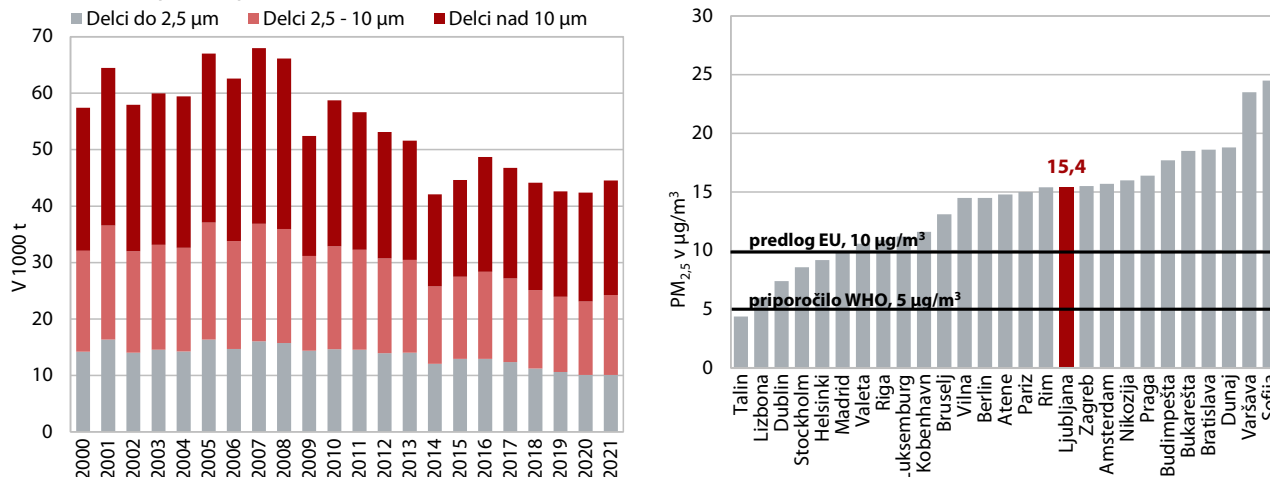
²⁸⁷ Varstvu okolja, v tem tudi voda pred onesnaževanjem iz kmetijskih virov, posveča skupna kmetijska politika vse več pozornosti.

²⁸⁸ Novejši napori so bili usmerjeni v zmanjšanje izpustov iz majhnih in srednje velikih kurilnih naprav.

²⁸⁹ EK je oktobra 2022 predlagala revizijo direktive o kakovosti zraka, med drugim tudi zahtevnejše omejitve pri koncentraciji delcev PM_{2,5} z 20 µg/m³ na 10 µg/m³. Posodobljene smernice WHO od leta 2021 priporočajo koncentracijo pod 5 µg/m³. Po ocenah bodo stroški za doseganje novih standardov ostali precej pod 0,1 % BDP, koristi pa bodo vsaj sedemkrat tolikšne (EK, 2022u). Na strani izpustov strožje omejitve za pet glavnih onesnaževal določa tudi Direktiva EU o nacionalnih zgornjih mejah emisij, ki je osrednji element celovitejšega

znižali, bo v Sloveniji treba pospešiti ukrepanje tudi v prometu: celovito urediti javni promet, povečati delež rabe alternativnih goriv in spodbujati nemotorizirane oblike mobilnosti v mestih.

Slika 74: Izpusti delcev so se v letu 2021 po upadu v zadnjih letih ponovno povečali (levo), v evropskih mestih, vključno z Ljubljano, pa so vrednosti zdravju najbolj škodljivih delcev precej nad predlagano mejo do leta 2030 (desno)

Vir: ARSO (2023a); State of Global Air (2023). Opomba slika levo: Od preteklega poročevalskega leta so se podatki o izpustih v celotni časovni vrsti precej spremenili. To je bila posledica spremenjenih metodologij izračunov, novih vhodnih podatkov in emisijskih faktorjev ter priporočil revizorjev.

Kakovost tal je v Sloveniji zadovoljiva, problem pa je njihova slabše premišljena in preobsežna pozidava.

Vsebnost organske snovi v tleh je v primerjavi z EU in drugimi mediteranskimi državami ugodna, kar je med drugim posledica precejšnje usmerjenosti slovenskega kmetijstva v živinorejo. Iz tega je mogoče sklepati na dobre fizikalne, kemijske in biotske lastnosti tal, kot npr. strukturnost, poroznost in propustnost, zadrževalne in očiščevalne sposobnosti, odpornost na sušo ter vsebnost stabilnejših oblik dušika v tleh (ARSO 2023). Povprečna letna erozija tal je zaradi velikega deleža gozdov v Sloveniji razmeroma nizka (Vrščaj idr., 2020), onesnaženost tal pa v splošnem ni velika. Lokalno so zaznana preseganja opozorilnih ali ponekod kritičnih vrednosti težkih kovin, npr. na območjih z dolgoletno rudniško, topilniško in metalurško dejavnostjo ter na območjih z gostejšim prometom. Ker se v tleh, drugače kot v zraku in vodi, snovi nalagajo, se zmanjševanje vnosa običajno ne odraža v zmanjšani vsebnosti v njih. Med najbolj obremenjenimi so Mežiška dolina, Celjska kotlina, Jesenice in Idrija.²⁹⁰ Pri onesnaževanju tal z organskimi onesnaževali so na nekaterih površinah z intenzivno kmetijsko pridelavo občasno zaznana tudi manjša preseganja mejnih vrednosti za pesticide oziroma njihove razgradne produkte. Posebna grožnja tlom je pozidava najbolj kakovostnih tal, vključno z ne-kmetijskimi. Skrb za tla in iz njih izhajajoče funkcije in storitve, ki omogočajo življenje na zemlji,²⁹¹ je pogosto premajhna. Za boljše upravljanje s tlemi in usklajevanje nasprotujočih si interesov je treba v celovito presojo vplivov človekovih posegov na okolje vključiti tudi vplive na tla ter vzpostaviti sprotne evidentiranje stanja v enotno bazo podatkov (Vrščaj, 2023).

V prostoru, ki je prav tako omejeni naravni vir, se nadaljuje proces oživiljanja funkcionalno razvrednotenih območij (FRO),²⁹² a potrebna bo celostna ureditev, vključno z zakonodajnim okvirom. V šestih letih od prvega evidentiranja FRO se je njihovo število zmanjšalo (FF UL, 2023). Dejavnost se je ponovno vzpostavila na okoli četrtini lokacij (kazalnik 4.14), nove dejavnosti pa so bile visoko razpršene (v tem prevladujejo dejavnosti za industrijo, obrt in skladiščenje ter za bivanje). To kaže na pomanjkanje sistematičnega prostorskega načrtovanja in odsotnost strateškega pristopa umeščanja novih dejavnosti v prostor. Premišljena in trajnostno zasnovana prenova oz. oživiljanje, ki je časovno in finančno zahteven proces z visoko stopnjo negotovosti, dolgoročno prinaša številne

programa »Čist zrak za Evropo« (Uradni list RS, št. 48/18, 2018). Slovenija naj bi emisije PM_{2.5} po letu 2020 v primerjavi z letom 2005 zmanjšala za 25 %, po letu 2030 pa za 70 % (v povprečju EU za 22 % in 51 %). Pobude, kot so npr. strožji standardi za izpuste onesnaževal zraka za vozila, revizija direktive o industrijskih izpustih ter vsi ukrepi, ki prispevajo k podnebno nevtralnemu in od virov ločenemu gospodarstvu do leta 2050, bodo prispevali tudi k manjšemu onesnaževanju zraka. K izpolnitvi obveznosti bodo pripomogle prednostne naloge in ukrepi, napovedani v evropskem zelenem dogovoru, ter priložnosti, ki jih zagotavljata dolgoročni proračun za obdobje 2021–2027 in instrument Next Generation EU (EK, 2020c).

²⁹⁰ Na območju Mežiške doline se od leta 2008 izvajajo sanacijski ukrepi za izboljšanje stanja onesnaženih tal, kot so prekrivanje makadamskih površin z asfaltom, zamenjava onesnaženih delov tal, prekritje z neonesnaženimi tlemi in zatravitev. Vsebnost svinca se je zmanjšala pod opozorilno vrednost, a se ponekod postopno povečuje (MOP, 2017).

²⁹¹ Poleg zagotavljanja hrane in druge biomase imajo tla pomembno vlogo tudi pri oskrbi s pitno vodo, pretvorbi in nevtralizaciji onesnaževal, kot skladišče ogljika in ponor atmosferekega CO₂, pri ohranjanju biotske pestrosti, sooblikovanju naravne in kulturne krajine idr.

²⁹² FRO je nezadostno izkoriščeno ali zapuščeno območje z vidno opustitvijo funkcije, ki je večje od 0,5 ha (oz. 0,2 ha na območju mestnih naselij). Osnovni kriterij je opuščanje funkcije. Opredeljenih je devet tipov FRO (gl. tabelo v kazalniku 4.14).

gospodarske, družbene in okoljske koristi. Ponovno oživljanje razvrednotenih območij je tudi mehanizem za uvajanje krožnega gospodarstva z vidika ohranjanja prostora kot naravnega vira, zmanjšanja izgub rodovitne zemlje²⁹³ in doseganja cilja neto ničelne pozidave (ReNPVO20–30, 2020). Pri umeščanju novih dejavnosti na FRO je nujno poiskati kompromise med nacionalnimi, regionalnimi in lokalnimi potrebami in s tem zagotoviti njihov dolgoročnejši obstoj. To velja tudi za naprave za proizvodnjo električne energije iz OVE, kjer je treba skladno z Načrtom za okrevanje in odpornost vzpostaviti območja prednostnega umeščanja, postopke pa nato skrajšati in pospešiti (MOPE, 2023b). V praksi sta raba prostora in oživljanje FRO pogosto načrtovani kratkoročno in prepuščeni naključnim naložbam, ki sledijo tržnemu povpraševanju in niso rezultat premišljene in trajnostne rešitve. Priprava prve generacije novih regionalnih prostorskih planov (ZUreP-2, 2018), začete z letom 2023, je zato tudi priložnost za sistemsko ureditev in vključitev oživljanja FRO v strateško prostorsko načrtovanje na regionalnih ravneh (gl. poglavje 3). Ob tem bo treba razviti celoviti zakonodajni okvir, ki bo v podporo sistematičnemu trajnostnemu procesu oživljanja teh območij in s tem racionalnejši rabi skupnega prostora (Rebernik idr., 2023).

²⁹³ V obdobju 2012–2021 je bilo v kmetijsko rabo vrnjenih okoli 6,2 tisoč ha zemljišč, za to rabo izgubljenih pa jih je bilo dvakrat toliko. Okoli polovica izgubljenih površin kmetijskih zemljišč je bila zaraščenih oz. spremenjenih v gozd (MKGP, 2023).

5 Visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja

Slovenija je naredila pomembne korake na posameznih področjih delovanja države, zlasti pri digitalizaciji javnih storitev in razvitosti e-uprave, uveljavljanju standardov kakovosti v organe javne uprave, učinkovitosti sodstva, sprejeti pa so bili tudi ukrepi za zmanjšanje administrativnih ovir in preprečevanja korupcije. Po enoletni prekinitvi je bil v letu 2022 ponovno vzpostavljen socialni dialog. Postopno se izboljšujeta tudi korporativno upravljanje ter donosnost upravljanja naložb v lasti države.

Kljub napredku in sprejetih ukrepih se v primerjavi z drugimi državami institucionalna konkurenčnost ni opazneje spremenila, večina identificiranih izzivov iz preteklih let pa ostaja. Razkorak do povprečja EU se na večini področij upravljanja in javnih storitev, merjenih s kazalniki IMD, WEF, kakovosti upravljanja Svetovne banke in indeksom izvršne zmogljivosti, le počasi zmanjšuje. Kot največje ovire poslovanju pa so gospodarstveniki izpostavili pretirano birokracijo in premalo spodbudno poslovno okolje (npr. davčna in delovno-pravna zakonodaja in s tem povezana zaznava visoke davčne obremenjenosti dela). Ovira ostaja predvidljivost poslovnega okolja in zakonodaje, saj se le ta hitro in pogosto spreminja. Dolgotrajni pa so tudi nekateri postopki v poslovnem okolju (npr. pridobivanje gradbenih dovoljenj, zaposlovanje tujcev) in sodstvu. Mednarodne primerjave izpostavljajo vmešavanje države ter politike v poslovanje podjetij ter s tem povezano pomanjkanje kakovostnega upravljanja v podjetjih v državni lasti. Veliko omenjenih izzivov je povezano s strateškim upravljanjem javnih institucij, pri sprejemanju, izvajanju in spremljanju ukrepov in zakonodaje pa bi bilo treba še naprej izboljševati sodelovanje javnosti in ključnih deležnikov (npr. povezovanje podjetij, institucij znanja in države), vključno s civilno in strokovno javnostjo. Relativno nizko ostaja zaupanje v javne institucije in pravno državo, visoka pa je tudi zaznava korupcije, ki se je v zadnjih letih še celo nekoliko povečala. Ob tem velja omeniti, da so negotovost v mednarodnem okolju, epidemija, prehod v četrto industrijsko revolucijo in zeleni prehod še poudarili pomembnost učinkovitega strateškega upravljanja in odzivanja institucij.

Globalna odgovornost se kaže pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja Agende 2030, kjer se Slovenija globalno uvršča med uspešnejše države, med državami EU pa okoli povprečja. V zadnjih letih so se zvišali tudi izdatki za razvojno pomoč, a so še naprej precej nižji od mednarodno sprejetih zavez. V luči povečanih globalnih izzivov, negotovosti v mednarodnem okolju zaradi vojne v Ukrajini je zlasti pomembna kandidatura Slovenije za nestalno članstvo v Varnostnem svetu za obdobje 2024–2025, kjer bi Slovenija kot majhna država lahko pomembno sooblikovala globalno agendo, prispevala k mednarodnemu miru in varnosti ter pomagala krepiti zaupanje v multilateralizem.

5.1 Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve

Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve (razvojni cilj 12)

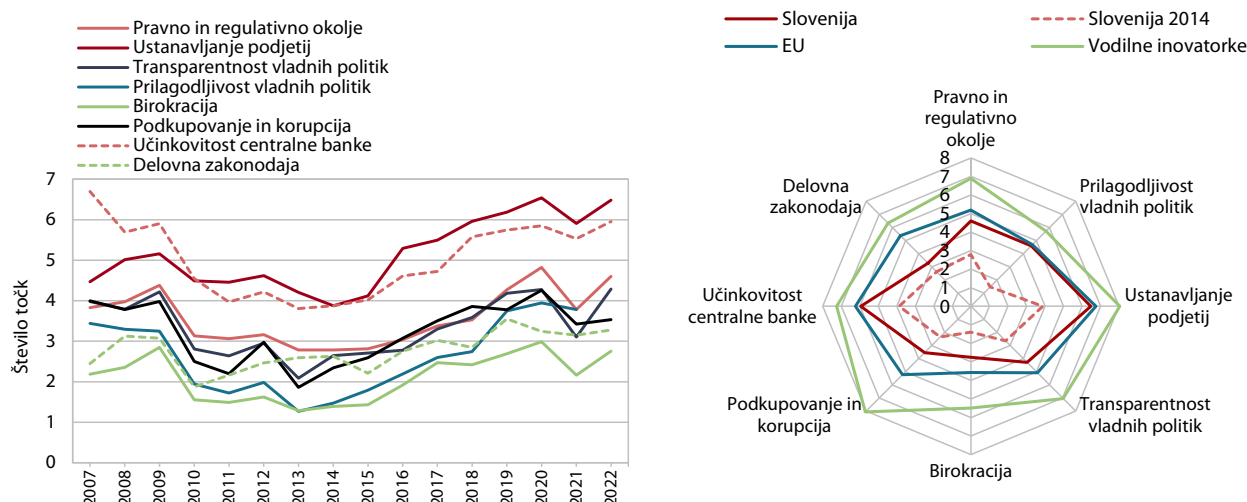
Za doseganje cilja je potrebno učinkovito strateško upravljanje javnih institucij in oblikovanje kakovostnih javnih politik, ki se učinkovito in hitro odzivajo na spremembe. SRS 2030 kot pomembne dejavnike krepitev upravljanja javnega sektorja navaja oblikovanje k ciljem usmerjenih politik, razvijanje visoke kulture sodelovanja med državljanji in institucijami in s tem krepitev zaupanja v institucije, vključevanje deležnikov v vse stopnje oblikovanja in spremljanja politik, socialni dialog ter dostopnost informacij. Pomembno je tudi oblikovanje učinkovitega (in inovativnega) upravljanja javnih sistemov in storitev, izboljšanje nadzora nad različnimi institucionalnimi in družbenimi strukturami ter prevzemanje odgovornosti za sprejete odločitve.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 12:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Zaupanje v javne institucije, v %	Parlament: 26 Vlada: 29 Lokalne oblasti: 47 (2023, zimska meritev)	Parlament: 33 Vlada: 32 Lokalne oblasti: 56 (2023, zimska meritev)	Najmanj polovica prebivalstva zaupa javnim institucijam (povprečje zadnjih treh meritev)
Izvršna zmogljivost, povprečna ocena od 1 do 10	5,33 (2022)	6,05 (2022)	Povprečje EU v letu 2030

Institucionalna konkurenčnost se je, po velikem upadu v prvem letu epidemije, leta 2022 nekoliko izboljšala, a še naprej zaostaja za povprečjem EU. Na kazalnike institucionalne konkurenčnosti (IMD, WEF) pomembno vplivajo vrednosti anketnih kazalnikov, ki merijo zaznavo gospodarstvenikov na več področjih delovanja državnih institucij.²⁹⁴ Potem ko je bila v obdobju po gospodarski in finančni krizi institucionalna konkurenčnost v primerjavi z drugimi državami EU relativno nizka, so se od leta 2015 naprej kazalniki opazneje izboljšali. K temu so zlasti prispevale ugodne makroekonomske razmere, stabilne javne finance in boljše razporejenost med gospodarstveniki.²⁹⁵ Z razmahom epidemije leta 2020 se je razporejenost med gospodarstveniki v Sloveniji močno poslabšalo, kar je vplivalo na poslabšanje anketnih odgovorov na vseh področjih indeksa IMD, ki je bilo večje kot v drugih državah EU.²⁹⁶ Ob zadnjem merjenju leta 2022 so se kazalniki ponovno nekoliko izboljšali, najbolj tisti, ki merijo zaznavo transparentnosti in prilagodljivosti vladnih politik ter zaznavo pravnega in regulativnega okolja. To pripisujemo sprejetju ekonomskih in socialnih ukrepov za spopadanje s krizo (t. i. protikoronski paketi) in okrevanju gospodarstva po epidemiji. Kljub temu večina teh kazalnikov zaostaja za ravnmi izpred začetka epidemije ter tudi za povprečjem EU. Glede na EU in vodilne inovatorke najbolj izstopajo nizke ocene pri delovni zakonodaji, podkupovanju in korupciji, transparentnosti vladnih politik, pa tudi glede pravnega in regulatornega okolja (Slika 75 desno). Tudi po kazalnikih kakovosti delovanja institucij²⁹⁷ se Slovenija uvršča v drugo polovico držav EU, zaostanek pa je največji pri kazalnikih participacije in odgovornosti (transparentnost politik, odgovornost politikov in javnih uslužbencev, vmešavanje države v poslovanje podjetij itd.) ter učinkovitosti države pri podpori delovanju podjetij (Kaufmann in Kraay, 2022).

Slika 75: Vpliv epidemije na upad institucionalne konkurenčnosti v prvem letu epidemije je bil začasen, pri večini kazalnikov Slovenija zaostaja za EU in vodilnimi inovatorkami

Vir: IMD (2022). Opomba: Višje število točk je boljše. Pri podrobnih kazalnikih je največ možnih točk 10, vsi kazalniki so narejeni na podlagi anket. Anketiranje poteka na začetku drugega četrtletja leta, v katerem so objavljeni rezultati. Vodilne inovatorke so Švedska, Finska, Danska, Belgija in Nizozemska.

Zaupanje v institucije države je bilo v zadnjem desetletju vseskozi relativno majhno in precej pod povprečjem EU, kljub povečanju v letu 2022 se je že v začetku leta 2023 ponovno zmanjšalo.²⁹⁸ Zaupanje v institucije države pripomore k lažjemu izvajanju politik in učinkovitemu upravljanju države, saj so ljudje, ki zaupajo javnim institucijam, bolj pripravljeni upoštevati državne organe in zakone, plačevati davke ter sodelovati v kolektivnih ukrepih (Eurofound, 2018b; Perry, 2021). Po postopnem povečevanju v obdobju 2015–2019, se je zaupanje v ključne institucije v letih 2020 in 2021 zmanjšalo. Na to je pomembno vplivala epidemija covid-19, ki je povzročila spremembe v gospodarstvu in življenju ljudi. Z njenim trajanjem se je zmanjševalo zadovoljstvo prebivalstva z ukrepi

²⁹⁴ Kazalniki, ki merijo institucionalno konkurenčnost, so večinoma anketni kazalniki med gospodarstveniki in merijo predvsem zaznavo vprašanih na različnih področjih, povezanih z delovanjem institucij države. Anketiranje običajno poteka na začetku drugega četrtletja tekočega leta, zato meri predvsem zaznave, ki se nanašajo na predhodno leto. Več o metodologiji IMD in WEF in problematiki anketnih kazalnikov v Chaiutta (2007).

²⁹⁵ Merjeno z gospodarsko klimo (SURS) in kazalnikom ESI (Eurostat).

²⁹⁶ Podatki iz preteklega desetletja kažejo, da se ob negativnih šokih ocene v anketah v Sloveniji spremenijo bolj kot v povprečju EU.

²⁹⁷ V strokovni literaturi so najpogosteje uporabljeni kazalniki kakovosti upravljanja Svetovne banke, sestavljeni iz različnih podatkovnih virov. To so participacija in odgovornost (politični procesi, pravice in svoboda medijev), politična stabilnost in odsotnost nasilja (stabilnost in hitrost spremembe vlade, varnost), kakovost regulative, učinkovitost vlade (delovanje, učinkovitost, neodvisnost državne uprave, vključno z delovanjem osnovnega zdravstva, šolstva in infrastrukture), vladavina prava (področje normativnih pravnih pravil, spoštovanje temeljnih pravic posameznika, neodvisnost in učinkovitost sodstva) ter nadzor nad korupcijo.

²⁹⁸ Leto 2022 se nanaša na podatke raziskave Eurobarometer izvedene junija in julija 2022, leto 2023 pa na meritev januar–februar.

vlade za zajezitev epidemije,²⁹⁹ zadovoljstvo z demokracijo pa je bilo v letu 2021 najmanjše med državami EU (gl. UMAR, 2022e). V primerjavi s predhodnim letom se je poleti 2022 zelo povečalo zaupanje v parlament in vlado, nekoliko večje je bilo tudi zaupanje v politične stranke, a je bilo že v začetku leta 2023 ponovno manjše in pod povprečjem EU (kazalnik 5.1). To se odraža tudi v zadovoljstvu z delovanjem demokracije, ki se je po izrazitem povečanju v letu 2022, v letu 2023 nekoliko zmanjšalo in ostaja pod povprečjem EU.³⁰⁰

Leta 2022 je bila volilna udeležba na državnozborskih volitvah med najvišjimi doslej, višja je bila tudi na predsedniških volitvah, udeležba na lokalnih volitvah pa je bila med najnižjimi doslej. Udeležba na volitvah omogoča izbiranje političnih predstavnikov, za katere volivci menijo, da bodo zastopali njihove interese (posredna demokracija). Udeležba na državnozborskih in predsedniških volitvah je bila najvišja leta 1992, od takrat pa se je močno znižala. Na državnozborskih volitvah aprila 2022 je bila 70,97-odstotna, kar je največ po letu 1996 in Slovenijo uvršča v prvo polovico držav EU. Razloge za višjo volilno udeležbo lahko pojasnujemo z nezadovoljstvom volivcev do političnega odločanja med epidemijo covid-19 (Eurobarometer, 2021c, 2021d, 2022g). Nekatere analize kažejo, da je volilna udeležba večja na pomembnejših volitvah, na katerih se recimo odloča o dolgoročni politični prihodnosti države (Solijonov, 2016). Tudi na predsedniških volitvah je bila volilna udeležba višja kot v letih 2017 in 2012 (53,6-odstotna v drugem krogu), a še vedno razmeroma nizka. Manj kot polovična in med najnižjimi doslej pa je bila udeležba na lokalnih volitvah. V prvem krogu je bila 47,64-odstotna, v drugem krogu pa najnižja doslej (42,12-odstotna) (DVK, 2023; IDEA, 2023). Za Slovenijo je značilna tudi tradicionalno nizka volilna udeležba pri volitvah v Evropski parlament, ki je bila v letu 2019 sicer najvišja doslej (28,9-odstotna), a med najnižjimi v EU (nižja je bila le na Češkem in Slovaškem). Sodelovanje javnosti na referendumih, ki je najpomembnejša oblika neposredne demokracije, se je v zadnjih dveh letih povečalo, a ostaja relativno nizko³⁰¹. Po indeksu demokracije (EIU, 2022) se Slovenija uvršča na 17. mesto v EU, med države s pomanjkljivo demokracijo.³⁰² Najbolje je ocenjeno področje volilnega procesa in možnosti sodelovanja na volitvah, najslabše pa področje povezano s politično kulturo, kar se odraža tudi v zelo nizkem zaupanju v politiko in politične stranke (kazalnik 5.1).

Vključevanje javnosti v vse stopnje oblikovanja in spremljanja politik in predpisov kaže na pomanjkljivosti.

Sodelovanje z zainteresiranimi stranmi je ključnega pomena za kakovostno oblikovanje politik, povečuje zaupanje javnosti v politike in predpise, povečuje legitimnost sprejetih predpisov ter pripomore k lažjemu izvajanju politik (OECD, 2021b).³⁰³ Veljavna ureditev priprave predpisov zahteva od pripravljavcev, predlagateljev predloga zakona med drugim tudi povzetek o sodelovanju javnosti pri njegovi pripravi (ReNDej, 2009). Za Slovenijo študije kažejo, da so sprejeti minimalni standardi sodelovanja³⁰⁴ mnogokrat neupoštevani, večina ministrstev pa vključi deležnike v pripravo predpisov šele v zaključni fazi³⁰⁵ (Forbici idr., 2015; OECD, 2021b; Računsko sodišče, 2021a). Kljub temu pa podatki OECD (2022a) kažejo, da je vključenost deležnikov v pripravo predpisov (predvsem primarnih) v Sloveniji boljša kot v povprečju EU, precej slabša pa je pri spremljanju izvajanja. Zainteresirana javnost lahko pri pripravi predpisov sodeluje tudi prek spletnega portala E-demokracija, prav tako se lahko državljani vključijo v procese oblikovanja vladnih politik in ukrepov na portalu predlagam.vladi.si. Dober instrument za tesnejše povezovanje države z deležniki, vključno z agilnim odzivanjem na spreminjajoče se potrebe in okoliščine, so strateška razvojno-inovacijska partnerstva (SRIP), ki povezujejo podjetja, institucije znanja in državo v okviru uresničevanja strategije pametne specializacije (MGRT, b. d.). SRIP-i sooblikujejo uresničevanje omenjene strategije in organizirajo celovit razvoj-inovacijski ekosistem, ob tem pa bi bilo koristno izboljšati dialog med partnerji in bolj vključiti SRIP kot partnerja v postopke oblikovanja politik, strategij in specifičnih ukrepov (Bučar, Črnigoj, idr., 2022).

Socialni dialog je bil po enoletni prekinitvi v letu 2022 ponovno vzpostavljen. Socialni dialog ima v Sloveniji pomembno vlogo pri obravnavi vprašanj in ukrepov, ki so povezani s socialno in ekonomsko politiko. Indeks

²⁹⁹ Med epidemijo je še posebej nestabilno zaupanje v vlado, ki je odgovorna za ukrepe, uvedene za zajezitev virusa (OECD, 2020a).

³⁰⁰ Poleti 2022 je bilo z demokracijo v Sloveniji zadovoljnih 51 % vprašanih (EU: 58 %), kar je 16 o. t. več kot poleti 2021 in 17 o. t. več kot v predhodni meritvi (januar–februar) (Eurobarometer, 2022f). Pozimi 2023 pa je bilo z demokracijo zadovoljnih 47 % vprašanih (EU: 58 %) (Eurobarometer, 2023b).

³⁰¹ Udeležba na zadnjih referendumih leta 2022 je bila z 41,8 % nekoliko nižja kot na referendumu leta 2021. Takrat je glasovalo 46,46 % volilnih upravičencev, kar je druga najvišja udeležba na vseh dosedanjih zakonodajnih referendumih (DVK, 2023).

³⁰² Krovni indeks demokracije je aritmetična sredina petih podindeksov, možno število točk je med 0 in 10. Države s številom med 8 in 10 so polno delujoče demokracije, med 6 in 8 so države s pomanjkljivo demokracijo, manj točk pa predstavljajo hibridni in avtoritarni režimi. Podindekse sestavljajo področja volilnega procesa in možnosti sodelovanja na volitvah, delovanja vlade, politične participacije, politične kulture in državljanskih svoboščin (EIU, 2022).

³⁰³ Sodelovanje javnosti je lahko spontano (izhaja iz interesa posameznika) ali organizirano s pozivom ciljnim skupinam in strokovnjakom. Ob tem je treba upoštevati, da imajo določene interesne organizacije s posebnimi predpisi oz. dogovori opredeljeno vlogo v postopkih priprave predpisov (ReNDej, 2009).

³⁰⁴ Sodelovanje javnosti pri pripravi predpisov naj traja praviloma od 30 do 60 dni, izjema so predlogi predpisov, pri katerih sodelovanje po naravi stvari ni mogoče, npr. nujni postopki, državni proračun (ReNDej, 2009).

³⁰⁵ Pomembno je, da so deležniki vključeni tako v zgodnje faze priprave predpisa, ko se ugotavljajo težave in možne rešitve, pa tudi ko so ti že pripravljeni (OECD, 2021b). Pomembno je, da so deležniki vključeni tako v zgodnje faze priprave predpisa, ko se ugotavljajo težave in možne rešitve, pa tudi ko so ti že pripravljeni (OECD, 2021b).

industrijske demokracije³⁰⁶ kaže, da je vpetost deležnikov v Sloveniji v socialni dialog velika, sodelovanje med socialnimi partnerji pa že daljše obdobje stagnira in bi bilo lahko boljše (Eurofound, 2018a). Predvsem zadnja leta so se pogosto pojavljale motnje v delovanju Ekonomsko socialnega sveta, socialni dialog pa je pogosto zastal ali pa je bil prekinjen. Nazadnje je do tega prišlo v prvi polovici leta 2021 zaradi nezadovoljstva delojemalcev glede sodelovanja pri oblikovanju interventnih zakonov in sprejemanju nekaterih predlogov zakonov, ki niso bili povezani z epidemijo, po nujnem postopku v DZ³⁰⁷ (ESS, 2021; ZZZS idr., 2021). Ekonomsko socialni svet je začel znova delovati poleti 2022, vendar se tudi zdaj ob veliki intenzivnosti pogajanj in usklajevanj pojavljajo določeni problemi (npr. sklepčnost vladne strani, časovnica obravnave zakonskih predlogov). V okviru EK in drugih institucij EU so v socialni dialog dejavno vključeni tudi predstavniki civilne družbe, v Sloveniji pa nevladni sektor in druge strokovne organizacije v socialnem dialogu daljše obdobje niso imele bistvene vloge, kljub leta 2018 sprejeti Nacionalni strategiji razvoja nevladnih organizacij in prostovoljstva do leta 2023 ter priporočilom EK (UMAR, 2021a). EK (2020d) je sicer opozorila, da javnost nima vedno dovolj priložnosti za sodelovanje v zakonodajnih postopkih,³⁰⁸ saj se priporočeno obdobje posvetovanja pogosto ne upošteva, v nekaterih primerih pa se pripombe ne upoštevajo primerno.

5.1.1 Delovanje javne uprave in zagotavljanje javnih storitev

Država se je na področju delovanja javne uprave v zadnjem letu osredotočila na razvoj digitalnih javnih storitev in približanje delovanja javne uprave potrebam uporabnikov. Temeljni dokument učinkovitega delovanja javne uprave je bila v preteklem obdobju Strategija razvoja javne uprave 2015–2020, MJU (2021a) pa je v zaključnem poročilu navedlo, da je bila večina zastavljenih ukrepov strategije uresničena, ni pa bila podana celovita analiza uspešnosti izvajanja strategije. Konec leta 2022 je bila pripravljena Strategija digitalnih javnih storitev 2030, ki je opredelila tri strateške prioritete – do leta 2030 bodo vse ključne javne storitve zagotovljene na spletu in dostopne vsem uporabnikom, vsaj 80 % ključnih javnih storitev, ki so dostopne digitalno, bo tudi opravljenih digitalno, in vsaj 80 % uporabnikov javnih storitev bo uporabljalo digitalno identiteto (MJU, 2022f). Pri pripravi strategije je ministrstvo sledilo digitalizaciji javnih storitev in novemu konceptu, saj so bile v strategiji obravnavane predvsem potrebe uporabnikov javne uprave³⁰⁹. Decembra 2022 je bil ustanovljen strokovni svet za trajnostni razvoj javne uprave, ki naj bi predlagal rešitve na področju kakovosti predpisov, vključevanja javnosti v oblikovanje politik, digitalizaciji upravnega poslovanja in pri reorganizaciji upravnih enot s ciljem bolj kakovostnih javnih storitev.

Strateško upravljanje javnih institucij, merjeno z indeksom izvršne zmogljivosti, se počasi izboljšuje, a ostaja slabše ocenjeno kot v večini držav EU. Na oceno je v zadnjih letih močno vplivala premalo učinkovita strateška zmogljivost (npr. usklajenost razvojnih aktivnosti z nacionalnimi in drugimi strategijami) in pomanjkanje organizacijskih reform, kar je omejevalo učinkovito uresničevanje strategij. Med epidemijo covid-19 se je izboljšala ocena prilagodljivosti vladnih politik na novo nastale razmere in implementacije ukrepov (sprejemanje svežnjev protikoronskih ukrepov in s tem povečanje razpoložljivih sredstev), hkrati pa se je poslabšala ocena komunikacije sprejetih ukrepov in sodelovanje javnosti pri ukrepih (kazalnik 5.2). To je izpostavilo nujnost učinkovitega upravljanja, saj so nastale krizne razmere zahtevale drugačen način odzivanja in pretoka informacij. Kljub napredku Slovenija še naprej zaostaja za ciljem SRS, saj se razkorak za povprečjem EU le počasi zmanjšuje.

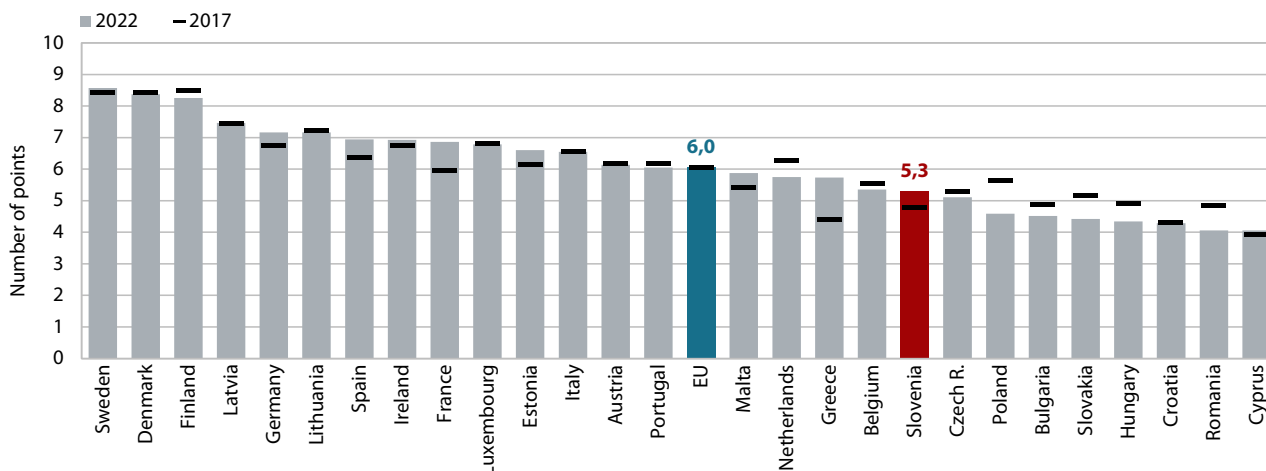
³⁰⁶ Indeks industrijske demokracije (angl. *Industrial democracy index*) je sestavljen iz štirih delov: avtonomija socialnih partnerjev pri plačnih dogovorih, reprezentativnost na makro (socialni dialog) ravni in v podjetjih (delavski sveti), sodelovanje zaposlenih v odločitvah vodstev podjetij in medsebojnega vplivanja vseh strani v kolektivnih pogajanjih ter menedžerskih odločitvah.

³⁰⁷ Npr. nasprotovanje sindikatov sprejemanju Zakona o demografskem skladu.

³⁰⁸ Predlogi zakonov so objavljeni na posebnem spletišču e-Demokracija, prek katerega lahko javnost pošilja svoje prispevke.

³⁰⁹ V središču ni več javna uprava kot organizacija, ampak uporabnik in njegove potrebe, zato da je njegovo sodelovanje z državo bolj enostavno.

Slika 76: Strateško upravljanje javnih institucij, merjeno z indeksom izvršne zmogljivosti, je v Sloveniji slabše ocenjeno kot v povprečju EU

Vir: Bertelsmann (2022); preračuni UMAR. Opomba: Indeks z osmimi podkazalniki meri strateško upravljanje javnih institucij (gl. kazalnik 5.2). Višje število točk je boljše, največ možnih je 10.

Razvitost storitev e-uprave se je v zadnjih letih izboljšala in presegla povprečje EU. Več digitalnih orodij omogoča poslovanje z državo podjetjem (portal SPOT³¹⁰) in državljanom (portal eUprava) ter sodelovanje javnosti pri oblikovanju politik in upravnih odločitvah (E-demokracija, predlagam.vladi.si). Podatki EK (indeks digitalnega gospodarstva in družbe) kažejo, da je Slovenija v zadnjih letih napredovala pri večini kazalnikov na področju digitalnih javnih storitev in presegla povprečje EU, kar pa je bilo deloma tudi posledica metodoloških sprememb (kazalnik 1.17). Ob zadnjem merjenju je bil zlasti dobro ocenjen dostop do odprtih podatkov (EK, 2022e). Stopnja uporabe interneta v družbi je visoka, kljub temu pa rezultati kažejo neizkoriščene možnosti storitev e-uprave. EK (2022i) uvršča Slovenijo v skupino držav z neizkoriščeno e-upravo, kar kaže na potrebo po nadaljnjem izboljšanju ponudbe in kakovosti javnih digitalnih storitev, v primerjavi z EU pa so potrebne izboljšave ključnih dejavnikov (e-identitete, e-dokumenti, registri, e-vročanje). Po indeksu razvitosti e-uprave, ki ga izračunavajo Združeni narodi, je Slovenija uvrščena na 10. mesto med državami EU, napredek pa se kaže pri vseh komponentah raziskave (UN, 2022b). Pomemben napredek je bil narejen v obdobju epidemije, ko so bile odpravljene ali omiljene nekatere zahteve po identifikaciji, s tem pa so digitalne javne storitve postale uporabnikom prijaznejše. Razmah epidemije je tudi pospešil prehod na storitev SI-PASS (oziroma mobilni smsPASS), ki omogoča spletno prijavo in elektronsko podpisovanje dokumentov na več državnih in drugih portalih in elektronsko poslovanje (eUprava, SPOT, zVem, eDavki itn.). Uredba o določitvi sredstev elektronske identifikacije in uporabi centralne storitve za spletno prijavo in elektronski podpis je bila sprejeta v začetku leta 2022, v okviru katere je marca 2022 začela delovati nova elektronska osebna izkaznica.

Uvajanje modelov kakovosti v organe javne uprave se nadaljuje. Kakovost se preverja z uporabo skupnega ocenjevalnega okvira v javnem sektorju (CAF),³¹¹ ki se je sprva uvažal na upravnih enotah, kasneje pa se je razširil še v organe državne uprave. Od začetka projekta leta 2016 je pri ocenjevanju kakovosti z modelom CAF sodelovalo preko 100 organizacij javne uprave in širšega javnega sektorja (MJU, 2021b). Kakovost storitev je povezana tudi z zadovoljstvom uporabnikov javnih storitev, tako da je v letu 2022 MJU (2022c) v sodelovanju z upravnimi enotami pripravilo sistem UeNaročanje, ki naj bi omogočil hitrejšo obravnavo strank na upravnih enotah ter s tem izboljšal kakovost storitev. Spremenjene razmere med epidemijo covid-19 so pokazale tudi na potrebo po večji razširjenosti (in možnosti) dela od doma. V letu 2020 je skoraj tri četrtine uslužbencev delalo od doma oz. kombinirano, leta 2022 pa jih je samo še 10 % navedlo, da so delo opravljali izključno v prostorih delodajalca. Zaradi spremembe načina dela so bile zaznane tudi spremembe v organizaciji dela; anketirani so navedli, da se je močno povečala delovna usposobljenost povezana z informacijsko pismenostjo, največje zmanjšanje pa je bilo zaznati pri sodelovanju, tiskem delu in pri učinkoviti komunikaciji (MJU, 2022b). Avgusta 2022 so bile sprejete usmeritve za hibridni način dela v državni upravi, ki poleg lažjega usklajevanja poklicnega in družinskega življenja zaposlenih zmanjšuje določene stroške in pozitivno prispeva k zelenemu prehodu in digitalizaciji (MJU, 2022g).

³¹⁰ V letu 2022 je bilo prek portala SPOT oddanih preko 2,8 mio vlog, kar je skoraj štiristotisoč več kot v letu 2021. Povečanje števila elektronsko oddanih vlog je povezano z uvajanjem novih postopkov in e-storitev, med drugimi urejanjem zahtevkov za refundacijo nadomestila plače.

³¹¹ Skupni ocenjevalni okvir v javnem sektorju je orodje za celovito obvladovanje kakovosti, razvito v javnem sektorju in za javni sektor, na podlagi modela poslovne odličnosti Evropskega sklada za upravljanje kakovosti EFQM.

Slovenija je v preteklih letih zmanjšala administrativne ovire, zaostanek za povprečjem EU se postopno zmanjšuje, a zaznava teh sprememb med gospodarstveniki ostaja razmeroma nizka. Različni programi odprave administrativnih ovir se v Sloveniji sistematično izvajajo že več kot deset let, zdaj veljavni dokument pa je leta 2013 sprejeti Enotni dokument za zagotovitev boljšega zakonodajnega in poslovnega okolja, ki se nenehno dopolnjuje z novimi ukrepi. Po podatkih MJU (2022e, 2022a) je bilo do konca leta 2021 realiziranih več kot 300 ukrepov za boljšo zakonodajo in poslovno okolje (76 % vseh ukrepov), največ na področju financ, statistike, pravosodja in kmetijstva. V skladu z Enotno metodologijo za merjenje stroškov je bilo do sedaj evalviranih 170 ukrepov in tako realiziranih več kot 430 mio EUR prihrankov na letni ravni. Pomembnejši sprejeti ukrepi v zadnjih letih posegajo na področje podjetništva (MSP test, spodbujanje investicij in internacionalizacije gospodarskih družb, zaprtje s. p.), digitalizacije (javni elektronski arhiv, javno naročanje, zdravstvo) in transporta (prenova dejavnosti prevozov s taksiji, koncesije za izvajanje gospodarske javne službe javnega potniškega prometa). Zakon o debirokratizaciji (ZDeb, 2022) je uvedel več poenostavitvev obstoječe zakonodaje (na primer poenostavljeno in poenoteno poročanje državnim institucijam, povezovanje različnih registrov, možnost uporabe elektronskih komunikacij pri vročanju poštnih pošilk državnih organov) in mehanizme, ki naj bi preprečili kopičenje obstoječih predpisov ter omogočili prenehanje veljavnosti preteklih (obsoletnih) zakonov in na njih temelječih podzakonskih predpisov. Na področju javnega naročanja so bili sprejeti ukrepi za posodobitev in digitalizacijo sistema (MF, 2022; MJU, 2022a; UMAR, 2022e), ostajajo pa izzivi povezani z učinkovitostjo. EK (2020b) izpostavlja pomanjkanje konkurence pri javnih naročilih, saj je sorazmerno veliko število razpisov samo z enim izvajalcem, kar bi lahko pomenilo višjo ceno in korupcijsko tveganje (MJU, 2022d). Visoko ostaja tudi število zahtevkov za revizijo in drugih vlog v postopkih pravnega varstva (DKOM, 2022), kar podaljšuje trajanje postopkov. Na podlagi anket med gospodarstveniki je napredek pri zmanjševanju administrativnih ovir navedlo več mednarodnih raziskav (IMD, 2022; WEF, 2019), ki tudi kažejo, da se razkorak do povprečja EU pri kakovosti regulativnega in pravnega okvirja v zadnjih letih postopno zmanjšuje, a Slovenija še naprej zaostaja za povprečjem EU.

Na področju analize učinkov predpisov (RIA) je bil v zadnjih letih narejen določen napredek, a pomanjkljivosti ostajajo. Po podatkih MJU (2019b) je imelo leta 2013 le 68 % zakonov in drugih vladnih gradiv izvedeno presojo učinkov, v letu 2019 pa 91 %, močno pa se je povečal tudi delež predlogov zakonov objavljenih na portalu eDemokracija (2013: 46 %, 2019: 89 %). OECD (2021g, 2021h) je navedel več pomanjkljivosti povezanih z izvajanjem presoje učinkov podzakonskih predpisov ter boljšim informiranjem in sodelovanjem deležnikov in javnosti. Tudi računsko sodišče (2021a) navaja, da je izvajanje presoje učinkov le delno učinkovito in je, med drugim, predlagalo pripravo dodatnih testov za oceno učinkov predlaganih predpisov in nadaljnje usposabljanje zaposlenih. Trenutno je v veljavi leta 2019 sprejet akcijski načrt za obdobje 2019–2022, ki vsebuje sistemske ukrepe za optimizacijo in modernizacijo priprave predpisov ter analizo njihovih učinkov (MJU, 2019a).

5.1.2 Vpliv javnih institucij na delovanje gospodarstva

V zadnjih letih je bil narejen pomemben napredek za povečanje enostavnosti poslovanja podjetij, kljub temu ovire za poslovanje ostajajo višje kot v povprečju EU. Poleg učinkovitosti javnih institucij je nujna predvsem predvidljivost poslovnega okolja in zakonodaje. Glavne prednosti slovenskega poslovnega okolja so ugodna geografska lega, infrastrukturna povezanost ter kakovostna in dobro usposobljena delovna sila, hkrati pa v anketah podjetja navajajo, da je dobre kadre težko najti in obdržati (IMD, 2022; Jaklič idr., 2018). V zadnjih letih je bilo sprejetih več ukrepov, ki so pomembno vplivali na enostavnost poslovanja (digitalizacija javnih storitev in javnega naročanja, sistem vse na enem mestu, insolvenčna zakonodaja, sprejem zakona o debirokratizaciji). Za podporo delovanju podjetij je bila v letu 2022 sprejeta novela Zakona o investicijah (ZSInv-B, 2022), ki naj bi spodbudila dodeljevanje investicij v raziskave, razvoj in inovacije prilagojene zahtevam za digitalni in zeleni prehod. Mednarodne primerjave še naprej kažejo, da kljub ukrepom, ovire za poslovanje podjetij ostajajo višje kot v povprečju EU. Ena izmed glavnih ostaja pretirana birokracija, ki se kaže v gostoti predpisov in dolgotrajnosti postopkov, povezanih z javnimi storitvami, druge pomembne ovire pa so povezane predvsem s hitro spreminjajočo se zakonodajo in davčno politiko (npr. obremenjenost stroškov dela, pogosto spreminjanje davčne zakonodaje) (Eurobarometer, 2022c; IMD, 2022; Kaufmann in Kraay, 2022; WEF, 2019). Ob pomanjkanju delovne sile v Sloveniji pomembno oviro poslovanju predstavlja tudi dolgotrajnost postopkov pri zaposlovanju tujcev³¹² (GZS, 2022b). V začetku leta 2023 so bile pripravljene spremembe zakona o tujcih, ki naj bi poenostavile postopke za njihovo zaposlovanje in tudi na tem področju zmanjšale administrativne ovire (npr. na področju vročanja dokumentov, hrambe prstnih odtisov, itd.) (MNZ, 2023). Gospodarstveniki tudi ocenjujejo, da je vstop tujih podjetij v lastništvo slovenskih podjetij težji kot v drugih državah EU, državno lastništvo podjetij pa lahko pomembna ovira konkurenco in poslovanje podjetij na trgu (IMD, 2022).

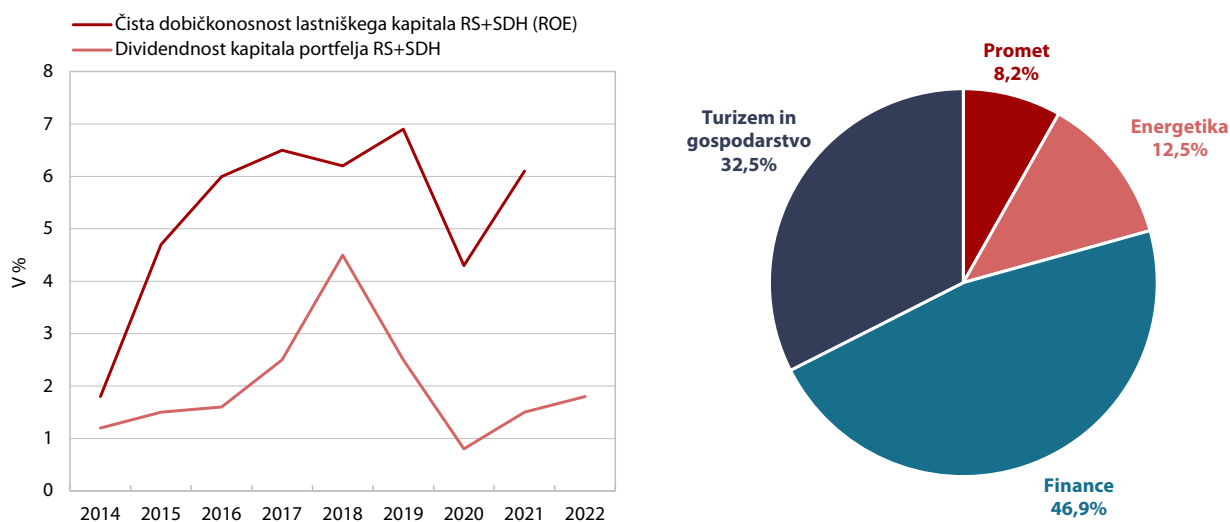
Korporativno upravljanje v Sloveniji se postopno izboljšuje, a v podjetjih v državni lasti ostaja pomemben izziv. Z vstopom v OECD in sprejetjem kodeksa korporativnega upravljanja družb s kapitalsko naložbo države se je

³¹² Ovire so za delodajalce, ki želijo zaposliti tujce, kot tudi delavce, ki pridejo delat v Slovenijo.

upravljanje družb v zadnjem desetletju izboljšalo. Kljub temu mednarodne raziskave navajajo vmešavanje države ter politike v poslovanje podjetij in pomanjkanje kakovostnega korporativnega upravljanja v podjetjih v državni lasti (EK, 2022o; IMD, 2022; OECD, 2018b; WEF, 2019). EK (2022o) tudi opozarja, da je treba omogočiti večjo prožnost glede plačil, okrepiti nadzorne svete in opustiti prakse politično motiviranih zamenjav članov upravnih odborov. V letih 2021 in 2022 je bil prenovljen kodeks upravljanja javnih delniških družb (npr. oblikovanje kompetenčnega profila za člane posloводства pred izbornim postopkom, nezdružljivost političnih funkcij in posloводства družb, sankcioniranje) (Ljubljanska borza in Združenje nadzornikov Slovenije, 2021; SDH, 2022a).

Donosnost upravljanja naložb v lasti države se je v letu 2021 izboljšala. Konec leta 2021 je bila skupna vrednost portfelja Slovenskega državnega holdinga (SDH), ki je krovni upravljavec kapitalskih naložb države, 10,3 mrd EUR, v upravljanju pa je SDH imel skupaj 62 aktivnih kapitalskih naložb. Več kot tri četrtine portfelja sestavljajo strateške naložbe, ostalo pa so pomembne in portfeljske naložbe.³¹³ Največja stebra (promet in energetika) po razpoložljivih podatkih obsegata skoraj tri četrtine upravljavskega portfelja, pri tem pa koncentracija naložb ostaja zelo visoka, saj je deset največjih naložb sestavljalo 79 % knjigovodske vrednosti celotnega portfelja (SDH, 2022b).³¹⁴ Čisti donos na kapital družb (ROE) v portfelju RS in SDH se je v obdobju pred epidemijo povečeval, k upadu v letu 2020 pa so prispevale predvsem zaostrene razmere v gospodarstvu zaradi epidemije. Kriza je najbolj prizadela delovanje družb iz turistične panoge, najmanj pa je vplivala na farmacijo in telekomunikacijsko dejavnost. Zaradi povečanega povpraševanja in ugodnih razmer na trgu (farmacija, nekatere gospodarske družbe) se je ROE portfelja v letu 2021 zvišal za 1,8 o. t. na 6,1 %, dobičkonosnost pa se je izboljšala v vseh stebrih razen v energetiki. V letu 2022 se je znesek izplačanih dividend (za poslovno leto 2021) občutno povečal in je predvidoma znašal 182,9 mio EUR, najvišji delež pa so prispevale družbe iz stebra finance, zlasti družbe s področja zavarovalništva. šest največjih izplačevalcev dividend izplačalo 83 % vseh dividend (SDH, 2022b).³¹⁵ Konec leta 2022 je bilo na SDH preneseno tudi celotno premoženje DUTB ter s tem povezane vse pravice in obveznosti. S tem je SDH dobila nove pristojnosti, in sicer upravljanje terjatev ter upravljanje nepremičnega in premičnega premoženja.

Slika 77: Donosnost upravljanja naložb v lasti države se je z gospodarskim okrevanjem po epidemiji povečala (levo), skoraj polovico izplačil dividend so za poslovno leto 2021 predstavljala podjetja v stebru finance (desno)

Vir: SDH (2022b).

³¹³ Naložbe države na strateške, pomembne in portfeljske je na osnovi vnaprej opredeljenih kriterijev razvrstila Strategija upravljanja kapitalskih naložb države (OdSUKND, 2015).

³¹⁴ Leta 2016 je deset največjih družb sestavljalo 61 % knjigovodske vrednosti portfelja.

³¹⁵ Šest omenjenih družb predstavlja 22,8 % knjigovodske vrednosti portfelja, njihov povprečni ROE je v letu 2021 znašal 11,2 %.

5.2 Zaupanja vreden pravni sistem

Zaupanja vreden pravni sistem (razvojni cilj 10)

Pravni sistem ima pomemben državni in strateški pomen pri varstvu pravic državljanov, gospodarskega razvoja in blaginje, saj je od njega močno odvisno delovanje vseh družbenih sistemov in podsistemov. Vsebina cilja je vzpostavitev pravnega sistema, ki zagotavlja kakovosten in učinkovit pravni okvir. SRS 2030 kot pomembne dejavnike zaupanja v pravni sistem navaja varovanje človekovih pravic, temeljnih svoboščin in enakih možnosti, jasno postopkovno in materialno zakonodajo, skrb za neodvisnost ter učinkovito in pregledno delovanje sodstva in odpravljanje vzrokov za pojav korupcije.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 10:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Indeks vladavine prava, uvrstitev med državami članicami EU	19. mesto (podatki za 27 držav EU) (2022)	–	Uvrstitev v prvo polovico med državami članicami EU
Predvideni čas reševanja civilnih pravnih in gospodarskih zadev, število dni	350 (2020)	294 (2020)	200

V Sloveniji je bil dosežen določen napredek glede stanja pravne države, a pomanjkljivosti ostajajo. EK (2022s) je v Poročilu o stanju pravne države za leto 2022 izrazila napredek na nekaterih področjih pravne države in vladavine prava, ki je bil povezan predvsem s kakovostjo in učinkovitostjo sodstva ter nekaterimi sprejetimi ukrepi na področju preprečevanja korupcije. Pomanjkljivosti so bile ugotovljene na več področjih, zato je EK podala priporočila povezana z neodvisnostjo sodstva, nadaljnimi ukrepi proti korupciji (priprava nove protikorupcijske strategije, neodvisnost Nacionalnega preiskovalnega urada), upoštevanjem evropskih standardov glede svobode medijev in zaščite novinarjev ter zagotovitvijo jamstev za proračunsko avtonomijo neodvisnih organov. Število pritožb pri Evropskem sodišču za človekove pravice (ESČR) in zaradi tega ugotovljenih kršitev v zadnjih letih ne odstopata več od povprečja držav EU. Po začetku epidemije se je v Sloveniji sicer znova povečalo³¹⁶ število pritožb na ESČP, ki pa so bile večinoma povezane predvsem z ukrepi za zaježitev epidemije (ESČP, 2023). Neodvisnost državnih institucij, uresničevanje sodb Ustavnega sodišča in ESČP poudarja tudi Varuh človekovih pravic (2022). Glede spoštovanja odločitev ESČP je bil narejen napredek, saj je bilo konec leta 2021 neizvršenih le še 5 sodb, istočasno pa je bilo neuresničenih 23 odločb Ustavnega sodišča (Vlada RS, 2022b).

Zaupanje v pravno državo³¹⁷ in sodstvo ostaja razmeroma nizko. V obdobju 2016–2020 se zaupanje v pravno državo ni bistveno spreminjalo in je bilo okoli povprečja EU, zaupanje v vladavino prava pa je bilo nižje od povprečja (kazalnik 5.3). S tem Slovenija še naprej precej zaostaja za ciljem SRS za leto 2030. Mednarodne primerjave kažejo, da so se ob zadnji meritvi nekateri kazalniki zaupanja v pravno državo v Sloveniji nekoliko poslabšali (Kaufmann in Kraay, 2022; World Justice Project, 2022), kar pripisujemo zlasti nezadovoljstvu v povezavi z zaježitvenimi ukrepi v času epidemije. Nekoliko pa se je v zadnjih letih izboljšala stopnja zaznave neodvisnosti sodstva, ki pa je še vedno nižja kot v povprečju EU. Ankete kot glavni razlog navajajo zaznavo vpliva politike na odločitve sodišč ter vmešavanje ali pritisk zaradi gospodarskih ali drugih posebnih interesov (Eurobarometer, 2022a, 2022b). Anketa med uporabniki sodišč sicer kaže, da se je zaupanje v sodišča ob zadnjem merjenju izboljšalo³¹⁸, kar je v veliki meri povezano predvsem s pravičnostjo odločitev sodišč, spoštljivim ravnanjem z ljudmi in razumljivostjo odločitev (FUDŠ, 2021).

V letu 2022 se je nadaljeval trend izboljševanja učinkovitosti poslovanja sodstva, izziv ostaja dolgotrajnost reševanja pomembnejših zadev. Sodna statistika (Vrhovno sodišče, 2023a) kaže, da sodstvo obvladuje število prejetih zadev in zmanjšuje število nerešenih zadev. V obdobju 2014–2022 se je število nerešenih zadev na skoraj vseh sodiščih letno zniževalo, sodišča pa so ob zmanjševanju števila sodnikov in sodnega osebja večinoma rešila

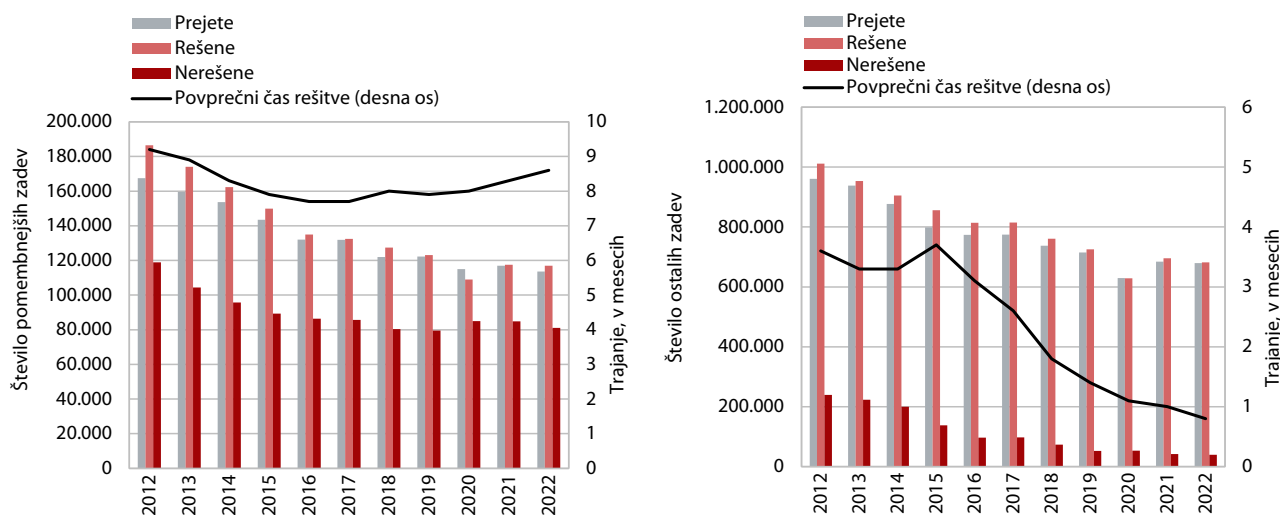
³¹⁶ Velika večina pritožb sicer ni bila sprejeta v nadaljnji postopek ESČR.

³¹⁷ Temelj za zagotavljanje zaupanja ljudi v pravni red in spoštovanje zakonskih določil je jasna, razumljiva, pregledna in nedvoumna zakonodaja, zaupanje ljudi v pravni sistem in pravno državo pa je odvisno tudi od uresničevanja pravic v praksi, trajanja upravnih in sodnih postopkov, dostopnosti pravnih sredstev ter od predvidljivosti in stabilnosti pravnih norm.

³¹⁸ Leta 2021 je 41,9 % uporabnikov zaupalo sodiščem, kar je opazno več (+13,5 o. t.) kot ob prehodnem merjenju leta 2019. Povečal se je tudi delež neopredeljenih, zmanjšal pa delež tistih, ki sodiščem ne zaupajo.

več zadev, kot je bil pripad novih. Izjema je bilo le leto 2020, ko so zaradi zaježitvenih ukrepov ob epidemiji sodišča poslovala omejeno. V proučevanem obdobju se je opazno zmanjšal čas reševanja vseh zadev, podaljšal pa se je čas reševanja pomembnejših zadev v zadnjih letih (ob zmanjšanju števila nerešenih pomembnejših zadev, podaljšuje se tudi njihova starost).³¹⁹ Največji izziv ostaja pri Upravnem sodišču, kjer je povprečno trajanje pomembnejših zadev dolgotrajno in se je v zadnjih letih še podaljšalo (v letu 2022 za 2 meseca na 16,8 meseca), hkrati pa sodišče reši v zadnjih letih manj zadev od pripada novih. Na Upravnem sodišču na čas reševanja vplivajo tudi vrste sporov, ki ne dopuščajo hitrejšega reševanja sporov, in zastoji povezani z odločitvami Ustavnega sodišča (Vrhovno sodišče, 2023a). Na učinkovitost in čas trajanja postopkov je pomembno vplivalo povečanje pristojnosti sodišč in pomanjkanje kadra. Število sodnikov na 100.000 prebivalcev se zmanjšuje od leta 2012, kljub zmanjšanju pa ostaja med najvišjimi v EU. Z namenom razbremenitve sodnikov nesodniškega dela se je nekoliko tudi povečalo razmerje med številom sodnega osebja in sodniki³²⁰ (Vrhovno sodišče, 2023b). V primerjavi z drugimi državami članicami EU je pričakovano trajanje postopkov na področju pravnih civilnih in gospodarskih zadev na prvi stopnji daljše ter se je v zadnjih letih še podaljšalo, s tem pa se je razkorak do cilja SRS še povečal. Med najdlje trajajočimi v EU so zlasti sodni postopki (925 dni v letu 2020), povezani s pranjem denarja (EK, 2022aa). Aprila 2023 je bil sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o upravnem sporu (ZUS-1C), ki ureja sojenje po sodniku posamezniku in nekatere druge postopkovne rešitve, ki bodo pripomogle k pohititvi postopkov. Med posledicami novele je predvidena tudi zaposlitev novega sodnega osebja.

Slika 78: Učinkovitost sodišč se je v zadnjih letih sicer izboljšala, a se je čas reševanja pomembnejših zadev podaljšal (levo); opazno se je zmanjšal predvsem čas reševanja ostalih zadev* (desno)

Vir: Vrhovno sodišče (2023a, 2023b). Opomba: * Zemljiškoknjžne, izvršilne in druge zadeve.

Kakovost slovenskega sodstva je primerljiva z drugimi državami EU. V ožjem pomenu vključuje kakovost sodnih odločb (na primer ustrezna struktura, postopki, utemeljenost sodbe in uporabljenih pravnih podlag), v širšem pa tudi zagotavljanje sodnih storitev. Na kakovost vplivajo tudi različni dejavniki kot so uporaba IKT in finančni ter kadrovski viri. V okviru projekta Postopkovna pravičnost je bil vzpostavljen celovit komunikacijski sistem, kjer lahko uporabniki v preprostem in razumljivem jeziku dobijo informacije, ki jih potrebujejo, in je namenjen vsem, ki vzpostavljajo stik s sodiščem. Izboljšujejo se tudi ocene zadovoljstva uporabnikov z delovanjem sodišč, predvsem glede časovnih vidikov reševanja zadev in jasnostjo pisanj sodišč (FUDŠ, 2021). EK (2022s, 2022aa) navaja, da so informacijske in komunikacijske tehnologije za vodenje zadev na sodiščih visoko razvite in široko uporabljane,³²¹ v primerjavi z drugimi državami pa so zelo dobro urejeni tudi spremljanje in ocenjevanje dejavnosti sodišč ter uporaba jasnih standardov. Epidemija covid-19 in omejitve delovanja sodišč so razkrile potrebo po izboljšanju orodij za elektronsko komuniciranje med sodišči, tožilstvi in strankami, zato se je digitalizacija sodstva v zadnjih dveh letih še pospešila (EK, 2022s). V okviru predlaganih zakonodajnih aktov EK predvideva popolno in celovito digitalizacijo obstoječega (čezmejnega) pravosodnega sodelovanja, kar naj bi vplivalo tudi na nadaljevanje digitalizacije sodstva v Sloveniji. V zvezi s kakovostjo sodstva navaja EK (2022s) tudi zmanjšanje sredstev za delovanje sodišč, državnega tožilstva in Sodnega sveta v letu 2022, ob tem pa Vrhovno sodišče (2023a) ocenjuje, da načrtovano povečanje v 2023 ne bo pokrilo vseh obveznosti sodišč. Izdatki države za sodišča (na prebivalca v EUR) so bili leta 2020 (zadnji razpoložljivi mednarodno primerljivi podatki) sicer med višjimi v EU (EK, 2022aa).

³¹⁹ Vrhovno sodišče sicer opozarja, da lahko pretirano skrajševanje časa trajanja postopkov ogrozi pravico strank do izjave in poštenega sojenja.

³²⁰ leta 2012 smo imeli 3,4 sodnega osebja na enega sodnika, do leta 2022 se je razmerje povečalo na 3,7.

³²¹ Slovenija se med najboljše države EU uvršča pri razpoložljivosti spletnih informacij o pravosodnem sistemu za širšo javnost, ter pri e-poslovanju sodišč glede civilnih postopkov.

Zaznava korupcije se je v zadnjih letih nekoliko povečala in ostaja relativno visoka. Ocena (zaznava) stopnje korupcije odraža delovanje institucij pravne države, integriteto javnega sektorja in kakovost upravljanja v javnem sektorju. Anketa Eurobarometra (2022d, 2022c) kaže, da je zaznava korupcije med prebivalci in gospodarstveniki v Sloveniji močno razširjena, v zadnjih treh letih pa naj bi se še povečala. Vprašani tudi menijo, da je v Sloveniji korupcija posledica prepletenosti gospodarstva in politike ter da odmevni in veliki primeri korupcije niso ustrezno sankcionirani. Mednarodna primerjava Transparency International (2023) kaže, da se je zaznava korupcije³²² v zadnjih letih, zlasti pa med epidemijo covid-19, nekoliko povečala in je ostala višja kot v povprečju EU (kazalnik 5.5). Komisija za preprečevanje korupcije (KPK, 2021) navaja, da se je med epidemijo povečalo število prijav koruptivnih dejanj, kar je bilo povezano predvsem s sumi nepravilnosti v zvezi z nabavo medicinske opreme³²³. Največ uvedenih postopkov in izdanih odločb je bilo v zadnjih letih sicer povezanih z ugotavljanjem nasprotja interesov in nezdružljivostjo funkcij (KPK, 2021, 2022a). EK (2022s) ocenjuje, da je število kazenskih preiskav in obtožnih aktov zaradi domnevne korupcije leta 2021 padlo na najnižjo raven v zadnjih letih, nobena izmed sodb ni vključevala primera korupcije na visoki ravni. EK in OECD sta tudi izrazila zaskrbljenost glede neodvisnosti Nacionalnega preiskovalnega urada in poskusov političnega vmešavanja v njegovo delo (EK, 2022s; OECD, 2021c).

Slovenija je bila zadovoljivo uspešna v uresničevanju priporočil petega ocenjevanja držav s področja korupcije. Peti ocenjevalni krog Skupine držav za boj proti korupciji (GRECO) je vseboval priporočila in ocenjeval preprečevanje korupcije in spodbujanje integritete v centralni vladi (najvišji nosilci izvršne veje oblasti) in v organih preiskave, pri čemer se je ocenjevalo tudi doseganje nekaterih temeljnih standardov na tem področju (KPK, b. d.). GRECO (2023) je v pregledu ugotovila, da je Slovenija od 15 priporočil s področja preprečevanja korupcije in krepitve integritete zadovoljivo izvedla pet priporočil, šest delno, štiri pa so ostala neizvedena. V okviru uresničevanja priporočil je bilo v zadnjih letih več ukrepov za izboljšanje integritete institucij, javnih uslužbencev in funkcionarjev ter povečanje preglednosti delovanja v javnem sektorju. Na področju zakonodajne ureditve področja je bila tako leta 2020 sprejeta novela Zakona o integriteti in preprečevanju korupcije, ki naj bi med drugim zagotovila orodja za učinkovitejše delo KPK³²⁴ ter razmejila pristojnosti za pregon kaznivega dejanja korupcije, ki je v rokah policije in držav, okrepila pravila o lobiranju in glede funkcionarjev po preteku funkcije in tudi razširila obseg nadzora nad premoženjskim stanjem funkcionarjev in povezanih družinskih članov (ZIntPK-C, 2020). V letu 2023 je bil sprejet tudi zakon o zaščiti prijaviteljev korupcije, ki vzpostavlja sistemske mehanizme za prijavo kršitve veljavnih predpisov in zaščito žvižgačev ter odvrača od povračilnih ukrepov zoper žvižgače (ZZPri, 2023). V pripravi je tudi nova nacionalna protikorupcijska strategija (KPK, 2023), na pomanjkanje katere opozarja tudi EK (2022s).

5.3 Varna in globalno odgovorna Slovenija

Varna in globalno odgovorna Slovenija (razvojni cilj 11)

Cilj je spopadanje Slovenije s svetovnimi izzivi, kot so migracijski tokovi, terorizem, podnebne spremembe in spoštovanje človekovih pravic. Nekateri od izzivov pomenijo tudi grožnje in tveganja za državno varnost. SRS 2030 kot pomembne dejavnike krepitve globalne odgovornosti in solidarnosti navaja zagotavljanje visoke ravni varnosti ljudi, kar vključuje tako zagotavljanje zaščite pred terorističnimi in drugimi nadnacionalnimi grožnjami (tudi kibernetiskimi) kot tudi spodbujanje preventive in krepitev zmogljivosti za obvladovanje naravnih in drugih nesreč. Poudarja tudi krepitev zunanjepolitičnega sodelovanja na dvostranski in večstranski ravni ter obrambne sposobnosti. Z mednarodnim razvojnim sodelovanjem in humanitarno pomočjo prispeva k bolj uravnoteženemu in pravičnemu svetovnemu razvoju ter odpravi revščine in neenakosti.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 11:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	

³²² Indeks zaznave korupcije kaže, da večina od 180 ocenjenih držav sveta v zadnjem desetletju ni napredovala v boju proti korupciji in da sta več kot dve tretjini držav ocenjeni z manj kot 50 točkami (ocene med 0 in 100, s tem da je s 100 ocenjena država brez korupcije). Med državami EU so ob zadnjem merjenju imele tri države oceno nižjo od 50 (Romunija, Bolgarija, Madžarska) (Transparency International, 2023).

³²³ Na podlagi preiskave so bila v poročilu o tematskem nadzoru (KPK, 2020) ugotovljena številna korupcijska tveganja, ki jih je za bolj učinkovito in transparentno izvajanje postopkov v prihodnje treba bolje upravljati. KPK (2022b) je pristojnim institucijami izdala priporočila.

³²⁴ Nadzor nad lobiranjem, ureditev pravne podlage za delovanje aplikacije Erar, jasno in določno se urejajo postopki udeležencev pred KPK, razširja se nadzor nad premoženjskim stanjem

Delež oseb, ki so poročale o težavah s kriminalom, vandalizmom ali nasiljem v svojem bivalnem okolju, v %	7,3 (2020)	10,7 (2020)	< 10
Globalni indeks miru, uvrstitev	5. mesto (v EU) (2022) 7. mesto (163) (2022)	–	Uvrstitev med najboljših pet držav v EU oziroma med deset na svetu

Slovenija je od osamosvojitve del najpomembnejših mednarodnih organizacij, ki katerih cilj je stabilno mednarodno okolje, varnost in človekove pravice. Leta 1992 se je pridružila Organizaciji združenih narodov (OZN), ki je edinstven sistem za spoprijemanje s svetovnimi izzivi na področjih mednarodnega miru in varnosti, trajnostnega razvoja in človekovih pravic. Že več kot poldrugo desetletje je tudi članica EU, ki je naše najpomembnejše politično in pravno okolje. Temeljni okvir institucionalne nacionalne varnosti je poleg skupne zunanje in varnostne politike EU tudi organizacija NATO. Spremembe v širšem mednarodnem okolju vplivajo tako na EU kot Slovenijo, ki se poleg pomembnih razvojnih političnih in ekonomskih vprašanj spoprijemata tudi s svetovnimi varnostnimi izzivi.

Napad Rusije na Ukrajino februarja 2022 ima zaradi geografske bližine potencialno velike humanitarne, varnostne in gospodarske posledice tudi v evropski regiji. Odziv mednarodne skupnosti je bil hiter, saj je OZN že v začetku marca z veliko večino sprejela resolucijo, ki je obsodila rusko agresijo in zahtevala takojšno prekinitev spopadov in umik ruskih enot iz Ukrajine, vojno pa so soglasno obsodile tudi druge mednarodne organizacije. Agresija je sprožila humanitarno krizo in begunski val, saj je do februarja 2023 svoje domove zapustilo okoli 12 milijonov oseb, zatočišče v sosednjih državah pa je poiskalo preko 8 milijonov prebivalcev Ukrajine (UNOCHA, 2023). Napad je vplival tudi na geopolitična razmerja v svetu in povzročil globok razkol zlasti med EU in ZDA ter Rusijo (Moritsch, 2022) ter vplival na približevanje Finske in Švedske članstvu v NATO (NATO, 2022). EU, ZDA in nekatera druga pomembnejša svetovna gospodarstva so se na agresijo odzvale z obsežno finančno in vojaško pomočjo Ukrajini in uvedbo obsežnih sankcij, ki naj bi Rusijo finančno in gospodarsko osamile. Gospodarske sankcije so se osredotočile na finančni, prometni, energetski, trgovinski, tehnološki in obrambni sektor (G7 Germany, 2022; Svet EU, 2023a; USDT, 2023). Vojna in sprejete sankcije so vplivale predvsem na negotovost v mednarodnem okolju, posledice na mednarodno trgovino in slovensko gospodarsko aktivnost pa so bile opazne predvsem prek visokih cen energentov in nekaterih drugih surovin ter motenj v dobavnih verigah.

5.3.1 Varnost

Slovenija je v svetovnem merilu ena najmirnejših in najvarnejših držav. Svetovni indeks miru kaže, da se je v zadnjem desetletju uvrščala med najbolj mirne države na svetu, kar je tudi cilj SRS 2030, Evropa pa je bila, vsaj pred začetkom ruske agresije v Ukrajini, najmirnejša regija (kazalnik 5.7). Število kaznivih dejanj je bilo leta 2021 najnižje v zadnjih desetih letih, zmanjšala se je splošna, gospodarska, mladoletniška in organizirana kriminaliteta. Na opazno zmanjšanje števila kaznivih dejanj je vplivalo predvsem manj kaznivih dejanj splošne kriminalitete,³²⁵ na kar so že drugo leto zapored delno vplivali tudi omejitveni ukrepi za zaježitev epidemije covid-19. Število kaznivih dejanj tatvin in velikih tatvin,³²⁶ je bilo leta 2021 najmanjše v zadnjih petih letih. V primerjavi z letom 2020, ko je bilo zaradi spremenjenega načina življenja več kaznivih dejanj nasilja v družini kot pred epidemijo, je bilo leta 2021 prijavljenega nasilja v družini manj (gl. poglavje 3.3), število tovrstnih kaznivih dejanj je bilo manjše od povprečja zadnjih petih let (okoli 1.350 letno). Pod petletnim povprečjem je bilo tudi število ubojev in umorov (Policija, 2022a). V prvi polovici leta 2022 je število kaznivih dejanj ostalo pod desetletnim povprečjem, a se je v primerjavi z letom 2021 povečalo, več je bilo splošne in mladoletniške kriminalitete, pa tudi ubojev in umorov. (Policija, 2022d).³²⁷ Sicer je bila leta 2017 standardizirana stopnja umrljivosti zaradi napadov v Sloveniji višja kot v predhodnih petih letih in višja kot v EU (Slovenija: 1,1 osebe na 100.000 prebivalcev; EU: 0,7), v letu 2019 (zadnji razpoložljivi podatek) pa se je znižala na 0,4 osebe (Eurostat, 2023). V letu 2018 se je začela uporabljati Splošna uredba o varstvu podatkov EU (GDPR), ki je razširila in zaščitila pravice posameznikov glede varstva osebnih podatkov, še posebno v okviru informacijske varnosti, januarja 2023 pa je začel veljati tudi novi Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-2).³²⁸

Prebivalci Slovenije so se v preteklih letih v svoji državi počutili varno. Občutek osebne ogroženosti prebivalcev v njihovem življenjskem okolju je bil vseskozi redek. Rezultati Evropske družboslovne raziskave kažejo,

³²⁵ Delež splošne kriminalitete v skupni kriminaliteti se v zadnjih desetih letih ni veliko spreminjal in se je gibal okoli 85 % (Policija, 2022a).

³²⁶ Tatvine in velike tatvine so najpogostejša kazniva dejanja splošne kriminalitete.

³²⁷ Podatki za prvo polletje 2022 se primerjajo s podatki za prvo polletje preteklih let.

³²⁸ ZVOP-2 (2023) ureja nekatera vsebinska in postopkovna vprašanja, ki jih je Splošna uredba v urejanje prepustila državam članicam.

da je v letu 2020 delež vprašanih, ki se počutijo varne, kadar zvečer sami hodijo po svoji soseski, ostal visok in tudi precej višji od mednarodnega povprečja³²⁹ (CJMMK, 2022). Leta 2020 je bil delež oseb, ki so poročale o težavah s kriminalom, vandalizmom in nasiljem v svojem bivalnem okolju najnižji doslej (7,3 %) in je ostal pod povprečjem EU ter v okviru cilja SRS 2030 (Eurostat, 2023), osebno izkušnjo z vlomi ali fizičnim napadom pa je imelo 10 % anketiranih, kar je podobno kot v preteklih letih (CJMMK, 2022) (kazalnik 5.6). Na občutek varnosti vpliva tudi zaupanje ljudi v policijo, ki je bilo v zadnjih letih precej večje kot zaupanje v druge institucije v državi, a se je v letu 2021 opazno zmanjšalo in tudi v letih 2022 in 2023 ostalo manjše od povprečja EU.³³⁰

Med stalne vire ogrožanja v Sloveniji spadajo tudi naravne in druge nesreče. Po letu 2013 se je število dogodkov glede na različne okoliščine povečevalo in je bilo najvišje leta 2017, od takrat pa njihovo število med leti opazno niha. Cilje, politiko in strategijo varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v državi določa leta 2016 sprejet nacionalni program za obdobje 2016–2022.³³¹ Leta 2021 je bilo v Sloveniji 500 dogodkov naravnih nesreč in 18.251 dogodkov drugih nesreč,³³² v katerih so poleg drugih služb posredovale tudi sile za zaščito, reševanje in pomoč (MO, 2022). Po letu 2013 se je število dogodkov glede na različne okoliščine povečevalo in je bilo najvišje leta 2017, od takrat pa njihovo število med leti niha. V primerjavi s predhodnim letom se je v letu 2021 število dogodkov povečalo, predvsem zaradi večjega števila nesreč v prometu in dogodkov, kjer se potrebuje tehnična in druga pomoč. Med naravnimi nesrečami so največ težav in intervencij znova povzročali močan veter in poplave, a jih je bilo tudi v letu 2021 precej manj kot pred letom 2019.³³³ Pravočasno ukrepanje ob nesrečah se zagotavlja z delovanjem centrov za obveščanje, javnimi reševalnimi službami in s pripravljenostjo drugih reševalnih služb, komisij, enot in štabov civilne zaščite. Navedene strukture zaščite in reševanja so bile aktivno vključene tudi v izvajanje aktivnosti v zvezi z obvladovanjem epidemije covid-19 (gl. UMAR, 2022e). Pojav nalezljive bolezni pri ljudeh je bil v okviru procesa ocenjevanja tveganj za nesreče v obdobju 2015–2018 sicer prepoznan kot eno večjih tveganj v Sloveniji.³³⁴ Med morebitne vire ogrožanja v Sloveniji spadajo še potres, letalska nesreča, terorizem, žled in jedrska nesreča, največje tveganje pa predstavljajo poplave (URSZR, 2023). Pri ocenah tveganj za nesreče so vedno bolj pomembne podnebne spremembe, saj vremenske razmere vplivajo na pogostost in intenzivnost nekaterih nesreč, predvsem naravnih, kot so bili npr. požari na Krasu 2022. Ključni izziv je vzpostaviti sistem, ki bi omogočal učinkovito usklajevanje in ukrepanje ter prispeval k zmanjšanju škode in drugih posledic nesreč. Pomemben dejavnik pri tem so preventivni ukrepi, zlasti na področju načrtovanja in urejanja prostora ter varstva pred požarom in drugimi naravnimi nesrečami.³³⁵

Varnost v prometu se je po letu 2020, ko je bilo ob zmanjšanju prometa v začetnem obdobju epidemije število smrtnih žrtev zaradi prometnih nesreč najnižje doslej, v letu 2021 močno poslabšala, a že v letu 2022 ponovno izboljšala. Kljub večjemu obsegu prometa (ITF, 2022), se je prometna varnost po letu 2010 izboljševala. Na to je vplivalo več dejavnikov, med drugim izboljšanje prometne infrastrukture (npr. izgradnja avtocest), varnejši avtomobili in ukrepi prometne preventive (npr. znižanje dovoljene vsebnosti alkohola v krvi, izobraževanje mladih voznikov). Leta 2021 je v Sloveniji na milijon prebivalcev zaradi prometnih nesreč umrlo 54 oseb, kar je največ v zadnjih petih letih in ponovno več kot v povprečju EU (45). Število smrti zaradi prometnih nesreč se je sicer v obdobju 2010–2021 znižalo za 17 % (EU: 33 %) in je precej nižje kot pred letom 2010.³³⁶ V letu 2021 je v prometnih nesrečah umrlo 114 oseb, kar je precej več kot v letu 2020, ko je bilo število smrtnih žrtev (80) najnižje, odkar merimo stanje prometne varnosti.³³⁷ Na to je vplival predvsem manjši obseg prometa zaradi omejitvenih ukrepov za zaježitev širjenja covid-19 (gl. AVP, 2021). V letu 2022 se je število smrtnih žrtev zmanjšalo na 85 (AVP, 2023), kljub temu pa strateški cilj nacionalnega programa varnosti cestnega prometa ni bil dosežen.³³⁸

³²⁹ Prikaz skupnega povprečnega rezultata izbranih držav ne glede na velikost nacionalnih vzorcev ali velikost države (Avstrija, Bolgarija, Češka, Estonija, Finska, Francija, Grčija, Hrvaška, Italija, Litva, Madžarska, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Slovenija, Slovaška, Španija in Švedska).

³³⁰ Pozimi 2023 je policiji zaupalo 61 % Slovencev (EU: 70 %), kar je za 4 o. t. več kot v predhodni meritvi (junij–julij 2022), a 6 o. t. manj kot poleti 2020 (Eurobarometer, 2022f, 2023b). Na zmanjšanje zaupanja je vplivalo tudi to, da je policija izvajala nadzor nad sprejetimi ukrepi za zaježitev epidemije, njihovo trajanje pa je pri ljudeh povečevalo splošno nezadovoljstvo.

³³¹ Resolucija o nacionalnem programu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v letih od 2016 do 2022.

³³² To so: nesreče v prometu, požari in eksplozije, onesnaženja, nesreče z nevarnimi snovmi, jedrski in drugi dogodki, najdbe neeksploziranih ubojnih sredstev, motnje oskrbe in poškodbe objektov, tehnična in druga pomoč ter nepotrebne oz. lažne intervencije.

³³³ V primerjavi s predhodnimi leti se je v letu 2019 močno zmanjšalo število intervencij pri naravnih nesrečah (manj je bilo poplav in vetra).

³³⁴ Ob dejanskih izkušnjah s covidom-19 pa je bil s ciljem uspešnejšega preprečevanja širjenja nalezljivih bolezni julija 2020 sprejet spremenjen in dopolnjen Državni načrt zaščite in reševanja ob pojavu epidemije oziroma pandemije nalezljive bolezni pri ljudeh.

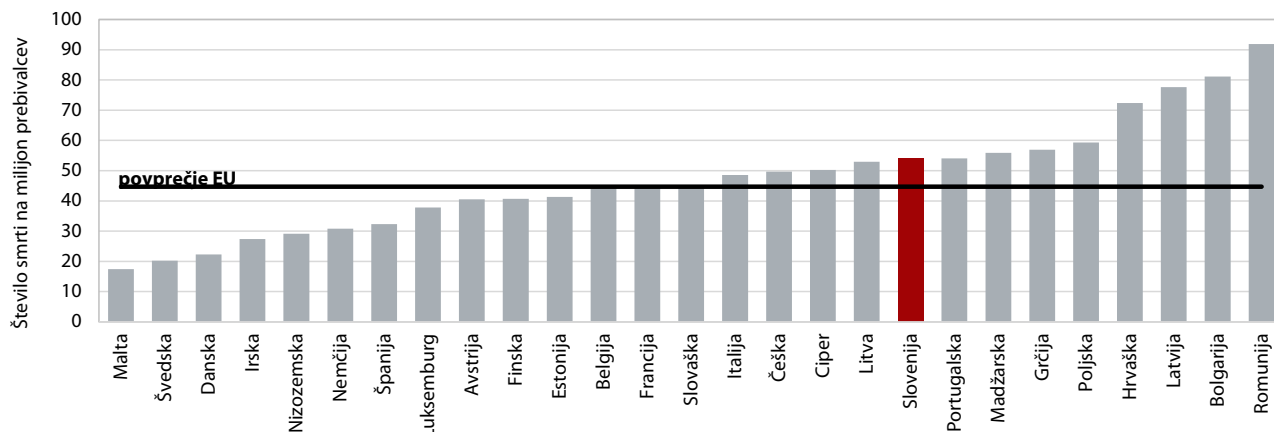
³³⁵ Ukrepi so sofinancirani s sredstvi skladov EU v okviru tematskega področja 2 operativnega programa izvajanja kohezijske politike (spodbujanje prilagajanja podnebnim spremembam in preprečevanja tveganja nesreč ter odpornosti, ob upoštevanju ekosistemskih pristopov).

³³⁶ V državah članicah, v katerih je število smrtnih žrtev manjše ali blizu 100, je opaziti velika letna nihanja, kar pomeni, da je mogoče dejanski trend ugotoviti le v daljšem časovnem obdobju (EK, 2020e).

³³⁷ Število smrtnih žrtev zaradi prometnih nesreč se je zmanjšalo tudi v večini držav EU (EK, 2021d).

³³⁸ Na slovenskih cestah konec leta 2022 ne bo umrlo več kot 70 oseb in se ne bo hudo telesno poškodovalo več kot 460 oseb (ReNPVCP13-22, 2013). V letu 2022 je bilo hudo telesno poškodovanih 861 udeležencev v cestnem prometu (AVP, 2023).

Slika 79: Leta 2021¹ je v Sloveniji na milijon prebivalcev zaradi prometnih nesreč umrlo več oseb kot v povprečju EU

Vir: EK (2022x). Opomba: ¹ Zadnji podatki za države EU so na voljo za leto 2021.

V letih 2020 in 2021 se je ob prisotnosti omejitvenih ukrepov za zajezitev epidemije covid-19 precej zmanjšalo število nezakonitih prehodov državne meje in kaznivih dejanj organizirane kriminalitete. Z vidika nacionalne varnosti so aktivnosti usmerjene predvsem v zagotavljanje varnosti državne meje, preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje organizirane kriminalne dejavnosti, računalniške kriminalitete, kriminalnih dejanj, povezanih z orožjem, in boj proti terorizmu. V zadnjih letih je bilo preprečevanje nezakonitih prehodov državne meje med prednostnimi nalogami policije. Število nezakonitih prehodov državne meje se je od leta 2015 povečevalo, kar je predvsem posledica povečanih migracij s kriznih območij, a se je v letih 2020 in 2021 zmanjšalo. Na to je vplivalo omejevanje mobilnosti, povezane z obvladovanjem epidemije covid-19 (Policija, 2022a). V letu 2022 pa je bilo nezakonitih prehodov državne meje največ v zadnjih desetih letih.³³⁹ Po povečevanju v predhodnih letih je bilo v letih 2020 in 2021 tudi manj kaznivih dejanj organizirane kriminalitete. Na to je vplivalo predvsem zmanjšanje števila kaznivih dejanj organiziranja prepovedanega prehajanja meje ali ozemlja države, ki so poleg kaznivih dejanj s področja drog in nedovoljenih snovi v športu, najpogostejša kazniva dejanja organizirane kriminalitete.³⁴⁰ Število kaznivih dejanj nedovoljene proizvodnje in prometa orožja je v letu 2021 ostalo na ravni predhodnih dveh let, obravnavana so bila večinoma v povezavi z drugimi oblikami organizirane kriminalitete. Pri preiskovanju računalniške kriminalitete je bilo tudi v letu 2021 največ kaznivih dejanj napadov na informacijski sistem, v ospredju ostajajo nove pojavne oblike škodljivih računalniških kod in kraja kriptovalut (Policija, 2022a). Na področju terorizma se Slovenija usmerja v preventivno delovanje.

5.3.2 Globalna odgovornost

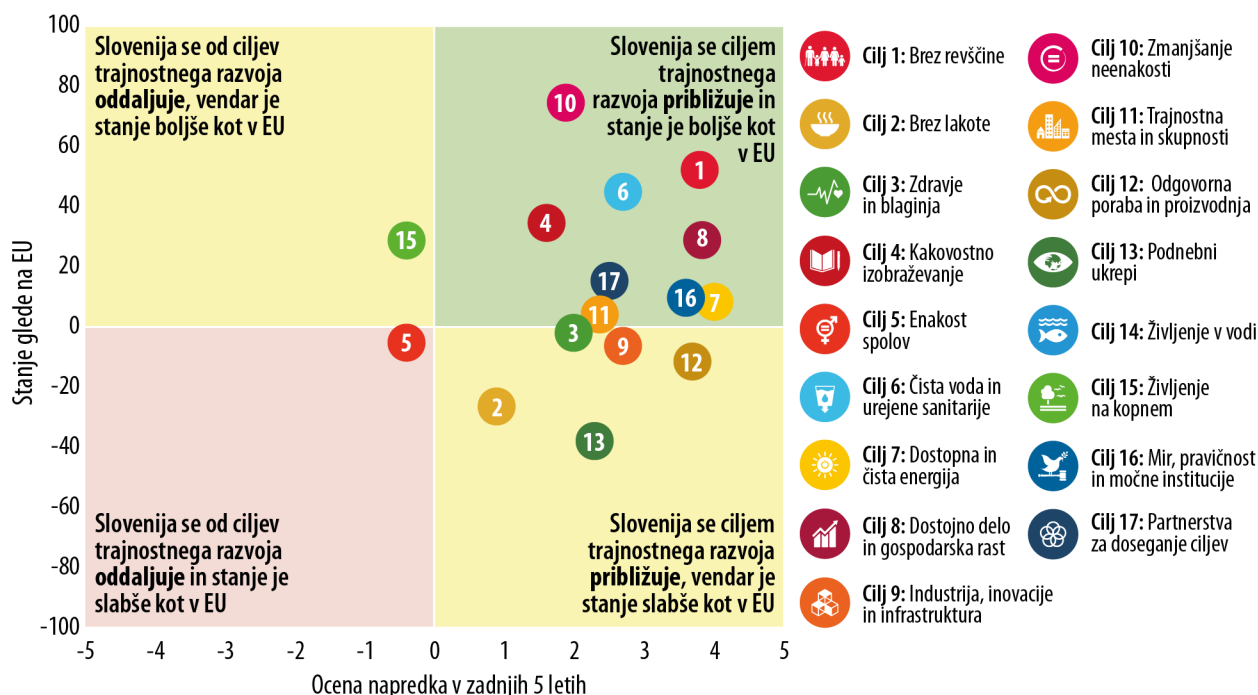
Slovenija se pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja Agende 2030 na globalni ravni uvršča med uspešnejše države, med državami EU pa okoli povprečja. V okviru Agende 2030 si Slovenija z uresničevanjem ciljev trajnostnega razvoja prizadeva za povečanje odgovornosti in solidarnosti na svetovni ravni (SVRK, 2017). Mednarodna primerjava (Eurostat, 2022; Sachs idr., 2022a) kaže, da se med 163 državami po indeksu trajnostnega razvoja³⁴¹ uvršča na 15. mesto, med državami EU pa na 12. mesto. Ti podatki kažejo, da je Slovenija v zadnjih petih letih dosegla napredek pri večini ciljev v skladu s prednostnimi nalogami na ravni EU (evropski zeleni dogovor, digitalna strategija in akcijski načrt za evropski steber socialnih pravic). Izmed sedemnajstih ciljev trajnostnega razvoja je ob zadnji meritvi dosegla cilja 1 (odprava ekstremnih oblik revščine) in 8 (dostojno delo in gospodarska rast), veliki izzivi pa ostajajo pri kazalnikih cilja 2 (zagotoviti prehransko varnost, boljše prehrano ter spodbujati trajnostno kmetijstvo), 12 (odgovorna poraba in proizvodnja), 13 (podnebni ukrepi) in 14 (življenje na vodi) (Sachs idr., 2022b). V zadnjih letih se je zaradi zmanjšanja deleža ženska na vodstvenih položajih in v parlamentu nekoliko oddaljila od uresničevanja cilja 5 (enakost spolov), zaradi poslabšanja kazalnikov, ki merijo spremembe v populacijah ptic v kmetijskih krajih pa tudi od cilja 15. (življenje na kopnem) (Eurostat, 2022; SURS, 2023b) (gl. tudi poglavja 3 in 4). Podatki na ravni regij kažejo, da je zahodna kohezijska regija nekoliko bolj uspešna pri uresničevanju večine ciljev trajnostnega razvoja kot vzhodna, obe regiji pa se med državami OECD, ki so bile vključene v analizo, pri večini ciljev uvrščata bolje oz. okoli povprečja (OECD, b. d.).

³³⁹ V podatke niso všteti tujci, ki so v obdobju 2015–2016 v Slovenijo vstopili v okviru množičnih migracij (okoli 360.000 oseb). Leta 2021 je bilo obravnavanih 10.198 nedovoljenih prehodov državne meje, v letu 2022 pa se je njihovo število povečalo na 32.024 (najpogostejše državljanov Afganistana, Burundija in Indije) (Policija, 2022b).

³⁴⁰ V letu 2021 je bilo obravnavanih 338 kaznivih dejanj organizirane kriminalitete, kar je pod desetletnim povprečjem (508) (Policija, 2022a).

³⁴¹ V izračun indeksa je vključenih preko 115 kazalnikov, 85 globalnih in 30 dodanih specifično za države članice OECD.

Slika 80: Slovenija je pri večini ciljev trajnostnega razvoja, opredeljenih v Agendi 2030, v zadnjih petih letih napredovala

Izdatki za uradno razvojno pomoč so se v zadnjih letih zvišali, a so še naprej precej nižji od mednarodno sprejetih zavez. Leta 2018 je bila sprejeta Strategija mednarodnega razvojnega sodelovanja in humanitarne pomoči do leta 2030, ki je vzpostavila okvir za krepitev dvostranskega razvojnega sodelovanja in opredelila usmeritve za aktivno delovanje na večstranski ravni in bila tudi usklajena z uresničevanjem Agende 2030 (MZZ, 2018). Delež izdatkov za uradno razvojno pomoč se je v obdobju 2010–2021 povečal z 0,13 na 0,19 % BNP, nominalno pa za okoli 116 % na 98 mio EUR. V letih 2020 in 2021 se je delež nekoliko povečal, a je bil še vedno precej nižji od mednarodno sprejetih zavez,³⁴² v skladu s katerimi bi si Slovenija morala prizadevati za povečanje deleža za uradno razvojno pomoč na 0,33 % BND do leta 2030 (MZEZ, 2023c). Ob humanitarni pomoči Ukrajini in podpori beguncem naj bi se ta znesek v letu 2022 predvidoma povečal. Na strukturo pomoči v zadnjih dveh letih je pomembno vplivala pandemija covid-19, saj je bil večji poudarek na izvajanju aktivnosti v skladu s potrebami partnerskih držav pri soočanju s pandemijo, s tem pa je bilo povezano tudi povečanje deleža nujne in humanitarne pomoči. Glavnino pomoči v letu 2021 so v tem kontekstu predstavljale donacije cepiv, ki sicer sodijo v razvojno pomoč v ožjem pomenu (MZEZ, 2023c). Večina pomoči (okoli dve tretjini) je večstranska pomoč v okviru podpore razvojnim politikam EU, v zadnjih letih pa se je nekoliko zvišala razpoložljiva dvostranska pomoč, ki jo Slovenija namenja prednostnim geografskim območjem in vsebinskim področjem (kazalnik 5.8). To je bilo v skladu s priporočili OECD (2020c), saj se je delež pomoči desetim glavnim partnerskim državam povečal z okoli 50 % leta 2015 na okoli 75 % leta 2021.

Slovenija je v zadnjih leti aktivno sodelovala v EU in na globalni ravni. V drugi polovici 2021 je bil izveden projekt predsedovanja Svetu EU, ki je bil v preteklem obdobju tudi osrednji vladni projekt. Med pomembnejšimi dosežki predsedovanja so bili napredek pri sprejemanju zakonodaje o digitalnih storitvah in digitalnih trgih, krepitvi zdravstvene unije ter okrevanju in večji odpornosti po pandemiji (MZZ, 2022c). V zadnjih letih se je znova vzpostavil dvostranski politični dialog z ZDA na najvišji ravni, nadaljevalo pa se je tudi sodelovanje s sosednjimi državami (npr. energetska in infrastrukturna povezanost, vprašanje narodnostnih manjšin, širitveni proces na Zahodni Balkan), še posebej v okviru obvladovanja pandemije covid-19 se je poglobilo tudi sodelovanje s srednjeevropskimi državami. V multilateralnih forumih in organizacijah se je Slovenija osredotočala na zožen nabor tem, ki zagotavljajo dodano vrednost in prepoznavnost (npr. človekove pravice, podrobneje pravic otrok, enakosti spolov, človekovih pravic v kontekstu novih tehnologij, pravic starejših, pravice do zdravega, varnega in čistega okolja). V skladu z usmeritvami krepitve aktivne vloge v OZN (MZZ, 2021) je v začetku leta 2023 postala članica Ekonomskega in socialnega sveta

³⁴² Resolucija o mednarodnem razvojnem sodelovanju in humanitarni pomoči Republike Slovenije, 2017.

OZN, ki usklajuje ekonomsko, socialno in okoljsko dimenzijo trajnostnega razvoja (MZEZ, 2023e). Povečane so bile tudi aktivnosti v okviru kandidature za nestalno članico Varnostnega sveta (VS) OZN³⁴³ za obdobje 2024–2025 (MZZ, 2022a), ki predstavlja trenutno prednostno nalogo zunanje politike. Za pokrivanje ključnih strateških usmeritev slovenske zunanje politike deluje več posebnih odposlancev (za prihodnost Evrope, za institucionalne zadeve EU, za Varnostni svet OZN, za Zahodni Balkan ter za podnebno in vodno diplomacijo) (MZEZ, 2023d). V pripravi je nova strategija zunanje politike, ki bo, v spremenjenem mednarodnem okolju po letu ruske vojne v Ukrajini, na novo opredelila prednostne naloge zunanje politike³⁴⁴, ki bi tudi omogočile organizacijsko posodobitev diplomacije in podporo feministični zunanji politiki³⁴⁵ (MZEZ, 2023a, 2023b).

Zaradi geografske bližine, gospodarske, družbene in politične prepletenosti tako v Evropi kot globalno vojna v Ukrajini pomembno vpliva na oblikovanje skupne zunanje in varnostne politike EU in tako tudi na slovensko zunanjo politiko. Začetek vojne je sovpadel z zadnjimi pripravami na sprejetje strateškega kompasa, ki je opredelil smernice za razvoj evropske obrambe in varnosti, kriznega upravljanja, razvoja zmogljivosti, partnerstev in odpornosti. Predvideva več ukrepov za hitro delovanje ob izbruhu različnih vrst kriz (na primer vzpostavitev zmogljivosti EU za hitro premeščanje sil) in vsebuje ukrepe za izboljšanje sposobnosti predvidevanja groženj, zagotavljanja varnega dostopa do strateških domen in zaščite državljanov Evropske unije (EEAS, 2022). Specifično kot reakcija na rusko invazijo, je bila na ravni EU ustanovljena misija EU za vojaško pomoč Ukrajini³⁴⁶, katere namen je okrepiti vojaške zmogljivosti ukrajinskih oboroženih sil (Svet EU, 2022), povečala pa so se tudi sredstva v okviru Evropskega mirovnega sklada (Svet EU, 2023b). Po začetku vojne je Slovenija obsodila rusko agresijo, še posebej napade na civilno prebivalstvo in uničevanje pomembne kritične infrastrukture. S humanitarno in vojaško pomočjo ter s sprejetjem beguncev³⁴⁷ je izkazala solidarnost z Ukrajino in njenim prebivalstvom. Slovenija je tudi podprla status Ukrajine kot kandidatke za članstvo v EU, svežnje sankcij EU proti Rusiji in Belorusiji in izpostavila pomen zagotavljanja odgovornosti za vojne zločine v Ukrajini in pomoči pri celoviti obnovi države (Vlada RS, 2023).

³⁴³ Vzhodnoevropski regionalni skupini, v katero v okviru OZN sodi Slovenija, v obdobju 2024–2025 pripada en nestalni sedež. Volitve v VS OZN za obdobje 2024–2025 bodo v Generalni skupščini OZN potekale v juniju 2023. Slovenija je bila sicer izvoljena za nestalno članico VS OZN v obdobju 1998–1999. Kandidirala je tudi v letih 2012–2013, ko je, po volitvah v Generalni skupščini OZN oktobra 2011, članstvo pripadlo Azerbajdžanu.

³⁴⁴ Te med drugim vsebujejo tesnejše povezovanje z jedrnimi državami EU, nadaljevanje diplomatske aktivnosti v soseščini (zahodni Balkan in Sredozemlje) in večjem poudarku na gospodarski diplomaciji.

³⁴⁵ Feministična zunanja politika zagovarja enakost spolov v vseh okvirih in v svojih večstranskih in dvostranskih odnosih znotraj EU, s tretjimi državami in v multilateralnem kontekstu vključuje aktivno promocijo enakosti spolov ter delovanje v podporo spoštovanju pravic žensk in deklet (Lange, 2023; MZEZ, 2023b).

³⁴⁶ Svet EU je 17. oktobra 2022 sprejel sklep o ustanovitvi EUMAM Ukraine, prvotno za dve leti. Namenjena je individualnemu, kolektivnemu in specializiranemu usposabljanju ukrajinskih oboroženih sil ter usklajevanju in sinhronizaciji dejavnosti držav članic, ki izvajajo usposabljanje.

³⁴⁷ Po mednarodno primerljivih podatkih (IFW Kiel, 2023) je Slovenija v letu 2022 (od začetka vojne v Ukrajini) za humanitarno pomoč Ukrajini namenila več kot 4,3 mio EUR, vojaško pomoč 57 mio EUR (donacija vojaške opreme) in za oskrbo beguncev 53 mio EUR.

Priloga 1 – Metodologija spremljanja stopnje tveganja socialne izključenosti za strategijo EU 2030

Leta 2021 so pričeli nacionalni statistični uradi, Eurostat in Evropska komisija uporabljati novo metodologijo za izračun socialne izključenosti za uresničevanje ciljev EU 2030. Novo metodologijo so članice EU pri izvajanju EU-SILC uporabljale že od leta 2015, rezultate, ki jih je povzelo tudi Poročilo o razvoju 2022, pa prvič objavile leta 2021. Nova metodologija ni primerljiva s staro, ki je imela podatke za obdobje 2005–2020 in smo jo uporabljali v preteklih poročilih. Od treh kazalnikov, ki sestavljajo stopnjo tveganja socialne izključenosti, je ostal nespremenjen samo stopnja tveganja revščine, zato zanj velja časovna serija od leta 2005, za ostala dva spremenjena kazalnika pa od leta 2015. Na osnovi nove metodologije so bili leta 2021 določeni tudi cilji akcijskega načrta evropskega stebra socialnih pravic, ki med drugim določajo znižanje tveganja socialne izključenosti za vsaj 15 mio oseb (od tega vsaj 5 mio otrok) v EU do leta 2030; glede na izhodiščno leto 2019 (gl. UMAR, 2021a). Slovenija načrtuje v okviru ciljev evropskega stebra socialnih pravic tveganje stopnje socialne izključenosti zmanjšati za vsaj 9.000 oseb, od tega vsaj 3.000 otrok, kar zasleduje tudi nova Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2022–2030 (ReNPSV22–30, 2022).

Stopnja materialne in socialne prikrajšanosti ter stopnja resne materialne in socialne prikrajšanosti sta merjeni s trinajstimi elementi prikrajšanosti. Poleg spremembe imena kazalnika, kjer se je *materialni* dodala tudi *socialna* prikrajšanost, kazalnik po novi metodologiji meri trinajst elementov prikrajšanosti. Prvim šestim elementov, ki jih je upoštevala že stara definicija, je bilo dodanih sedem novih, trije stari pa so bili opuščeni.³⁴⁸ V izračun materialne in socialne prikrajšanosti so po novi opredelitvi vključene tiste osebe, ki so prikrajšane pri vsaj 5 od 13 elementov, v izračun resne materialne in socialne prikrajšanosti pa osebe, prikrajšane pri vsaj 7 od 13 elementov, med katere sodijo zmožnost (M Stare idr., 2022):

- 1) rednega plačila hipoteke ali najemnine, rednih stanovanjskih stroškov, odplačevanja kreditov;
- 2) primerno ogrevanega stanovanja;
- 3) poravnave nepričakovanih izdatkov;
- 4) mesnega ali enakovrednega vegetarijanskega obroka vsaj vsak drugi dan;
- 5) enotedenskih letnih počitnic za vse člane gospodinjstva;
- 6) osebnega avtomobila;
- 7) zamenjave obrabljenega ali poškodovanega pohištva;
- 8) zamenjave ponošenih oblačil z novimi;
- 9) vsaj dveh parov primernih čevljev za različne vremenske pogoje;
- 10) druženja s prijatelji/sorodniki ob pijači/obroku vsaj enkrat na mesec;
- 11) rednega udeleževanja plačljivih prostočasnih aktivnosti;
- 12) vsakotedenske porabe manjšega zneska denarja zase;
- 13) dostopa do interneta od doma.

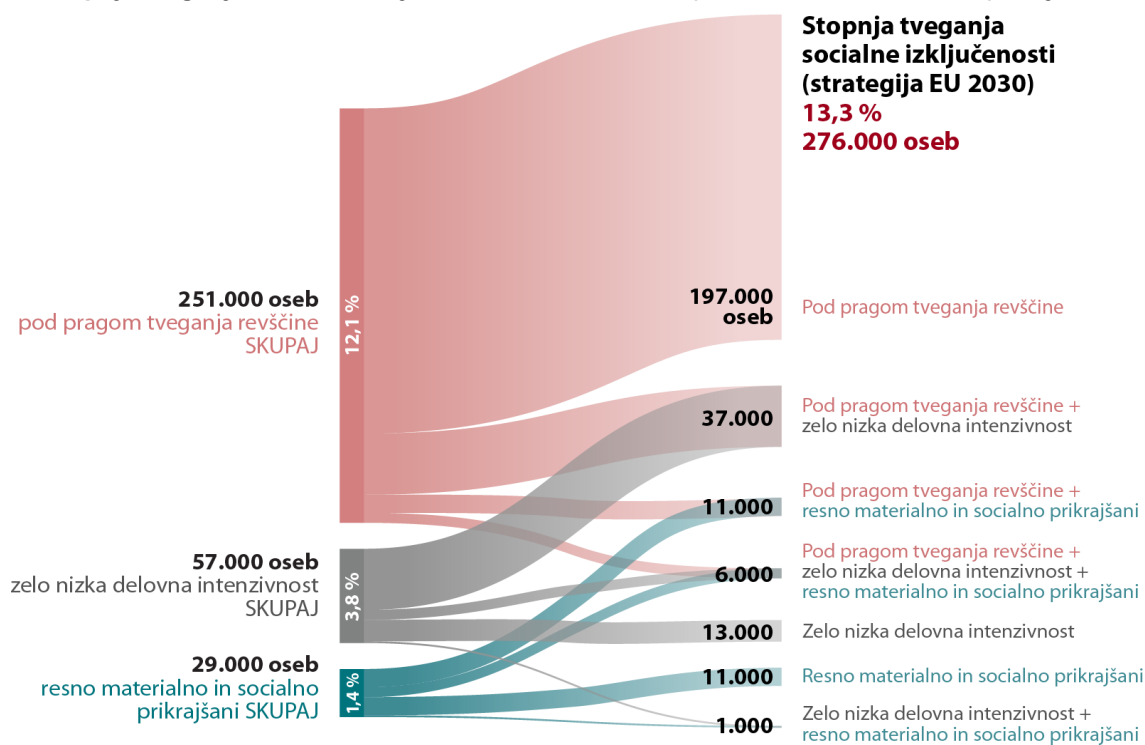
Stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti se po novi definiciji meri za prebivalce do 64. leta starosti, spremenil pa se je tudi izračun kazalnika. Po novi metodologiji izračun upošteva starostno skupino 0–64 let (prej 0–59 let) ter ne vključuje več določenih skupin, ki niso aktivne na trgu dela: a) gospodinjstva, v katerih živijo samo študenti (trenutni status aktivnosti), stari 18–24 let; b) osebe, starejše od 64 let; c) osebe, ki so upokojene (glede na samodefiniran trenutni status aktivnosti) ali prejemajo pokojnino (razen družinske pokojnine) ter d) osebe v starostni skupini 60–64 let, ki so neaktivne (glede na samodefiniran trenutni status aktivnosti) in živijo v gospodinjstvih, v katerih je glavni vir dohodka pokojnina (razen družinske pokojnine) (M Stare idr., 2022).

Zaradi alternativnih načinov merjenja socialne izključenosti v EU, ki so se vzpostavili zaradi epidemije covida-19, rezultati od leta 2020 niso povsem primerljivi med državami in za posamezno državo. Epidemija covida-19 je leta 2020 nastopila sredi izvajanja raziskave EU-SILC, ki je bila zato v številnih članicah prekinjena, dokončana pa z novimi načini zbiranja podatkov. Tudi v Sloveniji se je prvi del raziskave izvedel pred epidemijo (v prvih dveh mesecih leta 2020), drugi del pa se je zaključil kasneje kot običajno in je bil izveden telefonsko (gl. Inglič idr., 2021; Stare idr., 2022). Zaradi epidemije tudi zbiranje podatkov v letu 2021 ni bilo mogoče po ustaljeni poti. Podatki so se zbirali samo s telefonsko podprtim računalniškim anketiranjem (CATI). Predvsem zaradi nedostopnosti telefonskih števil iz javnih zbirk podatkov se je zelo povečal vzorec, stopnja odgovora pa se je precej znižala v primerjavi s prejšnjimi leti, ko je SURS podatke za prvo anketiranje vedno zbirali z računalniško podprtim osebnim anketiranjem na terenu (CAPI). Tudi obdobje zbiranja podatkov je bilo daljše kot v prejšnjih letih (od februarja do konca septembra). Zaradi omenjenih posebnih okoliščin zbiranja podatki niso popolnoma primerljivi s tistimi iz prejšnjih let (M Stare idr., 2022). Številne članice so se soočile še z večjimi metodološkimi spremembami (ker niso uporabljale administrativnih idr. podatkov, kot SURS), zato Eurostat in nacionalne statistike opozarjajo, da podatki

³⁴⁸ Med temi elementi so bili: imeti barvno TV, imeti telefon (mobitel) in imeti pralni stroj.

za leto 2020, 2021 in 2022 niso povsem primerljivi s preteklimi raziskavami za posamezno državo in tudi ne med državami. Že pred epidemijo je veljalo, da ima raziskava EU-SILC nekatere pomanjkljivosti, saj ne uspe v zadostni meri zajeti najranljivejših in pogosto marginaliziranih skupin v državah, kot so brezdomni, ljudje v totalnih ustanovah, migranti, etnične manjšine idr. ter tudi najbogatejših (Guio idr., 2021; Stiglitz idr., 2018; UMAR, 2021a; UN, 2021). Zato je treba rezultate raziskave dopolnjevati s kvalitativnim raziskovanjem in natančnejšim spremljanjem položaja gospodinjstev in posameznikov prek resornega ministrstva in drugih pristojnih organov ter nevladnega sektorja.

Slika 81: Stopnja tveganja socialne izključenosti EU-SILC 2022 (na dohodkih iz leta 2021) in njena struktura*

Vir: SURS (2023h), EU-SILC 2022 (dohodki iz leta 2021). Opomba: * nekateri seštevki se zaradi zaokroževanja podatkov ne ujemajo (Intihar, 2023b).

Priloga 2 – Kazalniki razvoja Slovenije

1 Visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse

Gospodarska stabilnost

- 1.1 Bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči
- 1.2 Realna rast bruto domačega proizvoda
- 1.3 Dolg sektorja država
- 1.4 Javnofinančno ravnotežje
- 1.5 Tekoči račun plačilne bilance in neto finančna pozicija Slovenije do tujine
- 1.6 Finančna stabilnost
- 1.7 Razvitost finančnega sektorja
- 1.8 Regionalne razlike v BDP na prebivalca

Konkurenčen ter družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor

- 1.9 Produktivnost
- 1.10 Izvozni tržni delež
- 1.11 Stroški dela na enoto proizvoda
- 1.12 Neposredne tuje investicije
- 1.13 Evropski inovacijski indeks
- 1.14 Inovacijska aktivnost podjetij
- 1.15 Izdatki za RRD in število raziskovalcev
- 1.16 Intelektualna lastnina
- 1.17 Indeks digitalnega gospodarstva in družbe
- 1.18 Okoljska odgovornost organizacij

1.1 Bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči

Slovenija še naprej zmanjšuje zaostanek v gospodarski razvitosti za EU, merjeni z bruto domačim proizvodom na prebivalca po kupni moči. V letu 2022 je z 32.500 SKM dosegla 92 % povprečja EU, kar je za 2 o. t. višja vrednost kot leto prej in 1 o. t. nad najvišjo vrednostjo, doseženo pred gospodarsko-finančno krizo v letu 2008. Dekompozicija BDP na prebivalca na produktivnost in stopnjo zaposlenosti kaže, da je bilo zmanjševanje zaostanka v gospodarski razvitosti, ki je prisotno od leta 2016, sprva spodbujeno predvsem z relativno hitrejšim zvišanjem stopnje zaposlenosti glede na EU, v zadnjih letih pa z rastjo produktivnosti. Stopnja zaposlenosti je sicer v Sloveniji vsa leta nad povprečjem v EU, v letu 2022 ga je presegla za 7 %. Produktivnost pa ostaja relativno nizka (86 % povprečja EU v 2022; gl. tudi kazalnik 1.9).

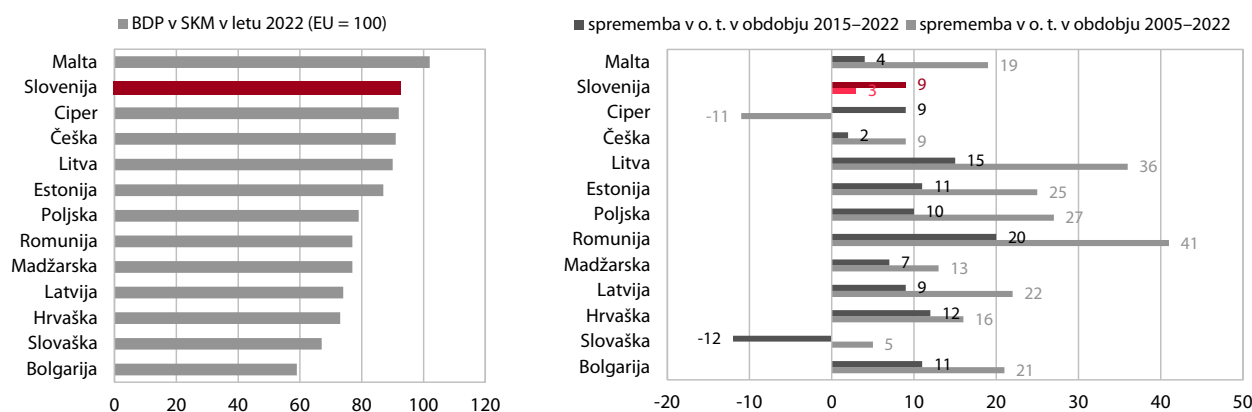
Položaj Slovenije glede na povprečno raven razvitosti EU je bil leta 2022 za tri odstotne točke boljši kot leta 2005, vse ostale nove članice EU, razen Cipra, pa so v tem obdobju močno napredovale. V primerjavi z letom 2005 je 15 članic izboljšalo svoj položaj glede na povprečje EU, najbolj Irska (83 o. t.), Romunija (41 o. t.) in Litva (36 o. t.), dvanajst članic se je v tem obdobju od povprečja EU oddaljilo, najbolj Grčija (27 o. t.), Španija (18 o. t.) in Italija (16 o. t.). Če pa primerjamo krajše obdobje, od leta 2015, pa je Slovenija napredovala za 9 o. t., kar kaže na pospešeno približevanje povprečju EU v zadnjih sedmih letih. Tudi v tem obdobju so najbolj napredovale Irska (53 o. t.), Romunija (20 o. t.) in Litva (15 o. t.), najbolj pa so nazadovale Luksemburg (21 o. t.), Slovaška (12 o. t.) in Švedska (9 o. t.). Luksemburg v letu 2022 presega povprečje EU za 161 %, sledi pa mu Irska, ki je v zadnjem letu napredovala za 15 o. t. in dosegla 234 % povprečja EU. Razkorak v kazalniku BDP na prebivalca po kupni moči v državah EU, ki je bil leta 2000 enak razmerju 1 : 9,3 (Romunija / Luksemburg), se je do leta 2022 zmanjšal na 1 : 4,7 (Bolgarija / Luksemburg).

Tabela: BDP na prebivalca v standardih kupne moči (EU=100)

	2000	2005	2008	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Slovenija	81	89	91	83	83	84	86	87	89	89	90	92	100
Vodilne inovatorke	131	127	128	125	124	122	122	121	120	124	124	123	
Nove članice brez Slovenije	52	62	68	71	73	73	75	76	78	79	80	81	
Avstrija*	133	130	127	132	131	130	127	127	126	125	123	125	
Italija*	122	112	108	98	97	99	98	97	97	94	95	96	
Nemčija*	124	120	118	127	124	125	124	124	121	123	120	117	

Vir: Eurostat (2023); izračuni UMAR. Opomba: Vodilne inovatorke: Švedska, Finska, Danska, Belgija, Nizozemska; *Tri gospodarsko razvitejšje države, s katerimi je Slovenija močno gospodarsko povezana.

Slika: Primerjava približevanja povprečju EU po BDP na prebivalca v SKM z letom 2022, v obdobju 2005–2022 in 2015–2022 za nove članice EU, v odstotnih točkah (EU=100)

Vir: Eurostat (2023); izračuni UMAR.

1.2 Realna rast bruto domačega proizvoda

Bruto domači proizvod je po izrazitem upadu leta 2020 z močnim odbojem leta 2021 presegel predkrizno raven, krepka rast se je nadaljevala tudi v prvi polovici leta 2022, nato se je predvsem zaradi energetske krize umirila. Gospodarska rast se je po upadu med gospodarsko-finančno krizo v obdobju 2014–2017 večinoma stopnjevala, v letih 2018–2019 pa se je predvsem zaradi umirjanja tujega povpraševanja in negotovosti glede mednarodnih trgovinskih in geopolitičnih odnosov začela upočasnjevati. Leta 2020 so zaradi epidemije in z njo povezanih omejitev upadle vse komponente BDP, z izjemo državne potrošnje. Leta 2021 je gospodarska aktivnost z močnim odbojem presegla raven pred epidemijo, k čemur je največ prispevala zasebna potrošnja, podprta z vladnimi ukrepi in znatnim znižanjem stopnje tekočega varčevanja. Leta 2022 je krepka rast v veliki meri izhajala iz prve polovice leta in okrevanja po epidemiji, umiritev v mednarodnem okolju zaradi vojne v Ukrajini in energetske krize pa je skupaj z inflacijskimi vplivi na kupno moč vplivala na občutno umiritev do konca leta. Rast zasebne potrošnje je ob sprostitvi zaježitvenih ukrepov v začetku leta in visoki ravni zaposlenosti v povprečju leta ostala visoka. Na rast investicij in gradbene aktivnosti pa so pozitivno vplivale državne investicije spodbujene tudi s sredstvi EU. Umirjanje rasti tujega povpraševanja, visoka inflacija, stroškovni pritiski in velika negotovost v povezavi z energetsko krizo so se na gospodarski aktivnosti izraziteje odrazili proti koncu leta, ko so se razmere precej poslabšale v izvoznem delu gospodarstva, rasti potrošnje gospodinjstev, zasebnih investicij in storitvene menjave pa so se upočasnile.

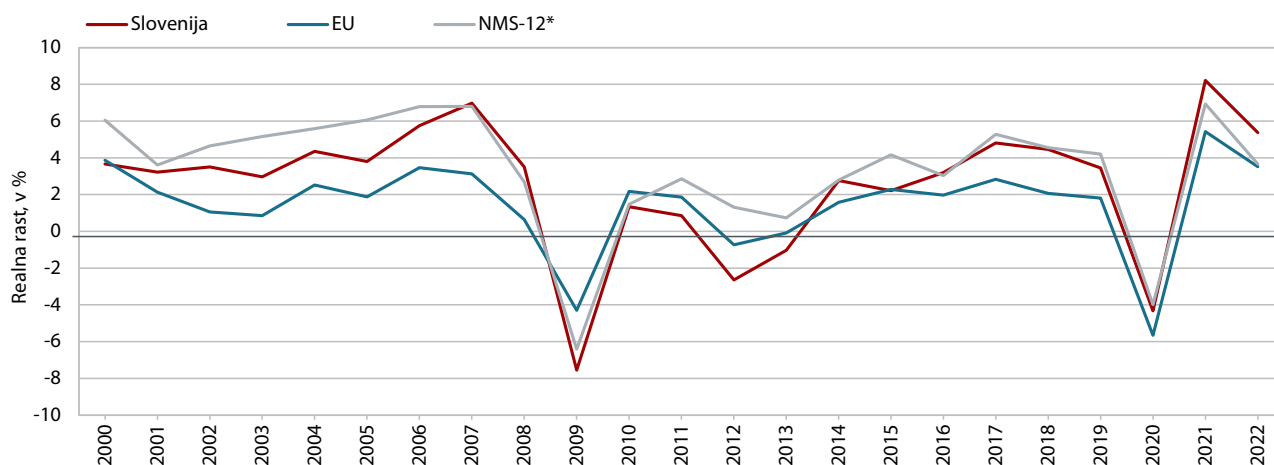
Po letih višje rasti se je leta 2020 realni BDP znižal manj kot v povprečju EU, rast v obdobju 2021–2022 pa je bila višja. Višja rast leta 2022 (SI: 5,4 %, EU: 3,5 %) je bila posledica hitrejše rasti skoraj vseh komponent BDP. Slovenija je v letih 2021 in 2022 dosegla tudi višjo gospodarsko rast od (netehtanega) povprečja novih članic EU, za katerim je po rasti BDP v obdobju po gospodarsko-finančni krizi večinoma zaostajala.

Tabela: Prispevek komponent izdatkovne strukture k spremembi bruto domačega proizvoda, Slovenija

	2000	2005	2008	2009	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Realna rast BDP, v %	3,7	3,8	3,5	-7,5	-2,6	-1,0	2,8	2,2	3,2	4,8	4,5	3,5	-4,3	8,2	5,4
Domača potrošnja	1,3	1,7	3,5	-9,1	-5,4	-1,8	1,2	1,6	2,8	3,6	4,6	3,2	-4,3	9,0	7,5
Zasebna potrošnja	-0,1	1,1	1,5	1,1	-1,2	-2,3	0,9	1,1	2,4	1,0	1,9	2,8	-3,6	4,8	4,6
Državna potrošnja	0,7	0,5	0,9	0,4	-0,5	-0,4	0,0	0,4	0,5	0,1	0,5	0,3	0,8	1,2	0,2
Bruto investicije v os. sredstva	0,7	0,9	2,0	-6,5	-1,7	0,7	0,0	-0,2	-0,7	1,8	1,9	1,0	-1,5	2,6	1,6
Spremembe zalog	0,1	-0,9	-0,8	-4,1	-2,0	0,2	0,3	0,3	0,6	0,7	0,4	-0,8	0,1	0,4	1,1
Blagovni in storitveni saldo s tujino	2,3	2,1	0,0	1,6	2,8	0,8	1,6	0,6	0,4	1,2	-0,1	0,2	0,0	-0,8	-2,1
Izvoz blaga in storitev	5,6	6,3	2,8	-11,0	0,3	2,2	4,5	3,6	4,8	8,6	5,1	3,8	-7,2	11,3	5,4
Uvoz blaga in storitev	-3,2	-4,1	-2,8	12,6	2,4	-1,5	-2,9	-3,0	-4,3	-7,4	-5,3	-3,6	7,2	-12,0	-7,5

Vir: SURS (2023h).

Slika: Rast bruto domačega proizvoda

Vir: Eurostat (2023). Opomba: * Podatki za NMS-12 predstavljajo netehtano povprečje za nove članice EU (pridružene od leta 2004), razen Slovenije.

1.3 Dolg sektorja država

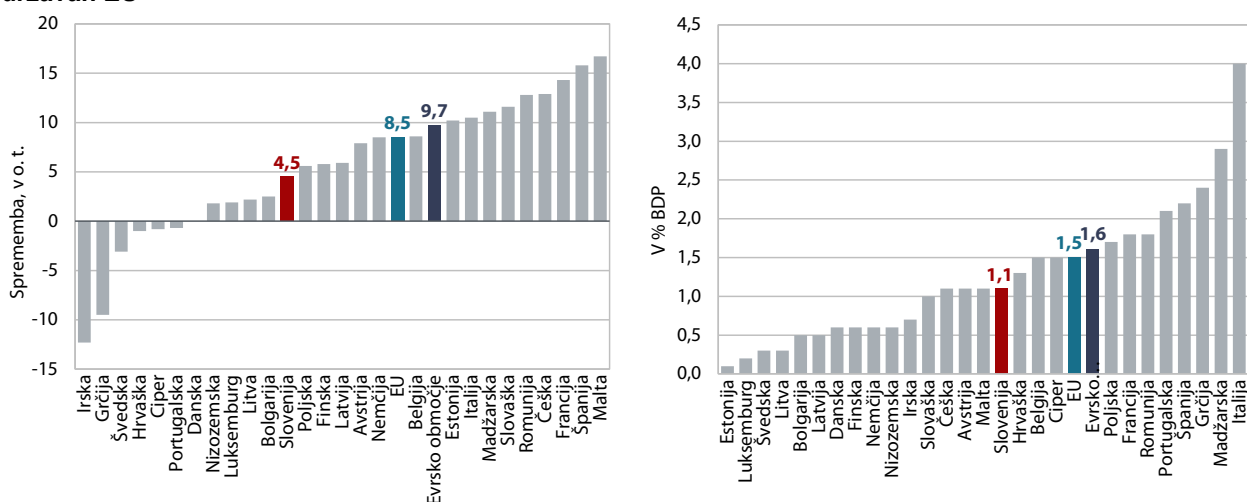
Dolg sektorja država glede na BDP se je leta 2022 pod vplivom gospodarskega okrevanja, visoke inflacije in znižanja izdatkov za blaženje posledic covida-19 znižal na 69,9 %. Popandemični proces zniževanja dolga sektorja država v razmerju do BDP se je začel že z letom 2021, ko se je predvsem zaradi gospodarskega okrevanja in znižanja gotovinskih rezerv države dolg znižal za 5,1 o. t. v primerjavi z letom 2020, ko je znašal 79,6 % BDP (največ po letu 2015) zaradi sprejetih spodbujevalnih fiskalnih ukrepov za omilitev posledic covida-19 in gospodarskega upada. Delež dolga se je leta 2022 ob nadaljnjem gospodarskem okrevanju, nižjih izdatkih za blaženje epidemije in visoki inflaciji še znižal (na 69,9 % BDP). Dvigovanje ključnih obrestnih mer ECB je sicer vplivalo na postopno povečanje zahtevanih donosnosti na državne obveznice v letu 2022, kar pa se na izdatkih za obresti v letu 2022 še ni odrazilo in bo imelo zaradi dolge ročnosti zapadanja dolga vpliv šele na daljši rok,³⁴⁹ izdatki za obresti so bili lani tako na podobno nizki ravni (1,1 % BDP) kot leta 2021, njihov prispevek k oblikovanju dolga pa je bil manjši od pozitivnega prispevka nominalne gospodarske rasti. V obdobju 2019–2022 je bilo povečanje dolga sektorja država v Sloveniji med manjšimi (4,5 o. t.) v EU in manjše kot v povprečju držav evrskega območja (9,7 o. t.) in EU (8,5 o. t.).

Tabela: Dolg sektorja država, Slovenija

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
v mrd. EUR	8,3	12,5	13,9	17,2	19,4	25,5	30,2	32,1	31,8	31,9	32,2	31,8	37,4	38,9	41,2	
v % BDP	21,8	34,5	38,3	46,5	53,6	70,0	80,3	82,6	78,5	74,2	70,3	65,4	79,6	74,5	69,9	60,0
Sprememba dolga v o. t., od tega:	-1,0	12,7	3,8	8,2	7,1	16,4	10,3	2,3	-4,1	-4,3	-3,9	-4,9	14,2	-5,1	-4,6	
1. Primarni saldo	0,3	4,5	4,0	4,7	2,0	12,0	2,3	-0,4	-1,1	-2,5	-2,8	-2,4	6,1	3,4	1,9	
2. Učinek snežne kepe	-0,6	2,2	1,5	1,2	3,0	2,2	1,0	0,7	-0,2	-2,1	-2,6	-2,2	3,6	-6,5	-7,2	
- Izdatki za obresti	1,1	1,3	1,6	1,9	2,0	2,5	3,2	3,2	3,0	2,5	2,0	1,7	1,6	1,2	1,1	
- Učinek rasti BDP	-0,7	1,7	-0,4	-0,3	1,2	0,5	-1,9	-1,7	-2,5	-3,5	-3,1	-2,3	2,9	-5,9	-3,6	
- Učinek inflacije*	-1,0	-0,8	0,3	-0,4	-0,2	-0,9	-0,3	-0,8	-0,7	-1,1	-1,5	-1,5	-0,9	-1,9	-4,8	
3. Prilagoditev stanja in tokov**	-0,7	5,9	-1,8	2,3	2,1	2,2	7,0	2,0	-2,7	0,3	1,5	-0,3	4,4	-1,8	0,1	

Vir: SURS (2023). Opombe: * Merjeno z deflatorjem BDP. ** Sprememba deleža dolga glede na BDP, ki ni posledica primarnega salda in učinka snežne kepe (gotovina, vloge, posojila in drugo). Nekateri podatki se ne seštevajo zaradi zaokroževanja.

Slika: Sprememba dolga glede na BDP v obdobju 2019–2022 (levo) in izdatki za obresti leta 2022 (desno) v državah EU

Vir: EK (2022p) za države EU, SURS (2023) za Slovenijo.

³⁴⁹ Povprečni čas vezave dolga državnega proračuna se je med 2013 in 2021 z zniževanjem obrestnih mer in aktivnim upravljanjem dolga povišal s 5,7 na 9,9 let (MF, 2023b).

1.4 Javnofinančno ravnotežje

Primanjklaj sektorja država se je leta 2022 ob umikanju ukrepov za blažitev posledic epidemije znižal na 3,0 % BDP. Izboljševanje javnofinančnega položaja v obdobju 2015–2019 so leta 2020 prekinile izjemne okoliščine epidemije, ko se je ob obsežnih ukrepih za blažitev njenih posledic javnofinančni presežek iz leta 2019 (0,7 % BDP) prevesil v visok primanjklaj (-7,7 % BDP). Ob popandemičnem okrevanju in nižjih izdatkih za blažitev posledic epidemije se je leta 2021 znižal na 4,6 % BDP, leta 2022 pa na 3,0 % BDP. Rast prihodkov se je lani ob umirjanju gospodarske rasti v primerjavi s predhodnim letom prepolovila (na 6,8 %), nižja je bila rast davčnih in nedavčnih prihodkov, z izjemo prihodkov države iz lastnine. Najbolj se je umirila rast prihodkov davkov od dohodkov pravnih oseb, ki so sicer v letu 2021 med vsemi davčnimi prihodki naraščali najhitreje. Umirila se je tudi rast prihodkov iz dohodnine, na kar je poleg umiritve rasti plač vplivala tudi razbremenitev dohodkov prebivalcev. Znižane dajatve v okviru blaženja posledic energetske krize³⁵⁰ pa so vplivale tudi na umiritev prihodkov davka na dodano vrednost in trošarin. Rast izdatkov je znašala 3,8 % (leta 2021 7,0 %). K njej so največ prispevali okrepljeni transferi posameznikom in gospodinjstvom, na kar so vplivali tudi enkratni dodatki za gospodinjstva za blažitev energetske druginje, investicije, ob okrepljeni inflaciji pa tudi izdatki za blago in storitve države.

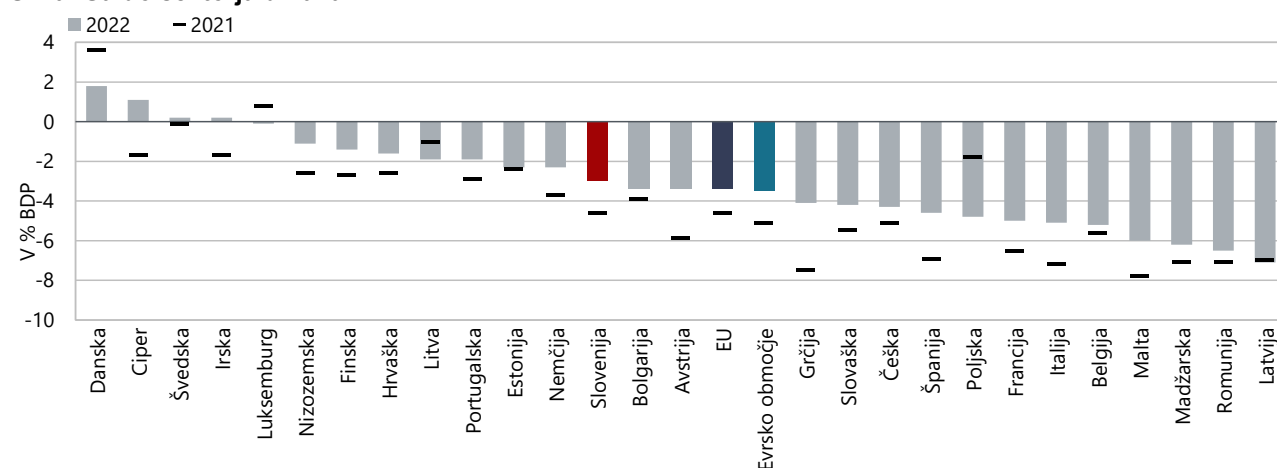
Primanjklaj v evrskem območju se je s 5,1 % BDP leta 2021 po napovedi EK znižal na 3,5 % leta 2022. Na znižanje primanjklaja v letih 2021 in 2022 so podobno kot v Sloveniji vplivale izboljšane gospodarske razmere in manjši vpliv diskrecijskih ukrepov za blaženje posledic epidemije. Fiskalna politika pa je v večini držav evrskega območja ostala ekspanzivna, k čemur so pomembno prispevali ukrepi podpore gospodarstvu in prebivalstvu zaradi visokih cen energentov in hrane. Učinek ukrepov za blažitev druginje (znižanja davkov, transferji posameznikom, subvencije na energente in proizvodnjo, cenovne kapice na trgih energije ter presežni prihodki zaradi prodaje el. energije) na javnofinančni primanjklaj je v letu 2022 po oceni EK v evrskem območju v povprečju znašal 1,3 % BDP in je presegel ukrepe za blaženje posledic epidemije v tem letu, ki so znašali 0,9 % BDP (EK, 2022p). Po oceni UMAR so v Sloveniji ukrepi za blaženje posledic druginje lani znašali 1 % BDP, ukrepi za blažitev posledic covid-19 pa 1,2 % BDP.

Tabela: Prihodki, izdatki in saldo sektorja država, v % BDP

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Prihodki	43,7	43,5	44,6	44,2	45,4	45,7	45,3	45,9	44,2	44,0	44,2	44,1	43,7	44,9	42,7
Izdatki	45,1	49,4	50,2	50,9	49,4	60,3	50,8	48,7	46,2	44,1	43,5	43,4	51,4	49,5	46,6
Saldo	-1,4	-5,8	-5,6	-6,6	-4,0	-14,6	-5,5	-2,8	-1,9	-0,1	0,7	0,7	-7,7	-4,6	-3,0
Primarni saldo	-0,3	-4,5	-4,0	-4,7	-2,0	-12,0	-2,3	0,4	1,1	2,5	2,8	2,4	-6,1	-3,4	-1,9

Vir: SURS (2023).

Slika: Saldo sektorja država

Vir: EK (2022p) za države EU, SURS (2023) za Slovenijo.

³⁵⁰ V posameznih mesecih so bile začasno znižane trošarine na energente in električno energijo, DDV na energente in ukinjena okoljska taksa za onesnaževanje z izpusti CO₂.

1.5 Tekoči račun plačilne bilance in neto finančna pozicija Slovenije do tujine

Po desetih letih presežka se je saldo tekočega računa leta 2022 prevesil v primanjkljaj (-0,4 % BDP). V obdobju 2012–2019 je bil presežek tekočih transakcij povezan z ugodnimi razmerami v mednarodnem okolju in povečanjem konkurenčnosti izvoznikov ob zmerni rasti uvoza. Leta 2020 je epidemija vplivala na izrazito okrepitev presežka tekočega računa, ki je bil najvišji doslej (3,6 mrd EUR ali 7,6 % BDP) in je odražal predvsem močan šok v domači porabi in s tem obsežno varčevanje zasebnega sektorja. Zaradi okrevanja domačega povpraševanja in poslabšanih pogojev menjave se je presežek leta 2021 precej znižal in se leta 2022 prevesil v primanjkljaj, k čemur je največ prispevala blagovna menjava. K nižjemu blagovnemu saldu, ki se je v letu 2022 prevesil v primanjkljaj, je količinski učinek prispeval 2,4 mrd EUR, pogoji menjave pa 0,8 mrd EUR. Zunanjetrgovinski cenovni učinek je bil lani tako najvišji po letu 2010. Storitveni presežek je bil višji kot pred letom, zlasti v menjavi potovanj in transportnih storitev. K zmanjšanju varčevalno-investicijske vrzeli celotnega gospodarstva v letu 2022 je največ prispevalo znižanje neto varčevanja gospodinjstev, okrepila se je tudi investicijska aktivnost.

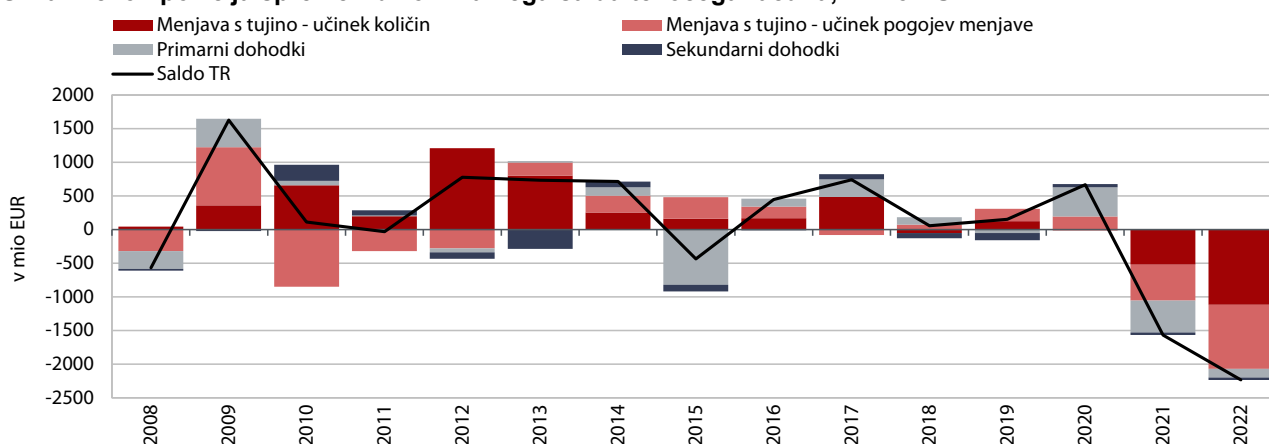
Mednarodna investicijska pozicija Slovenije se je leta 2022 še izboljšala in je imela le še rahel primanjkljaj (-0,6 %). Skupne obveznosti so se, glede na BDP, ponovno zmanjšale bolj kot skupne terjatve. V primerjavi z letom 2021 so bili neto odlivi finančnih sredstev državnega sektorja višji kot neto prilivi sredstev BS in neto prilivi zasebnega sektorja. Državni sektor je precej znižal neto obveznosti do tujine, saj je država odplačala del dolga do tujih portfeljskih vlagateljev in znižala obveznosti na segmentu finančnih derivativov. BS je povečala obveznosti v okviru Evrosistema in tudi imetja gotovine in vlog na računih v tujini, kar je odražalo predvsem njene investicijske odločitve zaradi višanja obrestnih mer na mednarodnem denarnem trgu. Po več letih rasti je zasebni sektor znižal finančne naložbe v tuje vrednostne papirje, nefinančne družbe pa so povečale neto terjatve kratkoročnih komercialnih kreditov, kar je povezano z rastjo blagovno-storitvene menjave s tujino. Priliv tujih neposrednih naložb v Slovenijo se je v zadnjih letih povečal zaradi prodaje deležev v domačih podjetjih in dokapitalizacije ter je presegal vrednost slovenskih neposrednih naložb v tujini.

Tabela: Stanje mednarodnih naložb Slovenije, v % BDP

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1 Dolžniške terjatve	75,9	74,0	74,1	75,3	75,3	87,6	88,4	85,4	82,9	82,9	88,1	102,1	99,9	94,2
2 Lastniške terjatve	21,5	22,2	21,1	22,3	22,5	23,6	27,7	26,9	25,5	24,7	27,4	30,9	33,0	29,5
3 Skupne terjatve (1+2)	97,5	96,2	95,2	97,6	97,7	111,2	116,1	112,2	108,4	107,6	115,5	132,9	132,9	123,7
4 Bruto zunanji dolg	115,0	115,6	111,8	117,4	112,9	124,3	118,8	109,6	100,5	91,9	91,6	102,1	97,3	88,0
5 Lastniške obveznosti	23,1	23,8	23,2	24,2	24,2	25,2	28,4	31,4	32,1	34,7	40,1	46,5	42,4	36,3
6 Skupne obveznosti (4+5)	138,1	139,3	135,0	141,6	137,1	149,6	147,2	141,0	132,6	126,5	131,6	148,6	139,7	124,3
7 Neto zunanji dolg/terjatve (1-4)	-39,0	-41,5	-37,7	-42,2	-37,6	-36,7	-30,4	-24,2	-17,6	-9,0	-3,5	0,0	2,5	6,3
8 Neto lastniški dolg/terjatve (2-5)	-1,6	-1,6	-2,1	-1,9	-1,7	-1,6	-0,7	-4,6	-6,6	-10,0	-12,7	-15,6	-9,3	-6,9
9 Neto finančna pozicija (7+8)	-40,6	-43,1	-39,8	-44,0	-39,3	-38,4	-31,2	-28,8	-24,2	-18,9	-16,2	-15,6	-6,8	-0,6

Vir: BS (2023b); preračuni UMAR. Opomba: * negativni (pozitivni) predznak v saldu pomeni neto dolžniško (upniško) finančno pozicijo do tujine.

Slika: Dekompozicija sprememb nominalnega salda tekočega računa, v mio EUR

Vir: BS (2023b); izračuni UMAR.

1.6 Finančna stabilnost

Finančni sistem je ob okrevanju po epidemiji ostal stabilen z nizkim deležem nedonosnih terjatev v bančnem sistemu. Ukrepanje nosilcev ekonomske politike je med epidemijo precej omejilo prelivanje tveganj v finančni sistem, ki je tako še vedno sposoben finančno podpirati gospodarstvo. Delež nedonosnih terjatev v vseh terjatvah bank se je v zadnjih letih precej znižal in je le še nekoliko nad povprečjem EU. Ob krepitvi inflacije in inflacijskih pričakovanj je ECB lani pričela z normalizacijo denarne politike oziroma umikom nestandardnih ukrepov, sprejetih v preteklih letih in dvigovanjem ključnih obrestnih mer, podoben je bil tudi odziv drugih centralnih bank v EU izven evrskega območja. Pogoji zadolževanja za podjetja, gospodinjstva in državo se posledično poslabšujejo v Sloveniji in v EU. Slovenija spada v skupino perifernih držav, ki ponavadi hitreje reagirajo na zaostrovanje razmer na finančnih trgih. Donosnost do dospelja državnih obveznic je tako po letu 2016 ponovna presegla povprečno raven v EU.

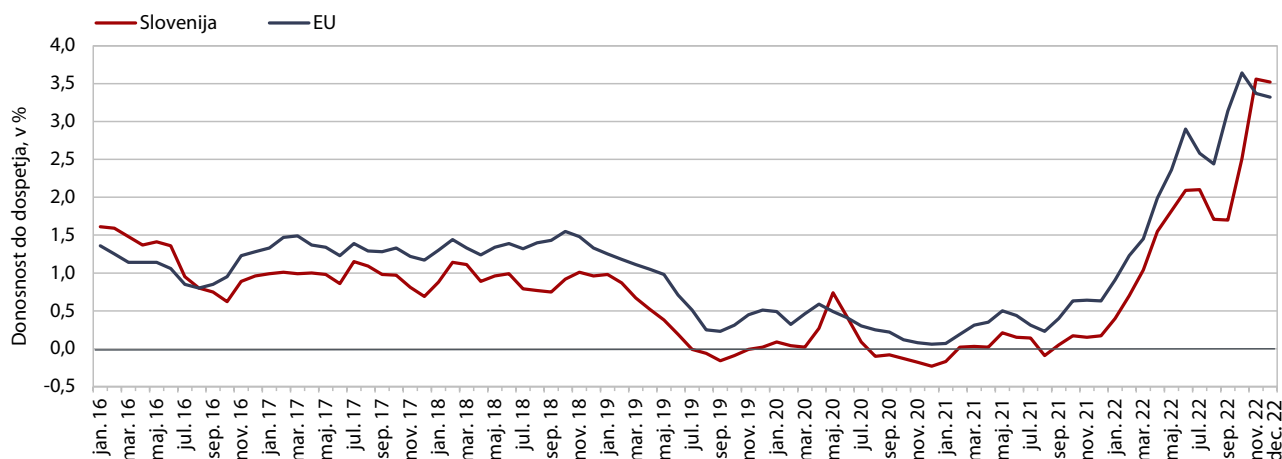
Banke so bile tudi v letu 2022 visoko likvidne in dobro kapitalizirane. Likvidnost se je leta 2022 zaradi višje kreditne aktivnosti in delnega poplavlja obveznosti do evrosistema nekoliko znižala, a je bila še vedno visoka. Kapitalska ustreznost bančnega sistema se je ob povišani kreditni aktivnosti do tretjega četrtletja 2022 poslabšala, glede na minimalne kapitalske zahteve pa je ostala razmeroma visoka. Prilivi vlog nebančnih sektorjev v banke so se sicer leta 2022 nekoliko znižali (za skoraj desetino, na 2,6 mrd EUR), a so še vedno zadoščali za povečano kreditno aktivnost bančnega sistema, ki se je ob pričakovanju zaostrovanja pogojev zadolževanja okrepila predvsem v prvi polovici leta. Odvisnost bank od tujih bančnih virov financiranja se je kljub temu nekoliko povečala, a je bila še naprej razmeroma nizka (5,7 % bilančne vsote bančnega sistema). Večji delež tujih virov financiranja je predvsem posledica večjega obsega izdanih dolžniških vrednostnih papirjev, s čimer so si banke po naši oceni nekoliko izboljšale ročnostno strukturo virov financiranja; kratkoročni viri pa so ostali prevladujoči (vloge čez noč so v letu 2022 še vedno predstavljale skoraj 85 % vseh vlog domačih nebančnih sektorjev).

Tabela: Kazalniki stabilnosti finančnega sistema*

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 q3
Delež nedonosnih terjatev (v %)								
Slovenija	21,5	14,4	10,5	6,8	3,7	3,2	2,2	2,0
EU	5,8	5,1	4,1	3,2	2,7	2,6	2,0	1,8
Kapitalska ustreznost-TIER 1 (v %)								
Slovenija	18,1	18,7	18,3	18,4	18,7	15,4	15,7	14,9
EU	14,8	15,5	16,3	16,3	16,7	17,2	17,1	16,3

Vir: EBA (2023). Opomba: * Podatki se nanašajo na vzorec bank, ki se letno spreminja. Leta 2022 je bilo tako zajetih 161 bank in bančnih podružnic, ki sestavljajo več kot 80 % bančnega sistema EU. Nedonosne terjatve po definiciji EBA poleg zamud nad 90 dni vključujejo tudi terjatve z majhno verjetnostjo plačila. Podatki do leta 2019 vključujejo tudi Združeno kraljestvo.

Slika: Donosnosti do dospelja državnih obveznic

Vir: Eurostat (2023).

1.7 Razvitost finančnega sistema

Zaostanek Slovenije v razvitosti finančnega sistema za EU je velik in se še povečuje. Bilančna vsota bančnega sistema se je leta 2022, kljub razmeroma močni kreditni aktivnosti, povečala le za 3,8 %, vrednost kazalnika bilančne vsote glede na BDP pa se je ob visoki gospodarski rasti še nekoliko znižala. Razmeroma nizka rast bilančne vsote je bila predvsem posledica zmanjšanja obveznosti in terjatev do centralne banke (leta 2022 za več kot dve tretjini oz. 1,6 mrd EUR in za desetino oz. 1 mrd EUR). Vrednost kazalnika bilančne vsote v primerjavi z BDP je tako dosegla približno 30% povprečja EU in je za več kot desetino zaostala tudi za povprečjem EU-13. Razmerje med krediti in depoziti se je od leta 2011 zniževalo, leta 2022 pa minimalno povišalo (na 0,70), a je bilo za več kot polovico nižje kot leta 2008, ko je na najvišji ravni. Zaostanek v razvitosti kapitalnega trga, merjen z obsegom tržne kapitalizacije delnic glede na BDP, se je leta 2022 še povečal. Tržna kapitalizacija delnic, ki kotirajo na Ljubljanski borzi, se je leta 2022 ob negativnih gibanjih na kapitalnih trgih znižala za skoraj petino, kar je nekoliko izraziteje kot v EU. Velik del slovenskega kapitalnega trga predstavljajo predvsem državne obveznice, financiranje podjetij z izdajo delnic in tudi obveznic pa je v primerjavi z drugimi viri financiranja še vedno zanemarljivo.

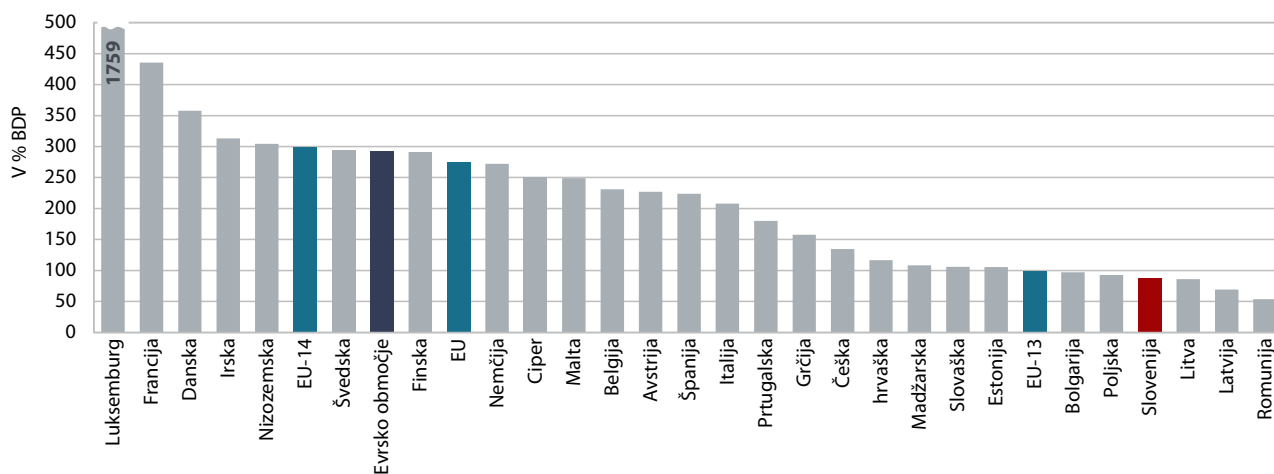
Razvojni zaostanek za povprečjem EU na področju zavarovalništva je manjši kot v drugih segmentih finančnega sistema, se je pa leta 2021 ponovno nekoliko povečal. Vrednost kazalnika zavarovalnih premij glede na BDP je dosegla približno dve tretjini povprečja EU. Večji zaostanek je posledica skromnejše rasti premij (1,5 %) in nadpovprečne rasti BDP. Rast premij neživljenjskih zavarovanj je bila z 2,7 % najnižja po letu 2015, obseg premij življenjskih zavarovanj pa se je že drugo leto zapored znižal. Obseg premij v EU se je leta 2021 povišal za približno desetino, predvsem zaradi 15 % rasti življenjskih zavarovanj. Tako se je razkorak na segmentu življenjskih zavarovanj še povečal, s tem pa Slovenija dosega le približno tretjino povprečja EU. Velik obseg vlog gospodinjstev v bankah, ki še naprej narašča, in ohranjanje nizkih pasivnih obrestnih mer bi lahko vplivala na hitrejši premik varčevalnih navad gospodinjstev v dobro varčevanja za starost, kar bi v prihodnje lahko povečalo delež življenjskih zavarovanj in naložb na kapitalnih trgih.

Tabela: Kazalniki razvitosti finančnega sistema v Sloveniji in EU

V %	2000	2005	2008	2009	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bilančna vsota bank v primerjavi z BDP												
Slovenija	84,5	103,5	129,2	147,3	145,8	107,1	94,0	88,6	88,2	98,2	94,6	87,0
EU	219,8	267,4	312,1	320,3	321,4	277,7	259,2	253,5	257,6	291,3	281,0	275,0
Obseg zavarovalnih premij v primerjavi z BDP												
Slovenija	5,0	5,3	5,3	5,7	5,8	5,1	5,1	5,1	5,2	5,5	5,2	
EU-24*		7,7	7,3	8,0	8,1	7,8	7,4	7,4	7,5	7,5	7,7	
Tržna kapitalizacija delnic v primerjavi z BDP												
Slovenija	17,7	23,0	22,3	23,3	19,3	14,2	12,3	13,8	14,6	14,7	18,2	12,9
EU	80,9	82,2	37,1	47,7	51,2	61,8	69,3	56,5	66,3	72,3	89,1	70,7

Vir: BS (2023), ECB (ECB, 2023), SURS (2023h), Eurostat (2023), Slovensko zavarovalno združenje (2022), Swiss Re (2022), Ljubljanska borza (2023), FESE (2023). Opomba: * Pri kazalniku zavarovalnih premij (v % BDP) manjkajo podatki za baltske države.

Slika: Bilančna vsota glede na BDP leta 2021

Vir: Banka Slovenije (2023a), ECB (2023), SURS (2023h), Eurostat (2023).

1.8 Regionalne razlike v BDP na prebivalca

Vrzel v BDP na prebivalca med osrednjeslovensko in ostalimi regijami se je od začetka epidemije covid-19 povečala. Realnemu padcu BDP v vseh regijah v prvem letu epidemije je leta 2021 sledila rast. Ta je bila najvišja v primorsko-notranjski regiji (11 % realno), kar je le nekoliko zmanjšalo njen velik zaostanek v BDP na prebivalca za slovenskim povprečjem. Nadpovprečno gospodarsko rast sta imeli še podravska in osrednjeslovenska regija. Slednja je regija z glavnim mestom z državotvornimi funkcijami in številnimi delovnimi mesti, ki omogočajo zaposlitev tudi prebivalcem iz drugih regij in je bila med manj prizadetimi zaradi koronavirusne krize. Leta 2021 je tako še povečala svojo prednost pred ostalimi regijami v BDP na prebivalca. V jugovzhodni Sloveniji, katere gospodarstvo je usmerjeno predvsem v farmacevtsko in avtomobilsko industrijo, je BDP porasel skoraj polovico manj kot v slovenskem povprečju (4,2 %; Slovenija 8,2 %), zato je v BDP na prebivalca nekoliko zaostala za slovenskim povprečjem. Tudi obalno-kraška regija, ki jo je ob visokem deležu gostinske in turistične dejavnosti epidemija covid-19 najbolj prizadela, je poglobila zaostanek za slovenskim povprečjem. Zaradi podpovprečne rasti BDP leta 2021, se je razkorak do povprečja povečal tudi v regijah, ki so bile manj prizadete v prvem letu epidemije (posavska, zasavska in pomurska).

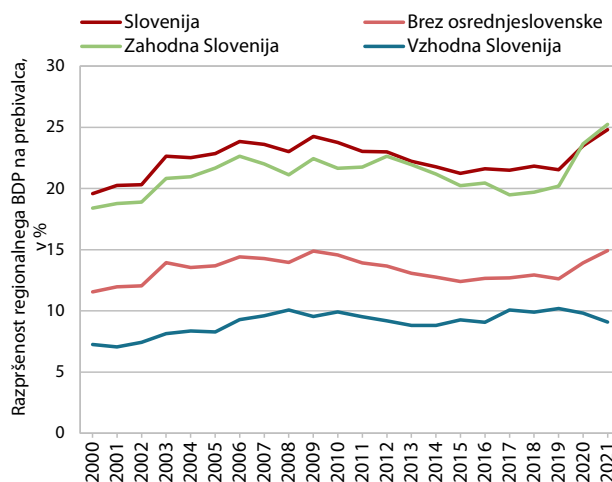
Regionalne razlike so leta 2021 nekoliko presegle najvišjo doseženo vrednost, odkar jih merimo³⁵¹. Sorazmerna razpršenost BDP na prebivalca³⁵² je bila za 1,3 o. t. višja kot leto prej in je nekoliko preseгла do sedaj najvišjo vrednost iz leta 2009. Razlika med statističnima regijama s skrajnima vrednostima se je zaradi visoke rasti BDP na prebivalca v osrednjeslovenski regiji in zaostanka v zasavski regiji povečala (1 : 2,8). Nekoliko so se povečale tudi regionalne razlike med regijami KRZS³⁵³.

Statistične regije, z izjemo osrednjeslovenske, zaostajajo za evropskim povprečjem in tudi regijami v sosednjih državah. Leta 2021 je s povečanjem za 5 indeksnih točk evropsko povprečje še naprej presegala osrednjeslovenska regija, zaostanek pa sta najbolj povečali jugovzhodna Slovenija in posavska regija. KRZS je za 8 % presegla evropsko povprečje, KRVS³⁵⁴ pa je bila s 74 % evropskega povprečja med manj razvitimi. Glede na precejšnje zaostajanje večine regij se zdi razvojno dohitevanje evropskega povprečja izjemno zahteven dolgoročni cilj regij, zato za primerjavo navajamo tudi razkorak posameznih statističnih regij do sosednjih regij v sosednjih državah. Leta 2020 je osrednjeslovenska presegala regijo Celovec – Beljak za tri indeksne točke, goriška je zaostajala za italijansko Gorico za devet indeksnih točk, pomurska pa za madžarsko Železno županijo (Vas) za eno indeksno točko.

Slika: Regionalni BDP na prebivalca, 2021

Vir: SURS (2023h), Eurostat (2023); preračuni UMAR.

³⁵¹ Od leta 2000.

³⁵² Je eden od kazalnikov regionalnih razlik. Izračunan je kot vsota absolutnih razlik med regionalnim in nacionalnim BDP na prebivalca, uteženim z deležem prebivalstva. Izražen je v odstotkih od nacionalnega BDP na prebivalca.

³⁵³ Kohezijska regija Zahodna Slovenija.

³⁵⁴ Kohezijska regija Vzhodna Slovenija.

1.9 Produktivnost

Razkorak v ravni produktivnosti do povprečja držav EU se je po izbruhu covid-19 zmanjšal; v letu 2022 je Slovenija dosegla 86 % ravni produktivnosti povprečja EU. Rast produktivnosti se je po gospodarsko-finančni krizi v Sloveniji izraziteje upočasnila, s tem pa tudi zmanjševanje zaostanka in proces realne konvergence za razvitejšimi državami EU. Slovenija je tako leta 2019 dosegla 83 % povprečja EU v ravni produktivnosti (v standardih kupne moči), kar je bilo po občutnem znižanju v letu 2009 še vedno pod ravno, ki jo je dosegla pred gospodarsko in finančno krizo. Ob manjšem znižanju produktivnosti v letu 2020 in hitrejšem pokovidnem okrevanju je Slovenija leta 2022 dosegla 86 % povprečne ravni produktivnosti EU, kar je največ doslej. Kljub temu je raven produktivnosti še vedno daleč od zastavljenega cilja SRS do leta 2030 (95 % povprečja EU).

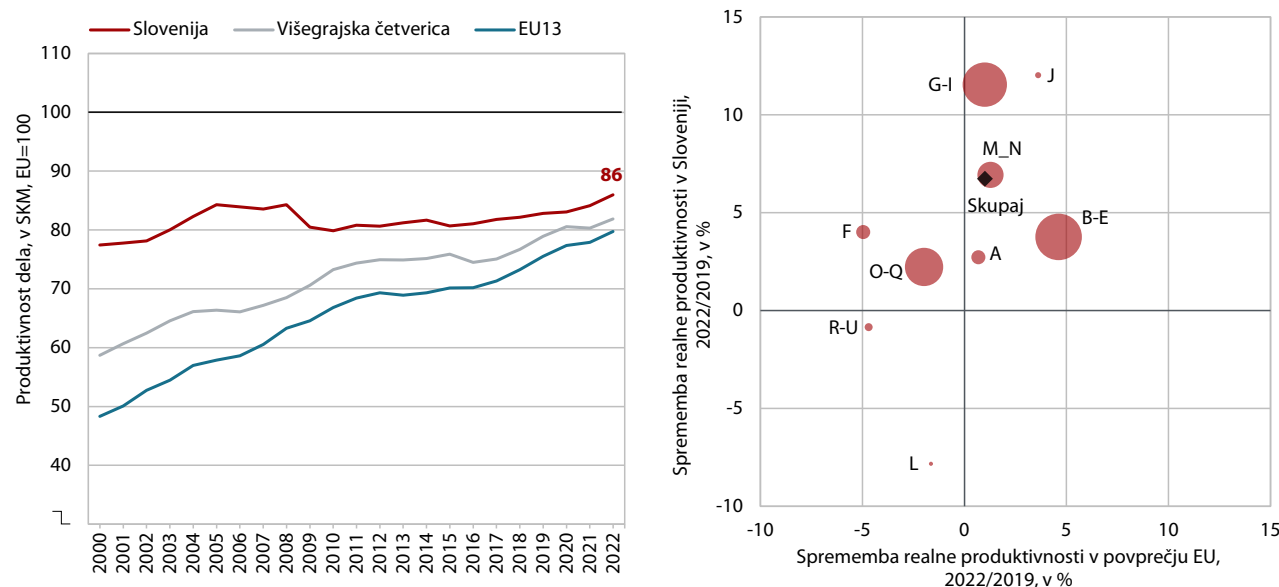
V večini dejavnosti je produktivnost že v letu 2021 presegla ali vsaj dosegla pred-epidemične ravni, a se je tekom leta 2022, zlasti v izvozno usmerjenih delih gospodarstva, pričela nakazovati ciklična upočasnitev rasti. Produktivnost celotnega gospodarstva, merjena z realnim BDP na zaposlenega, je raven iz leta 2019 presegla že sredi leta 2021; v povprečju leta 2022 pa je bila za 5,8 % višja kot v letu pred izbruhom epidemije covid-19 (v EU 0,9 %).³⁵⁵ Visoko nad ravnmi iz leta 2019 je bila dodana vrednost na zaposlenega v finančnih storitvah, tradicionalnih tržnih storitvah (z izjemo gostinstva), in storitvah IKT, ki so bile tudi v začetnem obdobju epidemije med manj prizadetimi. Okoli ravni iz leta 2019 pa je bila produktivnost v storitvah, ki niso v tolikšni meri tržno naravnane, in v gradbeništvu. Relativno visoko nad pred-epidemičnimi ravnmi je bila tudi produktivnost predelovalnih dejavnosti, kjer pa je pod vplivom ohlajanja tujega povpraševanja tekom leta 2022 prišlo do zastoja rasti.

Tabela: Produktivnost dela, Slovenija

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Raven produktivnosti*, EU=100	84	80	80	81	81	81	82	81	81	82	82	83	83	84	86	95
Realna rast produktivnosti**, %	1,0	-6,0	3,5	2,6	-1,7	0,1	2,3	0,9	1,3	1,9	1,2	1,0	-3,7	6,8	2,9	

Vir: SURS (2023h), Eurostat (2023); preračun UMAR. Opomba: *BDP (v standardih kupne moči) na zaposlenega; **BDP (v stalnih cenah) na zaposlenega.

Slika: Raven produktivnosti (levo) in sprememba produktivnosti po dejavnostih (desno)

Vir: Eurostat (2023); preračuni UMAR. Opomba: Raven produktivnosti (levo) merjena z BDP (v SKM) na zaposlenega; rast produktivnosti (desno) merjena z dodano vrednostjo (v stalnih cenah) na zaposlenega. EU13 (EU14) predstavlja skupino držav, ki so se EU priključile leta 2004 ali kasneje (pred letom 2004). Oznake SKD: kmetijstvo (A), rudarstvo (B), predelovalne dejavnosti (C), oskrba z energijo (D), komunalne storitve (E), gradbeništvo (F), trgovina (G), promet (H), gostinstvo (I), informacijsko-komunikacijske dej. (J), finančne storitve (K), poslovanje z nepremičninami (L), strokovne, znanstvene in tehnične dej. (M), druge poslovne dej. (N), javna uprava (O), izobraževanje (P), zdravstvo in socialno varstvo (Q), kulturne in rekreacijske dej. (R) ter druge dej. (S).

³⁵⁵ Produktivnost dela, merjena z realnim BDP na delovno uro, je predepidemično raven (2019) v letu 2022 presegla za 4,6 % (EU pa v povprečju za 2,2 %).

1.10 Izvozni tržni delež

Slovenski izvozni tržni delež na svetovnem trgu³⁵⁶ se je pričel zniževati v drugi polovici leta 2021, ocene za prva tri četrtletja leta 2022 pa kažejo na nadaljni 4-odstotni medletni upad. K znižanju so močno prispevali učinki strukturne narave, tj. počasnejše tuje povpraševanje po nekaterih za Slovenijo pomembnejših skupinah izdelkov (npr. vozila) in izrazita rast vrednosti zunanjetrgovinske menjave surovin (podkrepljena z rastjo cen), ki v slovenskem izvozu predstavljajo relativno majhen delež. Ocenjujemo, da je k znižanju tržnega deleža prispevalo tudi poslabšanje konkurenčnosti v predelovalnih dejavnostih ob povečanju stroškovnih pritiskov, saj se je globalni rasti cen surovin v Sloveniji priključila še nekoliko višja rast stroškov dela in cen storitev kot v trgovinskih partnericah.³⁵⁷ Je pa bil vpliv poslabšanja stroškovne in cenovne konkurenčnosti manjši kot v obdobju finančno-gospodarske krize. Takrat se je slovenski tržni delež na svetovnem trgu znižal za petino, na predkrizne ravni (2007) pa se je vrnil šele leta 2019.

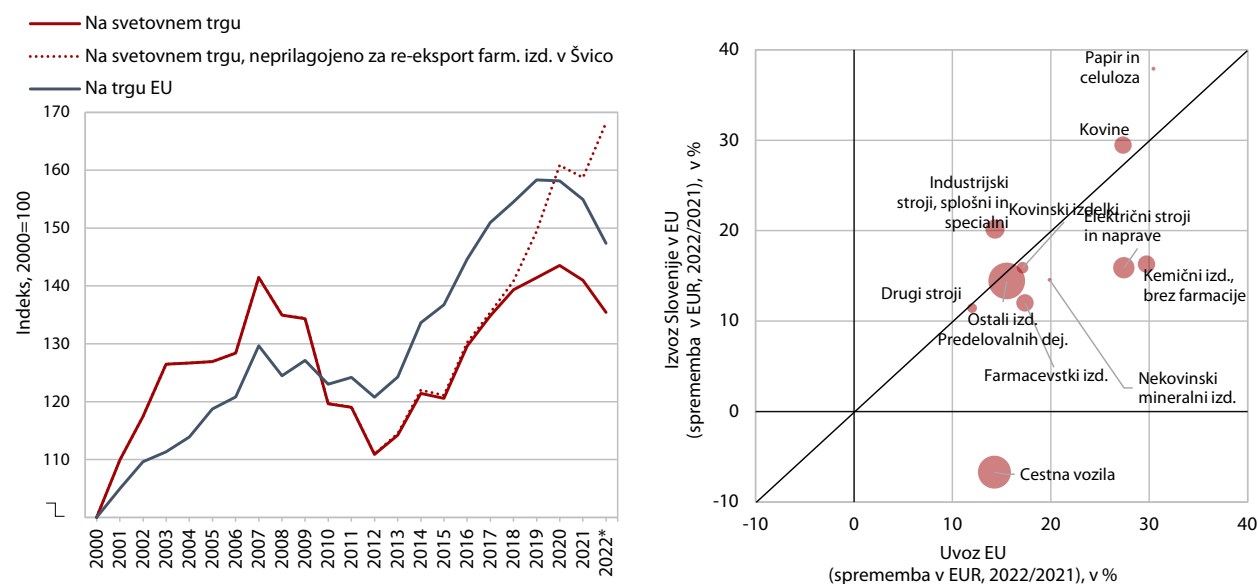
Tržni delež na trgu EU se je leta 2022 znižal pri večini večjih izvoznih skupin blaga, skupaj pa za 5 %. Podrobnejši podatki za izvozno-uvozne tokove držav EU, kamor je usmerjenega približno 70 % slovenskega izvoza blaga, kažejo na relativno široko osnovano poslabšanje uspešnosti slovenskih izvoznikov, merjene s tržnimi deleži posameznih skupin blaga. Poleg cestnih vozil, kjer slovenski izvoz ne dohiteva že sicer šibkega uvoznega povpraševanja EU, se je uspešnost znižala tudi pri farmacevtskih izdelkih ter električnih strojih in napravah. Med večjimi skupinami se je povečal le pri industrijskih strojih. Pri energetsko intenzivnih proizvodih se je v letu 2022, ko so bili prisotni izrazitejši stroškovni pritiski zaradi visoke rasti cen energentov, slovenski tržni delež na trgu EU povišal pri izdelkih iz papirja ter pri kovinah (železo, jeklo, barvne kovine), znižal pa pri kemičnih in nekovinskih mineralnih proizvodih. Na trgih večjih trgovinskih partneric je bilo največje znižanje slovenskega tržnega deleža glede na predhodno leto in v primerjavi s pred-epidemičnimi ravni v Franciji (močno povezano s šibkim izvozom vozil) in v Nemčiji.

Tabela: Tržni delež Slovenije na svetovnem* in EU trgu blaga

	Tržni delež, v %			Povprečna letna stopnja rasti, v %			
	2000	2007	2022*	2001–2007	2008–2012	2013–2019	2020–2022*
Svet**	0,13	0,19	0,18	5,1	-4,8	3,5	-1,4
EU	0,32	0,42	0,48	3,8	-1,4	3,9	-2,4

Vir: SURS (2023h), UN Comtrade (2023), UNCTAD (2022), WTO (2022), Eurostat (2023); preračuni UMAR. Opombe: *Ocena; **Tržni delež z izločenim izvozom farmacevtskih izdelkov v Švico, ki predstavlja približek močno povečanega izvoza predhodno uvoženih farm. izd. (re-eksport), katerega vpliv na BDP je neznan in ga podatki o izvozu nacionalnih računov ne vključijo.

Slika: Gibanje slovenskega izvoznega tržnega deleža (levo) in sprememba uvoza EU in slovenskega izvoza v EU v letu 2022, po izbranih skupinah proizvodov (desno)

Vir: SURS (2023h), UN Comtrade (2023), UNCTAD (2022), WTO (2022), Eurostat (2023); preračuni UMAR.

³⁵⁶ Tržni delež z izločenim izvozom farmacevtskih izdelkov v Švico, ki predstavlja približek močno povečanega izvoza predhodno uvoženih farm. izd. (re-eksport). Vpliv re-eksporta na BDP je neznan in ga podatki o izvozu nacionalnih računov ne vključijo, hkrati so za ta vpliv neprilagojeni podatki slabši kazalnik gibanja izvozne konkurenčnosti Slovenije.

³⁵⁷ Glej tudi kazalnik Stroški dela na enoto proizvoda.

1.11 Stroški dela na enoto proizvoda

Po dveh letih, ko so bili stroški dela na enoto proizvoda zaradi intervencij držav nezanesljiv kazalnik, so bili ti v letu 2022 nekoliko pod pred-epidemično ravno. Realni stroški dela na enoto proizvoda (RULC) so bili v času obsežnih intervencij držav z namenom blaženja posledic covid-19 nezanesljiv kazalnik stroškovno-konkurenčnega položaja držav. Rast stroškovnih obremenitev (in znižanje dobičkov) podjetij je bila s tem kazalnikom precenjena, saj je del sredstev za zaposlene (zlasti z naslova skrajšanega delovnega časa in čakanja na delo) bremenil državnih proračun in ne podjetij.³⁵⁸ S ponovno krepitvijo gospodarske aktivnosti in umikom pretežnega dela protikoronskih ukrepov v letu 2022 so se RULC znižali in bili 1,3 % pod predepidemično raven (2019), kar je primerljivo povprečju EU (-1,4 %). V Sloveniji je k znižanju RULC prispeval zlasti visok odboj realne produktivnosti, izrazitejše pa je bilo tudi prelihanje stroškov v cene (merjeno z deflatorjem BDP). Oboje je prispevalo k povečanju dobičkov, kljub relativno visoki rasti stroškov dela. V povprečju EU je bilo povišanje produktivnosti glede na leto 2019 manjše, hkrati pa je bila precej bolj zadržana tudi rast stroškov dela na zaposlenega (EU: 9 %, SI: 16 %). Čeprav podatki za povprečje leta 2022 na ravni gospodarstva prikazujejo relativno ugodno razmerje med stroški dela in produktivnostjo, pa desezonirani podatki že nakazujejo ciklično umirjanje rasti produktivnosti, medtem ko se rast stroškov dela v razmerah visoke inflacije in pomanjkanja delovne sile zadržuje na razmeroma visoki ravni.

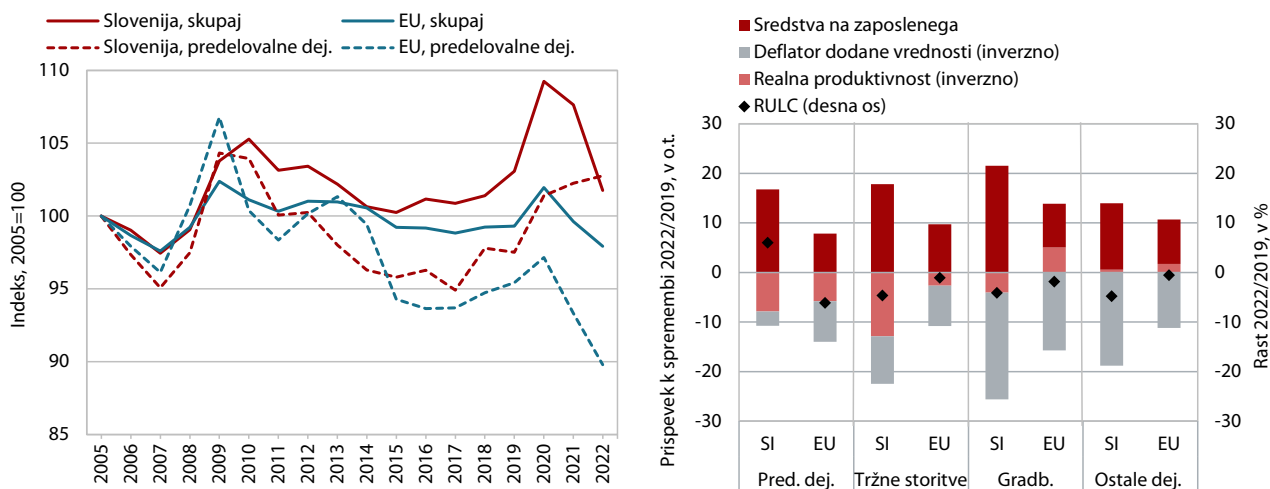
V predelovalnih dejavnostih je pod vplivom umirjanja tujega povpraševanja že tekom leta 2022 prišlo do zastoja rasti produktivnosti in do povečanja stroškov dela na enoto proizvoda. Tu so bili RULC v primerjavi s predepidemično ravno leta 2022 višji za 5,4 %. To je precejšen razkorak do glavnih trgovinskih partneric oz. do povprečja EU, kjer so bili glede na leto 2019 za 5,9 % nižji. Razliko do gibanj v EU pojasni višja rast stroškov dela (plač) od začetka epidemije, pa tudi bolj zadržano prelihanje visokih rasti cen inputov (energenti in material) v cene.³⁵⁹ Prelihanje stroškov v cene in znižanje RULC (tj. povečanje deleža dobičkov) pa je bilo v letu 2022 še visoko v dejavnostih, ki so v večji meri usmerjene na (manj konkurenčen) domači trg, kjer sta bila povpraševanje in rast realne produktivnosti v letu 2022 še visoka.

Tabela: Rast stroškov dela na enoto proizvoda v Sloveniji in EU, v %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Slovenija	1,6	4,8	1,4	-2,0	0,3	-1,2	-1,5	-0,4	0,9	-0,3	0,5	1,7	6,0	-1,5	-5,5
EU	1,7	3,2	-1,2	-0,8	0,7	0,0	-0,4	-1,3	0,0	-0,4	0,4	0,1	2,7	-2,3	-1,7

Vir: Eurostat (2023); preračuni UMAR.

Slika: Realni stroški dela na enoto proizvoda (levo) in prispevki k njihovi spremembi v 2019–2022 (desno)

Vir: Eurostat (2023); preračuni UMAR. Stroški dela na enoto proizvoda (RULC) prikazujejo razmerje med sredstvi za zaposlene na zaposlenega (stroški dela) in nominalno produktivnostjo (dodana vrednost v tekočih cenah na zaposlenega). Nominalna produktivnost je dodatno razčlenjena na realno produktivnost in vpliv cen (deflator dodane vrednosti). V sliki sta spremembi teh dveh prikazani inverzno oz. z negativnim predznakom. Med tržne storitve so uvrščene: trgovina (SKD G), promet (H), gostinstvo (I), informacijsko-komunikacijske dej. (J), strokovne, znanstvene in tehnične dej. (M) ter dr. poslovne dej. (N).

³⁵⁸ Več o tem glej Kazalnik 1.13 (UMAR, 2022e).

³⁵⁹ Cene industrijskih proizvajalcev predelovalnih dejavnosti so se sicer v tem obdobju, zlasti v letu 2022, močno povišale (bolj na domačem trgu) in primerljivo z EU. Deflator dodane vrednosti pa upošteva razliko med končnimi cenami in cenami inputov.

1.12 Neposredne tuje investicije

Po znižanju med epidemijo so se tokovi neposrednih tujih investicij (NTI) v letu 2021 precej okrepili, v letu 2022 pa ponovno nekoliko umirili. Vrednost *vhodnih* tujih neposrednih naložb se je razmeroma hitro povečevala že pred epidemijo (od leta 2015) in se je v zadnjih osmih letih (2015–2022) skupaj povečala kar za 70,4 %, predvsem v obliki priliva lastniškega kapitala, deloma pa tudi zaradi dolžniških instrumentov. Višje vhodne NTI so bile predvsem posledica pospešitve privatizacije, splošno večje prodaje lastniških deležev v slovenskih podjetjih, pa tudi več širitev že obstoječih podjetij s tujim kapitalom in novih (greenfield) investicij. V Slovenijo so največ investirale države EU, naše najpomembnejše trgovinske partnerice so prispevale približno dve tretjini celotnega priliva NTI. Povprečna implicitna stopnja donosa NTI je znašala 7,7 %, ³⁶⁰ to je največ med komponentami mednarodnih naložb ³⁶¹. *Izhodne* NTI so se od leta 2014 povečevale, a razmeroma skromno. V letu 2022 je bilo njihovo stanje za 36,6 % višje kot leta 2010. Slovenski neposredni investitorji imajo večino neposrednih naložb v državah na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Padajoči delež blagovnega izvoza na to območje v zadnjih sedmih letih nakazuje, da Slovenija del prejšnjega izvoza nadomešča tudi z lokalno proizvodnjo na teh trgih.

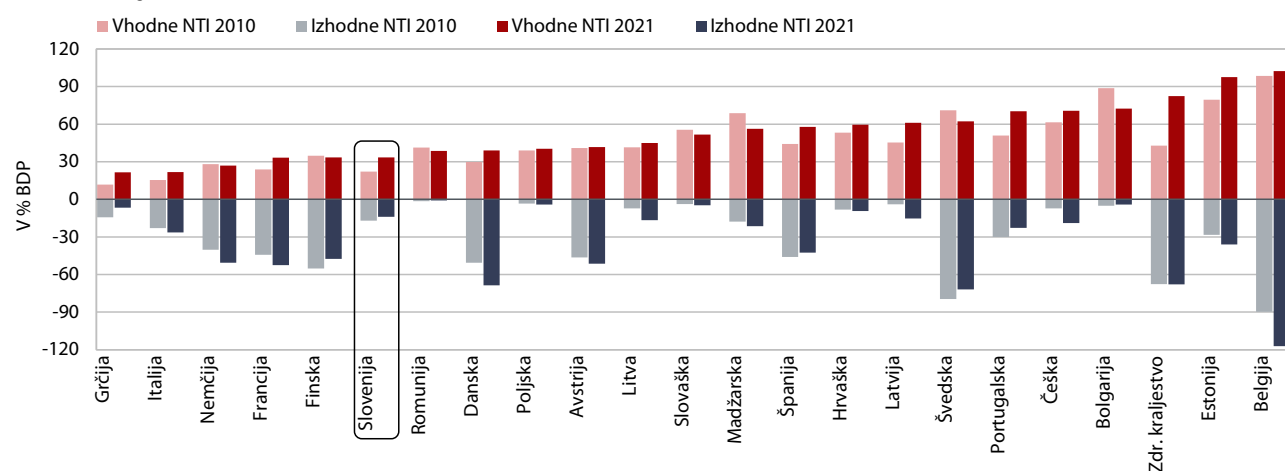
Slovenija ostaja med državami EU z nizkim deležem stanja vhodnih NTI v BDP. Ta se je do leta 2022 povečal na 33,5 % BDP, a je ostal nižji kot v novih članicah EU kljub najhitrejši rasti med temi državami v obdobju 2009–2021. Delež izhodnih NTI v primerjavi z BDP pa je v Sloveniji med novimi članicami EU višji kot v Slovaški in Poljski.

Tabela: Tokovi in stanja¹ vhodnih in izhodnih NTI² v Sloveniji

V mio. EUR	2005	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Vhodne NTI														
Stanje konec leta	5.981	8.598	7.983	9.249	8.897	10.202	11.612	12.970	13.957	15.254	16.179	16.664	18.396	19.785
Priliv ³	452	832	80	264	-114	791	1.510	1.126	795	1.172	1.307	193	1.499	1.540
Stanje kot % BDP	20,5	22,7	22,0	25,5	24,4	27,1	29,9	32,1	32,4	33,3	33,3	35,4	35,2	33,5
Izhodne NTI														
Stanje konec leta	2.777	6.085	6.097	5.710	5.179	5.335	5.508	5.741	5.969	6.107	6.840	7.016	7.841	8.327
Odliv ³	505	961	-14	-201	-161	207	241	262	300	238	545	454	1.102	319
Stanje kot % BDP	9,5	16,0	16,8	15,8	14,2	14,2	14,2	14,2	13,9	13,3	14,1	14,9	15,0	14,1

Vir: BS (2023b). Opombe: ¹ Stanja so prikazana po metodologiji BPM6 po načelu smeri naložbe, na katero je BS prešla leta 2014. V primeru Slovenije je prišlo do večjih sprememb predvsem pri vhodnih NTI: stanje vhodnih NTI konec 2013 je bilo po stari metodologiji 10.729 mio. EUR, po novi pa le 8.897 mio. EUR, stanje izhodnih NTI pa je bilo po stari metodologiji 5.121 mio. EUR, po novi pa 5.179 mio. EUR (BS, 2014). ² Podjetja, v katerih ima posamezni tuji investitor 10-odstotni ali višji delež v kapitalu. ³ Prilivi in odlivi so prikazani po načelu smeri naložbe.

Slika: Stanje vhodnih in izhodnih NTI, v % BDP

Vir: UNCTAD (2022). Opomba: Na sliki med državami EU ni Cipra, Malte, Irske, Luksemburga in Nizozemske, ki izstopajo po izjemno visokih NTI.

³⁶⁰ Stopnja donosa je izračunana tako, da se v tekočem letu vsota tokov izdatkov od neposrednih naložb (dobičkov in obresti) tekočega leta primerja s stanjem obveznosti na segmentu neposrednih naložb v predhodnem letu.

³⁶¹ Med kategorije, za katere se računajo donosnosti, spadajo: neposredne naložbe, naložbe v vrednostne papirje in ostale naložbe.

1.13 Evropski inovacijski indeks

Slovenija se je po evropskem inovacijskem indeksu (EII) tudi v letu 2022 uvrstila med zmerne inovatorke, kar je v mednarodni primerjavi pomenilo ohranitev znatnega zaostanka za povprečjem vodilnih inovatorke. EII je sestavljeni kazalnik o povprečni učinkovitosti raziskovalno-inovacijskih sistemov članic EU na dvanajstih komponentah³⁶², uvrstitev države v eno izmed štirih skupin³⁶³ je določena na osnovi njegove vrednosti. Slovenija se je tudi v letu 2022³⁶⁴ uvrstila med zmerne inovatorke, pred letom 2018 pa se je z vrednostjo EII blizu povprečja EU uvrščala med močne inovatorke. Učinkovitost inovacijskega sistema se je po stagnaciji v letih 2015–2017 in dvoletnem znatnem poslabšanju, zadnja tri leta začela izboljševati, a je bil napredek Slovenije v obdobju 2015–2022 peti najmanjši med članicami EU. Šele v letu 2022 je vrednost EII prvič nekoliko vidneje preseгла povprečje EU iz leta 2015, kar je bila referenčna vrednost za ocenjevanje napredka držav v zadnjem merjenju EII (EK, 2022n). Še vedno pa močno zaostaja za skupino vodilnih inovatorke, kar je cilj SRS za leto 2030 (gl. tabelo).

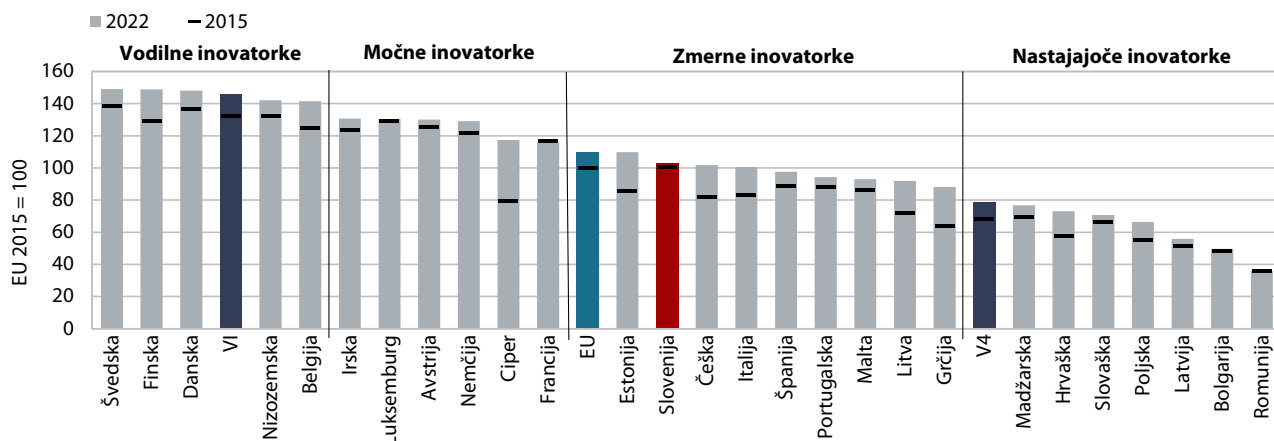
Glavni dejavnik za nezadostno učinkovitost inovacijskega sistema in slabo uvrstitev Slovenije na lestvici EII v obdobju 2015–2022 je bil povezan zlasti z vlaganji v RRD. Naložbe v RRD so bile prenizke na strani javnega in poslovnega sektorja, kjer je njihova raven, pa tudi dinamika močno zaostajala za povprečjem EU, še bolj pa za vodilnimi inovatorkami. Pri naložbah javnega sektorja je slovenski rezultat zaostajal tudi za Češko, v zadnjih letih se je Sloveniji hitro približevala Poljska. Na strani vlaganj poslovnega sektorja pa je slovenska prednost pred višegrajskimi državami še ohranjena. Človeški viri še ostajajo konkurenčna prednost Slovenije³⁶⁵. V zadnjih treh letih so se pozitivni premiki zgodili še glede inovacijske aktivnosti, zlasti zaradi porasta inovacij proizvodov in poslovnega procesa v MSP, slednje povezujemo tudi s pojavom epidemije covida-19 v letu 2020 (gl. kazalnik 1.15).

Tabela: Evropski inovacijski indeks

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Slovenija (indeks EU 2015 = 100)	100,8	99,8	100,3	96,6	93,4	96,0	99,7	102,7	> 120 (uvrstitev med vodilne inovatorke)*
Slovenija (indeks EU = 100)	100,8	99,4	98,8	93,2	89,6	88,9	91,2	93,5	
Slovenija (vrednost EII)	0,497	0,492	0,495	0,476	0,461	0,473	0,492	0,507	
EU (vrednost EII)	0,493	0,495	0,501	0,512	0,514	0,533	0,539	0,542	

Vir: EK (2022n), preračuni UMAR. Opomba: * Vodilne inovatorke so leta 2022 dosegle vrednost EII med 0,698 in 0,735.

Slika: Evropski inovacijski indeks

Vir: EK (2022n), preračuni UMAR.

³⁶² To so: človeški viri, raziskovalni sistem, financiranje in podpora, naložbe podjetij, povezave in sodelovanje, intelektualna lastnina, učinki na prodajo, okoljska trajnost, kjer so vključeni po trije kazalniki; digitalizacija, uporaba informacijskih tehnologij, inovatorji, učinki na zaposlenost, kjer sta vključena po dva kazalnika. V izračun EII 2022 je bilo vključenih 32 kazalnikov.

³⁶³ Vodilne inovatorke dosegajo inovacijsko učinkovitost višjo od 125 % povprečja EU v letu 2015, močne inovatorke med 100 % in 125 %, zmerne inovatorke med 70 % in 100 % ter nastajajoče inovatorke pod 70 % povprečja (EK, 2022n).

³⁶⁴ Med zmerne inovatorke se je uvrstila četrto leto zapored. Podatki za kazalnike za zadnji izračun EII 2022 so upoštevali stanje na dan 15. 7. 2022, pri tem se je vrednost EII nanašala na obdobje od t-1 do t-7. Pri večini kazalnikov so bili uporabljeni podatki za leti 2020 in 2021, nekaj pa še za leti 2018 in 2019, kar je treba upoštevati pri interpretaciji (EK, 2022n).

³⁶⁵ Zaradi visokega deleža prebivalcev, vključenih v vseživljenjsko učenje ter z zaključeno terciarno izobrazbo.

1.14 Inovacijska aktivnost podjetij

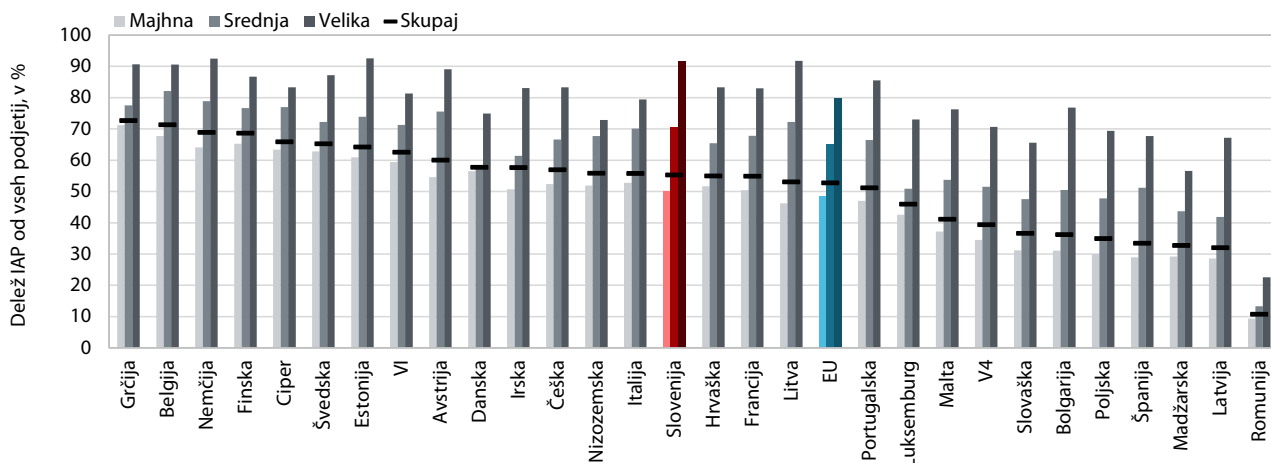
Delež podjetij, ki uvajajo inovacije, se je od leta 2016 zviševal in v obdobju 2018–2020 dosegel najvišjo raven v zadnjem desetletju, posledično se je umestitev Slovenije v mednarodnem okolju izboljšala. V obdobju 2018–2020 (zadnji podatki)³⁶⁶ je bila v Sloveniji med vsemi podjetji več kot polovica inovacijsko aktivnih podjetij (IAP), glede na predhodno obdobje (2016–2018) se je njihov delež povečal za 6,6 o. t. Napredek v EU je bil znatno manjši, zato je Slovenija prvič presegla povprečje EU (52,7 %), njena največja prednost pa je bila pri velikih podjetjih (za več kot 10 o. t.). Hkrati se je zmanjšal tudi zaostanek za povprečjem vodilnih inovatorov (62,5 %), kjer so velika podjetja to povprečje presegla, znatna vrzel pa ostaja še pri majhnih podjetjih. Povečanje deleža IAP je bilo sicer glede na predhodno obdobje največje pri srednje velikih podjetjih (za več kot 10 o. t.). Delež IAP je znatno višji v predelovalnih dejavnostih kot v storitvah. Med storitvenimi dejavnostmi so bila v Sloveniji inovacijsko najbolj aktivna podjetja v računalniških storitvah (delež IAP je bil 77,2 %), kar je bilo enako povprečju EU³⁶⁷ (77,7 %), a (precej) manj kot v nekaterih vodilnih inovatorjih (med 76,7 % in 91,7 %), pa tudi nekaterih višegrajskih državah (med 53,8 % in 81 %). Glede na vrsto uvedene inovacije je bistveno več podjetij hkrati uvedlo inovacijo proizvoda in poslovnega procesa, kar zrcali njihovo močno prepletenost in soodvisnost. V zadnji raziskavi so rezultati pokazali, da je opazno več podjetij preneslo v uporabo izključno inovacijo poslovnih procesov, v katere so vključeni elementi storitev³⁶⁸, kot pa proizvodov. To je vsaj deloma povezano z epidemijo covid-19 v letu 2020, ko so se morala podjetja zelo hitro prilagoditi in zato spremeniti svoje poslovne procese³⁶⁹. Vsaj eno inovacijo poslovnega procesa zaradi pojava novega koronavirusa je uvedla četrtnina podjetij, inovacijo proizvoda pa ena desetina.

Tabela: Inovacijsko aktivna podjetja glede na vrsto inovacije, v % od vseh podjetij

		Skupaj	Proizvod	Poslovni proces	Proizvod in p. proces hkrati	Predelovalne dejavnosti	Storitve
2016–2018*	Slovenija	48,6	9,8	10,3	27,1	53,9	44,5
	EU	50,3	5,5	16,7	24,6	54,0	n.p.
2018–2020	Slovenija	55,2	10,0	16,6	26,3	59,6	51,5
	EU	52,7	4,9	20,1	23,5	57,2**	51,0

Vir: Eurostat (2023), SURS (2023h). Opomba: * Prelom v časovni vrsti zaradi spremenjene definicije inovacij. ** Povprečje EU je brez podatkov za Španijo, preračuni UMAR.

Slika: Delež inovacijsko aktivnih podjetij glede na njihovo velikost

Vir: Eurostat (2023), SURS (2023h), preračuni UMAR. Opomba: IAP – inovacijsko aktivna podjetja.

³⁶⁶ Gre za drugo zaporedno merjenje inovacijske aktivnosti po uvedenih metodoloških spremembah, skladnih z revidirano metodologijo OECD (priročnik Oslo 2018), ko je bil uveden nov koncept definicije inovacij (proizvoda: blaga in/ali storitev, poslovnega procesa). Harmonizirana raziskava, ki se izvaja na vsaki dve leti, vključuje podjetja z vsaj 10 zaposlenimi.

³⁶⁷ Povprečje EU je brez podatkov za Hrvaško.

³⁶⁸ Nanašajo se na proizvodnjo blaga in storitev, informacijske in komunikacijske sisteme, upravljanje in vodenje, trženje, distribucijo in logistiko, prodajo in poprodajne storitve.

³⁶⁹ Tudi na primer v smislu novih/spremenjenih/izboljšanih komunikacijskih, trženjskih, logističnih, distribucijskih, upravnih metod/poslovnih praks znotraj podjetja ali z zunanjimi uporabniki/poslovnimi partnerji.

1.15 Izdatki za RRD in število raziskovalcev

Nominalni izdatki za raziskovalno-razvojno dejavnost (RRD) so se po večletnem krčenju v letih 2018–2021 ponovno povečevali, a v relativni primerjavi glede na BDP še naprej zaostajajo za obdobjem 2011–2015. Naložbe javnega sektorja v RRD so ob konsolidaciji javnih financ upadale v obdobju 2012–2016³⁷⁰. Upadanje investicij poslovnega sektorja v RRD v letih 2015–2017 pa je bilo povezano zlasti z manjšim obsegom evropskih sredstev³⁷¹, deloma pa je na statistiko vplivala tudi revizija podatkov SURS³⁷². Izdatki iz tujine za financiranje RRD so večinoma naraščali v celotnem obdobju 2008–2021. V letu 2021 so bili skupni izdatki za RRD nominalno najvišji doslej (1.112,5 mio EUR), izraženi relativno pa so drugo leto zapored stagnirali na okoli 2,1 % BDP. Slovenski zaostanek za povprečjem EU vztraja od leta 2016 (2021: za 0,1 o. t.), še večji pa je za vodilnimi inovatorji³⁷³ (2021: za 0,7 o. t.).

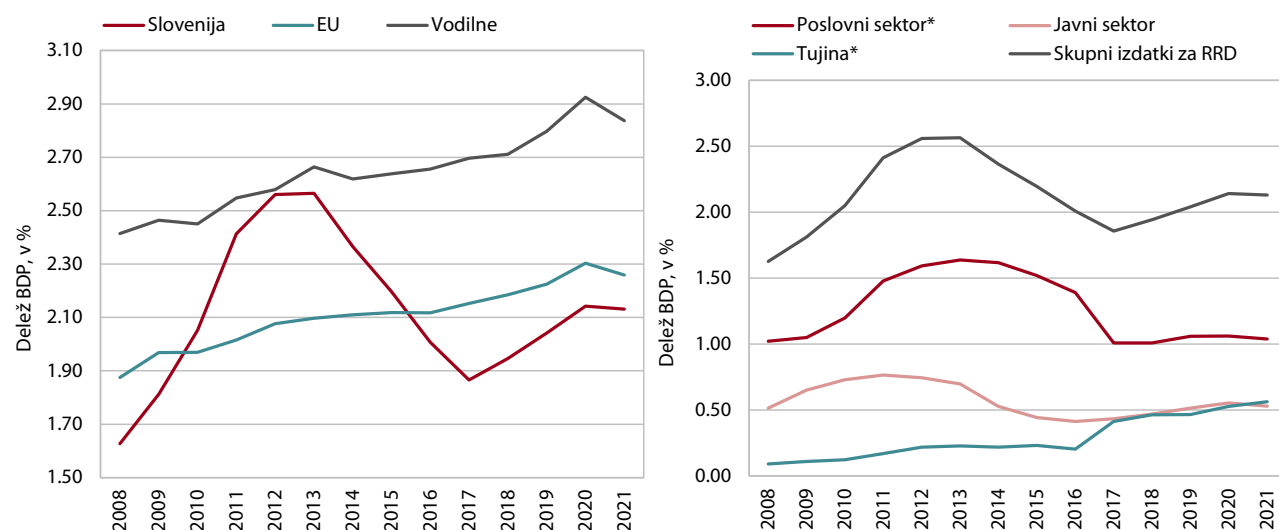
Rast števila raziskovalcev³⁷⁴ poslovnega sektorja se je, po rasti v obdobju 2008–2020, v letu 2021 zaustavila. V obdobju 2008–2021 je bila večja od povprečne letne rasti EU in vodilnih inovatorj, zaostajala pa je za povprečjem višegrajskih držav (SI: 6,1 %, EU: 4,9 %, VI: 5,7 %, V4: 11,5 %). Poslovni sektor je v obdobju 2008–2021 v povprečju zaposloval 54,1 % raziskovalcev, v letu 2021 pa 59,9 %. To je bilo precej manj kot v vodilnih inovatorjih (68,3 %), povprečje EU pa Slovenija presega od leta 2011 (EU 2021: 56,3 %). V letu 2018 se je prekinil večletni trend krčenja števila raziskovalcev v javnem sektorju, ob visoki rasti je v letu 2021 dosegel najvišjo raven (4.327 raziskovalcev). Kljub temu pa se javni sektor sooča z neugodno starostno strukturo raziskovalcev, pa tudi s slabimi delovnimi pogoji (gl. poglavje 1.2.2.1), kar zbuja skrb glede potencialov za prihodnje temeljno raziskovanje, ki je podlaga za nadaljnje raziskave, pa tudi prebojne inovacije v poslovnem sektorju.

Tabela: Izdatki za RRD v % BDP

	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Slovenija	1,36	1,42	1,63*	1,81	2,05	2,41*	2,56	2,56	2,37	2,20	2,01	1,87*	1,95	2,04	2,14	2,13
EU	1,81	1,78	1,87	1,97	1,97	2,02	2,08	2,10	2,11	2,12	2,12	2,15	2,19	2,22	2,30	2,26

Vir: Eurostat (2023), SURS (2023h). Opombe: Podatek za EU je ocena Eurostata, za leto 2021 je začasen. * V letih 2008 in 2011 je bil prelom v časovni vrsti zaradi izboljšanja zajema poročevalskih enot v poslovnem sektorju, v 2017 zaradi usklajitve z revidirano metodologijo OECD, priročnik Frascati (več v UMAR, 2019b).

Slika: Skupni izdatki za vlaganja v RRD (levo) in izdatki za vlaganja v RRD po virih financiranja, Slovenija (desno)

Vir: Eurostat (2023), SURS (2023h); preračuni UMAR. Opomba: * Zaradi revizije podatkov po virih financiranja v obdobju 2017–2019 so podatki poslovnega sektorja in tujine neprimerljivi z obdobjem pred letom 2017 (gl. tudi opombo 372).

³⁷⁰ V letu 2021 so za vrhom v letu 2011 realno zaostajale še za 4,5 %.

³⁷¹ V letih 2013–2014 so se zaključili projekti RRD v centrih odličnosti, kompetenčnih ter razvojnih centrih sofinanciranih z državnimi in evropskimi sredstvi. Na dodaten upad evropskih sredstev je vplivalo tudi njihovo pozno črpanje iz nove finančne perspektive 2014–2020. Po letu 2015 se je začel zmanjševati tudi obseg uveljavljenih davčnih olajšav za RRD (UMAR, 2022d). Leta 2021 se je njihov obseg ponovno povečal, tokrat za dve petini (MF, 2023a).

³⁷² SURS je zaradi doslednejše uporabe metodologije pri poročevalskih enotah revidiral podatke po virih financiranja za obdobje 2017–2019, zaradi česar podatki za poslovni sektor in tujino niso več primerljivi z obdobjem pred letom 2017 (Trol, 2022), (UMAR, 2022d).

³⁷³ Opredelitev vodilnih inovatorj (Švedska, Finska, Danska, Nizozemska, Belgija) izhaja iz EK (2022n).

³⁷⁴ Izraženo v ekvivalentu polnega delovnega časa.

1.16 Intelektualna lastnina

Slovenija je po številu patentnih prijav pri EPO tudi v letu 2022 močno zaostajala za povprečjem EU, še bolj pa za vodilnimi inovatorkami. Po začasnih podatkih Evropskega patentnega urada (EPO) so slovenski prijavitelji leta 2022 vložili 58 patentnih prijav na milijon prebivalcev, kar je bilo blizu povprečja v obdobju 2008–2022. V istem obdobju je bilo povprečje EU 2,6-krat večje od slovenskega, vodilnih inovator pa kar 6,5-krat večje. Slovenija se je po stopnji patentibilnosti, merjeni s številom patentnih prijav na milijon prebivalcev, v obdobju 2008–2022 uvrščala okoli 13. mesta med članicami EU, kar je pomenilo vodilno mesto med novimi članicami EU oz. uvrstitev tudi pred nekaterimi podobno razvitimi državami (Španija, Portugalska). V letih 2013–2022 so slovenski prijavitelji okoli 20 % prijav oddali zgolj na dveh tehnoloških področjih³⁷⁵ (električni stroji, aparati in energija ter organska fina kemija), na tehnologijah, povezanih z medicino³⁷⁶ pa okoli 10 % (EPO, 2023). Slednje povezujemo s precejšnjim deležem farmacevtske oz. kemijske industrije v Sloveniji ter njihovimi vlaganji v RRD. Intenzivnost prijavljanja patentov je pogojena tudi s strukturo gospodarstva ter tehnologijami³⁷⁷, ki jih uporabljajo posamezni sektorji.

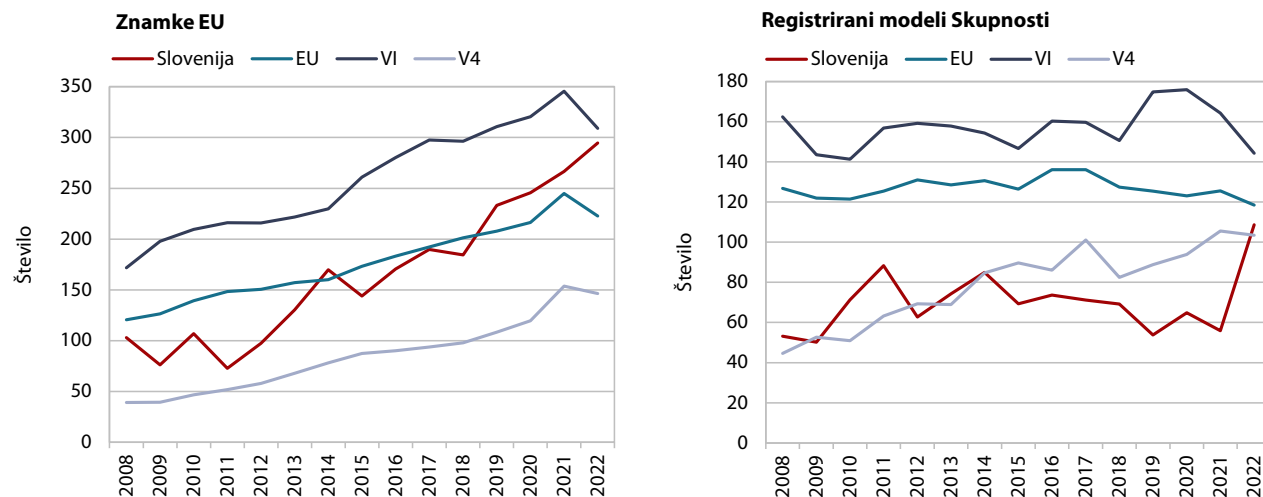
Pri znamkah je bil po letu 2011 dosežen znaten napredek, pri modelih pa se je v letu 2022 zaostanek zmanjšal. Pri pravnem varstvu znamk³⁷⁸ EU je Slovenija v obdobju 2008–2022 večinoma povečevala število vlog na milijon prebivalcev. Pri številu registriranih modelov³⁷⁹ Skupnosti pa je visok zaostanek za povprečjem EU vztrajal vse do leta 2021, v letu 2022 pa je bila dosežena največja letna rast. Prijavitelji si namreč z eno samo prijavo³⁸⁰ zagotovijo pravno zaščito ene ali druge omenjene pravice intelektualne lastnine na celotnem ozemlju EU. Ti stroški so relativno nižji, pravni postopki varstva pa znatno hitrejši kot pri patentih³⁸¹, kar vpliva na njihovo privlačnost med podjetji vseh velikosti in dejavnosti.

Tabela: Patentne prijave pri EPO, na milijon prebivalcev

	2004	2008	2009	2011	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*	2022*
Slovenija	26	63	56	63	66	61	57	55	47	48	58	78	55	58
EU	119	137	130	135	138	141	141	139	143	148	149	147	152	151

Vir: Eurostat (2023). Opomba: * Začasni podatek.

Slika: Število prijavljenih znamk EU in registriranih modelov Skupnosti pri EUIPO, na milijon prebivalcev

Vir: EUIPO (2023b), EUIPO (2023a); preračuni UMAR.

³⁷⁵ Skladno z mednarodno patentno klasifikacijo, ki temelji na klasifikaciji tehnologij (Schmoch, 2008), je pravno varstvo patentov utemeljeno na zaščiti tehnologij ter z njimi povezanimi procesi, v katerih nastajajo proizvodi, in ne na zaščiti sektorjev.

³⁷⁶ Gre za tehnologije, povezane s proizvodnjo instrumentov ter farmacijo (humana medicina, veterina).

³⁷⁷ Po metodologiji WIPO so najbolj patentibilna tehnološka področja: digitalne komunikacije, medicinske in računalniške tehnologije ter tehnologije, povezane z električno energijo, stroji in aparati. V letu 2022 so predstavljale skoraj tretjino vseh patentnih prijav pri EPO.

³⁷⁸ Blagovna oz. storitvena znamka je pravno zavarovana kombinacija znakov, ki z grafično ponazoritvijo omogoča razlikovanje enakega ali podobnega blaga/storitve. Pravno varstvo znamke traja 10 let, možno ga je obnavljati.

³⁷⁹ Model je pravno zavarovan zunanji videz izdelka (dizajn), ki je nov, ima individualno naravo. Pravno varstvo modela traja 5 let, možno ga je obnavljati.

³⁸⁰ Pri Uradu EU za intelektualno lastnino (EUIPO).

³⁸¹ Nov evropski patent z enotnim učinkom na celotnem ozemlju sodelujočih držav EU, zaenkrat jih je 17, bo pocenil in pospešil pridobitev enotnega patentnega varstva z eno samo prijavo na EPO. Novi enotni patentni sistem, ki vključuje tudi Enotno patentno sodišče, bo začel delovati s 1. junijem 2023 (EK, 2023c).

1.17 Indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI)

Slovenija svojo uvrstitev po indeksu DESI glede na druge države EU izboljšuje, v primerjavi s povprečjem EU pa izgublja. Pri izračunu indeksa DESI so bili v letu 2022 uporabljeni nekoliko spremenjeni kazalniki, zato je do sprememb pri uvrstitvah prišlo tudi na račun metodoloških sprememb. Slovenija je skladno s primerjalnimi podatki v letih 2021 in 2022 prehitela Latvijo, Litvo in Belgijo in se tako med državami EU uvrstila na 11. mesto. Hkrati je opazno zmanjšala svojo prednost pred velikima Italijo in Francijo, to pa pomeni, da je na področju digitalizacije družbe in gospodarstva svojo primerjalno prednost pred povprečjem EU zmanjšala³⁸². Nasploh so se razlike po indeksu DESI med državami zmanjšale, se je pa ob tem zmanjšal tudi zaostanek Slovenije za deveto uvrščeno državo, Estonijo, kar je sicer cilj SRS za leto 2030.

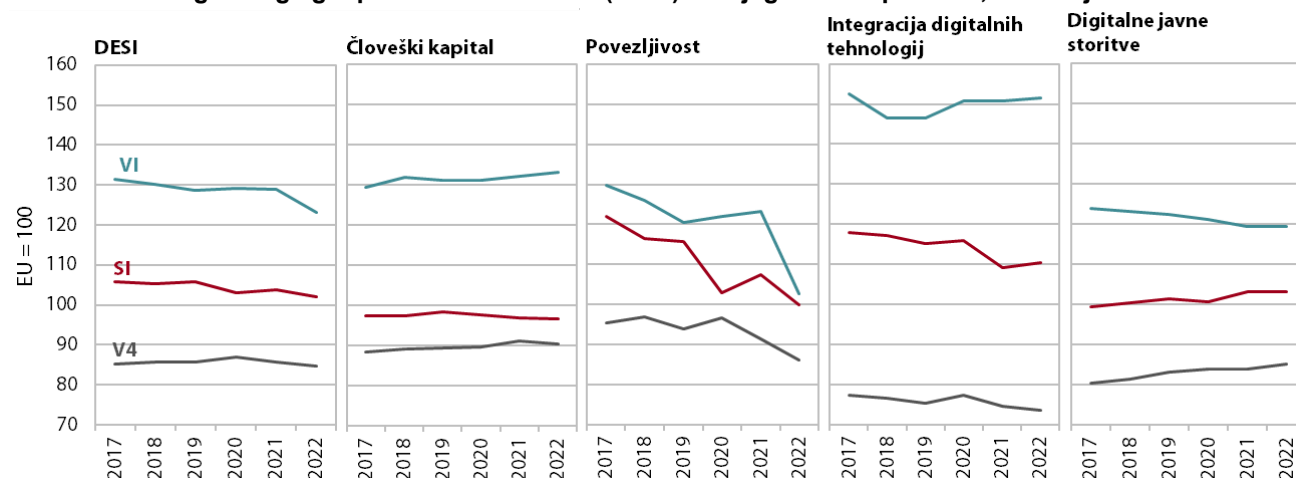
Napredek Slovenije je skozi daljše obdobje zaznati na področju digitalnih javnih storitev, pri čemer pa je časovna vrsta večine kazalnikov te komponente zgolj ocenjena (EK, 2022e). Na tem področju Slovenija izkazuje nadpovprečne rezultate pri uporabi storitev e-uprave ter odprtih podatkih. Ko gre za digitalne javne storitve za državljane, je njihova spletna dostopnost na povprečni ravni, opazno pa zaostaja njihova čezmejna dostopnost, to je dostopnost za uporabnike iz drugih evropskih držav. Obratna je situacija pri digitalnih javnih storitvah za podjetja, kjer je dostopnost za podjetja iz drugih evropskih držav opazno nadpovprečna, a ob podpovprečni siceršnji spletni dostopnosti teh storitev. Glede človeškega kapitala na področju digitalizacije Slovenija stagnira rahlo pod povprečjem EU, zaostanek do vodilnih inovatoric pa se postopno še povečuje. Izstopa zaostanek pri digitalni usposobljenosti posameznikov, kjer Slovenija zaostaja celo za državami V4, še posebej, ko gre za naprednejše digitalne veščine, kjer dosega zgolj 24. mesto v EU. Na področju povezljivosti je Slovenija, zaradi hitrejšega napredka drugih držav, dokončno izgubila svojo primerjalno prednost, in sicer predvsem zaradi prepočasi rastočega deleža gospodinjstev s širokopasovnim priključkom na internet, pa tudi pri dostopnosti in uporabi širokopasovnih mobilnih omrežij. Navkljub rahlemu napredku v letu 2022 pa Slovenija trendno izgublja primerjalno prednost tudi pri integraciji digitalnih tehnologij, kar je predvsem posledica vse šibkejših primerjalnih prednosti pri uporabi digitalnih tehnologij v podjetjih (za podrobnejšo analizo glej UMAR (2022d)).

Tabela: Uvrstitev Slovenije po indeksu digitalnega gospodarstva in družbe (DESI) med 27-imi državami EU

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI)	14	14	13	15	11	11	< ali = 9
Človeški kapital	16	16	16	16	18	17	< ali = 9
Povezljivost	9	10	8	13	9	10	< ali = 9
Integracija digitalnih tehnologij	9	8	8	8	9	9	< ali = 9
Digitalne javne storitve	14	14	14	14	13	13	< ali = 9

Vir: EK (2022d).

Slika: Indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI) ter njegove komponente, Slovenija

Vir: EK (2022d). Opomba: VI – vodilne inovatorke, V4 – države višegrajske skupine.

³⁸² Slovenija je med letom 2020 in 2022 nazadovala tudi skladno z IMD-jevo svetovno lestvico digitalne konkurenčnosti in sicer iz 31. na 37. mesto – glej UMAR (2022d).

1.18 Okoljska odgovornost organizacij

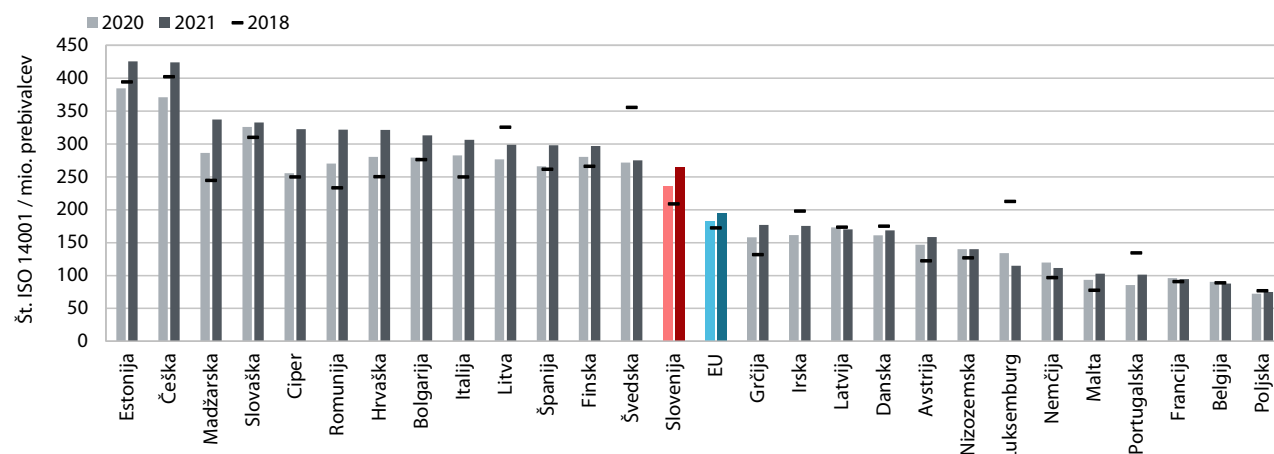
Med okoljskimi spričevali je v Sloveniji dobro razširjena uporaba standarda ISO 14001 in okoljske nalepke ecolabel, relativno skromnejša pa je razširjenost nekoliko zahtevnejšega sistema ravnanja z okoljem EMAS. Med okoljskimi spričevali glede na podatkovno razpoložljivost spremljamo razširjenost (i) standarda ISO 14001, ki je kot mednarodni standard odgovornega ravnanja z okoljem najbolj razširjen okoljski certifikat,³⁸³ (ii) sistem EU za okoljevarstveno vodenje organizacij EMAS (Eco Management and Audit Scheme) in (iii) evropsko shemo za okoljsko nalepko oz. okoljsko marjetico ecolabel. Slovenija v mednarodnem merilu najbolj izstopa po visoki razširjenosti okoljskih nalepk ecolabel. Tu je že v preteklih letih presegla povprečje EU, v letu 2022 pa se je zaradi njihovega hitrega širjenja med turističnimi nastanitvami (skoraj tretjina vseh, v povprečju EU manj kot odstotek) uvrstila na 2. mesto med državami EU, takoj za Avstrijo (24,4 okoljskih nalepk na mio prebivalcev). Tudi razširjenost standarda ISO 14001 se v Sloveniji povečuje hitreje kot v EU, še vedno pa tu Slovenija zaostaja za večino novih članic. Rast števila certifikatov ISO 14001 je tudi leta 2021 tako v Sloveniji kot v EU presegla rast števila shem EMAS, katerih uporaba je razmeroma skromna in se širi najpočasneje. To bi lahko bilo povezano s strožimi zahtevami in večjim obsegom aktivnosti, ki jih predvideva vključenost v shemo EMAS³⁸⁴. Poleg tega je širjenje sheme EMAS povezano tudi s spodbudami v posameznih članicah oz. z morebitnimi olajšavami pri izvajanju okoljske zakonodaje (GZS, 2022a). V prvi polovici leta 2022 se je njihovo število v EU nekoliko močneje povečalo (po zmanjševanju v zadnjem desetletju), v Sloveniji pa malenkost zmanjšalo. Zmanjšanje je morda le začasno (imetnik sheme EMAS certifikata morda še ni obnovil). Po razširjenosti sheme EMAS se Slovenija uvršča pod povprečje EU, a višje kot večina novih članic EU, z izjemo Estonije in Slovaške, ki sta v zadnjih letih močno povečali njihovo število.

Tabela: Število okoljskih spričeval v Sloveniji in EU, na mio prebivalcev

		2005	2008	2010	2015	2018	2019	2020	2021	2022
ISO 14001*	Slovenija	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	209,0	224,9	235,7	264,1	n.p.
	EU	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	172,4	181,1	181,9	194,2	n.p.
Ecolabel**	Slovenija	0,0	1,5	1,5	7,3	8,7	8,7	8,7	16,6	23,7
	EU	0,6	1,6	2,3	n. p.	4,9	3,4	3,8	4,6	5,0
EMAS***	Slovenija	0,5	0,5	1,5	4,8	5,2	4,8	4,8	4,8	4,3
	EU	6,9	8,8	9,9	8,7	8,5	8,2	8,6	8,6	9,0

Vir: Eurostat (2023), ISO (2022), MOP (2022b), MOP (2022d), EK (2022g), EK (2022j), preračuni UMAR. Opombe: Preračuni so narejeni s podatki o prebivalstvu za predhodno leto. n.p. – ni podatka. * Podatki ISO 14001 od leta 2018 niso primerljivi s podatki preteklih let zaradi sprememb pri poročanju. ** Podatek za leto 2022 je zadnji objavljen podatek iz septembra 2022 (popis se naredi dvakrat letno, marca in septembra). *** Letno število shem EMAS je povprečje pomladanskega in jesenskega stanja.

Slika: Razširjenost okoljskih certifikatov ISO 14001 v EU

Vir: Eurostat (2023), ISO (2022), preračuni UMAR.

³⁸³ Največje število certifikatov standarda ISO 14001 je podeljenih podjetjem v predelovalnih dejavnostih (predvsem v energetsko intenzivnejših kovinski in gumarski industriji), nekaterih pomembnejših storitvenih dejavnostih (trgovina, promet in skladiščenje) in gradbeništvu (ISO, 2022).

³⁸⁴ Poleg sistema ravnanja z okoljem, ki temelji na sorodnih zahtevah in načelih, kot jih določa SIST EN ISO 14001:2005, morajo organizacije pred registracijo pri pristojnem organu pripraviti okoljsko izjavo, ki povzema glavne značilnosti organizacije ter njene dejavnosti, vpeljeni sistem ravnanja z okoljem in vrednosti glavnih okoljskih kazalnikov (GZS, 2022a).

2 Učenje za in skozi vse življenje

Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo

2.1	Delež prebivalstva s terciarno izobrazbo	◀
2.2	Vpis v srednješolsko in terciarno izobraževanje	
2.3	Diplomanti terciarnega izobraževanja	
2.4	Rezultati pri branju, matematiki in naravoslovju (PISA)	◀
2.5	Izdatki za izobraževanje	
2.6	Vključenost v vseživljenjsko učenje	◀

Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete

2.7	Obisk kulturnih prireditev	◀
2.8	Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini	◀

2.1 Delež prebivalstva s terciarno izobrazbo

Delež odraslih (25–64 let) s terciarno izobrazbo se je v letu 2021 nadalje povečal in je drugo leto zapored presegel cilj SRS, a je bil še precej manjši kot v večini gospodarsko razvitejših držav. Leta 2021 je znašal 40,3 % in je bil nad povprečjem EU (33,4 %) in ciljem SRS 2030 (35 %), a precej manjši kot v večini gospodarsko razvitejših severnoevropskih in zahodnoevropskih držav. Dolgoletna rast deleža je povezana z visoko vključenostjo mladih v terciarno izobraževanje in prehajanjem mlajših, ki so v povprečju bolje izobraženi, v višje starostne skupine (demografski učinek). V obdobju 2010–2021 se je najbolj povečal v starostni skupini 35–44 let, kjer je leta 2021 tudi najbolj presegal povprečje EU, in v starostni skupini 25–34 let. Kljub visoki vključenosti mladih v terciarno izobraževanje pa je v starostni skupini 20–24 let nižji kot v povprečju EU, kar bi lahko pripisali dolgotrajnejšemu študiju. Pri ženskah je zaradi višje vključenosti v terciarno izobraževanje večji kot pri moških, razlika med državljani in nedržavljeni je večja kot v EU. Med regijami izstopajo gospodarsko najrazvitejša osrednjeslovenska regija z najvišjim (49,3 %), z najnižjim deležem pa pomurska (30,1 %) in zasavska (30,2 %).

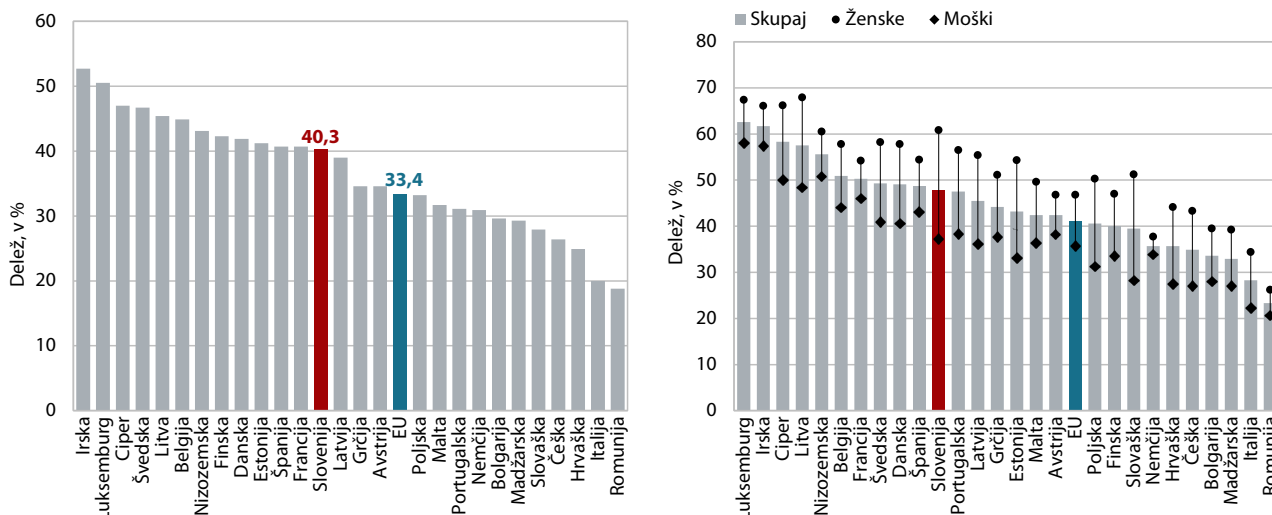
Delež zaposlenih s terciarno izobrazbo se je v obdobju 2010–2021 povečal in je nad povprečjem EU. Leta 2021 je znašal 47,3 % v povprečju EU pa 38,6 %, ³⁸⁵ v večini dejavnosti zasebnega sektorja pa je nižji kot v javnem sektorju ³⁸⁶. Hkrati se je ob povečanju deleža zaposlenih s terciarno izobrazbo v obdobju 2010–2021 povečal tudi delež terciarno izobraženih (20–64 let), zaposlenih v poklicih, za katere zadostuje največ srednješolska izobrazba. Ta je leta 2021 znašal 18,0 % (2010: 8,7 %), v zasebnem sektorju je vseskozi višji kot v javnem sektorju. Povečal se je tudi delež brezposelnih s terciarno izobrazbo. Navedeno kaže na premajhno usklajenost med terciarnim izobraževanjem in potrebami trga dela ter preskromno srednjeročno strateško planiranje razvoja kadrov.

Tabela: Delež prebivalcev s terciarno izobrazbo, v %

	2005	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Cilj SRS za 2030
Slovenija														
25–64 let	20,2	22,6	23,7	26,4	27,9	28,6	30,2	30,7	32,5	32,5	33,3	35,9	40,3	35,0
25–34 let	24,7	30,0	31,3	35,3	37,4	38,0	40,8	43,0	44,5	40,7	44,1	45,4	47,9	
EU														
25–64 let	21,5	23,1	24,6	26,2	27,1	27,7	28,5	29,1	29,9	30,7	31,6	32,8	33,4	
25–34 let	27,2	29,9	32,2	34,1	35,1	35,9	36,5	36,8	37,6	38,6	39,4	40,5	41,2	

Vir: Eurostat (2023).

Slika: Delež prebivalcev, starih 25–64 let s terciarno izobrazbo leta 2021 (levo) in delež prebivalcev, starih 25–34 let s terciarno izobrazbo leta 2021 (desno)

Vir Eurostat (2023).

³⁸⁵ Delež zaposlenih s terciarno izobrazbo je bil leta 2021 v vseh dejavnostih, razen v gradbeništvu, in drugih raznovrstnih poslovnih dejavnostih večji kot v povprečju EU (Eurostat, 2023).

³⁸⁶ Največji je bil leta 2021 v izobraževanju, najmanjši je bil v gradbeništvu, majhen je bil tudi v predelovalnih dejavnostih (Eurostat, 2023).

2.2 Vpis v srednješolsko in terciarno izobraževanje

Število vpisanih v srednješolsko izobraževanje, se je v šolskem letu 2021/2022 drugo leto zapored povečalo.

Potem ko se je zaradi demografskih razlogov (manjše generacije mladih) veliko let zniževalo, se je ob ponovno nekoliko večji generaciji mladih v šolskih letih 2020/2021 in 2021/2022 povečalo. V zadnjem letu je bilo sicer za 8,3 % manjše kot v šolskem letu 2010/2011, predvsem zaradi manjšega vpisa v gimnazije (za dobro petino). V dolgoletnem obdobju se je povečal delež vpisanih v poklicne programe, ki je že veliko let večji kot v povprečju EU. Kljub temu ob odločitvah mladih, da se vpišejo v terciarno izobraževanje in splošnem pomanjkanju delovne sile zaradi demografskih razlogov ter ugodnih gospodarskih gibanjih, delodajalci težko dobijo tovrstne kadre za zaposlitev. Po demografskih projekcijah naj bi se v prihodnjih letih nadaljevala rast števila mladih, vpisanih v srednje šole, s tem pa se bo povečala tudi potencialna ponudba bodoče delovne sile. Pri tem bo bistvenega pomena spodbujanje mladih k vpisu v izobraževalne programe, ki bodo omogočali pridobivanje znanj in veščin za soočanje s hitrimi spremembami pri delu, nastalimi zaradi zelenega in digitalnega prehoda, tehnoloških sprememb, dolgožive družbe in drugih razvojnih trendov.

Število vpisanih v terciarno izobraževanje je zaradi manjših generacij mladih manjše kot v najboljših letih.

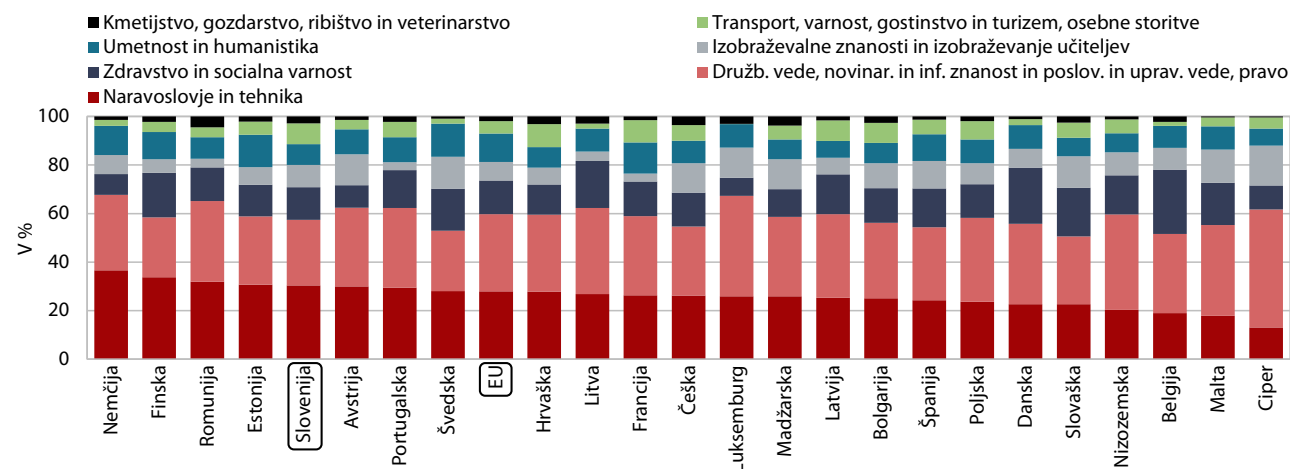
Do šolskega leta 2018/2019 se je zlasti zaradi demografskih sprememb zmanjševalo, v šolskih letih 2019/2020 in 2020/2021 se je ob večjih generacijah mladih, v šolskem letu 2020/2021 pa tudi zaradi pravice do podaljšanja statusa študenta zaradi epidemije covid-19, precej povečalo (za 7,8 %). V šolskem letu 2021/2022, ko študenti te pravice niso več imeli, se je zmanjšalo in je bilo za 18,2 % manjše kot v šolskem letu 2012/2013. Glede na to leto je bilo od področij izobraževanja večje le na zdravstvu in socialni varnosti, kjer se je najbolj povečal tudi delež v skupnem številu vpisanih in se je leta 2020 približal povprečju EU. Delež vpisanih na naravoslovje in tehniko je od šolskega leta 2013/2014 med 29 % in 30 % in je bil leta 2020 eden večjih med državami EU, a še oddaljen od vrha v šolskem letu 2012/2013 in zaostaja za potrebami inovacijske dejavnosti. Manjši je bil tudi delež vpisanih na družboslovje, ki je bil leta 2020 tudi nižji od povprečja EU.

Tabela: Struktura¹ vpisanih v srednješolsko izobraževanje, po vrstah izobraževalnih programov, v %

	2005	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Slovenija												
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Splošno izobraževalni programi	39,1	41,1	41,2	40,1	39,7	38,4	37,5	36,4	35,6	35,3	35,0	34,7
Poklicni programi	60,9	58,9	58,8	59,9	60,3	61,6	62,5	63,6	64,4	64,7	65,0	65,3
EU												
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Splošno izobraževalni programi	44,1	46,5	46,8	47,6	50,4	51,2	51,0	51,6	53,6	53,0	52,8	51,5
Poklicni programi	55,9	53,5	53,2	52,4	49,6	48,8	49,0	48,4	46,4	47,0	47,2	46,4

Vira: SURS (2023h) in Eurostat (2023). Opomba: ¹ Prikazani so redno vpisani.

Slika: Vpisani v terciarno izobraževanje, struktura po področjih izobraževanja, 2020

Vir: Eurostat (2023).

2.3 Diplomanti terciarnega izobraževanja

Število diplomantov terciarnega izobraževanja se je v letu 2021 povečalo, a ostalo precej manjše od vrha v letu 2012. Potem ko se je število diplomantov v letu 2020 zaradi negativnih posledic epidemije na izvajanje študijske dejavnosti zmanjšalo, se je leta 2021 povečalo na vseh področjih izobraževanja (najbolj na kmetijstvu in veterini). Glede na leto 2012 se je najbolj zmanjšalo število diplomantov družboslovja, s tem pa tudi njihov delež v strukturi diplomantov (na 29,8 %). Delež diplomantov zdravstva in socialne varnosti je ostal tudi leta 2020 manjši kot v povprečju EU. Čeprav se je število teh diplomantov v obdobju 2012–2021 povečalo, pa ne zadošča potrebam dolgožive družbe. Večji kot v povprečju EU je delež diplomantov pedagoških smeri.³⁸⁷ Število diplomantov naravoslovja in tehnike je bilo leta 2021 manjše od doseženega vrha v letu 2012 in ne dosega povpraševanja³⁸⁸, čeprav smo imeli leta 2020 četrti največji delež med državami EU. Med diplomanti terciarnega izobraževanja je bilo leta 2021 60,3 % žensk, njihov delež se med leti ni bistveno spreminjal; na vseh področjih izobraževanja, razen na naravoslovju in tehniki, je večji od deleža moških.

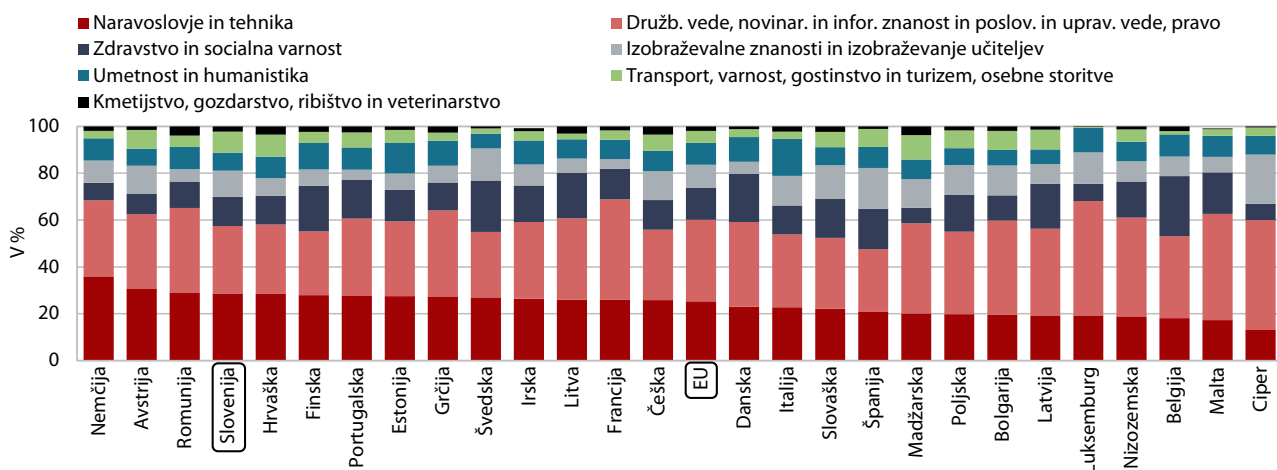
Število novih doktorjev znanosti je bilo leta 2021 najmanjše v obdobju 2010–2021. V letih 2015 in 2016³⁸⁹ je doseglo vrh, od leta 2017 se je večinoma zniževalo. Takšna gibanja so povezana z več dejavniki: zniževanjem števila vpisanih na doktorski študij od šolskega leta 2012/2013 do 2015/2016³⁹⁰, podaljšanjem povprečnega trajanja študija (med letoma 2012 in 2020), od leta 2020 pa tudi z zamudami pri zaključevanju študija zaradi epidemije covida-19. Leta 2021 se je zmanjšalo tudi število novih doktorjev znanosti, izraženo na 1.000 prebivalcev v starosti 25–34 let; z 1,6 je bilo najmanjše v zadnjih desetih letih in leta 2020 manjše kot v vodilnih inovatorjih. Prav tako je med novimi doktorji znanosti manjše kot v vodilnih inovatorjih tudi število novih doktorjev znanosti naravoslovja in tehnike na 1.000 prebivalcev. Takšna gibanja so neugodna z vidika razvoja raziskovalno-razvojnih potencialov države. Z vidika bodoče ponudbe kadrov v raziskovalno-razvojni dejavnosti je neugodno tudi nadaljnje zmanjšanje števila vpisanih na doktorski študij v šolskem letu 2021/2022, ki je precej oddaljeno od največje vrednosti v šolskem letu 2011/2012.

Tabela: Število diplomantov terciarnega izobraževanja, na mio. prebivalcev

	2005	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Slovenija	7.903	8.567	9.621	10.237	9.314	9.133	9.032	15.002	7.967	8.070	7.737	7.393	7.901
EU	5.920	8.187	8.418	7.635	8.932	8.959	8.908	8.883	8.957	8.932	8.749	9.478	n. p.

Vir: Eurostat (2023). Opomba: n. p. – ni podatka.

Slika: Struktura diplomantov terciarnega izobraževanja po področjih izobraževanja leta 2020

Vir: Eurostat (2023).

³⁸⁷ Področje izobraževanja vključuje izobraževalne znanosti in izobraževanje učiteljev.

³⁸⁸ Po podatkih Inženirske zbornice (2022) v Sloveniji primanjkuje inženirjev.

³⁸⁹ Leta 2016 je na število diplomantov vplivalo zaključevanja predbolonjskih programov. Rok za njihovo dokončanje se je iztekel 30. 9. 2016.

³⁹⁰ Zmanjšanje števila vpisanih na doktorski študij pripisujemo začasni prekinitvi sofinanciranja doktorskega študija iz javnih virov, večletnemu zmanjšanemu obsegu financiranja v okviru programa mladi raziskovalci in ukinitvi programa mladi raziskovalci iz gospodarstva, manjšemu zanimanju za vpis na doktorski študij v času prejšnje gospodarske in finančne krize, demografskim spremembam (zmanjšanje generacij).

2.4 Rezultati pri branju, matematiki in naravoslovju (PISA)

Petnajstletniki v Sloveniji so leta 2018 pri matematični, naravoslovni in bralni pismenosti dosegli dobre rezultate. Po raziskavi PISA 2018³⁹¹ so pri vseh treh vrstah pismenosti, ki so posredni pokazatelj kakovosti, dosegli več točk od povprečja EU, cilj SRS (do leta 2030), ki je uvrstitev v zgornjo četrtino držav EU, pa je bil dosežen pri matematični in naravoslovni pismenosti. Med letoma 2015 in 2018 so se dosežki pri naravoslovni in nekoliko bolj pri bralni pismenosti poslabšali, pri matematični pa ostali približno enaki. Strateški okvir za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju kot enega od ciljev do leta 2020 določa, da se mora delež petnajstletnikov s slabimi rezultati (manj kot druga raven pismenosti) pri branju, matematiki in naravoslovju do leta 2020 zmanjšati na manj kot 15 %. Slovenija je dosegla ta cilj samo pri naravoslovni pismenosti.³⁹²

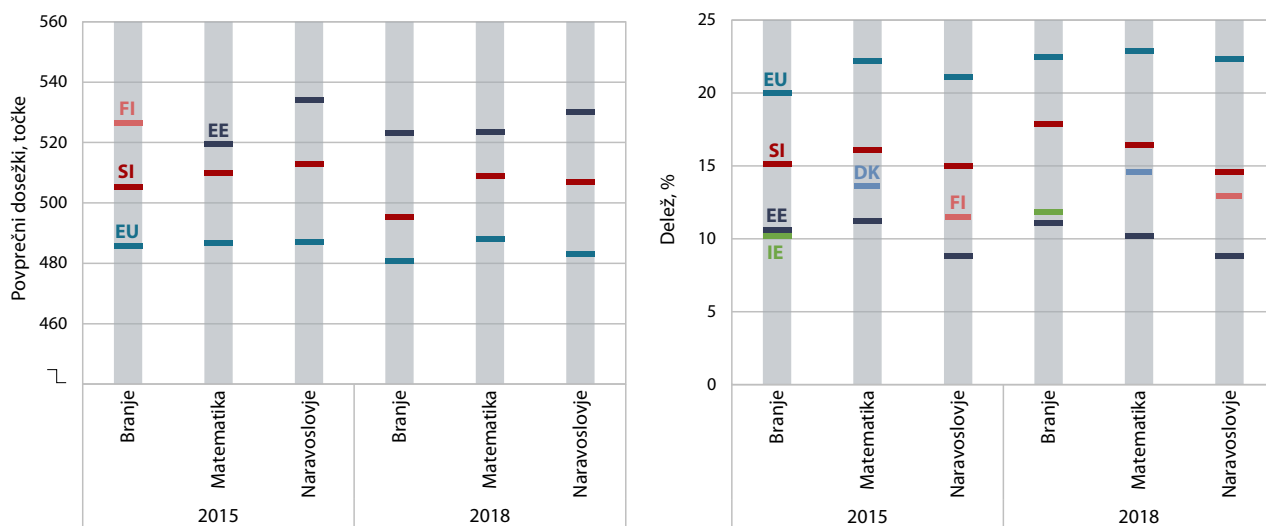
Neenakosti v učnih dosežkih petnajstletnikov so se med letoma 2015 in 2018 povečale. Dekleta so leta 2018 dosegla boljše rezultate (v točkah) pri bralni in naravoslovni pismenosti in enake kot fantje pri matematični pismenosti. Petnajstletniki z najboljšim socialnoekonomskim položajem³⁹³ so dosegli boljše rezultate kot njihovi vrstniki z najslabšim socialnoekonomskim položajem; razlika med njimi je bila manjša kot v povprečju EU, a se je med letoma 2015 in 2018 povečala. Delež petnajstletnikov z najslabšim socialnoekonomskim položajem s slabimi rezultati pri bralni pismenosti je večji kot delež vrstnikov z najboljšim položajem, razlika med njimi je ena manjših v EU. Petnajstletniki z najslabšim socialnoekonomskim položajem se tudi pogosteje vpisujejo v srednje poklicne programe, tudi glede na druge države EU, in imajo nižja pričakovanja glede dokončanja svojega terciarnega izobraževanja kot njihovi vrstniki z najboljšim položajem. Priseljenci so pri bralni pismenosti dosegli slabše rezultate kot domači prebivalci, razlika med njimi je bila večja kot v povprečju EU.³⁹⁴

Tabela: Uvrstitve Slovenije pri naravoslovni, matematični in bralni pismenosti v primerjavi z državami EU

	2006	2009	2012	2015	2018	Cilj SRS za 2030
Branje	10	15	20	6	9	Uvrstitev v zgornjo četrtino držav EU
Matematika	8	7	9	5	5	
Naravoslovje	4	5	7	3	4	

Vir: OECD (2016a) in OECD (2019c). Opomba: Raziskava PISA se v Sloveniji izvaja od leta 2006.

Slika: Povprečni matematični, naravoslovni in bralni dosežki petnajstletnikov pri PISA (levo) in delež petnajstletnikov s slabimi rezultati¹ pri naravoslovni, matematični in bralni pismenosti pri PISA (desno)

Viri: OECD (2016a) in OECD (2019c) (slika levo) in Eurostat (2023) (slika desno). Opombe: Od držav EU je pri vsaki od vrst pismenosti prikazan podatek za državo, ki je v EU dosegla najboljšo vrednost. Za EU je v sliki levo prikazano netehtano povprečje.¹ Slabi rezultati so rezultati pod drugo ravno pismenosti.

³⁹¹ PISA (Programme for International Student Assessment) je mednarodna raziskava o bralni, matematični in naravoslovni pismenosti, ki se izvaja pod okriljem OECD. V raziskavo so zajeti 15-letni učenci in dijaki ne glede na vrsto šole, ki jo obiskujejo. Raziskava poteka v triletnih cikliih. Njen namen je zajeti podatke o kompetencah učencev, ki jih potrebujejo za svoje življenje, poklicno in zasebno, in ki so pomembne za posameznika in družbo.

³⁹² Leta 2018 je pri bralni pismenosti znašal 17,9 %, pri matematični pismenosti 16,4 % in pri naravoslovni pismenosti 14,6 %.

³⁹³ Petnajstletniki z najboljšim socialnoekonomskim položajem so iz prvega kvartilnega razreda gospodinjstev, petnajstletniki z najslabšim socialnoekonomskim položajem pa iz četrtega kvartila.

³⁹⁴ Za matematično in naravoslovno pismenost podatki niso na voljo.

2.5 Izdatki za izobraževanje

Javni³⁹⁵ izdatki za izobraževanje (v % BDP) zaostajajo za že doseženimi ravni in so v mednarodni primerjavi nizki, zasebni izdatki pa so primerljivi. Javni izdatki kot delež BDP so se od leta 2012 do leta 2017 zniževali, upadanje pa je bilo v prvih letih predvsem posledica varčevalnih ukrepov po gospodarsko-finančni krizi, sprememb na področju socialne zakonodaje in demografskih razlogov. Najnižji so bili leta 2017, z nihanji so leta 2021 ob sicer nominalnem povečanju in hkratni rasti BDP približno enako vrednost kot leta 2020. Zaostajali so za vrhom iz leta 2010, najbolj na terciarni in srednješolski ravni izobraževanja. Javni izdatki za izobraževanje so bili leta 2019 (zadnji mednarodni podatki) nižji kot v povprečju držav EU in povprečju držav EU-22, ki so članice OECD, ter veliko nižji kot v gospodarsko razvitejših državah z najvišjimi deleži (Švedska, Danska, Belgija in Finska). Od povprečja EU so bili višji le za osnovnošolsko raven, najbolj pa so zaostajali za terciarno raven izobraževanja. Zasebni izdatki za izobraževanje so leta 2021 znašali 0,56 % BDP, po podatkih za leto 2019 pa so bili enaki kot v povprečju EU-22 (0,57 % BDP).

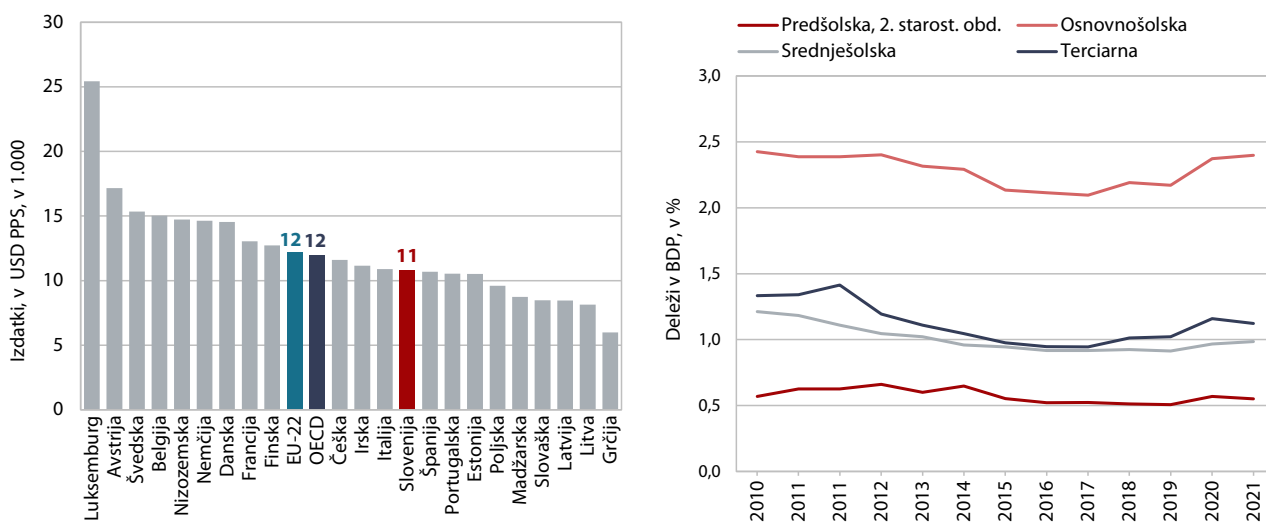
Čeprav so se izdatki (javni³⁹⁶ in zasebni) na udeleženca izobraževanja v zadnjih desetih letih večinoma povečevali, ostajajo v mednarodni primerjavi nizki, in ne prispevajo h kakovostnejšemu izobraževanju. V letu 2019, za katero so na voljo mednarodno primerljivi podatki, so bili višji kot v povprečju držav EU-22 le na nižji sekundarni ravni (v Sloveniji vključuje tretjo triado osnovne šole); podoben trend je že nekaj let.. Že več let najbolj zaostajajo na srednješolski ravni (bolj v poklicnem in strokovnem kot v gimnazijskem izobraževanju), kjer je vključenost mladih v izobraževanje visoka, javni in zasebni izdatki pa nizki.

Tabela: Celotni javni izdatki za izobraževanje (v BDP), v %

	2005	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Slovenija	5,65	5,11	5,55	5,31	5,05	4,95	4,61	4,50	4,49	4,64	4,62	5,07	5,06
EU-22*	5,37	5,35	5,59	5,20	5,31	5,22	4,88	4,78	4,76	4,73	4,75	n. p.	n. p.
EU-27	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	4,96	4,81	n. p.	4,67	4,70	4,70	n. p.	n. p.

Vir: OECD (2022c), SURS (2023h) in Eurostat (2023) preračuni UMAR. Opomba: n. p. – ni podatka. Do leta 2018 so bili podatki za EU-23 z Združenim kraljestvom, odtlej pa za EU-22.

Slika: Izdatki (javni in zasebni) za izobraževalne ustanove na udeleženca¹ izobraževanja, leta 2019 (levo) in javni izdatki za izobraževanje (v BDP) po ravneh izobraževanja², Slovenija, v % (desno)

Vir: OECD (2022c) (slika levo) in SURS (2023h) (slika desno). Opomba: ¹ Vključene so osnovnošolska, srednješolska in terciarna raven izobraževanja. ² Za leto 2010 podatkov za prvo starostno obdobje predšolske ravni izobraževanja ni na voljo, leta 2021 pa so izdatki za to raven izobraževanja znašali 0,32 % BDP (2019: 0,29 % BDP).

³⁹⁵ Celotni javni izdatki za izobraževanje zajemajo vse proračunske izdatke za formalno stopenjsko izobraževanje mladine in odraslih na ravni države in občin. Zajeti so javni izdatki neposredno za izobraževalne ustanove in transferi gospodinjstvom (štipendije, subvencije za prehrano, vozovnice, bivanje, učbeniki ipd.).

³⁹⁶ Med javnimi izdatki niso vključeni transferji, namenjeni šolajočim oz. gospodinjstvom.

2.6 Vključenost v vseživljenjsko učenje

Vključenost odraslih (25–64 let) v vseživljenjsko učenje³⁹⁷ se je leta 2021 močno povečala in bila ponovno večja kot v povprečju EU, močno so se povečale tudi razlike v vključenosti glede na socialnoekonomske značilnosti. Vključenost se je od leta 2010 večinoma zniževala, z izbruhom epidemije v letu 2020 se je še dodatno močno zmanjšala in prvič spustila tudi pod povprečje EU. Leta 2021 je sledilo močno povečanje, kar je zlasti posledica razmaha spletnih seminarjev med epidemijo, pospešenega izvajanja izobraževanj, financiranih z javnimi sredstvi in velike ponudbe brezplačnih izobraževanj; na podatke pa je vplivala tudi metodološka sprememba.³⁹⁸ Vključenost je bila 18,9-odstotna in precej večja kot v povprečju EU (10,8-odstotna), od držav EU je zaostajala le za Švedsko, Finsko, Nizozemsko in Dansko. Močno se je približala cilju Resolucije o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji za obdobje 2022–2030 (19 %) in cilju SRS 2030 (19 %). Tako kot v preteklem desetletju, je tudi leta 2021 izstopala majhna vključenost nizko izobraženih, starejših in priseljencev v vseživljenjsko učenje. Regionalno je bila vključenost največja v osrednjeslovenski in najmanjša v pomurski regiji. V vseh regijah se je leta 2021 povečala: najbolj v gorenjski in goriški, najmanj v primorsko-notranjski.

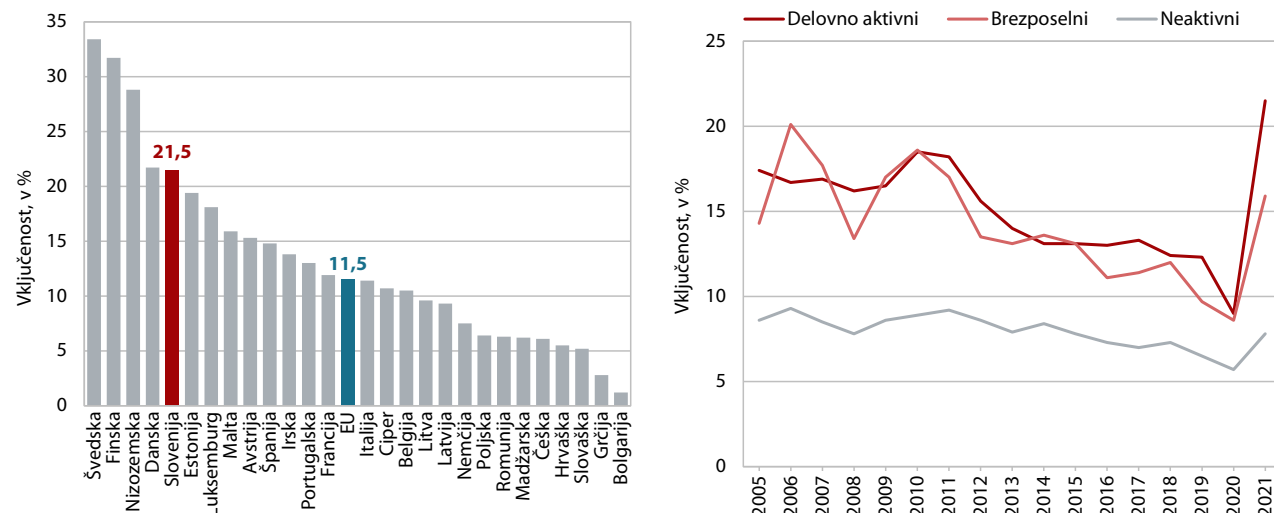
Glede na status aktivnosti se je leta 2021 najbolj povečala vključenost delovno aktivnih v vseživljenjsko učenje, ki je tudi večja kot pri brezposelnih in neaktivnih. Vključenost brezposelnih in delovno aktivnih v vseživljenjsko učenje je bila višja kot v povprečju EU, približno enaka kot v povprečju EU pa vključenost neaktivnih, ki se je glede na leto prej tudi najmanj povečala.³⁹⁹ Razlike so tudi med delovno aktivnimi. V zasebnem sektorju, v katerem je delež nizko izobraženih relativno večji, je bila tudi v letu 2021 vključenost v vseživljenjsko učenje manjša kot v javnem sektorju; glede na dejavnosti pa je bila vključenost majhna v gostinstvu in gradbeništvu, oskrbi z vodo, ravnanju z odpadki in odpadki, saniranju okolja, in predelovalnih dejavnostih ter prometu in skladiščenju, velika pa v finančnih in zavarovalniških dejavnostih in izobraževanju.

Tabela: Vključenost prebivalcev, starih 25–64 let v vseživljenjsko učenje, v %

	2005	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Cilj SRS za 2030
Slovenija	15,3	14,3	16,4	16,0	13,8	12,5	12,1	11,9	11,6	12,0	11,4	11,2	8,4	18,9	19 %
EU	7,7	8,0	7,8	8,1	8,2	9,9	10,1	10,1	10,3	10,4	10,6	10,8	9,1	10,8	

Vir: Eurostat (2023).

Slika: Vključenost delovno aktivnih prebivalcev (25–64 let) leta 2021 v vseživljenjsko učenje (levo), glede na status aktivnosti (desno)

Vir: Eurostat (2023).

³⁹⁷ Vseživljenjsko učenje vključuje formalno in neformalno izobraževanje.

³⁹⁸ V statističnem raziskovanju Aktivno in neaktivno prebivalstvo, ki je vir podatka za izračun kazalnika vključenost odraslih v vseživljenjsko učenje, so od prvega četrtletja 2021 ciljna populacija vsi prebivalci zasebnih gospodinjstev v Sloveniji, do vključno konca leta 2020 pa so bili to vsi prebivalci Slovenije (SURS, 2023h).

³⁹⁹ Leta 2021 je bilo v vseživljenjsko učenje vključenih 17,6 % delovno aktivnih prebivalcev (EU: 11,5 %), 15,9 % brezposelnih (EU: 12,7 %) in 7,8 % neaktivni (EU: 7,9 %) (Eurostat, 2023).

2.7 Obisk kulturnih prireditev

Leta 2021 se je obisk kulturnih prireditev povečal, a je ob ohranjanju določenih ukrepov za zajezitev epidemije še precej zaostajal za ravno iz leta 2019. Povprečno število obiskov na prebivalca je bilo zaradi izvedbe prireditev Maribor-evropska prestolnica kulture največje leta 2012, v preostalih letih je znašalo okoli 5-6 obiskov na prebivalca. Skupno število obiskov kulturnih prireditev se je, potem ko se je v obdobju 2009–2019 večinoma povečevalo, leta 2020 pa zmanjšalo zaradi omejevalnih ukrepov zaradi epidemije. Leta 2021 se je ob manj zaostrenih ukrepih za zajezitev epidemije obisk kulturnih prireditev⁴⁰⁰ povečal, a je precej zaostajal za ravnmi pred epidemijo. Potem ko se je obisk glasbenih ustanov že pred epidemijo nekaj let zniževal, dodatno leta 2020, se je leta 2021 od vseh vrst kulturnih ustanov, za katere so na voljo podatki, najbolj povečal in je bil edini večji kot v letu 2019. Leta 2021 se je obisk gledališč zmanjšal, s čimer so se nadaljevala negativna gibanja iz predhodnih dveh let. Obisk muzejev in galerij se je že pred epidemijo večinoma zmanjševal in dodatno leta 2020, leta 2021 se je povečal. Obisk kulturnih domov in centrov se je ob ponudbi kulturnih prireditev pred epidemijo večinoma povečeval in tudi leta 2021 so med vsemi vrstami ustanov zabeležili največji obisk. Leta 2021 se je zaradi večjega ogleda tujih filmov povečal skupni ogled filmov, a med temi ogledi se je ogled slovenskih filmov nadalje zmanjšal in je predstavljal 2,3 % vseh ogledov, kar je bilo najmanj v zadnjih desetih letih.

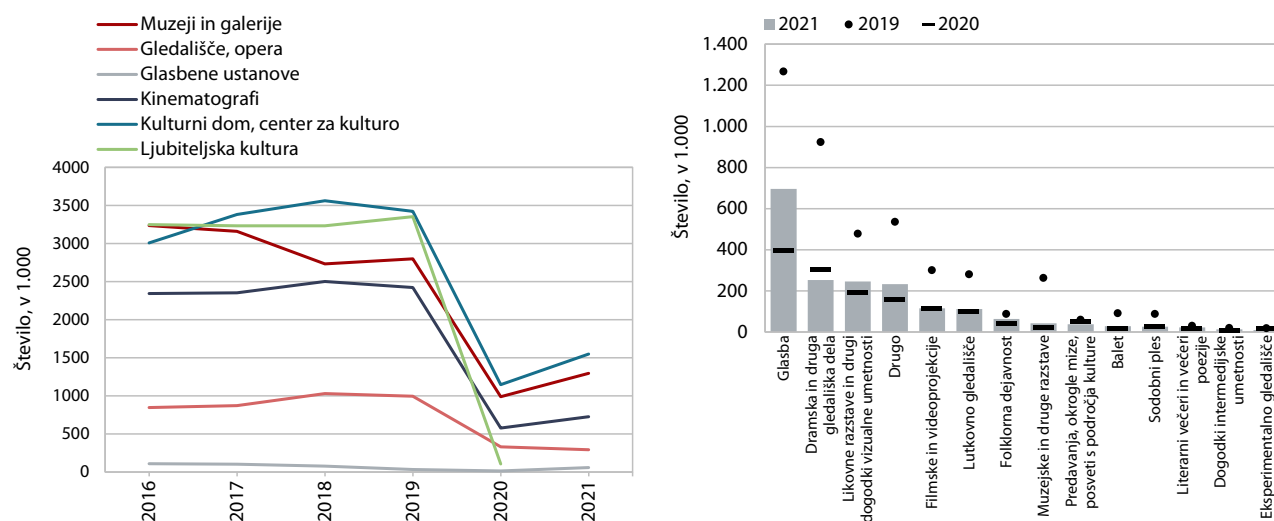
Kulturne ustanove izvajajo številne dejavnosti, ki bogatijo kulturno ponudbo, leta 2021 se je po prehodnem zmanjšanju njihov obseg ponovno povečal, a je bil še manjši kot pred epidemijo. Potem ko je število prireditev, ki so jih izvedle ustanove z odrsko dejavnostjo,⁴⁰¹ v obdobju 2016–2019 nihalo in se je leta 2020 močno zmanjšalo, se je leta 2021 povečalo in je bilo za 36,2 % manjše kot pred epidemijo leta 2019. Glede na zvrst je bilo največ glasbenih prireditev, filmskih in videoprojekcij ter uprizoritev dramskih in drugih gledaliških del, najmanj pa baletnih predstav (gl. poglavje 2.2). Ustanove z odrsko dejavnostjo so leta 2021 izvedle več del kot leto prej, med katerimi jih je manj nastalo v koprodukciji s tujimi koproducenti (3,8 %), in prav tako manj v koprodukciji z domačimi koproducenti (49,1 %). Organizirale pa so več festivalov in veliko več festivalskih prireditev (za 108,0 %). Muzeji in galerije so imeli leta 2021 več razstav kot leto prej in za 22,3 % manj kot pred epidemijo. Filmska produkcija, merjena s številom proizvedenih dolgometažnih filmov se je že pred epidemijo povečevala, kar se je po prehodnem močnem skrčenju leta 2020, nadaljevalo tudi leta 2021.

Tabela: Povprečno število obiskov kulturnih prireditev na prebivalca

	2005	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Cilj SRS za 2030
Slovenija	5,0	5,4	6,0	9,6	6,2	5,9	6,3	6,2	6,3	6,3	6,2	2,0	8,0

Vir: SURS (2023h), JSKD (2021) in SFC (2022), preračuni UMAR. Kazalnik vključuje obisk prireditev odrske dejavnosti, muzejev in galerij, ogledov filmov v kinematografih in kulturnih prireditev kulturnih društev (ljubiteljska dejavnost). Za leto 2021 ni podatka o obiskih kulturnih prireditev, ki so jih izvedla kulturna društva, zato izračun kazalnika ni možen.

Slika: Število obiskov kulturnih prireditev, Slovenija, 2016-2021 (levo) in število obiskov prireditev ustanov z odrsko dejavnostjo po vrstah prireditev, 2019, 2020 in 2021 (desno)

Viri: SURS (2023h), JSKD (2021) in SFC (2022) (slika levo) in SURS (2023h) (slika desno), preračuni UMAR.

⁴⁰⁰ Kazalnik vključuje obisk prireditev odrske dejavnosti, muzejev in galerij, ogledov filmov v kinematografih in kulturnih prireditev kulturnih društev (ljubiteljska dejavnost).

⁴⁰¹ Sem uvrščamo kulturne domove in centre za kulturo, gledališče in opero ter glasbene ustanove.

2.8 Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini

Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini⁴⁰², je leta 2021 še zaostajal za ravnmi pred epidemijo. Gostovanja v tujini so posredni kazalnik kakovosti kulturne dejavnosti, saj to za kulturno ustanovo praviloma pomeni priznanje za kakovostno delo. Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini, se je potem, ko je v letih 2017–2019 dosegel cilj SRS 2030, leta 2020, ko je izbruhnila epidemija covid-19, znižal, leta 2021, ko so se omejitveni ukrepi zrahljali, pa se je povečal na 3,4 % in se je približal cilju SRS 2030 (3,5 %). Povečal se je tako pri muzejih, kjer so bila gibanja deleža sicer že več let negativna, kot tudi v odrski dejavnosti, kjer se je znižal že eno leto pred epidemijo. V strukturi gostovanj kulturnih prireditev v tujini se od leta 2019 povečuje delež gostovanj v drugih državah EU, leta 2021 na 86,7 %, kar kaže na vedno večjo geografsko navezanost kulturnih ustanov na ta prostor.

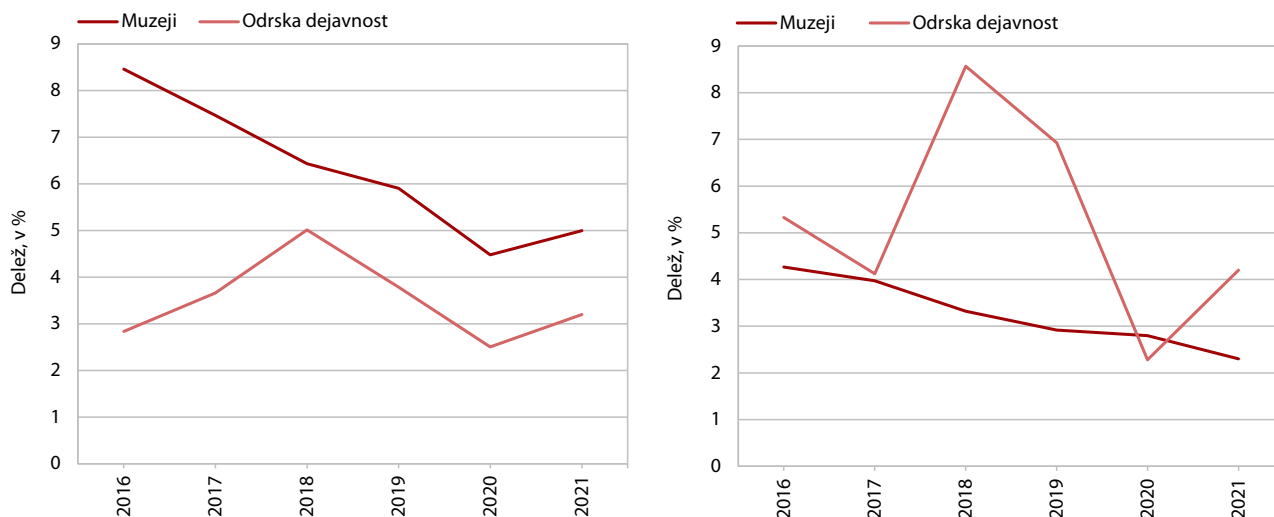
Tudi obseg gostovanja tujih prireditev v Sloveniji je ob povečanju leta 2021 še ostal nižji kot pred epidemijo. Gostovanja prireditev iz tujine bogatijo ponudbo kulturnih prireditev in kažejo na obseg mednarodnega sodelovanja slovenskih kulturnih ustanov s kulturnimi ustanovami iz tujine. Potem ko se je obseg gostovanj leta 2020 močno zmanjšal, se je leta 2021 število gostujočih prireditev iz tujine povečalo in ob tem tudi delež gostujočih kulturnih prireditev iz tujine (na 4,1 %), a le zaradi odsrke dejavnosti. Več kot polovica gostovanj iz drugih držav je odpadla na države izven EU, pred epidemijo je bilo več gostovanj iz drugih držav EU.

Tabela: Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini, od skupnega števila kulturnih prireditev, v %

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Cilj SRS za 2030
Slovenija	2,8 (ocena) ¹	3,1	3,9	5,1	3,9	2,6	3,4	3,5

Vir: SURS (2023h). Opomba: ¹Zaradi revizije statistike kulture je prišlo z letom 2016 do preloma časovne vrste, zato so podatki za leto 2015 ocenjeni oz. prilagojeni metodologiji, veljavni za raziskovanje Dejavnost kulturnih domov, gledališč, oper in poklicnih orkestror ter zborov (KU-ODER) in Muzejska in galerijska dejavnost (KU-MZ) za leto 2016. Oceno je napravil SURS. Do leta 2015 ni bilo podatka za kulturne domove. Viri podatkov so bila statistična raziskovanja: Dejavnost muzejev, muzejskih zbirk, posebnih muzejev za likovno dediščino in likovnih razstavišč (KU-MZ), Dejavnost gledališč, opere in baleta (KU-GL) in Dejavnost poklicnih orkestror in zborov (KU-FO).

Slika: Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini, Slovenija (levo) in delež gostujočih kulturnih prireditev iz tujine v Sloveniji (desno)

Vir: SURS (2023h). Opomba: Odrska dejavnost vključuje: (i) gledališča, (ii) poklicni orkestri oz. zbori ter opera, (iii) kulturni domovi in zavodi za kulturo ter drugi organizatorji kulture.

⁴⁰² Kazalnik delež prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini, od skupnega števila prireditev je razmerje med številom prireditev, izvedenih na gostovanjih v državah izven Slovenije, in številom vseh prireditev v omenjenih kulturnih ustanovah. Pri kulturnih prireditvah so vključeni: (i) muzeji, galerije oz. likovna razstavišča, (ii) gledališča, (iii) poklicni orkestri oz. zbori ter opera, (iii) kulturni domovi in zavodi za kulturo ter drugi organizatorji kulture. Leta 2016 je prišlo zaradi obsežne spremembe metodologije do preloma v časovni vrsti podatkov. Vira podatkov sta raziskovanje Dejavnost kulturnih domov, gledališč, oper in poklicnih orkestror ter zborov (KU-ODER) in Muzejska in galerijska dejavnost (KU-MZ).

3 Vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba

Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta

- 3.1 Stopnja delovne aktivnosti
- 3.2 Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih
- 3.3 Stopnja brezposelnosti in dolgotrajne brezposelnosti
- 3.4 Začasne in prekarne zaposlitve
- 3.5 Stopnja aktivnosti
- 3.6 Bolniška odsotnost

Zdravo in aktivno življenje

- 3.7 Zdrava leta življenja
- 3.8 Indeks enakosti spolov
- 3.9 Pričakovano trajanje življenja
- 3.10 Neizpolnjene potrebe po zdravstvenem varstvu
- 3.11 Preprečljiva umrljivost
- 3.12 Izdatki za zdravstvo
- 3.13 Izdatki za dolgotrajno oskrbo
- 3.14 Čezmerna hranjenost in debelost

Dostojno življenje za vse

- 3.15 Stopnja tveganja socialne izključenosti
- 3.16 Neenakost porazdelitve dohodka
- 3.17 Izkušnje z diskriminacijo
- 3.18 Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka
- 3.19 Zadovoljstvo z življenjem
- 3.20 Izdatki za socialno zaščito
- 3.21 Stanovanjski stroški in stopnja stanovanjske prikrajšanosti
- 3.22 Materialna in socialna ter dohodkovna prikrajšanost

3.1 Stopnja delovne aktivnosti

Stopnja delovne aktivnosti⁴⁰³ (20–64 let), ki je po večletnem naraščanju leta 2020 zaradi epidemije upadla, je bila v drugem četrtletju 2022 na višji ravni kot leta 2019.⁴⁰⁴ Na povišanje stopnje v obdobju 2013–2019 so ob gospodarski rasti in povečanem povpraševanju po delovni sili vplivala tudi demografska gibanja.⁴⁰⁵ Trend rasti je ustavila epidemija, ki je stopnjo delovne aktivnosti izrazito zmanjšala v drugem četrtletju 2020. Ob hitrem gospodarskem okrevanju pa je delovna aktivnost v drugem četrtletju 2021 že dosegla podobno raven kot v enakem obdobju leta 2019, ki bi bila brez spremembe metodologije⁴⁰⁶ še nekoliko višja. Leta 2022, v razmerah velikega pomanjkanja delovne sile, pa je delovna aktivnost presegla raven iz drugega četrtletja 2019. K naraščanju stopnje delovne aktivnosti so deloma vplivala tudi nadaljnja neugodna demografska gibanja. Stopnja delovne aktivnosti mladih je v drugem četrtletju 2022 ostala nižja kot pred epidemijo, saj se je obseg študentskega dela z epidemijo (natančneje v drugem četrtletju 2020) močno zmanjšal. Delovna aktivnost starejših (55–64 let) se je v letu 2020 kljub krizi nekoliko povečala, prav tako tudi v letih 2021 in 2022, s čimer se je zmanjšal zaostanek za EU (na 5,9 o. t. v drugem četrtletju 2022). Stopnja delovne aktivnosti nizko izobraženih je po večletnem naraščanju s krizo zaradi covida-19 močno upadla in je tudi v letu 2022 kljub povečanju še zaostajala za predkrizno ravno. Na to je vplival visok delež zaposlenih z nizko izobrazbo v dejavnostih, ki so bile zaradi omejitvenih ukrepov med epidemijo med najbolj prizadetimi.

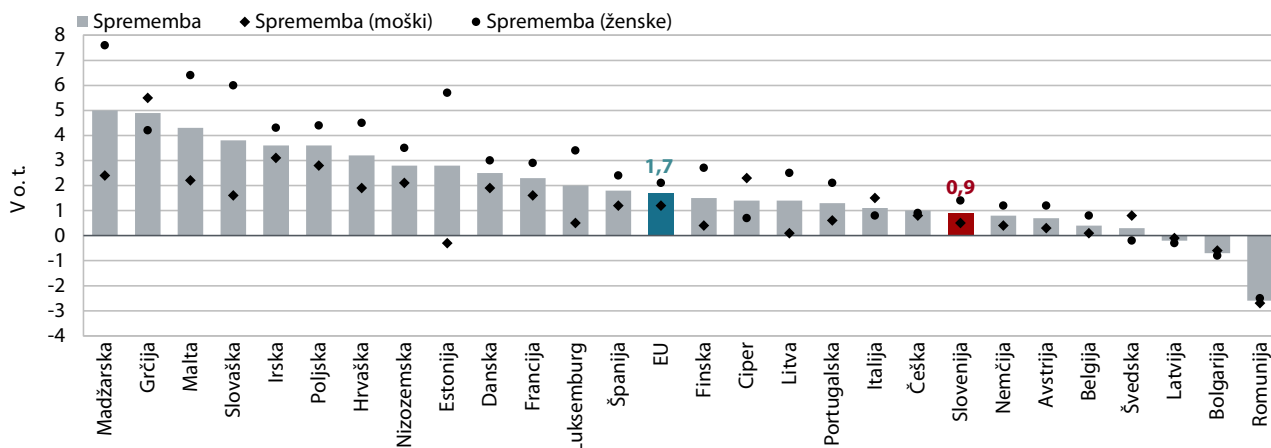
Stopnja delovne aktivnosti je v letu 2022 še nadalje rasla tudi v večini regij in pretežno presegla raven iz leta 2019 oz. pred epidemijo. Medletno se je najbolj zvišala v obalno-kraški regiji (za 4,1 o. t.), ki je leta 2020 doživela največji upad gospodarske aktivnosti (kazalnik 1.8). Raven iz leta 2019 je najbolj presegla primorsko-notranjska regija, najbolj pa je zaostala goriška. Stopnja delovne aktivnosti je bila najvišja v gorenjski regiji (81,2 %), slovensko povprečje pa je presegala še v osrednjeslovenski in obalno-kraški regiji.

Tabela: Stopnja delovne aktivnosti prebivalstva v starosti 20–64 let, v %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Slovenija	72,9	72,1	70,7	68,6	68,1	67,1	68,4	69,4	70,6	73,4	75,5	77,1	74,9	76,8	78,0	> 75* (79,5)**
EU	69,7	68,5	68,0	68,1	67,8	67,6	68,2	69,0	70,1	71,4	72,4	73,2	71,5	72,9	74,9	

Vir: Eurostat (2023). Opomba: podatek za posamezno leto se nanaša na drugo četrtletje. (*) Cilj v višini 75-odstotne stopnje delovne aktivnosti je cilj SRS 2030, ki ga je Slovenija že presegla. (**) Cilj v višini 79,5-odstotne stopnje delovne aktivnosti je cilj Nacionalnega reformnega programa 2022.

Slika: Sprememba stopenj delovne aktivnosti po spolu (20–64 let) v obdobju 2019q2–2022q2

Vir: Eurostat (2023).

⁴⁰³ Gre za delež delovno aktivnih (zaposlenih in samozaposlenih) med prebivalstvom v določeni starostni skupini.

⁴⁰⁴ Pri moških je raven iz drugega četrtletja 2019 presegala za 0,5 o. t., pri ženskah pa za 1,4 o. t.

⁴⁰⁵ Demografska gibanja so na povišanje stopnje delovne aktivnosti vplivala mehansko: število delovno aktivnih starih 20 do 64 let se je v obdobju 2013 Q2–2019 Q2 povečalo za 90 tisoč oseb (v izračun stopnje vstopa kot števec), medtem ko se je število prebivalcev v enakem obdobju in enaki starostni skupini zmanjšalo za 53 tisoč oseb (v izračun stopnje vstopa kot imenovalec). Mehanski učinek, ko se je zmanjšal imenovalec ter povečal števec, je zvišal stopnjo delovne aktivnosti.

⁴⁰⁶ Osebe, ki so bile na čakanju na delo več kot tri mesece, ali so pričakovale, da bo njihovo čakanje na delo trajalo več kot tri mesece, se s spremembo metodologije v začetku leta 2021 ne štejejo več med delovno aktivne, temveč med brezposelne (v primeru, da so vmes iskale delo) ali neaktivne. Ob večji vključenosti zaposlenih v ukrepe je ta metodološka sprememba v drugem četrtletju 2021 nekoliko znižala stopnjo delovne aktivnosti. Gl. poglavje 3.1.

3.2 Tveganje revščine delovno aktivnih

Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih⁴⁰⁷ se je po močnem znižanju leta 2019 v letu 2020 nekoliko povišala in leta 2021 ostala na doseženi ravni. Po podatkih EU-SILC 2021 (ki upoštevajo dohodke iz leta 2020) je bilo tveganju revščine leta 2021 izpostavljeno 5 % delovno aktivnih prebivalcev, starih 18 let in več, kar je enako kot leta 2020. Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih starejših od 18 let je bila v Sloveniji v zadnjem desetletju nižja kot v povprečju EU, najnižja (4,5 %) pa leta 2019 (EU: 9,2 %). Pri ženskah je leta 2021 znašala 4,4 %, ker se je v zadnjih dveh letih povišala za 1,2 o. t., medtem ko je pri moških v zadnjih treh letih podobna (5,4 %). Glede na starost je tveganje revščine najnižje v starostni skupini 55–64⁴⁰⁸, kjer je leta 2021 znašalo 3,9 % (EU: 8,5 %). Na nizko stopnjo tveganja revščine v tej starostni skupini po naši oceni vpliva sistem dodatkov na delovno dobo, ki na enako zahtevnih delovnih mestih starejšim zaposlenim zagotavlja višje plače kot mlajšim. Glede na izobrazbo je tveganje revščine najnižje pri visoko izobraženih delovno aktivnih. Leta 2021 jih je 3,2 % tvegalo revščino (EU: 4 %), med nizko izobraženimi pa 13 % (19,8 %). Tveganje revščine visoko izobraženih delovno aktivnih se je v zadnjih dveh letih v Sloveniji povečalo (za 0,9 o. t.), v povprečju EU pa nekoliko zmanjšalo.

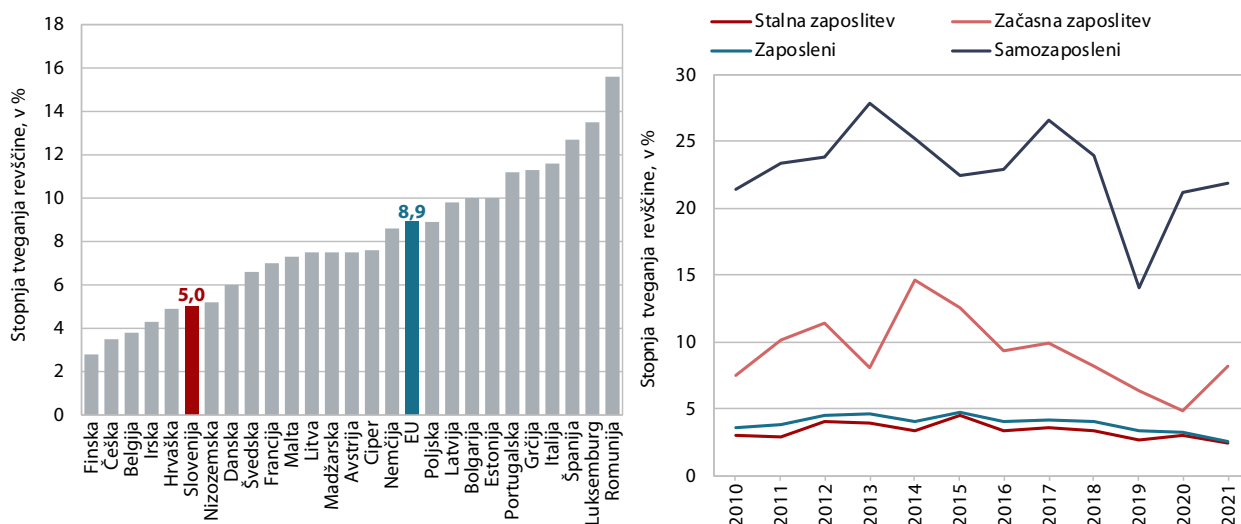
Podobno kot v drugih državah je tudi v Sloveniji stopnja tveganja revščine višja med zaposlenimi z začasnimi oblikami dela, s krajšim delovnim časom in med samozaposlenimi. Stopnja tveganja revščine stalno zaposlenih je bila v zadnjih desetih letih najvišja leta 2015, ko je znašala 4,5 %. Po izračunu za leto 2021, ki zajema podatke o dohodkih za leto 2020, pa je znašala 2,4 %, kar je najmanj, odkar se meri. V letu 2021 je izstopalo povečanje stopnje tveganja revščine začasno zaposlenih, kar je lahko povezano z ukrepi za ohranjanje delovnih mest, ki so jih delodajalci uporabljali predvsem za stalno zaposlene, medtem ko so začasno zaposleni pogosteje ostali brez zaposlitve. Stopnja tveganja revščine zaposlenih s krajšim delovnim časom je leta 2021 znašala 9,2 %, kar je za 4,7 o. t. več kot v primeru zaposlitve za polni delovni čas (4,5 %).⁴⁰⁹

Tabela: Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih oseb, starih 18 let in več, v %

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Cilj SRS za 2030
Slovenija	5,3	6,0	6,5	7,1	6,4	6,7	6,1	6,6	6,0	4,5	5,0	5,0	< 5
EU*	8,3	8,8	8,9	9,0	9,5	9,5	9,6	9,4	9,4	9,2	8,8	8,9	

Vir: Eurostat (2023), podatki EU-SILC 2021 (z dohodki iz leta 2020). Opomba: * Za povprečje EU so ocene Eurostata.

Slika: Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih (18 let in več) (levo) in stopnja tveganja revščine delovno aktivnih glede na obliko zaposlitve (desno) leta 2021

Vir: Eurostat (2023), podatki EU-SILC 2021 (z dohodki iz leta 2020). Opomba: * Za povprečje EU so ocene Eurostata.

⁴⁰⁷ Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih je odstotek delovno aktivnih, ki živijo v gospodinjstvih, v katerih je razpoložljivi dohodek pod pragom tveganja revščine (t. j. pod 60 % mediane razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev) (Intihar, 2020).

⁴⁰⁸ Tveganje revščine delovno aktivnih v starosti 25–54 let je v Sloveniji leta 2021 znašalo 5 %, med mladimi 20–29 let pa 4,3 %.

⁴⁰⁹ V povprečju EU je stopnja tveganja revščine zaposlenih s krajšim delovnim časom znašala 13,2 %, kar je za 5,8 o. t. več kot v primeru zaposlitve s polnim delovnim časom (7,4 %).

3.3 Stopnja brezposelnosti in dolgotrajne brezposelnosti

V začetnem obdobju epidemije se je stopnja brezposelnosti po anketnih podatkih v Sloveniji povišala, a je predepidemično raven dosegla že v drugem četrtletju 2022 in tudi ostala opazno nižja kot v povprečju EU. V obdobju 2014–2019 se je ob okrepljenem zaposlovanju stopnja brezposelnosti v Sloveniji zniževala; najbolj pri nizko izobraženih, po spolu pa je bilo zmanjšanje podobno. Usmerjenost aktivne politike zaposlovanja k mladim in povečan obseg študentskega dela sta do leta 2019 prispevala tudi k hitremu zniževanju brezposelnosti mladih (15–24 let).⁴¹⁰ Z epidemijo in močnim upadom gospodarske aktivnosti zaradi zaježitvenih ukrepov se je brezposelnost v letu 2020, najbolj v drugem četrtletju, povečala,⁴¹¹ a znatno manj, kot bi se brez ukrepov za ohranjanje delovnih mest. Najbolj se je povečala za nizko izobražene in ženske,⁴¹² glede na starost pa je močan upad gospodarske aktivnosti na trgu dela najbolj prizadel mlade (15–24 let),⁴¹³ predvsem zaradi izrazitega upada študentskega dela. V razmerah hitrega gospodarskega okrevanja v drugi polovici leta 2020, se je brezposelnost vnovično zmanjševala in se je v drugem četrtletju 2021 že močno približala ravni iz enakega obdobja 2019 ter bila opazno nižja kot v povprečju EU, kjer se je povečala. Zmanjševanje se je v Sloveniji ob zelo visokem povpraševanju po delovni sili nadaljevalo tudi v letu 2022, s čimer je bila dosežena predkrizna raven; višja je ostala le pri nizko izobraženih. Stopnja brezposelnosti mladih je v drugem četrtletju 2022 še ostala opazno višja, a je bila z 12,4 % nižja od povprečja EU.

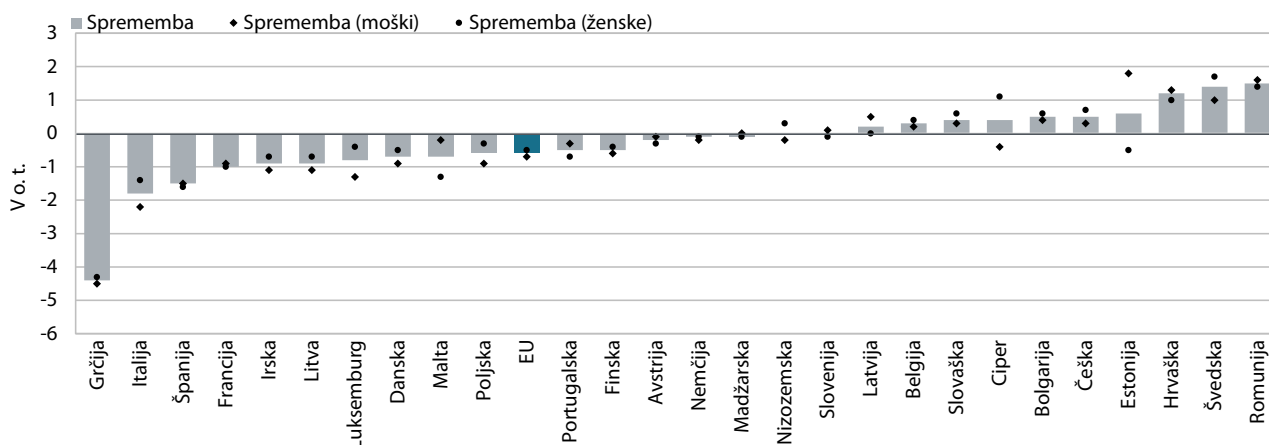
Po anketnih podatkih se stopnja dolgotrajne brezposelnosti⁴¹⁴ v Sloveniji v zadnjih štirih letih ni bistveno spremenila, večje spremembe pa so bile v povprečju EU. Po močnem povišanju po nastopu gospodarske in finančne krize, so se v obdobju konjunkturalne razmere v Sloveniji sprva izboljšale samo za brezposelne s krajšim trajanjem brezposelnosti, od leta 2015 pa se je v razmerah vse večjega pomanjkanja delovne sile zmanjševalo tudi število dolgotrajno brezposelnih. V krizi zaradi covida-19 se je leta 2020 stopnja dolgotrajne brezposelnosti v Sloveniji malenkost zvišala in se do drugega četrtletja 2022 obdržala na podobni ravni ter pod povprečjem EU. Višji od povprečja EU je ostal delež dolgotrajno brezposelnih med vsemi brezposelnimi.

Tabela: Stopnja brezposelnosti in dolgotrajne brezposelnosti (15–74 let), v %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stopnja brezposelnosti															
Slovenija	4,1	5,6	7,1	7,7	8,2	10,4	9,3	9,2	7,8	6,4	5,2	4,2	5,2	4,4	4,2
EU	7,1	9,0	9,8	9,6	10,6	11,3	10,8	10,1	9,2	8,1	7,3	6,6	6,7	7,2	6,0
Stopnja dolgotrajne brezposelnosti															
Slovenija	n. p.	1,7	3,2	3,6	3,9	5,1	5,3	4,7	4,3	3,3	2,3	1,7	2,0	1,9	2,0
EU	n. p.	2,9	3,9	4,2	4,8	5,4	5,4	5,0	4,4	3,7	3,2	2,7	2,1	2,9	2,4

Vir: Eurostat (2023). Opomba: n. p. – ni podatka; podatek za posamezno leto se nanaša na drugo četrtletje.

Slika: Sprememba stopenj brezposelnosti po spolu (15–74 let) v obdobju 2019q2–2022q2

Vir: Eurostat (2023).

⁴¹⁰ V drugem četrtletju leta 2019 je stopnja za starostno skupino 15–24 let znašala 6,5 %.

⁴¹¹ Stopnja brezposelnosti se je leta 2020 povečala za 0,5 o. t. na 5,0 %.

⁴¹² Po rekordno nizki stopnji brezposelnosti žensk v drugem četrtletju 2019 (4,7 %) se je v enakem obdobju 2020 povečala na 5,9 %.

⁴¹³ Tretji najvišji medletni porast med državami EU v drugem četrtletju 2020, a je ostala pod povprečjem EU.

⁴¹⁴ Gre za delež dolgotrajno brezposelnih (brezposelni eno leto ali več) med aktivnim prebivalstvom v določeni starostni skupini.

3.4 Začasne in prekarne zaposlitve

Po znižanju med epidemijo se je delež začasnih zaposlitev nekoliko povečal, a ostal nižji kot pred epidemijo.

Ob izbruhu epidemije so se podjetja na krizo odzvala z nepodaljševanjem pogodb o zaposlitvi za določen čas in zmanjšanjem povpraševanja po študentskem delu, kar se je pokazalo v precejšnjem zmanjšanju začasnih zaposlitev v drugem četrtletju 2020. V drugem četrtletju 2022 je bil delež začasnih zaposlitev med ženskam nižji kot v drugem četrtletju 2019, pri moških pa se je nekoliko povečal. Delež začasnih zaposlitev med mladimi (15–29 let), ki so tej obliki dela tudi najbolj izpostavljeni, je v večini držav EU presegel raven iz leta 2019 (pred krizo covid-19), vendar je v Sloveniji kljub povečanju po letu 2020 precej nižji, kot je bil v obdobju 2015–2017, ko je presegal 50 %. Delež začasnih zaposlitev med mladimi je v zadnjih desetih letih močno presegal povprečje EU. Razširjenost začasnih zaposlitve se s starostjo v Sloveniji znižuje hitreje kot v povprečju EU, saj je bil delež začasnih zaposlitev med starejšimi (55–64 let) za 36,2 o. t. nižji kot med mladimi (15–29 let).⁴¹⁵ Od vseh zaposlenih je bilo tako v Sloveniji kot v povprečju EU največ začasno zaposlenih med mladimi, ker niso našli stalne zaposlitve.⁴¹⁶

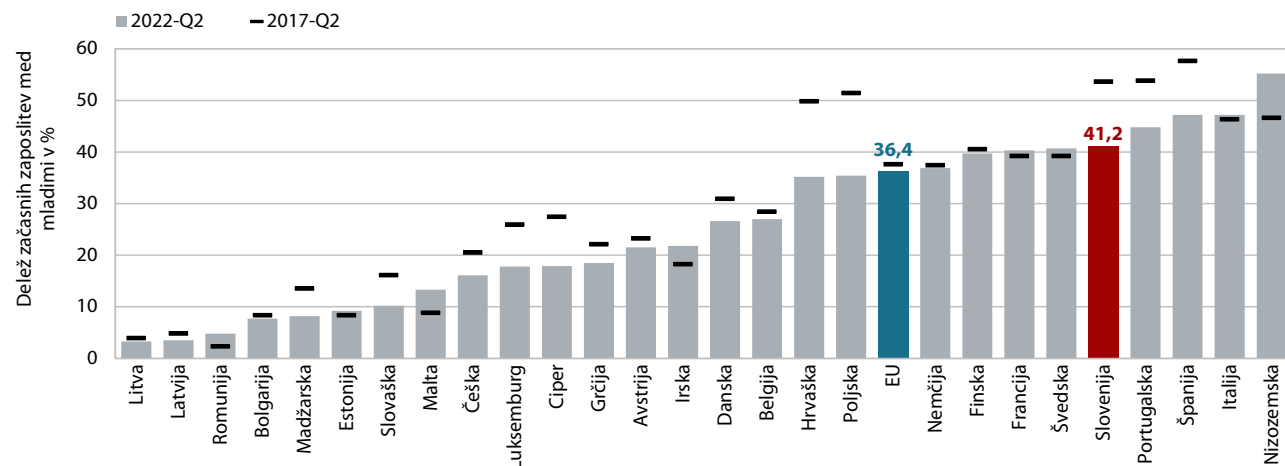
Delež prekarnih zaposlitev⁴¹⁷ se je po letu 2017 zmanjševal in se leta 2021 spustil pod povprečje EU. Leta 2021 (zadnji podatek) je znašal 1,4 %, kar je najmanj odkar se izračunava (od leta 2008). Tudi v povprečju EU se je po letu 2017 opazneje znižal (na 1,5 % v letu 2021). Na precejšnje znižanje deleža prekarnih zaposlitev leta 2021 v vseh državah EU je vpliva tudi metodološka sprememba⁴¹⁸ pri prikazovanju delovno aktivnih. Na znižanje po letu 2017 pa je v Sloveniji pomembno vplivalo tudi pomanjkanje delovne sile, ki sili delodajalce k nudenju bolj stalnih zaposlitev za uspešnejše pridobivanje delovne sile.

Tabela: Delež prekarnih in začasnih zaposlitev v skupni zaposlenosti (20–64 let), v %

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Delež začasnih zaposlitev*													
Slovenija	16,9	16,9	16,3	15,2	16,1	17,3	16,7	17,1	15,5	12,6	9,3	11,1	11,4
EU	14,1	14,4	14,1	14,0	14,6	14,7	14,7	14,7	14,7	14,1	12,1	13,1	13,3
Delež prekarnih zaposlitev													
Slovenija	4,3	4,8	4,4	3,9	4,1	4,6	4,2	4,5	3,7	2,6	2,5	1,4**	n. p.
EU	2,3	2,4	2,4	2,3	2,4	2,5	2,5	2,5	2,4	2,3	2,0	1,5**	n. p.

Vir: Eurostat (2023). Opombe: * podatki o začasnih zaposlitvah se nanašajo na drugo četrtletje leta; ** prelom v časovni seriji zaradi metodološke spremembe; n. p. – ni podatka.

Slika: Delež začasnih zaposlitev med mladimi (15–29 let), v %

Vir: Eurostat (2023).

⁴¹⁵ V povprečju EU je v starostni skupini 50–64 let znašal 6,7 %; kar je za 29,7 o. t. manj kot v starostni skupini 15–29 let.

⁴¹⁶ V Sloveniji je bilo leta 2021 (zadnji podatek) 28,3 % vseh začasno zaposlenih mladih, v povprečju EU pa 37,9 %.

⁴¹⁷ Merjenje obsega prekarnega dela je zaradi številnih razsežnosti takšnega dela pomanjkljivo, saj se pri merjenju pogosto upošteva zgolj ena razsežnost. Tako na primer Eurostat kot prekarno delo opredeljuje zgolj začasno delo, katerega trajanje pogodbe o zaposlitvi je tri mesece ali manj, s čimer je izpostavljena zgolj ena dimenzija prekarosti. Omenjeni podatki Eurostat so uporabljeni v naši analizi, ker so mednarodno primerljivi in letno dosegljivi. Vendar pa elemente prekarosti najdemo tudi v drugih oblikah dela.

⁴¹⁸ Metodološka sprememba je opisana v poglavju 3.1.

3.5 Stopnja aktivnosti

Epidemija je začasno prekinila rast stopnje aktivnosti,⁴¹⁹ v zadnjih dveh letih pa se je rast nadaljevala. Stopnja aktivnosti starostne skupine 20–64 let je do začetka leta 2020 v Sloveniji in v povprečju EU postopno naraščala, na kar so vplivale ugodne gospodarske razmere in s tem dobre možnosti za zaposlovanje, kar je na trg dela privabilo tudi težje zaposljive skupine prebivalstva, ki zaposlitve pogosto niti ne iščejo. V drugem četrtletju 2020 se je vidneje znižala, kar je povezano z ukrepi za preprečitev širjenja covid-19; z začasnim zapiranjem nekaterih dejavnosti, fizičnim distanciranjem, manjšim povpraševanjem po delovni sili in večjim prehajanjem aktivnih na trg dela v neaktivnost.⁴²⁰ Zmanjšanje stopnje aktivnosti je bilo v Sloveniji v drugem četrtletju 2020 v Sloveniji manjše kot v povprečju EU. S sproščanjem omejitev za preprečevanje širjenja covid-19 se je začelo povečevati povpraševanje po delovni sili, kar je vplivalo na ponovno rast stopnje aktivnosti, a je bilo povečanje manjše kot v povprečju EU.

Po povečanju leta 2020 se je število neaktivnih do leta 2022 ponovno zmanjševalo. Število neaktivnih v starosti 20–64 let je bilo v drugem četrtletju 2020 za 8,7 % večje kot v enakem obdobju 2019 (v povprečju EU za 8 %), do drugega četrtletja 2022 pa se je ob naraščanju gospodarske aktivnosti zmanjšalo za 8,6 % (v povprečju EU za 8 %). To kaže na podobno prilagajanje trga dela preko povečanega prehoda v neaktivnost v času covid-19 krize in ponovnega vstopanja na trg dela ob okrevanju gospodarske aktivnosti v letih 2021 in 2022.

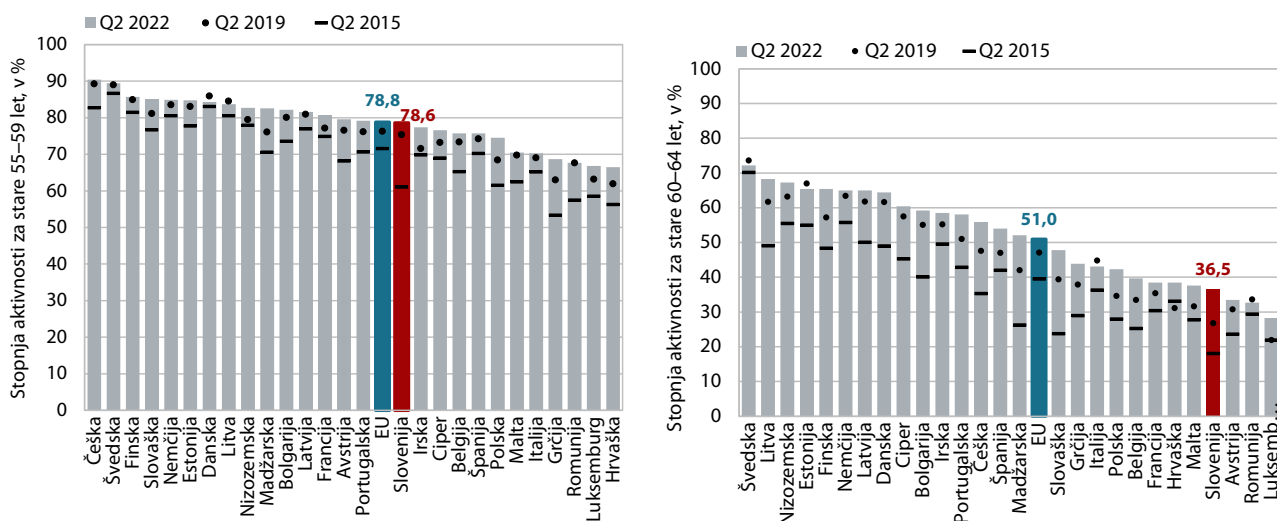
Kljub eni najvišjih stopenj aktivnosti v starosti 20–64 let, ima Slovenija še vedno eno najnižjih stopenj aktivnosti med starejšimi (60–64 let). V drugem četrtletju 2022 je stopnja aktivnosti v starostni skupini 55–64 let znašala 63,3 % (EU: 72,1 %). Slovenija je zaostanek pri stopnji aktivnosti v starostni skupini 55–59 let v zadnjih letih skoraj povsem nadoknadila.⁴²¹ Velik zaostanek pa ostaja v starostni skupini 60–64 let (Slovenija: 36,5 %, EU: 51 %). Tudi tu se aktivnost sicer povečuje ob velikem povpraševanju po delovni sili in kasnejšem upokojevanju zaradi pokojninske zakonodaje, ki je v zadnjih letih še povečala spodbude za daljše ostajanje v delovni aktivnosti.

Tabela: Stopnja aktivnosti v starostni skupini 20–64 let,* v %

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Slovenija	76,1	74,3	74,2	75,0	75,5	76,5	76,5	77,6	78,4	79,6	80,5	79,0	80,2	81,3
EU	75,2	75,1	75,7	76,0	76,3	76,6	77,1	77,6	78,0	78,3	76,6	78,4	76,6	78,4

Vir: Eurostat (2023). Opomba: * podatek je za drugo četrtletje posameznega leta.

Slika: Stopnja aktivnosti v starostni skupini 55–59 let (levo) in v skupini 60–64 let (desno)

Vir: Eurostat (2023).

⁴¹⁹ Stopnja aktivnosti meri delež aktivnega prebivalstva (delovno aktivni in brezposelni) v skupnem številu prebivalstva v določeni starostni skupini.

⁴²⁰ Obseg študentskega dela je bil v drugem četrtletju 2020 medletno nižji za 50 %.

⁴²¹ V drugem četrtletju 2022 je znašala 78,6 %, kar je podobno kot v povprečju EU (78,8 %).

3.6 Bolniška odsotnost

V letu 2022 se je rast odsotnosti z dela zaradi bolezni (absentizma) v Sloveniji ponovno zelo povečala. Ob visoki zaposlenosti se je leta 2021 bolniška odsotnost povečala za 15,2 %, leta 2022 pa za 21 % (kar 25 % vseh izgubljenih delovnih dni v letu 2022 je bilo povezanih z izolacijami zaradi okužbe s covidom-19). Z izjemo leta 2020 se absentizem povečuje že od leta 2014, kar povezujemo s hitro rastjo zaposlenosti, kasnejšim upokojevanjem, podaljševanjem čakalnih dob v zdravstvu in staranjem delovno aktivnega prebivalstva. Odsotnost z dela je bistveno večja pri ženskah, razlika med spoloma pa se iz leta v leto povečuje. Do tega prihaja zaradi polne zaposlenosti žensk, ki pogosteje prevzemajo skrb za nego otroka, pa tudi zaradi slabo urejene dolgotrajne oskrbe (neformalni oskrbovalci so večinoma ženske). V letu 2022 so se zaradi obvezne 10-dnevne izolacije v primeru covida-19 močno povečala nadomestila za nego otroka. Po podatkih NIJZ so bili v letu 2021 zaposleni v povprečju odsotni 19,2 koledarskega dneva, delež bolniškega staleža⁴²² pa je v povprečju znašal 5,3 %. V letu 2022 se je po prvi oceni NIJZ delež bolniškega staleža še povečal na 6,1 %.⁴²³

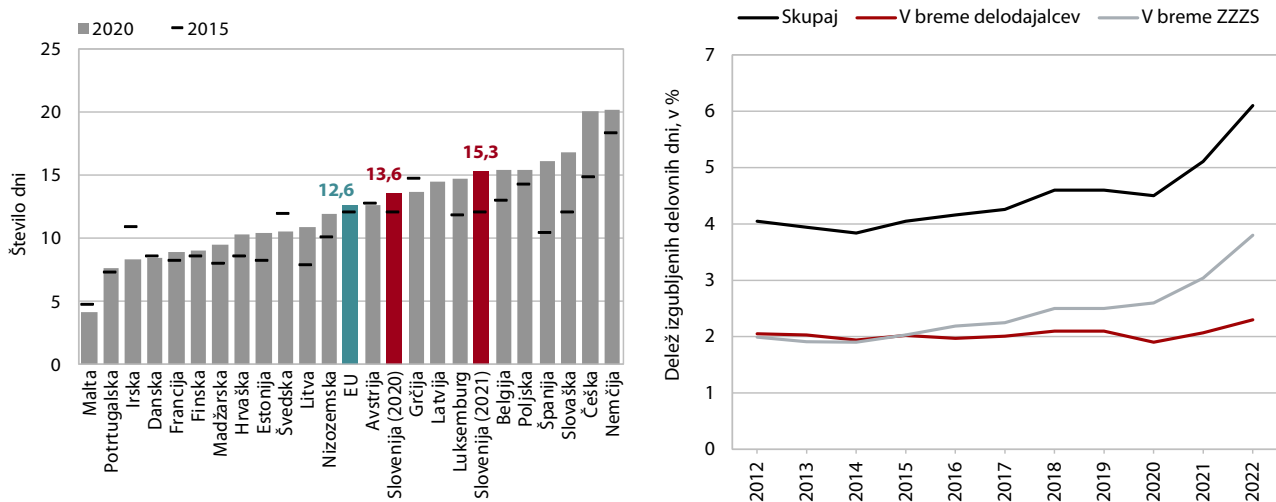
Slovenija po številu izgubljenih delovnih dni na zaposlenega čedalje bolj presega povprečje EU. V letu 2021 se je zelo povečalo število izgubljenih delovnih dni, ki se poroča v mednarodne baze,⁴²⁴ in sicer na 15,3 izgubljenega delovnega dneva s plačano bolniško odsotnostjo, v EU pa 12,6 (po oceni WHO (2023b) za leto 2019).⁴²⁵ Pravica do nadomestila za začasno zadržanost z dela v Sloveniji ni omejena po višini niti po trajanju, poleg tega so v primerjavi z drugimi državami visoki tudi odmerni odstotki za priznanje višine nadomestila (ZZZS, 2023).

Tabela: Bolniška odsotnost

Kazalniki		2008	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Število izgub. delov. dni na zaposl. (medn. primerljiv kazalnik)	Slovenija	11,5	12,0	12,2	13,1	13,5	13,6	13,6	15,3
	EU*	11,7	12,0	12,2	12,2	12,6	12,6	n.p.	n.p.
Število izgubljenih koledarskih dni na zaposlenega (NIJZ)	Skupaj	15,5	14,5	14,5	15,3	16,5	17,7	17,9	19,2
	Moški	13,2	12,0	11,8	12,4	13,2	14,0	14,2	15,6
	Ženske	18,6	17,5	17,6	18,8	20,4	22,3	22,5	23,7
Delež bolniškega staleža (delež izgubljenih koledarskih dni na zaposl. za polni delovni čas, v % (NIJZ))	Skupaj	4,3	4,0	4,0	4,2	4,5	4,9	4,9	5,3
	Moški	3,6	3,3	3,2	3,4	3,6	3,8	3,9	4,3
	Ženske	5,1	4,8	4,8	5,2	5,6	6,1	6,2	6,5

Vir: NIJZ (2023) in WHO (2023b). Opomba: * podatek za EU je ocena SZO za EU – podatki so razpoložljivi za 23 držav; n. p. – ni podatka.

Slika: Število izgubljenih delovnih dni na zaposlenega* (levo) in delež bolniškega staleža (desno)

Vir: OECD (2023b), za članice OECD WHO (2023b) za Hrvaško, Poljsko, Malto, Grčijo in povprečje EU (levo) in ZZZS (2023) (desno). Opomba: *za Portugalsko, Malto in Hrvaško je podatek za leto 2017, za Francijo, Grčijo in povprečje EU za leto 2019; za Finsko in Grčijo so podatki zbrani z anketo, vse ostale države imajo administrativne podatke o plačanih dnevih bolniške odsotnosti.

⁴²² Odstotek koledarskih dni nezmožnosti za delo na zaposlenega za polni delovni čas.

⁴²³ Od leta 2015 se je povečal delež bolniškega staleža v breme ZZZS (iz 46 % leta 2008 na 62 % leta 2022) (ZZZS, 2023).

⁴²⁴ Izvzet je prvi dan bolniške odsotnosti in izločena je odsotnost za nego družinskega člana.

⁴²⁵ Mednarodna primerljivost omenjenega kazalnika je omejena zaradi metodoloških razlik v načinu zajema podatkov, razlik v sistemih zdravstvenega in socialnega varstva ter v pravicah do bolniškega nadomestila.

3.7 Zdrava leta življenja

V letu 2020 je Slovenija po kazalniku pričakovanih zdravih let življenja ob rojstvu⁴²⁶ presegla povprečje EU. Z večanjem števila let, ki jih preživimo zdravi, se zmanjšuje pritisk na sisteme socialne zaščite zaradi manj predčasnega upokojevanja in manjših potreb po storitvah zdravstva in dolgotrajne oskrbe. Analiza SURS (2019) je pokazala, da je bila zelo nizka vrednost kazalnika v Sloveniji v preteklih letih povezana predvsem z neustreznim prevodom in načinom anketiranja, kar je bilo deloma popravljeno že leta 2019, v celoti pa leta 2020. Kazalnik za leto 2020 tako kaže, da lahko v povprečju pričakujemo 65,1 leta zdravega življenja oziroma življenja brez oviranosti (EU: 64 let) in od cilja SRS zaostaja le še po številu zdravih let pri moških. Tudi pri starosti 65 let lahko prebivalec Slovenije pričakuje več zdravih let življenja (10,3 leta) kot v povprečju EU (9,8 leta). Tudi po deležu zdravih let življenja v pričakovanem trajanju življenja (PTŽ) po novih podatkih Slovenija ne zaostaja več za EU.⁴²⁷ Prebivalci Slovenije so v letu 2020 v povprečju preživeli zdravi kar 80,8 % življenja (v EU: 79,7 %). Zaradi precejšnjega znižanja PTŽ v letu 2020 (v povezavi z večjo smrtnostjo zaradi covid-19) se je delež zdravih let življenja tudi v povprečju EU kljub epidemiji celo malenkost zvišal.

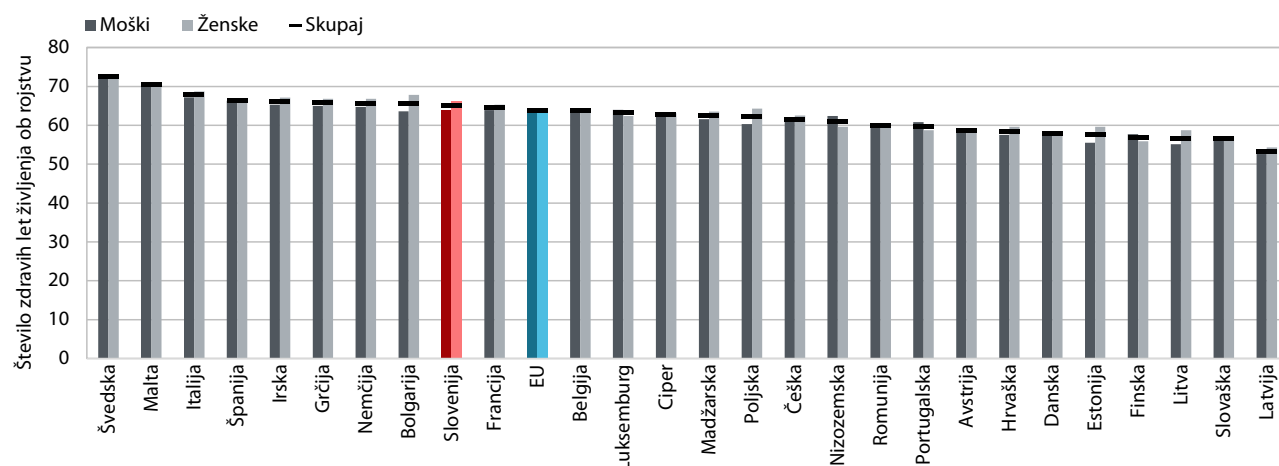
Na regionalni ravni kaže kazalnik precejšnje razlike. Najdaljše življenje brez oviranosti so ob rojstvu lahko pričakovali moški v obalno-kraški regiji (70,9 leta oz. 89 % PTŽ), kar je bilo za okoli 10 let več kot v podravski regiji. Ženske so preživele največ zdravih let življenja v gorenjski regiji (70,6 leta oz. 84,5 % PTŽ), kar je bilo tudi za okoli 10 let več kot v najslabši, pomurski regiji. Tudi pri starosti 65 let so največ zdravih let življenja lahko pričakovali moški v obalno-kraški regiji (12,3 let) oz. ženske v gorenjski in osrednjeslovenski regiji (13,1 let), kar je bilo skoraj dvakrat več (enako za oba spola) kot v regijah z najnižjimi vrednostmi. V večini regij so ženske preživele več zdravih let življenja kot moški (največ, kar za 5,4 leta več v jugovzhodni Sloveniji) z izjemo zasavske in obalno-kraške regije. V slednji so moški preživeli za 3,2 zdravega leta življenja več kot ženske.

Tabela: Leta pričakovanega zdravega življenja ob rojstvu in delež zdravih let življenja v PTŽ*

	Število pričakovanih let zdravega življenja ob rojstvu (leta)								Delež zdravih let življenja v PTŽ*, v %					
	Ženske				Moški				Ženske			Moški		
	2010	2019	2020	Cilj SRS 2030	2010	2019	2020	Cilj SRS 2030	2019	2020	Cilj SRS 2030	2019	2020	Cilj SRS 2030
Slovenija	54,6	61,2	66,3	64,5	53,4	60,8	63,9	64,5	72,4	79,6	75,0	77,3	82,1	80,0
EU	62,2	65,1	64,5		61,3	64,2	63,5		77,5	77,6		81,8	81,9	

Vir: Eurostat (2023). Opomba: V letu 2019 je prišlo do spremembe v pristopu anketiranja v raziskavi EU-SILC, na podlagi katere se izračunava kazalnik zdravih let življenja, v letu 2020 pa še do spremembe v prevodu vprašalnika. * PTŽ – pričakovano trajanje življenja.

Slika: Število zdravih let življenja ob rojstvu, leta 2020

Vir: Eurostat (2023). Opomba: Države so razvrščene po povprečju let življenja, ki ga moški in ženske preživijo zdravi.

⁴²⁶ Kazalnik meri število let, za katera lahko oseba določene starosti pričakuje, da jih bo preživela brez oviranosti pri opravljanju vsakodnevnih aktivnosti (združuje podatke o umrljivosti in oviranosti). Temelji na samooceni oviranosti zaradi zdravstvenih težav, ki trajajo vsaj 6 mesecev in vplivajo na vsakodnevne aktivnosti posameznika, kar ocenjuje kazalnik Global Activity Limitation Indicator (EU-SILC).

⁴²⁷ Zmanjšanje vrednosti izračunanega razmerja med številom pričakovanih zdravih let življenja in pričakovanim trajanjem življenja pomeni poslabšanje, povečanje vrednosti pa izboljšanje razmerja.

3.8 Indeks enakosti spolov

Po indeksu enakosti spolov⁴²⁸ je bila Slovenija v letih 2021 in 2022 pod povprečjem EU. Na področju enakosti spolov je do leta 2017 napredovala hitreje od večine držav EU, od takrat pa je njen napredek zastal. Leta 2021 je bila že nekoliko pod povprečjem EU, v letu 2022 pa se je zaostanek za EU še povečal. Poslabšanje v zadnjem letu je bilo posledica nekoliko slabših ocen na področju zdravja in znanja, v obdobju 2017–2022 pa so se neenakosti povečale na področjih moči. Za doseg cilja SRS 2030 (>78) moramo do leta 2030 vrednost GEI izboljšati za več kot 10 točk.

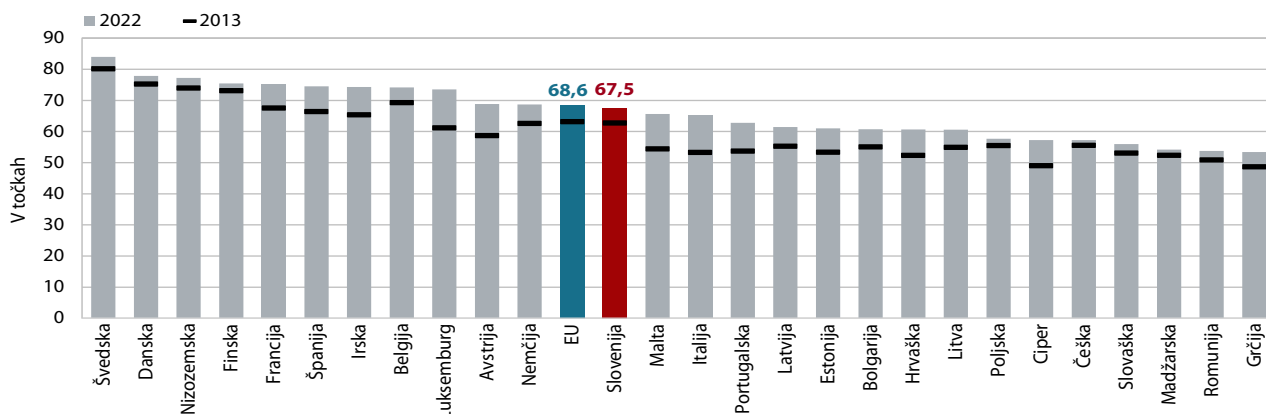
Od leta 2010 je Slovenija najvišje ocene dosegala na področjih zdravja in denarja, neenakosti med spoloma pa so bile najbolj izrazite na področjih znanja in moči. Na področju zdravja se je v obdobju 2014–2019 poslabšal življenjski slog žensk in moških, a so z zdravjem povezana tvegana vedenja pogostejša pri moških.⁴²⁹ Moški pogosteje kot ženske ocenjujejo, da so dobrega ali zelo dobrega zdravja, a ženske v povprečju živijo za skoraj 6 let več kot moški. Na področju znanja je med diplomanti terciarnega izobraževanja še vedno večji delež žensk, izziv ostaja tudi neenakomerna koncentracija žensk in moških na različnih študijskih programih. Zaradi tega je spolna segregacija prisotna tudi v različnih sektorjih na trgu dela.⁴³⁰ Zmanjšale so se razlike med spoloma pri stopnji delovne aktivnosti, prilagojena plačna vrzel pa še ostaja okrog 12 % (gl. poglavje 3.1). Po uvedbi spolnih kvot na kandidatnih listah se je po letu 2011 zelo povečala zastopanost žensk v politiki, vendar je bila v obdobju 2018–2021 ponovno nizka in pod povprečjem EU. Po zadnjih podatkih za leto 2022 pa se je povečal delež poslank v parlamentu (37,8 %, EU: 32,4 %) in delež ministric (38,9 %, EU: 32,3 %) (EIGE, 2022c). Razmeroma majhen in pod povprečjem EU ostaja delež žensk na vodilnih položajih v gospodarstvu. Ženske še vedno namenijo več časa za skrbstvene obveznosti in neplačano delo v gospodinjstvu kot moški. Med epidemijo je skrbi za otroke ali vnuke v starosti 0–11 let več kot štiri ure na dan namenilo 40 % žensk (EU: 40 %) in 22 % moških (EU: 21 %), gospodinjstvom opravilom pa 15 % žensk (EU: 20 %) in 6 % moških (EU: 12 %) (EIGE, 2022a).⁴³¹

Tabela: Indeks enakosti spolov (GEI)

	Slovenija							Cilj SRS za 2030	EU						
Leto objave	2013	2015	2017	2019	2020	2021	2022		2013	2015	2017	2019	2020	2021	2022
Refer. leto*	2010	2012	2015	2017	2018	2019	2020		2010	2012	2015	2017	2018	2019	2020
GEI	62,7	66,1	68,4	68,3	67,7	67,6	67,5	> 78	63,1	64,4	65,7	66,9	67,4	68,0	68,6
Zdravje	86,8	87,3	87,7	87,1	86,9	87,8	86,9		86,7	86,7	87,1	87,8	87,8	87,8	88,7
Denar	80,3	81,3	81,6	82,4	83,0	83,7	83,9		79,1	79,1	80,1	81,1	81,6	82,4	82,6
Delo	71,9	71,3	71,8	73,3	73,1	73,0	73,4		69,7	70,2	70,6	71,1	71,4	71,6	71,7
Čas	68,3	72,4	72,9	72,9	72,9	72,9	72,9		65,2	68,1	64,9	64,9	64,9	64,9	64,9
Znanje	55,0	54,9	55,0	56,0	55,9	56,6	56,0		59,8	61,1	62,4	62,6	62,8	62,7	62,5
Moč	41,1	51,5	60,6	57,6	55,0	53,0	53,3		41,9	43,6	48,4	51,6	53,1	55,0	57,2

Vir: EIGE (2022c). Opomba: Indeks z vrednostjo 1 pomeni popolno neenakost in 100 popolno enakost. * Za izračun vrednosti GEI se upoštevajo zadnji razpoložljivi podatki (za leto 2022 so bili večinoma iz leta 2020).

Slika: Indeks enakosti spolov za leti 2013 in 2022

Vir: EIGE (2022c). Opomba: Indeks z vrednostjo 1 pomeni popolno neenakost in 100 popolno enakost. Podatki vključeni v izračun indeksa za leto 2022 so večinoma iz leta 2020, za 2013 iz leta 2010.

⁴²⁸ Indeks enakosti spolov na podlagi 31 kazalnikov meri napredek in vrzeli med ženskami in moškimi na šestih področjih (gl. tabelo). Za izračun se upoštevajo zadnji razpoložljivi podatki (za leto 2022 so večinoma iz leta 2020). Natančneje gl. EIGE (2022b: 115–119).

⁴²⁹ Pri izračunu indeksa za leto 2022 so bili za podpodročje zdravih vedenjskih vzorcev po petletnem obdobju na voljo podatki za leto 2019.

⁴³⁰ Na področju izobraževanja, zdravstva in socialnega dela je bilo leta 2020 zaposlenih 29 % žensk in le 6 % moških (EIGE, 2022a).

⁴³¹ EIGE je v juniju in juliju 2021 izvedel raziskavo o enakosti spolov in socialno-ekonomskih posledicah pandemije.

3.9 Pričakovano trajanje življenja

Leta 2020 se je pričakovano trajanje življenja (PTŽ)⁴³² ob rojstvu zaradi epidemije in posledičnih smrti zmanjšalo v Sloveniji in v povprečju EU za okoli 1 leto, leta 2021 pa je bila Slovenija ena izmed dvanajstih držav EU, kjer se ni še znižalo.⁴³³ V Sloveniji se je leta 2020 PTŽ (80,6 let) znižalo približno na raven leta 2013, leta 2021 pa se je povečalo za dober mesec. Število umrlih je bilo leta 2020 za 18,8 %, leta 2021 pa za 15 % večje kot v povprečju obdobja 2015–2019.⁴³⁴ Presežna umrljivost je bila v obeh letih epidemije zaznana v starostnih skupinah nad 60 let (gledano po 10-letnih starostnih skupinah), v nižjih starostih pa le še v skupini 40–49 let. Ker je bilo več smrti pri starejših, je povprečna starost umrlih ostala višja, prezgodnja umrljivost⁴³⁵ pa nižja kot pred epidemijo. PTŽ pri 65-letih je bilo leta 2021 19,3 leta, kar je skoraj 10 mesecev nižje kot leta 2019. Moški, ki je leta 2021 dopolnil 65 let, je lahko pričakoval še 17,2 leti življenja (EU: 17,3 leta), ženska pa 21,3 leta (EU: 20,9 let). Neznanka pri gibanju PTŽ v prihodnjih letih ostaja število posrednih smrti zaradi nedostopnosti preventivnih in nujnih zdravstvenih storitev ter psihosocialne pomoči (OECD in EU, 2020).

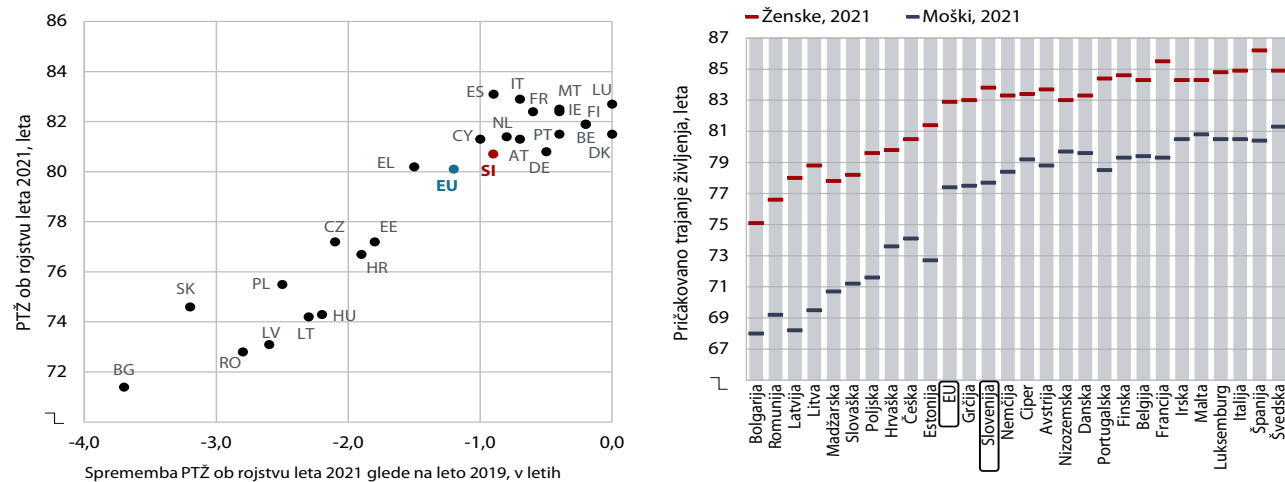
V letu 2021 se je PTŽ v večini regij podaljšalo predvsem pri ženskah. Najbolj se je podaljšalo ženskam v gorenjski regiji (za 1,5 let), moškim pa v primorsko-notranjski regiji (za 0,6 let). Glede na leto 2019 se je PTŽ ženskam najbolj podaljšalo v goriški regiji (za 0,8 let) in moškim v primorsko-notranjski regiji (za 1,1 leto), najbolj pa se je skrajšalo ženskam v zasavski regiji (za 3 leta) in moškim v savinjski regiji (za 1,5 let). Leta 2021 je bila razlika v PTŽ med skrajnima regijama okoli tri leta – najdaljše življenje ob rojstvu so lahko pričakovale ženske v obalno-kraški (84,9 let) in moški v osrednjeslovenski regiji (79,1 let), najkrajše pa ženske v zasavski (81,8 let) in moški v pomurski regiji (75,8 let). Prezgodnja umrljivost se je glede na leto 2020 v večini regij povečala, med ženskami najbolj v pomurski (za 3,3 o. t. na 9,9 %), med moškimi pa v jugovzhodni Sloveniji (za 4,3 o. t. na 23,6 %), v nekaterih regijah pa je pri ženskah presegla vrednosti iz leta 2019.

Tabela: Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu (PTŽ), v letih

		2000	2005	2008	2010	2012	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Slovenija	Skupaj	76,2	77,5	79,1	79,8	80,3	81,2	81,2	81,5	81,6	80,6	80,7
	Moški	72,2	73,9	75,5	76,4	77,1	78,2	78,2	78,5	78,7	77,8	77,7
	Ženske	79,9	80,9	82,6	83,1	83,3	84,3	84,0	84,4	84,5	83,4	83,8
EU	Skupaj	n. p.	78,4	79,3	79,8	80,2	80,9	80,9	81,0	81,3	80,4	80,1
	Moški	n. p.	75,1	76,1	76,7	77,1	78,0	78,1	78,2	78,5	77,5	77,2
	Ženske	n. p.	81,5	82,4	82,9	83,1	83,7	83,6	83,7	84,0	83,2	82,9

Vir: Eurostat (2023). Opomba: n. p. – ni podatka.

Slika: PTŽ ob rojstvu leta 2021 v primerjavi z zmanjšanjem glede na leto 2019 (levo) ter po spolu (desno)

Vir: Eurostat (2023). Opomba: Države so razvrščene glede na skupno PTŽ.

⁴³² Povprečno število let življenja, ki jih lahko pričakuje oseba, stara x let, če bo umrljivost po starosti v času njenega življenja enaka vrednostim umrljivosti v tablicah umrljivosti za opazovano leto (Šter, 2020). Zaradi različne metodologije se podatki Eurostata (primerljivost z EU) in SURS nekoliko razlikujejo.

⁴³³ Zmanjšanje PTŽ je bilo večje v srednje in vzhodnoevropskih državah, kjer je bilo že pred epidemijo veliko nižje kot v zahodno in severnoevropskih državah in je med epidemijo nazadovalo tudi za celo desetletje; več gl. npr. OECD in EU (2022, str. 88–89).

⁴³⁴ Samt idr. (2021) opozarjajo, da tak izračun presežne umrljivosti ne upošteva spreminjanja števila in starostne strukture prebivalstva ter trenda zniževanja umrljivosti v času. Po naši oceni bi na podlagi projekcij EUROPOP2019 o umrlih, presežna umrljivost za leto 2020 znašala 15,2 %, za leto 2021 pa 14 %.

⁴³⁵ Starost umrlih – 2000: 71,8 let; 2019: 78,1 leto; 2020: 79,2 leti; 2021: 78,3 leta. Prezgodnja umrljivost (delež umrlih mlajših od 65 let med vsemi umrli v koledarskem letu) – 2000: 26,7 %; 2019: 16,0 %; 2020: 13,7 %; 2021: 15,0 %.

3.10 Neizpolnjene potrebe po zdravstvenem varstvu

Leta 2021 so se neizpolnjene potrebe po zdravstveni oskrbi v Sloveniji izrazito povečale; glavni razlog so bile ponovno čakalne dobe.⁴³⁶ Leta 2021 je imelo neizpolnjene potrebe po zdravstveni oskrbi 4,7 % prebivalcev, kar je bistveno več kot v letu 2020 in visoko nad povprečjem EU; glavni razlog za to so bili ukrepi zaradi epidemije: ker je bila v letu 2020 dostopnost do večine zdravstvenih storitev vsaj deloma omejena⁴³⁷ ali pa so se bolni zaradi epidemije sami izogibali obisku zdravnika, je prišlo do prenosa obiskov in povečanja čakalnih dob v leto 2021. Hkrati se je v letu 2021 zaradi večjega pomanjkanja zdravnikov in medicinskih sester močno zaostрила tudi dostopnost na primarni ravni. Glede na predhodna leta se je povečala tudi vrzel v neizpolnjenih potrebah med prvim in petim dohodkovnim razredom prebivalstva.

V Sloveniji so glavni razlog za neizpolnjene potrebe dolge čakalne dobe, v večini članice EU pa finančni razlogi. To je povezano s široko košarico pravic, ki je v Sloveniji pokrita deloma iz obveznega in deloma dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja, vendar je dostop do številnih storitev omejen. Tudi neizpolnjene potrebe po zobozdravstveni oskrbi so se v letu 2021 izrazito povečale in so tudi večje kot v povprečju EU. Leta 2021 je o neizpolnjenih potrebah po zobozdravstveni oskrbi poročalo 6,1 % prebivalcev, kar je skoraj še enkrat več kot v letu 2020 in kot v povprečju EU. Tudi tu so glavni razlog dolge čakalne dobe za zobozdravnike v javni zdravstveni mreži.

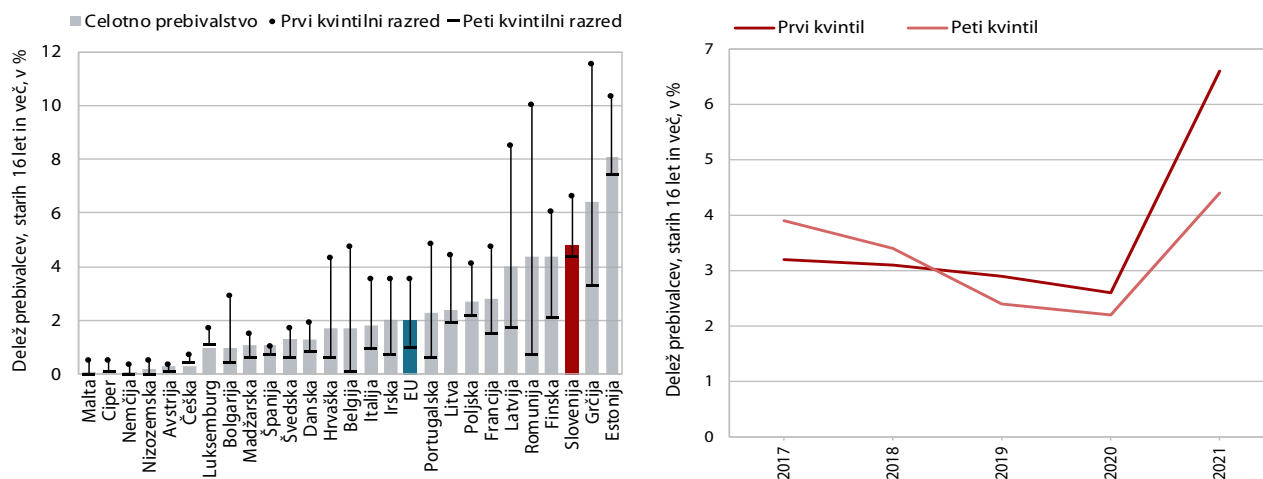
Delež neizpolnjenih potreb po zdravstveni oskrbi je bil med epidemijo v Sloveniji blizu povprečja EU. Raziskava (Eurofound, 2022a), ki je bila izvedena pomladi 2021 in pomladi 2022, je pokazala, da je 18 % anketiranih v Sloveniji izrazilo neizpolnjene potrebe po zdravstveni oskrbi, v povprečju EU pa je bil delež leta 2021 17 %, leta 2022 pa 18 %. Enak rezultat v obeh letih kaže na to, da v Sloveniji in v povprečju EU do pomladi 2022 še ni uspelo odpraviti zaostankov v zdravstveni oskrbi, do katerih je prišlo zaradi začasnih odpovedih v času epidemije. Najvišje neizpolnjene potrebe (okrog 30 %) so imeli prebivalci v Latviji, na Poljskem in v Litvi, pod 10 % pa so bili v obeh letih le na Češkem in Danskem.

Tabela: Neizpolnjene potrebe pri osebah starih 16 let in več, delež od celotnega prebivalstva, v %

Razlogi za neizpolnjene potrebe		Čakalna doba, finančni razlog in oddaljenost			Samo čakalna doba		
		2019	2020	2021	2019	2020	2021
Po zdravstveni oskrbi	Slovenija	2,9	2,7	4,8	2,9	2,6	4,7
	EU	1,7	1,9	2,0	0,7	0,7	0,9
Po zobozdravstveni oskrbi	Slovenija	3,7	3,1	6,1	3,4	2,7	5,6
	EU	2,8	3,3	3,1	0,2	0,3	0,4

Vir: Eurostat (2023), podatki EU-SILC 2021. Opomba: povprečje EU so ocene Eurostata.

Slika: Neizpolnjene potrebe po zdravstveni oskrbi (zaradi čakalne dobe, finančnih razlogov in oddaljenosti) ter razlike glede na dohodek, primerjava za države EU za leto 2021 (levo) in Slovenija 2017–2021 (desno)

Vir: Eurostat (2023). Opomba: Povprečje EU je ocena Eurostata.

⁴³⁶ Kot osnovni kazalnik dostopnosti zdravstvenega varstva se v okviru evropskega stebra socialnih pravic uporablja anketni kazalnik neizpolnjenih potreb po zdravstveni oskrbi (*medical examination*) zaradi finančnih razlogov, oddaljenosti ali čakalne dobe. Problem tega kazalnika je deloma v tem, da raziskave ne zajamejo nekaterih skupin (brezdomnih, deloma migrantov in oseb, ki živijo v institucionalnem varstvu). V Sloveniji je bil v preteklosti problem v prevodu vprašanja ankete EU-SILC, zato je podatek ustrezen šele od leta 2017.

⁴³⁷ Na primarni ravni se je število obiskov, vključno s posveti na daljavo, zmanjšalo za 1,7 % v primerjavi z letom 2019, potem ko se je pred epidemijo letno povečalo za okoli 3 %. Še bolj se je zmanjšalo število obravnav v specialističnih ambulantah (za 20 %), slikovni diagnostiki (za 15 %) in bolnišničnih obravnav (za 15 %), kar pomeni, da številni bolniki niso bili deležni potrebnega zdravljenja (ZZS, 2021).

3.11 Preprečljiva umrljivost

Preprečljiva umrljivost⁴³⁸ se je v obdobju 2011–2019 uspešno zniževala, leta 2020 pa zaradi epidemije močno poslabšala, vendar manj kot v povprečju EU. Stopnjo preprečljive umrljivosti sestavljata (i) umrljivost, ki jo lahko preprečimo z javno-zdravstvenimi ukrepi in preventivo in (ii) umrljivost zaradi ozdravljivih vzrokov (preprečljiva z zdravstvenim varstvom). V obdobju 2011–2019 se je znižala skoraj dvakrat toliko kot v povprečju EU (za 64 smrti na 100.000 prebivalcev), v povprečju EU pa za 38 smrti. Leta 2020 se je zaradi epidemije močno poslabšala (za 23 smrti), vendar manj kot v povprečju EU (za 28). Poleg smrti zaradi covid-19, ki bi se jim lahko izognili s pravočasnimi intervencijami politike, je poslabšanje povezano tudi s posrednimi posledicami, ki so jih povzročile motnje v preventivnem in kurativnem zdravstvenem varstvu.

Stopnja umrljivosti, ki jo lahko preprečimo z javno-zdravstvenimi ukrepi in preventivo, se je leta 2020 povečala podobno kot v povprečju EU in ostala nad povprečjem EU. V Sloveniji se je leta 2020 število smrti na 100.000 prebivalcev, ki bi jih lahko preprečili z javno-zdravstvenimi ukrepi in preventivo, povečalo za 26 (enako kot v EU). Večino smrti, ki bi jih lahko preprečili, povezujemo z razširjenostjo nezdravega življenjskega sloga. V Sloveniji je največ smrti zaradi pljučnega raka (kajenje) in zaradi bolezni, ki so povezane z alkoholom. Zniževanje stopnje umrljivosti pred epidemijo lahko povezujemo s krepitvijo preventivnih ukrepov na primarni ravni, usmerjenih v obravnavo kajenja, alkoholizma, zdravo prehrano in telesno aktivnost; presejalnih programov in svetovanja (OECD/EOHSP, 2021a).

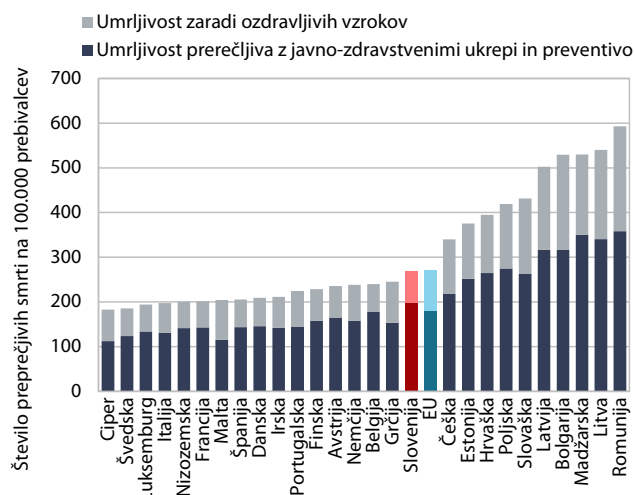
Stopnja umrljivosti zaradi ozdravljivih vzrokov se je v Sloveniji znižala tudi leta 2020, kar kaže na precej učinkovito zdravstveno varstvo z vidika zdravljenja. Zaradi vzrokov, ki bi se jim bilo mogoče izogniti s pravočasno in učinkovito zdravstveno oskrbo (vključno s presejalnimi programi in zdravljenjem), je v letu 2020 v Sloveniji umrlo 70 oseb na 100.000 prebivalcev, kar je 2 osebi manj kot v letu 2019. V povprečju EU se je leta 2022 umrljivost zaradi ozdravljivih vzrokov povečala za 3 osebe (92 oseb na 100.000 prebivalcev). Kazalnik kaže na učinkovito zdravstveno varstvo z vidika zdravljenja, še zlasti glede na relativno nižja vlaganja v zdravstvo (v primerjavi z BDP) kot v državah, ki dosegajo primerljive rezultate (gl. tudi kazalnik 3.12). Največ smrti je zaradi bolezni srca, raka debelega črevesa in danke, sledita možganska kap in rak dojke.

Tabela: Preprečljiva umrljivost, starostno standardizirane stopnje na 100.000 prebivalcev

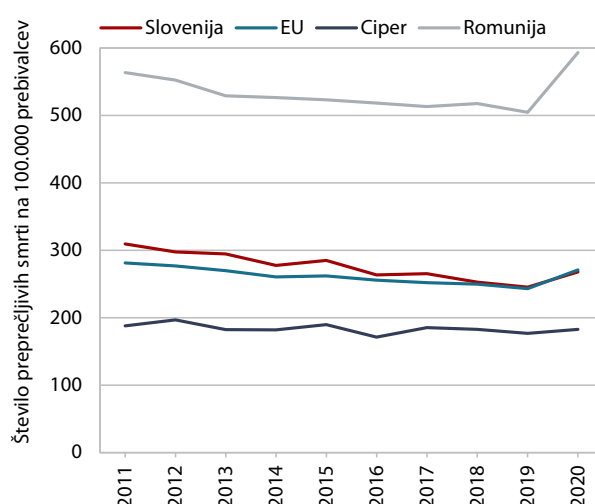
	1. Preprečljiva umrljivost (1=2+3)			2. Umrljivost, ki jo lahko preprečimo s preventivnimi pregledi			3. Umrljivost zaradi ozdravljivih vzrokov		
	2011	2019	2020	2011	2019	2020	2011	2019	2020
Slovenija	309	245	268	209	173	199	101	72	70
EU	281	243	271	178	154	180	103	89	92

Vir: Eurostat (2023).

Slika: Stopnja preprečljive umrljivosti v državah EU, leto 2020

Vir: Eurostat (2023).

⁴³⁸ Leta 2019 je bila spremenjena metodologija za izračun kazalnika preprečljive umrljivosti (ang. avoidable mortality), ki se uporablja za oceno uspešnosti zdravstvenega sistema in je sestavljen iz dveh kazalnikov: 1. *Stopnje umrljivosti, ki jo preprečimo z preventivnimi pregledi* (ang. preventable mortality) in 2. *Stopnje umrljivosti zaradi ozdravljivih vzrokov* (ang. treatable (amenable) mortality). Pri obeh kazalnikih je prišlo do sprememb v seznamu vzrokov smrti. Ti se uvrščajo k 1. ali 2. glede na to ali bi lahko zmanjšali umrljivost pretežno z boljšo preventivo ali pretežno z bolj učinkovitim zdravljenjem. Poleg tega se po novem upošteva kot preprečljive vse smrti do 75 leta starosti, prej je bila meja pri 65 let. Za oba kazalnika je v skladu z novo metodologijo razpoložljiva serija od leta 2011 do leta 2020.

3.12 Izdatki za zdravstvo

V letu 2021 se je visoka rast izdatkov za zdravstvo kljub nadaljevanju epidemije umirila. Po dolgem obdobju zelo nizke rasti⁴³⁹ so se izdatki za zdravstvo v Sloveniji močno okrepili že v letih 2018 in 2019, ko so k visoki rasti prispevali predvsem hitra rast zaposlenosti in plač ter dodatni transfer iz proračuna za plače zdravnikov pripravnikov in specializantov, ki so se prej pokrivali iz blagajne ZZZS.⁴⁴⁰ Kljub temu je zdravstveni sistem v epidemijo vstopil finančno in kadrovsko močno podhranjen, kar se je odrazilo v težavah s kadri in opremo ter hitrim podaljševanjem čakalnih dob in nezadovoljenih potreb po zdravljenju (kazalnik 3.10). Realna rast celotnih izdatkov za zdravstvo se je v letu 2020 pospešila na 6,3 %, v letu 2021 pa se je po prvi oceni umirila na 2,9 %. V letih 2020 in 2021 so se visoki stroški za obvladovanje epidemije večinoma pokrili iz državnega proračuna,⁴⁴¹ tako se je delež proračunov (državni in občinski) v tekočih izdatkih za zdravstvo povečal s 4,2 % v letu 2019 (174 mio EUR) na 9,1 % v letu 2020 (404 mio EUR) in po prvi oceni za leto 2021 na 11,2 % (533 mio EUR); delež vseh tekočih javnih izdatkov pa se je povečal z 72,8 % na 74,6 %.

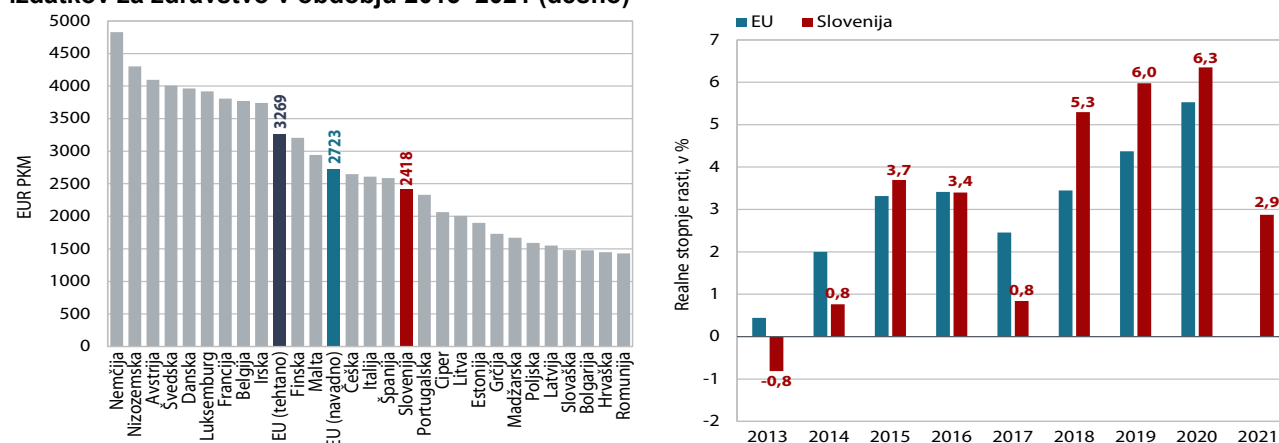
V letu 2022 je bil razkorak med rastjo prihodkov in odhodkov zdravstvene blagajne največji doslej. ZZZS je leto 2022 zaključil s primanjkljajem (109,2 mil EUR oz. 0,2 % BDP), ki ga je pokrili iz lastnih virov splošnega sklada (rezerva iz preteklih let). Visok razkorak med rastjo prihodkov od prispevkov (7,2 %) in odhodkov (15,1 %) se je deloma pokrili tudi s proračunskimi sredstvi (dogovor le za eno leto, brez sistemske spremembe financiranja). Po prvi oceni se je delež odhodkov ZZZS v BDP v primerjavi z letom 2021 povečal s 6,74 % na 6,99 %, delež prihodkov v BDP pa se je zmanjšal s 6,97 % na 6,80 %. Povečani odhodki izhajajo iz različnih dogovorov vlade (povišanja plač, boljše vrednotenje in širitve programov zdravstvenih storitev, interventna covid-19 zakonodaja, plačilo vseh opravljenih programov) in drugih dejavnikov (draga bolnišnična zdravila, povečanje obsega zdravil na recept, rast osnov za nadomestila plač in upravičencev, novosti pri medicinskih pripomočkih idr.) (ZZZS, 2023).

Tabela: Izdatki za zdravstvo⁴⁴²

	Izdatki za zdravstvo, v % BDP				Javni izdatki za zdravstvo, v % BDP				Zasebni izdatki, delež v tekočih izd., v %			Izdatki iz žepa, delež v tekočih izd., v %		
	2015	2019	2020	2021	2015	2019	2020	2021	2015	2020	2021	2015	2020	2021
Slovenija*	8,5	8,5	9,5	9,1	6,1	6,2	6,9	6,8	28,2	26,8	25,4	13,0	12,5	11,8
EU (navadno)	8,2	8,3	9,1	n. p.	6,0	6,2	7,0	n. p.	27,4	22,9	n.p.	22,3	18,3	n. p.
EU (tehtano)	10,0	9,9	10,9	n. p.	7,8	7,9	8,6	n. p.	20,4	18,8	n.p.	15,9	14,4	n. p.

Vir: Za Slovenijo so podatki SURS (2023h) in OECD (2023b); za izračun povprečja EU pa Eurostat (2023). Opombe: n. p. – ni podatka. * Za Slovenijo je za leto 2021 prva ocena SURS; ** EU je navadno aritmetično povprečje držav EU, izračun UMAR; Eurostat objavi tehtano povprečje EU v katerem se odraža predvsem podatek velikih držav (Nemčija, Francija), ki se zato precej razlikuje od navadnega povprečja.

Slika: Izdatki za zdravstvo na prebivalca v letu 2020, v paritetah kupne moči (levo) in realne stopnje rasti izdatkov za zdravstvo v obdobju 2013–2021 (desno)

Vir: Eurostat (2023) in OECD (2022e, 2023b). Opomba: Malta: leto 2019. EU (navadno) je aritmetično povprečje držav EU, izračun UMAR; EU (tehtano) je podatek Eurostata, v katerem se odraža predvsem podatek velikih držav EU.

⁴³⁹ Od leta 2012 do 2017 so se izdatki za zdravstvo povečali vsako leto v povprečju realno le za 1,6 % (EU: 2,6 %).

⁴⁴⁰ Julija 2017 sprejete spremembe Zakona o zdravniški službi so obveznost financiranja pripravništva in specializacij zdravnikov iz ZZZS prenesle nazaj na državni proračun. Postopen prenos je v obdobju 2017–2020 letno zahteval dodatnih 20 mio EUR, skupno 80 mio EUR.

⁴⁴¹ Transfer iz državnega proračuna za delno kritje v zvezi z epidemijo nastalih stroškov zdravstvenih storitev in povračila nadomestil plač za čas zadržanosti od dela iz naslova izolacije je znašal 127 milijonov EUR in je pokrili 42,2 % vseh obveznosti ZZZS iz naslova covid-19 za leto 2022, ki so znašale 301 milijonov EUR.

⁴⁴² Zajemajo tekoče izdatke po metodologiji sistema zdravstvenih računov (OECD, Eurostat, WHO, 2017); investicije niso vključene.

3.13 Izdatki za dolgotrajno oskrbo

V letu 2020 so se javni izdatki za dolgotrajno oskrbo (DO) ponovno močno povečali, vendar so bili v deležu BDP še vedno bistveno nižji kot v povprečju EU. Že v letu 2019 se je v strukturi financiranja DO precej povečal delež javnih izdatkov, glavni razlog je bil uveljavitev Zakona o osebni asistenci (ZOA, 2017), ki je znatno povečal javno financiranje DO na domu.⁴⁴³ V letu 2020 so se javni izdatki za DO še povečali, kar je bilo deloma povezano z epidemijo (dodatne zaposlitve v domovih za starejše, dodatki k plačam), še naprej pa so hitro naraščali tudi izdatki za osebno asistenco. Mednarodna primerjava za javne izdatke za DO v letu 2019 (zadnji podatek) kaže, da so ti v povprečju EU znašali 1,7 % BDP (SPC in EC, 2021), v Sloveniji pa leta 2020 še vedno le 1,1 % (OECD, 2023b).⁴⁴⁴ Med državami so velike razlike, največje deleže pa so leta 2019 imele Nizozemska, Švedska, Danska, Belgija, Finska in Francija (od 2 do 4,5 % BDP). Razlike niso le posledica različnih stopenj gospodarske razvitosti držav, ampak tudi različnih sistemov DO, demografskih dejavnikov ter razlik v življenjskih vzorcih, zlasti vloge družine in neformalne oskrbe (gl. UMAR, 2021b). V Sloveniji je bil konec leta 2021 sprejet Zakon o DO, ki naj bi zagotovil hitrejši razvoj DO na domu, a je bil začetek izvajanja zakona prestavljen na 1. 1. 2024. Do uveljavitve naj bi bile odpravljene pomankljivosti sprejetega zakona in urejeno vprašanje financiranja.

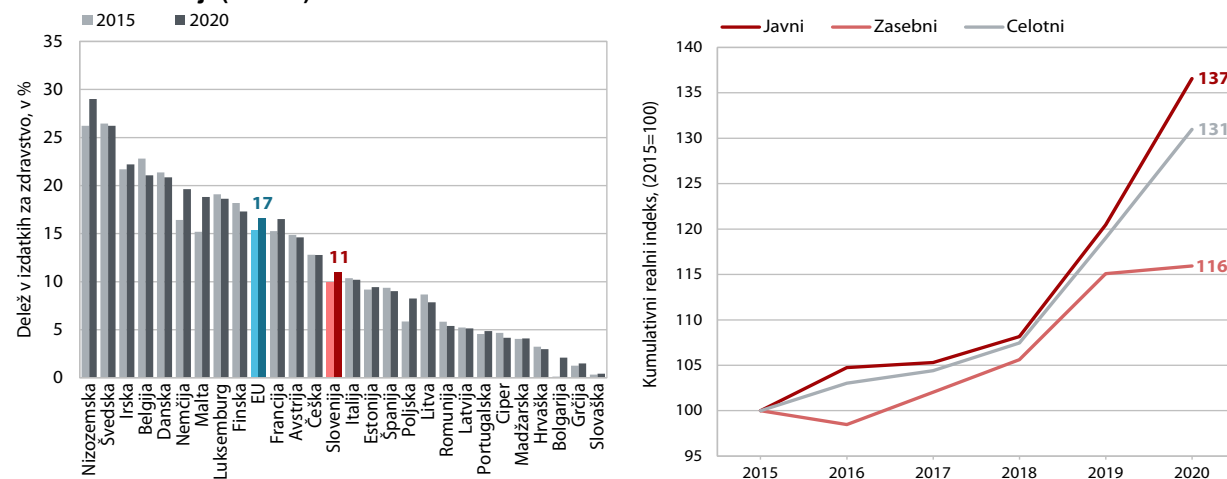
V Sloveniji je delež zdravstvenega dela DO v strukturi izdatkov za zdravstvo še vedno precej nižji kot v povprečju EU. Kljub zelo hitri rasti izdatkov za zdravstveni del DO v letih 2019 in 2020 (povečali so se realno za 30 %), je njihov delež v izdatkih za zdravstvo še vedno precej nižji kot v povprečju EU. V petih državah EU predstavljajo izdatki za DO (zdravstveni del)⁴⁴⁵ že več kot 20 % izdatkov za zdravstvo. Razvitejše države EU povečujejo zlasti javna vlaganja v DO na domu, v letu 2020 pa so se v večini držav močno povečali tudi izdatki za institucionalno DO.

Tabela: Izdatki za dolgotrajno oskrbo po virih financiranja in po namenu

	V mio. EUR			V % BDP			Struktura, v %			Realna rast, v %	Realna rast, v %
	2008	2019	2020	2008	2019	2020	2009	2019	2020	2019–2020	2010–2020
Dolgotrajna oskrba	349	617	681	0,99	1,27	1,45	100,0	100,0	100,0	10,1	37,6
Javni izdatki	269	454	517	0,77	0,94	1,10	77,2	73,7	75,9	13,4	38,8
Zasebni izdatki	80	162	164	0,23	0,33	0,35	22,8	26,3	24,1	0,7	34,2
Zdravstveni del DO	239	421	488	0,79	0,87	1,04	73,3	68,3	71,6	15,4	40,5
Socialni del DO	87	195	193	0,29	0,40	0,41	26,7	31,7	28,4	-1,5	30,8

Vir: SURS (2022) in OECD (2023b). Opomba: za izračun realnih rasti je uporabljen BDP deflator; za obrazložitev pojmov DO, zdravstvena oskrba, socialna oskrba, javni in zasebni izdatki gl. Nagode idr. (2014).

Slika: Delež izdatkov za DO (zdravstveni del) v celotnih izdatkih za zdravstvo (levo) in realna rast izdatkov za DO v Sloveniji (desno)

Vir: Eurostat (2023). Opomba: za izračun realnih rasti je uporabljen BDP deflator.

⁴⁴³ Javni izdatki za osebno asistenco (OA) strmo naraščajo: od 3,8 mio EUR v povprečju leta 2018; 84,4 mio v letu 2020; 127,5 mio v letu 2021 na 173,5 mio v letu 2022 (MDDSZ, 2023). Po mednarodni metodologiji so ti izdatki zajeti k izdatkom za zdravstveni del DO (na domu). Leta 2021 sprejeta novela ZOA je zaostila pogoje za izvajalce OA, predvideva pa tudi ponovno oceno upravičencev do OA.

⁴⁴⁴ V povprečju OECD so se javni izdatki za DO leta 2020 povečali (za 0,1 o. t. BDP glede na leto 2019), kar lahko pričakujemo tudi za EU.

⁴⁴⁵ V zdravstveni del DO (ki je del izdatkov za zdravstvo), spada poleg medicinske DO tudi osebna oskrba povezana s pomočjo pri opravljanju osnovnih dnevnih aktivnosti (prehranjevanje, umivanje, oblačenje, vstajanje iz/v postelje, uporaba stranišča, urejanje inkontinence), podpore v naravi in denarju (npr. dodatki za pomoč in postrežbo). Izdatki za zdravstveni del DO so financirani iz sredstev ZZZS, ZPIZ, MDDSZ in občin. Za več pojasnil gl. Nagode idr. (2014).

3.14 Čezmerna hranjenost in debelost

Delež odraslih oseb s prekomerno telesno težo se je v Sloveniji v obdobju 2014–2019 povečal in presegel povprečje EU (gl. UMAR, 2022e). Po anketi EHIS (Eurostat, 2023) je bil delež prebivalstva s prekomerno težo leta 2019 (zadnji podatki) v večini članic EU nižji pri visoko izobraženih in višji pri nizko izobraženih ter manjši pri ženskah. Delež odraslih s prekomerno težo se je v opazovanem obdobju v Sloveniji in povprečju EU povečal za 1,6 o. t., vrzel glede na izobrazbo pa se je zmanjšala, predvsem zaradi precej manj moških s prekomerno težo. Visok delež oseb s prekomerno telesno težo lahko v Sloveniji povežemo s slabimi prehranskimi navadami⁴⁴⁶ in prekomernim uživanjem alkohola. V letu 2020 je prebivalec Slovenije letno popil 9,8 litra alkohola, kar je enako kot v povprečju EU, vendar pa je 23 % odraslih poročali o epizodah tveganega pitja alkohola (EU: 19 %) (OECD, 2022e). Čezmerna hranjenost in debelost⁴⁴⁷ sta pomembna dejavnika tveganja za razvoj kroničnih bolezni in prezgodnjo umrljivost. Bolezni srca in ožilja so v Sloveniji in v večini razvitih držav glavni vzrok umrljivosti, posledice debelosti pa so tudi socialne in ekonomske (socialna izključenost, nižji dohodki, višja brezposelnost, več bolniških odsotnosti, prezgodnje upokojevanje).

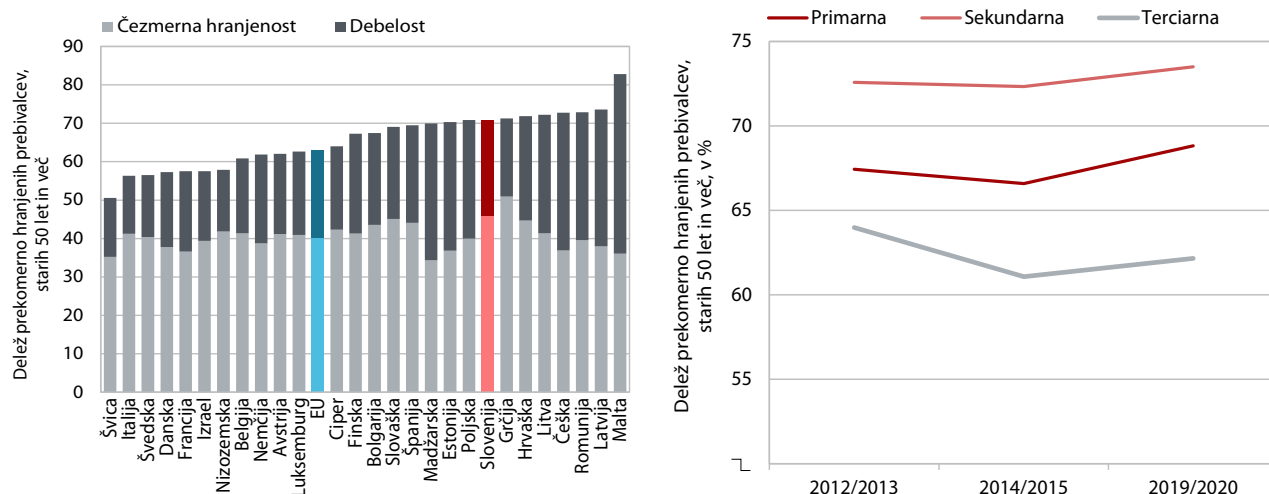
Po raziskavi SHARE je imelo v Sloveniji v treh opazovanih obdobjih od leta 2013 do leta 2020 prekomerno težo okoli 70 % oseb, starih 50 let in več, kar je bistveno več kot v povprečju EU. Zadnja raziskava SHARE, izvedena deloma pred epidemijo in deloma poleti 2020, je pokazala skoraj enak delež (71 %) prekomerno hranjenih med starejšimi od 50 let kot pretekli dve raziskavi (46 % čezmerno hranjenih in 25 % debelih oseb) (Börsch-Supan, 2013, 2017, 2022; Börsch-Supan idr., 2013). V povprečju 27-ih držav,⁴⁴⁸ vključenih v zadnjo raziskavo SHARE, pa je bil delež prekomerno hranjenih v primerjavi s Slovenijo nižji, 63-odstoten (od tega je bilo 40 % čezmerno hranjenih in 23 % debelih). Z zelo nizkimi deležem prekomerno hranjenih je izstopala Švica (51 %), z največjim pa Malta (83 %). V Sloveniji je bil v vseh opazovanih obdobjih največji delež prekomerno hranjenih med osebami s sekundarno izobrazbo, najnižji pa med visoko izobraženimi. Vrzel glede na izobrazbo se je od leta 2013 pri starejših od 50 let povečala, po eni strani zaradi zmanjšanja deleža med visoko izobraženimi in po drugi strani povečanja med nizko izobraženimi.

Tabela: Čezmerna hranjenost in debelost glede na spol in izobrazbo, leta 2014 in 2019

	Prekomerna teža		Čezmerna hranjenost, v %						Debelost, v %					
	Skupaj		Skupaj		Ženske		Moški		Skupaj		Ženske		Moški	
	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019
Slovenija	55,0	56,6	36,5	37,3	30,3	30,8	42,7	43,7	18,6	20,3	17,0	18,0	20,3	20,7
EU	49,7	51,3	34,8	35,2	28,4	28,8	41,7	42,1	15,4	16,0	15,3	15,8	15,6	16,3

Vir: Eurostat (2023), podatki po anketi EHIS. Opomba: prekomerna teža je vsota čezmerno hranjenih in debelih.

Slika: Delež prekomerno hranjenih prebivalcev članic EU* (starih 50 let in več) (levo) in v Sloveniji glede na izobrazbo v treh časovnih presekih

Vir: SHARE 4. val (Börsch-Supan, 2013), 6. val (Börsch-Supan, 2017) in 8. val (Börsch-Supan, 2022); preračuni IER in UMAR. Opomba: * povprečje EU vključuje vse članice EU razen Irske in Portugalske, dodana pa sta Švica in Izrael.

⁴⁴⁶ Leta 2019 je le 5 % odraslih oseb zaužilo vsaj 5 obrokov sadja ali zelenjave dnevno, v povprečju EU pa 13 %. (OECD, 2022e).

⁴⁴⁷ Čezmerno prehranjene so osebe, katerih indeks telesne mase (ITM) je med 25,0 in 29,9 kg/m², o debelosti pa govorimo, kadar ima oseba ITM višji od 30 kg/m². ITM je razmerje med telesno težo in kvadratom telesne višine (WHO, 2023a). ITM je dober pokazatelj količine maščobnega tkiva v telesu, ima pa omejitve, da ne pove ničesar o razporeditvi maščobe v telesu in o funkcionalni (mišični) telesni teži.

⁴⁴⁸ Poleg 25 članic EU (vse članice razen Irske in Portugalske) sta bili v raziskavo SHARE vključeni še Švica in Izrael.

3.15 Stopnja tveganja socialne izključenosti

Stopnja tveganja socialne izključenosti je bila v obdobju 2019–2022 med najnižjimi v EU,⁴⁴⁹ tveganje za nekatere ranljive skupine pa večje kot v povprečju EU. Po raziskavi EU-SILC 2022, ki upoštevajo dohodke iz leta 2021 in odraža vpliv epidemije, ne pa tudi draginjske krize, je tveganje socialne izključenosti medletno malenkost poraslo: zvišali sta se stopnja tveganja revščine⁴⁵⁰ (za 0,4 o. t.) in stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti (za 0,2 o. t.), nadalje pa se je znižala stopnja resne materialne in socialne prikrajšanosti (za 0,4 o. t.). V primerjavi z letom 2019 je bila stopnja tveganja socialne izključenosti nižja za 0,4 o. t. V letu 2022 je bilo socialno izključenih 276 tisoč oseb, kar je za okrog 3 tisoč oseb manj kot leta 2019. Stopnja tveganja socialne izključenosti otrok je bila v Sloveniji v obdobju 2019–2021 najnižja v EU, vztrajno pa se je povečevala za otroke manj izobraženih staršev, ki ostaja nad povprečjem EU. Nadpovprečno ostaja tudi tveganje za enočlanska gospodinjstva in starejše prebivalce, predvsem ženske, slednje tudi utrjuje vrzel tveganja glede na starost.

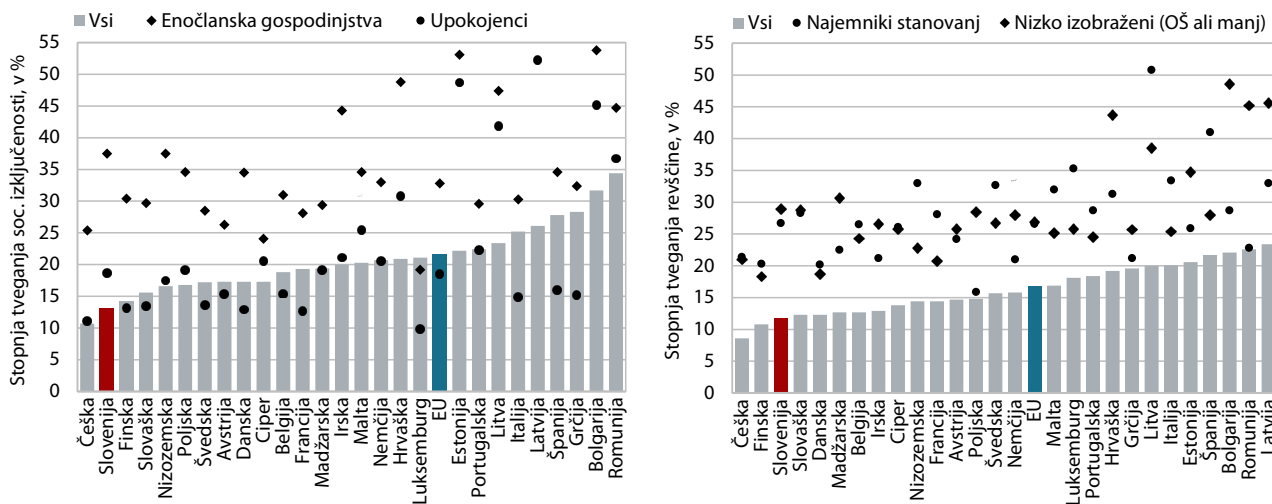
Stopnja tveganja revščine se je po postopnem zniževanju v obdobju 2015–2021 leta 2022 nekoliko povišala; pereča ostajata velik delež revnih gospodinjstev ter položaj ranljivih družbenih skupin. Pod pragom tveganja revščine⁴⁵¹ je leta 2022 (izračun na dohodkih iz leta 2021) živel 251.000 oseb, znatno pa se je zmanjšalo tveganje dolgotrajne revščine⁴⁵² (na 100 tisoč oseb). Nekateri skupine prebivalstva so revščino še vedno tvegale pogosteje kot v povprečju EU, zlasti enočlanska gospodinjstva, upokoenci (ter stari 65 let in več) in nizko izobraženi. Delež revnih gospodinjstev (pod pragom tveganja revščine) je bil leta 2021 (16,4 %) blizu povprečja EU (18,4 %), kar je Slovenijo uvrstilo na 10. mesto v EU. Nacionalne strokovne institucije poleg že omenjenih skupin opozarjajo še na tveganje revščine hendikepiranih oseb, enostarševskih družin, tujih državljanov, migrantov, najemnikov stanovanj, prav tako na medgeneracijski prenos revščine, na skrito revščino (brezdomni, Romi idr.) ter nezadostno spremljanje in ciljno ukrepanje države (gl. poglavje 3.3).⁴⁵³

Tabela: Stopnja tveganja socialne izključenosti, v %

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*	Cilj ESSP 2030**
Slovenija	17,7	16,9	16,6	15,4	13,7	14,3	13,2	13,3 (276.000 oseb)	< 270.000 oseb
EU	24,0	23,7	22,4	21,7	21,1	21,6	21,7	n. p.	Zmanjšanje za 15 mil. oseb

Vir: Eurostat (2023), raziskava EU-SILC. Opombe: (*) končni podatek EU-SILC 2022 (z dohodki iz leta 2021) (Intihar, 2023b). (**) Za spremljanje uresničevanja ciljev evropskega stebra socialni pravic je bila leta 2021 uvedena nova metodologija, gl. Prilogo 1; n. p. – ni podatka.

Slika: Stopnja tveganja socialne izključenosti (levo) in revščine (desno) leta 2021 (z dohodki iz leta 2020)*

Vir: Eurostat (2023), podatki EU-SILC 2021 (z dohodki iz leta 2020). Opomba: * zaradi epidemije nacionalni statistični uradi in Eurostat opozarjajo na slabšo primerljivost podatkov za posamezno državo in med državami; povprečje EU so ocene Eurostata.

⁴⁴⁹ Za novo metodologijo merjenja EU-SILC za obdobje 2020–2030 gl. Prilogo 1.

⁴⁵⁰ Delež oseb, ki živijo v gospodinjstvu z ekvivalentnim razpoložljivim dohodkom manjšim od 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev, pri čemer se upošteva t. i. prilagojena OECD-jeva ekvivalenčna lestvica.

⁴⁵¹ Pod pragom tveganja revščine so leta 2022 živele osebe, katerih neto razpoložljivi dohodek na ekvivalentno odraslo osebo je bil nižji od 827 EUR na mesec; ali če dvočlansko gospodinjstvo brez otrok ni preseglo 1.241 EUR na mesec; natančneje gl. Intihar (2023b).

⁴⁵² Delež oseb, ki so živele pod pragom tveganja revščine v tekočem letu in še najmanj v dveh letih od predhodnih treh.

⁴⁵³ Na neuspešno obravnavo ranljivih skupin opozarjajo Računsko sodišče (2021c), Varuh človekovih pravic (2021), IRSSV (2021) in druge strokovne analize (EAPN, 2022; Korpič-Horvat idr., 2022; Kump in Stropnik, 2022). Glej tudi UMAR (2021a).

3.16 Neenakost glede porazdelitve dohodka

Vrednosti kazalnikov dohodkovne neenakosti (Ginijevega količnika⁴⁵⁴ in razmerja kvintilnih dohodkovnih razredov⁴⁵⁵) sta v Sloveniji še naprej med najnižjimi v EU. Nizka dohodkovna neenakost v Sloveniji je predvsem posledica majhne plačne neenakosti in progresivne obdavčitve dohodkov ter deloma tudi prerazdelitve, ki jo zagotavljajo socialni transferji. Delež dohodkov 20 % dohodkovno najbogatejših gospodinjstev je bil leta 2022 (na dohodku iz leta 2021) v Sloveniji 3,3-krat večji kot pri 20 % dohodkovno najrevnejših gospodinjstev,⁴⁵⁶ kar je že šest let zapored v okviru cilja SRS. Podrobni podatki, ki so na voljo za leto 2021 (na dohodkih iz leta 2020), pa kažejo, da je pri osebah, starih 65 let in več, razmerje 3,2-kratno, a je opazno bližje povprečju EU (4,2-kratno) kot pri mlajših od 65 let (5,2-kratno). Nadalje je porazdelitev dohodka v Sloveniji za leto 2021 pokazala, da je znašala vrzel med petim in tretjim kvintilnim dohodkovnim razredom 1,78 (EU: 2,17) ter bila malenkost nižja od vrzeli med tretjim in prvim kvintilnim dohodkovnim razredom, ki je znašala 1,81 (EU: 2,23) ((Eurostat, 2023), izračun UMAR). Pri tem je petina dohodkovno najrevnejših gospodinjstev razpolagala z desetino celotnega razpoložljivega dohodka, petina dohodkovno najbogatejših gospodinjstev pa s tretjino celotnega razpoložljivega dohodka.

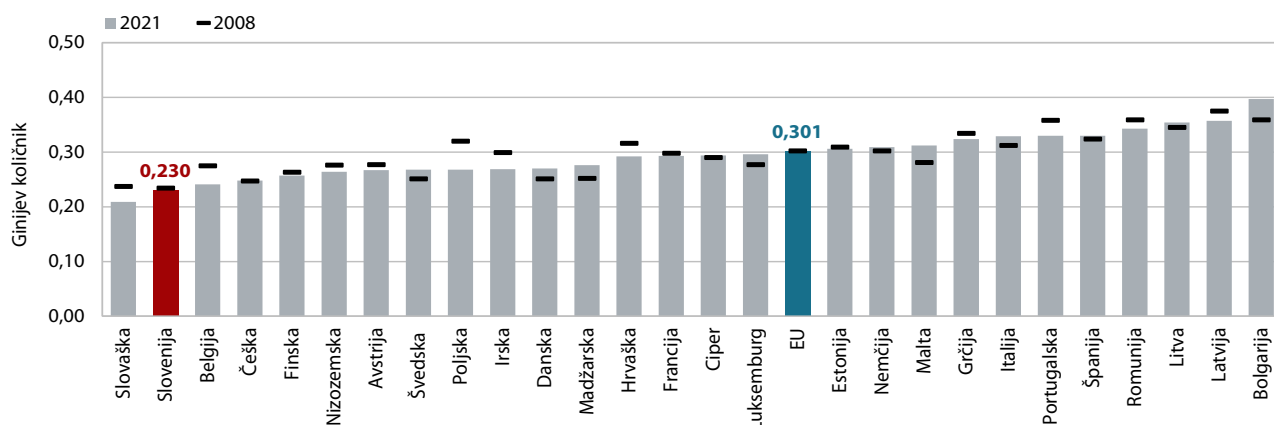
V obdobju 2008–2021 so bile spremembe v porazdelitvi dohodka tako v Sloveniji kot povprečju EU majhne. Razmerje kvintilnih dohodkovnih razredov 80/20 je bilo po zadnjem razpoložljivem podatku v Sloveniji nekoliko nižje kot leta 2008. Pri dohodkovni porazdelitvi je bil v obdobju 2009–2014 opazen majhen porast, na kar je bistveno vplivala gospodarska in finančna kriza ter sprejetje varčevalnih ukrepov po njej. Z letom 2015 pa je ob hitri rasti gospodarske aktivnosti in s postopnim ukinjanjem varčevalnih ukrepov neenakost v porazdelitvi dohodka vnovič začela upadati, na kar je med drugim vplivala tudi višja realna rast minimalne plače od povprečne. Prvo leto covid-19 kriza še ni vplivala na povečanje neenakosti v Sloveniji (za razliko od povprečja EU), v letu 2022 (na dohodkih iz leta 2021) pa se je že pokazal rahel porast. Podobno gibanje za Slovenijo kaže tudi standardna ekonomska mera dohodkovne neenakosti – Ginijev količnik, ki je leta 2022 (na dohodkih iz leta 2021) znašal 0,231.⁴⁵⁷

Tabela: Neenakost porazdelitve ekvivalentnega razpoložljivega dohodka, razmerje kvintilnih dohodkovnih razredov 80/20

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Slovenija	3,4	3,2	3,4	3,5	3,4	3,6	3,7	3,6	3,6	3,4	3,4	3,4	3,3	3,2	3,3	< 3,5
EU*	n. p.	n. p.	4,9	5,0	5,0	5,1	5,2	5,2	5,2	5,0	5,1	5,0	4,9	5,0	n. p.	

Vir: Eurostat (2023), EU-SILC 2022 (na dohodkih iz leta 2021). Opomba: n. p. – ni podatka. Za EU so ocene povprečja.

Slika: Ginijev količnik za ekvivalentni razpoložljivi dohodek

Vir: Eurostat (2023). Opomba: Za leto 2008 sta se za EU in Hrvaško upoštevala podatka iz leta 2010. Za leto 2021 je za Slovaško upoštevan podatek iz leta 2020. Povprečje EU je ocena Eurostata.

⁴⁵⁴ Ginijev količnik je merilo statistične disperzije, ki temelji na primerjavi kumulativnih deležev prebivalstva s kumulativnimi deleži dohodka, ki ga prejema, zavzame pa vrednosti med 0 in 1, pri čemer 0 pomeni popolno enakost, 1 pa popolno neenakost (OECD, 2021d).

⁴⁵⁵ Razmerje kvintilnih dohodkovnih razredov (80/20) je razmerje med vsoto ekvivalentnega razpoložljivega dohodka oseb v najvišjem in najnižjem kvintilnem dohodkovnem razredu (razmerje med dohodkom petine z najvišjimi in petine z najnižjimi dohodki) (Intihar, 2020).

⁴⁵⁶ Razmerje kvintilnih dohodkovnih razredov 80/20 je bilo podobno tudi glede na spol – pri moških je znašalo 3,2, pri ženskah pa 3,3.

⁴⁵⁷ Ginijev količnik se je s krizo covid-19 najbolj povečal na Portugalskem, najbolj zmanjšal pa na Nizozemskem, a večjih sprememb v porazdelitvi dohodka v državah EU ni bilo.

3.17 Izkušnje z diskriminacijo

Delež prebivalcev, ki so občutili diskriminacijo ali nadlegovanje, se je po mednarodno primerljivih podatkih Eurobarometra v obdobju 2015–2019 zmanjšal in je v okviru cilja SRS. Po zadnjih razpoložljivih podatkih je znašal 9 % in je bil med najmanjšimi v EU. Med temi je bil največji delež tistih, ki so diskriminacijo občutili na delovnem mestu. Najpogostejše so se posamezniki počutili diskriminirane zaradi starosti, spola, vere ali prepričanj ter splošnega fizičnega izgleda (2 %).⁴⁵⁸ Diskriminacijo zaradi invalidnosti, etničnega porekla, spolne usmerjenosti, družbenega razreda, političnega prepričanja, barve kože ali romskega porekla je občutil 1 % vprašanih. Diskriminacija je bila glede na večino zgoraj naštetih osebnih okoliščin pod povprečjem EU, glede na spolno usmerjenost, vero ali prepričanje in romsko poreklo pa je bila enako pogosta kot v povprečju EU. Diskriminacijo so pogostejše občutili posamezniki, ki so se uvrstili med pripadnike manjšinske skupine.⁴⁵⁹ V primerjavi z letom 2015 se je v Sloveniji in povprečju EU najbolj zmanjšala starostna diskriminacija.

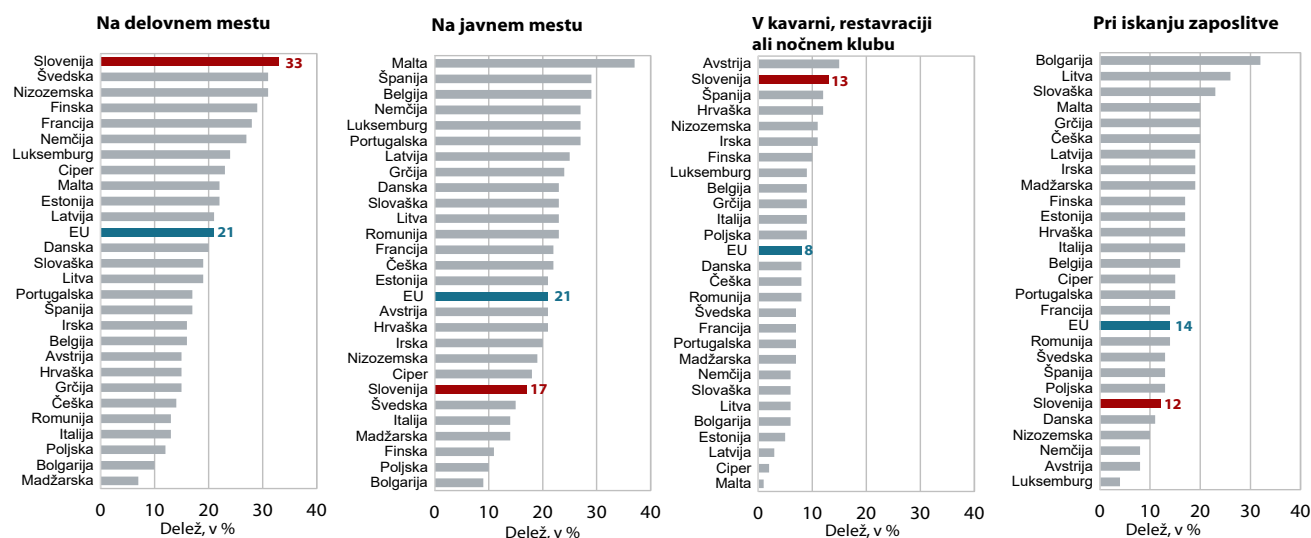
Po podatkih raziskav Zagovornika načela enakosti je delež prebivalcev v Sloveniji, ki so doživeli diskriminacijo,⁴⁶⁰ bistveno večji in se je v obdobju 2017–2020 še povečal. Leta 2020 je o diskriminaciji poročalo 22 % vprašanih, kar je za 5 o. t. več kot leta 2017 (Zagovornik načela enakosti, 2017, 2021d). Na to so vplivali tudi epidemija in ukrepi za zajezitev širjenja virusa, ki so prebivalcem povzročali številne skrbi in težave.⁴⁶¹ Med tistimi, ki so menili, da so diskriminirani, jih je več kot polovica navedla, da se je to zgodilo na področju dela in zaposlovanja (52 %), sledita diskriminacija na področju zdravstvenega varstva (17 %) in v trgovini ter drugih storitvenih dejavnostih (15 %). Najpogostejše so se počutili diskriminirane zaradi starosti (22 %), izobrazbe (20 %), političnega prepričanja (16 %), invalidnosti (14 %), spola (12 %) in družbenega položaja (11 %). Med tistimi, ki so menili, da so diskriminirani, jih večina (80 %) ni sprožila nobenih postopkov za zaščito svojih pravic, najpogostejše zaradi mnenja, da se s tem ne bi nič spremenilo (Zagovornik načela enakosti, 2021d).

Tabela: Skupni delež tistih, ki so občutili neko obliko diskriminacije ali nadlegovanja, v %

	2008	2009	2012	2015	2017	2019	Cilj SRS za 2030
Slovenija	15	16	12	13	10	9	< 10
EU	15	16	16	21	16	16	

Vir: Eurobarometer (2008, 2009, 2012, 2015, 2018b, 2019a).

Slika: Kje in kdaj so se anketiranci v EU najpogostejše počutili diskriminirane, leta 2019

Vir: Eurobarometer (2019a). Opomba: Prikazani so štirje najpogostejši odgovori anketirancev.

⁴⁵⁸ V povprečju EU sta bili najpogostejši obliki diskriminacije ali nadlegovanja zaradi spola in starosti (obe 4 %).

⁴⁵⁹ Med vsemi, ki so občutili diskriminacijo (9 %), se jih je polovica opredelila med spolne manjšine, 40 % med pripadnike verskih skupnosti, 32 % za narodne manjšine, sledili so invalidi, pripadniki rasne manjšine in pripadniki romske skupnosti. Le 6 % se jih ni opredelilo med pripadnike manjšin. O nezadostni vključenosti marginaliziranih družbenih skupin v raziskave o diskriminaciji gl. UMAR (2021a).

⁴⁶⁰ Odgovori prebivalcev na vprašanje: Ali ste bili vi osebno v zadnjih 12 mesecih tarča diskriminacije?

⁴⁶¹ Zagovornik načela enakosti (2021d) je v letu 2020 zaradi stisk prebivalcev opravil več svetovanj, prejel in obravnaval več prijav diskriminacije in pripravil več priporočil za izboljšanje položaja najbolj ranljivih skupin prebivalstva.

3.18 Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka

Po višini mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka (ERD) je Slovenija v sredini držav članic EU. Visokim rastem mediane ERD do vključno leta 2009 (na dohodkih iz leta 2008) je sledilo obdobje upada ali nizkih rasti (2010–2014; na dohodkih iz predhodnih let) kot posledica zmanjšane gospodarske aktivnosti med gospodarsko-finančno krizo, varčevalnih ukrepov (ZUJF in ZUPJS) in sprememb pri dodeljevanju transferjev (ZSVarPre), ki so znižali ekvivalentne razpoložljive dohodke, s tem pa tudi njihovo mediano. Po oživitvi gospodarske aktivnosti (2014–2019) in postopnem opuščanju varčevalnih ukrepov se je mediana ERD postopno povečevala, kar je prispevalo k izboljševanju življenjskega standarda prebivalcev. Mediana ERD se je v Sloveniji ob pomembnem vplivu interventnih ukrepov povečala tudi med krizo covid-19 in je leta 2022 (na dohodkih iz leta 2021) po realnih vrednostih dosegla novo najvišjo raven v celotnem obdobju.

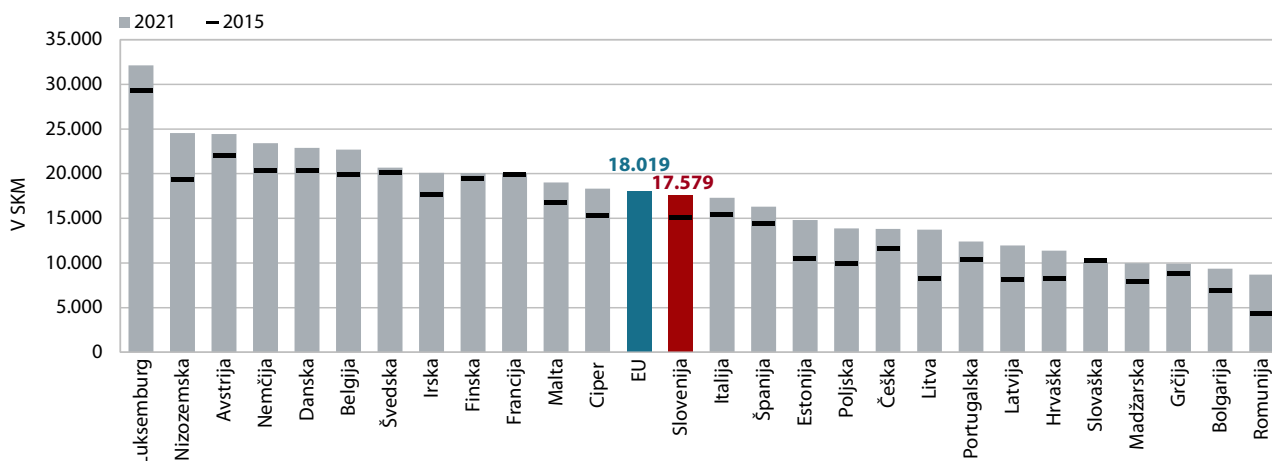
Pri osebah, starih 65 let in več se je mediana ERD po večletni počasni rasti v obdobju 2019–2021 opazno okrepila. Mediana ERD v EUR se je v Sloveniji v obdobju 2010–2021 povečala bolj (31,3 %) kot v povprečju EU (26,5 %), pri čemer je tako v Sloveniji kot v povprečju EU najvišje ravni pričakovano dosegalo delovno aktivno prebivalstvo v starosti 18–64 let. Mediana ERD starostne skupine do 18 let je dosegala podobno vrednost kot nacionalno povprečje, kar je predvsem odraz politik zagotavljanja materialnih pogojev za otroke in mladino. Mediana ERD oseb, starih 65 let in več, je do vključno leta 2018 dosegala najnižje rasti, predvsem zaradi skromne rasti povprečne pokojnine, ob njeni okrepitvi pa je v obdobju 2019–2021 opazno porasla tudi mediana ERD te starostne skupine.⁴⁶² Rast mediane dohodka visoko izobraženih v obdobju 2010–2021 je bila opazno nižja kot pri dohodkih srednje in nizko izobraženih, na kar je vplivalo progresivno znižanje plač v javnem sektorju v obdobju javnofinančne konsolidacije (2013) in naraščanje deleža terciarno izobraženih mladih, ki se zaposlujejo na delovnih mestih, za katere je potrebna srednja ali nizka izobrazba (gl. poglavje 2). Zaostanek mediane ERD Slovenije v SKM za povprečjem EU se je v obdobju 2018–2021 zmanjšal in je leta 2021 znašal 2,4 %. Zaostanek je bil večji pri starih 65 let in več (8,8 %) in pri terciarno izobraženih (11,8 %).

Tabela: Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka*

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Slovenija	Vrednost v EUR	11.736	11.999	12.122	11.852	11.909	12.332	12.327	12.713	13.244	14.067	14.774	15.415	16.544
	Realna rast (v %)	-1,9	0,1	-1,1	-4,9	-1,4	3,1	0,8	3,3	2,5	4,2	3,3	4,7	5,2
EU	Vrednost v EUR	14.521	14.652	14.924	14.962	15.101	15.422	15.847	16.281	16.832	17.325	18.296	18.372	n. p.
	Realna rast (v %)	n. p.	-0,9	-1,0	-2,3	-0,4	1,7	2,7	2,5	1,8	1,1	4,1	-0,3	n. p.

Vir: Eurostat (2023), raziskava EU-SILC 2022 (na dohodkih iz leta 2021), izračun UMAR. Opomba: * Podatek mediane ERD določenega leta je dohodek predhodnega leta objave, zato je tudi rast za leto objave deflacijirana z indeksom cen predhodnega leta; n. p. – ni podatka. Za EU so ocene povprečja Eurostata.

Slika: Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka

Vir: Eurostat (2023), raziskava EU-SILC 2021 (na dohodkih iz leta 2020). Opomba: Za leto 2021 je za Slovaško upoštevan podatek iz leta 2020 (na dohodkih iz leta 2019). Za povprečje EU so podatki (v SKM) na voljo od leta 2018; povprečje EU je ocena Eurostata.

⁴⁶² Rast povprečne pokojnine je bila višja v obdobju 2018–2021, upokojevcem pa so dodaten dohodek leta 2020 prinesli še interventni ukrepi (PKP1) z enkratnim solidarnostnim dodatkom, ki je bilo zajeto v podatkih EU-SILC 2021 (upoštevani so dohodki iz leta 2020).

3.19 Zadovoljstvo z življenjem

Zadovoljstvo z življenjem⁴⁶³ v Sloveniji ostaja v letu 2023 visoko nad povprečjem EU. Po podatkih zadnje raziskave Eurobarometer (2023b) se je zadovoljstvo z življenjem v Sloveniji glede na leto 2022 povečalo (na 92 %), kaj je najvišja raven iz zadnjih let, medtem ko se je v povprečju EU zmanjšalo (na 83 %). Po splošnem zadovoljstvu z življenjem se je zato Slovenija v letu 2023 uvrstila za eno mesto višje kot v letu 2022, na 8. mesto v EU. Glede na leto 2019 se je zadovoljstvo z življenjem najbolj povečalo v članicah, ki so imele pred epidemijo najmanjše deleže zadovoljnih (to so bile Grčija, Bolgarija, Italija, Hrvaška, Portugalska in Poljska), zmanjšalo pa na Slovaškem, Cipru, v Belgiji, Nemčiji, Romuniji, Estoniji ter Avstriji.

V začetku leta 2023 so bili v Sloveniji zabeleženi doslej največji deleži zadovoljnih s finančno situacijo gospodinjstev, zmanjšal pa se je delež zadovoljnih z osebno zaposlitveno situacijo. Zadovoljstvo z osebno finančno situacijo se je v začetku leta 2023 povečalo na največji delež doslej (75 %), medtem ko se je zadovoljstvo z osebno zaposlitveno situacijo iz najvišje ravni v letu 2022 (71 %) zmanjšalo na 66 %. Delež zadovoljnih z gospodarskim stanjem v državi se je iz zgodovinsko najvišje ravni sredi leta 2022 (64 %) zmanjšal na 49 %. Tudi pričakovanja glede izboljšanja gospodarskega stanja v državi za naslednjih 12 mesecev so se zmanjšala, potem ko so se zmanjšala že v letu 2022. Obratno na ravni povprečja EU beležimo večanje deleže zadovoljnih z gospodarskim stanjem v EU, kot tudi večanje pričakovanj za naslednjih 12 mesecev.

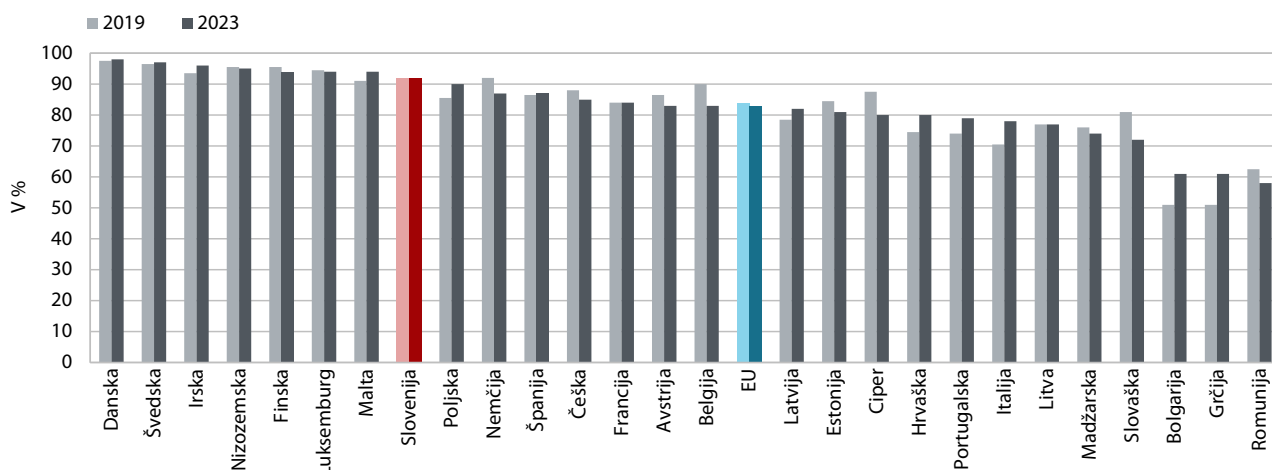
V začetku leta 2023 so respondenti opazno spremenili prioritete oziroma njihovo izpostavljenost glede na leto 2022 na vseh treh ravneh (na osebni, državni in ravni EU) ocenjevanja. Na osebni ravni je v primerjavi z letom 2022 vrstni red ključnih problematik ostal enak, spremenila pa se je njihova izpostavljenost. Še vedno so respondenti najbolj izpostavili rast inflacije in življenjskih stroškov (45 %), a manj kot leta 2022 (54 %). Na drugo mesto so postavili problematiko zdravja (26 %, povečanje za 2 o. t. glede na 2022). Na državni ravni so se prioritete zamenjale, saj se je izpostavljenost inflacije in življenjskih stroškov iz 59 % zmanjšala na 38 %, ponovno pa je bila najbolj pereča problematika zdravja (23 % na 50 %). Izpostavljenost problematike dobave energije se je iz 32 % zmanjšala na 25 % na državni ravni, zmanjšala pa se je tudi na ravni EU, tako kot mednarodna situacija in klimatska kriza, ob tem ko se je povečala izpostavljenost problematike imigracije (19 %) in stanja EU (18 %).

Tabela: Zadovoljstvo z življenjem, v %

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
SI	88	89	87	86	85	83	85	82	83	84	89	92	91	92	90	91	91	92
EU	82	80	77	78	78	77	77	75	80	76	81	82	83	84	84	85	85	83

Vir: Eurobarometer (2023b). Opomba: Letni podatek predstavlja povprečje dveh meritev, razen za leto 2004, 2020 in 2021. V letu 2020 je bila izvedena samo ena raziskava, julij–avgust 2020, Eurobarometer (2019b) pa se ne upošteva zaradi metodološke napake.

Slika: Splošno zadovoljstvo z življenjem, v %

Vir: Eurobarometer (2023b).

⁴⁶³ Eurobarometer meri zadovoljstvo z življenjem z vprašanjem: Na splošno, kako zadovoljni ste z življenjem, ki ga živite? V analizi sta združena odgovora zelo zadovoljen in kar zadovoljen.

3.20 Izdatki za socialno zaščito

Izdatki za socialno zaščito⁴⁶⁴ so se zaradi epidemije leta 2020 v Sloveniji zelo povečali (nominalno za 14,3 %), višji so bili tudi v povprečju EU (za 8,3 %). V Sloveniji so znašali 12 mrd EUR, merjeni v deležu BDP in v standardih kupne moči (SKM) na prebivalca pa so še vedno zaostajali za povprečjem EU. V deležu BDP so bili v obdobju 2008–2020 v povprečju letno za 4,1 o. t. nižji od povprečja EU (v zadnjih petih letih pa za 4,8 o. t.). V SKM na prebivalca pa so izdatki za socialno zaščito v letu 2020 dosegli 72,2 % povprečnih izdatkov EU, kar je največ po letu 2011. Od krize leta 2008 se je namreč ta delež (74,5 %) zniževal zaradi varčevalnih ukrepov in uveljavitve nove socialne zakonodaje⁴⁶⁵ in leta 2016 dosegel najnižjo raven (68,0 %). Med posameznimi področji izdatkov je Slovenija za izdatke za druge oblike socialne izključenosti (tj. izdatke za najrevnejše) v obdobju 2008–2020 namenila enako kot znaša povprečje EU (v zadnjih dveh letih pa že nekoliko več). Na drugem mestu po višini doseganja povprečja EU pa so izdatki za področje bolezni in zdravstveno varstvo (2020: 83,6 %; 2008–2020: 79,4 %).

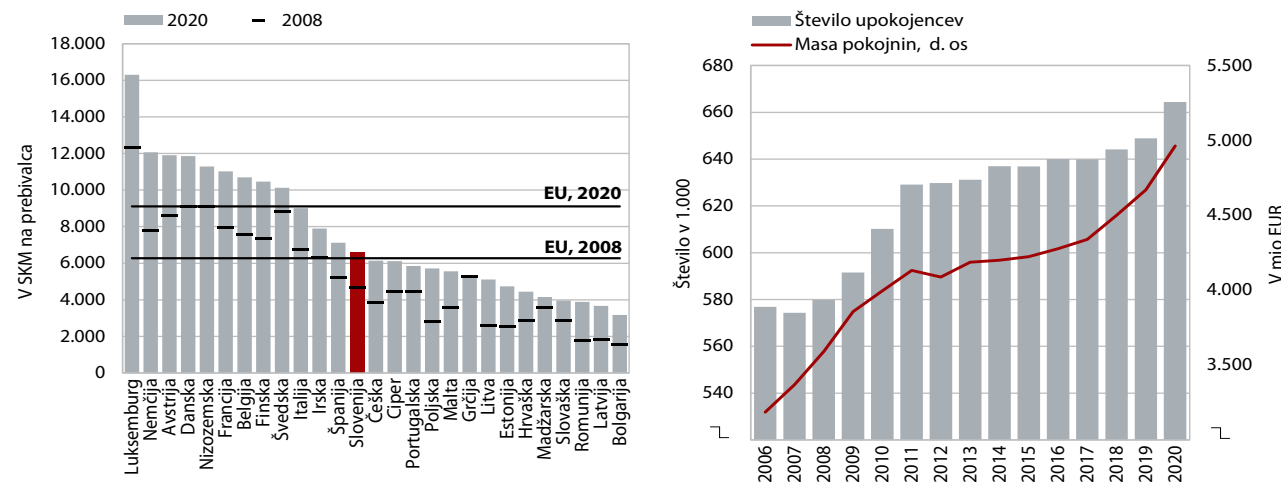
Pretežni delež izdatkov za socialno zaščito je v Sloveniji in EU namenjen za področji starost ter bolezni in zdravstveno varstvo, leta 2020 pa so se izrazito povečali izdatki za brezposelnost. Slovenija za dve največji področji v strukturi izdatkov namenja nekoliko več kot EU. Leta 2020 je za področje starost namenila 38,9 % (EU: 38,6 %), za bolezni in zdravstveno varstvo pa 33,7 % (EU: 29,1 %). Izdatki za prvo področje v zadnjih letih naraščajo zaradi povečevanja izdatkov za pokojnine.⁴⁶⁶ Za drugo področje pa se povečujejo zaradi višjih izdatkov za zdravstveno varstvo (gl. kazalnik 3.12) in več bolniških odsotnosti (gl. kazalnik 3.6). Tretji največji delež v strukturi izdatkov je bil leta 2020 v EU (8,3 %) in Sloveniji (7,5 %) namenjen družinam in otrokom. Zaradi interventnih ukrepov med epidemijo (povračila nadomestila plače – začasno čakanje na delo, povračila nadomestil za skrajšani delovni čas, začasno denarno nadomestilo ipd. (Černič, 2022) se je leta 2020 najbolj povečal delež izdatkov za brezposelnost, ki je bil skoraj trikrat večji kot leta 2019 (6,3 %, 2019: 2,3 %), v povprečju EU pa za tri četrtine (7,3 %; 2019: 4,5 %).

Tabela: Izdatki za socialno zaščito, v % BDP

	2000	2005	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020
Slovenija	23,2	22,2	20,5	23,8	24,3	23,5	22,9	22,3	21,6	21,7	25,6
EU	n. p.	n. p.	24,9	27,3	27,4	27,6	27,3	26,9	26,7	26,8	30,3

Vir: Eurostat (2023). Opomba: n. p. – ni podatka.

Slika: Izdatki za socialno zaščito v standardih kupne moči na prebivalca (levo) ter število upokojencev in masa pokojnin po metodologiji ESSPROS (desno)

Vir: Eurostat (2023).

⁴⁶⁴ Po metodologiji ESSPROS izdatki zajemajo naslednje skupine: bolezni/zdravstveno varstvo, invalidnost, starost, smrt hranitelja družine, družina/otroci, brezposelnost, nastanitve, druge oblike socialne izključenosti (Černič, 2020). Gl. tudi UMAR (2021b, 2022e).

⁴⁶⁵ ZUPJS (2010) je na novo opredelil merila za pridobivanje socialnih in družinskih prejemkov z namenom povečanja njihove ciljanosti. ZUJF (2012) je omejil oz. zamrznil izplačevanje nekaterih družinskih prejemkov in starševskih nadomestil.

⁴⁶⁶ Usklajevanja pokojnin (od leta 2016, še posebej pa od leta 2018, ko so bile uskladitve višje), leta 2017 uveljavljene zagotovljene pokojnine in njenih povišanj, leta 2020 uveljavljenega zakona, ki postopno izenačuje odmerne odstotke moških z ženskimi in izplačilo solidarnostnih dodatkov za upokojence ter tudi rasti števila upravičencev, ki sicer po zadnji reformi ostaja zmerena.

3.21 Stanovanjski stroški in stanovanjska prikrajšanost

Stanovanjski stroški leta 2021 v Sloveniji glede na povprečje EU niso bili visoki, podobno kot v EU so najbolj obremenjevali osebe v gospodinjstvih pod pragom tveganja revščine (PTR). Stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški⁴⁶⁷ se je po večletnem zniževanju v letu 2021 spustila na 4,1 % in bila več kot polovico nižja od povprečja v EU (8,3 %), med osebami v gospodinjstvih pod PTR pa 20,9 % (EU: 33 %). V Sloveniji je 20 % gospodinjstev oz. 27 % gospodinjstev v prvem dohodkovnem kvintilu živelo v stanovanju v slabem stanju, kar je vplivalo na visoke stanovanjske stroške.⁴⁶⁸ V najslabšem položaju so bili upokoenci, predvsem invalidski upokoenci, delovni invalidi in upokoenci v samskih gospodinjstvih (Kump in Stropnik, 2022), kar je oteževalo prenovno stanovanj. S stanovanjskimi stroški so bili še naprej najbolj obremenjeni najemniki z najemnino po tržni ceni, vendar se je njihov delež v obdobju 2016–2021 zmanjšal za 11,4 o. t. ter se spustil pod povprečje EU (na 17,6 % EU ocena: 21,2 %).

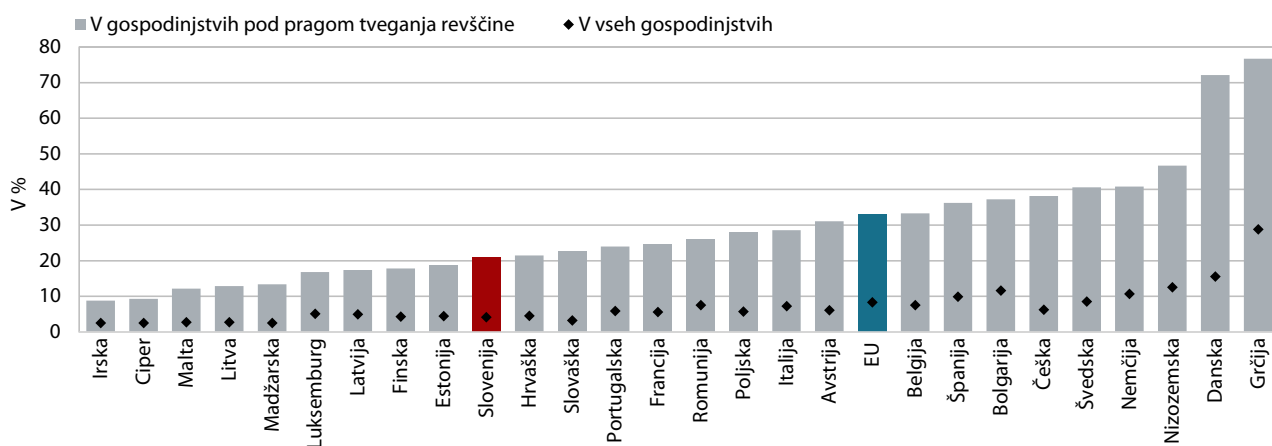
Stopnja hude stanovanjske prikrajšanosti (HSP)⁴⁶⁹ je bila v Sloveniji nizka v primerjavi s povprečjem EU, izstopala pa je visoka stopnja stanovanjske prikrajšanosti (SP) zaradi slabega stanja stanovanja.⁴⁷⁰ Stopnja HSP se je po nekajletnem zmanjševanju v letu 2020 spustila na najnižjo raven do sedaj (3,1 %; EU: 4,3 %), višja je bila med osebami v gospodinjstvih pod pragom tveganja revščine (PTR). SP pa je bila med najvišjimi v EU, saj je slaba petina oseb živela v gospodinjstvu v slabem stanju stanovanja zaradi starega in slabo vzdrževanega stanovanjskega sklada.⁴⁷¹ Leta 2022 je bila SP najvišja v pomurski regiji in jugovzhodni Sloveniji (23 %).

Tabela: Stopnja stanovanjske prikrajšanosti (SP) in hude stanovanjske prikrajšanosti (HSP), v %

	Slovenija								EU							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
SP	26,9	23,8	22,0	22,7	20,6	20,8	20,0	18,0	15,3	15,2	13,1	13,6	12,7	13,9	n. p.	n. p.
HSP	5,6	4,5	4,4	4,8	3,9	3,1	n. p.	n. p.	5,3	5,1	4,5	4,3	4,0	4,3	n. p.	n. p.

Vir: Eurostat (2023) in SURS (2023), EU-SILC 2022 (na dohodkih iz leta 2021). Opomba: Podatek za EU je ocena Eurostata; n. p. – ni podatka.

Slika: Stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški leta 2021, v %

Vir: Eurostat (2023), EU-SILC 2021 (na dohodkih iz leta 2020). Opomba: Za povprečje EU je ocena Eurostata, za Luksemburg je prelom v seriji, za Poljsko je predhodni podatek, podatka za Slovaško in Francijo sta za leto 2020.

⁴⁶⁷ Delež oseb v gospodinjstvih, kjer so stanovanjski stroški višji od 40 % celotnega razpoložljivega dohodka gospodinjstva. Zajeti so vsi letni stroški gospodinjstva povezani s stanovanjem (obresti za stanovanjski ali hipotekarni kredit, najemnina, zavarovanje, redno vzdrževanje in popravila, stroški za vodo, kanalizacijo, odvoz odpadkov, elektriko, plin, ogrevanje ipd.), zmanjšani za subvencijo za najemnino (Intihar, 2022).

⁴⁶⁸ Prvi podatek EU-SILC 2022 pa kaže, da je leta 2022 v stanovanjih, ki so bila v slabem stanju, živelo 18 % gospodinjstev.

⁴⁶⁹ Delež oseb v prenaseljenih stanovanjih, ki so obenem prikrajšane vsaj za enega od elementov prikrajšanosti: (i) slabo stanje stanovanja, (ii) ni kadi ali prhe v stanovanju, (iii) ni stranišča na izplakovanje za lastno uporabo ali pa imajo (iv) pretemno stanovanje (Eurostat, 2023).

⁴⁷⁰ Delež oseb, ki živijo v stanovanju, ki je v slabem stanju (pušča streha, so vlažne stene/temelji/tla ali trhli okenski okvirji/tla) (Eurostat, 2023). V podatkih niso zastopani brezdomni, nezadostno pa Romi idr. skupine z nizkimi dohodki ter pogosto slabšimi stanovanjskimi razmerami, gl. (UMAR, 2021a).

⁴⁷¹ Okoli 80 % stanovanj je bilo zgrajenih do leta 1990, med 2016–2020 pa le okoli 1,4 % (10.078 stanovanj), največ v osrednjeslovenski (3.114) in najmanj v zasavski regiji (117).

3.22 Materialna in socialna ter dohodkovna prikrajšanost

V obdobju 2015–2022 sta se stopnji (resne) materialne in socialne prikrajšanosti⁴⁷² v Sloveniji in povprečju EU hitro zniževali, preprečevanje absolutne revščine⁴⁷³ ostaja izziv v Sloveniji in EU. V zadnjih šestih letih sta se stopnji (resne) materialne in socialne prikrajšanosti (MSP) znižali bolj kot v povprečju EU in dosegli najnižjo raven, podatek resne MSP za leto 2022 pa kaže nadaljnje znižanje za 0,4 o. t. Kljub vzpodbudnim trendom⁴⁷⁴ ostajajo številni prebivalci še naprej ujeti v životarjenje pod minimalnimi življenjskimi pogoji (absolutna revščina), kar država blaži z denarno in materialno pomočjo: v povprečju leta 2022 je bilo do denarne socialne pomoči (DSP) upravičenih 81.821 oseb, do izredne DSP 8.895 oseb, do varstvenega dodatka (VD) pa 23.378 oseb; materialno pomoč v hrani in oblekah je prejelo 150.825 oseb, predvsem ženske in otroci do 15. leta starosti (MDDSZ, 2022d, 2023). Upravičenost do prejemkov DSP in VD ter višina pomoči (cenzus) sta odvisna od vrednosti, ki se po zakonu vsakih šest let določi z osnovnim zneskom minimalnega dohodka (OZMD).⁴⁷⁵ Po vsaki novi določitvi OZMD se njegova vrednost praviloma iz leta v leto oddaljuje od minimalnih življenjskih stroškov ter praga tveganja revščine, zato je bila v letu visoke inflacije in velike druginje ta vrzel še večja kot sicer. Ustrezna višina socialnih transferjev (namenjeni preživetju tistih, ki si tega sami niso zmožni zagotoviti) je pomembna za preprečevanje absolutne revščine in za ohranjanje človekovega dostojanstva (gl. poglavje 3.3).

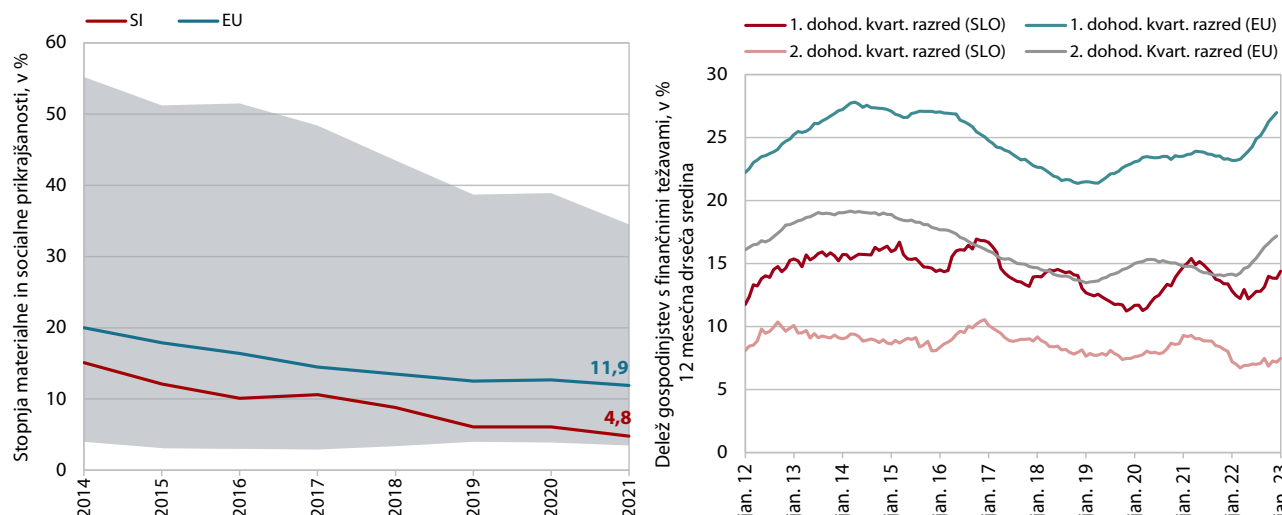
Finančni položaj gospodinjstev se je zaradi epidemije in druginje nekoliko poslabšal, a ostaja boljši kot v povprečju EU. Kljub druginji se delež gospodinjstev s finančnimi težavami (se zadolžujejo ali živijo od prihrankov) iz najnižjega dohodkovnega kvartilnega razreda v letu 2022 ni povečal na raven iz začetka leta 2021, k čemur so pomembno prispevali tudi ukrepi države,⁴⁷⁶ v povprečju EU pa se je položaj revnih gospodinjstev v letu 2022 zaostрил (gl. poglavje 3.3). Gospodinjstva s finančnimi težavami so svoje finančne potrebe tudi v letu 2022 še naprej v večji meri premoščala s porabo prihrankov, nekoliko pa se je povečal tudi delež gospodinjstev, ki so se zadolževala.

Tabela: Stopnja (resne) materialne in socialne prikrajšanosti (MSP), v %

	Slovenija								EU							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
MSP	12,1	10,1	10,6	8,8	6,1	6,1	4,8	n. p.	17,9	16,4	14,5	13,5	12,8	12,8	11,9	n. p.
Resna MSP	4,8	4,1	4,5	3,2	2,2	2,6	1,8	1,4	9,7	9,0	7,9	7,1	6,7	6,8	6,3	n. p.

Vir: Eurostat (2023), EU-SILC 2021 (z dohodki leta 2020). Opomba: * Podatek EU-SILC 2022 (z dohodki leta 2021) (Intihar, 2023b); n. p. – ni podatka.

Slika: Stopnja MSP (levo) in finančni položaj najrevnejših gospodinjstev (desno) v Sloveniji in povprečju EU

Vir: Eurostat (2023) in EK (2022k), levo: EU-SILC 2021 (z dohodki iz leta 2020); desno: Anketa o mnenju potrošnikov. Opomba: povprečje EU so ocene Eurostata (levo) in EK (desno). Osenčeno polje prikazuje razpon med državama EU z najmanjšo in največjo vrednostjo.

⁴⁷² Stopnja materialne in socialne prikrajšanosti je izmerjena pri najmanj petih, stopnja resne materialne in socialne prikrajšanosti pa pri najmanj sedmih od skupno trinajstih elementov prikrajšanosti, opredeljenih v raziskavi o življenjskih pogojih, EU-SILC (gl. Prilogo 1).

⁴⁷³ Absolutna revščina pomeni životarjenje pod minimalnimi življenjskimi pogoji, ki se določijo na podlagi prehranskih potreb in drugih osnovnih dobrin in pomenijo osnovno preživetje. Država jo blaži s kurativnimi politikami in programi (DSP, VD, storitve v naravi, pomoči v hrani, socialnovarstvene storitve in programi) (natančneje gl. ReNPSV22–30, 2022).

⁴⁷⁴ Slovenija se je doslej uvrščala okrog 10. mesta v EU, leta 2021 se je po kazalniku resne MSP uvrstila na 3., po MSP pa na 5. mesto.

⁴⁷⁵ Ustrezna višina OZMD je pomembna, saj sta nanjo med drugim vezana upravičenost do DSP in VD ter višina pomoči. Zadnji izračun iz oktobra 2022 je OZMD ocenil na 488,58 EUR mesečno, do aprila 2023 pa se je mesečno izplačevalo 421,89 EUR.

⁴⁷⁶ Ukrepi med epidemijo, kasneje pa energetski dodatek za najrevnejša gospodinjstva (prejemnike DSP, VD, invalide), druginjski dodatek za družine z otroki, dodatek za povečanje prihodkov upokojevcem in omejitve cen energentov.

4 Ohranjeno zdravo naravno okolje

Nizkoogljično krožno gospodarstvo

4.1	Emisijska produktivnost	◀
4.2	Energetska učinkovitost	
4.3	Delež obnovljivih virov energije	◀
4.4	Promet po načinu prevoza	
4.5	Snovna produktivnost	◀
4.6	Odpadki	
4.7	Okoljski davki	

Trajnostno in učinkovito upravljanje naravnih virov

4.8	Ekološki odtis	◀
4.9	Kmetijska zemljišča v uporabi	◀
4.10	Intenzivnost kmetovanja	
4.11	Intenzivnost poseka lesa	
4.12	Kakovost vodotokov	◀
4.13	Kakovost zunanjega zraka	
4.14	Funkcionalno degradirana območja	

4.1 Emisijska produktivnost

Potem ko so se izpusti toplogrednih plinov (TGP) v prvem letu epidemije 2020 zmanjšali na najnižjo raven v zadnjih dveh desetletjih, so se v letu 2021 z višjo gospodarsko aktivnostjo nekoliko povečali. Po zmanjšanju v gospodarski in finančni krizi, povečanju v obdobju 2015–2017 in nato ponovnem zmanjševanju na najnižjo raven v letu 2020, so v letu 2021 znašali 16,1 mio. ton CO₂ ekvivalent. To je bilo za 0,8 % več kot v letu prej in za 14 % manj kot v letu 2000. K skupnemu povečanju v zadnjem letu so glavno prispevali večji izpusti iz dejavnosti prometa (za 14 %), kjer jih sicer nastane največ, nekoliko pa so se zvišali tudi iz goriv v industriji (za 2 %). V kmetijstvu so ostali na ravni iz leta prej, v ostalih skupinah pa so se zmanjšali. V sektorjih, ki so vključeni v sistem trgovanja s pravicami (ETS sektor) in kjer so se izpusti v daljšem obdobju zmanjšali bolj, na okoli tretjino skupnih izpustov, so bili manjši za 7 %. V sektorjih, ki v shemo trgovanja niso vključeni (ne-ETS sektor), so se povečali, za 5,5 %. Po kvartalnih ocenah so se izpusti TGP v letu 2021 povečali tudi v povprečju EU. Povečanje se je v Sloveniji in povprečju EU po zadnjih razpoložljivih ocenah nadaljevalo še v prvi polovici leta 2022 (Eurostat, 2023), kar lahko povežemo z nadaljevanjem rasti gospodarske aktivnosti ob večji rabi tekočih goriv.

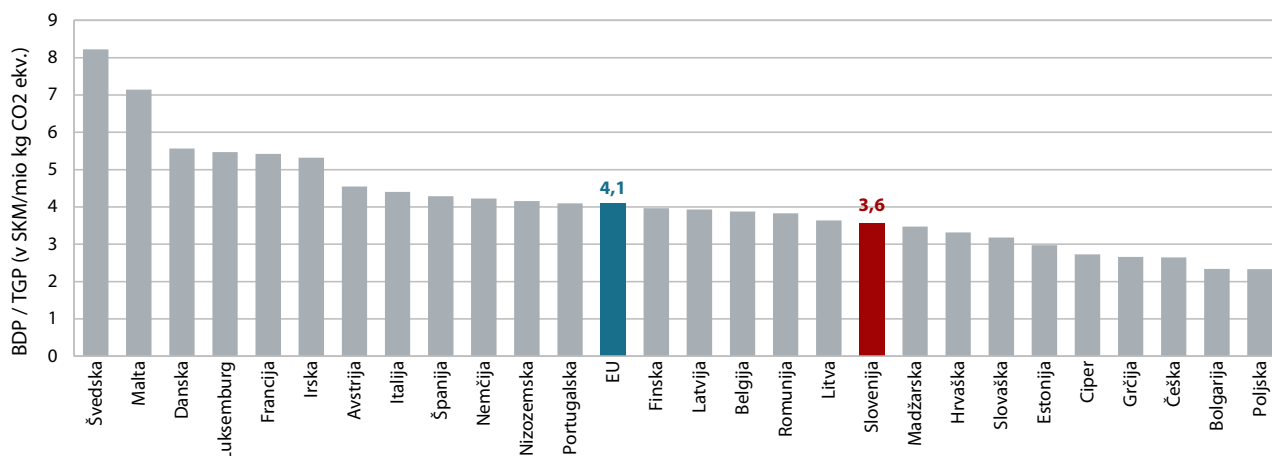
Ob višji gospodarski rasti se je v letu 2021 ponovno nekoliko povečala tudi emisijska produktivnost, ki pa je nižja kot v povprečju EU in zaostanek se ne zmanjšuje. Rast emisijske produktivnosti, merjena z razmerjem med BDP in izpusti TGP, ki je v času finančne in gospodarske krize v obdobju 2008–2014 nekoliko zastala, se je po njej, podobno kot v EU, ponovno pospešila. Nekoliko se je izboljšala tudi v letu 2021, ko se je gospodarska rast povečala bolj kot izpusti plinov. Zaostanek za povprečjem EU pa se v zadnjih letih ni opazneje spremenil. V letu 2020, ki je leto z zadnjim mednarodnim podatkom, je bilo v Sloveniji na enoto izpuščenih TGP ustvarjenega za okoli 13 % manj BDP kot v povprečju EU, kar je približno enak zaostanek kot v letu 2015.

Tabela: Izpusti TGP in emisijska produktivnost

		2000	2005	2008	2010	2014	2015	2017	2018	2019	2020	2021	Cilji
Izpusti TGP, indeks, 1990 = 100 (za skupaj); oz. 2005 = 100 (za ETS in ne-ETS)													Cilj EU za 2020
Skupaj	Slovenija	99,8	109,8	115,7	105,3	89,0	90,0	95,1	94,1	91,5	85,0	85,7	-
	EU	92,4	94,5	92,1	87,3	79,7	80,1	81,0	79,4	76,2	68,4	n.p.	80,0
ETS	Slovenija		100,0	101,6	93,2	70,1	70,1	75,3	74,4	71,7	69,9	65,2	-
	EU		100,0	95,4	86,5	78,0	78,5	77,0	74,4	67,4	58,9	n.p.	
Ne-ETS	Slovenija		100,0	108,1	97,9	89,0	90,6	94,8	93,9	91,9	82,9	87,4	< 104,0
	EU		100,0	98,6	96,7	87,2	88,8	91,2	90,0	89,5	84,2	n.p.	
Emisijska produktivnost, v SKM / mio. kg CO ₂ ekvivalent													Cilj SRS za 2030
Slovenija		1,6	1,9	2,1	2,2	2,7	2,8	2,9	3,1	3,4	3,6	3,8	povpr. EU
EU		1,8	2,1	2,5	2,6	3,1	3,2	3,4	3,6	3,9	4,1	n.p.	
Slov. / EU, indeks		90,4	90,6	85,5	83,5	87,8	87,3	86,0	86,7	87,3	87,0	-	

Vir: Eurostat (2023) in ARSO (2023b); preračuni UMAR. Za 2021 predhodni podatki. Opomba: primerjava v SKM s povprečjem EU je smiselna v posameznem letu, ne pa tudi v časovnem obdobju; n.p. – ni podatka.

Slika: Emisijska produktivnost, 2020

Vir: Eurostat (2023), preračuni UMAR.

4.2 Energetska učinkovitost

Primarna raba energije se je zlasti zaradi rabe v prometu med epidemijo covid-19 močno zmanjšala, v letu 2021 pa povečala. Po znižanju ob manjši gospodarski aktivnosti v obdobju 2009–2013, spremembah v termoelektroenergetiki⁴⁷⁷ in v nekaterih letih manjše potrebe po ogrevanju, pa so na gibanja v zadnjih nekaj letih poleg naraščajoče rabe v prometu vplivali tudi drugi dejavniki. Med njimi so letna nihanja vodostajev rek in redni letni remonts jedrske elektrarne.⁴⁷⁸ Raba energije se je ponovno znižala ob umirjanju gospodarske rasti v letu 2019, še bolj pa ob zaježitvenih ukrepih v epidemiji leta 2020. V tem letu se je z znižanjem rabe v prometu (za 18 %) skupna raba znižala za okoli 6 %. Gibanja *energetske učinkovitosti* so bila tudi zaradi zmanjšane aktivnosti v krizah (ekonomski in finančni v letu 2009 in covid-19 v letu 2020) ugodna, cilja zmanjšanja primarne in končne rabe energije iz strategije Evropa 2020 pa lažje dosegljiva.⁴⁷⁹ Z umirjanjem epidemije in ukinjanjem omejevalnih ukrepov se je v letu 2021 raba energije v prometu močno povečala (za 14 %) in tako najbolj prispevala k dvigu skupne rabe energije za preko 3 %. Ocenjujemo, da se raba energije v letu 2022, ob nekoliko spremenjeni strukturi (večji rabi tekočih goriv in lesa ter manjši rabi hidroenergije, premoga in plina) ni dosti spremenila.

Zaostanek energetske produktivnosti za povprečno v EU se je zmanjšal na manj kot desetino. Rast energetske produktivnosti, ki je razmerje med ustvarjenim BDP⁴⁸⁰ in celotno rabo energije, je zastala le v prvih letih gospodarske in finančne krize, tako da je bila leta 2011 za petino nižja kot v povprečju EU. Od takrat je večinoma naraščala hitreje kot v EU, tako da se je zaostanek Slovenije manjšal, še posebej v letu 2021, ko je bila rast BDP višja, rast rabe energije pa za kar polovico nižja kot v EU. V tem letu je zaostanek znašal okoli 8 %, kar je najmanj po letu 1995, odkar so razpoložljivi podatki. Predvidevamo, da se je energetska produktivnost izboljšala tudi v letu 2022, z višjo rastjo BDP kot rabe energije.

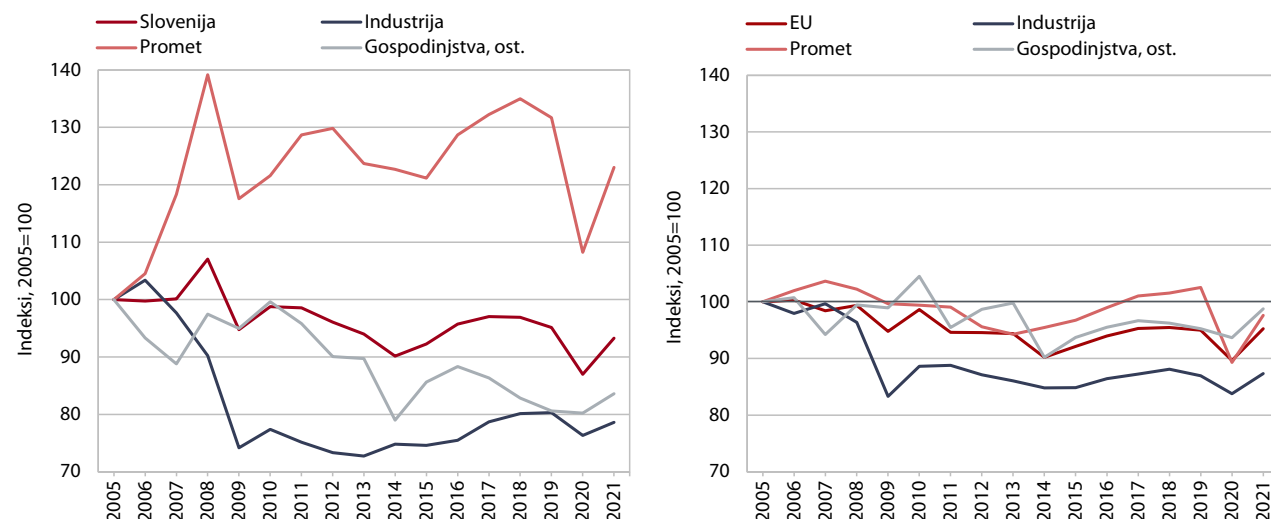
Tudi končna raba energije se je od leta 2005 zniževala podobno kot v EU. Končna raba⁴⁸¹ se je znižala zlasti po letu 2008, po letu 2014 pa zvišala. V industriji se je znižala predvsem zaradi posodobitve proizvodnje aluminija, v zadnjih letih pa se je ob konjunkturi znova krepila. Raba energije v gospodinjstvih se je znižala zaradi toplejših zim, energetske sanacije stavb, uporabe delilnikov toplote in sodobnejših ogrevalnih naprav. Raba v prometu pa je zaradi povečanega tranzita po širitvah EU porasla, ob nihanjih ostala visoka⁴⁸² in v letu 2021 največ prispevala k skupnemu zvišanju rabe energije.

Tabela: Primarna raba energije, indeks, 2005 = 100

	2000	2005	2008	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Cilj EU za 2020
Slovenija	87,2	100,0	106,6	97,0	88,2	87,5	90,3	92,8	91,7	90,0	84,8	87,4	98,3
EU	93,2	100,0	99,4	97,3	88,8	90,3	91,1	92,4	91,9	90,4	82,5	87,4	87,6

Vir: Eurostat (2023); EC Energy Efficiency, Reporting targets; preračuni UMAR.

Slika: Končna raba energije v Sloveniji (levo) in EU (desno) po sektorjih porabe

Vir: Eurostat (2023); preračuni UMAR.

⁴⁷⁷ Termoelektrarna Šoštanj je bila tehnološko posodobljena (s TEŠ 6), Termoelektrarna Trbovlje pa je prenehala delovati.

⁴⁷⁸ Vsako tretje leto je brez rednega (mesečnega) remonta, zato je takrat za desetino večja raba jedrske energije (za 2 o. t. več primarne rabe).

⁴⁷⁹ Energetska učinkovitost je bila ena od treh okoljskih ciljev držav EU do leta 2020 in sicer 20-odstotno znižanje rabe energije glede na predvideno po scenariju brez dodatnih ukrepov. Večina držav je morala zato rabo energije do leta 2020 znižati.

⁴⁸⁰ Za primerjavo v času upoštevamo BDP v stalnih cenah, za primerjavo med državami v posameznem letu pa BDP v SKM.

⁴⁸¹ Končna raba energije je primarna raba energije, brez energije, porabljene v transformacijah in energetskega sektorja, ter brez izgub.

⁴⁸² Gl. tudi kazalnik 4.5. V letu 2020 je raba v cestnem prometu h končni rabi energije v Sloveniji prispevala 37 %, v EU pa 28 %.

4.3 Delež obnovljivih virov energije

Delež obnovljivih virov energije (OVE) v končni rabi energije se je po letu 2005 povečal skromno in Slovenija je med le nekaj državami EU, ki so te deleže tudi v letu 2021 morale dokupiti. Delež rabe OVE se je bolj povečal v gospodarski in finančni krizi leta 2009, ko je ob skoraj nespremenjeni rabi OVE močno upadla skupna končna raba energije, podobno pa je bilo tudi v letu 2020 ob epidemiji. V obeh letih se je povečal za več kot 2 odstotni točki. Med obema krizama je nihal glede na rabo lesa za ogrevanje in rabo hidroenergije, znatnejšega povečanja pa ni bilo. Skupna raba OVE se je v Sloveniji v obdobju 2005–2021 povečala za 18 %, v povprečju EU pa se je več kot podvojila. Slovenija, kljub zvišanju, tudi v letu 2021 ciljnega deleža OVE (25 %) ⁴⁸³ ni dosegla, manjkajoče deleže pa je podobno kot v letu prej kupila od Češke. Deleže so v letu 2021 ob Sloveniji dokupovale le še tri države (Luksemburg, Malta in Belgija), ki pa so si za uvajanje OVE po letu 2005 precej bolj prizadevale in njihovo rabo za nekajkrat povečale. V Sloveniji so zaradi slabe dinamike zelo oddaljeni tudi cilji za prihodnja leta. ⁴⁸⁴ Za leto 2022 ocenjujemo, da se delež OVE ob manjši rabi hidroenergije ni dosti spremenil.

V strukturi OVE je v Sloveniji velik delež klasičnih in manjši delež drugih virov. Delež *klasičnih* OVE, med katere prištevamo les in hidroenergijo, je v Sloveniji še vedno nad 80 %, v EU pa pod 60 % skupne rabe OVE. Ohranjanje obsežne rabe lesa za ogrevanje je zaželeno, a hkrati z vidika onesnaževanja zraka s prašnimi delci ob nepravilni uporabi ni ugodno. Delež *drugih* OVE, to je vetrne, sončne in geotermalne energije, biogoriv, toplotnih črpalk in bioplina, pa je med najmanjšimi v EU. Zaostanek je največji pri uporabi vetrnic: ta delež je v Sloveniji 0,04 %, v povprečju EU pa 15,9 % vseh OVE.

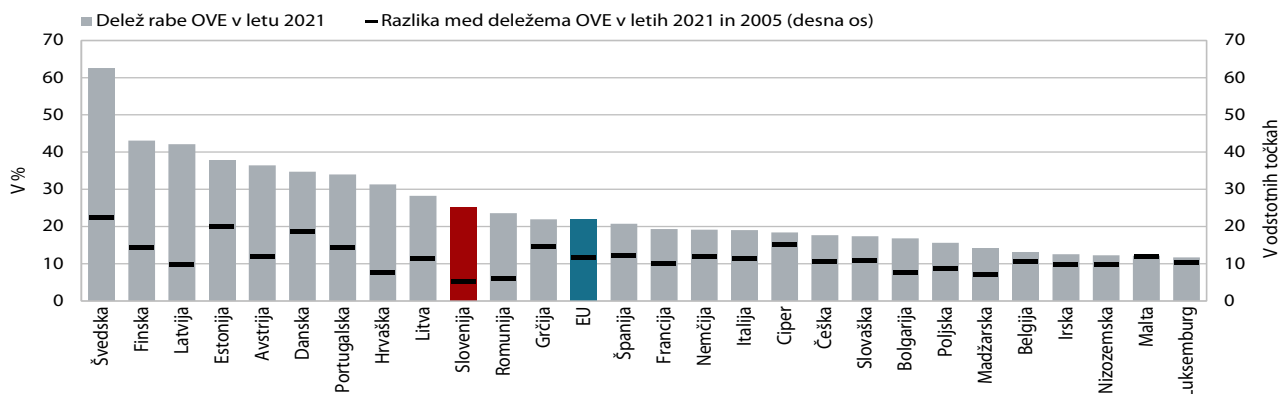
Podpore OVE ⁴⁸⁵ so se zlasti zaradi visokih tržnih cen elektrike in nižje proizvodnje hidroelektrarn v letu 2022 **znižale**. Skupne podpore so obsegale okoli 73 mio EUR in so bile medletno nižje za 30 %. Sončnim elektrarnam je bilo namenjenih 73 % skupnih podpor, elektrarnam na biomaso 12 %, bioplinim elektrarnam 7 % in prav toliko še vsem ostalim. ⁴⁸⁶ Znesek podpore na enoto proizvodnje je pri sončnih elektrarnah še vedno več kot dvakrat višji kot pri ostalih.

Tabela: Delež rabe OVE v bruto končni rabi energije v %

		2005	2008	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Cilj EU za 2020	Cilj SRS za 2030
OVE skupaj	Slovenija*	19,8	18,7	21,1	22,9	22,0	21,7	21,4	22,0	24,1	24,6	25,0	27,0
	EU	10,2	12,6	14,4	17,8	18,0	18,4	19,1	19,9	22,0	21,8	20,0	
Pri elektriki	Slovenija	28,7	30,0	32,2	32,7	32,1	32,4	32,3	32,6	35,1	35,0		
	EU	16,4	18,5	21,3	29,7	30,2	31,1	32,1	34,1	37,4	37,5		
V prometu	Slovenija	0,8	1,8	3,1	2,2	1,6	2,6	5,5	8,0	10,9	10,6	10,0	
	EU	1,8	4,1	5,5	6,8	7,2	7,5	8,3	8,8	10,3	9,1	10,0	
Pri ogrevanju	Slovenija	26,4	27,5	29,5	36,2	35,6	34,6	32,3	32,1	32,1	35,2		
	EU	12,4	15,3	17,0	20,3	20,4	20,8	21,6	22,4	23,0	22,9		

Vir: Eurostat (2023). Opomba: *Za leti 2020 in 2021 ni upoštevan dokupljeni delež do ciljnega (od Češke).

Slika: Delež rabe OVE* v letu 2021 ter povečanje deleža OVE v obdobju 2005–2021

Vir: Eurostat (2023); preračun UMAR. Opomba: *V izračunu so prištete kupljene količine od drugih držav, odštete pa prodane količine drugim državam.

⁴⁸³ Direktiva 2009/28/ES Evropskega Parlamenta in Sveta z dne 23. Aprila 2009 o spodbujanju uporabe energije iz obnovljivih virov, spremembi in poznejši razveljavitvi direktiv 2001/77/ES in 2003/30/ES (2009)

⁴⁸⁴ Cilji za leto 2030 za posamezne države članice EU še niso določeni. Za Slovenijo je bil v SRS upoštevan cilj, ki je ob sprejetju SRS veljal za celotno EU. Ta se je od takrat povečal s 27 na 32 %, po Fitfor55 in RePowerEU pa je predlagano povišanje na vsaj 45 %.

⁴⁸⁵ Sistem podpor je instrument državne pomoči, ki z višjimi odkupnimi cenami omogoča izvedbo investicij v okolju prijazne načine proizvodnje elektrike. Podporna shema obsega nekaj tisoč proizvodnih enot, ki jim center za podpore v okviru Borzena izplačuje podporo.

⁴⁸⁶ Ocena UMAR na podlagi devetmesečnih in letnih poročil Borzen.

4.4 Promet po načinu prevoza

V Sloveniji je **blagovni promet** zaradi tranzitne lege države zelo gost, ob veliko prepeljanega blaga po železnici pa je delež cestnega v spodnji tretjini držav EU. V daljšem obdobju se je delež cestnega prometa nekoliko zmanjšal, na manj kot dve tretjini, v povprečju EU pa rahlo povečal, na več kot tri četrtine.⁴⁸⁷ Zgolj v letu 2020 se je ob ukrepih v epidemiji covid-19 obseg blagovnega prometa medletno znižal za nekaj odstotkov, precej bolj kot v povprečju EU ter bolj v železniškem kot v cestnem prometu. V obdobju 2005–2020 se je v Sloveniji obseg cestnega prometa povečal za četrtno, železniškega pa skoraj za polovico, medtem ko se je v EU obseg cestnega povečal za desetino in železniškega zmanjšal za nekaj odstotkov. Prevozi glavnega železniškega operaterja so se v tem obdobju bolj povečali pri izvozu blaga, manj pa pri uvozu in tranzitu. Cestni blagovni promet se je v Sloveniji povečeval zlasti z večanjem tranzitnega prometa, tako da že več kot tri četrtine prevozov v državi opravijo tuji prevozniki, kar je povezano z majhnostjo in tranzitno lego države. Obseg skupnega blagovnega prometa na prebivalca je v Sloveniji razmeroma velik (v letu 2020 za 29 % večji kot v povprečju EU, večji je bil le v šestih članicah). V tem je bilo cestnega prometa na prebivalca več za skoraj desetino, železniškega pa 2,7-krat toliko kot v povprečju EU. Velik del železniškega prometa je vezan na pretovor v koprskem pristanišču, ki ga bo začeta posodobitev železnice med Divačo in Koproj ter nekaterih drugih odsekov, načrtovanih tudi s pomočjo sredstev iz Načrta za okrevanje in odpornost, še okrepila. Ocenjujemo, da se je delež cestnega blagovnega prometa v letu 2021 precej povečal,⁴⁸⁸ saj se je železniški prevoz med epidemijo znižal bolj, nato pa okrevaj počasneje kot cestni, v letu 2022 pa se deleža ob šibki rasti obsega obeh načinov prevoza verjetno nista dosti spremenila.

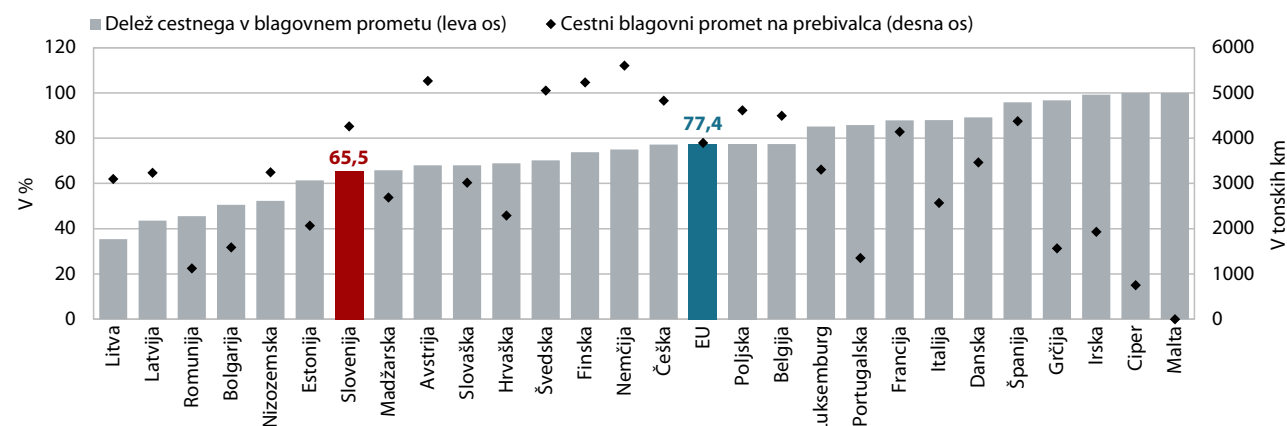
Prevoz z osebnimi vozili je prevladujoči način potniškega prometa v vseh članicah EU, v Sloveniji pa je ta delež med največjimi. To lahko delno pripišemo razgibanosti reliefa in razpršeni poselitvi,⁴⁸⁹ ki kljub subvencijam omejujeta večjo razvejanost in rentabilnost javnega potniškega prometa. Težave pri dostopu do njega ima v Sloveniji večji del prebivalcev kot v povprečju EU (v letu 2012 v Sloveniji četrtnina, v povprečju EU petina). Ob takšni strukturi potniškega prevoza, kjer je javni prevoz v primerjavi s prevozom z avtomobilom relativno manj v uporabi, je tudi delež stroškov za prevoze v skupnih izdatkih gospodinjstev večji (v Sloveniji 18 %, v EU 12 %). V letu 2020 so bile v epidemiji velike omejitve javnega potniškega prometa in čeprav je bil zaradi zapiranja občin in karanten omejen tudi prevoz z avtomobili, se je že sicer majhen delež javnega potniškega prometa v skupnem prometu dodatno zmanjšal. Za leti 2021 in 2022 ocenjujemo, da se je z normalizacijo prometa njegov delež ponovno nekoliko povečal.

Tabela: Deleža cestnega v blagovnem in avtomobilskega v potniškem prometu,* v %

		2005	2008	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Delež cestnega v blagovnem prometu	Slovenija	68,9	70,3	68,2	65,2	64,0	65,0	66,1	64,5	64,7	64,5	65,5
	EU	74,4	74,3	74,6	73,9	73,9	74,2	74,6	75,4	75,6	76,3	77,4
Delež avtomobilskega v potniškem prometu	Slovenija	85,6	86,4	86,8	86,3	86,3	86,1	86,3	86,5	86,4	86,6	91,3
	EU	82,6	82,8	83,1	82	82,4	82,4	82,5	82,7	82,7	82,5	87,2

Vir: Eurostat (2023). Opomba: *Blagovni promet je cestni (s tovornjaki), železniški in notranjevodni (vse merjeno v tonskih km), potniški pa z avtomobili, avtobusi in vlaki (merjeno v potniških km).

Slika: Cestni blagovni promet, 2020

Vir: Eurostat (2023).

⁴⁸⁷ Cestni promet je preračunan na prevoze po ozemljih posameznih držav in tako primerljiv z železniškim in notranjevodnim.

⁴⁸⁸ Pri oceni upoštevamo tudi interne podatke DARS o prevoženih kilometrih tovornjakov po slovenskih avtocestah.

⁴⁸⁹ V Sloveniji relativno malo prebivalcev živi v mestih (v letu 2021 19 %; v EU 39 %) in veliko na podeželju (45 %; v EU 26 %) (Eurostat, 2023).

4.5 Snovna produktivnost

Snovna produktivnost med leti precej niha zlasti v povezavi s spremembami v gradbeni dejavnosti, v zadnjem desetletju pa se vrzel do povprečja EU ni opazneje zmanjšala. Snovna produktivnost, merjena z razmerjem med BDP ter porabo surovin in materialov, se je ob zmanjšani gradbeni aktivnosti najbolj povečala v obdobju 2007–2012. Upad gradbene aktivnosti je bil povezan z gospodarsko in finančno krizo ter dokončanjem avtocestnega križa (ki je bil večinoma zgrajen do leta 2009). Močno se je zmanjšala poraba nekovinskih mineralov,⁴⁹⁰ ki je pred tem presegala dve tretjini celotne porabe snovi. Ob nekovinskih mineralih so na zmanjšanje skupnega obsega porabe snovi po letu 2011 opazneje vplivale tudi spremembe v termoeenergetiki z manjšo porabo premoga. V letu 2019, ko se je rast opravljenih gradbenih del znova zelo umirila, je poraba nekovinskih mineralov upadla za skoraj 15 %, kar je povzročilo znatno izboljšanje snovne produktivnosti. V letu 2020 so ukrepi ob epidemiji vplivali zlasti na večje znižanje rabe tekočih energentov, skupna raba snovi pa je upadla manj kot BDP, tako da se je snovna produktivnost zopet nekoliko poslabšala. V letu 2021 se je ponovno zelo povečala raba nekovinskih mineralov (za 21 %), raba peska in gramoza pa je bila največja po letu 2010. Rast celotne rabe snovi se je skoraj izenačila z visoko rastjo BDP, tako da je snovna produktivnost ostala približno enaka. Ker se je v EU raba snovi povečala bolj kot BDP, se je zaostanek snovne produktivnosti za povprečno v EU nekoliko zmanjšal. Ocenjujemo, da se snovna produktivnost v letu 2022 kljub nekoliko večji rabi tekočih goriv, lesa ter nekovinskih mineralov ni pomembneje spremenila.

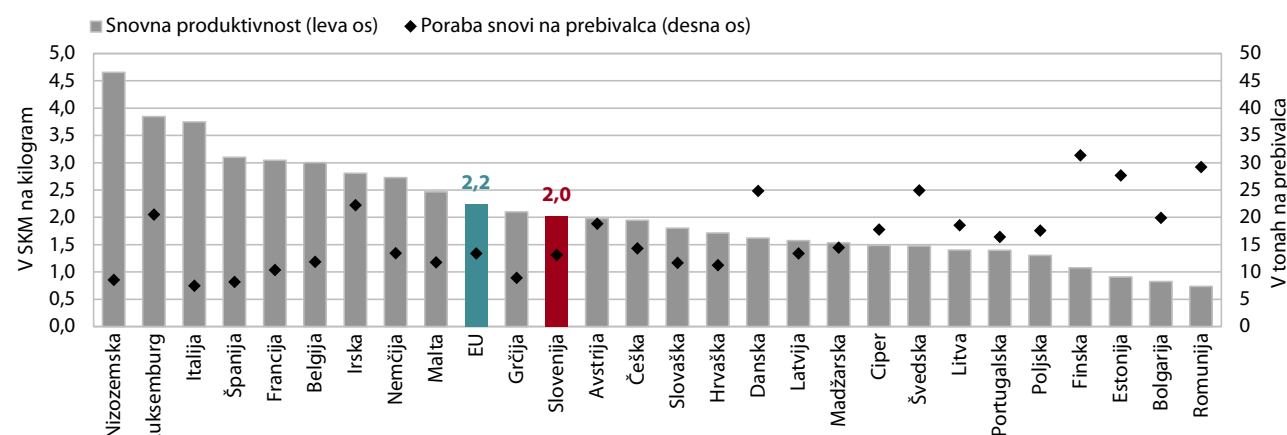
Stopnja samooskrbe s snovjo je v Sloveniji nekoliko višja kot v povprečju EU. Slovenija je z nekaterimi viri dobro preskrbljena. V strukturi domače izkoriščene snovi je več kot polovico peska, gramoza, apnenca in sadre, pomembni domači viri pa so še kmetijski pridelki, lignit in les. V Slovenijo je *neto uvožene* okoli 12 % skupne porabe snovi. V strukturi neto uvoza je bilo leta 2021 največ naftnih proizvodov, plina, rud železa in barvnih kovin ter kmetijskih pridelkov. Ob tem je bil po žledolomu v letu 2014 razmeroma velik le *neto izvoz* lesa, zlasti hlodovine, ki pa se je v letih 2020 in 2021 že precej znižal na pred žledolomom primerljive ravni. Neto izvoz surovin sicer v izračunu domačo porabo snovi znižuje, z vidika učinkovitejše rabe virov pa je bolj smiselna njihova predelava v domači predelovalni industriji, ki ustvarja višjo dodano vrednost.⁴⁹¹

Tabela: Snovna produktivnost, v SKM na kilogram

	2000	2005	2008	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Cilj SRS za 2030
Slovenija	0,87	1,06	1,11	1,31	1,69	1,71	1,84	1,91	1,84	2,05	2,04	2,06	3,5
EU	1,19	1,34	1,49	1,74	1,95	2,02	2,08	2,10	2,14	2,21	2,21	2,30	
Slovenija/EU, indeks	72,9	78,6	73,9	75,6	86,4	84,9	88,5	91,0	85,9	92,8	92,3	89,9	

Vir: Eurostat (2023) in SURS (2023h), preračuni UMAR. Opomba: Primerjava v SKM med državami oziroma s povprečjem EU je smiselna v posameznem letu, ne pa tudi v časovnem obdobju.

Slika: Snovna produktivnost in poraba snovi na prebivalca, 2021

Vir: Eurostat (2023).

⁴⁹⁰ Med nekovinskimi materiali sta pesek in gramož imela 46-odstotni delež, kar je bil eden največjih deležev v EU. Močno povezanost med porabo nekovinskih mineralov in gradbeno aktivnostjo kaže tudi analiza Geološkega zavoda Slovenije, opravljena na podlagi podatkov za leto 2014, ko je bilo tri četrtine nekovinskih mineralov porabljenih kot surovina v gradbeništvu in še nadaljnjih 17 % kot surovina za industrijo gradbenega materiala, le 7 % pa v predelovalnih dejavnostih.

⁴⁹¹ Glej tudi kazalnik 4.11.

4.6 Odpadki

Potem ko se je količina nastalih odpadkov v krizi covid-19 leta 2020 zmanjšala, se je z večjo gospodarsko aktivnostjo v letu 2021 ponovno povečala. V tem letu je nastalo 9,4 mio. ton odpadkov, kar je predstavljalo 1,5 ton na prebivalca. To je bilo za 23 % več kot v letu prej oz. več kot dvakrat toliko kot leta 2012, ko je bila količina v opazovanem obdobju po letu 2000 najmanjša.⁴⁹² Količina se je razmeroma bolj povečala pri odpadkih iz *proizvodnih in storitvenih dejavnosti*, kjer jih nastane večina. V strukturi zaradi specifične teže prevladujejo mineralni oz. gradbeni odpadki, ki so v letu 2021 predstavljali več kot 70 % vseh odpadkov. *Komunalni odpadki*, ki so predstavljali 12 % vseh odpadkov in so v preračunu na prebivalca pod povprečjem EU, so se povečali za 6 %, na 518 kg na prebivalca, kar je bilo največ v zadnjem desetletju. Skupna količina odpadkov v gospodinjstvih se je povečala za 11 %, v tem pa so se zbrani mešani odpadki nekoliko zmanjšali. Količina nevarnih odpadkov, ki se dolgoročno povečuje, se je povečala za 1 %, njihov delež v skupnih odpadkih pa se je znižal, na 1,5 %.

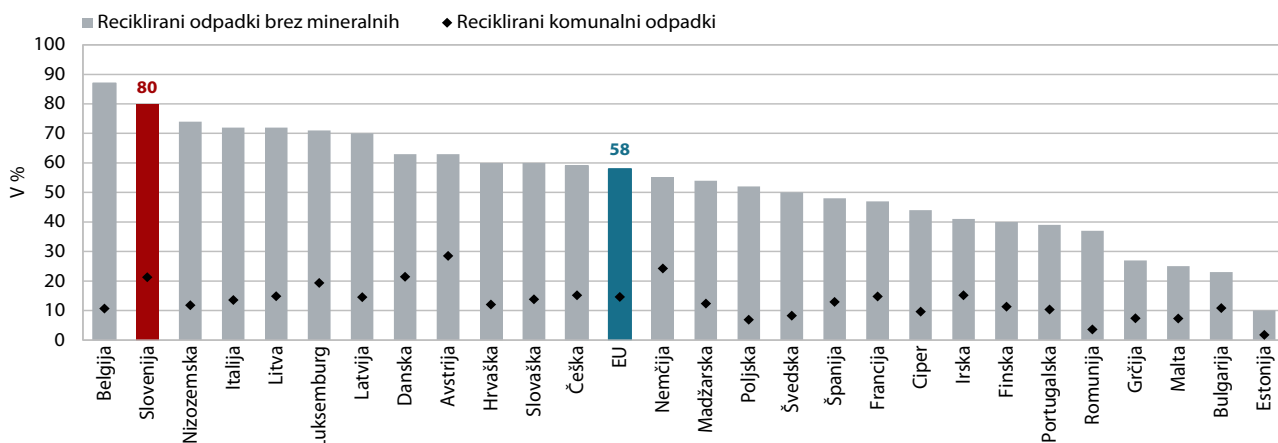
Z večjo količino nastalih odpadkov se je v letu 2021 povečala tudi njihova predelava, vendar sorazmerno manj. S končnim postopkom predelave je bilo v tem letu predelanih 8,1 mio. ton odpadkov, kar je 20 % več kot v letu prej. Zaradi razmeroma velikega povečanja mineralnih odpadkov je v strukturi postopkov predelave prevladovalo zasipanje (57 %), deleža recikliranja (41 %) in sežiganja odpadkov za pridobivanje energije (2 %) pa sta upadla. Delež recikliranja odpadkov skupaj brez mineralnih se je po letu 2010 povečal in je v mednarodni primerjavi precej visok. Podobno velja tudi za recikliranje komunalnih odpadkov. Odlaganje na odlagališča, ki je najmanj zaželeno ravnanje, se še naprej zmanjšuje. V tem se je za 13 % zmanjšalo tudi odlaganje komunalnih odpadkov, ki so že v treh četrtinah zbrani ločeno.

Tabela: Nastali odpadki in delež recikliranih

	2000	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nastali odpadki skupaj, brez mineralnih, v kg / prebivalca											
Slovenija*	n.p.	2.018	1.706	1.604	1.684	1.481	1.553	1.563	1.506	1.430	1.541
EU	n.p.	1.720	1.719	1.735	n.p.	1.763	n.p.	1.820	n.p.	1.745	n.p.
...v teh nastali komunalni odpadki, v kg / prebivalca											
Slovenija*	513	422	362	433	451	465	478	495	509	489	518
EU	513	503	488	478	480	493	499	500	504	517	530
Reciklirani odpadki skupaj, brez mineralnih, delež v celotnem ravnanju z odpadki, v %											
Slovenija	n.p.	52	74	75	78	80	84	82	85	80	86*
EU	n.p.	53	53	54	n.p.	55	n.p.	56	n.p.	58	n.p.
Reciklirani komunalni odpadki, delež od nastalih komunalnih odpadkov, v %											
Slovenija	6	22	42	36	54	56	58	59	59	59	60
EU	27	38	41	43	45	46	46	46	47	49	50

Vir: Eurostat (2023); *SURS (2023h). Opombe: Reciklirani odpadki so odpadki, poslani v predelavo, razen energetske predelave in zasipanja. Mednarodna primerljivost se z odštetjem mineralnih odpadkov poveča, ker slednji zaradi svoje velike specifične teže odločilno vplivajo na skupno količino; n. p. – ni podatka

Slika: Delež recikliranih skupnih (brez mineralnih) in komunalnih odpadkov v obdelavi odpadkov, leto 2020

Vir: Eurostat (2023); preračuni UMAR. Opomba: Podatek za Estonijo je za leto 2016; za Bolgarijo, Irsko, Grčijo in Švedsko za leto 2018.

⁴⁹² Količina se je leta 2012 zmanjšala za četrtno, ob manj gradbenih odpadkov in spremembi metodologije (prerazporeditvi nekaterih med stranske proizvode).

4.7 Okoljski davki

V letu 2021 so bili okoljski davki za 5 % višji kot v letu prej, a hkrati za desetino nižji kot v letu 2019. Potem ko so se prihodki od okoljskih davkov⁴⁹³ po večletni rasti prvič zmanjšali v letu 2018 (za 1,2 %) in se nato v letu 2020 zaradi manjše gospodarske aktivnosti v epidemiji covid-19 ter znižanja trošarin na bencinsko gorivo in dizel znižali še bolj (za 14,4 %), so se v letu 2021 zvišali. Rast je izhajala iz višjih prihodkov od davkov na energijo (za 7,8 %), ki v strukturi okoljskih davkov močno prevladujejo. Kljub zvišanju pa skupni prihodki od okoljskih davkov v tem letu še niso dosegli ravni iz leta 2019; nekoliko višji so bili le davki na onesnaževanje, katerih delež v okoljskih davkih pa je skromen. Po predhodnih podatkih državnega proračuna za leto 2022 prihodki od trošarin na energente niso dosegli svoje ravni iz leta 2019 niti v tem letu. Te trošarine so bile namreč v okviru ukrepov za blaženje posledic energetske druginje znižane, hkrati pa je bila v nekaterih mesecih tudi ukinjena okoljska dajatev za obremenjevanje zraka z izpusti CO₂. Takšna gibanja z vidika zelenega prehoda in doseganja dolgoročnih podnebnih ciljev niso spodbudna, saj lahko okoljski davki kot pomembni cenovni signali precej pripomorejo k doseganju zastavljenih podnebnih ciljev, njihovo zniževanje in uvajanje raznih izjem, kot so olajšave in subvencije, pa doseganje teh ciljev močno otežijo.

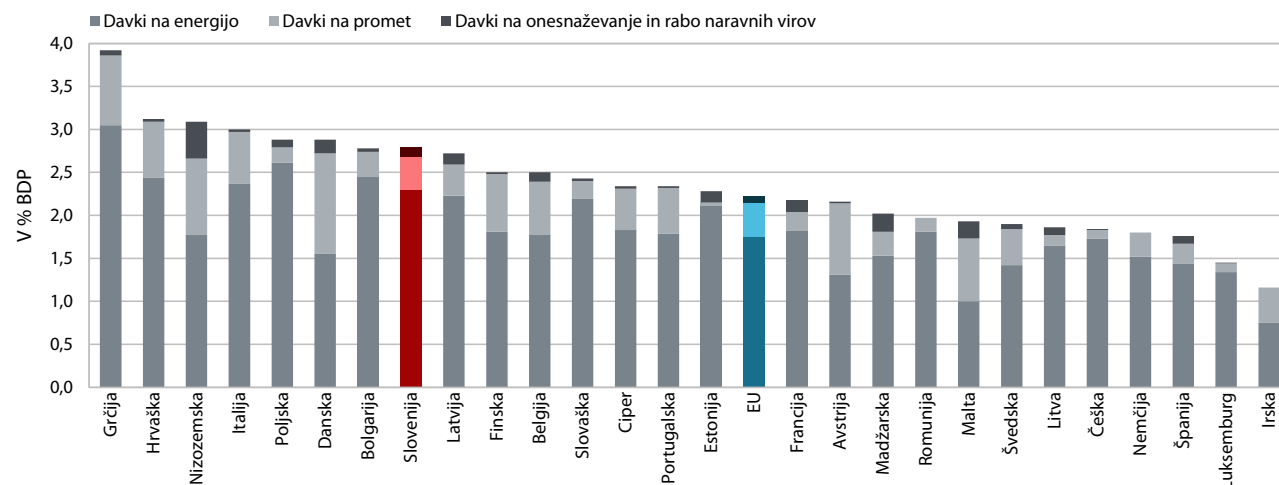
Slovenija se po obremenitvi z okoljskimi davki glede na BDP kljub večletnemu zniževanju še vedno uvršča med prvo tretjino članic EU. Delež prihodkov od okoljskih davkov glede na BDP je bil v Sloveniji leta 2021 za 0,54 o. t. višji kot v povprečju EU, razlika pa se je glede na leto 2013, ko je bilo preseganje največje (za 1,45 o. t.), prepolovila. Visok delež v Sloveniji izhaja predvsem iz visokih prihodkov od davkov na energijo, kar je povezano z obsežno rabo pogonskih goriv v cestnem prometu in tranzitne geografske lege Slovenije, pa tudi razpršene poseljenosti prebivalstva in slabše razvitega javnega prevoza.

Tabela: Prihodki od okoljskih davkov

	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nominalno, v mio. EUR															
Slovenija	632	920	1.261	1.312	1.277	1.389	1.428	1.453	1.509	1.569	1.578	1.560	1.615	1.383	1.453
Kot delež BDP, v %															
Slovenija	2,89	3,16	3,48	3,61	3,45	3,83	3,92	3,86	3,88	3,88	3,67	3,40	3,33	2,94	2,78
EU	2,57	2,54	2,36	2,36	2,40	2,44	2,47	2,47	2,45	2,47	2,42	2,40	2,35	2,23	2,24
Kot delež vseh pobranih davkov in socialnih prispevkov, v %															
Slovenija	7,63	8,02	9,25	9,42	9,11	10,02	10,36	10,23	10,26	10,23	9,77	9,01	8,83	7,78	7,22
EU	6,24	6,38	6,01	6,05	6,09	6,04	6,02	6,02	5,99	6,04	5,90	5,83	5,74	5,42	5,38

Vir: Eurostat (2023).

Slika: Prihodki od okoljskih davkov, 2021

Vir: Eurostat (2023).

⁴⁹³ Okoljski davki vključujejo davke na energijo, davke na promet ter davke na onesnaževanje in rabo naravnih virov.

4.8 Ekološki odtis

Ekološki odtis, ki je sintezni kazalnik okoljskega razvoja, se je v obdobju 2015–2018 povečal in bil nad evropskim povprečjem, kar kaže na precejšnje in naraščajoče obremenjevanje okolja.⁴⁹⁴ Izražen je v standardizirani enoti biološko produktivne površine, t. i. globalnih hektarjih (gha). To je rodovitna površina, potrebna za zadovoljitev človekovih potreb po hrani in ohranjanje njegovega življenjskega sloga ter odlaganje pri tem nastajajočih odpadkov. V strukturi je največ (i) ogljikovega odtisa, zaradi velikih izpustov ogljikovega dioksida in drugih toplogrednih plinov, sledita pa mu (ii) biološki odtis, to je odtis obdelovalnih površin, gozdov, pašnikov in drugih rodovitnih površin, ter (iii) odtis infrastrukture, to je pozidanih površin. V Sloveniji se je ekološki odtis v recesiji znižal, potem pa nasprotno kot v evropskem povprečju zvišal in v letu 2018 znašal 5,37 gha/osebo. Razkorak do evropskega povprečja se je v zadnjih letih povečeval, v letu 2018 na okoli 13 %. To kaže na gospodarski razvoj ob razmeroma veliki porabi naravnih virov in onesnaževanju okolja in je v nasprotju z zastavljenim ciljem v SRS.

Z razmeroma visokim ekološkim odtisom je bil visok tudi ekološki primanjkljaj, ki je razlika do biološke zmogljivosti narave. Biološka zmogljivost oziroma biokapaciteta narave so tiste biološko produktivne površine, ki so se sposobne regenerirati.⁴⁹⁵ Podobno kot ekološki odtis so preračunane v globalne hektarje, pri čemer vsak globalni hektar proizvede enako količino biološke vrednosti. Biokapaciteta narave je precej stabilna in se med leti bistveno ne spreminja. V Sloveniji največjo vrednost prinašajo gozdovi, ki pa kljub veliki površini ne zadostujejo za absorpcijo izpustov ogljikovega dioksida. Delež preostalih površin, predvsem obdelovalnih zemljišč in ribolovnih območij, je v primerjavi s povprečjem Evrope razmeroma skromen. Rezultati zadnjih izračunov so pokazali, da ekološki odtis Slovenije (5,4 gha / osebo) znaša dva in pol krat toliko kot je biološka zmogljivost obnavljanja njene narave (2,2 gha / osebo). Ekološki primanjkljaj je izkazan tudi za večino držav v Evropi, presežek pa le za nekatere države na severu, ki imajo trajnostno naravnano gospodarstvo in razmeroma obsežna ribolovna območja. V Sloveniji je ekološki primanjkljaj (-3,2 gha / osebo) precej večji kot v povprečju sveta (-1,2 gha / osebo) in tudi večji kot v povprečju Evrope (-1,8 gha / osebo).

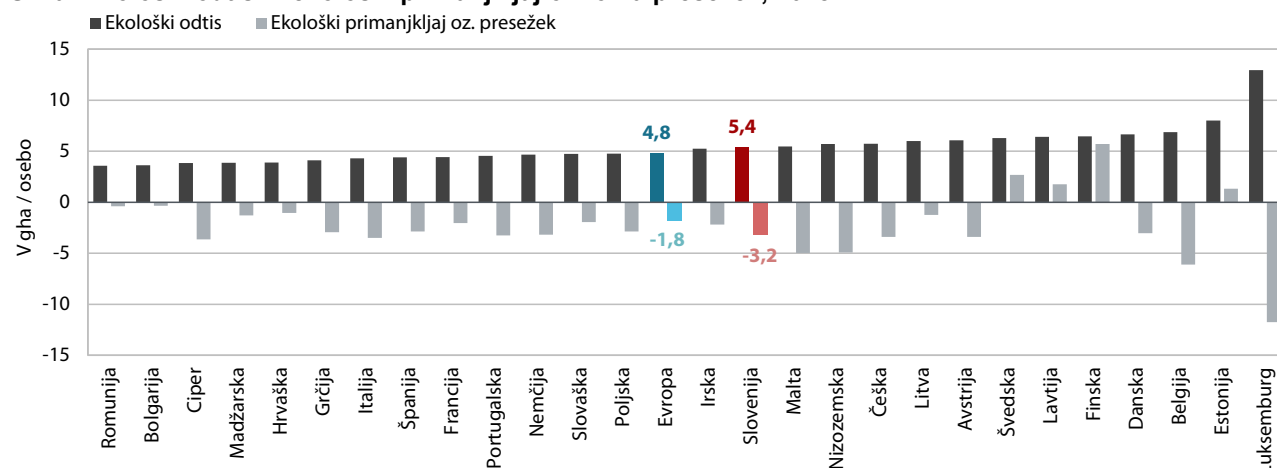
Tabela: Ekološki odtis v gha / osebo

	2000	2005	2008	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018	Cilj SRS za 2030
Slovenija	4,8	5,5	5,8	5,2	4,8	4,7	5,0	5,0	5,2	5,4	3,8
Evropa	5,1	5,3	5,5	5,2	4,9	4,8	4,7	4,6	4,7	4,8	
Svet	2,5	2,7	2,8	2,8	2,8	2,8	2,7	2,7	2,8	2,8	
Slovenija / Evropa, indeks	95,3	103,1	106,3	100,4	97,1	98,0	106,2	108,2	110,7	112,7	

Vir: Global Footprint Network (2022).

Opomba: po zadnjih izračunih je bil ekološki odtis za Slovenijo za vsa opazovana leta popravljen navzgor.

Slika: Ekološki odtis in ekološki primanjkljaj oziroma presežek, 2018

Vir: Global Footprint Network (2022).

⁴⁹⁴ Ekološki odtis (ecological footprint) meri Global Footprint Network. Rezultati njihovih izračunov so objavljeni za okoli 200 držav, za posamezna leta v obdobju 1961–2018. Novi izračuni in ocene do vključno leta 2022 bodo objavljeni v aprilu 2023.

⁴⁹⁵ Biološko produktivna površina predstavlja skupaj približno četrtino površine Zemlje. Izvzeti so ledeniki, puščave in odprti oceani, kjer obnovljivi viri zaradi prenizke koncentracije nimajo znatnega prispevka.

4.9 Kmetijska zemljišča v uporabi

Kmetijska zemljišča v uporabi (KZU)⁴⁹⁶ v Sloveniji zavzemajo precej manjši del skupne površine kot v povprečju EU, a njihova razmeroma skromna površina je v zadnjem desetletju po daljšem upadanju ostala stabilna. Površina KZU, ki predstavlja osnovni potencial prehranske varnosti, je v letu 2021 znašala 479 tisoč hektarjev, kar je 23,7 % celotne površine države. To je bilo nekoliko manj kot v letu 2020, a približno enako kot pred desetletjem. Bolj se je zmanjšala pred tem, zaradi opuščanja kmetovanja, zaraščanja z gozdom in pozidave, tako da je bila leta 2021 za 14 % manjša kot ob osamosvojitvi države. Zmanjševanje zaraščanja in neobdelanosti površin ter trajna zaščita predvsem najboljših kmetijskih zemljišč pred spremembami v namenski rabi ostajajo prioritete tudi v prizadevanjih za doseganje cilja SRS 2030, ki je več kot 24 % KZU v skupni površini države.

V luči zagotavljanja pogojev za lokalno pridelavo hrane je zaskrbljujoča zlasti skromna površina obdelovalnih površin. Struktura kmetijskih zemljišč se bistveno ne spreminja. Po površini *obdelovalnih površin* (njiv), ki so s stališča zagotavljanja prehranske varnosti najpomembnejša kategorija zemljišč, je Slovenija že dlje časa uvrščena med zadnje štiri države EU. V Sloveniji njive predstavljajo 36,6 % KZU oz. 8,3 arov na prebivalca, v povprečju EU pa 61 % KZU oz. 22 arov na prebivalca. Pridelavi zelenjave je namenjenih manj kot 4 % teh površin, skoraj štiri desetine pa pridelavi zelene krme za živali. Krma se prideluje tudi na *trajnih travnikih in pašnikih*, ki pokrivajo večji del, skoraj 60 % KZU. S *trajnimi nasadi*, predvsem vinogradi in sadovnjaki, je zasajenih 6 % KZU.

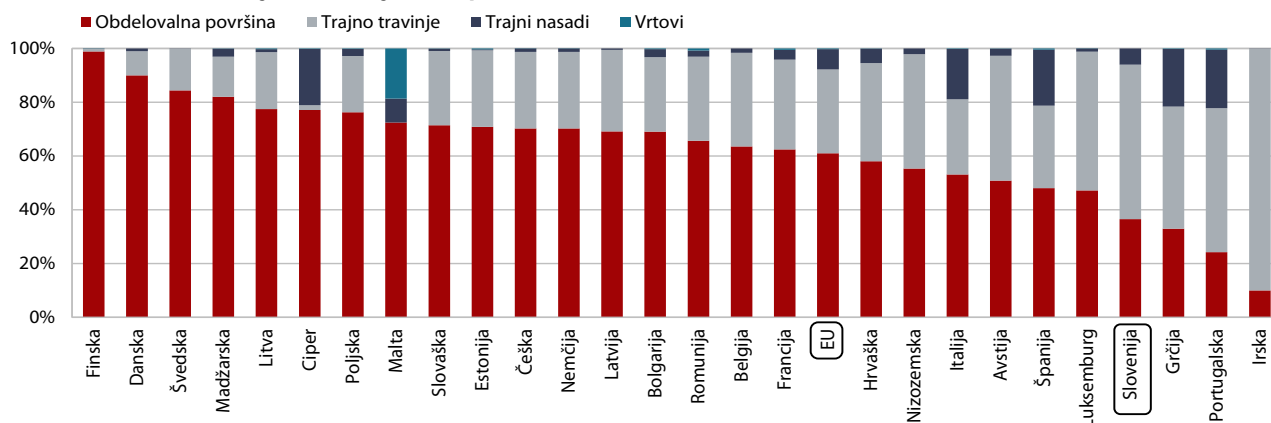
Ekološka obdelava zemljišč, ki je za varovanje okolja najbolj zaželena, je razširjena bolj kot v povprečju EU in se še naprej povečuje. V letu 2021 je bilo v sistem nadzora vključenih 5 % kmetijskih gospodarstev, ki so obdelovala 10,8 % skupnih KZU, kar je bilo za 4 % več kot v letu prej. Tudi v teh površinah močno prevladujejo trajni travniki in pašniki, namenjeni pridelavi krme (79 %). To ni usklajeno s povpraševanjem, ki je največje pri ekološko pridelani sveži zelenjavi in sadju ter nemesnih predelanih živilih (KIS in MKGP, 2022). Možnosti za povečanje ekološke pridelave so v Sloveniji še precejšnje, tudi zaradi velikega deleža površin na gorsko višinskih in drugih območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost, kjer intenzivna konvencionalna pridelava ni mogoča.

Tabela: Kmetijska zemljišča v uporabi (KZU) skupaj in v ekološki obdelavi

	2005	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Cilj SRS za 2030
KZU, delež v skupni površini, v %												
Slovenija	25,1	24,3	23,8	23,7	23,8	23,6	23,7	23,5	23,7	23,9	23,7	>24,0
EU	n. p.	40,0	39,4	39,0	39,1	39,1	39,1	39,3	39,5	39,3	39,1	
KZU, delež v ekološki obdelavi, v %												
Slovenija	4,6	6,1	6,4	7,3	8,6	9,1	9,6	10,0	10,3	10,3	10,8	
EU	n. p.	n. p.	n. p.	5,9	6,1	7,1	7,5	8,0	8,5	9,1	n. p.	

Vir: Eurostat (2023); preračuni UMAR. Opomba: Med zemljišči v ekološki obdelavi so tudi zemljišča v preusmeritvi v ekološko obdelavo; n. p. - ni podatka

Slika: Struktura kmetijskih zemljišč v uporabi, 2021

Vir: Eurostat (2023). Opomba: Podatki za Francijo so za leto 2020.

⁴⁹⁶ KZU so vse površine za pridelovanje kmetijskih rastlin: obdelovalna površina, trajno travinje in trajni nasadi. Med obdelovalne površine sodijo tudi tiste, ki niso obdelane zaradi prahe, deteljjišča in lucernišča, travnate površine, ki se po petih letih preorjejo, ter hmeljišča. Trajno travinje so travnate površine, ki že najmanj pet let niso bile preorane in se uporabljajo za košnjo ali pašo. Trajni nasadi so sadovnjaki in oljčniki ter vinogradi, drevesnice, trsnice in matišnjaki.

4.10 Intenzivnost kmetovanja

Kmetijska pridelava v Sloveniji ni med intenzivnejšimi, obtežba zemljišč z živino pa je višja kot v povprečju EU. Intenzivnost kmetovanja je v Sloveniji zmerna, čeprav se z izboljševanjem tehnologije donosi dolgoročno izboljšujejo v rastlinski pridelavi in v živinoreji. Primerjava s povprečjem EU v *rastlinstvu* pri dveh najpomembnejših poljščinah ne kaže enotne slike - hektarski pridelek pšenice je v Sloveniji običajno nižji, koruze pa višji. Pod vplivom vremena prihaja do izrazitih letnih nihanj, kar se je v sušnem letu 2022 kljub večjim posevnim površinam koruze odrazilo na njenem tretjino nižjem donosu. Obremenjenost okolja z *živinorejo*, merjena s številom glav velike živine (GVŽ) na hektar, se je v zadnjih letih znižala, zaradi naravnih danosti pa ostaja višja kot v EU, Slovenija se uvršča med prvo tretjino članic. Precej nižja kot v EU pa kljub povečevanju ostaja povprečna mlečnost na kravo. Vzporedno z intenzifikacijo kmetovanja preko specializacije in koncentracije kmetijske pridelave se v slovenskem kmetijstvu povečuje tudi ekološko kmetovanje, ki poteka v tesnem sožitju z naravo in je okoljsko najmanj obremenjujoče.

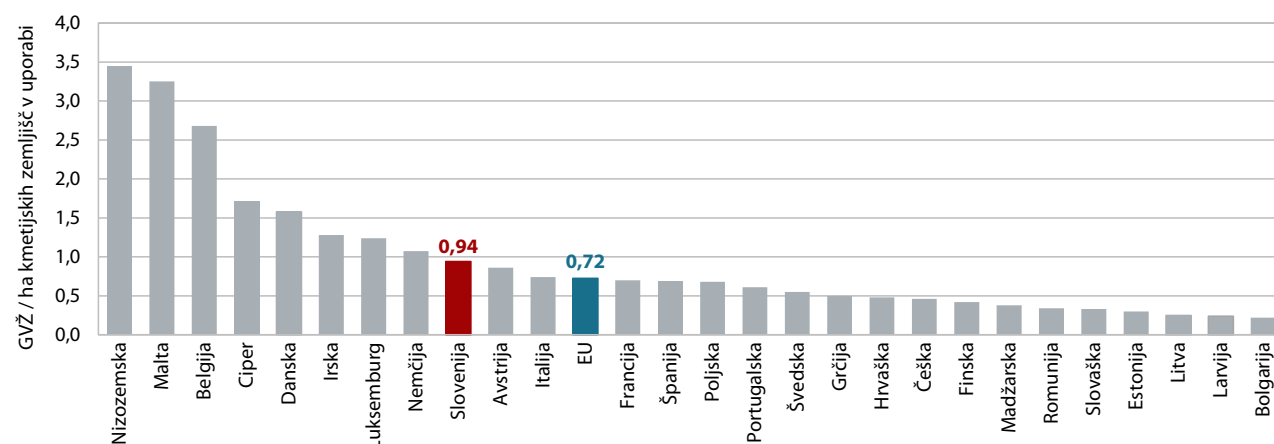
Trend zmanjševanja porabe mineralnih gnojil in prodaje fitofarmacevtskih sredstev (FSS) se je v zadnjih letih nadaljeval. Mineralnih gnojil z dušikom, fosforjem in kalijem (NPK)⁴⁹⁷ se je kljub nekoliko večjim kmetijskim površinam v uporabi porabilo manj, po zadnjih podatkih je poraba N in P na enoto površine blizu povprečja EU⁴⁹⁸. Že tretje leto zapored je izrazit tudi upad prodaje skupnih FSS, ki je v letu 2020 ponovno znašala manj kot 5,5 kg na enoto obdelovalne površine, kar pa Slovenijo še vedno uvršča v zgornjo sredino držav EU z znanimi podatki. Mednarodna primerjava je zaradi seštevka snovi z različno stopnjo toksičnosti precej zahtevna, raba pa je ob tem tudi precej odvisna od vrste gojenih rastlin ter vremenskih razmer in posledično pojava bolezni in škodljivcev.

Tabela: Povprečni donosi najpomembnejših poljščin ter poraba NPK gnojil in fitofarmacevtskih sredstev

		2005	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Povprečni pridelek in mlečnost, v tonah / ha oz. v tonah / kravo												
Pšenica in pira	Slovenija	4,7	4,8	5,4	5,2	5,2	5	4,4	5,2	5,8	5,8	5,5
	EU	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	5,2	5,7	5,2	5,8	5,6	5,7	n.p.
Koruzna zrna	Slovenija	8,3	8,5	7,1	9,2	9,5	7,1	9,5	9,3	10,8	9,4	6,3
	EU	n.p.	7,1	6	8,1	7,3	7,8	8,4	7,9	7,3	7,9	5,8
Mlečnost	Slovenija	5,5	5,5	5,6	5,7	6	6	6,1	6,2	6,4	6,4	6,7*
	EU	n.p.	n.p.	n.p.	6,9	7,1	7,3	7,5	7,6	7,8	7,6	n.p.
Gnojila in pesticidi, Slovenija, rast, 2005 = 100												
NPK gnojila, poraba na površino		100	89,3	83,1	87,0	86,6	85,8	85,7	84,1	83,1	79,8	n.p.
Pesticidi, prodaja aktivne snovi		100	80,2	71,9	71,4	81,8	76,9	82,9	70,7	70,2	65,9	n.p.

Vir: Eurostat (2023); SURS (2023h), preračuni UMAR. Opomba: *predhodni podatek KIS (2023); n. p. - ni podatka.

Slika: Povprečna letna obtežba glav velike živine (GVŽ) na hektar kmetijskih zemljišč v uporabi, 2020

Vir: Eurostat (2023), preračuni UMAR.

⁴⁹⁷ Ocenjuje se, da se v kmetijstvu porabi okoli 2/3 prodanih pesticidov, preostanek pa na drugih zemljiščih (železnici, cestah, igriščih za golf, parkih ipd.).

⁴⁹⁸ V strukturi porabe NPK gnojil v Sloveniji je okoli 60 % dušika, po 20 % pa fosforja in kalija. Eurostat objavlja podatek zgolj o porabi dušika in fosforja. Po zadnjih podatkih za leto 2019 se Slovenija uvršča na četrto mesto največjih porabnikov.

4.11 Intenzivnost poseka lesa

Posek lesa, ki je bil po žledu v letu 2014 zaradi sanacije gozdov razmeroma velik in se je nato po letu 2019 zmanjševal, se je v letih 2020 in 2021 vrnil približno na raven pred žledom. Potem ko je bilo v obdobju 2014–2019 letno posekanega povprečno za okoli polovico več lesa kot v letu 2013, se je posek v naslednjih letih zmanjšal in bil v letu 2021 v tej primerjavi večji le še za 4 %. Tudi *intenzivnost poseka*, izračunana kot letni posek v razmerju do letnega prirastka lesa, se je znižala približno na raven iz leta pred žledom, na 47 %. Celotni posek je obsegal 57 % možne količine po gozdnogospodarskih načrtih.⁴⁹⁹ V obdobju sanacije močno spremenjena *struktura poseka* se je v letu 2021 ponovno pomaknila v smer, ki je značilna za običajne razmere, saj v tem letu ni bilo naravnih ujm, ki bi povzročile večje poškodbe drevja. Delež sečnje sanitarne narave⁵⁰⁰ se je znižal za 16 o. t., na okoli četrtno, posek za nego gozdov, ki je v letih brez posebnosti v veliki večini, pa zvišal, na okoli 70 % skupne sečnje. Večja sanacija bo ponovno potrebna v naslednjih letih, zaradi obsežnega požara poleti 2022 na Goriškem Krasu.

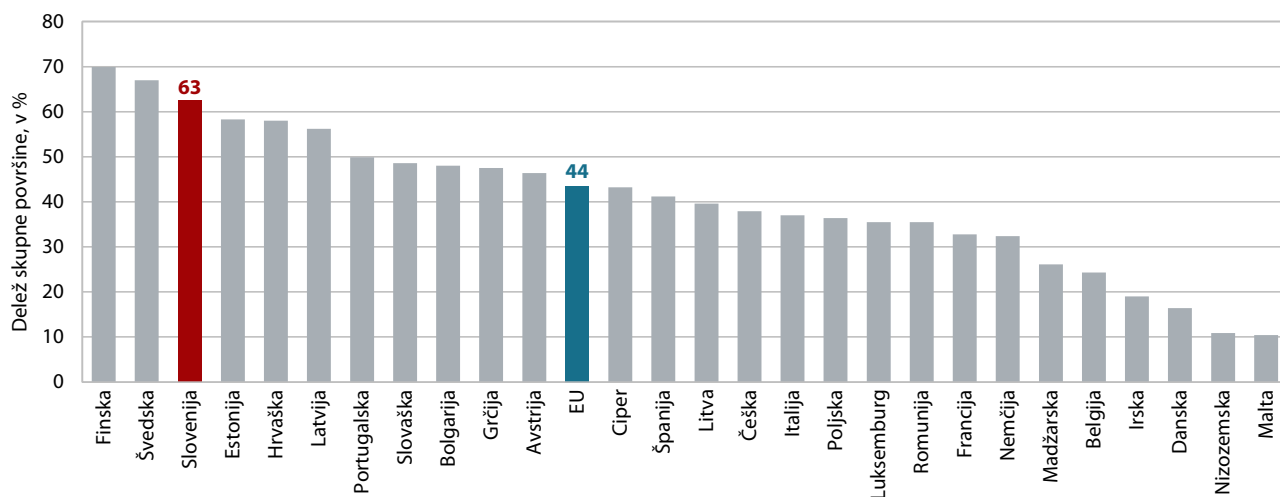
Z manjšo sečnjo v obdobju 2019–2021 se je zmanjšala tudi proizvodnja lesnih sortimentov, čeprav so možnosti za nadaljnji razvoj gozdno-lesne verige zaradi velike gozdnatosti, zaloga lesa in njegove okoljske sprejemljivosti še precejšnje. *Proizvodnja*, ki se je po žledolomu povečala v vseh kategorijah, najbolj pri najkakovostnejšem in za dosego višje dodane vrednosti najprimernejšem lesu, je bila v letu 2021 za 9 % večja kot v letu pred žledom.⁵⁰¹ V letu 2021 se je ponovno znižala tudi *zunanja trgovina z nepredelanim lesom*. Izvoz, ki se je v obdobju po žledu ob nekoliko nižjem uvozu letno povečal povprečno za okoli 60 %, samo hlodov iglavcev pa več kot podvojil, se je v letu 2021 znižal za 14 %. Za nadaljnjo rabo na domačem trgu je ostalo 65 % v tem letu posekane lesne surovine, kar je bilo za 4 o. t. več kot v letu prej. Znižanje izvoza kakovostne surovine je smiselno, ker odpira nove možnosti za doseganje višje dodane vrednosti v nadaljnjih členih gozdno-lesne verige.

Tabela: Gozd in gospodarski izkoristek, Slovenija

	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2017	2018	2019	2020	2021
Površina gozda (v tisoč ha)	1.134,2	1.169,2	1.185,2	1.183,4	1.181,9	1.182,0	1.180,3	1.177,2	1.176,8	1.176,1	1.176,5
Lesna zaloga (v mio. m ³)	262,8	300,8	331,0	342,4	346,1	348,2	352,9	355,3	356,7	357,2	357,0
Letni prirastek lesa (v mio. m ³)	6,9	7,6	8,1	8,5	8,6	8,6	8,7	8,8	8,8	8,8	8,7
Posek lesa (v mio. m ³)	2,6	3,3	3,4	3,9	6,3	6,0	5,0	6,1	5,3	4,2	4,1
Proizvod. okrog. lesa (v mio. m ³)	2,3	2,7	2,9	3,5	5,3	5,2	4,6	5,1	4,7	4,0	3,8
Intenzivnost poseka lesa (v %)	38,0	43,0	41,6	46,2	74,0	70,1	57,3	68,9	59,9	48,1	46,6

Vir: ZGS (2022), SURS (2023h), preračuni UMAR.

Slika: Površina gozdov, 2018

Vir: Eurostat (2023).

⁴⁹⁹ Dopuščeni oz. možni posek je določen ob predpostavki zagotovitve trajnostnega razvoja, to je dolgoročne stabilnosti vseh gozdov in habitatov. Evidentirani posek je za dopuščenim zaostajal tudi v obdobju 2014–2019, ko je bil največji, a precej manj, za desetino.

⁵⁰⁰ Sanitani posek je posek bolnega, poškodovanega ali sušečega se drevja, ki so ga škodljivi biotski (škodljivci, bolezni, divjad) ali abiotiski dejavniki (veter, sneg, žled, suša, plaz, onesnažen zrak) poškodovali do take mere, da nima gozdnogojitvene prihodnosti (SiDG, 2022).

⁵⁰¹ Razmerje med posekom in proizvodnjo okroglega lesa je odvisno tudi od strukture pridobljenih lesnih sortimentov in vrste dreves. V letu 2021 je izkoristek poseka znašal 94 % (v obdobju po žledolomu med 83 in 95 %).

4.12 Kakovost vodotokov

Slovenski vodotoki so, merjeno z biokemijsko potrebo po kisiku, visoko kakovostni. Čistost vodotokov, ki je bila v začetku prejšnjega desetletja blizu povprečja EU, se je po letu 2005 precej izboljšala in je v primerjavi z državami z znanimi podatki v EU že nekaj let v ospredju. Tudi vsebnosti nitratov v podtalnici in fosfatov v rekah, ki v prevelikih odmerkih poslabšujejo kakovost vode, se dolgoročno znižujeta in sta nižji kot v povprečju EU.⁵⁰² Manjše onesnaženje, običajno povzročeno z izpusti komunalnih in industrijskih odpadnih voda ter s spiranjem kmetijskih površin, je posledica precej boljše in obsežnejše obdelave odpadnih voda ter opuščanja gospodarskih aktivnosti, ki so z odpadnimi vodami onesnaževale vodotoke.

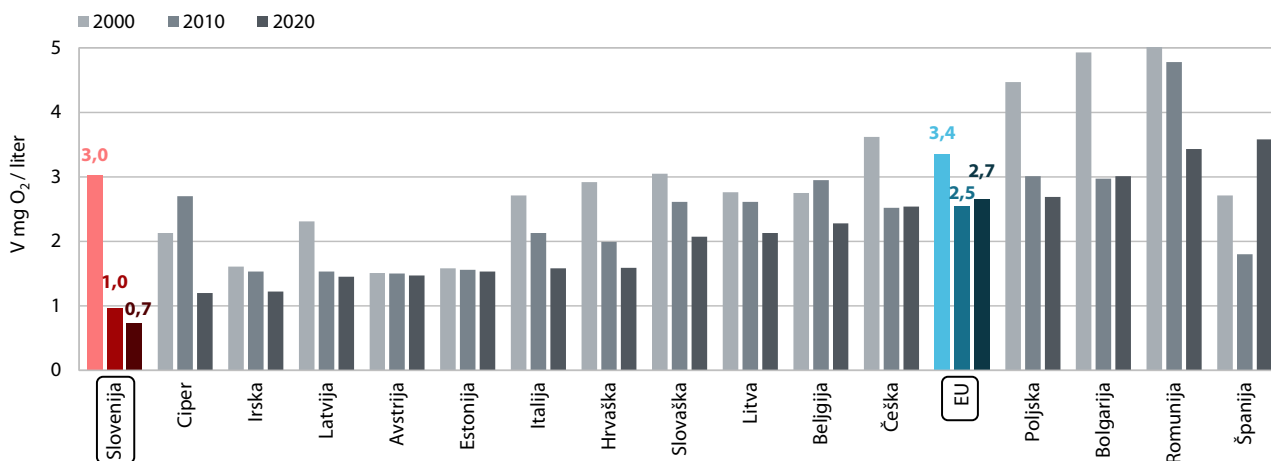
Pred izpustom v okolje je prečiščena okoli petina skupne vode, samo komunalne odpadne vode pa okoli dve tretjini. V letu 2021 je bilo v Sloveniji, ki je zaradi pestrih naravnih danosti vodnata država z razmeroma visoko razpoložljivostjo sladkovodnih virov na prebivalca, skupno *načrpanih* 931,6 mio. m³ vode, kar je 7 % manj kot leto prej. Večina te vode je bila iz površinskih vodnih virov (za industrijo), le petina pa iz podzemnih virov (za javni vodovod in namakanje). V okolje je skupno *odteklo* 974,5 mio. m³ odpadne vode.⁵⁰³ Delež vode, prečiščene pred izpustom, se je v obdobju 2015–2021 z 11 % zvišal na 18 %, ob tem pa je večina neprečiščene vode le toplotno onesnažena, zaradi rabe v hidroelektrarnah. Med komunalno odpadno vodo iz kanalizacijskih sistemov je bilo v letu 2021 pred izpustom v okolje v čistilnih napravah prečiščenih 69 % vode.

Tabela: Kazalniki kakovosti voda

	2000	2005	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Cilj SRS za 2030
Biokemijska potreba po kisiku v rekah, v mg O₂/l												
Slovenija	3,0	3,3	1,0	1,0	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	0,7	< 1
EU	3,4	3,0	2,5	2,8	2,7	3,0	3,0	2,8	2,6	2,6	2,7	
Nitrati v podtalnici, v mg NO₃/l												
Slovenija	15,0	17,7	14,1	13,6	13,9	12,8	14,2	13,3	14,4	12,6	12,5	
EU	22,8	22,8	23,5	23,2	23,4	23,3	23,5	23,0	25,5	21,0	20,8	
Fosfati v rekah, v mg PO₄/l												
Slovenija	0,04	0,03	0,02	0,03	0,02	0,04	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	
EU	0,09	0,08	0,07	0,07	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,07	0,07	

Vir: Eurostat (2023). Opombi: vrednosti za Slovenijo po SURS se po vseh kategorijah nekoliko razlikujejo od vrednosti po Eurostat. Biokemijska potreba po kisiku po podatkih SURS v 2020 znaša 1,1, v letu 2021 pa 1,0 mg O₂/l.

Slika: Biokemijska potreba po kisiku v rekah

Vir: Eurostat (2023). Opomba: vrednosti za Slovenijo so po SURS nekoliko višje kot po Eurostat, zaradi večjega nabora vzorčnih mest.

⁵⁰² Biokemijska potreba po kisiku je merilo za organsko onesnaženost vode in pomeni količino kisika, ki ga aerobni mikroorganizmi pod določenimi pogoji potrebujejo za razkrajanje organske snovi v vodi. V najčistejših rekah so vrednosti pod 1 mg, v zmerno in močno onesnaženih pa med 2 in 8 mg O₂/liter. Nitrati v podtalni vodi so dolgoobstojni in se kopičijo z vložki iz antropogenih virov, predvsem iz kmetijstva. Standard EU za pitno vodo, da se prepreči nevarnost za zdravje ljudi, je pod 50 mg NO₃/l. Visoke vrednosti fosfatov v rekah lahko povzročijo težave z eutrofikacijo, oz. s kakovostjo vode zaradi rasti makrofytov in alg (Eurostat, 2023).

⁵⁰³ Odpadna voda zajema tudi padavinsko in meteorno onesnaženo vodo, ki se zliva v okolje po kanalizacijskem omrežju ali je bila zajeta in izpuščena v okolje.

4.13 Kakovost zunanjega zraka

Kakovost zunanjega zraka je v Sloveniji precej povezana z onesnaženostjo s prašnimi delci (PM)⁵⁰⁴, ta pa predvsem z neustreznim zgorevanjem lesne biomase in nizko prevetrenostjo območij. K skupnim izpustom PM₁₀ glavnino prispevajo *individualna kurišča* (okoli polovico), pretežno zaradi neustrezne uporabe lesa v zastarelih kurilnih napravah in hkrati pogosto neugodnih vremenskih razmer v kotlinah in dolinah celinskega dela države. Pomembnejši prispevek k izpustom PM₁₀ imajo tudi *industrijski procesi in raba topil*, predvsem gradnja cest (četrtno) in *cestni promet* (7 %) (ARSO, 2023a). V Sloveniji več kot 70 % onesnaženosti z delci (v EU 60 %) predstavljajo najfinejši delci PM_{2,5}, ki so zdravju najbolj škodljivi. Povprečna izpostavljenost urbanega prebivalstva prašnim delcem se v zadnjih letih zaradi zmanjševanja izpustov industrije in pod vplivom toplejših zim znižuje, pri najdrobnejših delcih PM_{2,5} pa je Slovenija ostala med bolj onesnaženimi v EU. Predvidevamo, da se je kakovost zunanjega zraka v energetske krizi zaradi večje rabe lesa v individualnih kuriščih poslabšala, onesnaženost pa je bila odvisna tudi od vremenskih razmer v kurilni sezoni.

Problematična je tudi lokalno velika prisotnost prizemnega ozona. Ker je nastanek ozona pogojen z dovolj veliko prisotnostjo sončne svetlobe, do njegove prekomerne koncentracije - nasprotno kot pri prašnih delcih - prihaja predvsem poleti. Večinoma je posledica cestnega prometa, ki je večji vir izpustov predhodnikov prizemnega ozona.⁵⁰⁵ Ti so se sicer v Sloveniji v zadnjem desetletju zmanjšali največ med članicami EU, za okoli tretjino, in so bili v letu 2020 na prebivalca blizu povprečja EU. Koncentracija ozona v zraku je v Sloveniji pod velikim vplivom čezmejnega prenosa. Močno je odvisna od vetrov iz zahoda in je najvišja na Primorskem, a je visoka tudi na večini drugih merilnih mest, tudi na podeželju in v višjih legah (ARSO, 2022b). Meritve prizemnega ozona kažejo preseganje dolgoročno naravnanih ciljnih vrednosti povsod po Sloveniji, večletni niz podatkov pa zaradi velike odvisnosti od vremenskih razmer ne izkazuje jasnega trenda.

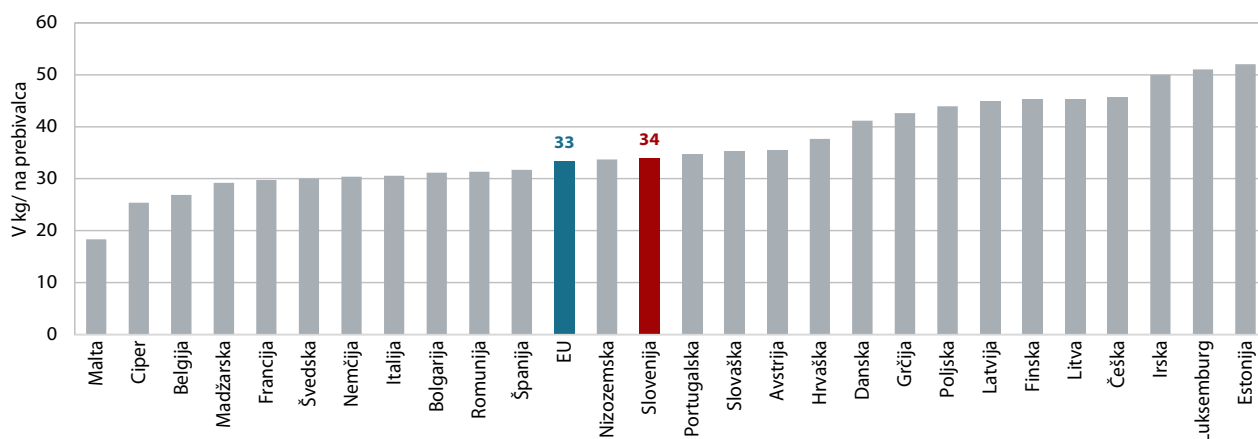
Tabela: Izpostavljenost urbanega prebivalstva prašnim delcem in ozonu, v mikrogramih na m³

	2000	2005	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
PM₁₀												
Slovenija	n.p.	40	29	26	22	26	24	24	23	20	20	19
EU	32	29	27	26	23	24	22	23	23	21	n.p.	n.p.
PM_{2,5}												
Slovenija	n.p.	28	22	20	17	21	21	19	17	14	14	14
EU	15	16	19	18	16	16	15	15	15	13	n.p.	n.p.
Ozon, Slovenija												
Št. dni s presežno vrednostjo	n.p.	46	24	40	31	28	24	32	26	31	19	28

Vir: ARSO (2023a) in Eurostat (2023).

Opombe: Vrednosti PM delcev za Slovenijo so po ARSO glede na Eurostat v splošnem nekoliko nižje. Prikazana je povprečna letna koncentracija delcev in dnevi presežne vrednosti ozona na mestnih ozadih. Letna mejna koncentracija za varovanje zdravja je po priporočilih WHO za PM₁₀ 20 µg/m³ in za PM_{2,5} 10 µg/m³ (ARSO, 2021b); Preseganje ciljne vrednosti za ozon se določa na podlagi koncentracij ozona, izmerjenih v prejšnjem triletnem obdobju na za območje reprezentativnih merilnih mestih (Uredba o ozonu v zunanjem zraku, 2003); n.p. – ni podatka.

Slika: Izpusti predhodnikov prizemnega ozona v kilogramih na prebivalca, leto 2020

Vir: Eurostat (2023).

⁵⁰⁴ Najpogostejše se merijo delci PM (angl. Particulate matter) premera 10 µm ali manj (PM₁₀) in 2,5 µm ali manj (PM_{2,5}). Ti so najbolj škodljivi, ker povzročajo večjo obolenost in umrljivost za boleznimi dihal ter srca in ožilja, povezujejo pa jih tudi s sladkorno in Alzheimerjevo boleznijo.

⁵⁰⁵ Med predhodnike ozona so uvrščeni dušikovi oksidi (NO_x), ogljikov monoksid (CO), metan (CH₄) in nemetanski ogljikovodiki (NMVOC).

4.14 Funkcionalno razvrednotena območja

Ob nadaljevanju oživljanja obstoječih funkcionalno razvrednotenih območij (FRO)⁵⁰⁶ se je nastajanje novih umirilo. Število FRO se je v letu 2023 znižalo pod raven iz prvega evidentiranja leta 2017 (evidenca se posodobi vsaka tri leta). Na 273-tih območjih se je ponovno vzpostavila dejavnost in so bila iz evidence FRO izbrisana. Novih je nastalo manj, tudi ob upoštevanju dopolnitve evidence s spregledanimi FRO ob prejšnjih evidentiranjih. Med zadnjima popisoma se je na FRO nadaljevala investicijska aktivnost, ki je bila v letu 2022 dodatno spodbujena z izvajanjem kohezijske politike in Načrta za okrevanje in odpornost. To je pospešilo oživljanje predvsem na območjih industrijskih in obrtnih dejavnosti, trgovine in storitvenih dejavnosti, nedograjenih območjih stanovanjske dejavnosti in na opučenih gradbiščih. Hkrati se je nadaljevalo opuščanje različnih dejavnosti, predvsem so nastajala območja prehodne rabe.

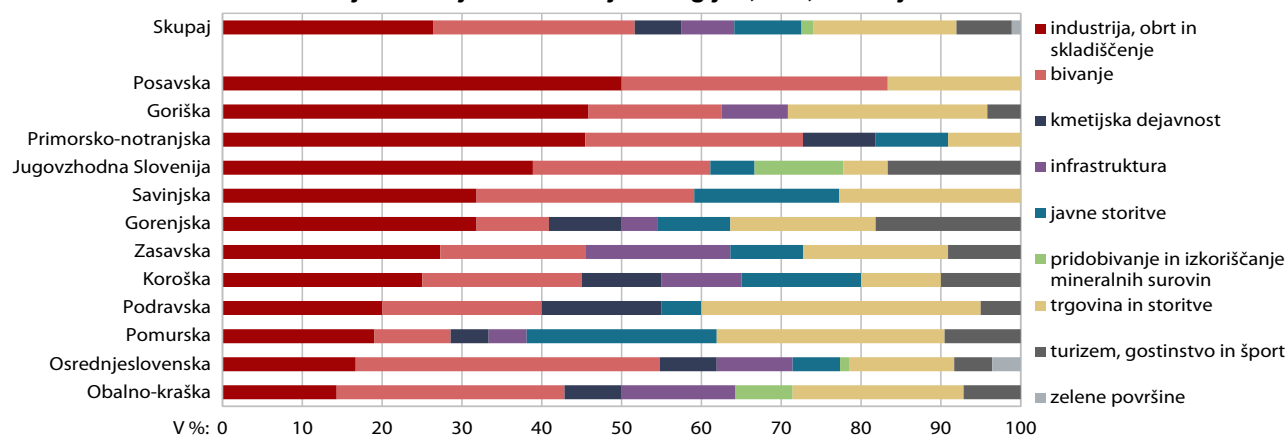
Oživljanje je bilo okrepljeno v vseh regijah, nove dejavnosti na nekdanj razvrednotenih območjih pa niso vedno sledile prvotni rabi.⁵⁰⁷ Četrtnina vseh oživiljenih območij je bila namenjenih industriji, obrti in skladiščenju⁵⁰⁸, a oživljanja so bila pretežno nenačrtna (gl. pogl. 4). Največ oživiljenih območij s to dejavnostjo je v posavski (50 %), primorsko-notranjski in goriški regiji (46 %) (gl. sliko). Druga najpogostejša nova dejavnost na oživiljenih območjih je bila namenjena bivanju, v strukturi največ v osrednjeslovenski in posavski regiji (38 % in 33 %). Pri oživiljenih dejavnostih za bivanje gre pretežno za izgradnjo elitnih stanovanjskih sosesk, kar pa ne bo bistveno ublažilo primanjkljaja javnih najemnih stanovanj (gl. poglavje 3). Večji delež oživitev je namenjen še dejavnosti trgovine in storitev, predvsem v podravski regiji. Povečalo se je tudi oživljanje dejavnosti, kjer investicijska sredstva zagotavljajo lokalne skupnosti (npr. domovi za starostnike, skupnostni prostori, kulturni domovi), največ v pomurski in savinjski regiji, kar je pogosto povezano z izvajanjem kohezijske politike.

Tabela: FRO po tipih in oživiljena območja

FRO za:	Število vseh FRO v letu			Oživiljena območja, 2017–2023		
	2017	2020	2023	Število	Delež (%)	Površina (ha)
- industrijo, obrt in skladiščenje	228	216	180	69	25,3	240,4
- infrastrukturo	128	164	149	30	11,0	69,2
- kmetijske dejavnosti	74	85	81	13	4,8	44,6
- obrambo, zaščito in reševanje	34	35	33	5	1,8	14,8
- prehodno rabo	116	140	155	32	11,7	86,4
- pridobivanje in izkoriščanje mineralnih surovin	172	182	183	14	5,1	56,8
- trgovino in storitve	171	191	148	58	21,2	157,0
- turizem, gostinstvo, šport in rekreacijo	60	68	74	14	5,1	13,0
- bivanje	98	86	71	38	13,9	48,4
Skupaj	1.081	1.167	1.074	273	100,0	730,6

Vir: FF UL (2023).

Slika: Struktura novih funkcij na oživiljenih območjih v regijah, v %, obdobje 2017–2023

Vir: FF UL (2023).

⁵⁰⁶ FRO je nezadostno izkoriščeno ali zapuščeno območje z vidno opustitvijo funkcije, ki je večje od 0,5 ha (oz. 0,2 ha na območju mestnih naselij).

⁵⁰⁷ Tipi FRO (gl. tabelo) niso povsem enaki novim dejavnostim na oživiljenih območjih (gl. sliko).

⁵⁰⁸ Na 69-tih FRO za industrijo, obrt in skladiščenje se je vzpostavila nova dejavnost (ne vedno za prvotni namen), tem pa so se pridružila oživiljena območja drugih tipov FRO (skupaj 72), katerih nova dejavnost je tudi namenjena industriji, obrti in skladiščanju (gl. sliko).

5 Visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja

Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve

- 5.1 Zaupanje v javne institucije
- 5.2 Izvršna zmogljivost

Zaupanja vreden pravni sistem

- 5.3 Indeks vladavine prava
- 5.4 Predvideni čas reševanja civilnih in pravnih gospodarskih zadev
- 5.5 Indeks zaznave korupcije

Varna in globalno odgovorna Slovenija

- 5.6 Svetovni indeks miru
- 5.7 Delež oseb, ki so poročale o težavah s kriminalom, vandalizmom ali nasiljem v svojem bivalnem okolju
- 5.8 Delež bruto nacionalnega dohodka za uradno razvojno pomoč

5.1 Zaupanje v institucije

Po zmanjšanju v predhodnih dveh letih, se je v letu 2022 zaupanje v večino domačih institucij povečalo, a že leta 2023 ponovno zmanjšalo in ostalo oddaljeno od cilja SRS.⁵⁰⁹ Največje in nad povprečjem EU je bilo leta 2006, a se je od takrat močno zmanjšalo. Pri večini institucij je bilo najmanjše ob koncu gospodarsko-finančne krize, v obdobju 2013–2019 pa se je povečalo, vendar ostalo pod povprečjem EU.⁵¹⁰ Med epidemijo, ki vplivala na spremembe v gospodarstvu in v življenju ljudi, se je zaupanje v ključne institucije države znova zmanjšalo (gl. UMAR, 2021b, 2022e).⁵¹¹ Poleti 2022 je bilo zaupanje v parlament in vlado največje po letu 2008, v primerjavi z letom prej in tudi s predhodno meritvijo (januar–februar) je bilo večje tudi zaupanje v politične stranke, kar lahko povežemo s političnimi spremembami (volitve v Državni zbor). Pozimi 2023 pa je bilo zaupanje v vlado, parlament in politične stranke ponovno manjše in pod povprečjem EU. Povečalo se je zaupanje v lokalne oblasti, ki ostaja institucija z največ zaupanja, najmanj pa prebivalstvo zaupa političnim strankam.

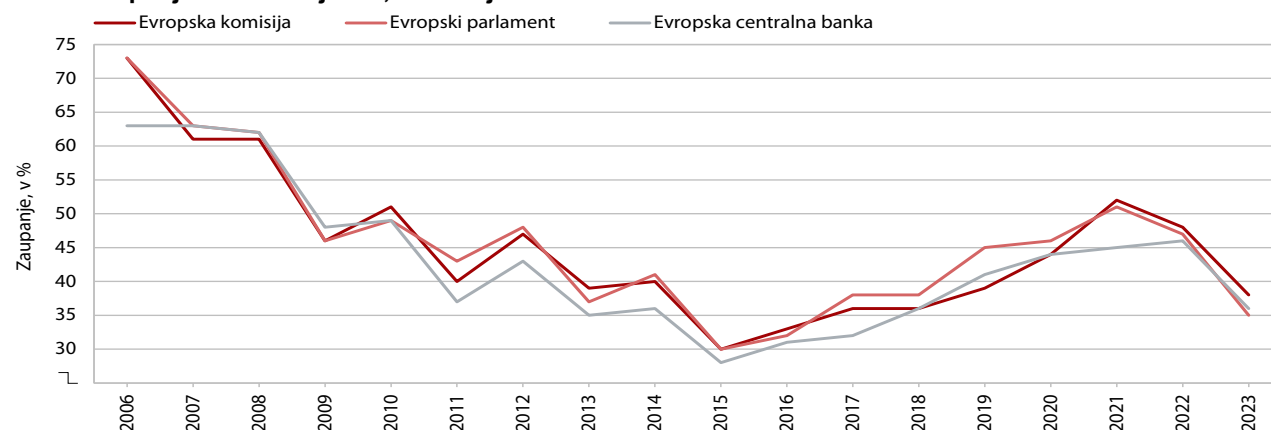
Zaupanje v EU in večino njenih institucij se je, po povečevanju v predhodnih letih, v letih 2022 in 2023 zmanjšalo. Največje je bilo leta 2006, najmanjše pa leta 2015. Po povečevanju v obdobju 2015–2021, se je v letih 2022 in 2023 ponovno zmanjšalo. V začetku leta 2023 (zimski meritev) je v EU zaupalo 40 % vprašanih, kar je manj kot v predhodni meritvi (junij–julij 2022) in manj od evropskega povprečja.⁵¹² V primerjavi s predhodno meritvijo se je močno zmanjšalo tudi zaupanje v evropske institucije. V Evropsko komisijo je zaupalo 38 % vprašanih (EU: 46 %), v Evropsko centralno banko 36 % (EU: 46 %) in v Evropski parlament 35 % (EU: 49 %).

Tabela: Zaupanje v institucije, v %

		2006	2008	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Cilj SRS za 2030
Parlament	Slovenija	42	34	23	6	9	11	14	17	22	26	22	19	34	26	Najmanj polovica prebivalstva zaupa javnim institucijam (povprečje zadnjih treh let)
	EU	33	34	31	25	30	28	32	35	35	36	36	35	34	33	
Vlada	Slovenija	43	36	27	10	13	16	17	17	23	31	25	25	37	29	
	EU	30	34	29	23	29	27	31	36	35	35	40	37	34	32	
Lokalne oblasti	Slovenija	n.p.	39	39	29	31	27	38	43	40	46	50	48	44	47	
	EU	n.p.	50	47	44	43	42	47	51	54	54	57	57	54	56	
Politične stranke	Slovenija	20	17	11	6	6	6	6	8	10	14	12	10	14	12	
	EU	17	20	18	14	14	15	16	18	18	20	23	21	21	21	
EU	Slovenija	70	60	47	37	40	30	37	38	37	46	47	55	44	40	
	EU	45	47	42	31	37	32	36	41	42	45	43	49	49	47	

Vir: Eurobarometer (2022f, 2023b). Opomba: Podatek za posamezno leto je zadnji razpoložljivi podatek v tistem letu (jesenske meritve, 2020–2022: poletna meritve, 2023: zimski meritev). Podatki za EU so za leto 2006 za EU-25, za 2008 in 2010 za EU-27, od 2013 do 2018 za EU-28, od 2019 dalje za EU-27; n. p. – ni podatka.

Slika: Zaupanje v institucije EU, Slovenija

Vir: Eurobarometer (2022f, 2023b). Opomba: Podatek za posamezno leto je zadnji podatek v tistem letu (jesenske meritve, 2020–2022: poletna meritve, 2023: zimski meritev).

⁵⁰⁹ Vir podatkov je Eurobarometer, ki temelji na anketnih odgovorih prebivalcev o njihovem zaupanju (zaupam, ne zaupam in ne vem) v izbrane institucije. Za posamezno leto se upošteva zadnji razpoložljivi podatek v tistem letu (za leto 2023 se upošteva meritev januar–februar).

⁵¹⁰ Zaupanje v politične stranke se je nekoliko izboljšalo šele v letu 2017.

⁵¹¹ Zaupanje v institucije je bilo najmanjše v meritvi februar–marec 2021, ko so bili zaradi preprečevanja širjenja covid-19 uvedeni številni omejitveni ukrepi.

⁵¹² Pozimi 2023 je 40 % vprašanih v Sloveniji menilo, da ima EU pozitiven ugled, kar je za 5 o. t. manj kot v predhodni meritvi (junij–julij 2022) in manj od povprečja EU (45 %). Prav tako se je za 5 o. t. zmanjšal delež vprašanih, ki je ocenil, da gredo stvari v EU v pravo smer (32 %; EU: 33 %).

5.2 Izvršna zmogljivost⁵¹³

Izvršna zmogljivost, ki meri strateško upravljanje javnih institucij, se v Sloveniji izboljšuje, a ostaja nižja kot v povprečju EU. Indeks izvršne zmogljivosti je del kazalnikov trajnostnega upravljanja in meri delovanje vlade in institucij na osmih področjih: strateška zmogljivost, medresorsko sodelovanje, priprava učinkov predpisov, posvetovanje z javnostmi, komuniciranje, implementacija zastavljenih ukrepov, prilagodljivost in sposobnost reforme sistema javne uprave. Po letu 2017 sta se vrednost indeksa in uvrstitev med državami EU izboljšali, kljub temu pa Slovenija zaostaja za povprečjem EU pri večini komponent indeksa. Med epidemijo covida-19 se je vrednost indeksa izboljšala, a se je uvrstitev Slovenije poslabšala za eno mesto (na 19. mesto med državami EU). Slovenija še naprej zaostaja za ciljem SRS, razkorak pa se postopno, a počasi, zmanjšuje.

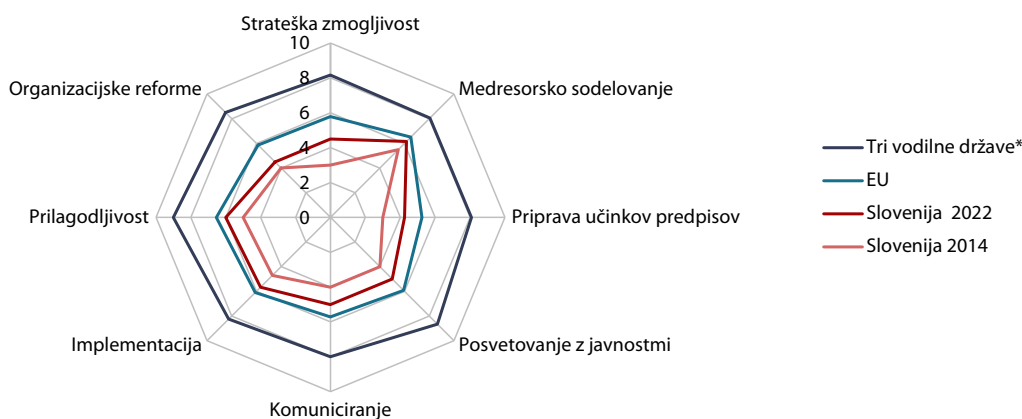
Nizka ocena izvršne zmogljivosti nakazuje relativno nizko učinkovitost delovanja institucij države in vlade. V raziskavi SGI (Bertelsmann, 2022)⁵¹⁴ so bile največje slabosti zaznane predvsem pri učinkovitem strateškem planiranju in organizacijskih reformah, kjer je bil v zadnjih letih narejen omejen napredek, npr. v ustanovitvi ekspertnih posvetovalnih skupin. Med epidemijo covida-19 se je izboljšala ocena prilagodljivosti na novo nastale razmere in implementacije ukrepov, zlasti financiranja, a so te ocene še naprej precej nižje kot v povprečju EU. Močno pa se je poslabšala ocena vladne komunikacije sprejetih politik, kar je bilo deloma povezano z nezadovoljstvom v zvezi s sprejemanjem zavezujočih ukrepov med epidemijo. V primerjavi z drugimi državami Slovenija zaostaja tudi v pripravi celovite analize učinkov predpisov (RIA – regulatory impact assessment) na javne finance, gospodarstvo, okolje in celotno družbo.

Tabela: Indeks izvršne zmogljivosti v Sloveniji in EU

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020	Cilj SRS za 2030
Slovenija*	4,46	4,64	4,81	4,77	4,81	4,91	4,97	5,33	Povprečje EU v letu 2030
EU	6,02	6,04	6,04	6,04	6,05	5,95	5,94	6,05	

Vir: Bertelsmann (2022); preračuni UMAR. Opomba: Vrednosti med 1 in 10, več je bolje; *za Slovenijo je bil indeks prvič izračunan leta 2014. Leta 2021 indeks ni bil objavljen.

Slika: Indeks izvršne zmogljivosti po podkomponentah, 2022

Vir: Bertelsmann (2022); preračuni UMAR. Opomba: Tri vodilne države so Švedska, Finska in Danska. Višje število točk je boljše, največ možnih je 10.

⁵¹³ Pomembna omejitev kazalnikov trajnostnega upravljanja (SGI – sustainable governance indicators) je v zelo majhnem vzorcu vprašanih strokovnjakov v posameznih državah.

⁵¹⁴ Raziskava je bila narejena v prvi polovici 2020 in objavljena septembra 2020, zato večinoma ne upošteva učinkov epidemije covida-19 na izvršno zmogljivost proučevanih držav.

5.3 Indeks vladavine prava

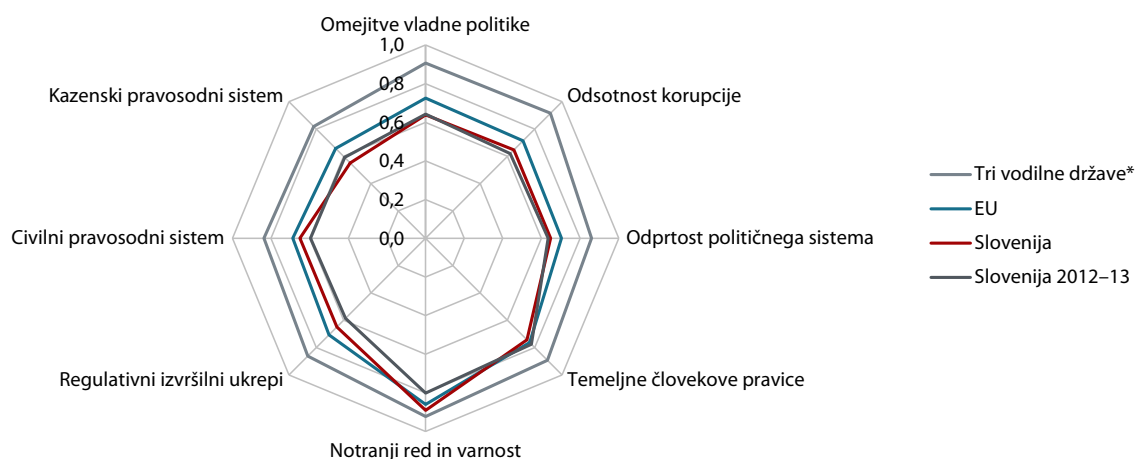
Slovenija se na lestvici indeksa vladavine prava uvršča v drugo polovico držav EU, njena uvrstitev pa se od leta 2012 ni bistveno spremenila.⁵¹⁵ Vladavina prava (angl. rule of law) izpostavlja načelo pravne enakosti in poudarja nedotakljivost avtoritete prava in zakona, kar pomeni, da država sama spoštuje pravo, pri čemer je delovanje državnih organov pravno vezano in so zagotovljene temeljne človekove pravice in svoboščine. Z uvrstitvijo v drugo polovico držav EU, ki se v daljšem obdobju (2012–2022) ni opazneje izboljšala, zaostaja za ciljem SRS. Najvišje se uvršča na področju notranjega reda in varnosti, kjer se tudi približa najbolje ocenjenim skandinavskim državam. Blizu povprečja EU pa je le še na področju temeljnih človekovih pravic (dobro ocenjeni kazalniki so pravica do življenja in varnosti, pravica do dela ter upoštevanje zakonov in pravic obtoženca). Za povprečjem EU najbolj zaostaja na področju kazenskega pravosodnega sistema, kjer se v kazalnikih odraža nezaupanje v sodni sistem, predvsem v njegovo neodvisnost. Na pomanjkljivosti delovanja pravne države kažejo tudi nizke vrednosti kazalnikov na področju odgovornosti in pristojnosti vladne politike (npr. kazalnik glede odgovornosti in sankcioniranja državnih uradnikov ob ugotovljenih nepravilnostih, delovanje vlade v skladu z zakonodajo in sodstvom) in odsotnosti korupcije (npr. v tveganju korupcije uradnikov v izvršilni in zakonodajni veji oblasti). Po Eurobarometru (2021b) so vprašani v Sloveniji slabše kot v povprečju EU seznanjeni z vladavino prava v državi, velik pa je tudi delež vprašanih, ki menijo, da osnovne vrednote EU, kot so človekove pravice, vladavina prava in demokracija, niso dovolj varovane (Slovenija: 62 %; EU: 32 %).

Tabela: Indeks vladavine prava v Sloveniji in EU

	2012–13	2014	2015	2016	2017–18	2019	2020	2021*	2022*	Cilj SRS za 2030
Uvrstitev med državami EU*										
Slovenija	14	14	14	14	14	13	13	18*	19*	Uvrstitev v prvo polovico med državami EU
Točke										
Slovenija	0,66	0,65	0,66	0,67	0,67	0,67	0,69	0,68	0,68	
EU*	0,72	0,71	0,72	0,73	0,73	0,73	0,73	0,73	0,73	

Vir: World Justice Project (2022). Opomba: Vrednosti med 0 in 10, več je bolje; podatki za krovni indeks so na voljo od leta 2012 naprej; * podatki v obdobju 2012–2020 so bili na voljo za 20 držav EU, od leta 2021 pa za vse članice, kar je tudi vplivalo na absolutno uvrstitev.

Slika: Indeks vladavine prava po podkomponentah, 2022

Vir: World Justice Project (2022). Opomba: Vrednosti med 0 in 1, več je bolje; tri najboljše uvrščene države so Danska, Finska in Švedska.

⁵¹⁵ Poslabšanje uvrstitve v letu 2021 je posledica metodološke spremembe oziroma povečanja števila držav vključenih v raziskavo (do leta 2020 je bilo vključenih 20 držav EU, od leta 2021 pa 27 držav). Ob upoštevanju nabora držav iz predhodnih let je uvrstitev Slovenije v letih 2021 in 2022 ostala nespremenjena (13. mesto).

5.4 Predvideni čas reševanja civilnih in pravnih gospodarskih zadev

Predvideni čas reševanja civilnih pravnih in gospodarskih zadev⁵¹⁶, ki se je v obdobju 2008–2019 opazno skrajšal, se je med epidemijo močno podaljšal in še naprej ostal daljši kot v EU. Slovenija je v obdobju 2008–2014 za več kot 40 % zmanjšala predvideni čas trajanja reševanja civilnih pravnih in gospodarskih zadev na prvi stopnji, k temu pa je pomembno prispeval projekt odprave sodnih zaostankov in druge strukturne reforme (npr. insolvenčna zakonodaja). Od leta 2014 se je čas trajanja teh zadev podaljšal (350 v letu 2020), s tem pa se je tudi oddalжил od cilja SRS za leto 2030 (200 dni), razkorak do povprečja EU pa povečal. Podobno kot v Sloveniji se je predvideni čas trajanja zadev opazno podaljšal tudi v drugih državah EU. Ob tem predvideni čas trajanja zadev na drugi in tretji stopnji ostaja med najkrajšimi v EU. V primerjavi z drugimi državami najdlje trajajo sodni postopki, povezani s pranjem denarja (925 dni, EU: 336 dni). Zaradi različnih podatkov in metodologije se predvideni čas rešitve razlikuje od trajanja (konkretnih) sodnih postopkov.

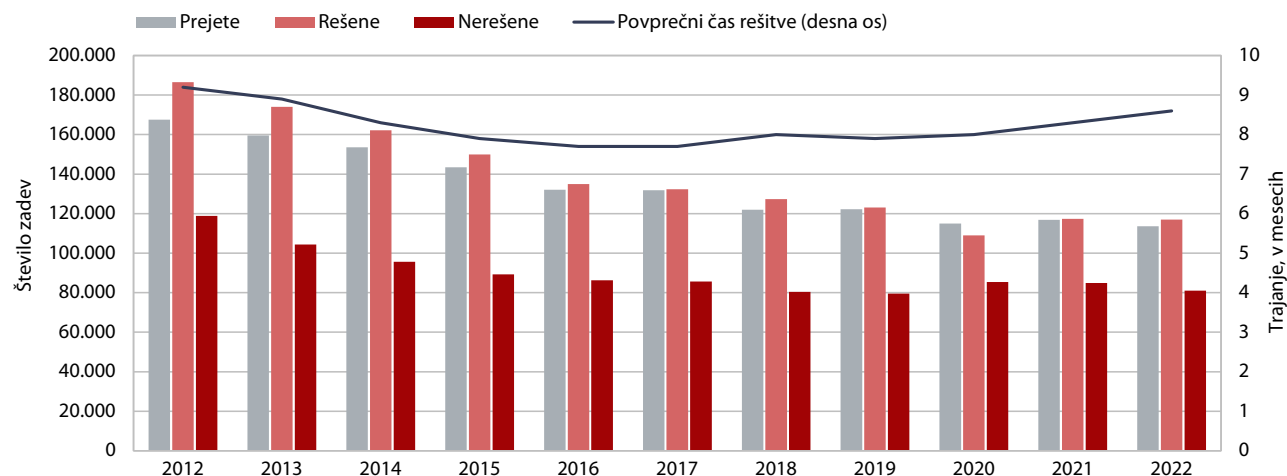
Povprečni dejanski čas reševanja vseh zadev se je skrajšal, pri pomembnejših zadevah pa nekoliko podaljšal.⁵¹⁷ Povprečni čas reševanja vseh zadev se je v zadnjih letih opazno skrajšal in je leta 2022 znašal en mesec. Do leta 2016 se je hitro skrajševal tudi čas reševanja pomembnejših zadev, kar je bilo v veliki meri posledica manjšega pripada novih zadev in večje učinkovitosti sodišč. Po letu 2016 se ni več bistveno spremenil, v zadnjih treh letih se je še celo nekoliko podaljšal. To je bilo med drugim tudi posledica novih pristojnosti, ki jih spremembe zakonodaje nalagajo sodiščem, kljub temu pa so sodišča v večini let rešila več zadev, kot so jih prejela.⁵¹⁸ Omejeno delovanje sodišč zaradi epidemije covid-19 je v letu 2020 vplivalo na reševanje pripada in učinkovitost,⁵¹⁹ a so v letih 2021–2022 sodišča ponovno rešila več zadev, kot so jih prejela. V strukturi nerešenih zadev se je tako delež pomembnejših zadev povečal (46,9 % v letu 2016, 67 % v letu 2022).

Tabela: Predvideni čas reševanja civilnih pravnih in gospodarskih zadev na prvi stopnji, število dni

	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Cilj SRS za 2030
Slovenija	460	315	318	301	270	277	280	292	283	281	350	200 dni
EU	299	288	278	300	253	244	252	242	250	258	294	

Vir: EK (2022aa).

Slika: Pomembnejše zadeve na sodiščih, Slovenija

Vir: Vrhovno sodišče (2023b, 2023a).

⁵¹⁶ Predvideno trajanje postopkov je ocenjen čas (v dnevih), ki je potreben, da se zadeva na sodišču reši, oz. čas, v katerem sodišče sprejme odločbo na prvi stopnji.

⁵¹⁷ Pomembnejše zadeve predstavljajo okoli 15 % vseh zadev in so vse, ki so kot take opredeljene v metodologiji vodenja statističnih podatkov, ki je objavljena na spletni strani <https://poslovanje-sodstva.sodisce.si/pojasnila/>.

⁵¹⁸ Razmerje med obsegom rešenih in novoprispelih pomembnejših zadev na sodišče v obdobju zadnjih 12 mesecev je v obdobju 2016–2022, z izjemo 2020, ko je bilo zaradi epidemije delovanje sodišč omejeno, presegalo 100 %. V letu 2022 je znašalo 103 %.

⁵¹⁹ V letu 2020 so sodišča rešila 5 % manj pomembnejših zadev, kot so jih prejela (vseh zadev za 0,2 % manj).

5.5 Indeks zaznave korupcije

Zaznava korupcije v Sloveniji ostaja visoka in se je v zadnjih letih še povečala.⁵²⁰ Indeks zaznave korupcije (angl. Corruption perception index – CPI), ki ga pripravlja Transparency International (2023), temelji na zaznavanju stopnje koruptivnosti javnega sektorja s strani poslovnega sveta, strokovnjakov in analitikov. Globalno se Slovenija po zaznavi korupcije uvršča na 41. mesto, med državami EU pa na 16. mesto. V obdobju po letu 2012 ni napredovala, njena uvrstitev se je ob zadnjih dveh merjenjih še celo nekoliko poslabšala, v primerjavi s povprečjem EU pa je še povečala zaostanek. Ob zadnjem merjenju je bila vrednost indeksa najnižja od začetka merjenja v letu 2005, na ravni EU pa je kar deset držav, ki so imele ob zadnjem merjenju nižjo vrednost indeksa kot leta 2005. Slovenija je med državami EU (Ciper, Madžarska, Španija in Malta), kjer se je od leta 2012 zaznava korupcije najbolj povečala, ob tem pa se uvršča bolje od večine držav, ki so k EU pristopile po letu 2003. Po Eurobarometru (2022d) v Sloveniji 87 % vprašanih meni, da je korupcija široko prisotna, vendar jih hkrati tudi velika večina z njo ni imela izkušenj. To gre v veliki meri pripisati dejstvu, da vprašani menijo, da odmevni in veliki primeri korupcije niso oz. niso bili ustrezno sankcionirani, hkrati pa vprašani izpostavljajo, da prijavitelji koruptivnih dejanj niso dovolj zaščiteni.

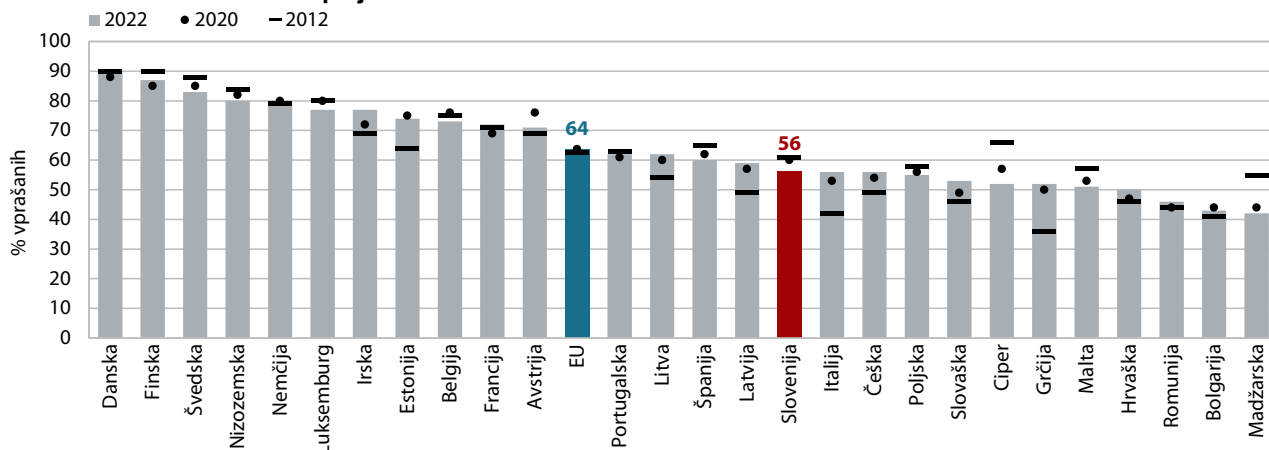
Zadnja tri leta je zaznamovala epidemija covida-19 in z njo povezana kriza, ki je razkrila korupcijska tveganja, predvsem z nabavo medicinske opreme. To je vplivalo na povečanje števila prijav koruptivnih dejanj v prvem letu epidemije (KPK, 2021). V letu 2021 se je število prijav korupcije zmanjšalo in je bilo nižje tudi kot pred epidemijo. Polovica prijav je bila povezana s sumom korupcije, med pomembnejšimi pa so še kršitev določb o nasprotju interesov (14 %) in kršitvi integritete javne osebe (5 %). Skoraj 20 % prijav je bilo zavrženih, saj niso bile povezane s kršitvami poslovnika. V primerjavi s predhodnim letom se je nekoliko zmanjšalo tudi število uvedenih prekrškov, za okoli 50 % pa se je povečalo število izdanih priporočil organom javnega sektorja glede korupcijskih tveganj. Največ uvedenih postopkov in izdanih odločb je bilo v zadnjih letih sicer povezanih z ugotavljanjem nasprotja interesov in nezdržljivostjo funkcij (KPK, 2022a). KPK (2022b) je v rednem nadzoru ugotovila, da so bili na splošno postopki nabav zaščitne opreme, potrebne pri spopadanju z epidemijo covida-19, podvrženi povečanim korupcijskim tveganjem, nekatere bolnišnice pa so ob razglašeni epidemiji zaščitna sredstva nabavljale mimo postopkov javnega naročanja. Na podlagi preiskave je bilo uvedenih 29 prekrškovnih postopkov in več priporočil.

Tabela: Indeks zaznave korupcije

	2005	2008	2009	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Slovenija	61 (15)	67 (11)	66 (10)	64 (12)	61 (15)	57 (16)	58 (16)	60 (15)	61 (14)	61 (13)	60 (13)	60 (14)	60 (14)	57 (16)	56 (16)
EU	62,4	63,6	59,9	61,5	62,6	62,8	63,7	65,0	64,0	65,0	64,1	63,9	63,7	63,7	63,6

Vir: Transparency International (2023). Opomba: Vrednost indeksa med 0 in 100, 0 pomeni visoko koruptivnost države, vrednost 100 pa državo, kjer ni bilo zaznane korupcije. V oklepaju je navedena uvrstitev med državami EU.

Slika: Indeks zaznave korupcije

Vir: Transparency International (2023). Opomba: Vrednost indeksa med 0 in 100, 0 pomeni visoko koruptivnost države, vrednost 100 pa državo, kjer ni bilo zaznane korupcije. V oklepaju je navedena uvrstitev med državami EU.

⁵²⁰ Večina virov za pripravo indeksa zaznave korupcije je na podlagi raziskav ter anket iz leta 2020 oz. prve polovice leta 2021.

5.6 Delež oseb, ki so poročale o težavah s kriminalom, vandalizmom ali nasiljem v svojem bivalnem okolju

Delež oseb⁵²¹ v Sloveniji, ki so poročale, da imajo v svojem bivalnem okolju težave s kriminalom, vandalizmom ali nasiljem, je bil leta 2020⁵²² najmanjši v zadnjih petnajstih letih in je v okviru cilja SRS. Znašal je 7,3 % in je bil, tako kot v večini drugih držav EU, nekoliko manjši kot v predhodnem letu, kar bi lahko bilo tudi povezano z omejitvenimi ukrepi za zajezitev širjenja virusa covid-19. V zadnjih desetih letih je bil vseskozi tudi pod povprečjem EU. Na pojav kriminalitete največkrat vplivajo socialno-ekonomski dejavniki, pa tudi družbena klima, bolj je prisoten v urbanih okoljih. Tudi v večini regij se je v letu 2020 zmanjšal delež gospodinjstev, ki so poročala o težavah s kriminalom v svojem bivalnem okolju, najmanjši pa je bil v koroški regiji (SURS, 2023h). Jugovzhodna Slovenija je še naprej izstopala z največjim deležem, ki je za tri četrtine presegal slovensko povprečje. Kljub zmanjšanju v letu 2020, je tu najbolj porasel primerjalno z letom 2010. Slovensko povprečje so leta 2020 presegale še obalno-kraška, posavska in osrednjeslovenska regija. V slednji je delež takšnih gospodinjstev najbolj upadel glede na leto 2010, vendar je leta 2020 še vedno presegal slovensko povprečje. Osrednjeslovenska regija ima območja, ki so najbolj urbanizirana v Sloveniji, s tem pa je potencial za pojav kriminala večji. Pomembni dejavniki, ki prispevajo k zmanjševanju kriminalitete, so boljša kakovost življenja družin v skupnosti (preprečevanje in zmanjševanje revščine in socialne izključenosti), kakovostno izvajanje vzgojno-izobraževalnega dela v šolah ter širša organiziranost družbenega življenja in nadzora v lokalni skupnosti (Meško in Sotlar, 2012).

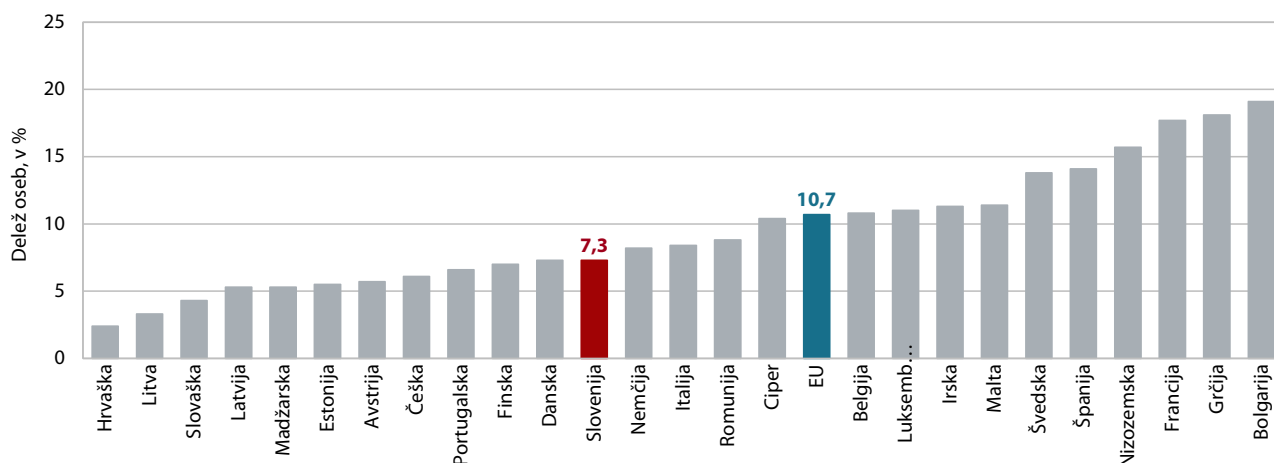
Slovenija je varna država, kar pozitivno vpliva na kakovost življenja. Rezultati Evropske družboslovne raziskave kažejo, da se je po letu 2010 delež anketiranih, ki so imeli osebno izkušnjo z vlomi ali fizičnim napadom, gibal od 9 do 11 % in je bil po podatkih za leto 2020⁵²³ (10 %) nekoliko manjši od povprečja v raziskavo vključenih držav (11 %)⁵²⁴ (CJMMK, 2022; ESS-ERIC, 2020). Poleg neposrednih izkušenj s kriminaliteto na kakovost življenja ljudi vpliva tudi občutek ogroženosti v njihovem življenjskem okolju, ki je bil v Sloveniji vseskozi manj pogost kot v povprečju držav, ki so vključene v raziskavo. Leta 2020 se je v Sloveniji 94 % vprašanih počutilo varne, kadar so zvečer sami hodili po svoji soseski, kar je enako kot leta 2018 in precej več od mednarodnega povprečja (76 %).

Tabela: Kriminal, vandalizem ali nasilje v bivalnem okolju, v %

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Cilj SRS za 2030
Slovenija	9,3	8,6	8,1	9,1	10,1	9,2	8,5	8,0	7,9	8,0	7,3	< 10 %
EU	13,1	13,2	12,8	14,1	13,6	13,2	12,5	11,5	11,5	11,0	10,7	

Vir: Eurostat (2023).

Slika: Kriminal, vandalizem ali nasilje v bivalnem okolju, 2020

Vir: Eurostat (2023). Opomba: Za Poljsko ni podatka.

⁵²¹ Enota, ki jo opisujejo podatki Ankete o življenjskih pogojih (EU-SILC), so zasebna gospodinjstva in osebe, ki živijo v teh gospodinjstvih. Podatki Eurostata se nanašajo na osebe (podatek na ravni gospodinjstva pripišejo vsem osebam iz gospodinjstva), podatki SURS (regionalni pregled) pa na gospodinjstva.

⁵²² Leta 2020 je bila anketa zaradi epidemije izvedena v dveh obdobjih (januar-marec in maj-september), zato podatki za 2020 niso popolnoma primerljivi s podatki iz preteklih let (Martina Stare idr., 2021).

⁵²³ Podatki za leto 2020 so bili zaradi epidemije pridobljeni v dveh obdobjih: v času od 18. 9. do 19. 10. 2020 in 1. 6. do 31. 8. 2021.

⁵²⁴ Prikaz skupnega povprečnega rezultata izbranih držav ne glede na velikost nacionalnih vzorcev ali velikost države (Avstrija, Bolgarija, Češka, Estonija, Finska, Francija, Grčija, Hrvaška, Italija, Litva, Madžarska, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Slovenija, Slovaška, Španija in Švedska).

5.7 Svetovni indeks miru

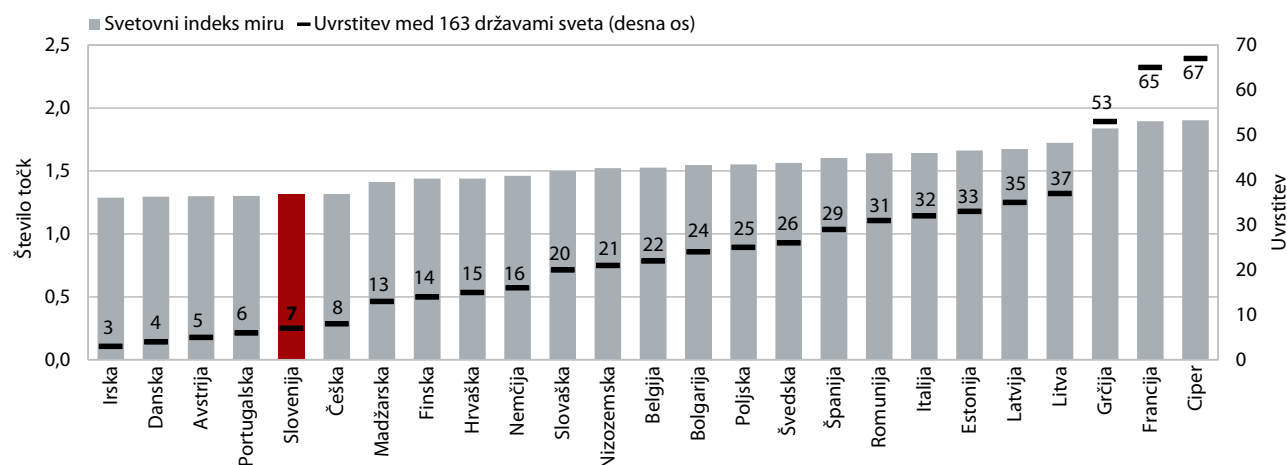
Po svetovnem indeksu miru⁵²⁵ se je Slovenija tudi v letu 2022 uvrstila med najmirnejše države sveta in tako ostala v okviru cilja SRS za leto 2030. Slovenija je bila v zadnjem desetletju v svetovnem merilu ena najmirnejših držav. Leta 2022 se je uvrstila na 7. mesto med 163 državami sveta in na 5. mesto med državami EU, svojo uvrstitev pa je v primerjavi s predhodnim letom nekoliko poslabšala. Med deset najboljših držav sveta se je znova uvrstila na področju militarizacije (pred Slovenijo je bila le Islandija) ter družbene varnosti in zaščite, nižje pa se je uvrstila na področju notranjih in mednarodnih konfliktov. K temu sta prispevali še vedno nekoliko slabši oceni odnosov s sosednjimi državami in intenzivnosti organiziranih notranjih sporov. V zadnjih desetih letih ima nekoliko slabšo oceno tudi pri številu varnostnega osebja in policije na 100.000 prebivalcev.⁵²⁶ Kljub temu so ti kazalniki v primerjavi z drugimi državami relativno dobro ocenjeni, nakazujejo pa določene pomanjkljivosti, ki bistveno ne vplivajo na oceno miru v državi. Po svetovnem indeksu miru je bila v letu 2022 Evropa najmirnejša regija na svetu, saj je bilo med prvimi desetimi najmirnejšimi državami sveta kar sedem evropskih (od tega šest držav članic EU). Bližnji vzhod in Severna Afrika (MENA) sta bila najbolj nemirna regija na svetu. Islandija je še naprej najmirnejša država sveta, Afganistan pa najmanj. Od leta 2014 povprečna stopnja miru v državah upada, na kar vplivajo številni dejavniki, v zadnjem obdobju tudi pandemija covida-19 in vojna med Rusijo in Ukrajino, ki se je začela februarja 2022. Pandemija je številne države pripeljala v gospodarsko in politično krizo, napetosti in negotovosti pa so se odražale predvsem v političnih in družbenih nemirih (gl. UMAR, 2022e; IEP, 2021, 2022a). Vojna in mednarodne sankcije proti Rusiji, ki so povzročile dodaten pritisk na cene hrane in energentov ter motnje v dobavnih verigah, lahko privedejo do poslabšanja prehranske varnosti,⁵²⁷ povečanja militarizacije in vojaških izdatkov v Evropi ter večje verjetnosti politične nestabilnosti in nasilnih demonstracij (IEP, 2022a).

Tabela: Svetovni indeks miru, Slovenija

	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Uvrstitev med 163 državami sveta												Uvrstitev med najboljših 10 držav na svetu in najboljših 5 v EU.
Svetovni indeks miru	3	6	9	7	7	6	7	6	7	4	7	
Število točk												
Svetovni indeks miru	1,347	1,386	1,370	1,354	1,321	1,313	1,330	1,293	1,312	1,295	1,316	
Militarizacija	1,18	1,43	1,40	1,37	1,25	1,18	1,26	1,18	1,17	1,13	1,13	
Družbena varnost in zaščita	1,48	1,42	1,41	1,39	1,37	1,39	1,39	1,35	1,41	1,41	1,41	
Domači in mednarodni konflikti	1,41	1,41	1,41	1,41	1,41	1,41	1,41	1,40	1,40	1,40	1,40	

Vir: IEP (2022b). Opomba: Število točk od 1 do 5, manj je bolje.

Slika: Svetovni indeks miru za leto 2022, države EU

Vir: IEP (2022b). Opomba: Podatki so za 25 držav članic EU (ni podatkov za Malto in Luksemburg); število točk od 1 do 5, manj je bolje.

⁵²⁵ Inštitut za ekonomijo in mir v sodelovanju z The Economist Intelligence Unit (EIU) vsako leto pripravlja globalni indeks miru, ki ocenjuje države glede na raven miru v posamezni državi. Indeks sestavlja 23 kvalitativnih in kvantitativnih kazalnikov na lestvici od 1-5 združenih v tri področja: militarizacija države (6 kazalnikov), družbena varnost in zaščita (11 kazalnikov) ter notranji in mednarodni konflikti (6 kazalnikov). V izračun indeksa za leto 2022 so vključeni podatki vse od leta 2015 pa do marca 2022. Natančneje o metodologiji gl. IEP (2022a).

⁵²⁶ Kazalnik spada v področje družbene varnosti in zaščite. Tudi po podatkih Eurostata (2023) o številu policistov na 100.000 prebivalcev se je Slovenija leta 2020 (zadnji razpoložljiv podatek) uvrščala v drugo polovico držav EU.

⁵²⁷ Negotovost preskrbe s hrano se je povečala predvsem v podsaharski Afriki, južni Aziji ter Bližnjem vzhodu in Severni Afriki.

5.8 Izdatki za uradno razvojno pomoč

Izdatki za uradno razvojno pomoč so bili tudi v letu 2021 precej nižji od mednarodno sprejetih zavez.⁵²⁸

Uradna razvojna pomoč je podpora razvitih držav trajnostnemu razvoju držav v razvoju. Slovenija je za razvojno pomoč namenila 98,25 milijona evrov, oziroma 23 % več kot leto prej, s čimer je povečala delež bruto nacionalnega dohodka (BND), namenjen za to področje, ki pa ostaja močno pod povprečjem EU. Uradni izdatki (0,19 % BND) so precej manjši od mednarodno sprejetih zavez, v skladu s katerimi bi si Slovenija morala prizadevati za povečanje deleža za uradno razvojno pomoč na 0,33 % BND do leta 2030.

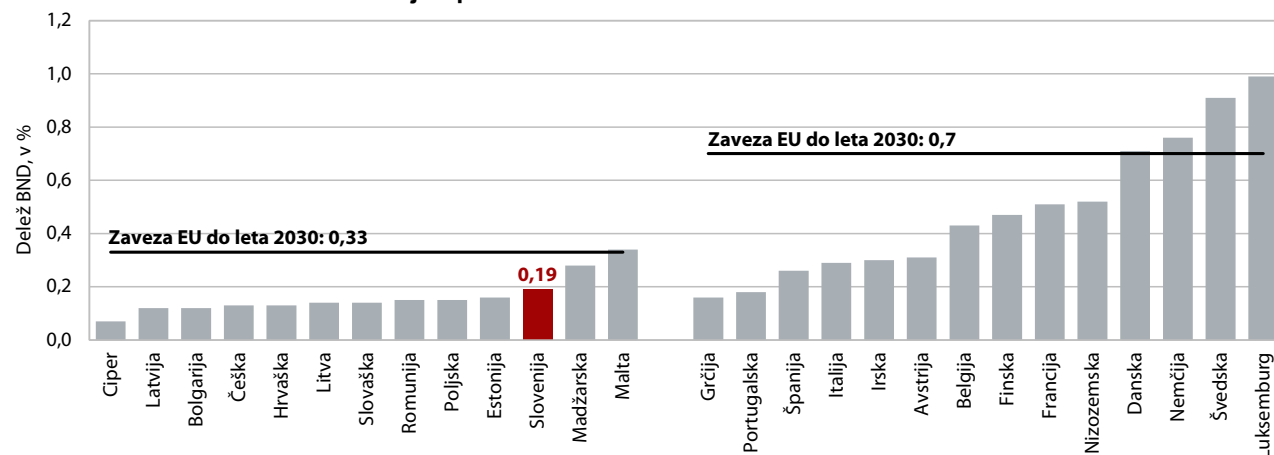
Na strukturo sredstev uradne razvojne pomoči je v letih 2020 in 2021 vplivala pandemija covid-19. Razvojna pomoč je seštevke večstranske pomoči (prispevki za redno delovanje mednarodnih organizacij) in dvostranske pomoči.⁵²⁹ Zaradi pomoči partnerskim državam pri soočanju s pandemijo covid-19, se je v letu 2020 precej povečal obseg sredstev za dvostransko humanitarno pomoč (za 30 %). Največji delež te pomoči je bil namenjen nujni pomoči in se je financiral večinoma preko namenskih prispevkov mednarodnim organizacijam (MZZ, 2022d). Obseg sredstev za humanitarno pomoč se je povečal tudi v letu 2021 (za 36 %), a so večino prispevkov pri soočanju s pandemijo predstavljale donacije cepiv. To se je odražalo v izrazitem povečanju kategorije pomoč projektne narave (za 657 %), ki je obsegala drugi največji delež dvostranske pomoči (36 %). Največji delež so ponovno predstavljale oprostitive šolnin in štipendije (39 %), za katere Slovenija v zadnjih letih namenja največ sredstev (v letu 2021 so se povečale le za 4 %). Zmanjšala pa so se sredstva namenjena ozaveščanju o pomenu mednarodnega razvojnega sodelovanja, znova so bili nižji tudi stroški za oskrbo beguncev in migrantov. Tudi v letu 2021 je Slovenija največ razpoložljive dvostranske pomoči⁵³⁰ namenila državam Zahodnega Balkana, ki so skupaj prejele 55 % te pomoči oziroma 20,04 milijona evrov, kar je največ doslej. Največ te pomoči je bilo znova namenjene področju kakovostnega izobraževanja (oprostitive šolnin in štipendije). Že četrto leto zapored se je povečal tudi obseg večstranske pomoči, kjer je največ (83 %) pomoči namenjene razvojnemu sodelovanju v okviru EU, a je na povečanje obsega sredstev za uradno razvojno pomoč v letu 2021 pomembneje vplivala rast dvostranske razvojne pomoči, predvsem v obliki donacije cepiv proti covidu-19 (MZEZ, 2023c).

Tabela: Delež BND za uradno razvojno pomoč, v %

	2005	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Slovenija	0,11	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,12	0,15	0,19	0,16	0,16	0,17	0,17	0,19
EU	0,41	0,40	0,41	0,42	0,40	0,38	0,38	0,42	0,49	0,47	0,43	0,41	0,50	0,49

Vir: Eurostat (2023).

Slika: Delež BND za uradno razvojno pomoč v državah EU v letu 2021

Vir: Eurostat (2023).

⁵²⁸ Cilj držav članic, ki so v EU vstopile pred letom 2002 je 0,7 % BND za uradno razvojno pomoč, cilj držav članic, ki so v EU vstopile po letu 2002, pa 0,33 % BND.

⁵²⁹ Za dvostransko pomoč je bilo v letu 2021 namenjenih 38,96 mio. EUR. Je seštevke razpoložljive dvostranske pomoči (razvojna pomoč v ožjem pomenu (32,18 mio EUR) in humanitarna pomoč (4,02 mio. EUR)) in administrativnih stroškov (2,75 mio EUR). Po zmanjšanju v letu 2020 so se v letu 2021 povečali tako administrativni stroški kot razpoložljiva dvostranska pomoč.

⁵³⁰ Prednostne regije razvojnega sodelovanja so (i) Zahodni Balkan (Črna gora, Severna Makedonija, Bosna in Hercegovina, Srbija, Kosovo in Albanija), (ii) Evropsko sosodstvo ter (iii) Podсахarska Afrika.

Literatura in viri

- ACS. (2021). Letni program izobraževanja odraslih LPIO 2020. Poročilo o uresničevanju. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. Pridobljeno s <https://www.acs.si/digitalna-bralnica/letni-program-izobrazevanja-odraslih-2020-porocilo-o-uresnicivanju/>
- ACS. (2022). Letni program izobraževanja odraslih LPIO 2021. Poročilo o uresničevanju. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. Pridobljeno s <https://www.acs.si/digitalna-bralnica/letni-program-izobrazevanja-odraslih-2021-porocilo-o-uresnicivanju/>
- ACS. (b. d.). Učenje učenja. Pridobljeno s <https://pismenost.acs.si/ucenje-ucenja/>
- AJPES. (b. d.-a). Objave v postopkih zaradi insolventnosti. Ljubljana: Agencija RS za javnopravne evidence in storitve. Pridobljeno s https://www.ajpes.si/Uradne_objave/eObjave_v_postopkih_zaradi_insolventnosti/Splosno
- AJPES. (b. d.-b). Statistični podatki iz bilance stanja in izkaza poslovnega izida za gospodarske družbe. Ljubljana: Agencija RS za javnopravne evidence in storitve.
- AJPES. (b. d.-c). Statistični podatki Poslovnega registra Slovenije. Ljubljana: Agencija RS za javnopravne evidence in storitve.
- Aneks h Kolektivni pogodbi za dejavnost vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji. (2023). Ur. l. RS, št. 11/2023.
- Aneks h Kolektivni pogodbi za raziskovalno dejavnost. (2023). Ur. l. RS, št. 11/2023.
- ARRS. (2023). Podatki o mladih raziskovalcih [neobjavljeni podatki]. Ljubljana: Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS.
- ARSO. (2022a). Izpusti TGP po kategorijah virov - preliminarni podatki.
- ARSO. (2022b). Kakovost zraka v Sloveniji v 2021, str. 194. Ljubljana: ARSO. Pridobljeno s https://www.arso.gov.si/zrak/kakovost%20zraka/poro%c4%8dila%20in%20publikacije/Letno_porocilo_2021_Fin_al.pdf
- ARSO. (2023a). Izpostavljenost delcem in ozonu; interni vir. Ljubljana: ARSO.
- ARSO. (2023b). Izpusti TGP po kategorijah virov - preliminarni podatki.
- ARSO. (2023c). Kazalci okolja v Sloveniji. Pridobljeno s <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/kazalci-okolja-v-sloveniji>
- AVP. (2021). Pregled stanja varnosti v cestnem prometu za leto 2020. Ljubljana: Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa. Pridobljeno s <https://www.avp-rs.si/wp-content/uploads/2021/03/analiza-in-pregled-stanja-varnosti-cestnega-prometa-v-letu-2020.pdf>
- AVP. (2023). Prometne nesreče in posledice – mesečni prikaz. Ljubljana: Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa. Pridobljeno s <https://www.avp-rs.si/wp-content/uploads/2023/01/30-1-2023.pdf>
- Barca, F. (2009). An agenda for a reformed cohesion policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations (Barca Report). Pridobljeno s https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/agenda-reformed-cohesion-policy-place-based-approach-meeting-european-union_en
- Bello, M., Caperna, G., Damioli, G. in Mathevet, I. (2022). The Innovation Output Indicator 2021. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Bertelsmann. (2022). Sustainable governance indicators [podatkovna baza]. Gutersloh: Bertelsmann Stiftung. Pridobljeno s <https://www.sgi-network.org/2022/>
- Berzelak et al. (2021). Stopnja zdravstvene pismenosti odraslih prebivalcev Slovenije: rezultati prve Nacionalne raziskave zdravstvene pismenosti. Predstavljeno na Strokovnem srečanju projekta Dvig zdravstvene pismenosti v Sloveniji – ZaPiS (25. 11. 2021). Pridobljeno s <https://zdravstvena-pismenost.si/wp-content/uploads/2021/12/04-Stopnja-zdravstvene-pismenosti-odraslih-prebivalcev-Slovenije.pdf>
- Börsch-Supan, A. (2013). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 4, [Data set]. SHARE-ERIC. <https://doi.org/10.6103/SHARE.W4.111>
- Börsch-Supan, A. (2017). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 6, [Data set]. SHARE-ERIC. <https://doi.org/10.6103/SHARE.W6.600>
- Börsch-Supan, A. (2022). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 8, Različica 8.0.0 [Data set]. SHARE-ERIC. <https://doi.org/10.6103/SHARE.W8.800>
- Börsch-Supan, A., Brandt, M., Hunkler, C., Kneip, T., Korbacher, J., Malter, F., ... SHARE Central Coordination Team. (2013). Data Resource Profile: the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE). *International Journal of Epidemiology*, 42(4), 992–1001. <https://doi.org/10.1093/ije/dyt088>
- BS. (2022). Mesečna informacija o poslovanju bank, Različne številke. Ljubljana: Banka Slovenije. Pridobljeno s https://bankaslovenije.blob.core.windows.net/publication-files/mesecna-informacija-sept_22.pdf
- BS. (2023a). Bilten Banke Slovenije, Različne številke. Ljubljana: Banka Slovenije.
- BS. (2023b). Podatkovne serije Banke Slovenije [podatkovni portal]. Ljubljana: Banka Slovenije. Pridobljeno s https://px.bsi.si/pxweb/sl/serije_slo/
- Bučar, M., Černigoj, M., Lipnik, B., Jaklič, A., Stare, M., Udovič, B., ... Štrukelj, P. (2022). Vrednotenje delovanja SRIP-ov v obdobju 2017-2021. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, Fakulteta za management Univerze na Primorskem.
- Bučar, M., Črnigoj, M., Lipnik, A., Jaklič, A., Stare, M., Udovič, B., ... Štrukelj, P. (2022). Vrednotenje delovanja SRIP-ov v obdobju 2017-2021 [na spletu]. Končno poročilo o rezultatih raziskav. Ljubljana: IER. Pridobljeno s <https://www.fdv.uni-lj.si/obremenitve/projektdokument.aspx?idp=4404&id=225>
- Cankar, G. (2020). *Pravične možnosti izobraževanja v Sloveniji*. Ljubljana: Državni izpitni center.
- CEDEFOP. (2021). The green employment and skills transformation: insights from a European Green Deal skills forecast scenario. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://data.europa.eu/doi/10.2801/112540>

- CEDEFOP. (2022). Setting Europe on course for a human digital transition: new evidence from Cedefop's second European skills and jobs survey. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://data.europa.eu/doi/10.2801/253954>
- Cette, G. (2022, oktober). Productivity development: A Macro View. Predstavljeno na Webex meeting of the Working group on Ageing Populations and Sustainability.
- Chiaiutta, A. (2007). Paradigma konkurenčnosti držav in analiza Slovenije po sistemih WEF in IMD za leto 2006, 7/2007. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2007/dz07-07.pdf
- CJMMK. (2022). SJM 2020 – Evropska družboslovna raziskava (ESS). Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Codogno, L. in van den Noord, P. (2020). Assessing Next Generation EU, Working Paper 9. Rim: Luiss SEP. Pridobljeno s <https://sep.luiss.it/research/working-papers/2020/11/30/l-codogno-p-van-den-noord-assessing-next-generation-eu>
- CzK. (2023). Center za kreativnost. Pridobljeno s <https://czk.si/>
- Čer nič, I. (2020). *Metodološko pojasnilo. Izdatki in viri financiranja programov socialne zaščite*. Ljubljana: SURS.
- Čer nič, I. (2022). Izdatki in viri financiranja programov socialne zaščite ter upravičenci do pokojnin, 2020. Med epidemijo covida-19 v letu 2020 programom socialne zaščite namenjenih več sredstev kot leto prej. Ljubljana: SURS. Pridobljeno s <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10462>
- Dalli, H. (2021). Nediskriminacija, organi za enakost in delo Evropske komisije. Predstavljeno na Peti regionalni konferenci zagovornikov načela enakosti iz jugovzhodne Evrope, Ljubljana. Pridobljeno s <https://www.zagovornik.si/peta-regionalna-konferenca-zagovornikov-nacela-enakosti-iz-jugovzhodne-evrope/>
- Darvas, Z., Domínguez-Jiménez, M., Devins, A., Grzegorzczak, M., Guetta-Jeanrenaud, L., Hendry, S., ... Welslau, L. (2022, 14. december). European Union countries' recovery and resilience plans. Pridobljeno 25. 1. 2023 s <https://www.bruegel.org/publications/datasets/european-union-countries-recovery-and-resilience-plans/>
- DIH. (2021). Napovedovanje potreb po kadrih na področju digitalnih profilov. Ljubljana: Digitalno inovacijsko stičišče Slovenije. Pridobljeno s https://dihislovenia.si/assets/images/20210215_Napovedovanje-potreb-po-kadrih-na-podro%C4%8Dju-digitalnih-profilov-poro%C4%8Dilo_v2.pdf
- Direktiva 2009/28/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 23. aprila 2009 o spodbujanju uporabe energije iz obnovljivih virov, spremembi in poznejši razveljavitvi direktiv 2001/77/ES in 2003/30/ES. (2009). Uradni list Evropske unije L 140/16. Pridobljeno s <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=celex%3A32009L0028>
- DKOM. (2022). Poročilo o delu Državne revizijske komisije za leto 2021. Ljubljana: Državna revizijska komisija.
- Državni svet. (2023). Nepremišljena uredba EK o trajnostni rabi pesticidov bo ogrozila prehransko varnost v Sloveniji in EU. Ljubljana. Pridobljeno s <https://ds-rs.si/sl/novice/nepremisljena-uredba-ek-o-trajnostni-rabi-pesticidov-bo-ogrozila-prehransko-varnost-v>
- DVK. (2023). Volitve in referendum. Ljubljana: Državna volilna komisija. Pridobljeno s <https://www.dvk-rs.si/>
- EACEA. (2022). Informatics education at school in Europe. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://www.eurydice.si/publikacije/Informatics-education-at-school-in-Europe-EN.pdf>
- EACEA in EK. (2022). The impact of the COVID-19 pandemic on the mental health of young people: policy responses in European countries. Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://data.europa.eu/doi/10.2797/299233>
- EAPN. (2022). EAPN 2021 Poverty watch report. Bruselj: European Anti-poverty Network. Pridobljeno s <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2022/06/eapn-POVERTY-WATCH-REPORT-FINAL-6-5423.pdf>
- EBA. (2023). EBA Dashboard - Q3 2022. Pridobljeno 12. 1. 2022 s https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20dashboard/Q3%202021/1025829/EBA%20Dashboard%20-%20Q3%202021%20v2.pdf?retry=1
- ECB. (2023). ECB Statistical Data Warehouse [podatkovna baza]. Frankfurt: Evropska centralna banka. Pridobljeno s <https://sdw.ecb.europa.eu/>
- ECDC. (2023). Download COVID-19 data sets. Pridobljeno 24. 1. 2023 s <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/data>
- ECRI. (2021). Annual report on ECRI's activities covering the periode from 1 January to 31 December 2020. Strasbourg: European Commission against Racism and Intolerance. Pridobljeno s <https://rm.coe.int/annual-report-on-ecri-s-activities-for-2020/1680a1cd59>
- EEAS. (2022). A strategic compass for the EU. Bruselj: Evropska služba za zunanje delovanje (EEAS). Pridobljeno s https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2022-03-21_strategic_compass-factsheet.pdf
- EIB. (2022). European Investment Survey. Luxembourg: Evropska investicijska banka. Pridobljeno s <https://www.eib.org/en/publications-research/economics/surveys-data/eibis/index.htm>
- EIGE. (2021). Gender Equality Index 2021: Slovenia. Vilna: Evropski inštitut za enakost spolov. Pridobljeno s <https://eige.europa.eu/gender-equality-index>
- EIGE. (2022a). Gender Equality Index 2022: Slovenia. Vilna: Evropski inštitut za enakost spolov. Pridobljeno s <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2022/country/SI>
- EIGE. (2022b). Gender Equality Index 2022: The COVID-19 pandemic and care. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2022-covid-19-pandemic-and-care>
- EIGE. (2022c). Gender Statistics Database. Vilna: Evropski inštitut za enakost spolov. Pridobljeno s <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs>
- EIU. (2022). Democracy index 2021: The China Challenge. London: Economist Intelligence Unit. Pridobljeno s <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021>

- EK. (2012). *Innovating for sustainable growth :a bioeconomy for Europe*. LU: Publications Office. Pridobljeno s <https://data.europa.eu/doi/10.2777/6462>
- EK. (2019). Bioeconomy : the European way to use our natural resources : action plan 2018. Pridobljeno s <https://europanel.org/wp-content/uploads/2021/02/COM-Bioeconomy-Action-Plan-2018.pdf>
- EK. (2020a). Energy subsidies : energy costs, taxes and the impact of government interventions on investments : final report. Pridobljeno s <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/92ae71b0-173a-11eb-b57e-01aa75ed71a1/language-en>
- EK. (2020b). Evropski semester 2020: Poročilo o državi – Slovenija 2020. Bruselj: Evropska Komisija. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/info/publications/2020-european-semester-country-reports_en
- EK. (2020c). Next Generation EU. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en#nextgenerationeu
- EK. (2020d). Poročilo o stanju pravne države za leto 2020. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1602579986149&uri=CELEX%3A52020SC0323>
- EK. (2020e). Statistični podatki o varnosti v cestnem prometu za leto 2019: kaj se skriva za številkami? Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sl/qanda_20_1004
- EK. (2020f). Strategija EU za biotsko raznovrstnost do leta 2030. Vračanje narave v naša življenja. COM(2020) 380 final. Pridobljeno s https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0018.02/DOC_1&format=PDF
- EK. (2020g). Strategija za trajnostno in pametno mobilnost – usmerjanje evropskega prometa na pravo pot za prihodnost. Pridobljeno s <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0789&from=FR>
- EK. (2021a). 2021 Report on Gender Equality in the EU. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/info/files/2021-report-on-gender-equality-in-the-eu_en
- EK. (2021b). Akcijski načrt za evropski steber socialnih pravic. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=COM%3A2021%3A102%3AFIN>
- EK. (2021c). Recovery and Resilience Scoreboard. Thematic analysis. Education. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/assets/thematic_analysis/6_Education.pdf
- EK. (2021d). Road safety: European Commission rewards effective initiatives and publishes 2020 figures on road fatalities. Pridobljeno s https://transport.ec.europa.eu/news/road-safety-european-commission-rewards-effective-initiatives-and-publishes-2020-figures-road-2021-11-18_en
- EK. (2021e). Sporočilo komisije Evropskemu parlamentu, Evropskemu svetu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Spopadanje z naraščajočimi cenami energije: nabor orodij za ukrepanje in podporo, COM/2021/660. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX:52021DC0660>
- EK. (2021f). The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2019-2070). Pridobljeno s https://ec.europa.eu/info/publications/2021-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2019-2070_en
- EK. (2021g julij). Nova strategija EU za gozdove do leta 2030. EK. Pridobljeno s https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:0d918e07-e610-11eb-a1a5-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF
- EK. (2022a). 2022 Report on Gender Equality in the EU. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://data.europa.eu/doi/10.2838/94579>
- EK. (2022b). 2023 Euro Area Report. Luxembourg. Pridobljeno s https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/cb99f7b9-e56c-4cdf-a5bc-bedee278470d_en?filename=ip193_en.pdf
- EK. (2022c). Communication on orientations for a reform of the EU economic governance framework. Bruselj: EK. Pridobljeno s https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2022-11/com_2022_583_1_en.pdf
- EK. (2022d). Digital Economy and Society Index. Bruselj: Evropska Komisija. Pridobljeno s <https://digital-agenda-data.eu/datasets/desi/visualizations>
- EK. (2022e). Digital Economy and Society Index (DESI) 2022 - Slovenia. Bruselj: Evropska Komisija. Pridobljeno s <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2022>
- EK. (2022f). Eco-Innovation at the heart of European policies. Pridobljeno 18. 11. 2022 s https://green-business.ec.europa.eu/eco-innovation_en#eco-innovation-scoreboard
- EK. (2022g). Ecolabel facts and figures. Bruselj: Ekonomska komisija. Pridobljeno s https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel-home/business/ecolabel-facts-and-figures_en
- EK. (2022h). Education and Training Monitor 2022. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2022/downloads/comparative-report/Education-and-Training-Monitor-Comparative-Report.pdf>
- EK. (2022i). eGovernment Benchmark. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/egovernment-benchmark-2022>
- EK. (2022j). EMAS - Environment - European Commission. Bruselj: Ekonomska komisija. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/environment/emas/emas_registrations/statistics_graphs_en.htm
- EK. (2022k). Employment and Social developments Quarterly October 2022. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8507&furtherPubs=yes>

- EK. (2022l). European bioeconomy policy : stocktaking and future developments : report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, str. 109. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pridobljeno s <https://data.europa.eu/doi/10.2777/997651>
- EK. (2022m). European Economic Forecast, Autumn 2022, Institutional Paper 187. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/autumn-2022-economic-forecast-eu-economy-turning-point_sl
- EK. (2022n). European Innovation Scoreboard 2022. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en
- EK. (2022o). Evropski semester 2022: Poročilo o državi – Slovenija 2022. Bruselj. Pridobljeno s https://commission.europa.eu/document/download/9019d2b6-ed44-4ac2-bbd7-f1e8fc85163d_sl?filename=2022-european-semester-country-report-slovenia_sl.pdf
- EK. (2022p). Jesenska napoved Evropske komisije. Pridobljeno s https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/autumn-2022-economic-forecast-eu-economy-turning-point_en
- EK. (2022q). Načrt REPowerEU: cenovno dostopna, zanesljiva in trajnostna energija za Evropo. EK.
- EK. (2022r). Novi evropski program za inovacije, COM/2022/332. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0332&from=EN>
- EK. (2022s). Poročilo o stanju pravne države za leto 2022. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://commission.europa.eu/publications/2022-rule-law-report-communication-and-country-chapters_en
- EK. (2022t). Proposal for a Joint Employment Report 2023. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&furtherNews=yes&newsId=10459>
- EK. (2022u). Questions and Answers on New Air Quality Rules. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_6348
- EK. (2022v). Recovery and Resilience Scoreboard. Thematic analysis. Culture and Creative industries. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/assets/thematic_analysis/scoreboard_thematic_analysis_culture.pdf
- EK. (2022w). Recovery and Resilience Scoreboard. Thematic analysis. Digital skills and education. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/assets/thematic_analysis/scoreboard_thematic_analysis_digital_skills.pdf
- EK. (2022x). Road safety: European Commission rewards effective initiatives and publishes 2021 figures on road fatalities. Pridobljeno s https://transport.ec.europa.eu/news/road-safety-european-commission-rewards-effective-initiatives-and-publishes-2021-figures-road-2022-10-17_en
- EK. (2022y). Science, Research and Innovation performance of the EU 2022 report. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/science-research-and-innovation-performance-eu-2022-report_en
- EK. (2022z). Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu in Evropski centralni banki o osnutkih proračunskih načrtov za leto 2023: celovita ocena [com(2022) 900 final]. Bruselj: EK. Pridobljeno s <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A900%3AFIN&qid=1669158965799>
- EK. (2022aa). *The 2022 EU justice scoreboard*. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/eu_justice_scoreboard_2022.pdf
- EK. (2022ab). The impact of climate policies on productivity (Note for the Attention of the OGWG for its 1 December 2022 Meeting). Predstavljeno na Output gap working Group, Bruselj.
- EK. (2023a). Communication from the Commission to the Council: Fiscal policy guidance for 2024. Bruselj: EK. Pridobljeno s https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/stability-and-growth-pact/fiscal-policy-guidance_en
- EK. (2023b). Drivers of food security. Commission staff working document. SWD(2023) 4 final. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/SWD_2023_4_1_EN_document_travail_service_part1_v2.pdf
- EK. (2023c). Intellectual property: Final step taken to launch the Unitary Patent system. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sl/mex_23_1021
- EK. (2023d). Podatkovna baza Cohesiondata. DG Regio. Pridobljeno s <https://cohesiondata.ec.europa.eu/>
- EK. (2023e). Recovery and Resilience Scoreboard. Thematic analysis. Adult education and skills. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/assets/thematic_analysis/scoreboard_thematic_analysis_%20adult_learning_skills.pdf
- EK, EACEA in Eurydice. (2022). Structural indicators for monitoring education and training systems in Europe 2022: overview of major reforms since 2015. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://data.europa.eu/doi/10.2797/479169>
- Energetska zbornica Slovenije. (2021). Za skoraj 4 mrd EUR načrtovanih zelenih energetske naložbe. Pridobljeno s <https://ezs.si/za-skoraj-4-mrd-eur-nacrtovanih-zelenih-energetskih-nalozb/>
- EP. (2021). Resolucija Evropskega parlamenta z dne 6. oktobra 2021 o vplivu nasilja v družini in pravic do varstva in vzgoje na ženske in otroke (2019/2166(INI)). Pridobljeno s https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0406_SL.html
- EPO. (2023). Patent Index 2022. München: European Patent Office. Pridobljeno s <https://www.epo.org/about-us/annual-reports-statistics/statistics/2022.html>
- ESČP. (2023). Analysis of statistics 2022. Strassbourg: Evropsko sodišče za človekove pravice. Pridobljeno s https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2022_ENG.pdf

- ESPON. (2020a). Policy Brief: Structural change in coal phase-out regions. Luxembourg: ESPON. Pridobljeno s <https://www.espon.eu/structural-change>
- ESPON. (2020b). Technological Transformation & Transitioning of Regional Economies. Luxembourg: ESPON. Pridobljeno s <https://www.espon.eu/transregecon>
- ESS. (2021). Pismo članom ESS_poziv k obuditvi socianega dialoga. Ekonomsko socialni svet. Pridobljeno s [http://www.ess.si/ess/ess-si.nsf/c7c1db093afdbbffc12578020059cc52/7cbcd2e1f1219618c12578aa0030b481/\\$FILE/Pismo%20%C4%8DIanom%20ESS_poziv%20k%20obuditvi%20socianega%20dialoga.docx](http://www.ess.si/ess/ess-si.nsf/c7c1db093afdbbffc12578020059cc52/7cbcd2e1f1219618c12578aa0030b481/$FILE/Pismo%20%C4%8DIanom%20ESS_poziv%20k%20obuditvi%20socianega%20dialoga.docx)
- ESS-ERIC. (2020). European Social Survey Cumulative File, ESS 1-9 [data file edition 1.0]. Norwegian Centre for Research Data: Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. Pridobljeno s <https://doi.org/10.21338/NSD-ESS-CUMULATIVE>
- EUIPO. (2023a). EUIPO Statistics for Community Designs. Alicante: European Union Intellectual Property Office. Pridobljeno s https://euiipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/about_euiipo/the_office/statistics-of-community-designs_en.pdf
- EUIPO. (2023b). EUIPO Statistics for European Union Trade Marks. Alicante: European Union Intellectual Property Office. Pridobljeno s https://euiipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/about_euiipo/the_office/statistics-of-european-union-trade-marks_en.pdf
- EU-OSHA. (2022). Third European Survey of Enterprises on New and Emerging Risks (ESENER 2019): Overview Report-How European workplaces manage safety and health. Bilbao: European Agency for Safety and Health at Work.
- Eurobarometer. (2008). Special Eurobarometer 296 – Discrimination in the European Union: Perceptions, Experiences and Attitudes. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/656>
- Eurobarometer. (2009). Special Eurobarometer 317 – Discrimination in the EU in 2009. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/773>
- Eurobarometer. (2012). Special Eurobarometer 393 – Discrimination in the EU in 2012. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1043>
- Eurobarometer. (2015). Special Eurobarometer 437 – Discrimination in the EU in 2015. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2077>
- Eurobarometer. (2018a). Flash Eurobarometer 470 – Work-life balance. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2185>
- Eurobarometer. (2018b). Special Eurobarometer 471 – Fairness, inequality and inter-generational mobility. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2166>
- Eurobarometer. (2018c). Special Eurobarometer 472 – Sport and physical activity – marec 2018. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2164>
- Eurobarometer. (2019a). Special Eurobarometer 493 – Discrimination in the European Union. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251>
- Eurobarometer. (2019b). Standard Eurobarometer 92 – Autumn 2019. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2255>
- Eurobarometer. (2021a). Special Eurobarometer 513 – Climate Change. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2273>
- Eurobarometer. (2021b). Special Eurobarometer 514 – Justice, Rights and Values. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2269>
- Eurobarometer. (2021c). Standard Eurobarometer 94 – Winter 2020–2021. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2355>
- Eurobarometer. (2021d). Standard Eurobarometer 95 – Spring 2021. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>
- Eurobarometer. (2022a). Flash Eurobarometer 503: Perceived independence of the national justice systems in the EU among the general public. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2752>
- Eurobarometer. (2022b). Flash Eurobarometer 504: Perceived independence of the national justice systems in the EU among companies. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2290>
- Eurobarometer. (2022c). Flash Eurobarometer 507 – Businesses' Attitudes towards Corruption. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2657>
- Eurobarometer. (2022d). Special Eurobarometer 523 – Corruption. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2658>
- Eurobarometer. (2022e). Special Eurobarometer 525 – Sport and physical activity – april 2022–may 2022. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2668>
- Eurobarometer. (2022f). Standard Eurobarometer – raziskave v obdobju 2004–2022. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://data.europa.eu/data/datasets?query=standard%20eurobarometer&locale=en>
- Eurobarometer. (2022g). Standard Eurobarometer 96 – Winter 2021–2022. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553>
- Eurobarometer. (2023a). Special Eurobarometer 529 – Fairness, inequality, and intergenerational mobility. Bruselj: Evropska Komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2652>

- Eurobarometer. (2023b). Standard Eurobarometer 98 – Winter 2022–2023. Bruselj: Evropska Komisija. Pridobljeno s <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2872>
- Eurofound. (2016a). Eurofound yearbook 2015: Living and working in Europe. Luxembourg: Eurofound. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1618en.pdf
- Eurofound. (2016b). Evropska raziskava o kakovosti življenja – ponazoritev podatkov. Pridobljeno s <https://www.eurofound.europa.eu/sl/data/european-quality-of-life-survey>
- Eurofound. (2016c). Sixth European Working Conditions Survey – Overview report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurofound. (2018a). Measuring varieties of industrial relations in Europe: A quantitative analysis. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18033en.pdf
- Eurofound. (2018b). Societal change and trust in institutions. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18036en.pdf
- Eurofound. (2018c). Striking a balance: Reconciling work and life in the EU. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18065en.pdf
- Eurofound. (2020). Living, working and COVID-19 (dataset). Pridobljeno s <http://eurofound.link/covid19data>
- Eurofound. (2021a). Living, working and COVID-19 data. Pridobljeno s <https://www.eurofound.europa.eu/data/covid-19>
- Eurofound. (2021b). Living, working and COVID-19 (update april 2021): Mental health and trust decline across EU as pandemic enters another year. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef21064en.pdf
- Eurofound. (2021c). Wealth distribution and social mobility. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef20034en.pdf
- Eurofound. (2022a). Living, working and COVID-19 in the European Union and 10 EU neighbouring countries. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef21065en.pdf
- Eurofound. (2022b). Working conditions in the time of COVID-19: Implications for the future, European Working Conditions Telephone Survey 2021 series. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef22012en.pdf
- Eurofound. (2023). Evropska raziskava o delovnih pogojih-Podatki in viri. Pridobljeno s <https://www.eurofound.europa.eu/sl/surveys/2021/european-working-conditions-telephone-survey-2021>
- Eurostat. (2018). Guide to Eurostat culture statistics. 2018 edition. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9433072/KS-GQ-18-011-EN-N.pdf/72981708-ed7-4007-a298-8b5d9d5a61b5?t=1544174403000>
- Eurostat. (2022). Sustainable development in the European Union – 2022 edition. Bruselj: Eurostat. Pridobljeno s <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-flagship-publications/-/ks-09-22-019>
- Eurostat. (2023). Eurostat [podatkovna baza]. Luxembourg: Eurostat. Pridobljeno s <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Evropska okoljska agencija. (2021). Health impacts of air pollution in Europe, 2021 — European Environment Agency, [Briefing]. Pridobljeno 28. 1. 2023 s <https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2021/health-impacts-of-air-pollution>
- Evropski parlament. (2022). Resolucija Evropskega parlamenta z dne 5. julija 2022 o duševnem zdravju v digitalnem svetu dela. Pridobljeno s https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0279_SL.html
- Evropski parlament in Svet EU. (2009). Odločba št. 406/2009/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 23. aprila 2009 o prizadevanju držav članic za zmanjšanje emisij toplogrednih plinov, da do leta 2020 izpolnijo zavezo Skupnosti za zmanjšanje emisij toplogrednih plinov. Pridobljeno s <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:140:0136:0148:SL:PDF>
- Evropski parlament in Svet EU. (2022). Uredba Evropskega parlamenta in Sveta o trajnostni rabi fitofarmaceutskih sredstev in spremembi Uredbe (EU) 2021/2115. COM(2022) 305 final. Pridobljeno s <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022PC0305&from=SL>
- Fakulteta za šport. (2022). Ko otroci obsedijo. Ljubljana: Fakulteta za šport. Pridobljeno s <https://www.slofit.org/Portals/0/Vsebina/ko%20otroci%20obsedijo%20poro%C4%8Dilo.pdf?ver=2022-06-08-095245-710>
- FAO. (2023). Faostat. Pridobljeno s <https://www.fao.org/faostat/en/#home>
- Ferrandis, E. D. in Ruiz, A. H. (2022, 27. oktober). Mental health in a digital world of work. Pridobljeno 15. 1. 2023 s <https://www.socialeurope.eu/mental-health-in-a-digital-world-of-work>
- FESE. (2023). FESE Monthly statistics. Pridobljeno 20. 12. 2021 s <https://www.fese.eu/statistics/>
- FF UL. (2023). Evidenca funkcionalno razvrednotenih območij. Ljubljana: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Finnish Institute for Health and Welfare. (2022). Mental health services for children and young people. Pridobljeno 2. 2. 2023 s <https://thl.fi/en/web/thlfi-en/research-and-development>
- Finski inštitut za zdravje pri delu. (2022). New traffic light model helps in identifying risk of occupational burnout | Finnish Institute of Occupational Health. Pridobljeno 16. 1. 2023 s <https://www.ttl.fi/en/topical/press-release/new-traffic-light-model-helps-in-identifying-risk-of-occupational-burnout>

- Fiskalni svet. (2022). Financiranje podnebnega prehoda v Sloveniji: dosedanja gibanja in ocena prihodnjih potreb. Pridobljeno s <https://www.fs-rs.si/financiranje-podnebnega-prehoda-v-sloveniji-dosedanja-gibanja-in-ocena-prihodnjih-potreb/>
- Forbici, G., Divjak, T., Kronegger, S. in Škrlj Marega, M. (2015). Vključevanje javnosti v pripravo predpisov. Priročnik za načrtovanje in izvajanje posvetovalnih procesov. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo. Pridobljeno s https://www.stopbirokraciji.gov.si/fileadmin/user_upload/mju/Boljsi_predpisi/Vkljucevanje_javnosti/Prirocnik-vkljucevanje_javnosti.pdf
- FRA. (2014). Violence against Women: An EU-wide survey – Main results. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf
- FRA. (2020). Fundamental rights survey 2019 [podatkovni portal]. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2021/frs>
- FRA. (2021). Crime, safety and victims' rights – Fundamental Rights Survey. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights_en.pdf
- FUDŠ. (2021). Zadovoljstvo javnosti z delovanjem sodišč v Republiki Sloveniji. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne družbene študije. Pridobljeno s https://www.sodisce.si/mma_bin.php?static_id=20220912143218
- G7 Germany. (2022). G7 Statement on Support for Ukraine. Elmau: G7 Germany. Pridobljeno s <https://www.g7germany.de/resource/blob/974430/2057196/4628490eda0863e429c30136ec180feb/2022-06-27-g7-erklarung-ukraine-en-data.pdf?download=1>
- Gallup. (2022). State of the Global Workplace. 2020 Report. The voice of the world's employees. Washington, DC: Gallup Inc.
- Geert Warringa. (2021). Waste Incineration under the EU ETS – An assessment of climate benefits. CE Delft, Zero Waste Europe. Pridobljeno s <https://zerowasteurope.eu/library/waste-incineration-under-the-eu-ets-an-assessment-of-climate-benefits/>
- GEM. (2021). GEM Global Entrepreneurship Monitor. London: Global entrepreneurship research association. Pridobljeno s <https://www.gemconsortium.org/data/key-aps>
- GEM. (2023). Global Entrepreneurship Monitor 2022/2023 Global Report: Adapting to a "New Normal". London: GERA, London Business School. Pridobljeno s <https://gemconsortium.org/report/20222023-global-entrepreneurship-monitor-global-report-adapting-to-a-new-normal-2>
- Global Footprint Network. (2022). Ecological Footprint Data [podatkovna baza]. Pridobljeno s <https://data.footprintnetwork.org/#/>
- Goncalves, E., Koester, G. (2022). The Role of Demand and Supply in Underlying Inflation-Decomposing HICPX inflation into components, ECB Economic Bulletin 7/2022. Frankfurt.
- González Ortiz et al. (2021). ETC/ATNI Report 10/2021: Health risk assessments of air pollution. Estimations of the 2019 HRA, benefit analysis of reaching specific air quality standards and more. Pridobljeno 28. 1. 2023 s <https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-atni/products/etc-atni-reports/etc-atni-report-10-2021-health-risk-assessments-of-air-pollution-estimations-of-the-2019-hra-benefit-analysis-of-reaching-specific-air-quality-standards-and-more>
- GRECO. (2023). Peti krog ocenjevanja - Drugo poročilo o izpolnjevanju priporočil Slovenija. Group of States against Corruption. Pridobljeno s <https://www.kpk-rs.si/kpk/wp-content/uploads/2023/03/GRECO-5ER-Drugo-porocilo-o-izpolnjevanju-priporocil-Slovenija.pdf>
- Guio, A.-C., Marlier, E. in Nolan, B. (ur). (2021). Improving the understanding of poverty and social exclusion in Europe. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/13572235/KS-02-21-459-EN-N.pdf/7ea44bc6-4b1b-fc5c-e6c9-ed8bc42a4f0c?t=1634563482314>
- GZS. (2022a). EMAS Shema skupnosti za sisteme ravnanja z okoljem in njihovo presojo. Pridobljeno 22. 12. 2022 s https://www.gzs.si/skupne_naloge/varstvo_okolja/vsebina/Odpadki-in-snovni-tokovi/Sistemi-in-orodja/EMAS
- GZS. (2022b). Zaposlovanje tujcev – posvet in okrogla miza. Predstavljeno na, Ljubljana. Ljubljana. Pridobljeno s <https://www.gzs.si/Portals/Portal-Mediji/Vsebine/dogodki-priponke/PREDSTAVITVE%20-%20Zaposlovanje%20tujcev,%2014.7.22%20na%20GZS.pdf>
- Hafner-Fink, M., Broder, Ž., Doušak, M., Falle Zorman, R., Gerdina, O., Jagode, A., ... Malnar, B. (2022). Slovensko javno mnenje 2022/1 – Poročilo o izvedbi raziskave in sumarni pregled rezultatov. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Health Effects Institute. (2020). State of Global Air 2020. Special Report. Boston: MA-Health Effects Institute. Pridobljeno s <https://fundacionio.com/wp-content/uploads/2020/10/soga-2020-report.pdf>
- Health Effects Institute. (2022). Trends in Air Quality and Health in Southeast Europe. Health Effects Institute. Pridobljeno s https://www.stateofglobalair.org/sites/default/files/documents/2022-05/soga-southeast-europe-regional-report_1.pdf
- Humer, Ž., Poje, A., Frelih, M. in Štamfelj, I. (2016). Ukrepi za usklajevanje plačanega dela in družine. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije. Pridobljeno s https://www.zsss.si/wp-content/uploads/2017/01/prirocnik_OcetjeDelodajalciVAkciji_ODA_Projekt.pdf
- IDEA. (2023). Voter Turnout Database. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Pridobljeno s <https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout>
- IEP. (2021). Global Peace Index 2021: Measuring Peace in a Complex World. Sydney: Institute for Economics & Peace. Pridobljeno s <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2021/06/GPI-2021-web-1.pdf>

- IEP. (2022a). Global Peace Index 2022: Measuring Peace in a Complex World. Sydney: Institute for Economics & Peace. Pridobljeno s <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2022/06/GPI-2022-web.pdf>
- IEP. (2022b). The Global Peace Index 2022: overall scores and domains 2008-2022. Institute for Economics and Peace. Pridobljeno s <https://www.visionofhumanity.org/public-release-data/>
- IFW Kiel. (2023). Ukraine Support Tracker - A Database of Military, Financial and Humanitarian Aid to Ukraine. Pridobljeno 28. 2. 2023 s <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/?cookieLevel=not-set>
- IJS. (2022). Podnebno ogledalo 2022. Ljubljana: Konzorcij IJS s partnerji. Pridobljeno s <http://podnebnapot2050.si/rezultati-slovenije/letno-podnebno-ogledalo/>
- IJS-CEU. (2022). Podnebno ogledalo 2022. Pridobljeno s <https://podnebnapot2050.si/rezultati-slovenije/letno-podnebno-ogledalo/>
- IMD. (2022). The IMD World Competitiveness Ranking [podatkovni portal]. Lozana: Mednarodni denarni sklad. Pridobljeno s <https://worldcompetitiveness.imd.org/rankings/wcy>
- Inglič, T., Intihar, S. in Stare, M. (2021). Materialni položaj gospodinjev v 2020. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9146>
- Intihar, S. (2020). Metodološko pojasnilo. Kazalniki dohodka, revščine in socialne izključenosti. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno s <https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/8141>
- Intihar, S. (2022). Metodološko pojasnilo. Kazalniki dohodka, revščine in socialne izključenosti. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s <https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/8141>
- Intihar, S. (2023a). Energetska revščina, 2022. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10923>
- Intihar, S. (2023b). Stopnja tveganja revščine višja, dolgotrajna revščina nižja. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10956>
- IRSSV. (2021). Zaključno poročilo o izvajanju in doseganju ciljev Resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Pridobljeno s https://www.irssv.si/upload2/ReNPSV%202013-2020_zakljucno%20porocilo_IRSSV.pdf
- ISO. (2022). ISO Survey of certifications to management system standards 2021 [podatkovna baza]. Ženeva: ISO. Pridobljeno s <https://isotc.iso.org/livelink/livelink?func=ll&objId=18808772&objAction=browse&viewType=1>
- ISSP Research Group. (2017). International Social Survey Programme: Work Orientations IV - ISSP 2015, ZA6770 Data file Version 2.1.0. Cologne: GESIS Data Archive. Pridobljeno s <https://doi.org/10.4232/1.12848>
- ITF. (2022). Road Safety Report 2021 – Slovenia. Pariz: OECD/ITF. Pridobljeno s <https://www.itf-oecd.org/sites/default/files/slovenia-road-safety.pdf>
- IZS. (2022). Manko pooblaščenih inženirjev [neobjavljeno]. Ljubljana: Inženirska zbornica Slovenije.
- Jaklič, A., Koleša, I. in Knez, K. (2018). Tuji investitorji o slovenskem poslovnem okolju 2018. Ljubljana: Center za mednarodne odnose, Fakulteta za družbene vede Univerza v Ljubljani.
- Janežič, A. (2021). Ocena izvajanja določil zaščitne zakonodaje: opažene težave in morebitne pomanjkljivosti. 7–17. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut. Pridobljeno s https://www.consiglio.regione.fvg.it/cms/export/sites/consiglio/home/.allegati/Terza-conferenza-lingua-slovena-2021/Porocila-SLORI_VSA.pdf
- Jeriček Klanšček, H., Roškar, M., Drev, A., Pucelj, V., Koprivnikar, H., Zupanič, T., ... Kranjec, N. (2019). Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveniji. Izsledki mednarodne raziskave HBSC, 2018. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje.
- JSKD. (2021). Kulturna društva [neobjavljeno]. Ljubljana: Javni sklad republike Slovenije za kulturne dejavnosti.
- Juvančič, L. (2022). V Sloveniji nam prehod v biogospodarstvo ponuja številne priložnosti za izboljšave - Novice. Pridobljeno 16. 1. 2023 s <https://www.bf.uni-lj.si/sl/novice/2022012410182747/v-sloveniji-nam-prehod-v-biogospodarstvo-ponuja-stevilne-priloznosti-za-izboljsave>
- Juvančič, L., Arnič, D., Berne, S., Grilc, M., Hočevar, B., Humar, M., ... Ščap, Š. (2021). Premostitev vrzeli v biogospodarstvu: od gozdne in kmetijske biomase do inovativnih tehnoloških rešitev. Zaključno poročilo CRP V4-1824. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MKGP/PODROCJA/NOVICE/CRP-V4-1824-Bridge2Bio-Zakljucno-porocilo-stisnjeno.pdf?fbclid=IwAR2yKGEctHlqrjDRR6C8xFEqkO1v62_J7hUvXolARSqMLD32FcLcvJlicBs
- Kaufmann, D. in Kraay, A. (2022). Worldwide Governance Indicators project (WGI) [podatkovni portal]. Washington, DC: World Bank Group. Pridobljeno s <http://info.worldbank.org/governance/wgi/>
- Kavčič, L. (2021). Zelo netočno avstrijsko poročilo o varstvu manjšin. XXVI(33), 44–45. Pridobljeno s https://www.nsk.at/images/downloads/502/demokracija_vouk.pdf
- KCDM. (2023). KCDM 3.0. Kompetenčni center za design management. Pridobljeno s <https://www.design-management.si/>
- KIS. (2023). Mlečnost v kg/ kravo za leto 2022 (na dan 1.12.2022). Interni vir. Ljubljana.
- KIS in MKGP. (2022). Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2021. Ljubljana. Pridobljeno s <https://www.ds-rs.si/sites/default/files/dokumenti/Poročilo%20o%20stanju%20kmetijstva%202021.pdf>
- Klanšček et al. (2019). Duševno zdravje otrok in mladostnikov v Sloveniji. Nacionalni inštitut za javno zdravje. Pridobljeno s https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/dusevno_zdravje_otrok_in_mladostnikov_v_sloveniji_19_10_18.pdf
- Knez, M., Ferbežar, I., Kern Andoljšek, D., Štabej, M., Sočan, G. in Likar Stanovnik, P. (2021). Evalvacija modelov učenja in poučevanja slovenščine kot drugega jezika za učence in dijake, ki jim slovenščina ni materni jezik (2017–2020). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik. Pridobljeno s

- <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Razvoj-solstva/Ugotavljanje-in-zagotavljanje-kakovosti/Nacionalne-evalvacijske-studije/KONCNO-POROCILO-FF-SLOVENCINA-januar-2021.pdf>
- Kogovšek, N. in Petković, B. (2007). O diskriminaciji: priročnik za novinarke in novinarje. Ljubljana: Mirovni inštitut. Pridobljeno s <https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2014/08/Prirocnik-o-diskriminaciji-final-all.pdf>
- Kontelj, M. (2022). Ženske pogostejše žrtve nasilja tako v partnerskem kot tudi v nepartnerskem odnosu. Ljubljana: Statistični uad RS. Pridobljeno s <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10159>
- Korpič-Horvat, E., Leskošek, V., Senčur Peček, D., Antončič, V. A. in Orešek, N. (2022). Socialna država in revščina. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. Pridobljeno s <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/699>
- Košnik, P. (2021). Analiza individualiziranih programov za otroke s posebnimi potrebami v programih devetletne osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno s https://www.zrss.si/pdf/analiza_individualiziranih_programov.pdf
- Kovač, N. in Piciga, D. (2020). Ekološki odtis Slovenije Analiza, projekcije, scenariji za izbrane ukrepe do leta 2030. Pridobljeno s <http://nfp-si.eionet.europa.eu/publikacije/Datoteke/Ekoloski%20odtis/Ekoloski%20odtis.pdf>
- Kovačič, G. (2022). Razlogi za stavko v visokem šolstvu in njen medsindikalni kontekst. *Andragoška spoznanja*, 28(2), 107–122.
- KPK. (2020). Poročilo tematskega nadzora v Zavodu Republike Slovenije za blagovne rezerve in v drugih subjektih javnega sektorja, ki so izvajali nabavo zaščitne opreme, potrebne pri obvladovanju širjenja nalezljive bolezni covid-19. Ljubljana: Komisija za preprečevanje korupcije. Pridobljeno s <https://www.kpk-rs.si/kpk/wp-content/uploads/2020/11/Porocilo-tematskega-nadzora-v-Zavodu-RS-za-blagovne-rezerve-in-drugih-subjektih-javnega-sektorja.pdf>
- KPK. (2021). Letno poročilo 2020. Ljubljana: Komisija za preprečevanje korupcije. Pridobljeno s <https://www.kpk-rs.si/kpk/wp-content/uploads/2021/06/LP2020K.pdf>
- KPK. (2022a). Letno poročilo 2021. Ljubljana: Komisija za preprečevanje korupcije. Pridobljeno s <https://www.kpk-rs.si/kpk/wp-content/uploads/2022/05/LP2021.pdf>
- KPK. (2022b). Ugotovitve nadzora nabave zaščitne opreme izbranih občin in bolnišnic: nezagotavljanje temeljnih načel javnega naročanja, pa tudi dobre prakse – Komisija za preprečevanje korupcije. Pridobljeno 21. 3. 2023 s <https://www.kpk-rs.si/blog/2022/04/07/ugotovitve-nadzora-nabave-zascitne-opreme-izbranih-obcin-in-bolnisnic-nezagotavljanje-temeljnih-nacel-javnega-narocanja-pa-tudi-dobre-prakse/>
- KPK. (2023). Leto 2023 – leto prenove ključnega dokumenta na področju preprečevanja korupcije – Komisija za preprečevanje korupcije. Pridobljeno 21. 2. 2023 s <https://www.kpk-rs.si/blog/2023/01/11/leto-2023-leto-prenove-kljucnega-dokumenta-na-podrocju-preprecevanja-korupcije/>
- KPK. (b. d.). Konvencije – Komisija za preprečevanje korupcije. Pridobljeno 21. 3. 2023 s <https://www.kpk-rs.si/delo-komisije/mednarodna-dejavnost/porocila-greco-oecd-in-unodc-o-sloveniji/>
- Kukar, S. (1996). Regional Policy in Slovenia. *Eastern European economics*, 34(4).
- Kump, N. in Stropnik, N. (2022). Socialno-ekonomski položaj upokojujencev, delovnih invalidov in starejšega prebivalstva [ekonomiera]. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Lange, S. (2023). Kaj feministična zunanja politika ni. Tu so primeri. Pridobljeno 13. 3. 2023 s <https://siol.net/novice/kolumne/sabina-lange-feministicna-zunanja-politika-ali-kako-vdahniti-novo-zivljenje-slovenski-diplomaciji-601073>
- Laporšek, S., Vodopivec, M. in Vodopivec, M. (2017). Social and economic effectss of the minimum wage increase in Slovenia: Final report under Component 3 of the project: Development of Reform Strategies for Social Protection in Slovenia. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- Lepičnik Vodopivec, J., Mezgec, M., Javrh, P., Možina, E., Mikulec, B., Domadenik, P., ... Franca, V. (2023). Vseživljenjsko učenje odraslih za trajnostni razvoj in digitalni preboj - VŽU preboj. Koper, Ljubljana: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta, Andragoški center Slovenije, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za upravo. Pridobljeno s [file:///C:/Users/tcelebic/Downloads/Primarna%20raziskava%20VZU%20v%20podjetjih%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/tcelebic/Downloads/Primarna%20raziskava%20VZU%20v%20podjetjih%20(3).pdf)
- Lin, D., Galli, A., Murthy, A., Wackernagel, M. in Stritih, J. J. (2020). Ekološki odtis Slovenije Analiza, projekcije, scenariji za izbrane ukrepe do leta 2030. Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija RS za okolje. Pridobljeno s <http://nfp-si.eionet.europa.eu/publikacije/Datoteke/Ekoloski%20odtis/Ekoloski%20odtis.pdf>
- Ljubljanska borza. (2023). Mesečno statistično poročilo. Pridobljeno 20. 12. 2021 s <https://ljse.si/si/mesecna/60>
- Ljubljanska borza in Združenje nadzornikov Slovenije. (2021). Slovenski kodeks upravljanja javnih delniških družb. Ljubljana: Združenje nadzornikov Slovenije. Pridobljeno s <https://www.zdruzenje-ns.si/library/1838>
- Marjanovič Umek, L. (2021). A New Image of Preschool Institutions in Slovenia: Conceptual, Systemic and Curricular Backgrounds. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 11(2), 165–184. Pridobljeno s <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-KALP4I2O/64fced2c-a8e4-4809-8752-68dfce8fac42/PDF>
- Marouda, M. D. (2021). Covid-19, diskriminacija in rasa. Predstavljeno na Peta regionalna konferenca zagovornikov načela enakosti iz jugovzhodne Evrope, Konferenca, Ljubljana. Pridobljeno s <https://www.zagovornik.si/peta-regionalna-konferenca-zagovornikov-nacela-enakosti-iz-jugovzhodne-evrope/>
- MDDSZ. (2021). Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno s <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=11823>
- MDDSZ. (2022a). Letno poročilo o izvajanju ukrepov države na trgu dela za leto 2021. Pridobljeno s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDDSZ/APZ/Letno-porocilo-o-izvajanju-ukrepov-drzave-na-trgu-dela-za-leto-2021.docx>
- MDDSZ. (2022b). Načrt za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja za leti 2023 in 2024.

- MDDSZ. (2022c). Predlog Resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2021–2030 – predlog za obravnavo. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno s <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=13038>
- MDDSZ. (2022d). Programa za odpravljanje materialne prikrajšanosti v Sloveniji v obdobju 2021–2027. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDDSZ/Program.pdf>
- MDDSZ. (2023). Mesečni podatki o socialnih transferjih in drugih denarnih prejemkih. Interni podatki. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- Mednarodni inštitut za potrošniške raziskave. (2022). Primerjalno ocenjevanje mestnega avtobusnega prevoza v slovenskih mestih: ko niste vezani na vozni red. Ljubljana. Pridobljeno s <https://potrosnikovzoom.si/storitve/2/182-primerjalno-ocenjevanje-mestnega-avtobusnega-prevoza-v-slovenskih-mestih-ko-niste-vezani-na-vozni-red>
- Medresorska delovna skupina za spremljanje izvajanja jezikovne politike Republike Slovenije. (2022). Poročilo o izvajanju Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 za leto 2021. Ljubljana: Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo. Pridobljeno s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Slovenski-jezik/Porocila-MDS-ReNPJP2014-18/Porocilo-MDS-za-2021-30.5.2022.pdf>
- Melitz, M. J. in Polanec, S. (2015). Dynamic Olley-Pakes productivity decomposition with entry and exit. *The RAND Journal of Economics*, 46(2), 362–375. <https://doi.org/10.1111/1756-2171.12088>
- Meško, G. in Sotlar, A. (2012). Preprečevanje kriminalitete v lokalnih skupnostih - med ad hoc pristopi in na znanju temelječih preventivnih dejavnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(3). Pridobljeno s https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2012/03/RKK2012-03_Mesko_Sotlar_PreperevanjeKriminaliteteVLokalnihSkupnostih.pdf
- MF. (2022). Nacionalni reformni program 2022. Ljubljana: Ministrstvo za finance. Pridobljeno s <https://www.gov.si teme/ekonomsko-upravljanje-in-nacrtovanje/>
- MF. (2023a). Podatki o R&R olajšavah v letu 2021 [interni podatki]. Ljubljana: Ministrstvo za finance.
- MF. (2023b). Poročilo o upravljanju z javnim dolgom Republike Slovenije 2021. MF. Pridobljeno s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MF/Zakladnistvo/Dolg-RS/Porocilo-o-dolgu/Porocilo-o-upravljanju-z-javnim-dolgom-Republike-Slovenije-za-leto-2021.pdf>
- MGRT. (b. d.). Izvajanje in prenova Slovenske strategije pametne specializacije - iz S4 v S5. Pridobljeno 23. 3. 2023 s <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/izvajanje-slovenske-strategije-pametne-specializacije/>
- Miklič, E. (2022). Stanovanja, 1. januar 2021. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s <https://www.stat.si/statweb/News/Index/10265>
- Millennium Ecosystem Assessment. (2005). *Ecosystems and human well-being: synthesis; a report of the Millennium Ecosystem Assessment*. Washington, DC: Island Press.
- MIZŠ. (2022a). Javni razpis za dodelitev štipendij študentom pedagoških študijskih programov s področja naravoslovja in tehnike v študijskem letu 2022/23. Pridobljeno s <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/javni-razpis-za-dodelitev-stipendij-studentom-pedagoskih-studijskih-programov-s-podrocja-naravoslovja-in-tehnike-v-studijskem-letu-2022/23/>
- MIZŠ. (2022b). Po 40 letih je prišel trenutek, ko lahko rečemo, da želimo zgodbo NUK II zaključiti do leta 2026. Pridobljeno s <https://www.gov.si/novice/2022-11-30-po-40-letih-je-prisel-trenutek-ko-lahko-recemo-da-zelimo-zgodbo-nuk-ii-zakljuciti-do-leta-2026/>
- MJU. (2019a). Akcijski načrt za izboljšanje postopka načrtovanja, priprave, sprejemanja in vrednotenja učinkov zakonodaje 2019–2022. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo.
- MJU. (2019b). Poročilo o izvajanju Resolucije o normativni dejavnosti v letih 2017, 2018, 2019. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo.
- MJU. (2021a). Letno poročilo o izvedbi ukrepov Strategije razvoja javne uprave 2015–2020 v letu 2020. Stanje na dan 31. 12. 2020. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo.
- MJU. (2021b). Poročilo o izvedbi rednega postopka CAF EPI 2021. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo.
- MJU. (2022a). 14. poročilo o realizaciji ukrepov iz enotne zbirke ukrepov za boljše zakonodajno in poslovno okolje ter dvig konkurenčnosti. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo.
- MJU. (2022b). Delo v državni upravi v času izrednih razmer covid-19. Rezultati raziskave - primerjava rezultatov 2020 in 2022. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo. Pridobljeno s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MJU/Kakovost-in-inovativnost-v-javni-upravi/Inovativen-si/Delo-v-drzavni-upravi-v-casu-izrednih-razmer-2022.pdf>
- MJU. (2022c). S Sistemom UeNaročanje do hitrejše obravnave strank in bolj kakovostnih javnih storitev na upravnih enotah. Pridobljeno 13. 2. 2023 s <https://www.gov.si/novice/2022-01-06-s-sistemom-uenarocanje-do-hitrejse-obravnave-strank-in-bolj-kakovostnih-javnih-storitev-na-upravnih-enotah/>
- MJU. (2022d). Statistično poročilo o javnih naročilih, oddanih v letu 2021. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo.
- MJU. (2022e). Stop Birokraciji: Dobre prakse. Pridobljeno 13. 2. 2023 s <https://www.stopbirokraciji.gov.si/dobre-prakse>
- MJU. (2022f). Strategija digitalnih javnih storitev 2030. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MJU/DI/SDJS.pdf?utm_campaign=posredovanje-predlogov-osnutek-strategije-digitalnih-javnih-storitev-2030&utm_medium=email&utm_source=mail-marketing
- MJU. (2022g). Vlada sprejela Usmeritve za hibridni način dela v državni upravi. Pridobljeno 13. 2. 2023 s <https://www.gov.si/novice/2022-08-18-vlada-sprejela-usmeritve-za-hibridni-nacin-dela-v-drzavni-upravi/>
- MJU. (2023). Plačna lestvica, veljavna od 1. oktobra 2022. Pridobljeno s <https://www.gov.si teme/placni-sistem/>
- MK. (2022a). Čebelarstvo v Sloveniji, način življenja vpisano na Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine. Pridobljeno s <https://www.gov.si/novice/2022-12-01-cebelarstvo-v-sloveniji-nacin-zivljenja-vpisano-na-unescov-seznam-nesnovne-kulturne-dediscine/>

- MK. (2022b). Tradicije reje lipicancev vpisane na Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine. Pridobljeno s <https://www.gov.si/novice/2022-12-01-tradicije-reje-lipicancev-vpisane-na-unescov-seznam-nesnovne-kulturne-dediscine/>
- MK. (2022c). Z novo finančno perspektivo kohezijske politike kulturi 55 milijonov evrov. Pridobljeno s <https://www.gov.si/novice/2022-09-29-z-novo-financno-perspektivo-kohezijske-politike-kulturi-55-milijonov-evrov/>
- MK. (2023). Digitalizacija slovenščine. Pridobljeno s <https://www.gov.si/teme/digitalizacija-slovenscine/>
- MKGP. (2021a). Akcijski načrt za razvoj ekološkega kmetijstva do leta 2027. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Pridobljeno s <https://skp.si/novice/akcijski-nacrt-za-razvoj-ekolskega-kmetijstva-do-leta-2027>
- MKGP. (2021b). Strategija za manj izgub hrane in odpadne hrane v verigi preskrbe s hrano „Spoštujmo hrano – spoštujmo planet“. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MKGP/PODROCJA/HRANA/Zavrzki_odpadna_hrana/Strategija_Spostujm_o-hrano_spostujmo-planet.pdf
- MKGP. (2021c). Strateški načrt skupne kmetijske politike 2023–2027 za Slovenijo. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Pridobljeno s https://skp.si/wp-content/uploads/2021/12/Predlog_SN_SKP_22.12.2021_končna_cista.pdf
- MKGP. (2022). Predlog načrta sanacije poškodovanih gozdov v požaru na Goriškem Krasu, od 15. julija do 29. julija 2022. Pridobljeno s <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/predlog-nacrta-sanacije-poskodovanih-gozdov-v-pozaru-na-goriskem-krasu-od-15-julija-do-29-julija-2022/>
- MKGP. (2023). Spreminjanje namenske rabe kmetijskih zemljišč; interni vir. Ljubljana: Sektor za urejanje kmetijskega prostora in zemljiške operacije.
- MNZ. (2023). Novela Zakona o tujcih omogoča hitrejšo izdajo dovoljenj za prebivanje. Pridobljeno 21. 3. 2023 s <https://www.gov.si/novice/2023-03-09-novela-zakona-o-tujcih-omogoca-hitrejso-izdajo-dovoljenj-za-prebivanje/>
- MO. (2022). Letno poročilo Ministrstva za obrambo za leto 2021. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MO/Dokumenti/letno_mo_2021.pdf
- MOP. (2017). Poročilo o okolju v Republiki Sloveniji 2017. Ljubljana. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/porocilo_o_okolju_2017.pdf
- MOP. (2020). Strategija prostorskega razvoja Slovenije 2050. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Prostorski-razvoj/SPRS/SPRS-2050_gradivo-za-javno-razpravo.pdf
- MOP. (2022a). Peto poročilo o izvajanju Operativnega programa ukrepov zmanjšanja emisij toplogrednih plinov do leta 2020. Pridobljeno s [https://gradiva.vlada.si/mandat22/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/141d6489685c8339c1258908004b87c6/\\$FILE/P_VG_5-op-tgp-2020-F.pdf](https://gradiva.vlada.si/mandat22/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/141d6489685c8339c1258908004b87c6/$FILE/P_VG_5-op-tgp-2020-F.pdf)
- MOP. (2022b). Pridobitev znaka za okolje ECOLABEL. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor. Pridobljeno s <https://www.gov.si/zbirke/storitve/pridobitev-znaka-za-okolje-ecolabel/>
- MOP. (2022c). Uredba o dopolnitvi uredbe o izvajanju Odločbe (EU) o prizadevanju držav članic za zmanjšanje emisij toplogrednih plinov, da do leta 2020 izpolnijo zavezo skupnosti za zmanjšanje emisij toplogrednih plinov. Pridobljeno s <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=13769>
- MOP. (2022d). Vključitev v sistem EMAS. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor. Pridobljeno s <https://www.gov.si/zbirke/storitve/vkljucitev-v-sistem-emas/>
- MOP. (2023). CARE4CLIMATE - O projektu. Pridobljeno s <https://www.care4climate.si/sl/o-projektu>
- MOPE. (2022a). Mednarodni sporazum o statističnem prenosu obnovljive energije za leto 2021. Pridobljeno s <https://www.energetika-portal.si/nc/novica/n/mednarodni-sporazum-o-statisticnem-prenosu-obnovljive-energije-za-leto-2021/>
- MOPE. (2022b). Slovenija v letu 2020 dosegla cilj na področju rabe energije iz OVE. Pridobljeno s <https://www.energetika-portal.si/nc/novica/n/slovenija-v-letu-2020-dosegla-cilj-na-podrocju-rabe-energije-iz-ove-4664/>
- MOPE. (2023a). Odvila se je javna predstavitev predloga Zakona o umeščanju naprav za proizvodnjo električne energije iz obnovljivih virov energije. Novice MOPE. Ljubljana. Pridobljeno s <https://www.gov.si/novice/2023-01-27-odvila-se-je-javna-predstavitev-predloga-zakona-o-umescanju-naprav-za-proizvodnjo-elektricne-energije-iz-obnovljivih-virov-energije/>
- MOPE. (2023b). Predlog zakona o umeščanju naprav za proizvodnjo električne energije iz obnovljivih virov energije. Interno gradivo.
- Moritsch, S. (2022). The geopolitical impact of the conflict in Ukraine. Dunaj: KPMG. Pridobljeno s <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2022/03/russia-ukraine-geopolitical-impact.pdf>
- Murovec, N., Kavaš, D. in Koman, K. (2022). Analiza panoge muzeji v Sloveniji. Ljubljana: Center za kreativnost, Inštitut za ekonomska raziskovanja. Pridobljeno s <https://czk.si/wp-content/uploads/2022/09/analiza-panoge-muzeji-v-sloveniji-1.pdf>
- MVI. (2023). Javni razpis za dodelitev štipendij študentom pedagoških študijskih programov v študijskem letu 2023/24]. Pridobljeno s <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/javni-razpis-za-dodelitev-stipendij-studentom-pedagoskih-studijskih-programov-v-studijskem-letu-202324/>
- MZ. (2022a). Objavljen je javni razpis za sofinanciranje investicij na primarni ravni zdravstvenega varstva. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje. Pridobljeno s <https://www.gov.si/novice/2022-01-19-objavljen-je-javni-razpis-za-sofinanciranje-investicij-na-primarni-ravni-zdravstvenega-varstva/>

- MZ. (2022b). ZaPiS – Dvig zdravstvene pismenosti. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje. Pridobljeno s <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/dvig-zdravstvene-pismenosti/>
- MZ. (2023a). Aktivnosti na področju digitalizacije v zdravstvu | GOV.SI. Pridobljeno 20. 3. 2023 s <https://www.gov.si/novice/2022-05-11-aktivnosti-na-podrocju-digitalizacije-v-zdravstvu/>
- MZ. Sklep o razglasitvi leta 2023 za Slovensko leto duševnega zdravja. (2023). Ur. l. RS, št. 7/24. Pridobljeno s <http://pisrs.si>
- MZ. (2023c). Zdravstveni sistem v Sloveniji. Ministrstvo za zdravje.
- MZEZ. (2023a). Fajon na diplomatskem posvetu: „Naša zunanja politika bo uspešna, če bo odprta in vključujoča“. Pridobljeno 28. 2. 2023 s <https://www.gov.si/novice/2023-01-26-fajon-na-diplomatskem-posvetu-nasa-zunanja-politika-bo-uspesna-ce-bo-odprta-in-vkljucujoca/>
- MZEZ. (2023b). Ministrica Fajon predstavila feministično zunanjo politiko kot sodobno, v prihodnost zazrto politiko. Pridobljeno 13. 3. 2023 s <https://www.gov.si/novice/2023-03-08-ministrice-fajon-predstavila-feministicno-zunanjo-politiko/>
- MZEZ. (2023c). Poročilo o mednarodnem razvojnem sodelovanju Republike Slovenije za leto 2021 [neobjavljeno gradivo]. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve.
- MZEZ. (2023d). Posebni odposlanki in odposlanci za ključne strateške usmeritve slovenske zunanje politike |. Pridobljeno 21. 3. 2023 s <https://www.gov.si/novice/2023-01-05-posebni-odposlanki-in-odposlanci-za-kljucne-strateske-usmeritve-slovenske-zunanje-politike/>
- MZEZ. (2023e). Slovenija postala članica ECOSOC za obdobje 2023–2025. Pridobljeno 28. 2. 2023 s <https://www.gov.si/novice/2023-01-06-slovenija-postala-clanica-ecosoc-za-obdobje-20232025/>
- Mzl. (2021). Vizija 2050+. Razvoj slovenskega železniškega omrežja. Ljubljana: Ministrstvo za infrastrukturo. Pridobljeno s <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/DRSI/Dokumenti-DRSI/Zeleznice/Vizija-2050+-oktober-2021.pdf>
- Mzl. (2022). Poročilo o izvajanju Celovitega nacionalnega energetskega in podnebnega načrta. Pridobljeno s https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/nepn/izvajanje/nepn_porizv_sep2022.pdf
- MZZ. (2018). Strategija mednarodnega razvojnega sodelovanja in humanitarne pomoči Republike Slovenije do leta 2030. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve.
- MZZ. (2021). Prioritete Republike Slovenije na 75. zasedanju Generalne skupščine OZN. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve. Pridobljeno s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/OZN/Prioritete-RS-UNGA75-za-splet-popravljeno.docx>
- MZZ. (2022a). Ministrica Fajon je v New Yorku predstavila kandidaturu Slovenije za nestalno članico Varnostnega sveta OZN. Pridobljeno 28. 2. 2023 s <https://www.gov.si/novice/2022-09-27-ministrice-fajon-je-v-new-yorku-predstavila-kandidaturo-slovenije-za-nestalno-clanico-varnostnega-sveta-ozn/>
- MZZ. (2022b). Ministrica Fajon s predstavniki slovenske narodne skupnosti v Italiji o aktualnih vprašanjih. Pridobljeno s <https://www.gov.si/novice/2022-11-04-ministrice-fajon-s-predstavniki-slovenske-narodne-skupnosti-v-italiji-o-aktualnih-vprasanjih/>
- MZZ. (2022c). Poročilo Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije 2021. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve. Pridobljeno s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/javne-objave/letna-porocila/Letno-porocilo-MZZ-2021.pdf>
- MZZ. (2022d). Poročilo o mednarodnem razvojnem sodelovanju Republike Slovenije za leto 2020. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve.
- Nagode, M., Zver, E., Marn, S., Jacovic, A. in Dominkus, D. (2014). *Dolgotrajna oskrba – uporaba mednarodne definicije v Sloveniji*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2014/DZ_02_14p.pdf
- Nared, J., Repolusk, P., Černič Istenič, M., Trobec, A., Zavodnik Lamovšek, A., Drobne, S., ... Krušec, K. (2019). Celovita demografska analiza s projekcijami za podeželska in urbana območja. Ljubljana: ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, Univerza v Ljubljani. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Prostorski-razvoj/SPRS/Celovita_demografska_analiza_podezelska_urbana_obmocja.pdf
- NATO. (2022). NATO Parliamentary Assembly - Finland&Sweden Accession. Pridobljeno 10. 1. 2023 s <https://www.nato-pa.int/content/finland-sweden-accession>
- Nesi Jacqueline. (2020). The Impact of Social Media on Youth Mental Health: Challenges and Opportunities. *North Carolina Medical Journal*, 81(2), 116–121. <https://doi.org/10.18043/ncm.81.2.116>
- NIJZ. (2019). MIRA za duševno zdravje - Nacionalni program duševnega zdravja. NIJZ. Pridobljeno s https://www.zadusevnozdravje.si/wp-content/uploads/2021/05/Mira-resolucija-SLO_splet_2019_elektronska-izdaja.pdf
- NIJZ. (2020). Skrb za duševno zdravje v času širjenja novega koronavirusa SARS-CoV-2. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. Pridobljeno s <https://www.nijz.si/sl/koronavirus-dusevno-zdravje>
- NIJZ. (2021). Neenakosti v zdravju – izziv prihodnosti v medsektorskem povezovanju. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. Pridobljeno s https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/neenakosti_e_verzija.pdf
- NIJZ. (2022). Zdravstveni statistični letopis 2020. NIJZ. Pridobljeno s https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/03/zdravstveni-statisticni-letopis_2020.pdf
- NIJZ. (2023a). 1: Kazalniki bolniškega staleža po spolu in skupinah bolezni, Slovenija, letno po spremenljivkah: Leto, Spol, Skupine MKB-10 in Kazalnik. PxWeb. Pridobljeno 28. 12. 2022 s https://podatki.nijz.si/pxweb/sl/NIJZ%20podatkovni%20portal/NIJZ%20podatkovni%20portal__1%20Zdravstven-o%20stanje%20prebivalstva__07%20Bolni%20c%5a1ki%20stale%20c%5be/BS_TB1.px/table/tableViewLayout2/

- NIJZ. (2023b). Nekemične zasvojenosti. Pridobljeno 16. 3. 2023 s <https://nijz.si/zivljenjski-slog/nekemicne-zasvojenosti/nekemicne-zasvojenosti/>
- NIJZ. (2023c). Pandemija covid-19 v Sloveniji. Izsledki spletne raziskave o vplivu pandemije na življenje (SI-PANDA), 22. val.
- NIJZ. (2023d). Zunajbolnišnična zdravstvena statistika (ZUPSTAT).
- NIJZ in MZ. (2023). Portal zVEM. Pridobljeno 17. 3. 2023 s <https://zvem.ezdrav.si/portal/gost>
- NUK. (2022a). Letno poročilo 2021. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno s <https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/2022/porocilo2021.pdf>
- NUK. (2022b). Slovenska založniška produkcija. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno s <https://zalozniki.nuk.si/Zalozniki/Statistika>
- NUK. (2023). Statistični podatki o knjižnicah. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno s <http://cezar.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>
- OdSUKND – Odlok o strategiji upravljanja kapitalskih naložb države. (2015). Ur. l. RS, št. 53/15. Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=STRA66>
- OECD. (2016a). *PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.
- OECD. (2016b). *Skills Matter: Further Results from the Survey of Adult Skills*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.
- OECD. (2017a). *Education at a Glance 2017*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.
- OECD. (2017b). *Health at a Glance 2017*. OECD Indicators. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. https://doi.org/10.1787/health_glance-2017-en
- OECD. (2017c). OECD Skills Strategy Diagnostic Report: Slovenia 2017. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. <https://doi.org/10.1787/9789264287709-en>
- OECD. (2018a). *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1787/9789264301085-en>
- OECD. (2018b). *Indicators of Product Market Regulation*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://www.oecd.org/economy/reform/indicators-of-product-market-regulation/>
- OECD. (2018c). *Inequalities in household wealth across OECD countries: Evidence from the OECD Wealth Distribution Database*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s [https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=SDD/DOC\(2018\)1&docLanguage=En](https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=SDD/DOC(2018)1&docLanguage=En)
- OECD. (2018d). *Productivity and Jobs in a Globalised World: (How) Can All Regions Benefit?* OECD. <https://doi.org/10.1787/9789264293137-en>
- OECD. (2019a). *Fostering Students' Creativity and Critical Thinking: What it Means in School* | en | OECD. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://www.oecd.org/education/fostering-students-creativity-and-critical-thinking-62212c37-en.htm>
- OECD. (2019b). *OECD Future of education and skills 2030*. OECD Learning Compass 2030. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/learning-compass-2030/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf
- OECD. (2019c). *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.
- OECD. (2019d). *TALIS 2018 tables–OECD*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://www.oecd.org/education/talis/talis2018tables.htm>
- OECD. (2020a). *COVID-19: Protecting people and societies*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=126_126985-nv145m3196&title=COVID-19-Protecting-people-and-societies
- OECD. (2020b). *OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-infe-2020-international-survey-of-adult-financial-literacy.pdf>
- OECD. (2020c). *Slovenia Mid-term Review*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/razvojno-sodelovanje/OECD-DAC-2020-v-angleščini.pdf>
- OECD. (2020d). *The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-across-levels-of-government-d3e314e1/>
- OECD. (2021a). *Forward Looking Scenarios for Regional Development*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.
- OECD. (2021b). *Government at a glance 2021*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://read.oecd.org/10.1787/1c258f55-en?format=pdf>
- OECD. (2021c). *Implementing the OECD Anti-Bribery Convention. Phase 4 Report: Slovenia*. OECD. Pridobljeno s <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/slovenia-phase-4-report-en.pdf>
- OECD. (2021d). *Income inequality*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>
- OECD. (2021e). *OECD Health at Glance 2021: OECD indicators*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://www.oecd.org/health/health-at-a-glance/CD Health at Glance 2021: OECD indicators>
- OECD. (2021f). *OECD Recommendations on sickness and disability insurance reform in Slovenia*. OECD.
- OECD. (2021g). *OECD Regulatory Policy Outlook 2021*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.

- OECD. (2021h). Slovenia – Indicators of Regulatory Policy and Governance 2021. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/slovenia-country-profile-regulatory-policy-2021.pdf>
- OECD. (2021i). The future of remote work: Opportunities and policy options for Trentino. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1787/35f78ced-en>
- OECD. (2022a). *Better Regulation Practices across the European Union 2022*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/governance/better-regulation-practices-across-the-european-union-2022_6e4b095d-en
- OECD. (2022b). Disability, Work and Inclusion: Mainstreaming in All Policies and Practices. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/employment/disability-work-and-inclusion_1eaa5e9c-en
- OECD. (2022c). *Education at a Glance 2022*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.
- OECD. (2022d). Focus on resilient healthcare. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://www.oecd.org/coronavirus/en/themes/resilient-healthcare>
- OECD. (2022e). *Health at a Glance: Europe 2022: State of Health in the EU Cycle*. Pariz: Organisation for Economic Co-operation and Development. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-europe-2022_507433b0-en
- OECD. (2022f). The Culture Fix: Creative People, Places and Industries. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://www.oecd.org/publications/the-culture-fix-991bb520-en.htm>
- OECD. (2022g). The economic costs of childhood socio-economic disadvantage in European OECD countries, Delovni zvezek 9. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/the-economic-costs-of-childhood-socio-economic-disadvantage-in-european-oecd-countries_8c0c66b9-en
- OECD. (2023a). Health at a Glance: Europe 2022. Pariz: OECD. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-europe-2022_507433b0-en
- OECD. (2023b). OECD Statistics [podatkovna baza]. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s <https://stats.oecd.org/>
- OECD. (b. d.). OECD Programme on a Territorial Approach to the SDGs - OECD. Pridobljeno 21. 3. 2023 s <https://www.oecd.org/cfe/territorial-approach-sdgs.htm>
- OECD in EU. (2020). Health at a Glance. Europe 2020. State of Health in the EU Cycle. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. <https://doi.org/10.1787/82129230-en>
- OECD in EU. (2022). Health at a Glance. Europe 2022. State of Health in the EU Cycle. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. <https://doi.org/10.1787/82129230-en>
- OECD, Eurostat, WHO. (2017). A System of Health Accounts 2011 – Revised edition March 2017. Pridobljeno 16. 1. 2023 s <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-05-19-103>
- OECD in FAO. (2022). OECD-FAO Agricultural Outlook 2022-2031. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/oecd-fao-agricultural-outlook-2022-2031_f1b0b29c-en
- OECD/EOHSP. (2021a). Slovenia: Country Health Profile 2021, State of Health in the EU. Pariz: OECD Publishing/European Observatory on Health Systems and Policies.
- OECD/EOHSP. (2021b). State of Health in the EU: Companion Report 2021. Pariz: OECD Publishing/European Observatory on Health Systems and Policies. Pridobljeno s <https://eurohealthobservatory.who.int/publications/m/state-of-health-in-the-eu-companion-report-2021>
- OECD/ILO. (2022). Equipping Health Workers with the Right Skills: Skills Anticipation in the Health Workforce | en | OECD. Pridobljeno 6. 2. 2023 s <https://www.oecd.org/health/equipping-health-workers-with-the-right-skills-9b83282e-en.htm>
- Ogrin, M. (2017). Komentar h kazalcem o kakovosti zraka. Interno gradivo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
- Onkološki inštitut. (2022). Epidemija covid-19 pomembno vplivala na raka tudi v prvi polovici leta 2022 – skrbi predvsem manko novih primerov raka. Pridobljeno 22. 1. 2023 s <https://www.onko-i.si/onkološki-institut/medijsko-sredisce/novice/novica/epidemija-covid-19-pomembno-vplivala-na-raka-tudi-v-prvi-polovici-leta-2022-skrbi-predvsem-manku-novih-primerov-raka>
- Palčič, I. in Kovič, K. (2022). Raziskava European Manufacturing Survey (EMS 2022) [neobjavljeni podatki]. Univerza v Mariboru, Fakulteta za strojništvo.
- Pedagoški inštitut. (2021). EVROŠTUDENT VII 2018–2021. Socialni in ekonomski pogoji življenja študentov v Evropi. Nacionalno poročilo – Slovenija. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno s <https://www.pei.si/wp-content/uploads/2022/02/evrostudentVII.pdf>
- Perry, J. (2021). Trust in Public Institutions: Trends and Implications for Economic Security. Pridobljeno 20. 9. 2021 s https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2021/08/PB_108.pdf
- PI. (2021). EVROŠTUDENT VII 2018–2021. Socialni in ekonomski pogoji življenja študentov v Evropi Nacionalno poročilo – Slovenija. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno s <https://www.pei.si/wp-content/uploads/2022/02/evrostudentVII.pdf>
- Policija. (2022a). Letno poročilo o delu policije za leto 2021. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, Služba generalnega direktorja policije. Pridobljeno s <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2021.pdf>
- Policija. (2022b). Nedovoljene migracije v obdobju od 1. januarja do 31. decembra 2022. Ljubljana: Policija. Pridobljeno s <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/MejnaProblematika/IllegalneMigracije/2022/December2022.pdf>

- Policija. (2022c). Statistični podatki o nasilju [interni podatki]. Ljubljana: Generalna policijska uprava, Uprava kriminalistične policije.
- Policija. (2022d). Statistični pregled dela policije za prvo polletje 2022. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, Služba generalnega direktorja policije. Pridobljeno s <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/PorociloZaPrvoPolletje2022.pdf>
- Računsko sodišče. (2021a). Revizijsko poročilo: Ali v Sloveniji preverjamo učinke predlaganih predpisov na družbo (3). Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije.
- Računsko sodišče. (2021b). Revizijsko poročilo: Uspešnost doseganja ciljev na področju zmanjševanja izpustov toplogrednih plinov. Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije.
- Računsko sodišče. (2021c). Revizijsko poročilo: Uspešnost zmanjševanja revščine, str. 90. Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.rs-rs.si/fileadmin/user_upload/Datoteke/Revizije/2021/MDDSZ/MDDSZ_SP17-20_RevizijskoP.pdf
- Računsko sodišče. (2021d). Revizijsko poročilo: Zagotavljanje prehranske varnosti s pomočjo prehranske samooskrbe. Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.rs-rs.si/fileadmin/user_upload/Datoteke/Revizije/2021/Samooskrba/Samooskrba_RSP_RevizijskoP.pdf
- Računsko sodišče. (2022a). Revizijsko poročilo: Uspešnost Ministrstva za kulturo pri pripravi in izvedbi javnih razpisov „Spodbujanje kreativnih kulturnih industrij – Center za kreativnost“. Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.rs-rs.si/fileadmin/user_upload/Datoteke/Revizije/2022/JR-CZK/JR_CZK_SP19-21_RevizijskoP_P.pdf
- Računsko sodišče. (2022b). Revizijsko poročilo: Vseživljenjsko učenje v Republiki Sloveniji s poudarkom na odraslih. Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.rs-rs.si/fileadmin/user_upload/Datoteke/Revizije/2022/Vsezivljenjsko-ucenje/Vsezivljenjsko_ucenje_RevizijskoP_P.pdf
- Računsko sodišče RS. (2021). Revizijsko poročilo. Zagotavljanje prehranske varnosti s pomočjo prehranske samooskrbe. Ljubljana. Pridobljeno s https://www.rs-rs.si/fileadmin/user_upload/Datoteke/Revizije/2021/Samooskrba/Samooskrba_RSP_RevizijskoP.pdf
- Rajan, S., Khunti, K., Alwan, N., Steves, C., Greenhalgh, T., MacDermott, N., ... McKee, M. (2021). In the wake of pandemic: Preparing for long covid [policy brief 39]. WHO Regional Office for Europe, European Observatory on Health Systems and Policies. Pridobljeno s <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/339629/Policy-brief-39-1997-8073-eng.pdf>
- Rebernik, L., Vojvodíková, B. in Lampič, B. (2023). Brownfield Data and Database Management—The Key to Address Land Recycling. *Land*, 12(1), 252. <https://doi.org/10.3390/land12010252>
- ReNDej – Resolucija o normativni dejavnosti (ReNDej). (2009). Ur. l. RS, št. Ur. l. RS 95/09. Pridobljeno s <http://pisrs.si>
- ReNPSV22–30 – Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2022–2030. (2022). Ur. l. RS, št. 49/22. Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO137>
- ReNPVCP13–22 – Resolucija o nacionalnem programu varnosti cestnega prometa za obdobje od 2013 do 2022. (2013). Ur. l. RS, št. 39/13. Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO92#>
- ReNPVO20–30 – Resolucija o Nacionalnem programu varstva okolja za obdobje 2020–2030 (ReNPVO20–30). (2020). Ur. l. RS, št. 31/20. Pridobljeno s <http://pisrs.si>
- Ronzon, T., Piotrowski, S., Mbarek, R., Carus, M. in Tamošiūnas, S. (2022). Jobs and wealth in the EU bioeconomy / JRC - Bioeconomic. EK JRC. Pridobljeno s <https://data.jrc.ec.europa.eu/dataset/7d7d5481-2d02-4b36-8e79-697b04fa4278>
- Sachs, J., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G. in Woelm, F. (2022a). *Sustainable Development Report 2022*, 1. izd. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009106559>
- Sachs, J., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G. in Woelm, F. (2022b). *Sustainable Development Report 2022 - Slovenia*, 1. izd. <https://doi.org/10.1017/9781009106559>
- Sambt, J., Istenič, T., Farčnik, D. in Viršček, A. (2021). Precenjenost presežne umrljivosti za Slovenijo v letu 2020. V: *Zbornik 24. mednarodne multikonference: informacijska družba IS 2021, zvezek F*. Ljubljana. Pridobljeno s https://is.ijs.si/wp-content/uploads/2021/10/IS2021_Volume_F-TEMP-2.pdf
- Schmoch, U. (2008). Concept of a Technology Classification for Country Comparisons. Final Report to the to the WIPO. Ženeva: World Intellectual Property Organization. Pridobljeno s https://www.wipo.int/export/sites/www/ipstats/en/docs/wipo_ipc_technology.pdf
- Sciensano. (2022). Belgium COVID-19 Epidemiological Situation: Mental Health Studies. Pridobljeno 2. 2. 2023 s <http://lookerstudio.google.com/reporting/7e11980c-3350-4ee3-8291-3065cc4e90c2/page/ykUGC.?feature=opengraph>
- SDH. (2022a). Kodeks korporativnega upravljanja družb s kapitalsko naložbo države. Ljubljana: Slovenski državni holding. Pridobljeno s https://www.sdh.si/Data/Documents/pravni-akti/Kodeks%20upravljanja%20dru%C5%BEb%20s%20kapitalsko%20nalo%C5%BEbo%20dr%C5%BEave_junij_2022.pdf
- SDH. (2022b). Letno poročilo o upravljanju kapitalskih naložb RS in SDH 2021. Ljubljana: Slovenski državni holding. Pridobljeno s https://www.sdh.si/Data/Documents/financna-porocila/2021/Letno%20poro%C4%8Dilo%20o%20upravljanju%20kapitalskih%20nalo%C5%BEb%20RS%20in%20SDH%20za%20leto%202021_final.pdf
- SFC. (2022). Podatki o filmski dejavnosti [neobjavljeno]. Ljubljana: Slovenski filmski center.
- Shapiro, A.H. (2022). Decomposing Supply and Demand Driven Inflation, str. 38. San Francisco: Federal Reserve San Francisco. Pridobljeno s <https://www.frbsf.org/wp-content/uploads/sites/4/wp2022-18.pdf>
- SiDG. (2022). Slovenski državni gozdovi. Kočevje. Pridobljeno s <https://sidg.si/index.php/>

- Slovensko zavarovalno združenje. (2022). Statistični zavarovalniški bilten 2021. Pridobljeno 6. 1. 2022 s <http://szb.zav-zdruzenje.si/szb-2021.html#SZB>
- Smolej Jež in Trbanc. (2021). Zaključno poročilo o izvajanju in doseganju ciljev Resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva obdobje 2013–2020. Inštitut za socialno varstvo RS. Pridobljeno s https://irssv.si/wp-content/uploads/2021/12/ReNPSV-2013-2020_zakljucno-porocilo_IRSSV.pdf
- Solijonov, A. (2016). Voter Turnout Trends around the World. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Pridobljeno s <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/voter-turnout-trends-around-the-world.pdf>
- SPC in EC. (2021). 2021 Long-term care report: Trends, challenges and opportunities in an ageing society. Pridobljeno 27. 3. 2023 s <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8396>
- SRIP - KG. (2023). SRIP - Krožno gospodarstvo. Zelene kompetence prihodnosti za vseživljenjsko učenje. Pridobljeno s <https://srip-krožno-gospodarstvo.si/>
- Stare, M., Inglič, R. T., Kebe, N., Pečan, P. in Intihar, S. (2022). Metodološko pojasnilo. Življenjski pogoji. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s <https://www.stat.si/StatWeb/File/DocSysFile/8291/08-236-MP.pdf>
- Stare, Martina, Inglič, R. T. in Kebe, N. (2021). Metodološko pojasnilo. Življenjski pogoji. Ljubljana: SURS. Pridobljeno s <https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/8291>
- State of Global Air. (2023). State of Global Air. Pridobljeno 25. 1. 2023 s <https://www.stateofglobalair.org/>
- Stenmarck, Å., Jensen, C., Quedsted, T. in Moates, G. (2016). Estimates of European food waste levels. Pridobljeno s <https://www.euro-fusions.org/phocadownload/Publications/Estimates%20of%20European%20food%20waste%20levels.pdf>
- Stiglitz, J. E., Fitoussi, J. in Durand, M. (2018). For Good Measure. Advancing Research on Well-being Metrics Beyond GDP. Pariz: OECD Publishing. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1787/9789264307278-en>
- Stritih. (2018). Okoljski odtis Slovenije – izračun projekcij in scenarijev zmanjšanja okoljskega odtisa za izbrane ukrepe. Končno poročilo. Bovec. Pridobljeno s <http://nfp-si.eionet.europa.eu/publikacije/Datoteke/Ekoloski%20odtis%20-%20projekcije%20in%20scenariji%20za%20Slovenijo%20do%20leta%202030/Ekoloski%20odtis%20projekcije%20in%20scenariji.pdf>
- SURS. (2019). Zapisnik 8. seje za statistiko zdravja. Pridobljeno s https://www.stat.si/doc/sosvet/Sosvet_26/SosvetSeja8_272195.pdf
- SURS. (2021a). Raziskovanje o aktivnem in neaktivnem prebivalstvu [mikropodatki]. Ljubljana: Statistični urad RS.
- SURS. (2021b). Ta veseli dan kulture, 2021. Pridobljeno s <https://www.stat.si/StatWeb/File/DocSysFile/11661/sl-ta-veseli-dan-kulture-2021.pdf>
- SURS. (2022a). Dolgotrajna oskrba, 2020. Pridobljeno s <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10788>
- SURS. (2022b). Podatki o dijakih priseljencih [neobjavljeni podatki]. Ljubljana: Statistični urad RS.
- SURS. (2022c). Pojasnilo o vključenosti odraslih v vseživljenjsko učenje v letu 2021 [neobjavljeni podatki]. Ljubljana: Statistični urad RS.
- SURS. (2022d). Življenjski pogoji otrok, 2021. Pridobljeno s <https://www.stat.si/statweb/News/Index/10583>
- SURS. (2023a). Indeksi cen življenjskih potrebščin po klasifikaciji ECOICOP. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0400600S.px>
- SURS. (2023b). Kazalniki trajnostnega razvoja - SDG. Pridobljeno 1. 3. 2023 s <https://www.stat.si/Pages/cilji>
- SURS. (2023c). Lani zbranih in obdelanih občutno več odpadkov. Pridobljeno s <https://www.stat.si/statweb/News/Index/10977>
- SURS. (2023d). Mikropodatki dohodnine [mikropodatki]. Ljubljana: Statistični urad RS.
- SURS. (2023e). Mikropodatki statističnega registra delovno aktivnega prebivalstva [mikropodatki]. Ljubljana: Statistični urad RS.
- SURS. (2023f). Prešernov dan, slovenski kulturni praznik. Pridobljeno 3. 2. 2023 s <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10883>
- SURS. (2023g). Raziskovanje o aktivnem in neaktivnem prebivalstvu [mikropodatki]. Ljubljana: Statistični urad RS.
- SURS. (2023h). Si-stat [podatkovna baza]. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s <https://pxweb.stat.si/sistat/sl>
- Svet EU. (2022). Ukrajina: EU začela misijo za vojaško pomoč. Pridobljeno 28. 2. 2023 s <https://www.consilium.europa.eu/sl/press/press-releases/2022/11/15/ukraine-eu-launches-military-assistance-mission/>
- Svet EU. (2023a). Omejevalni ukrepi EU proti Rusiji v zvezi z Ukrajino (od leta 2014). Pridobljeno 10. 1. 2023 s <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>
- Svet EU. (2023b, 6. januar). Evropski mirovni instrument. Pridobljeno 28. 2. 2023 s <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/european-peace-facility/>
- SVRK. (2017). Strategija razvoja Slovenije 2030. Ljubljana: Služba Vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko.
- SVRK. (2022). Sporazum o partnerstvu med Slovenijo in Evropsko komisijo za obdobje 2021–2027. Ljubljana: Služba Vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko. Pridobljeno s https://evropskasredstva.si/app/uploads/2022/05/sporazum-med-slo-in-ek_2021-2027_13_05_2022_.pdf
- Swiss re. (2022). SIGMA: World insurance. Pridobljeno 20. 12. 2021 s <https://www.swissre.com/dam/jcr:ca792993-80ce-49d7-9e4f-7e298e399815/swiss-re-institute-sigma-3-2021-en.pdf>
- Šeme, A. in Kerbler. (2022). *Koncept domov za vse življenje*. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije. Pridobljeno s <http://push.urs.si/portals/push/Znanstvena-monografija-predogled.pdf>
- Šimonović Einwalter, T. (2021). Peta regionalna konferenca zagovornikov načela enakosti iz jugovzhodne Evrope – otvoritveni nagovor. Predstavljeno na Peta regionalna konferenca zagovornikov načela enakosti iz jugovzhodne Evrope, Ljubljana. Pridobljeno s <https://www.zagovornik.si/peta-regionalna-konferenca-zagovornikov-nacela-enakosti-iz-jugovzhodne-evrope/>

- Šter, D. (2020). Umrlji. Metodološko pojasnilo. Statistični urad RS. Pridobljeno s <https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/9513>
- TA. (2020). Territorial Agenda 2030 | Territorial Agenda 2030. Bruselj: European Union. Pridobljeno s <https://territorialagenda.eu:443/ta2030/>
- Thomson, S., Cylus, J. in Evetovits, T. (2019). NEW EVIDENCE ON FINANCIAL PROTECTION IN EUROPE. Transparency International. (2023). Corruption Perceptions Index 2022. Berlin: Transparency International. eurobaro. Pridobljeno s <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>
- Travnikar, T., Bedrač, M., Bele, S., Brečko, J., Cunder, T., Dvoršak, A. H., ... Zagorc, B. (2022). Slovensko kmetijstvo v številkah.
- Trol, D. (2022). Metodološko pojasnilo. Raziskovalno-razvojna dejavnost pri izvajalcih., str. 10. Statistični urad RS. Pridobljeno s <https://www.stat.si/StatWeb/File/DocSysFile/9533/23-086-1-MP.pdf>
- UIRS. (2021). Poročilo o prostorskem razvoju 2021. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Prostorski-razvoj/SPRS/Porocilo_o_prostorskem_razvoju_2021.pdf
- UMAR. (2019a). Pomladanska napoved gospodarskih gibanj 2019. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/napovedi/pomlad/pomladanska_2019/pPN_2019.pdf
- UMAR. (2019b). *Poročilo o razvoju 2019*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2019/Porocilo_o_razvoju_2019.pdf
- UMAR. (2020). *Poročilo o produktivnosti 2020*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/Porocilo_o_produkktivnosti/2020/slovenski/PoP_2020_splet.pdf
- UMAR. (2021a). *Evropski steber socialnih pravic, Slovenija 2000–2020*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/ESSP/2021/ESSP_splet.pdf
- UMAR. (2021b). *Poročilo o razvoju 2021*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2021/slovenski/POR2021_skupaj.pdf
- UMAR. (2022a). Jesenska napoved gospodarskih gibanj 2022. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/napovedi/jesen/2022/JNGG_2022_splet.pdf
- UMAR. (2022b). Pomladanska napoved gospodarskih gibanj 2022. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s <https://www.umar.gov.si/napovedi/pomladanska-napoved/>
- UMAR. (2022c). *Poročilo o produktivnosti 2021*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/Porocilo_o_produkktivnosti/2021/slovenski/PoP_2021.pdf
- UMAR. (2022d). *Poročilo o produktivnosti 2022*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/sporocila_za_javnost/2022/Sporocila_za_javnost/Konferenca_PoP22/PoP_2022_s.pdf
- UMAR. (2022e). *Poročilo o razvoju 2022*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2022/slovenski/POR2022_splet2.pdf
- UN. (2021). Statement by Professor Olivier De Schutter, United Nations Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, on his visit to the European Union (25 November 2020 to 29 January 2021).
- UN. (2022a). Deveto poročilo vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji. Ljubljana: Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti. Pridobljeno s <https://www.gov.si teme/romska-skupnost/>
- UN. (2022b). UN E-Government Survey 2022. New York: United Nations. Pridobljeno s <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2022>
- UN Comtrade. (2023). UN Comtrade Database [podatkovna baza]. New York: United Nations Statistics Division. Pridobljeno s <https://comtrade.un.org/data/>
- UNCTAD. (2022). UNCTADstat [podatkovna baza]. Ženeva: United Nations Conference on Trade and Development. Pridobljeno s <https://unctadstat.unctad.org/>
- UNOCHA. (2023). UNOCHA Ukraine Data Explorer. Pridobljeno s <https://data.humdata.org/visualization/ukraine-humanitarian-operations/>
- Uradni list RS, št. 48/18). Uredba o nacionalnih zgornjih mejah emisij onesnaževal zunanjega zraka. (2018). Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED7668>
- URSZR. (2023). Ocenjevanje tveganj za nesreče. Pridobljeno s <https://www.gov.si teme/ocenjevanje-tveganj-za-nesrece/>
- USDT. (2023). Ukraine-/Russia-related Sanctions. Pridobljeno 10. 1. 2023 s <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/ukraine-russia-related-sanctions>
- Valentinčič, D., Senekovič, A. P., Zagorc, B., Filipovska, B., Toplak, K., Vižintin, M., ... Jevšnik, M. V. (2022). Omilitev posledic bega možganov in krepitev mehanizma kroženja možganov: Zaključno raziskovalno poročilo. Ljubljana: Inštitut ASEF za izobraževanje in raziskovanje in ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije.
- Varuh človekovih pravic. (2022). Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2021. Ljubljana: Varuh človekovih pravic RS. Pridobljeno s https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2021/Letno_porocilo_VCP_RS_za_leto_2021.pdf
- Varuh človekovih pravic, Z. (2021). Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2020, str. 622. Ljubljana: Varuh človekovih pravic. Pridobljeno s https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2020/Letno_porocilo2020_-_pop.pdf

- Verbič, J. (2023 pomlad). Bilanca dušika in fosforja v letu 2021. Interna komunikacija.
- Vlada RS. (2020). Celoviti nacionalni energetske in podnebni načrt republike slovenije. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/nepn/dokumenti/nepn_5.0_final_feb-2020.pdf
- Vlada RS. (2021). Poročilo o uresničevanju Resolucije o raziskovalni in inovacijski strategiji Slovenije 2011-2020 do leta 2020. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije.
- Vlada RS. (2022a). Akcijski načrt za leti 2022 in 2023 za izvajanje Resolucije o nacionalnem programu duševnega zdravja 2018–2028. Ljubljana: Vlada RS.
- Vlada RS. (2022b). Skupno odzivno poročilo vlade na poročila varuha človekovih pravic za leto 2021. Ljubljana: Vlada RS. Pridobljeno s <https://podatki.gov.si/dataset/fe102aaf-34a7-452f-90ab-4254c7065897/resource/bcec9b99-efa4-4d67-9fc3-efeac6d04ca4/download/vcpporocilo2021.pdf>
- Vlada RS. (2022c). Zakon o nujnih ukrepih za zagotovitev stabilnosti zdravstvenega sistema (ZNUZSZS). Pridobljeno 2. 2. 2023 s <http://pisrs.si>
- Vlada RS. (2022d). Zakon o nujnih ukrepih za zaježitev širjenja in blaženja posledic nalezljive bolezni COVID-19 na področju zdravstva (ZNUNBZ). Pridobljeno 30. 1. 2023 s <http://pisrs.si>
- Vlada RS. (2023). Slovenija: Ostajamo solidarni z Ukrajino. Pridobljeno 28. 2. 2023 s <https://www.gov.si/novice/2023-02-24-slovenija-ostajamo-solidarni-z-ukrajino/>
- Vrdelja, M., Vrbovšek, S. in Berzelak, N. (2022). Zdravstvena pismenost odraslih v Sloveniji. Rezultati Nacionalne raziskave zdravstvene pismenosti v Sloveniji (HLS-SI19). Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. Pridobljeno s https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/porocilo_hls-si19_si.pdf
- Vrhovno sodišče. (2023a). Otvoritev sodnega leta 2023. Ljubljana: Vrhovno sodišče RS. Pridobljeno s https://www.sodisce.si/mma_bin2.php?nid=2023021413103573&static_id=20230214103619
- Vrhovno sodišče. (2023b). Podatki o poslovanju in organizaciji sodišč. Pridobljeno 17. 2. 2023 s <https://poslovanje-sodstva.sodisce.si/>
- Vrščaj, B. (2023, 2. februar). Kakovost tal v Sloveniji. Interni vir.
- Vrščaj, B., Bergant, J., Kastelic, P. in Šinkovec, M. (2020). Erozija v Sloveniji: Kratka predstavitev in ocena pomembne degradacije tal. Kmetijski Inštitut Slovenije.
- WEF. (2019). Global Competitiveness Report 2019. Ženeva: Svetovni gospodarski forum. Pridobljeno s <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2019/>
- WHO. (2020a). Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2. Key data. Kopenhagen: Svetovna zdravstvena organizacija. Regionalni urad za Evropo. Pridobljeno s <https://hbcs.org/publications/reports/spotlight-on-adolescent-health-and-well-being/>
- WHO. (2020b). The impact of the COVID-19 pandemic on noncommunicable disease resources and services: results of a rapid assessment. Pridobljeno 29. 1. 2023 s <https://www.who.int/publications-detail-redirect/9789240010291>
- WHO. (2023a). Body mass index (BMI). Pridobljeno 16. 1. 2023 s <https://www.who.int/data/gho/data/themes/topics/topic-details/GHO/body-mass-index>
- WHO. (2023b). WHO European health information at your fingertips. Pridobljeno 28. 12. 2022 s https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa_411-2700-absenteeism-from-work-due-to-illness-days-per-employee-per-year/
- World Justice Project. (2022). Rule of law index 2022. Washington, DC: World Justice Project. Pridobljeno s <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>
- WTO. (2022). WTO Data [podatkovna baza]. Ženeva: Svetovna trgovinska organizacija. Pridobljeno s <https://data.wto.org/>
- Zagovornik načela enakosti. (2017). Javnomnenjska raziskava o percepciji diskriminacije v Sloveniji, 2017 (Raziskovalno poročilo). Ljubljana: Zagovornik načela enakosti. Pridobljeno s https://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2019/09/Raziskovalno-poro%C4%8Dilo-_Javnomnenjska-raziskava-Percepcija-diskriminacije-v-RS-2017.pdf
- Zagovornik načela enakosti. (2021a). Ocena diskriminatornosti predpisov (sklepov, odlokov), na podlagi katerih je bilo prepovedano zbiranje ljudi v zavodih s področja vzgoje in izobraževanja zaradi zaježitve in obvladovanja epidemije covid-19. Ljubljana: Zagovornik načela enakosti. Pridobljeno s <http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2021/10/Ocena-diskriminatornosti-solanje-na-daljavo.pdf>
- Zagovornik načela enakosti. (2021b). Položaj gluhih v izobraževalnem sistemu. Posebno poročilo. Ljubljana: Zagovornik načela enakosti. Pridobljeno s <https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2022/08/Položaj-gluhih-v-izobraževalnem-sistemu-posebno-porocilo.pdf>
- Zagovornik načela enakosti. (2021c). Razmere v domovih za starejše v prvem valu epidemije Covida-19. Poročilo o raziskavi Zagovornika načela enakosti. Ljubljana: Zagovornik načela enakosti. Pridobljeno s <https://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2021/05/Razmere-v-domovih-za-starejše-v-prvem-valu-epidemije-Covida-19.pdf>
- Zagovornik načela enakosti. (2021d). Redno letno poročilo za leto 2020 – prvi del. Ljubljana: Zagovornik načela enakosti. Pridobljeno s <https://www.zagovornik.si/letno-porocilo-2/>
- Zagovornik načela enakosti. (2022). Dostopnost srednjih šol za gibalno ovirane. Posebno poročilo. Ljubljana: Zagovornik načela enakosti. Pridobljeno s <https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2022/09/Dostopnost-srednjih-sol-za-gibalno-ovirane.pdf>
- ZDeb – Zakon o debirokratizaciji. (2022). Ur. l. RS, št. 3/22. Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO8346>

- ZGS. (2022). Poročilo Zavoda za gozdove Slovenije o gozdovih za leto 2021. Ljubljana: Zavod za gozdove Slovenije. Pridobljeno s http://www.zgs.si/fileadmin/zgs/main/img/PDF/LETNA_POROCILA/2021_Porocilo_o_gozdovih_ZGS.pdf
- ZIntPK-C – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o integriteti in preprečevanju korupcije. (2020). Ur. l. RS, št. 158/20. Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7930>
- ZOA – Zakon o osebni asistenci. (2017). Ur. l. RS, št. 10/17, 31/18 in 172/21. Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7568>
- ZRSZ. (2022a). Napovednik zaposlovanja 2022/II. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za zaposlovanje. Pridobljeno s https://www.ess.gov.si/fileadmin/user_upload/Trg_dela/Dokumenti_TD/Napovednik_zaposlovanja/Porocilo_Napovednik_zaposlovanja_jesen_2022.pdf
- ZRSZ. (2022b). Napovednik zaposlovanja 2022/II. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje. Pridobljeno s https://www.ess.gov.si/fileadmin/user_upload/Trg_dela/Dokumenti_TD/Napovednik_zaposlovanja/Porocilo_Napovednik_zaposlovanja_jesen_2022.pdf
- ZRSZ. (2022c). Podatki Napovednika zaposlovanja [neobjavljeni podatki]. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje.
- ZRSZ. (2022d). Poklicni barometer. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje. Pridobljeno s <https://www.ess.gov.si/partnerji/trg-dela/poklicni-barometer/>
- ZSDP-1F – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. (2022). Ur. l. RS, št. 153/2022. Pridobljeno s <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2022-01-3793?sop=2022-01-3793>
- ZSInv-B – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o spodbujanju investicij. (2022). Ur. l. RS, št. 29/2022. Pridobljeno s https://www.uradni-list.si/_pdf/2022/Ur/u2022029.pdf
- ZUJF – Zakon za uravnoteženje javnih financ. (2012). Ur. l. RS, št. 40/12, 96/12 – ZPIZ-2, 104/12 – ZIPRS1314 in 105/12. Pridobljeno s <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6388>
- ZUPJS – Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev. (2010). Ur. l. RS, št. 62/10. Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4780>
- ZUreP-2 – Zakon o urejanju prostora. (2018). Ur. l. RS, št. 61/17, 199/21 – ZUreP-3 in 20/22 – odl. US. Pridobljeno s <http://pisrs.si>
- ZVOP-2 – Zakon o varstvu osebnih podatkov. (2023). Ur. l. RS, št. 163/22. Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7959#>
- ZZPri – Zakon o zaščiti prijaviteljev. (2023). Ur. l. RS, št. 16/23. Pridobljeno s https://www.uradni-list.si/_pdf/2023/Ur/u2023016.pdf
- ZZUOOP – Zakon o začasnih ukrepih za omilitev in odpravo posledic COVID-19. (2020). Ur. l. RS, št. 152/20, 175/20 – ZIUOPDVE, 82/21 – ZNB-C in 112/21 – ZNUPZ. Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO8254>
- ZZZS. (2021). Letno poročilo ZZZS 2020. Ljubljana: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.
- ZZZS. (2023). Letno poročilo ZZZS 2022. Ljubljana: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.
- ZZZS, Konfederacija sindikatov javnega sektorja Slovenije, KSSS Pergam, Konfederacija sindikatov 90 Slovenije in KNSS Neodvisnost. (2021). Pismo Evropski komisiji o stanju socialnega dialoga v Sloveniji. Reprezentativne sindikalne centrale. Pridobljeno s https://www.zsss.si/wp-content/uploads/2021/05/EK_English_social-dialogue-in-Slovenia.pdf

Seznam kratic

ACS – Andragoški center Slovenije
ADS – anketa o delovni sili
AJPES – Agencija RS za javnopravne evidence in storitve
APG – anketa o porabi v gospodinjstvih
APZ – aktivna politika zaposlovanja
ARSO – Agencija RS za okolje
ARRS – Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS
AVP – Javna agencija RS za varnost prometa
BDP – bruto domači proizvod
BDV – bruto dodana vrednost
BE – Belgija
BIOEAST regija – države Srednje in Vzhodne Evrope
BIRR – bruto domači izdatki za raziskovalno-razvojno dejavnost
BND – bruto nacionalni dohodek
BS – Banka Slovenije
CAF (angl. *Common Assessment Framework*) – skupni ocenjevalni okvir
CEE 4 – Češka, Madžarska, Poljska in Slovaška
Cedefop (angl. *European Centre for the Development of Vocational Training*) – Evropski center za razvoj poklicnega usposabljanja
CEPEJ (angl. *European Commission for the Efficiency of Justice*) – Evropska komisija za učinkovitost pravosodja
CER – Center energetske učinkovitosti rešitev
CEUVIZ – centralna evidenca udeležencev vzgoje in izobraževanja
CH₄ – metan
CJMMK – Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij
CKZ – center za krepitev zdravja
CLARIN – slovenski nacionalni konzorcij v mreži evropske raziskovalne infrastrukture
CMEPIUS – Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja
COE (angl. *Council of Europe*) – Svet Evrope
COP26 (angl. *Conference of the Parties*) – 26. zasedanje Okvirne konvencije Združenih narodov o podnebnih spremembah
CO₂ – ogljikov dioksid
CP – cilj politike
CPI (angl. *Consumer Price Index*) – indeks cen življenjskih potrebščin
CPI – Center RS za poklicno izobraževanje
CŠOD – Center šolskih in obšolskih dejavnosti
CZ – Češka
CzK – Center za kreativnost
DARS – Družba za avtoceste v Republiki Sloveniji
DIH – Digitalno inovacijsko stičišče Slovenije
DIP – dejanska individualna potrošnja
DDV – davek na dodano vrednost
DESI (angl. *Digital Economy and Society Index*) – indeks digitalnega gospodarstva in družbe
DG SANTE (angl. *The Directorate-General for Health and Food Safety*) – generalni direktorat za zdravje in varnost hrane
DK – Danska
DO – dolgotrajna oskrba
DSO – dom starejših občanov
DRSI – Direkcija RS za infrastrukturo
DUTB – Družba za upravljanje terjatev bank
DVK – Državna volilna komisija
DZ – Državni zbor
DZZ – dopolnilno zdravstveno zavarovanje
EACEA (angl. *European Education and Culture Executive Agency*) – Evropska izvajalska agencija za izobraževanje in kulturo
EAPN (angl. *European Anti-Poverty Network*) – Evropska mreža za boj proti revščini

EBITDA (angl. *Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization*) – prihodek pred obrestmi, davki in amortizacijo

ECB (angl. *European Central Bank*) – Evropska centralna banka

ECDC (angl. *European Centre for Disease Prevention and Control*) – Evropski center za nadzor in preprečevanje bolezni

EE – Estonija

EEA (angl. *European Environment Agency*) – Evropska agencija za okolje

EEAS (angl. *European External Action Service*) – Evropska služba za zunanje delovanje

EFB (angl. *European Fiscal Board*) – Evropski fiskalni svet

EFQM (angl. *European Foundation for Quality Management*) – Evropski sklad za upravljanje kakovosti

EHIS (angl. *European Health Interview Survey*) – evropska zdravstvena raziskava

EIB (angl. *European Investment Bank*) – Evropska investicijska banka

EII (angl. *European Innovation Index*) – evropski inovacijski indeks

EIKZ – evropski indeks kakovosti zaposlitve

EIPA (angl. *European Institute for Public Administration*) – Evropski inštitut za javno upravo

EK – Evropska komisija

EMMS – enotna metodologija za merjenje stroškov

EMU – evropska monetarna unija

EPO (angl. *European Patent Office*) – Evropski patentni urad

ERD – ekvivalentni razpoložljivi dohodek

ESČP – Evropsko sodišče za človekove pravice

ESG (angl. *Environmental, Social, Governance*) - okoljska in socialna merila ter merila v zvezi z upravljanjem

ESI (angl. *Economic sentiment indicator*) – kazalnik gospodarske klime

ESLC (angl. *European Survey on Language Competences*) – Evropska raziskava o jezikovnih kompetencah

ESM (angl. *European Stability Mechanism*) – Evropski mehanizem za stabilnost

ESPON (angl. *European Spatial Planning Observation Network*) – Evropsko omrežje za spremljanje prostorskega razvoja

ESS – Ekonomsko-socialni svet

ESSP – Evropski steber socialnih pravic

ESSPROS – (angl. *European System of integrated Social PROtection Statistics*) – Evropski sistem integrirane statistike socialne zaščite

ET 2020 (angl. *Education and Training 2020*) – Izobraževanje in usposabljanje 2020

ETS (angl. *Emission Trading System*) – sistem trgovanja z izpusti

EU – Evropska unija

EU-SILC – (angl. *The EU Statistics on Income and Living Conditions*) – anketa o življenjskih pogojih

EUA (angl. *European University Association*) – Združenje evropskih univerz

EUIPO (angl. *European Union Intellectual Property Office*) – Urad EU za intelektualno lastnino

EUR – evro

EUROAC (angl. *The Academic Profession in Europe: Responses to Societal Challenges*) Akademsko stroka v Evropi: odzivi na družbene izzive

EUROSTAT (angl. *The Statistical Office of the European Union*) – Evropski statistični urad

EUSAIR – Strategija EU za jadransko-jonsko regijo

eVŠ – spletni portal visokega šolstva

FRO – funkcionalno razvrednotena območja

FEAD (angl. *Fund for European Aid to the Most Deprived*) – Sklad za evropsko pomoč najbolj ogroženim

FEANTSA (angl. *European Federation of National Organisations Working with the Homeless*) – Evropska zveza nacionalnih organizacij za delo z brezdomnimi

FF UL – Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

FI – Finska

FRA (angl. *European Union agency for fundamental rights*) – Agencija Evropske unije za temeljne pravice

FS – Fiskalni svet

FURS – Finančna uprava RS

GD – gospodarske družbe

GDPR (angl. *General Data Protection Regulation*) – Splošna uredba o varstvu podatkov

GEI – (angl. *The Gender Equality Index*) – indeks enakosti spolov

GEM (angl. *Global Entrepreneurship Monitor*) – Globalni podjetniški monitor

GFN – Global Footprint Network

Gg – gigagram (1000 ton)

GRECO (angl. *The Group of States against Corruption*) – Skupina držav proti korupciji pri Svetu Evrope

GURS – Geodetska uprava RS
 GZS – Gospodarska zbornica Slovenije
 ha – hektar
 HBSC (angl. *Health Behaviour in School-aged Children*) – Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju
 HICP (angl. *Harmonised Index of Consumer Prices*) – harmonizirani indeks cen življenjskih potrebščin
 HPC (angl. *High Processing Computing*) – visoko zmogljivo računalništvo
 HSP – huda stanovanjska prikrajšanost
 HU – Madžarska
 IAP – inovacijsko aktivna podjetja
 ICTWSS (angl. *Institutional Characteristics of Trade Unions, Wage Setting, State Intervention and Social Pacts*) – institucionalne značilnosti sindikatov, določanja plač, posredovanja države in socialnih sporazumov
 IDEA (angl. *International Institute for Democracy and Electoral Assistance*) – Mednarodni inštitut za demokracijo in pomoč pri volitvah
 IDS – implicitna davčna stopnja (na delo, kapital, potrošnjo, energijo)
 IE – Irska
 IER – Inštitut za ekonomska raziskovanja
 IIBA (angl. *The International Institute of Business Analysis*) – Mednarodni inštitut za poslovno analitiko
 IIU – indeks inovacijske učinkovitosti
 IJS – Inštitut Jožef Stefan
 IJS-CEU – Inštitut Jožef Stefan, Center za energetske učinkovitost
 IKT – informacijsko-komunikacijska tehnologija
 IMD (angl. *Institute for Management Development*) – Inštitut za razvoj menedžmenta
 IMF (angl. *International Monetary Fund*) – Mednarodni denarni sklad
 IRSSV – Inštitut RS za socialno varstvo
 ISCO (angl. *International Standard Classification of Occupations*) – mednarodna standardna klasifikacija poklicev
 ISSP (angl. *The International Social Survey Programme*) – Mednarodna splošna družboslovna anketa
 IZS – inženirska zbornica Slovenije
 JAK – Javna agencija za knjigo
 JR – javni razpis
 JSKD – Javni sklad RS za kulturne dejavnosti
 LPIO – Letni program izobraževanja odraslih
 KCDM – Kompetenčni center za design management
 KIS – Kmetijski inštitut Slovenije
 KONS – platforma za sodobno raziskovalno umetnost
 KP – kohezijska politika
 KPK – Komisija za preprečevanje korupcije
 KRVS – kohezijska regija vzhodna Slovenija
 KRZS – kohezijska regija zahodna Slovenija
 KZU – kmetijska zemljišča v uporabi
 MDDSZ – Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti RS
 MF – Ministrstvo za finance RS
 MGRT – Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo RSMGTŠ – Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport RS
 MIRA – nacionalni program duševnega zdravja
 MIZŠ – Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS
 MJU – Ministrstvo za javno upravo RS
 MK – Ministrstvo za kulturo RS
 MKGP – Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS
 MNZ – Ministrstvo za notranje zadeve RS
 MO – Ministrstvo za obrambo RS
 MOP – Ministrstvo za okolje in prostor RS
 MOPE – Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo RS
 MP – Ministrstvo za pravosodje RS
 MRA (angl. *Master Restructuring Agreement*) – sporazum o finančnem prestrukturiranju
 MSP – mala in srednje velika podjetja
 MSP – materialna in socialna prikrajšanost
 MTO (angl. *Medium-Term Objective*) – srednjeročni javnofinančni cilj
 MVI – Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje

MVZI – Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije
 MZI – Ministrstvo za infrastrukturo RS
 MZEZ – Ministrstvo za zunanje in evropske zadeve RS
 MZZ – Ministrstvo za zunanje zadeve RS
 N₂O – didušikov oksid
 NATO (angl. *North Atlantic Treaty Organization*) – Organizacija Severnoatlantske pogodbe
 NEET (angl. *neither in employment nor in education and training*) – Mladi, ki niso delovno aktivni ali v izobraževanju
 NEEIB – neenergetsko industrijsko blago
 NEPN – Nacionalni energetsko-podnebni načrt
 NIJZ – Nacionalni inštitut za javno zdravje
 NKMB – Nova kreditna banka Maribor
 NLB – Nova Ljubljanska banka
 NLO (angl. *Nobody Left Outside*) – Nihče ni izpuščen
 NOO – Načrt za okrevalje in odpornost
 NPK gnojila – mineralna gnojila z dušikom, fosforjem in kalijem
 NP gnojila – mineralna gnojila z dušikom in fosforjem
 NPVO – Nacionalni program varstva okolja
 NTI – neposredne tuje investicije
 NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica
 NUTS-klasifikacija (angl. *The Nomenclature of Territorial Units for Statistics*) – skupna evropska statistična klasifikacija teritorialnih enot
 o. t. – odstotna točka
 OA – osebna asistenca
 OECD (angl. *Organisation for Economic Cooperation in Development*) – Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj
 OECD/INFE (angl. *International Network on Financial Education*) – Mednarodna mreža OECD za finančno izobraževanje
 OHIM (angl. *Office for Harmonization in the Internal Market*) – Urad za usklajevanje na notranjem trgu
 OP ROPI – Operativni program razvoja okoljske in prometne infrastrukture
 OP TGP – Operativni program ukrepov zmanjšanja emisij toplogrednih plinov
 OSHA (angl. *Occupational Safety and Health Administration*) – Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu
 OVE – obnovljivi viri energije
 OZMD – osnovni znesek minimalnega dohodka
 OZN – Organizacija združenih narodov
 OZZ – osnovno zdravstveno zavarovanje
 PI – Pedagoški inštitut
 PIAAC (angl. *OECD Programme for the International Assessment of Adult Competences*) – Program za mednarodno ocenjevanje kompetenc
 PISA (angl. *Programme for international student assessment*) – Program mednarodne primerjave dosežkov učencev
 PKM – pariteta kupne moči
 PKP – protikoronski zakon
 PM-delci (angl. *Particulate matter*) – trdni prašni delci (delci PM)
 PL – Poljska
 PMR (angl. *Product market regulation*) – ureditev trga proizvodov
 PPS (angl. *Purchasing power standard*) – pariteta kupne moči
 PTŽ – pričakovano trajanje življenja
 REACT EU (angl. *Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe*) – Program za pomoč pri okrevalju za kohezijo in območja Evrope
 REER ULC (angl. *Real effective exchange rate based on unit labour cost*) – realni efektivni tečaj, deflacionalen s stroški dela na enoto proizvoda
 REER PPI (angl. *Real effective exchange rate based on producer price index*) – realni efektivni tečaj, deflacionalen s cenami industrijskih proizvodov pri proizvajalcih
 ReNPVO20–30 – Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja do leta 2030
 REPowerEU – Načrt EU za varčevanje z energijo, proizvodnjo čiste energije in diverzifikacijo oskrbe z energijo
 RGZC – Regionalna gospodarska zbornica Celje
 RIA (angl. *Regulatory Impact Assessment*) – analiza učinkov predpisov
 RISS – Raziskovalna in inovacijska strategija Slovenije
 ROA (angl. *Return on assets*) – donos na sredstva
 ROE (angl. *Return on equity*) – donos na kapital

RRD – raziskovalno-razvojna dejavnost
 RS – Republika Slovenija
 RULC (angl. *Real unit labour cost*) – realni stroški dela na enoto proizvoda
 S4 – Strategija pametne specializacije Slovenije
 SDH – Slovenski državni holding
 SE – Švedska
 SES (angl. *Structure of Earnings Survey*) – raziskovanja o strukturi plače
 SFC – Slovenski filmski center
 SHA – (angl. *System of Health Accounts*) – sistem zdravstvenih računov
 SHARE – (angl. *Survey on Health, Ageing and Retirement in Europe*) – raziskava o zdravju, procesu staranja in upokojevanju v Evropi
 SI – Slovenija
 SK – Slovaška
 SID – Slovenska izvozna družba
 SiDG – Slovenski državni gozdovi, d. o. o., družba za gospodarjenje z gozdovi v državni lasti
 SILC (angl. *Survey on Income and Living Conditions*) – anketa o življenjskih razmerah
 SJM – Slovensko javno mnenje
 SIO – subjekti inovativnega okolja
 SI-PASS – enotna točka za preverjanje identitete različnih uporabnikov (državljanov, poslovnih subjektov, javnih uslužbencev) ter elektronsko podpisovanje vlog in drugih dokumentov
 SKD – standardna klasifikacija dejavnosti
 SKM – standard kupne moči
 SKP – skupna kmetijska politika
 SLOGI – Slovenski gledališki inštitut
 SP – stanovanjska prikrajšanost
 SPIRIT – Javna agencija RS za spodbujanje podjetništva, internacionalizacije, tujih investicij in tehnologije
 SPOT – slovenska poslovna točka
 SPP – Sklad za pravični prehod
 SPS – Slovenski podjetniški sklad
 SRDAP – statistični register delovno aktivnega prebivalstva
 SRIP – Strateško razvojno-inovacijsko partnerstvo
 SRIP-KG – Strateško razvojno-inovacijsko partnerstvo – Mreže za prehod v krožno gospodarstvo
 SRS – strategija razvoja Slovenije
 SVRK – Služba Vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko
 SURE (angl. *Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency*) – Instrument za začasno podporo zmanjševanju tveganj za brezposelnost v izrednih razmerah
 SURS – Statistični urad RS
 TA – teritorialna agenda
 TALIS (angl. *Teaching and Learning Survey*) – mednarodna raziskava učenja in poučevanja
 TAXUD (angl. *Taxation and Customs Union Directorate*) – Direktorat za obdavčenje in carinsko unijo
 TEA (angl. *Total early-stage Entrepreneurial Activity*) – zgodnja podjetniška aktivnost
 TEŠ – Termoelektrarna Šoštanj
 TFP (angl. *Total factor productivity*) – skupna faktorska produktivnost
 TGP – toplogredni plini
 tkm – tonski kilometer
 UIL – Urad RS za intelektualno lastnino
 UKC – Univerzitetni klinični center Ljubljana
 UKOM – Urad Vlade RS za komuniciranje
 UMAR – Urad RS za makroekonomske analize in razvoj
 UNESCO (angl. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation*) – Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo
 UNFCCC (angl. *United Nations Framework Convention on Climate Change*) – Okvirna konvencija Združenih narodov o podnebnih spremembah
 UNOCHA (angl. *United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*) – Urad Združenih narodov za koordinacijo humanitarnih zadev
 Ur.l – Uradni list
 URSZR – Uprava RS za zaščito in reševanje
 USD (angl. *US Dollar*) – ameriški dolar

VFO – Večletni finančni okvir
VS OZN – Varnostni svet Združenih narodov
VŽU – vseživljenjsko učenje
WEF (angl. *World Economic Forum*) – Svetovni gospodarski forum
WHO (ang. *World Health Organization*) – Svetovna zdravstvena organizacija
WIPO (angl. *World Intellectual Property Organization*) – Svetovna organizacija za intelektualno lastnino
ZaPIS – Dvig zdravstvene pismenosti v Sloveniji
ZGS – Zavod za gozdove Slovenije
ZJF – Zakon o javnih financah
ZDOsk – Zakon o dolgotrajni oskrbi
ZOA – Zakon o osebni asistenci
ZPIZ – Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje
ZRSZ – Zavod RS za zaposlovanje
ZRSŠ – Zavod RS za šolstvo
ZSSS – Zveza svobodnih sindikatov Slovenije
ZSV – Zakon o socialnem varstvu
ZUreP-3 – Zakon o urejanju prostora
ZZVZZ – Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju
ZZZS – Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije
WHO – (angl. *World Health Organization*) – Svetovna zdravstvena organizacija

Oznake v okviru Standardne klasifikacije dejavnosti (SKD): A – kmetijstvo, B – rudarstvo, C – predelovalne dejavnosti, D – oskrba z energijo, E – komunalne storitve, F – gradbeništvo, G – trgovina, H – promet, I – gostinstvo, J – informacijsko-komunikacijske dej., K – finančne storitve, L – poslovanje z nepremičninami, M – strokovne, znanstvene in tehnične dej., N – druge poslovne dej., O – javna uprava, P – izobraževanje, Q – zdravstvo in socialno varstvo, R – kulturne in rekreacijske dej., S – druge dej., T – dej. gospodinjev, U – dej. eksteritorialnih organizacij in teles.